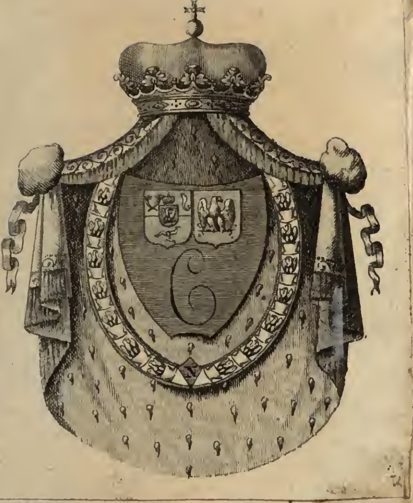
ALLI

51

BIBLIOTECA NAZIONALE

BIBLIOTECA LUCCHESI-PALLI

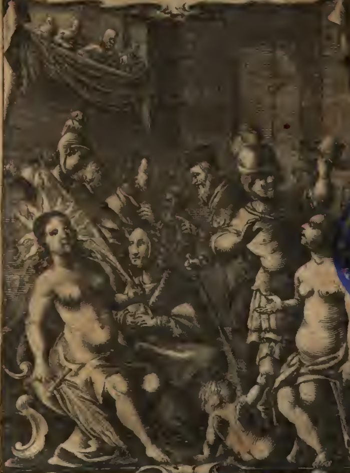
II.ª SALA 16

SCAFFALE V

PLUTEO

N.° CATENA 30

PVB.
TERENTII COMŒDIÆ VI
Cum Notis
THOMÆ FARNABII.

AMSTELODAMI,
Apud Ioannem Ianßonium. 1651.

PUB.

TERENTII COMOEDIÆ SEX,

Ex recenſione Heinſianâ:

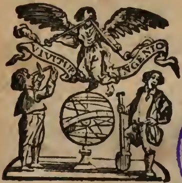
Cum Annotationibus

THOMÆ FARNABII,

in Quatuor Priores:

ET

M. C. IC. F. *in Duas Poſteriores.*

AMSTELODAMI,

Apud JOANNEM JANSSONIUM.
CIƆ IƆC LI.

66180

TERENTII EFFIGIES

In Bibliotheca Vaticana.

Seiren Lateina, quam dedit victa Africa.

Mericus Caſaubonus, Iſ. Fil. Lectori S.

Q*Vod maximè Quintilianus olim vir judicii de Cicerone,* Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valdè placebit: *id tantò magis nos ad Terentium transferamus, quantò tum ex ipſius teſtimonio Ciceronis, tum verò magis ex ejus ſcriptis cuivis conſtare queat, ex omni ſcriptorum in quocunque genere numero, quem magis diligeret, quàm fecit Terentium, & ad imitandum ſibi proponeret Cicero, nullum fuiſſe. Sed non hoc nobis hîc propoſitum eſt, ut Terentium laudemus. Huic autem tam claſſico, & ut A. Gellii verbo utar, tam* aſſiduo *ſcriptori, an hactenus adeò proſpectum ſit, ut quàm vulgò legitur ac teritur, tam benè intelligi poſſit, non ſine cauſâ dubitemus. De quo fortaſſe aliàs plura. Optimo certè, ut mihi quidem videtur, conſilio Tho. Farnabius, vir doctus, & in hâc palæſtrâ diu cum laude verſatus, perpetuis eum ſcholiis illuſtrandum ſuſceperat. Atque in eo tum maximè verſabatur, jamque ex ſex Comœdiis quatuor, (exceptis duabus poſtremis Adelphorum ſcenis) abſolverat, cùm filum ſcriptionis ſimul & vitæ ſuprema dies interrupit. Sollicitatus ego non ſemel à Bibliopola, ad quem Farnabiani laboris fructus præcipuè ſpectabat, ut reliqua pertexerem, quanquam primò in re tam parvâ alieno labori quaſi ſuccenturiatum ſuccedere vehementer animus refugeret; poſtea tamen identidem mecum reputans, quando quâ viâ maximè vellem, non liceret; quacunque potiùs, quàm nulla, publico prodeſſe præſtare; à me ipſo tandē impetravi, ut hoc illi non negarem. Farnabianis Notis ultimam manum & limam acceſſiſſe ut meum non eſt præſtare, (neque enim fecerat il-*

ſe me conſilii ſui participem) ità ex ipſo genere ſcripturæ cuivis in promptu colligere, non multum eum vel additurum vel mutaturum fuiſſe, neque aliud eum exemplar prælo deſtinâſſe, quàm hoc ipſum quod reliquit. Si quod tamen ejuſmodi in ejus Notis reperiatur, quod aliter melius, aut plenius eſſe debuerit, meminerit Lector poſthumum hoc opus eſſe, quod ab omni cenſuræ ſeveritate ſecurum eſſe lex humanitatis jubet. Ad me quod attinet, qui meminiſſem iis potiſſimum hanc operam navari, qui ſine cortice natare necdum poſſunt, ſedulò dedi operam, ut nihil in quo vel minima obſcuritatis eſſet ſuſpicio (qualia non pauca aliis intacta reperi) prætermitterem. Vetere interprete Donato, vel alio, quicumque ſit, qui cum Donato permixtus eſt, quoties ſuppetebat & ſatisfaciebat, libenter uſus ſum: appoſito etiam (quod in rem Lectoris futurum credidi) Donati ad ſingula loca nomine, vel certè nominis initialibus aliquot literis, ubicunque verba ipſius exhibentur. Cæterùm, caſu factum eſt, ut numeri notarum ſive ſcholiorum, quos ſolet Farnabius verbis in textu præponere, in noſtris notis poſtponerentur. Res ipſa per ſe non tanti, fateor; ſive præponas, ſive poſtponas: ſed ideò tanti fuit monere, nè conſulto conſilio factum putares, quod caſu contigit. Hæc erant, Lector, quæ te monendum credidi. Vale.

VETE-

Scriptorum de TERENTIO judicia.

ORATORUM.

Cicero lib. 7. Epiſt. 3. ad Atticum

Secutus ſum, non dico Cæcilium (malus enim autor Latinitatis eſt) ſed *Terentium*; cujus Fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur à Lælio ſcribi.

Idem in Lælio ex perſona Lælii.

Verum eſt quod in Andria familiaris meus *Terentius* dixit. *Et mox:* In obſequio, quoniam *Terentiano* verbo lubenter utimur, comitas adſit.

Tuſcul. quæſt. lib. 3.

Multa *Terentius* è Philoſóphia ſumpſit.

Lib. 1. de Finibus.

An Synephebos ego potiùs Cæcilii, aut Andriam *Terentii*, quàm utramque Menandri legam?

Lib. de optimo gen. Oratorum

In re quod optimum eſt, quæritur, in homine dicitur, quod eſt. Ità licet dicere, & Ennium ſummum Epicum poëtam, ſi cui ità videtur, & Pacuvium Tragicum, & Cæcilium fortaſſe Comicum. Oratorem genere non divido: perfectum enim quæro. Unum eſt autem genus perfecti, à quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Attio *Terentius*, ſed in eodem non ſunt pares.

M. Terentius Varro apud Nonium.

In argumento Cæcilius poſcit palmam, in ethesin *Terentius*, in ſermonibus Plautus.

Plinius Iunior Lib. 1. Epiſt. 16.

Legit mihi nuper Pompeius Saturninus epiſtolas, quas uxoris eſſe dicebat. Plautum vel *Terentium* metro ſolutum legi credidi.

Quintilian lib. 10. Inſtit. Orat. Cap. 21.

In comœdia (Latini) maximè claudicamus: licet Varro Muſas; Ælii Stilonis ſententiâ, Plautino dicat ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latinè loqui vellent. Licèt Cæcilium veteres laudibus ferant, licèt *Terentii* ſcripta ad Scipionem Africanum referantur.

HISTORICORUM
ET
GRAMMATICORUM.

T. Livius lib. 30. *ab V. C.*

SEcutus Scipionem triumphantem eſt pileo capiti impoſito *P. Terentius* Culleo: omnique deinde vita, ut dignum erat, libertatis autorem coluit.

Vellejus Paterc. hiſtor. lib. I.

Nam niſi aſpera ac rudia repetas, & inventi laudanda nomine, in Attio circaque eum Rom. tragœdia eſt: dulceſque Latini leporis facetiæ, per Cæcilium, *Terentiumque* & Afranium, ſub pari ætate nituerunt.

Corn. Nepos apud Donatum.

Æquales *Terentii* Scipio & Lælius. Et: Auctore certo comperi, C. Lælium quendam in Puteolano Cal. Martiis, admonitum ab uxore, temporius ut diſcumberet, petiiſſe ab ea, nè interpellaretur; ſeriùs tandem egreſſum triclinio, dixiſſe non ſæpe in ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi, deinde rogatum, ut ſcripta illa proferret, pronunciâſſe verſus qui ſunt in Heautontimorumeno:

Satin' pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt.

Feneſtella ibid.

In fine ſecundi belli Punici, natum *Terentium*, & ante tertii initium mortuum. *Et Donatus*: Cum Scipione Africano & C. Lælio familiariter vixiſſe *Terentium* negat Feneſtella; contendens utroque majorem natu fuiſſe. Santra quoque *Terentium* exiſtimat, ſi modò in ſcribendo auditoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuiſſe, qui tunc adoleſcentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, & qui conſularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel, Q. Fabio Labeone & M. Pompilio, conſulari utroque ac poëta. Ideo ipſum non juvenes deſignâſſe (*In prologo Adelphòrum*) ſed viros qui ſe adjuviſſe dicerentur: quorum operam & in bello, & in otio, & negotio, populus ſit expertus.

Euſeb. Chron. interprete D. Hieronymo.

Ptolomæi VI. id eſt Philometoris, regno, deciſſit P. Terentius

ntius quo tempore Ariſtarchus,Homericorum ille verſuum nſor floruit.

Agell. lib.7. cap.14.

Vera & propria hujuſmodi formarum exempla, in lingua atina M. Varro eſſe dicit, ubertatis Pacuvium, gracilitatis ucilium, mediocritatis Terentium.

Idem lib. 17. cap.21.

Neque magno intervallo poſtea Ennius, & juxta Cæcilius c Terentius, ac ſubinde Pacuvius, & Pacuvio jam ſene Atus, clariorque tunc in poëmatis eorum obtrectandis Luciius fuit.

Servius Honoratus in I. Æneidos.

Sciendum eſt Terentium, propter ſolam proprietatem, omnibus Comicis eſſe præpoſitum.

POETARUM.

Afranius in Compitalibus.

Terentio ſimilem non dices quempiam.

Porcius Poëta.

Ipſus ſublatis rebus ad ſummam inopiam redactus eſt:
Itaque è conſpectu omnium abiit in Græciam, terram ultimam.
Mortuus eſt in Stymphalo Arcadiæ oppido. nîl Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nîl Furius;
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles qui facillimè;
Eorum ille operâ ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut eſſet, quo referret obitum domini ſervulus.

Cicero in Limone.

Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone Terenti
Converſum expreſſumque Latina voce Menandrum,
In medio populi ſedatis vocibus effers:
Quicquid come loquens, ac omnia dulcia dicens,

 C.Cæſar.

C. Cæſar.

Tu quoque, tu in ſummis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & meritò, puri ſermonis amator.
Lenibus atque utinam ſcriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac deſpectus parte jaceres.
Vnum hoc maceror & doleo tibi deeſſe Terenti.

Auſonius in Protreptico ad Auſonium nepotem,
De ſtudio puerili.

Tu quoque qui Latium lecto ſermone Terenti
Comis & aſtricto percurris pulpita ſocco;
Ad nova vix memorem diverbia coge ſenectam.

Et Epiſtolâ ad Urſulum.

Protulit in ſcenam quot dramata fabellarum,
Arcadiæ medio qui jacet in gremio.

Ovidius in Ibin.

Comicus ut periit liquidis dum nabat in undis.
Quod Domitius de Terentio accepit vel Menandro. Bapt. Egnatius de Eupoli, de quo Suidas & Ariſtophanes Scholiaſtes. Turnebus de Menandro lib IX. Adverſ. c. XIX. Volcatius & L. Conſentius apud Donatum, redeuntem è Grecia periiſſe in mari Terentium dicunt, cum CVIII Fabulis converſis è Menandro.

Horatius lib. 2. Epiſt. 1.

Ambigitur quoties uter utro ſit prior; aufert
Paccuvius docti famam ſenis, Attius alti:
Dicitur Afrani toga conveniſſe Menandro.
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte.
Hos ediſcit, & hos arcto ſtipata theatro
Spectat Roma potens, habet hos numeratque poëtas.

Quo loco Acron ſic ait.

Vincere Cæcilius gravitate) Cæcilius libros vicit antiquiores alta verba & ſonora in ſuo carmine ponere ſolitus. *Terentius*

arte

arte, id eſt, proprietate verborum & artis Grammaticæ. Vnde principatum inter omnes Comicos habere dicitur.

Volcatius Sedigitus apud Agell. lib. XV. c. XXIV.

Cæcilio palmam ſtatuo de Comico:
Plautus ſecundus facilè exſuperat cæteros:
Dein Nevius, qui ſervet pretium, tertiu'ſt.
At ſi quid quæro detur, dabitur id Licinio,
Poſt inſequi Licinium facio Atilium.
In ſexto ſequitur hos loco Terentius.

Loci MENANDRI, quos TERENTIUS Latinè eſt imitatus, collectore Andr. Schotto.

Andria Act. I. Scena I.

FEci è ſervo ut eſſes libertus mihi. *Verſus Menandri legitur etiam in Elenchu.* Ἐγώ σε δοῦλον ὄντ' ἔθηκ' ἐλεύθερον.

Act. I. Scena II.

Nihil me fallis. *Menand. apud Donat.* Νῦν δ' οὐδὲν λέληθάς με ἄν.

Act. II. Scena II.

Olera & piſciculos, *Menandri verba è Perinthia huc pertinentia, quæ ab Athenæo l.* VII. *Dipnoſophiſt. referuntur:*
Τὸ παιδίον δ' εἰσῆλθεν ἐψητοὺς φέρον.
Intrat puer minutos piſciculos ferens.

Act. III. Scena III.

Amantium iræ. *Explic. Victor. Var. lect.* IV. *l. c.* XIV.
Ὀργὴ φιλοῦντων ὀλίγον ἰσχύει χρόνον.
Amantium iræ exiguo durant tempore.

Act. V. Scena IV.

Sycophantas. *Menander* Γεωργῷ;
Καὶ συκοφάντης εὐθὺς, ὁ τὸ τριβώνιον
ἔχων καλεῖται, κἂν ἀδικῇ μηδὲν τύχῃ.
Cui veſtis ſqualida, ſycophanta dicitur
Statim quamvis patiatur ipſe injuriam.

Eunucho Act. I. Scena I.

Sed ipſa egreditur. *Menander in prologo fabulæ, Thaïs inſcriptæ, elegantiſſimis verſibus ejus ἦθος expreſſit, quos Plutarchus in Commentario, de audiendis Poetis, refert hoc modo:*
Ἐμοὶ μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην θεά,
Θρασεῖαν, ὡραίαν δὲ, καὶ πιθανὴν ἅμα,
Ἀδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτοῦσαν πυκνὰ,
Μηδενὸς ἐρῶσαν, προσποιουμένην δ' ἀεί.

Act. II. Scena II.

Is quæſtus. *Menand.* πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων.
Cum adulatore agitur nunc omnium optime.
Nec ſurſum. *Menandro eſt,* στρέφεσθαι ἄνω κάτω.
Sic enim:
Ὢ μὲν ἐγὼ τοὺς πλουσίους, ὦ Φανία,
Οἷς μὴ τὸ δανείζεσθαι πρόσεστιν, οὐ στένειν
Τὰς νύκτας, οὐδὲ στρεφομένους ἄνω κάτω,
Οἴμοι λέγειν.
Verſus hi ita rectè leguntur in Plutarchi libellis, non modò impreſſis, verum etiam M. S. duobus περὶ ἀθυμίας. *Nam apud Stobeum cap.* XCV. *mendosè legitur,* στρεφομένους ἂν νύκτα.

Act. IV. Scena VI.

Sed tu quod cavere poſſis. *Tranſlata à Menandro ſententia: cujus hi citantur à Stobæo ſenarii:*
Εὐήθειά μοι φαίνεται δηλουμένη,
Τὸ νοεῖν μὲν ὅσα δεῖ μὴ φυλάττεσθαι δ' ἃ δεῖ

Act. V. Scena IX.

Quod vis donum præmium. *Menander,*
Εὔξαι τί βούλει, πάντα σοι γενήσεται.
Elige quod optes, optata feres omnia.

Heautontimor. Prologo.

Hodie ſum acturus. *Menander quoque* Ἑαυτὸν τιμωρούμενον. *ſcripſit, teſte Stobæo,* λόγῳ λθ'. *Cicero Tuſcul.* III. Quid ille Terentianus ſe puniens? *id eſt,* ἑαυτὸν τιμωρούμενος? *Quod autem pœna genus ſit* τιμωρία, *explicat Agell. lib.* VI. *Noct. Attic. cap.* XIV.

Act.

Act. I. Scena II.

Periclum ex aliis. *Huc pertinet illud Menandri:*
Βλέπων πεπαίδευμαι εἰς τὰ τῶν ἄλλων κακά.
Mala intuens aliorum, doctus ego fui.

Act. III. Scena I.

Aliena meliùs ut videat. *In hanc: ſentent. Menand.*
Οὐδεὶς, ἀφ' αὑτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ Πάμφιλε,
Σαφῶς ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται.
Apertè ſua mala nemo videt, ô Pamphile,
Sed alterius peccata conſpicabitur.

Act. IV. Scena I.

Nil tam difficile quin quærendo. *Menander apud Stobæum* λόγῳ, κ'.
Ἁλωτὰ γίνεται ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ ἅπαντα.
Omnia queunt laboribus & induſtriâ comprehendi.

Act. IV. Scena IV.

Jus ſummum ſumma injuria. *Cicero* 1. *Off. Ex quo illud,* Summum jus ſumma injuria *factum eſt jam tritum ſermone proverbium. Muretus teſtatur etiam ſic in ſuo M.S. legi*, Summa injuria eſt. *Menander apud Stobæum ſermone* μβ'.

——— ὁ δ' ὁρῶν τοὺς νόμους
Λίαν ἀκριβῶς συκοφάντης φαίνεται.
——— qui leges intuetur optimas
Nimis accuratè, ille ſycophanta prorſus eſt.

Adelphis. Act. IV. Scena V.

Erubuit, ſalva res eſt, *Menander,*
Ἐρυθριῶν πᾶς χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.
Qui erubuit eſſe mihi videtur vir bonus.

Act. V. Scena IV.

Duxi uxorem. *Huc ſpectat illud Menandri apud Stobæum,*
Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παίδων, Παρμένων,
Πατέρα, μερίμνας τῷ βίῳ πολλὰς φέρει.
Vxorem habere, & liberorum, Parmeno,
Patrem eſſe, curas multas in vitam invehit.

Phormione.

Phormione. Act. I. Scena IV.

Fortes fortuna adjuvat. *Menander apud Stobæum,*
Τόλμη δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει.
Audaciam juſtam vel adjuvat Deus.

Act. II. Scena I.

Injuriam audiſti. *Menander Myſogyno,*
——— *ὄμνυμί σοι τὸν ἥλιον*
Ἦ μὴν ἀπείσεσθαι σοὶ γραφὴν κακώσεως
——— juro ſolem tibi,
Injuriarum me tibi ſcripturum dicam.
Ratione. Rationem, *quod eſt in Palatino codice magis placet.*
Nam ita quoque citat Victor l. V. *c.* XX. *ubi inter alios verſus*
Menandri hunc adducit :
Τὸ γὰρ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν,
Nam quod me alit, id ego planè judico Deum.

Hecyra. Act. IV. Scena IV.

Amaræ mulieres ſunt. *Hoc Menander apud Stobæum.*
Φύσει γυνὴ δυσάνιόν ἐστι καὶ πικρόν.
Naturâ mala mulier atque effrænis eſt.

DANIE-

Ad Horatii de Plauto & Terentio judicium, Diſſertatio.

At noſtri proavi Plautinos, & numeros, &
Laudavere ſales; nimium patienter utrumque,
Nè dicam ſtultè, mirari: ſi modò ego & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimúmque ſonum digitis callemus & aure.

DUrum equidem judicium, & quod non nemo hac ætate de leporum omnium parente, ſummo critico ac maximo Poëtæ excidiſſe nollet: cujus tamen vernæ meliùs de Plauto judicabant, quàm qui familiam in literis tueri hac ætate creduntur. Qui nec ſeculi, quo vixit, & quo, cùm poëſis tum Latina lingua, ad ſupremum culmen ac faſtigium evecta fuit, ignorare potuit judicium; vir tantus, & quod rei caput arbitror, principibus, qui inter ſe quotidie de iis judicabant, intimè familiaris ac amicus. Augusto autem, optimo ingeniorum judici, tam gratus atque acceptus, ut non rarò lepidiſſimus homuncio ab eo diceretur, & quem, ſi antiquitati habenda hîc fides, etiam habere ab epiſtolis optavit. Qui cum contra tanti Terentii fecerit fabellas, ut & integra ex iis ῥήσεις deſcripſerit, & ubique accommodet, ſoli denique artem tribuat; hominis αὐθάδους potiùs quàm eruditi eſſet, ità diſſentire à tanto viro, ut nè cauſſam quidem priùs cognoſcendam crederet. Quare videamus ſaltem, quid adferri pro utroque poſſit. Nè vel Flacci judicium in poſterum, ut ſolent, aut Terentium ſecurè nimium damnare quidam pergant in Comœdia. Omnia autem pro Horatii judicio, qui Plautum ſic amamus ut è manibus rariſſimè putemus deponendum, dicentur potius quàm noſtro. Ac de numeris quidem nonnulla Donatus. quâ etiam in parte haud. parum veteribus nonnullis placuit Terentius. Rufino quidem Grammatico cum inquit:

Agnovit metrum, ſervatque Terentius *artem;*
Nam prologos trimetro, didicit componere verſu,
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

Quanquam certè Fabius, non ſletiſſe intra trimetros deplorat. de quo fortè aliàs dicturi ſumus. Ad alterum priuſquam veniamus, quædam præmittenda erunt. Cum eædem Comediæ propemodum ſint partes ac Tragœdiæ, finis quoque ex parte idem, ex parte diverſus, multa eſſe utrique communia neceſſe eſt. Delectare enim ac docere eſt Comœdiæ: neque minus Comici διδάσκαλοι & κωμῳδοδιδάσκαλοι, quàm Tragici à Græcis dicuntur. Nec movere riſum ſanè conſtituit Comœdiam, ſed plebis aucupium eſt, & abuſus: Nam Ridiculum, ut rectè Ariſtoteles, *vitium eſt & fœditas, doloris expers; quæ partem in homine aliquam corrumpit abſque morbo.* Sicut fœda & detorta facies, ſi nullo cum dolore id fiat, riſum movet. Unde ipſum quoque riſum, omnes ferè antiquiſſimi Philoſophi indignum ſapiente judicârunt. Adeò ut Plato, tanquam ſacrilegum, traducere non dubitet Homerum, qui ridentes introduxit deos: quod in homine non τῆς κατὰ λόγον, verum τῆς κατὰ αἴσθησιν quemadmodum philoſophi loquuntur διαθέσεως ſit ſignum à quo longè abeſt. Deus: αὐτὴ ἡ οὐσία λόγου, καὶ αὐτόνους. Unde Theſpis:

Ὁρᾷς ὅτι Ζεὺς τῷδε προὔχει θεῶν,
Οὐ ψεῦδος, οὐδὲ κόμπον, οὐ μωρὸν γέλων
Ἀσκῶν, τὸ, δ' ἡδὺ μοῦνος οὐκ ἐπίσταται.

Quare divinitus ab Ariſtotele dictum eſt, partem turpitudinis eſſe, id quod eſt ridiculum. Diſertè enim aït, ὅτι τὸ γελοῖον, μόριον τοῦ αἰσχροῦ ἐστιν. Ità quæ vel in verbis autorum vel ſenſibus, vel in ſermone hominum & factis, aut detorta ſunt aut depravata, animos plebejos vehementer movent, & hoc ipſo riſum ut plurimum excutiunt. Ideoque inuſitata dicta & obſcœna, optimorum cavillationes, ſingulorum contumelias, ſententias perverſas, ideoque inexſpectatas, aliaque id genus (qualis imitatio dictorum vel factorum, & imprimis improborum) riſum maximè in Comœdia, quam veterem dicebant, expreſſiſſe conſtat. Quod intelligunt, qui genium ridiculi intelligunt atque indolem. Cujus ſegetem largiſſimam vel unus Ariſtophanes ſuppeditat. Qui non modò Plautum, ſed quoſcunque hac in parte ſuperavit, omneſque τοῦ γελοίου modos ac figuras lepidiſſimè expreſſit. Denique ut acetum, niſi vinum ſit corruptum, bonum nunquam erit;

ità quæ ſincera ſunt & vera, riſum nunquam excitabunt. Appoſitè Quintilianus, ubi de Ridiculo: *Et hercule omnis ſalſa dicendi ratio, in eo eſt, ut aliter quàm eſt rectum verumque dicatur.* Quare & compoſitus ad riſum ſermo, ab oratione rectâ, quàm πολιτικὴν magiſtri vocant, quàm longiſſimè abeat neceſſe eſt. cujus propriè virtutes, ἡ σαφήνεια, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀφέλεια, ἡ ἀλήθεια, *perſpicuitas, æquitas, ſimplicitas, veritas*, ponuntur. Quâ in parte ſupra admirationem omnium Menander apud Græcos, Terentius Romanis fuerit neceſſe eſt. qui ut viris ſapientibus ac eruditis voluptatem potius afferrent quàm quacunque ratione riſum extorquerent, duplici jucunditate utilitatem (imitatione vitæ ſcilicet humanæ, & inimitabili lepore) condierunt. Metu enim Macedonicæ potentiæ, licentia antiquæ, ut obſervant Critici, defecit. Cujus locum occupavit Nova. Cujus & formam nondum penitus vidiſſe abſolutam, ſed jam concepiſſe animo, putatur Ariſtoteles. Ejus verò unicum propoſitum, humanos nôſſe atque imitari mores. Quo & D. Hieron. Epiſtola ad Furiam, De viduitate ſervanda reſpicit, cum inquit: *Nec mirum, hoc figulum ſenſiſſe de vaſculo, quod ipſe fabricatus eſt, cùm etiam Comicus, cujus finis eſt humanos mores nôſſe atque deſcribere, dixerit: Sine Cerere & Libero, friget Venus.* Omnis autem imitatio, ut poſteà dicemus pluribus, natura placet & delectat. Hoc enim proprium eſt hominis, ut rectè Ariſtoteles, qui & μιμητικώτατον τῶν ζώων, meritò ab eo dicitur. Joci verò, ſi petantur undique, moleſti ac frigidi, aut theatrales fiunt, ſi à vita ſint alieni. Qui ut plebi fortè, ità doctis placere ac ſapientibus non poſſunt. Conſtantis enim viri ac ſapientis animus, laxari vult, non ſolvi. Illam autem conſtitutionem, & τὴν, ut cum Stoïcis hic loquar, ἐν παντὶ τῷ ἤθει μονὴν, riſus ſolvit. Quem præclarè, τῆς εὐχαρείας ὑπερέχουσαν τῆς ψυχῆς, antiqui vocant. Ideoque & Socratici, quorum libri penuarium leporum omnium fuerunt, ac facetiarum, quod è Xenophonte & Platone etiam hoc tempore apparet, χαριεντίζεσθαι, non γελωτοποιεῖν, ſolent. Ac nè ipſi quidem Siculi, ad feſtivitatem nati, & qui primi omnium Comœdiæ putantur inventores, alium illius finem, quàm τὸ χρήσιμον, id eſt, utilitatem poſuerunt. De Epicharmo Theocritus:

Πολλὰ

Πολλὰ γὰρ ποιεῖν ζωὰν τοῖς παισὶν εἶπε χρήσιμα,
Μεγάλα χάρις αὐτῷ.

Id quia ſecus in Comœdia Antiqua, ſtatim defecit. In qua omnia, à veritate & conſuetudine aliena, hoc eſt, verè γελοῖα, & ad riſum erant comparata. Quis non ridet, cum exemplum vitæ, pater omnium virtutum, ipſa innocentia, probitas, ac virtus, Socrates ridetur? cum in corbe feſtiviſſimè philoſophatur? cum, quot pedes pulex ſaliat, ſubtiliter ac geometricè metitur? Pleraque enim falſa de ſententiis opinionibuſque veterum philoſophorum, & ad riſum facta aut excogitata ſunt; quæ præcipuè hunc excitare ſolent. Ideò nec omnes Plauti, tantam materiem ridendi, quantam una quævis ex Ariſtophanicis ſuppeditat. Alteri enim omnia, alteri pauca per leges licebant. Cæterùm, ut modo diceba mus, quicquid maximè ab agendi conſuetudine aut dicendi alienum eſt, riſum maximè movere ſolet. In ſententiis, qualis illa Comici Nebulis.

Καίτοι πρότερον τὸν Δί᾽ ἀληθῶς ᾤμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν.

In verbis, ut cum furaciſſimus ſervus, κλεπτίστατος à domino vocatur, qui laudare taciturnitatem in eodem videtur.

Ἀλλ᾽ οὔ σε κρύψω. τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν
Πιστότατον ἡγοῦμαί σε καὶ κλεπτίστατον.

Quod ipſum aliquantò caſtigatiùs Nero extulit, qui de tali ſervo, *Nulli apud ſe plus fidei haberi* dicebat: *nihil enim ei neque incluſum neque ſignatum eſſe. Vox enim κλεπτίστατος*, tantum abeſt, ut ſermoni convenire poſſit, ὥστε οὐδὲ αὐτοῦ τὴν διάλυσιν (dicerent ſubtiles harum rerum judices) πολιτικὴν εἶναι: hoc eſt, ut nè quidem voce alia quæ eam exprimat, conſuetudini aut uſui accommodari poſſit. Itaque corrumpit vocem, plane ut faciem, qui ſic movere riſum cogitat. Qualia prope infinita Ariſtophanis. Exemplo ſint diminutiva, quæ tam diligenter tertio Rhetoricorum in illius Babylonis Rex Criticorum Ariſtoteles notavit: χρυσιδάριον, λοιδορημάτιον, ἱματιδάριον, καὶ νοσημάτιον. Quod & in ſermone ejus paſſim & in ſenſibus obſerves. quos non rarò riſûs cauſſa effert corruptiſſimos. Sæpe tamen cum illudit aliis. Quare voces, phraſes, ſenſus,

ıs,etiam ſtructuram, Novæ, ut imitari cuivis tutum eſt. ità ntiquam ſi quis imitari velit, maximo delectu ac judicio ſt opus. quod ſi quiſquam,recte Ariſtoteles notavit. Atque ıæc cauſſa, cur, ut multò perfectior utiliorque, ità minus riſicula ſit Nova, in qua omnes, ut jam abſoluta, acquieſcunt. Cum antiqui Comici,iis pariter quæ dicunt, & dicendi ratioıe,urbanitatem, quia nihil aliud ſpectarunt quàm ridiculum, plerisque in locis, imprudenter excedant: ideoque in vitium plerumque, quod βωμολοχίαν dixit Ariſtoteles, incurrant. Qui vir magnus Ethicorum quarto, ubi de urbanitate agit, quæ in primis locum in his habet, eoſdem & urbanos & honeſtos vocari aït εὐτραπέλους enim quaſi εὐτρόπους, dici.Sicut autem de corporibus ex motu, ità ex urbanitate judicari de animo: utrum nempe honeſtus ſit an turpis. Qui de corporibus locus, cum obſcurus nobis videretur, neque quicquam.in recentibus ſcriptoribus, qui interpretati eum ſunt, præſidii ad manum eſſet, ad Andronicum Rhodium, cujus Paraphraſin in illos libros plane admirandam, primi & edidimus, & in Latinum convertimus ſermonem, ut ſæpe aliàs, confugimus. Qui hoc modo: ἡ δὲ μεσότης, εὐτραπελία, καὶ οἱ ἔχοντες εὐτράπελοι. οἷον εὔτροποι καὶ γὰρ τοῦ ἤθους δοκοῦσι ταῦται κινήσεις. οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε. ὥσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον πῦρ μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις καὶ πᾶν κοῦφον. βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη. Quod eſt ex interpretatione noſtra: *Medium verò, εὐτραπελία, id eſt, urbanitas, quique in eo excellunt, εὐτράπελοι, quaſi εὔτροποι, hoc eſt, benè morati, dicuntur. Etenim potiſſimum à moribus videntur eſſe hi motus. Hi autem ſunt, qui concinnè, & quemadmodum, & cùm oportet, jocantur. Sicut enim corpora diſtinguunt ſui motus; ut, exempli gratia, ignem & quicquid leve eſt, motus qui in altum fertur, grave contra, motus qui ad medium, eademque modo in aliis; ita ex iis qui extra ſunt, & qui in oculos incurrunt hominum motibus, habitus quoque apparent animæ & mores.* Quia autem riſus iis, ut plurimum, qui minus ſunt honeſti, quales homines plebei ſunt aut ſcurræ, gratus eſſe ſolet; hinc fit, inquit idem Ariſtoteles, ut qui ſcurriles ſint, urbani etiam dicantur. Addit autem,

tem, quod ſpectare huc propius videtur: *Diſcrimen verò ex Antiquâ Comœdia apparet & Novâ. Nam in illa id quod obſcœnum, in hac autem, quod ſuſpicionem tantùm ejus movet, riſum quoque exprimit. quæ non parùm differunt ad venuſtatem.* Idem de cavillis quoque addit & conviciis. Quibus abſtinuiſſe Plautum conſtat, cum obſcœnitate nemini concedat. Hujus autem in utroque ex Ariſtotelis judicio diſcrimen videamus. Byrrhia apud Terentium Andria;

Ego illam vidi virginem. formâ bonâ
Memini videre quò æquior ſum Pamphilo,
Si ſe illam in ſomnis quàm illum amplecti maluit.

Vides in his, non obſcœnitatem, ſed ſuſpicionem rei parum verecundæ καὶ ὑπόνοιαν. quæ tam eſt honeſta, ut à quavis virgine id, urbanitate ſalvâ, dici poſſit. Quid enim ſuavius, *quàm in ſomnis amplecti?* & quidem, ſi de viro & formoſa conjuge dicatur! Non enim dicit βινεῖν, quod Ariſtophanes dixiſſet, nec quæ in re tali Plautus uſurpare ſolet. qui nec honeſtè ea dicit, & obſcœnè circumloquitur. Nam qualia ſunt iſta Caſina!

OL. *Ubi locus ſumptus porrò eſt continuò ſtricto gladio. atat! papæ! papæ!* CL. *quid id papæ?*
OL. *Flagitium oh erat maximum. gladium nè haberet metui: id quærere occœpi.*
Dum gladium ne habeat quæro, arripio capulum.

Nam cætera in quibus planè loquitur, præſertim cum de Venere ἀῤῥήτῳ agit, ea verò, nè commemorare quidem malo. Puto autem ſatis eſſe manifeſtum, etiam cum circumloquitur quæ parum ſunt honeſta, ne honeſte quidem, & cum honeſtarum aurium faſtidio, id fieri. Vides ergò paſſim veteris imaginem. Etiam, de quo mox paulò pòſt, dicacitate ac maledicentiâ. Quæ Athenis partim leges, partim metus, partim ipſa emendavit ratio: cum tamen ſola riſum feliciſſime moverent. Novæ autem rex princepſque Menander fuit: cujus expreſſa imago ac effigies Terentius. Quem cum uterque accepiſſet, Ariſtophanis virtutes hac mercede expreſſit Plautus, ut nec omnes poſſet (quod & linguæ diverſitas, & Romanorum leges, & tempora, ac rerumpublicarum

rum ratio vetabat, ſublatâ jam maledicendi libertate, quæ præcipua, quod nemo neſcit, τοῦ γελοίου pars eſt) & quæcunque in Ariſtophane Plutarchus, à communi conſuetudine loquendi abhorrere notat, retineret. Nam & κατὰ τὸ λεκτικὸν, ut Critici loquuntur, καὶ τὸ τῆς διανοίας τρόποι θυμελικὸς eſt, & theatralis non πολιτικὸς, neque τῇ καλὰ τὴν ἀλήθειαν ἰδέᾳ διαπρέπει: neque pauciora addidit, in quibus dum ridiculus videri vult, frigidus ac odioſus fit. quod non noſtrum, ſed Horatii judicium eſt, & Donati. quos utroſque emunctæ naris. utroſque Criticorum primos ſuo tempore fuiſſe, conſtat, ſed & in dicteriis, de quo jam dicebamus. ità Veterem Comœdam amavit Plautus, ut ad eam ſæpe flectat. & quod proprium in illa erat ὀνομαστὶ, & expreſſo nomine, aut circumſcribendo, non tam vitam hominum, quam hominem perſtringat. Vt in illo:

Etiam Epidicum, quam ego fabulam æque ac meipſum
amo.
Nullam æque invitus ſpecto, ſi eam agit Pollio.

Sed & crudeliſſimè infelicem Nævium Milite excepit:

Nam os columnatum Poëtæ ineſſe audivi barbaro,
Cui bini cuſtodes ſemper totis horis accubant.

Videor audire κάδιον Κρατίνου, & quæ reliqua in Veteri Comœdia occurrunt, ὅσοι κόνις.. Nam ad Ariſtophanis τὸ εὔθικτον, fruſtra ſanè aſpiravit. Quis enim riſu non emoritur, cùm vinoſitatem Cratini excepit Irene?

Τί δ' Κρατῖνος ὁ σοφός ἐστιν; Τρ. Ἀπέθανεν,
Ὅθ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον. Ερ. τί παθών;
Τρ. Ὅ,τι:
Ὠρακιάσας (οὐ γὰρ ἐξηνέσχετο)
Ἰδὼν πίθον καταγνύμενον οἴνου πλέον.

Id eſt,

P. Sapiens autem Cratinus quid agit? TR. Obiit,
Cum Lacones huc irruerent. P. Quo morbo?
TH. Quo?

Miſerè

Meſerè pallere cœpit (ferre enim hoc non potuit)
Frangi cum Videret vino plenum dolium.

Alter enim vitium Cratini ridet; alter Nævii miſeriam. Ridiculum autem à miſeria prudenter Ariſtoteles ſejungit. Riſus enim cum atroci alicujus malo aut calamitate ſi conjunctus ſit, immanis fit ac barbarus. Illa autem planè extra novæ legem Comœdiæ:

Qui perjurum convenire vult hominem, mitto in comitium;
Qui menducem & glorioſum, apud Cloacinæ ſacrum.

& quæ deinde ſequuntur. Quod profectò eſt à pulpito ad plauſtrum redire. Legat cætera qui volet. Sed hæc ὡς ἐν παρεκβάσεως μέρει, obiter ſint dicta. Nunc, ingenii exercendi cauſſâ ac judicii, ad ſingula eamus, & utrumque paulò quam pleriq; accuratiùs inſpiciamus. Primum in Comœdia Tragœdiaque, eſt diſpoſitio. Neque dubitandum, quin cùm Ariſtoteles de diſpoſitione diſputat Tragœdiæ, etiam Comœdiæ ex iis convenire pleraque exiſtimaverit. Niſi quod ut Tragicus diſponit, ità Comicus quoque invenit. Alter enim accipit ab aliis. alter ipſe ſibi dat quod diſponendum eſt. niſi ſi ab alio deſumat argumentum. Certè apud Græcos. Nam Latini fabulas Græcorum, diſpoſitione aliquantulum plerumque immutata & perſonis, expreſſerunt. Ut cum è Menandri Eunucho, ſuam paucis immutatis Terentius expreſſit. Eâ ratione, ut Davus, Parmeno, Chryſis, Thais, Chæreſtratus hic eſſet Phædria. Plautus in Tragico comico Amphytrione, more Tragicorum fabulam accepit & diſpoſuit: ſed & nomina retinuit ex parte, quod non ſolet in Comœdia: ex parte, fecit. Unde rarò, inveniſſe argumentum Tragicus poëta dicitur. (quod aut è relatione aliorum aut è ſcriptis, ut plerique ex Homero aut Cyclo Epico, petebant.) contrà autem Comici. Ariſtoteles, τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν. Ita eam vocem, non ut quidam, hic accipio. Μῦθος enim, ut ubique ferè Ariſtoteli, non drama eſt, ſed ea actio, è qua drama conſtituitur ἡ πρᾶξις. ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. Quomodo & accipit, cum dixit, μῦθος δ' ἐστὶν εἷς οὐχ' ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. Et ipſe, πολυμύθους eos vocat, qui vel

vel varias, vel quæ tempore eodem, ab alio, non uno, & eodem, geſtæ ſunt, conjungunt. Ideoque fabulam eligere, & electam recte ac ordine diſponere, ut prima virtus, ità primum maximumque opus eſt. In Amphytrione maneamus. Nam ut argumentum hoc accepit, ità ipſe ex animi ſententia diſpoſuit. Quare potuit, ut voluit, ligare fabulam ac ſolvere. In ea igitur divina δέσις mirâ enim ratione impeditur fabula & intricatur actio. At tranſitio, quæ non eſt Tragica ſed Comica (μετάβασιν vocavit Ariſtoteles) pars quæ apponitur τῇ δέσει, (quam & λύσιν, ſeu ſolutionem vocant) ex ſententia ſuccedere non potuit. Quare impeditus & oblitus ſui, ire cogitur ad Deum: hoc eſt, ἀπὸ μηχανῆς finire. Quod eſt ultimum refugium Poëtæ, cum τὴν δέσιν, hoc eſt, nodum, quem ligavit ipſe, ſolvere non poteſt, & rem parum providè tractavit. Nam cæteræ quæ ibi adhibentur machinæ, ad ſcenæ & choragii ornatum, καὶ τὴν ὄψιν, ut philoſophus de iis loqui ſolet, referuntur: quale eſt brontium, & ceraunoſcopium. quorum altero ad tonitru, hoc ad fulmen exprimendum, in Amphytrione opus fuit. Finem verò quæ à machina, lubentius in Tragico quàm Comico excuſat Ariſtoteles. quia argumento Tragicus aſtringetur, quod accipit. Quanquam nè huic quidem eam fecit gratiam cum inquit: Φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν. id eſt, *manifeſtum ergò eſt, etiam exitum fabulæ, è fabula ipſa peti debere, non à machina ut in Medea. aut quemadmodum in Iliade, in iis quæ circa reditum Græcorum fiunt.* Medeam autem, non Euripideam, ſed alterius intelligit poëtæ. Idem & Horatius, è Parriano credo Neoptolemo, è quo pleraque præcepta ſua in hoc ſcripta hauſit fugiendum monet.

> *Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus Inciderit.*

Ubi *nodus* eſt ἡ δέσις, quæ interdum ope humanâ ſolvi non poteſt. Qui quidem, niſi præter Poëtæ voluntatem aut ex argumenti eveniat neceſſitate, non à Deo, quod cujuſvis etiam imperitiſſimi eſt hominis, verum à Poëta ſolvi debet.

Rur-

Rurſus, ſicut pictor primo ambitum delineat, deinde ſingula abſolvit, ita ſapiens poëta actionem ſuam circumſcribit. Primum, ut ſit tota: hoc eſt, ut principium, ut finem habeat, & medium: quæ in minimis quoque eſſe poſſunt. Minima autem ſenſum vix admittunt: magna nimium diſpergunt. Sic formicam vix videmus: in conſpectu elephanti, viſus vix colligitur. Quare, Comœdiæ Tragœdiæque magnitudo, & periodus, ut cum Philoſopho hoc dicam, è natura utriuſque & ratione peti debent. Et mutatione primâ, hoc eſt, cum infelicitate ad felicitatem in Comœdia, contra autem in Tragœdia, mutari poteſt actio: ita ut ex argumento nihil, quod ad rem ſpectet, præmitti ſit neceſſe. Summus Ariſtoteli ambitus unius ſolis eſt: poteſt eſſe aliquot horarum. Quâ in parte admirandus Sophocles Terentiuſque. Plautus verò novêm menſes uno dramate complexus eſt. ut vix major ampliorque Homericæ Iliados quàm Amphitrionis ſit periodus. Alcumena autem concipit & parit. quod ſi fieret ubique, nullo epiſodio jam opus eſſet: ideoque nec ars eſſet, ſcribere Comœdiam. Præterquam quod ſit monſtri inſtar, & cum ratione ac naturâ pugnet, ut quæ ſimul & concipiat & pariat. Qualia nonnulla in ſcriptore hoc ſummus Criticorum Cæſar Scaliger notavit. Atque hæc vitaverant poëtæ Græci, quorum ſcripta hic tantopere commendat Flaccus: Technici Græcorum, quomodo vitanda eſſent ac cavenda, ſæpe inculcarunt ſuis. Plautus ſuſque deque habuit. ut in Captivis. Quam incuriam Poëta cum videret, continere ſe non potuit, quin exclamaret:

——vos exemplaria Græca
Nocturnâ verſate manu, verſate diurnâ:

contrà negligentiam ſuorum & incuriam graviſſimè taxaret. Quidni enim qui hoc tum agebat, quod antè eum Ariſtoteles: qui ubique Euripidem & alios in iſtis reprehendit: Nam de Comicis quæ ſcripſit, hodie non extant. Porrò ſimul ac Poëta Actionem habet, locum quoque ut actioni det, neceſſe eſt. Quo ſine loco, fieri nil poteſt. Hic autem locus, σκηνὴ δράματος à Criticis vocatur. cujus finem tranſilire nefas. Nemo enim tempore eodem, quod à Plauto rectè dicitur,

citur, alibi atque alibi verſari poteſt: niſi aliquid monſtroſum fiat in Comœdia. Idem tamen, cum Curculionis ſcenam, Epidauri poſuiſſet, Romam tranſit in eàdem, & in Romanorum mores, ſcenæ ſuæ jam oblitus, liberè invehitur; & quidem, ut antiqui Comici., tributim. Ita ut ſingula deſcribat loca. Act.IV. Scena *Ædepol*. Iam τὰ ἄλογα in Fabulis quàm multa? Ità voco, quæ nil veriſimile habent. Tale eſt, Soſiclem Menæchmum, qui veniret è Sicilia, ſurreptum item qui in Illyria jam habitaret, habitu, eodem tempore, ità ſimili fuiſſe, ut dignoſci à ſpectatoribus non poſſent; cùm nil ſimile haberent iſtæ gentes. Quod vitium, nè à chorago quidem emendari poteſt. Nam Mercurius Amphitryone & Jupiter, Dii ſunt: quibus omnia concedi, etiam hic ſolent. quare incurrere τὸ ἄλογον non poſſunt. Vbi enim Dii agunt, ceſſat ratio, Quidvis enim poſſe eos, nemo eſt qui non intelligat. In Terentio, cùm ſoli artem Flaccus noſter aſſignavit, nihil tale. Omnia cum judicio, cum ratione, circumſpectè, ex arte, & cum cura. Nam & Fabulæ inſignem ferè cum agnitione mutationem habent: quis inter τὰς μὴ ἁπλᾶς ſive πεπλεγμένας, eſſe perfectiſſimas neceſſe eſt. qualis & in reliqua ubique diſpoſitione eſt. Quod ad dictionem autem, quis negabit, quædam eſſe in Plauto, quæ nec locum extra ſcenam, neque uſum niſi inter hiſtriones habent: unde ſolo & exiguo theatri ambitu circumſcribuntur? Nam & ἀγωνιστικὸν in foro, neque minùs γραφικὸν, ſive uſitatum in ſcribendo characterem, longè excedunt. quo ubique Nova, & jam emendata, reſpicit Comœdia. Quare Varro cùm ſermonis laudem illi tribuit, idem quod ubique in ſcriptis, quanti faceret antiquitatem, profitetur: ut qui τὰ ἀπηρχαιωμένα, quæ in Plauto partim ævum quo hæc ſcripſit, partim quæ pleriſque placet, ipſa deſita antiquitas commendat. Vnde & ipſe qui ſic judicavit, ut nimium antiquitatis in ſcribendo ſtudioſus, neque ſatis ævi ſui memor, Varro ab antiquis Criticis notatur. Qui cùm ſentiant ſic judicentque; nobis qui ab illis meritò pendemus, equidem tacendum reor. Autor de cauſſis eloquentiæ corruptæ: *Neminem nominabo; genus hominum ſignâſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt,*

gunt, quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servili Noviani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis, ſordet. Quod ex vocibus antiquis patet, quas ex libris ejus Critici legerunt. Cùm non pauca alia ex ſcriptis ejus peti poſſint. Ideoque Cicero, qui de ætatis ſuæ & ſermone & venuſtate maximâ cum cura judicabat, laudem hanc Terentio ceſſiſſe meritò pronunciat. Sic enim ad Atticum: *Secutus ſum, non dico Cæcilium*: Mane ut ex portu in Piræum: *malus enim Latinitatis autor eſt: ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam ſermonis, putabantur à Lælio ſcribi*:

Heri aliquot adoleſcentuli coïmus in Piræum.

Et Servius, proprietate cæteris præpoſitum, hunc notat. Idem de ſententiis, quas διανοίας vocant, judicari poteſt: omnes enim fere Plauti & θυμελικαὶ ſunt, & ab uſu alienæ, quales paſſim habet. Inprimis cùm philoſophatur καὶ γνωμοτυπεῖ. Vt ecce:

Inſanum eſt malum, in hoſpitium diverti ad Cupidinem.

Verè ſcenicum & illud:

Et poſtremo, niſi me auſcultas, atque hoc, ut dico, facis,
Tute ponè te latebis facile, nè inveniat te honor.

Et quis illud extra ſcenam uſurpare auſit?

Benefacta benefactis aliis pertegito, nè perpluant.

Quare nunquam effugient quin ſint inepti, qui hæc & alia id genus, ad ſerium dicendi genus transferunt. Conſequuntur enim, quod non vident, ut inviti riſum moveant. quod non pauci hodie in ſcriptis maximo molimine à lectore impetrant. Sequitur τὸ ἦθος. quod, ut docet Ariſtoteles, in oratione, uniuſcujuſque inſtitutum indicat & voluntatem. Quod in ſingulis repræſentare, niſi viri aut prudentis aut philoſophi, nullius eſt. Nam quemadmodum è ſingulis experientia, ità nemo ſingulorum mores ſine hac exprimit. Quare omnium accuratiſſimè & optimè, quid ſit facere ut ſit, ἠθικὴ oratio, philoſophus oſtendit. quod vel ſolum

tanti

tanti eſt, ut nihil minus nonnulli, qui ad Rhetoricarum ſuarum leges magnorum quoque & ſublimium ingeniorum orationes exigere audent, hac in parte videant: in qua, ad ipſius quoque antiquitatis ſtuporem, Afer iſte regnat. Rectè ergò Varro: *In argumentis Cæcilius poſcit palmam, in ethesin Terentius*. Significat enim, Cæcilium εὑρετικὸν, aut potiùs εὐοικονόμητον fuiſſe: quemadmodum ἀνοικονόμητος nonnunquam præ reliquis videtur Plautus. cui ſermonis idem aſſignavit laudem. Quod, ſi quicquam ſapimus, Terentium eſt Plauto præferre. Vt cùm eum, qui excellit in majori, magis quàm qui in minori, dicimus excellere. Neque cauſſa fuit alia, quare, quod obſervant veteres, idem Varro, etiam Menandro, in quibuſdam prætulerit Terentium. Exempli cauſſâ, Adelphorum initio. Neque immeritò. Mirificè enim, cum alibi, tum ibi regnat τὸ ἦθος. Idem Varro, cùm Tragœdiæ, Comœdiæ, ac Satyræ effingat formas, quid de noſtro judicet, disertè expreſſit. Vbertatem enim tribuit Tragœdiæ, quam dat Paccuvio: gracilitatem Satyræ, quam tribuit Lucilio: mediocritatem verò Comœdiæ, quam dat Terentio. Vt ſi quis uberrimo ſermonis genere heroicum definiat poëtam: & hoc tribuat Virgilio. Aulus Gellius lib. 7. cap 13. *Vera autem & propria ejuſmodi formarum exempla, in lingua Latina, M. Varro eſſe dicit, ubertatis Paccuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.* Quæ eſt de Comœdiæ, quemadmodum in ſcholis loquimur, eſſentia. Cùm Plautus ſæpe Tragico, nonnunquam quoque ſeriò, utatur. Quanquam ibi ſanè ſermo, ut priore loco à Varrone accipitur. Sermo enim & τὸ ἦθος differunt, ut homo prudentiſſimus, & fœmina quæ purè loquitur. Qualis dicitur Gracchorum mater. Vnumquemque enim rectè exprimere, & humanam optimè delineare vitam, ſummus atque extremus viri atque autoris maximi conatus eſt. Rectè Grammatici ad Sophoclem: Ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν ποιητικῇ δηλοῦν ἦθος. *Eſt autem illud maximum in poëtice, exprimere ethos.* Debebat addidiſſe, *in Dramatica præſertim.* Et Horatius tam multis, vitam Tragœdiæ τὸ ἦθος eſſe docuit. Ariſtoteles verò, etiam in Tragœdia, poſt Actionem (quam fabulam plerumque vocat) quæ eſſentiæ pars prima, partem eſſentiæ ſecundam conſtituit, τὸ ἦθος. Mirum eſt autem, locum

 Var-

Varronis à nemine intellectum. Qui cùm palmam in argumentis Cæcilio concedit, principem Comœdiæ haud dubio Cæcilium conſtituit. Quare? Pars Tragediæ præcipua, eſt argumentum. Ariſtoteles modò μῦθον, modò τῶν πραγμάτων σύνθεσιν vocare ſolet: qui & multis probat, eum qui hac parte excellit, etiamſi cæteris deſtituatur, Dramaticum poëtam dici poſſe. Pars ſecunda eſt τὸ ἦθος. quod cum Terentio aſſignat Varro, locum illi proximum concedit. Quod non poteſt ignorare, qui antiquos Criticos, imprimis autem Ariſtotelem, cum cura legit, ac intelligit. Sermonis enim laus, quam Plauto tribui ab eo volunt, tantum abeſt ut cum reliquis conferri poſſit, ut poſtremo loco, & poſt τὴν διάνοιαν ponatur. Quare ex ſententia Varronis, qui hic Ariſtotelem expreſſit, primus eſt Cæcilius, ſecundus eſt Terentius: quos deinde Plautus ſequitur. Quod debebat cogitâſſe Siren ævi noſtri Juſtus Lipſius: qui profectò locum ſummi Romanorum Critici non penetravit. τὸ ἦθος autem Plauto Horatius abjudicat, cum inquit,

——— aſpice Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi.

Et videtur Charinum habuiſſe in animo: qui mercatore, τὸ μανικὸν καὶ τὸ ἐρωτικὸν confundit ἦθος hoc eſt, ita amat, ut Menæchmus furit. Furere autem præ amore, Comœdiæ non ἦθος. ſed Tragœdiæ eſt πάθος: ut ex Phædra aliiſque patet. Quare? quia πάθος aliquod immane exſpectatur quod Tragœdiam conſtituit, ut μετάβασις conveniat furenti. Sed hæc triviales non intelligunt: qui ſummum virum Ariſtotelem tam facilè contemnunt, quam nos & judicia illorum & magiſtros meritò contemnimus. Quibus perſuaſum eſt, omnem veram eruditionem ex hoc uno fonte limpidiſſimo petendam. Charinus autem Plauti, ad frigiditatem uſque calet, quam non potuit vitare. Qualia ſunt iſta, Scena *Divûm atque hominum*:

——jam Cyprum veni, &c.

Item,

Porrò proficiſcor quæſitum, nunc perveni Chalcidem.
Video ibi hoſpitem Zacyntho, dico quid eò advenerim:

Rogi-

Rogito quis eam vexerit, quis habeat ſi inaudiverit.
Hoſpes reſpondit, Zacyntho ficus fieri non malas.

Vides hominem tam triſtem, ut feſtivus eſſe quærat. At divinus hac in parte, duos amatores in Eunucho, ſuo more, Phædriam & Chæream divinitus utrumque, ἠθοποιεῖ. Quare cùm poëtæ omnes, quorum imitatione conſtat inſtitutum ac conſilium, pictorum inſtar, teſte Criticorum Rege ac Principe, aut ſimiles, aut (quod non rarò evenit, vel imperitè καὶ ἐξ ἀσθενείας, vel captandi riſus cauſſâ) nunc pejores quàm ſunt exprimant, nunc meliores, ſervos pejores Plautus, ut plurimum, Terentius hos ſemper ſimiles non meliores; meretrices verò partim ſimiles, partim meliores aliquando introducit. Similes, ut Thaidem: meliores, ut Bacchidem. Paraſitos ſemper deteriores & voraciores Plautus, nunquam meliores, ut & Doſſennus, qui hos ſolos propemodum curabat, in perſonis reliquis ἐκπίπτων. Phormio Terentianus planè eſt admirandus: ut & Gnato. Plautini quia riſum quærunt, veritatem & ſermone & ſententiis amittunt. Tres virtutes enim ſermo, quem non ſine cauſſa ἠθικὸν dixerunt Græci, nos Moratum dicimus, Æquitatem, nempe, Veritatem & Simplicitatem poſtulat: quæ τὸ ἰδιάθετον, hoc eſt, id quod unicuique eſt inſitum, ob oculos proponit; cùm ridiculum, ut violentum, quia à natura alienum, quod rectè de eo Ariſtoteles pronunciat, corruptum ſit, & à corruptis cauſſis, quod jam dixi, moveatur. Moratum quia ſimile eſt naturæ, leniter delectat: quod ætatum ſingularum, hominum, ac nationum, totiuſque vitæ, ſimulacrum quoddam ac imaginem, in ſcena repræſentat. Planè ut pictura quæ à vero abit, & vel cubitalem naſum, vel diſtortum os facere repræſentat, riſum movet: ſimilis delectat. Atque hoc eſt quod omnes tribuunt Menandro, quem Terentius expreſſit. Vt Hermogenes: παρά τε αὐτῷ Μενάνδρῳ ἂν μυρία εὕροις τοιαῦτα καὶ γυναῖκας λεγούσας, καὶ νεανίσκους ἐρῶντας, καὶ μαγείρους, καὶ παρθένους θρυπτομένας, καὶ τινας ἄλλους· ὅλως τε διὰ τὸ ὑποπίπτειν τῷ ἠθικῷ λόγῳ καὶ τῶ ὁμοίων, ταῦτάγε πάντα ἢ τάγε πλεῖστα αὐτῶν, ὑπομεῖσθαι τῇ ἀφελείᾳ δεῖ. Quemadmodum Hieronymus, Menandrum & Terentium cum maximo judicio

 dicio

dicio conjungit. Ad Paulinum enim: *Poëta æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.* Audi orationem patris irati. Heaut. Act. v. Scena *Si unquam.*

——non ſi ex capite ſis meo
Natus, itidem ut aiunt Minervam eſſe ex Iove, eâ cauſâ magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

Et quæ ſequuntur. Audi mitis viri potiùs quàm boni.

Auſculta, nè me obtundas de hac re ſæpius.
Tuum filium dediſti adoptandum mi hi.
Is meus eſt factus, ſi quid peccat. Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obſonat, potat, olet unguenta de meo.
Amat? dabitur à me argentum, dum erit commodum:
Ubi non erit, fortaſſe excludetur foras.
Fores effregit? reſtituentur. diſcidit
Veſtem? reſarcietur. eſt, Dis gratiâ,
Et unde hæc fiant, & adhuc non moleſta ſunt.

Et divina illa.

——credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale. ſed vereor ne indiligens nimiùm ſies.
In qua civitate tandem arbitrare te vivere?

Et quæ ſine motu animi & ſuaviſſimâ voluptate legi non poſſunt.
Hecyra;

——odioſa hæc eſt ætas adoleſcentulis:
E medio æquum excedere eſt. poſtremò jam nos fabula
Sumus, Pamphile, ſenex atque anus.

Et cætera: pluſcula ſunt enim. Quis cùm illa Phormione legit, non uxorem honeſtam adulteri agnoſcit?

——an quidquam hodie eſt factum indignius,
Qui mihi, ubi ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes.
Haccine erant itiones crebræ, & manſiones diutinæ,

Lem-

Lemni? hæcine erat quæ noſtros fructus minuebat calamitas?
Quid? ego æquo animo cupio miſerè in hac re defungier.
Sed quid ſperem? ætate porrò minus peccaturum putem?
Iam tum erat ſenex, ſenectus ſi verecundos facit.
An mea forma atque ætas jam magis expetenda eſt Demipho?
Quid mihi nunc adfers, quamobrem exſpectem, aut ſperem porrò non fore?

Et quandoquidem ſimplicitas, maxima moratæ orationis virtus, ſi intendatur, ſuavitatem parit: nemo ſine incredibili ac ſummâ voluptate illud Bacchidis leget,

——— recte amâſti Pamphile
Vxorem tuam. nam nunquam ante hanc diem meis oculis eam, quod nôſſem videram.
Perliberalis viſa eſt.

Ideoque fabulæ Terentianæ, doctiorem hiſtrionem, quàm reliquorum, deſiderabant. Semper enim quæ morata eſt oratio, τῇ ὑποκρίσει fulcienda. Nam quæ moribus affectibúſque deſtituitur, teſte Philoſopho, eſt ἀνυπόκριτος. neque ulla ferè apud eum ſyllaba extat, quæ non animi aut affectûs alicujus ſit index. Jam ut ad lepores, ſales, gratias, & venuſtates veniamus; certum eſt, ferè omnes eas tolli à ridiculo, non ſecus quàm in vita ab exceſſu morum virtus, ab exceſſu apparatus, in ſcena tollitur voluptas. Quare Menandro ac Terentio lepores tribuunt antiqui, ſales Plauto Horatius concedit: quos nonnunquam inurbanos eſſe notat. Audi Paterculum: *dulceſque Latini leporis facetiæ per Cæcilium Terentiumque & Afranium, ſub pari ætate floruerunt.* Græci χάριτας χαριεντισμοὺς vocant. Remiſſiores ſunt enim, quàm ut riſum violenter moveant: circumſpectiores, quàm ut frigeant. Abſurdum enim ſæpe cauſſa eſt riſûs, aut inuſitatum. Contra autem ſermo, qui & uſitatus & moratus, quique leniter decorum ſervat, ſicut eo ipſo fit venuſtus & delectat, ita quidem eminere joci poſſunt. Qui quidem in hoc Afro, (niſi

(niſi Lælio eos potiùs ac Scipioni tribuendos putes) & Menandro: ſi judicium Horatii & antiquorum ſequimur, ex eodem ſale, è quo nata Venus eſt, depromti videntur. Ecce ſtatim Andria. Act. 5. Scena. *Mitte.*

——— Davo iſtuc dedam jam negoti. S. *non poteſt.*
P. *Qui?* S. *quia habet aliud magis ex ſeſe & majus.* P. *quidnam?* S. *vinctus eſt.*
P. *Pater, non recte vinctus eſt.* S. *haud ità juſsi.*

Jam Gnathonem vide, qui cùm putidos Thraſonis mores Phædriæ ac Chareæ expoſuiſſet, contra autem illi perſuaſiſſet, & jam gratias ineptus homo ac ridiculus haberet.

——— bene feciſti: gratiam habeo maximam,
Nunquam etiam fui uſquam, quin me omnes amarint plurimum;

reſpondet ad utrumque converſus,

Dixin' ego in hoc ineſſe vobis Atticam elegantiam?

Certè tota ſcena tertia tertii Actûs in Adelphis, in qua luditur à Syro Demea, divina eſt. Qualia enim illa?

——— mihi quidem non placent,
Et clamo ſæpe. ſalſamenta hæc Stephanio
Fac macerentur pulcre.

Planè enim præter exſpectationem omnia. Jam cùm Vetus Comœdia, nihil æquè ac παρῳδίαν amet, quæ plerumque & acerba eſt, & extra ſcenam quæritur, urbaniſſimus virorum rationem, quâ ex actione ipſa, parodiam, lepidam ſanè & venuſtam, peteret, invenit. Nam cùm Demea dixiſſet,

——— fit ſedulò,
Nihil prætermitto, conſuefacio: denique
Inſpicere, tanquam in ſpeculum, in vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito,

& quæ

& quæ ſequuntur; Reſpondet Syrus,

Conſervis ad eundem præcipio modum.
Hoc ſalſum 'ſt, hoc aduſtum 'ſt, hoc lautum 'ſt parum.
Illud rectè, iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quæ poſſum, pro mea ſapientia.
Poſtremò tanquàm in ſpeculum in Patinas Demea
Inſpicere jubeo: & moneo, quid facto uſus ſit.

Ita ſanè & Plato, & Xenophon, omneſque Socratici jocantur; nunquam frigidè nunquam obſcœnè, nunquam ineptè, nunquam putidè. Videamus jam Plautina quædam. Ac Plutarchus quidem illud tanquam frigidum ex Ariſtophanis Theſmophoriazuſis de Euripidis matre adducit,

Ἄγρια ἄρ' ἡμᾶς, ὦ γυναῖκες δρᾷ κακὰ,
Ἅτ' ἐν ἀγρίοισι λαχάνοις αὐτὸς τραφείς.

Cui illud, quamvis non in ſimili omnino genere, adjungas licet,

Nam mulier olitori nunquam ſupplicat, ſi qua eſt mala:
Domi habet hortum & condimenta, ad omnes mores maleficos.

Rhetores θυμελικὸν, ſive theatrale vocarent. Ridiculum enim potiùs quàm feſtivum eſt: & ut ſit feſtivum, nemo, verè in his ſubactùs dixerit venuſtum eſſe. Ab uſu enim quam longiſſime remotum eſt. Jam verò, cùm, in verbis frigidum, aut in rebus; de verbis Ariſtoteles, de rebus alii egerunt. Frigidum autem jam vocamus, non magniloquentiæ vicinum illud vitium, (quanquam illud quoque habere hic locum poteſt) quod diſcedere ab urbanitate dicitur. Quod, ut nonnihil à dicendi hic magiſtris abeamus, modis fit pluribus. Vel in frigida tranſlatione. Ut cùm dentes *calceati* dicuntur. Capt.

Cum calceatis dentibus, veniam tamen.

Et cùm victus, *ſentem eſitare*, & *ſcrupoſam viam commeare*,

 dici-

dicitur. quæ ſanè frigent. Vel in minimis alluſiunculis & longè petitis. Ut Pœnulo:

MI. *Aſſum apud te eccum.* AG. *At ego elixus ſis volo.*

& quod illi placuit non ſemel:
——— *magìs calleo quàm aprugnum callum callet.*

Item,

——— *callum aprugnum aque callere non ſinam.*

Et,

Quanta ſumini abſumedo, quanta callo calamitas!

Et Curcul.

——— *facite ventum ut gaudeam.*

PH. *Maxime.* CV. *Quid facitis? quæſo.* PH. *ventum.* CV. *nolo equidem mihi.*

Fieri ventulum. PH. *quid igitur vis?* CV. *eſſe; ut ventum gaudeam.*

Quas cùm Grammatici Latini, qui citiùs cœlum digito, ut ità loquar, expugnâſſent, quàm ut minimam Horatii Oden expreſſiſſent, Morologias in Plauto dixerint, nondum video, quare Horatio, ut ſummo maximoque Poëtæ, ità Critico incomparabili, quem acutum doctumque virum ipſe D. Hieronymus ad Pammachium vocavit, idem non licuerit? Ejus ſanè generis ſunt, quæ in Ariſtophane accuſat, quæque trivialia potiùs, quàm ut viris eruditis, etiam in ſcena placere, aut debeant aut poſſint, accuratus cenſor Plutarchus judicavit. *Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀπαίδευτος καὶ ἰδιώτης οἷς ἐκεῖνος λέγει ἁλίσκεται. ὁ δὲ πεπαιδευμένος δυσχερανεῖ. λέγω δὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ ὁμοιόπτωτα, καὶ παρονομασίας. τούτοις γὰρ ὁ μὲν μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ὀλιγάκις χρῆται, ἐπιμελείας αὐτὰ ἀξιῶν. ὁ δὲ πολλάκις, καὶ οὐκ εὐκαίρως, καὶ ψυχρῶς.* Et adducit exemplum: ut cùm *τοὺς ταμίας λαμίας* vocat. Namque ille de Menandro, ad Terentium ferè omnia referri poſſunt. In quo nihil putidum eſt aut ineptum. Quanquam multa quæ notavit, potiùs Antiqui Comici virtutes, quàm

quàm illius de quo ibi judicavit, vitia cenſenda ſunt. Princeps enim inter illos fuit, & ad leges eas planè ſe compoſuit. Quod de Plauto nemo dicet. Eſt & frigidum; quod longè ab eo abeſt, quòd aut eſſe aut poſſe fieri putatur. Quale eſt *pugno frangere elephanto brachium*, *boriolâ in cœlum pervenire*. Eſt & frigidum, cùm ità à familiari ſermone oratio recedit, ut ad uſum ampliùs transferri nequeat. Tale eſt illud ibidem:

Si ante lucem ire occipias à meo primo nomine,
Concubium ſit noctis, priuſquam ad poſtremum perveneris.

Creſcit tamen frigidum, cum addit alter,

Opus face eſt & viatico ad tuum nomen, ut tu prædicas.

Quæ ſi pedem unum extra ſcenam feras: protinus putiſcent, neque ad uſum applicari poterunt. Qualia nec Scipio nec Lælius, flos nobilitatis, vel in ſcena, approbaſſent. Plutarchus certè, extra liberalium theatra ac doctorum, liberè relegat. Ridiculi enim ac inepti ſunt, qui plebeis tantum ſcribi Comœdiam exiſtimant, cùm non minùs eruditis ſcribatur. Quod & Flaccus ſcivit: qui non ſine cauſſa,

Creditur, ex medio quia res arceſſit, habere
Sudoris minimum; ſed habet Comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus.

deinde autem Plauti & Doſſenni utitur exemplo, quos ſecuros de judiciis doctorum ait. Et hæc ad divinum, ut jam dixi, ac ſubactum in his principem, cujus nec judicium nec cæterorum ignorare eâ tempeſtate potuit. & cujus judicium vereri debuiſſet, niſi idem aliorum fuiſſet. Jam illa Epicharmi imitatio, ut feſtiviſſima, ità, ſi ſit frequens, frigore non caret, quæ fit, cùm vel falſa opponuntur, aut ſubjectum idem eſt cum prædicato. Vt cum Epicharmus dixit:

Τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼ ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις.
Tunc inter illos ego eram, tunc apud illos.

Bis enim idem dicit. quæ eſt fraus in verbis præter exſpectatio-

tionem. Idem autem eſt cum prædicato ſubjectum: ut in illis Curcul. Act. IV. Scena IV.

Quoi homini Dii ſunt propitii, ei non eſſe iratos puto.

Sticho:

E malis multis, malum quod minimum eſt, id minimum eſt malum.

Captivis:

Hos quos videtis ſtare captivos duos,
Hi ſtant non ſedent.

quæ jam docti collegerunt. Vnde & iſtam ſummi Critici cenſuram meruit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi Dicitur.

Quanquam ſanè, alibi non invenuſtè iis uſus eſt. Quæ Menander tamen, & imago ejus, de quo nunc agitur, Terentius, tanquam cum periculo conjuncta, ſeriò fugerunt. Hæc pro viro maximo Horatio; neque adverſus Plautum dicta ſunt: quem amamus, ſuſpicimus, diligimus, ac veneramur. Verum, ut judicium ſic acuamus. ſimul ut acuti iſti, quod videntur ſibi, ità facetiſſimum ſcriptorem ament, legant, tractent atque ediſcant (quod & rectè & ordine ab iis fieri fatemur: neque enim ſatis commendari poteſt) ut nec planè & ubique veteribus probaſſe ſe meminerint; &, quod hìc præcipuè ſpectamus, de Horatio ejuſque criſi, minùs liberè loquantur: Terentii autem miram, ac prope ineffabilem amœnitatem, elegantiam, judicium ac venuſtatem, intelligere paulatim diſcant. Cujus incredibiles lepores, ut Ioſephus Scaliger dicebat olim, vix centeſimus eruditorum quiſque videt. Nè cum illo ſimul & Afranium, antiquum Comicum, condemnent, cujus veriſſimum atque abſolutum extat judicium,

Terentio non ſimilem dices quempiam.

Nobis eruditi ignoſcent, quod hæc fuſiùs: ſi cogitent præ-
ſer-

ſertim munus veri Critici eſſe ac cenſoris, non literulam ejicere alibi, aut innocentem ſyllabam damnare, vocem tollere alibi aut emendare, ſed ſincerè de autoribus, ac rebus judicare: quod & ſolidæ & abſolutæ eruditionis eſt. Quò, ni fallor, omnes aſſpiramus. Neque ulla in re magis antiquitas præivit nobis. De autoribus autem comicis, uter meliùs judicare potuerit, iſne qui ætate illa vixit, quo ad ſummum culmen poëſis pervenit, qui Poëta ſummus, ſummus Criticus, familiariter cum Cæſare Auguſto ac Mæcenate vixit, eorumque atque aliorum quotide de his judicia audivit; an qui hodie harum rerum planè imperiti judicant, ipſi videxint.

Idem

Idem lib. De conſtitutione Tragœdiæ; ubi de morato agitur ſermone.

Longè autem omnibus palmam hâc in parte Terentius præripuit. Cujus, ſine ſumma voluptate, moratum nec legere nec recordari poſſumus ſermonem. Sanè præ reliquis ſcriptoribus decorum intellexit: ac penè ſolus quæ ab Ariſtotele Rhetoricorum ſecundo de moribus præclarè obſervata ſunt, divinitus expreſſit; veræ Muſarum deliciæ, & ſcenæ voluptas. A cujus elegantiâ, venuſtate, lepore, venere, quo quis longius abeſt, eo minùs cum urbanitate commercii habet. Quod ubique vir emunctæ naris Horatius inculcat: & quod optimè hâc ætate Scaliger noſter; ante hunc Eraſmus; ante utrumque, Varro intellexit. qui, In argumentis Cæcilius palmam poſcit, in etheſin Terentius, in ſermonibus Plautus. *Argumentum eſt Fabula. Hæc laus prima eſt. Secundum ſunt Mores. Hæc ſecunda eſt. Poſtremum eſt Sermo. Hæc poſtrema eſt. Quanquam cur ſermonem præferret Plautinum Varro, alibi nobis dictum eſt: cùm ut nimius ſermonis priſci ſuo tempore amator, ab antiquis notetur. Qui pro* argumentis, patheſi *legerunt, quia laus hæc à Chariſio peculiariter Cæcilio tribuitur; neque intellexerunt, quid eſſet argumentum, neque eundem in utroque ſimul poſſe laudari. Ecce mores mitis viri:*

——credo hercule. nam ingenium tuum novi
Liberale. ſed vereor, nè intelligens nimiùm ſies.

Iracundi,

Hei mihi, quid faciam? quid agam, quid clamem, aut aut querar?
O cœlum! ô terra! ô maria Neptuni!

Adole-

Adoleſcentis, qui in proſpera fortuna,

Iamne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iupiter!
Nunc eſt profectò, interfici cum perpeti me poſſum,
Nè hoc gaudium contaminet vita ægritudine.

Senis qui in adverſa verſatur,

Quid (hoc malum) infelicitatis, nequeo ſatis decernere,
Niſi me credo huic eſſe natum rei, ferundis miſeriis.
Primus ſentio mala noſtra: primus reſciſco omnia:
Primus porrò obnuntio. ægrè ſolus, ſi quid ſiet fero.

Fœminæ honeſtæ, quæ adulterii maritum convincit:

——— an quidquam hodie eſt factum indignius?
Qui mihi ubi ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes.

Et quæ ſequuntur. Vides ſermones, qui, quod eleganter ſint morati, intimos ſenſus pertentant. Hoc intereſt, quod pro perſonarum ratione, quibus gravioribus Tragœdia utitur, iſti quoque variant.

Idem in Epiſt. Dedic. edit. ſuæ Terentianæ.

Itaque qui pueris modò propter inimitabilem Latinæ linguæ puritatem, Terentium commendant, bis mihi pueri videntur; hoc eſt, ſenes ſtolidi, atque iis ipſis pueris ineptiores. Equidem, quanquam ſæpe obſervaſſem, ſenem Scaligerum (at quem virum) poſtquam omnium diſciplinarum ac ſcientiarum prope perluſtraſſet adyta, ſemper in manibus geſtaſſe hunc Comicum, neque illius lectione divinum illud pectus, explere potuiſſe: quanquam ſcirem, ut de reliquis ne dicam, Deſiderium Eraſmum, poſtquam nihil ignoraret, nihil tamen magis quàm lepores & prope ineffabilem Terentiani genii indolem, fuiſſe admiratum: tamen ſerò deperire eum cœpi; hoc eſt, poſtqaam in dicendi arte, & in ea quæ de moribus eſt ſapientia, ſub præceptore Ariſtotele ſeriò proficere cœpiſſem.

P. TERENTII VITA, EX ÆLIO DONATO.

P. Terentius *Afer, Carthagine natus, ſervivit Romæ Terentio Lucano ſenatori. à quo ob ingenium & formam, non inſtitutus modò liberaliter, ſed & maturè manumiſſus. Quidam captum eſſe exiſtimant. quod fieri nullo modo potuiſſe, Feneſtella docet; cùm in fine ſecundi belli Punici, & ante initium tertii natus ſit & mortuus: nec ſi à Numidis aut Getulis captus ſit, ad ducem Romanum pervenire potuiſſet; nullo commercio inter Italicos & Afros, niſi poſt deletam Carthaginem, cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, ſed maximè cum Scipione Africano, & cum Lælio: quibus etiam corporis gratia conciliatus exiſtimatur, quod ipſum Fenſtella arguit: contendens utroque majorem natu fuiſſe; quamvis Cornelius Nepos æqualeis omneis fuiſſe tradat, & Porcius ſuſpicionem de conſuetudine per hæc faciat:*

Dum laſciviam nobilium & fucoſas laudes petit,
Dum Africani voci divinæ inhiat avidis auribus,
Dum ad Furium ſe cœnitare & Lælium pulcrum putat,
Dum ſe amari ab hiſce credit, crebrò in Albanum rapi
Ob florem ætatis ſuæ; ad ſummam inopiam traductus eſt.
Itaque è conſpectu omnium abiit, in Græciam, terram ultimam.
Mortuus eſt Symphalo Arcadiæ oppido. nîl Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius. nîl Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimé.
Eorum ille operâ nè domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut eſſet, quo referret obitum domini ſervulus.

Scripſit

Scripſit commœdias ſex: ex quibus primam Andriam cùm ædilibus daret, juſſus ante Cæcilio recitare, ad cænantem cùm veniſſet, dictus eſt initium quidem fabulæ, quòd erat contemtiore veſtitu, ſubſellio, juxta lectulum reſidens, legiſſe: poſt paucos verò verſus, invitatus ut accumberet, cœnaſſe unà: deinde cætera percurriſſe; non ſine magna Cæcilii admiratione. Et hanc autem & quinque reliquas æqualiter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ità ſcribit:

Sumetur Hecyra ſexta ex iis fabula.

Eunuchus quidem bis acta eſt, meruitque pretium quantum nulla antea cujuſquam comœdia, id eſt, octo millia nummum. Propterea ſumma quoque titulo adſcribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam præfert Principio Menandri. Non obſcura fama eſt, adjutum Terentium in ſcriptis à Lælio & Scipione, quibuſcum familiariter vixit. Eandem ipſe auxit. Nunquam enim, niſi leviter, ſe tutari conatur, ut in prologo Adelphorum:

Nam quod iſti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, aſſiduéque unà ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens exiſtimant,
Eam laudem hîc ducit maximam: cum illis placet,
Qui vobis univerſis & populo placent.
Quorum operâ in bello, in otio, in negotio,
Suo quiſque tempore uſu' eſt ſine ſuperbia.

Videtur autem ſe leviùs defendiſſe, quia ſciebat, Lælio & Scipioni non ingratam eſſe hanc opinionem: quæ tamen maigs & uſque ad poſteriora tempora valuit. Q. Memmius in oratione pro ſe aït: P. Africanus, qui à Terentio perſonam mutuatus, quæ domi luſerat ipſe, nomine illius

lius in ſcenam detulit. Nepos auctore certo comperiſſe ſe ait. C. Lælium quondam in Puteolano Kalendis Martiis admonitum ab uxore temporius ut diſcumberet, petiiſſe ab ea, nè interpellaretur: ſerius tandem ingreſſum triclinium, dixiſſe, non ſæpè in ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi: deinde rogatum ut ſcripta illa proferret, pronunciaſſe verſus qui ſunt in Heauton.

Sati' pol protervè me Syri promiſſa huc induxerunt.

Santra Terentium exiſtimat, ſi modò in ſcribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuiſſe, qui tunc adoleſcentuli fuere, quàm Sulpicio Gallo, homine docto, & qui conſularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, conſulari utroque ac poëta. ideò ipſum non juvenes deſignaſſe, qui ſe adjuviſſe dicerentur: ſed viros; quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus ſit expertus. Poſt editas comœdias nondum quintum atque trigeſimum egreſſus annum, cauſſa evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro ſuis edere, ſeu percipiendi Græcorum inſtituta moreſque, quos perinde exprimeret in ſcriptis; egreſſus urbe eſt, neque ampliùs rediit. De morte ejus Volcatius tradit:

Sed ut Afer ſex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Aſiam fecit; navim cum ſemel
Conſcendit; viſus nunquam eſt: ſic vitâ vacat.

Q. Conſetius redeuntem è Græcia periiſſe in mari dicit, cum centum & octo fabulis converſis à Menandro. Cæteri, mortuum eſſe in Arcadiæ Stymphalo, ſive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore

con-

conſulibus, morbo implicitum, acri dolore ac tædio amiſſarum fabularum, quas in navi præmiſerat, ac ſimul fabularum, quas novas fecerat. Fuiſſe dicitur mediocri ſtatura, gracili corpore, colore fuſco. Reliquit filiam, quæ equiti Romano nupſit. Item hortulos XX *jugerum, via Appia, ad Martis villam. quò magis miror Porciam ſcribere:*

—— Nîl Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nîl Furius.
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimé.
Eorum ille operâ nè domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut eſſet quo referret obitum domini ſervulus.

Hunc Afranius quidem omnibus comicis præfert; ſcribens in compitalibus:

Terentio non ſimilem dices quempiam.

Volcatius autem non ſolùm Nævio, & Plauto, & Cæcilio, ſed Licinio quoque poſtponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone Terenti,
Converſum expreſſumque Latinâ voce Menandrum
In medio populi ſedatis vocibus effers.
Quidquid come lòquens, ac omnia dulcia dicens.

Item C. Cæſar.

Tu quoque tu in ſummis ô dimidiate Menander
Poneris. & meritò, puri ſermonis amator.
Lenibus atque utinam ſcriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hâc deſpectus parte jaceres.
Unum hoc maceror & doleo tibi deeſſe Terenti.

Hæc Suetonius Tranquillus. nam duos Terentios poëtas fuiſſe

fuiſſe ſcribit Mettius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo: alter Libertinus Terentius, Aſer patria, de qua nunc loquimur. Scipionis fabulas edidiſſe Terentium, Valgius in Actione aït.

Hæ quæ vocantur fabulæ, cujus ſunt?
Non has, qui jura populis recenſens dabat
Summo honore affectus, fecit fabulas?

Duæ ab Apollodore tranſlatæ eſſe dicuntur Comico; Phormio, & Hecyra; quatuor reliqua à Menandro: ex quibus magno ſucceſſu & pretio ſtetit Eunuchus: Hecyra ſæpe excluſa, vix acta eſt.

ANDRIA

ANDRIA
PUB. TERENTII
Carthaginienſis Afri.

Acta Ludis Megalenſibus, M.Fulvio & M. Glabrione Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio. Et L. Attilius Præneſtinus. Modos fecit Flaccus Claudii Filius, tibiis paribus, dextris & ſiniſtris. Et eſt tota Græca. Edita M. Marcello & C.Sulpitio Conſulibus. Anno ab Urbe Condita IↃ LXXXVII. Ante Chriſtum Natum CLXII.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

BYRRHIA, *ſervus.*
CHARINVS, *adoleſcens.*
CHREMES, *ſenex.*
CRITO, *hoſpes.*
DAVUS, *ſervus.*
DROMO, *lorarius.*
GLYCERIVM, *meretrix.*
LESBIA, *obſtetrix.*
MYSIS, *ancilla.*
PAMPHILVS, *adoleſcens.*
SIMO, *ſenex.*
SOSIA, *libertus.*

PERSONÆ MVTÆ.

ARCHILLIS, *ancilla.*
CHRYSIS, *meretrix.*
NICERATVS, *adoleſcens.*
PHÆDRVS, *adoleſcens.*
CLINIA, *adoleſcens.*
PASIBVLA, *eadem qua Glycerium.*

ERASMI IDIOMATA PERSONARVM PRÆCIPVARVM.

Simo, *pius in filium, ſed naturâ vehementior.*
Pamphilus, *pius in patrem, ſed fideliter amans, & cordatus ut adoleſcens.*
Davus, *vafer ac ſpei pertinacis.*
Charinus, *ſimplex, ac nullius conſilii.*
Byrrhia, *Davo diſſimillimus, deſperandi author.*

Crito,

Crito, *pauper, ſed ob probitatem impatiens contumeliæ.*

Chremes, *pius in filiam; alioqui Simonis diſſimillimus, ingenio ſedato & placido componens omnia.*

Myſis, *callida & hera amans.*

RATIO NOMINVM.

Simo, ἀπὸ τοῦ σιμοῦ, *qui ſimo naſo eſt, ità dictus à ſpecie; ſimi enim ferè ſunt iracundi.*

Chremes, ἀ χρέμπτεσθαι, *quod eſt enixè exſpuere. ſenes enim tuſſi expurgant pectus.*

Pamphilus, *quaſi*, πᾶσι φίλος, *vel* πάντας φιλῶν, *i.e. omnibus charus, aut omnium amans.*

Charinus, ἀπὸ τῆς χάριτος, *à gratia, quaſi dicas, gratioſus.*

Soſia, *à* σώζεσθαι, *ſervari, quod ſervatus in bello.*

Davus, *à patria, gentile nomen.*

Myſis, *item nomen gentile.*

Byrria, ἀπὸ τοῦ πυρὸς, *ab igne, quaſi rubicundus, mutato π in β.*

Glycerium, ἀπὸ τῆς γλυκέρας, *à dulcedine, latine, Suavium.*

Lesbia, *gentile nomen, à Lesbo patria.*

Cretico, ἀπὸ τοῦ κρίνειν, *quod controverſiam dirimat ceu arbiter.*

Dromo, ἀπὸ τοῦ δρόμου, *à curſu fortaſſe* κατ' ἀντίφρασιν.

Andriæ Argumentum, C. SULPICIO APOLINARI AUTORE.

Sororem falſo creditam meretriculæ,
Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pamphilus:
Gravidaque facta, dat fidem, uxorem ſibi
Fore hanc: nam aliam pater ei deſponderat
Gnatam Chremetis. atque ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias; cupiens, ſuus
Quid haberet animi filius, cognoſcere.
Davi ſuaſu non repugnat Pamphilus,
Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recuſat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Glycerium inſperatò agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino conjugem.

ALIUD

CHremes, & Phania, fratres Athenienſes fuerunt. Eorum, Chremes profecturus in Aſiam, Paſibulam filiolam, quam tum unicam habebat, fratris fidei credidit. rofecto eo, contingit, ut in Græcia magni bellorum motus xcitarentur; quos fugiens Phania, cùm, impoſitâ ſecum in im puellâ, ad fratrem iter cepiſſet, vi tempeſtatis fracta naavi, apud Andrum inſulam ejectus eſt. Ibi applicat ſe ad Anlrium quendam, hominem haud magna in re. à quo tamen enignè humaniterque exceptus, non ità multò poſt moritur. Ioſpes Andrius relictæ apud ſe puellæ commutat nomen, & ro Paſibula Glycerium nominat: cumque per aliquot annos eam cum filia Chryſide, pari utramque ſtudio educaſſet; lecedit ipſe quoque de vita. Chryſis, quæ ſe & orbem & inopem videret, abrepta ſecum Glycerio, Athenas navigat. ubi um aliquandiu vitam lana telaque toleraſſet, ad poſtremum, dolеſcentum blanditiis & pollicitationibus victa, quæſtum orpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter cæteros Pamphilus, Simonis filius, probus & liberali præditus ingenio adoleſcens: qui non Chryſidis ille quidem, ſed ipſius Glycerii mirifico quodam amore percuſſus, primus ſolúſque um ea rem habuit, fidemque jam gravidæ dèdit, eam ſibi xorem fore. Suſceperat & poſtea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (jam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adoleſcentis impulſus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultrò ad Simonem venit, cum eo negotium conficit. Inſcio Pamphilo, de communi ſenum ſententia faciùndis nuptiis conſtituitur dies. Adhuc hæc erant: cum Chryſis moritur. Ibi primùm Simo de filii amore cognovit. nam cum ambo unà in funus prodiiſſent, accidit, ut poſita in ignem Chryſide, Glycerium ſe, præ doloris impatientia, eodem conjectura videretur. Accurrit Pamphilus, eamque mediam amplexus, ità conſolari cœpit, ut plurimas minimé-que dubias totius rei ſignificationes daret. Itaque venit ad Simonem poſtridie Chremes, conditionem renunciat: comperiſſe ſe, Pamphilum peregrinam illam habere in uxoris loco; neſcius, ex ſe natam eſſe eam, quam ita contumeliæ cauſſa peregrinam nominaret. Gaudere, eâ re intellecta, Pamphilus; dolere contrà ac ringi Simo. Advenit interea dies, qui

nuptiis

nuptiis initio fuerat præſtitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, ſimulandas ſibi, ad pertentandum filii animum, nuptias ſtatüit, hoc cogitans, ſi abnueret filius, veram ſibi objurgandi illius cauſſam fore; quæ ad eum diem nulla ſatis juſta fuerat: ſin annueret, facile ſe, quod vellet, à Chremete impetraturum; atque ità verò nuptias, Diis adjuvantibus, factum iri. Præteriens igitur apud forum, ſecuro jam & nihil tale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac Deos comprecare: uxor tibi ducenda hodie eſt. Hoc dicto, velut improviſo quodam jaculo, ſauciatus adoleſcens, quid ageret, aut quid conſilii caperet, neſciebat: cum ad eum Davus, vafro admodum ac verſuto ingenio ſervus, animadverſa ſenis aſtutia, accurrit. Erat tum unà cum Pamphilo Charinus, qui adoleſcens, miro quodam amore Philumenæ incenſus, fruſtrà ſæpè tentatis illius nuptiis, ad poſtremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in ſummam deſperationem adductus, eum orabat, ſi ſe ſalvum vellet, ut vel eam nè duceret, vel ſaltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum ſua quidem cauſſa bono eſſe animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri jubebat: ſe, quantum in ſe eſſet, effecturum, ea ut nè daretur ſibi. Adveniens, ut dixi, Davus, Charinum, jam ſpei plenum, abire ad ambiendos ſenis amicos jubet: deinde ſeorſum Pamphilo conjecturas ſuas aperit, perſuadetque, ut patri dicat, ſe paratum eſſe uxorem ducere, nam eo pacto, inquit, & patri omnem jurgandi occaſionem præcideris, & non erit tamen verendum, nè nuptiæ fiant: numquam enim Chremes, tibi, ſemel repudiato, filiam ſuam iterum commiſſurus eſt. Hæc ità de ſervi conſilio acta, longè aliter cecidere ac putabantur, exorat enim Chremetem Simo. Ità res in verarum nuptiarum diſcrimen adducitur. Fortè eo ipſo die Glycerium, exactis temporibus, puerum peperit. eum puerum Davus, cum aliter nuptias diſturbare non poſſet, præ foribus ædium Simonis ab ancilla collocandum curat. In eum cum incidiſſet Chremes, & è Pamphilo natum eſſe cognôſſet, rurſum abducit animum à nuptiis. Turbæ maximæ concitantur: donec advenit Crito Andrius, qui, quod Chryſidi genere proximus fuiſſet, ad cernendam illius hæreditatem Athenas venerat. ejus interventu Chremes filiam agnoſcit. Ità, ſumma omnium lætitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

TERENTII ANDRIA.

PROLOGUS.

POETA cùm primùm animum ad ſcribendum appulit
Id ſibi negoti credidit ſolùm dari,
[a] *Populo ut placerent, quas feciſſet, fabulas.*
Verùm aliter evenire multò intelligit:
[b] *Nam in prologis ſcribundis* [c] *operam abutitur,*
Non [d] *qui argumentum narret, ſed* [d] *qui maleyoli*
Veteris Poëta maledictis reſpondeat.
Nunc, quam rem vitio dent, quaſo, animum advortite.
Menander fecit [e] *Andriam &* [e] *Perinthiam:*
Qui utramvis rectè nôrit, ambas noverit.
Non ità ſunt diſſimili argumento, ſed tamen
Diſſimili oratione ſunt facta ac ſtylo.
Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur tranſtuliſſe, atque uſum pro ſuis.
Iſti id vituperant factum, atque in eo [f] *diſputant,*
[g] *Contaminari non decere fabulas.*
Faciunt næ intelligendo ut nihil intelligant:
Qui cùm hunc accuſant, Nævium, Plautum, Ennium
Accuſant, quos hic noſter autores habet:
[h] *Quorum æmulari exoptat negligentiam.*

a Ut quas feciſſet fabulas, eæ populo placerent.
b Operâ enim, quam in Prologo locatam oportuit ut argumentum narraret, neceſſe habet abuti, i. e. aliter quàm inſtituerat impendere in calumniæ depulſione, ut diluat maledicta malevoli Poëtæ Luſcii Lavinii. Quem tamen non nominat. Cautum quippe erat, nè quis in theatro proſcinderetur.
c Archaïcè. Plaut. *Nos aurum abuſos.* Bacchid. 2. Act. 3. ſc. *Hoc argento alibi abutar.* Perſa Act. 2. ſc. 3. h. e. utendo conſumam, inquit Turnebus. 1. l. c. 8. & ab illo Pareus. d *Qui* valet *ut*: *ut* narret, *ut* reſpondeat. e Comœdias Græcas: ab Andro inſulâ Maris Ægæi, unâ Cycladum; & Perintho Metropoli ampliſſimâ in ora Propontidis inter Byzantium & Callipolim. Leunclavio Heraclea. h. *Pantiro.* f Diſſentiunt, ex *dis* & *putant.* g Miſtas & inter ſe confuſas fœdari. *Multas contaminâſſe Græcas, dum facit paucas Latinas.* Prolog. Heautont. *Ne hoc gaudium contaminet vitæ ægritudine aliquâ.* h Cum quibus errare negligenter mavult, quàm malevolorum ignobilem ſectari curioſitatem.

Potiùs, quàm iſtorum obſcuram diligentiam.
Dehinc ut quieſcant porrò, moneo, & deſinant
Maledicere, malefacta nè noſcant ſua.
[i] Favete, adeſte æquo animo, & rem cognoſcite,
[k] Ut pernoſcatis, ecquid ſpei ſit reliquum
Poſthac quas faciet de integro comedias,
Spectandæ, an [l] exigendæ ſint vobis priùs.

i Rituale. *Favete linguis. Hoc verbum, non ut plerique exiſtimant, à favore trahitur: ſed imperatur ſilentium, ut ritè peragi poſſit ſacrum, nullâ malâ voce obſtrepente.* Seneca de Beatâ vitâ cap. 26. *Quòd multò magis* &c. *k* Alii ex Ms. *Ut pernoſcat is.* i. e. poëta. *l* Excludendæ, quia diſplicent, ex mente ipſius Terentii, qui ſuæ ipſius ſententiæ promus condus opt. v. Hecyræ Prolog. *Novas. qui exactas feci ut inveteraſcerent,* & mox, *Partim ſum earum exactus: partim vix ſteti*: ut ut Pareo placet *examinandæ*, à Cenſoribus ſc. qui Athenis conſtituti de Comicis, & Comœdiis judicandis.

ACTUS I. SCENA I.

SIMO, SOSIA.

SI. [a] VOs [b] iſtæc intro auferte: abite. Soſia
Adesdum: paucis te volo. SO. dictum puta.
Nempe ut curentur rectè hæc. SI. Imò aliud. SO. quid eſt,
Quod tibi mea ars efficere hoc poſſit amplius?
SI. Nihil iſtac opus eſt arte ad hanc rem quam paro:
Sed iis, quas ſemper in te intellexi ſitas,
Fide & taciturnitate. SO. exſpecto, quid velis.
SI. Ego poſtquam te emi à parvulo, ut ſemper tibi
Apud me juſta & clemens fuerit ſervitus,
Scis. [c] feci, è ſervo ut eſſes [d] libertus mihi,
Propterea quòd ſerviebas liberaliter.
Quod habui [e] ſummum pretium, perſolvi tibi.
SO. [f] In memoria habeo. SI. [g] haud muto factum. SO. gaudeo.
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo: &,
Id gratum fuiſſe adverſum te, habeo gratiam.

a Servi. *b* Onera, merces credo, auxea, tigna, aliúmve apparatum ad ſimulandas nuptias. Neque n. placet quod uno ore omnes adferunt interpretes, de obſoniis & re culinariâ, cùm Davo infrà Act. Scen. 2. ſuboluerit, Nuptias non cohærere, quia paululum obſonii. *c* Ἐγώ σ' ἔθηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον. Menander. *d* Libertus eſt, quem quis è ſervitute ad civitatem Rom. perduxit. Ulp. *e* Ἀγαθῶν τοῖς δοκεῖ ἡ ἐλευθερία τὸ μέγιστον. Arrian. Epict. 3. 26. *f* Gratus agnoſco. *g* Non itaque facti me pœnitet. neque n. per gratitudinem tuam habeo, cur infectum velim. Liberti ingrati in ſervitutem revocabantur. Sueton. Claud. Valer. Max. l. 2. c. 6. Alex. ab Alex. l. 3. c. 20.

Sed mî hoc moleſtū eſt : [h] *nam iſtac commemoratio*
Quaſi exprobratio eſt immemoris beneficî.
Quin tu uno verbo dic, quid eſt, quod me velis.
SI. *Ità faciam. hoc primùm in hac re prædico tibi,*
Quas credis eſſe has, non ſunt veræ nuptiæ.
SO. *Cur ſimulas igitur?* SI. *rem omnem à principio audies :*
[i] *Eo pacto & gnati vitam, & conſilium meum*
Cognoſces, & quid facere in hac re te velim.
Nam is poſtquam [k] *exceſſit ex ephebis, Soſia,*
Liberiùs vivendi fuit poteſtas. nam antea
Qui ſcire poſſes, aut ingenium noſcere,
Dum ætas, metus [k] *magiſter prohibebant?* SO. *ità eſt.*
SI. *Quod* [l] *plerique omnes faciunt* [m] *adoleſcentuli,*
Ut animum ad aliquod ſtudium adjungant, aut equos
Alere, aut [n] *canes ad venandum, aut ad philoſophos,*
Horum ille nihil egregiè præter cætera
Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.
Gaudebam. SO. *non injuriâ: nam id arbitror*
Adprimè in vita eſſe utile, ut [o] Nè QVID NIMIS.
SI. *Sic vita erat: facilè omneis perferre ac pati.*
Cum quibus erat cumque unà, iis ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudiis, advorſus nemini,
Nunquam præponens ſe aliis: ità facillimè
Sine invidia invenias laudem, & amicos pares.
SO. *Sapienter vitam inſtituit. namque* [p] *hoc tempore*

h Τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν. Demoſt. Cteph.

i Partitur apud Terentium breviter & commodè ſenex in Andria, quæ cognoſcere libertum vult: *Eo pacto & 1. gnati vitam, & 2. conſilium meum cognoſces, & 3. quid facere in hac re te velim.* vide Cic. 2. de Oratore.

k Ἐξελθὼν ἐξ ἐφήβων. Xenoph. l. α. Ephebus autem eſt qui ad pubertatis annos pervenit. quaſi ἐπὶ ἥβης quæ prima eſt pars adoleſcentiæ, extrema pueritiæ.

k Pædagogus, cuſtos. *Cùm primùm pavido cuſtos mihi purpura ceſſit* &c. Perſ. 5. ſat.

l Παμπολλοί, πλείονες, οἱ πάντες. Locutio Attica.

m *Imberbis juvenis tandem cuſtode remoto Gaudet equis canibúſque & aprici gramine campi,* Horat. ad Piſones. n Canes venaticos, ut *Leones ad fræna* i. frænatos: *ſervum ad limina* i. atrienſem: *ad manum, ad pedes &c.* venatus autem τῆς πολεμικῆς μέρος ἐστί, μᾶλλον ταῖς εἰκών Anſtid. o Τὸ μηδὲν γὰρ ἄγαν, ἄγαν με τέρπει Antholog. l. c. 12. p Ut nunc ſunt mores, ſc. corrupti. Excutíatque proverbium, *Obſequium amicos, veritas odium parit*, examinat. Cicero. *Sed neſcio quomodo verum eſt quod in Andria familiaris meus Terentius dixit: Obſequium amicos, &c.* Lælius Ciceronis.

OBSEQVIVM AMICOS, *veritas odium parit.*

SI. *Interea mulier quædam abhinc triennium*
Ex Andro commigravit huc viciniæ,
Inopiâ & [q] cognatorum negligentiâ
Coacta, egregiâ formâ, atque [r] ætate integrâ.
SO. *Hei vereor, nè quid Andria apportet mali.*
SI. *Primùm hæc pudicè vitam, parcè, ac duriter*
Agebat, lanâ ac telâ victum quæritans:
Sed poſtquam amans acceſſit, pretium pollicens,
Unus, & item alter; ità ut INGENIVM *eſt omnium*
Hominum à labore proclive ad lubidinem;
Accepit conditionem, dein [ſ] quæſtum occipit.
Qui tum illam amabant, fortè, ità ut fit, filium
Perduxere illuc ſecum, ut unà eſſet, meum.
Egomet continuò mecum: certè [t] captus eſt.
[u] *Habet. Obſervabam manè illorum ſervulos*
Venienteis, aut abeunteis, rogitabam, heus puer.
Dic ſodes, quis herì Chryſidem habuit? nam Andriæ
Illi id erat nomen. SO. *teneo.* SI. *Phædrum, aut Cliniam*
Dicebant, aut Niceratum. nam hi tres tum ſimul
Amabant. Eho, quid Pamphilus? [x] ſymbolam
Dedit. cœnavit. gaudebam. Item alio die
Quærebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere. Enimvero ſpectatum ſatis
Putabam, & magnum exemplum continentiæ.
Nam qui cum ingeniis [y] conflictatur ejuſmodi,
Neque commovetur animus in ea re tamen;
Scias poſſe habere jam ipſum ſuæ vitæ modum.

[q] Leges jubebant Atticæ, ex cognatis proximum & ditiſſimum inopem cognatam aut ducere, aut ſibi dotem dare.

[r] In ipſo ætatis flore.

[ſ] *Quæſtum indignum facit corpore.* Plaut. in Pœnulo 1. act. 3. ſc.

[t] Tenetur, irretitur, tranſlatum à ferarum venatu, aut etiam arenâ, ubi Retiarius cum Mirmillone componitur.

[u] An utique & hoc ſumptũ eſt ab arena? ubi gladiatori lethaliter vulnerato inſultat adverſarius, aut acclamat populus, *Hoc habet*: ità & hic lethali amoris vulnere percuſſus eſt. An ſenſu quo ſenex mox puerum rogat, *Quis heri Chryſidem habuit?* habeo inquit *Ariſtippus Laïdem non habeor à Laïde.* [x] Symbolæ erant pecuniæ quas erogabant ſinguli ad cœnam collatitiam ἔρανον, unde & cœna *collatio* dicebatur. *Ego verò inquio ille, quoniam collectam à conviva, Craſſe, exigis.* Cic. de Oratore. l. 2. à συμβάλλω. [y] Atteritur, ſollicitatur, converſatur ejuſmodi hominibus neque corrumpitur interea. Uſitatiùs adhibetur vox iſta circa valetudinem *Conflictari iniquâ valetudine.* Plin. epiſt. *Conflictatus morbis* Sueton. Claud. 2. c. legitur & *conflictat*, verſus gratia ut in Phormione, 5. act. 2. ſc.

Cùm id mihi placebat, tam uno ore omnes omnia
[z] *Bona dicere & laudare fortunas meas,*
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid verbis opus eſt? hac famâ impulſus Chremes
Ultro ad me venit, unicam gnatam ſuam
Cum dote ſummâ filio uxorem ut daret.
Placuit: deſpondi. Hic nuptiis dictus eſt dies.
SO. *Quid obſtat, cur non veræ fiant?* SI. *audies.*
Ferè in diebus paucis, quibus hæc acta ſunt,
Chryſis vicina hæc moritur. SO. *ô factum benè!*
Beaſti: metui à Chryſide. SI. *ibi tum filius*
Cum illis, qui amabant Chryſidem, unà aderat frequens;
Curabat unà [a] *funus. triſtis interim,*
Nonnunquã conlacrymabat. Placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: [b] *hic parvæ conſuetudinis*
Cauſſâ mortem hujus tam fert familiariter:
Quid, ſi ipſe amâſſet? [c] *quid mihi hic faciet patri?*
Hæc ego putabam omnia humani ingenî
Manſuetique animi officia. Quid multis moror?
Egomet quoque ejus cauſſâ in funus prodeo,
Nihil ſuſpicans etiam mali. SO. *hem, quid eſt?* SI. *ſcies.*
[d] *Effertur. imus. interea inter mulieres,*
Quæ ibi aderant, fortè unam adſpicio adoleſcentulã,
Formâ. SO. *bona fortaſſe* SI. *& vultu, Soſia,*
Adeò modeſto, adeò venuſto, ut nihil ſuprà.
Quia tum mihi lamentari præter cæteras
Viſa eſt, & quia erat formâ præter cæteras
Honeſtâ, & liberali; accedo ad pediſequas;
Quæ ſit rogo. ſororem eſſe aïunt Chryſidis.
Percuſſit illico animum. at at, hoc illud eſt,
Hinc illæ lacrumæ, hæc illa eſt miſericordia.

z Εὐφημεῖν, læta & fauſta prædicare unde Scoppa legit omina, i. læta precabantur, gratulati mihi talem filium.

a Funebrem pompam, apparatum, ritus. vide tit. *Funus*, Indice noſtro Poëtico.

b Citantur hi verſus à Ciceronis Antonio lib 2. de oratore, exemplum argumentationis à Minori.

c Atque hoc hemiſtichium, *quid mihi hic faciet patri.* Epiſtol. famil. 9. l. 7. ep

d Narrationem hanc bene moratam & ad perſuadendum accommodatã laudat Cicero: *Nam is poſtquã exceſſit ex ephebis, quàm longa eſt narratio? mores adoleſcentis, & ſervilis percontatio, mors Chryſidis, vultus & forma & lamentatio ſororis, reliqua per variè & jucundè narrantur. Quòd ſi hanc brevitatem quæſiſſet,* Effertur, imus, ad ſepulcrum venimus, In ignem poſita eſt, *in his ferè decem verſiculis totum conficere potuiſſet. Quanquam hoc ipſum,* Effertur, imus, *conciſum eſt ita, ut non brevitati ſervitum ſit, ſed venuſtati. Quòd ſi nihil fuiſſet, niſi* In ignem poſita eſt, *tamen res tota cognoſci facilè potuiſſet*, lib. de oratore.

SO. *Quàm timeo, quorſum evadas.* SI. *Funus interim*
Procedit: ſequimur: ad ſepulcrum venimus.
[e] *In ignem poſita eſt. fletur. Interea hæc ſoror,*
Quam dixi, ad flammam acceſſit imprudentiùs,
Satis cum periculo. ibi tum exanimatus Pamphilus,
Bene diſſimulatum amorem & celatum indicat:
Adcurrit: mediam mulierem complectitur.
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum illa, ut conſuetum facilè amorem cerneres,
Rejecit ſe in eum flens quàm familiariter.
SO. *Quid aïs?* SI. *redeo indè iratus, atque ægrè ferens.*
Nec ſatis ad objurgandum cauſſa. diceret,
Quid feci? quid commerui aut peccavi pater?
Quæ ſeſe voluit in ignem injicere, prohibui,
Servavi. honeſta oratio eſt. SO. *rectè putas:*
Nam ſi illum objurges, vitæ qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum;
SI. *Venit Chremes poſtridie ad me, clamitans,*
Indignum facinus, comperiſſe Pamphilum
Pro uxore habere hanc [f] *peregrinam. Ego illud ſedulo*
Negare factum. ille inſtat factum. denique
Ità tum diſcedo ab illo, ut qui ſe filiam
Neget daturum. SO. *Non tu ibi gnatum?* SI. *ne hæc quidem*
Satis vehemens cauſſa ad objurgandum. SO. *qui, cedo?*
SI. *Tute ipſe his rebus finem præſcripſti, pater.*
[g] *Prope adeſt, cum alieno more vivendum eſt mihi:*
Sine, nunc meo me vivere interea modo.
SO. *Quis igitur relictus eſt objurgandi locus?*
SI. *Si propter amorem uxorem nolit ducere;*

[e] Varios gentium mores in condendis humandiſque corporibus defunctorum, vide apud Cic. 1. Tuſc. quæſt. Alex. ab Alexandro, lib. 2. c. 3. de Exequiis, funebri apparatu, pompâ & ritu, adi Indicem noſtrum poëticum. tit. *Funus.*

[f] Malè audiebant peregrinæ, tanquam meretrices.

[g] Dictus eſt dies nuptiis. prope eſt cùm amore & fide conjugali vivendum: liceat interea meo arbitratu, libero ac amatorio, vivere, atque hoc licentia morum Atticorum, ſcenâ ſequenti, *Dum tempus ad eam rem tulit, ſivi, animum ut expleret ſuum, &c.*

Et

Ea primum ab illo animadvertenda injuria eſt.
Et nunc id operam do, ut per falſas nuptias
Vera objurgandi cauſſa ſit, ſi deneget.
Simul, ſceleratus Davus ſi quid conſilî
Habet, ut [h] *conſumat nunc, cum nihil obſint doli.*
Quem ego credo [i] *manibus pedibúſque obnixè omnia*
Facturum. magìs id adeò, [k] *mihi ut incommodet,*
Quàm ut obſequatur gnato SO. *quapropter?* SI. *rogas?*
[l] MALA MENS, MALVS ANIMVS. *quem quidem ego ſi ſenſero,* ———
Sed quid opus eſt verbis? ſin eveniat, quod volo,
In Pamphilo ut nihil ſit moræ; reſtat Chremes,
Qui mihi exorandus eſt, & ſpero confore.
Nunc tuum eſt officium, has bene ut adſimules nuptias.
Perterrefacias Davum, obſerves filium,
Quid agat, quid cum illo conſilii capiet. SO. *ſat eſt:*
Curabo. eamus jam nunc intro. SI. *i præ, ſequar.*

h Incaſſum perdat, abſque damno meo.
i ὅσον δύναται χεῖρες ποσίν τε καὶ σθένος Hom. 5. Il. πανσυδίῃ 2. Il.
k Naturale eſt ſervis odiſſe dominos: quos metuunt oderunt: quot ſervos, tot habemus hoſtes, genus gratuitò malum τοῖς δεσπόταις ἀπεχθὲς καὶ πολέμιον κἂν χρηστοῖς δεσπόταις δουλεύωσιν, Marcellin in Hermogenem. vid. 47. Epiſt. Senecæ.
l Ex malæ mentis fonte profluunt malæ imaginationes, mala votas, conſilia prava, operationes malæ.

ACTUS I. SCENA II.

DAVUS, SIMO.

D. N*On dubium eſt, quin uxorem nolit filius:*
Ità Davum modo timere ſenſi, ubi nuptias
Futuras eſſe audivit, ſed ipſe exit foras.
D. *Mirabar, hoc ſi ſic abiret: & heri* [a] *ſemper lenitas,*
Verebar, quorſum evaderet.
Qui poſtquam audierat non datum iri filio uxorem ſuo,
Nunquam cuiquam noſtrûm verbum fecit, neque id ægrè tulit.

a Per ὑφ' ἓν jungi volunt. aut ſit continuata & uſque nunc ſimulata lenitas, in ſubſidio latens, opportunitatem erumpendi captans.

S. *At nunc faciet: neque, ut opinor, ſine tuo magno malo.*

D. *Id voluit, nos ſic nec opinanteis duci*[b] *falſo gaudio,*

Speranteis jam amoto metu, interea[c] *oſcitanteis opprimi,*

Ut nè eſſet ſpatium cogitandi ad diſturbandas nuptias.

Aſtutè! S. *carnifex quæ loquitur?* D. *herus eſt, neque prævideram.*

S. *Dave!* D. *hem, quid eſt?* S. *ehodum ad me.* D. *quid hic volt?* S. *quid aïs?* D. *qua de re?* S. *rogas?*

Meum gnatum rumor eſt amare. D. [d] *id populus curat ſcilicet.*

S. *Hoccine agis, an non?* D. *ego verò iſtuc.* S. *ſed nunc* [e] *ea me exquirere,*

Iniqui patris eſt. Nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet.

Dum tempus ad eam rem tulit, ſivi animum ut expleret ſuum.

[f] *Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores poſtulat.*

Dehinc poſtulo, [g] *ſive æquum eſt, te oro Dave, ut redeat jam in viam.*

D. *Hoc quid ſit?* S. *omnes qui amant, graviter ſibi dari uxorem ferunt.*

D. *Ità aïunt.* S. *tum ſi quis magiſtrum cepit ad eam rem* [h] *improbum,*

Ipſum animum [i] *ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.*

b Adi Senecam epiſt. 59. ubi *mala gaudia* & *falſa gaudia* excutiuntur.

c Al. *inter oſcitanteis.* h. e. ſecuros ac negligentes. *Deliberatum eſt*, inquit Agellius, *de nota ejus, qui ad cenſores ab amico advocatus eſt, & in jure ſtans, clarè nimis ac ſonorè oſcitavit. Atque mihi, prope ut plecteretur fuit; tamquam illud indicium vagi animi foret & allucinantis, atque fluxæ & apertæ ſecuritatis &c.* 4. l. 20. c.

d Quaſi verò id populo curæ ſit, de filii tui amore rumigerare vel rumiferare, ut loquitur Plautus Amphitr. 2. act. 2. ſc.

e Scenâ præcedente *Prope adeſt, cùm alieno &c.* & Scen. 1. act. 1. & 6. ſcen. act. 2.

f Citat hunc verſum Cicero l. 12. 25. epiſt. famil. Ἄλλος βίος ἄλλη δίαιτα. Proverb. apud Zenobium. g Epanorthoſis amare. h Cujus operâ & conſilio improbo ſeducatur, ut Pamphilus tuo. i Stoïci cupiditates & affectus animi morbos eſſe ſentiunt, Cic. Tuſc. quæſt.

D. Non

D. *Non hercle intelligo.* S. *non ? hem.* D. *noſt:*
[k] DAVVS SVM, NON OEDIPVS.
S. *Nempe ergò apertè vis, quæ reſtant, me loqui.*
D. *ſanè quidem.*
S. [l] *Si ſenſero hodie, quidquam in his te nuptiis*
Fallaciæ conari, quo fiant minùs,
Aut velle in ea re oſtendi, quàm ſis callidus;
Verberibus cæſum te [m] *in priſtinum, Dave, dedam uſque ad necem,*
Eâ lege [n] *atque omine, ut, ſi te indè exemerim, ego pro te molam.*
Quid, hoc intellextin ? an nondum etiam nè hoc quidem ? D. *imò callidè:*
Ità apertè ipſam rem modò locutus: [o] *nihil circuitione uſus es.*
S. *Ubivis, faciliùs paſſus ſim, quàm in hac re, me deludier.*
D. [p] *Bona verba quæſo.* S. *irrides ?* [q] *nihil me fallis. Sed dico tibi,*
Ne temere facias, neque tu haud dicas tibi non prædictum: cave.

k Servus ſum, barbarus, & ſimplex; non Oedipus, qui ænigmata & perplexa problemata, poſſim ſolvere. vide quid nos ad Thebaïda Senecæ 119. verſ. οὐ μάντις εἰμὶ τ' αἰνίγματα σαφῶς. Eurip. *Oedipo conjectore eſt opus.*
l *Precibúſque minas regaliter addit.* Ovid. 2. Metam. *Imperium, promiſſa, minas conſundit in unum.*
m Ad molam truſatilem, vide 3. act. 4. ſc.
n Leges ipſæ auſpiciis ferebantur. Neque Deorum ſolùm voces obſervaverunt, ſed etiam hominum, quæ vocant omina &c. Cic. de Divinatione. o Nullâ ambage verborum. p Εὐ, χρήματος σιωπητικός. q Νῦν δ' οὐδεὶς λανθάνεις με ἄν. Menand r.

ACTUS I. SCENA III.

DAVUS.

D. ENnimvero, Dave, nihil loci eſt [a] ſegnitiæ, neque ſocordiæ,
Quantùm intellexi modò ſenis ſententiam de nuptiis.
Quæ ſi non aſtu providentur, me aut [b] *herum* [c] *peſſundabunt.*

a Segnitiæ, inquiunt, ad agendum: ſocordiæ adconſiderandum.
b Herilem filium, Pamphilum.
c Perdent: *peſſum* i. e. ad pedes, ad imum præcipitabunt, καταβυθίσουσι. Mergent funditus. *Servum ego ratem eſſe amantis hero æquum cenſeo ut toleret, ne peſſum abeat.* Plaut. Aul. 4. 1. *Quaſi in piſcinam rete qui jaculum parat: Quando abiit rete peſſum, tum adducit ſinum.* Plaut. Trucul. 1. act. 1. ſc.

Nec, quid agam, certum eſt, Pamphilumne adjutem, an auſcultem ſeni.
Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: ſin opitulor, hujus minas;
Cui verba dare difficile eſt. Primùm jam de amore, hoc comperit:
Me infenſus ſervat, nè quam faciam in nuptiis fallaciam.
Si ſenſerit, perii; aut, ſi libitum fuerit, cauſſam ceperit,
[d] *Quo jure quâque injuriâ, præcipitem me in* [e] *piſtrinum dabit.*
Ad hæc mala hoc mî accedit etiam: hæc Andria,
Sive iſta uxor, ſive amica eſt, gravida è Pamphilo eſt.
Audiréque eorum eſt operæ-pretium audaciam:
Nam inceptio eſt [f] *amentium, haud* [f] *amantium:*
Quidquid peperiſſet, decreverunt [g] *tollere:*
Et fingunt quandam inter ſe nunc fallaciam,
Civem Atticam eſſe hanc. Fuit olim quidam ſenex
Mercator: navem is fregit apud Andrum inſulam:
Is obiit mortem: ibi tum hanc ejectam Chryſidis
Patrem recepiſſe orbam, parvam. Fabulæ.
Mihi quidem hercle non fit veriſimile:
Atqui ipſis commentum placet.
Sed Myſis ab ea egreditur. At ego hinc me ad forum, ut
Conveniam Pamphilum, nè de hac re pater imprudentem opprimat.

d Plaut. Rudent. 4. 4 *Quomodo habeas; jure, an injuriâ.* noſter in Adelph. ſcen. ult. *juſta; injuſta.* ſic, *fas, nefas; fanda, nefanda; ſcis, neſcis; velis, nolis.*

e Infra. 3. act. 4. ſcena.

f Paronamaſia.

g Mas utique foret aut fœmina, pro legitimo partu decreverunt ſuſcipere; non exponere pro illegitimo. Neque n. hic locum habet mos ille tollendi infantem de terra, aut ope Deorum *Opis* atque *Levanæ*. vide act. 4. ſc. 5. infrà, & Eunuch. act. 5. ſc. 5.

ACTUS

ACTUS I. SCENA IV.

MYSIS, ARCHILLIS.

M. AUdivi, [a] Archillis, jam dudum: Leſbiam adduci jubes.
Sanè pol illa temulenta eſt mulier, & temeraria,
Nec ſatis digna, cui committas primo partu mulierem.
Tamen eam adducam. Importunitatem ſpectate aniculæ:
Quia compotrix ejus eſt. [b] Dii date facultatem, obſecro,
Huic pariundi, atque illi in aliis potiùs peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor, quid ſiet.
Opperiar, ut ſciam, num quidnam hæc turba triſtitiæ adferat.

a Videtur hæc Archiais adſtetrix fuiſſe, quam nos nutricem ſiccam vocamus, cujus officium erat, ut ex Hieronymi epiſtola Select. 9. l. 2. diſcimus, aſſidere lectulo, obſtetrices adhibere languenti &c.
b Dii Geniales, Nuptiales quinque, Jupiter adultus, Hymenæus, Juno adulta, Venus ſuadela, Diana Lucina. vide quæ nos ad Senecæ Medeam v. 1.

ACTUS I. SCENA V.

PAMPHILVS, MYSIS.

P. HOccine eſt humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris?
M. Quid illud eſt?
P. Pro deûm atque hominum fidem! quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt?
Uxorem decrêrat dare ſeſe mihi hodie. Nónne oportuit
Præciſſe me antè? [a] nonne priùs communicatum oportuit?

a Nuptiarum quippe poteſtas non omnis in patre eſt, quarum ſponſiones fiebant, vel inter ipſos qui nuptias contractu i erant; vel inter patrem puellæ & adoleſcentem, vel inter utriuſque parentes. Quò ſanctum foret matrimonium, conſponſiones parentum ſine liberorum adſtipulatione nullius habeantur momenti. Quanquam non tam eorum conſenſus requireretur, quàm nè juſtâ de cauſſa poſſent contradicere. Hotm.

M. *Miſeram me! quod verbum audio?* P. *quid Chremes? qui denegârat*
[b] *Se commiſſurum mihi gnatam ſuam uxorem; id mutavit,*
Quoniam me immutatum videt.
Itane obſtinatè operam dat, ut mè à Glycerio miſerum abſtrahat?
Quod ſi fit, pereo funditus.
Adeon' hominem [c] *invenuſtum eſſe, aut infelicem quenquam, ut ego ſum?*
Pro deûm atque hominum fidem! nullon' ego
Chremetis pacto affinitatem effugere potero? Quot modis
Contemptus, ſpretus? facta, [d] *tranſacta omnia. Hem!*
Repudiatus repetor. quamobrem? niſi ſi id eſt, quod ſuſpicor:
ALIQVID [e] MONSTRI ALVNT.
ea quoniam nemini obtrudi poteſt,
Itur ad me. M. *oratio hæc me miſeram exanimavit metu.*
P. *Nam quid ego dicam de patre? ah!*
Tantámne rem tam negligenter agere? præteriens modò,
Mihi, apud forum, uxor tibi ducenda eſt Pamphile hodie, inquit: para:
Abi domum. id mihi viſus eſt dicere, [f] *abi citò, & ſuſpende te.*
Obſtupui. cenſen' ullum me verbum potuiſſe proloqui,
Aut ullam cauſſam, ineptam ſaltem, falſam, iniquam? obmutui.

b Nondum mutârat conſilium Chremes, quod facit infrà Act. 3. ſc. 3. ſed ex oratione patris Pamphilus colligit mutâſſe.

c *Venuſtus* dicitur, cui Venus formæ lætos afflavit honores, qui dictionis aut geſtus conciliavit gratiam; *invenuſtus* contrà. Hic autem ſignificat infortunatum. Venus n. in talorum jactu feliciſſima eſt. Quod fit ubi canis, ternarius: quaternarius, & ſenio ſimul apparent, victorémque pronunciant. Cui frequens favet venus ἐπαφρόδιτος. i. e. *venuſtus*, cui non favet, *invenuſtus* dicitur. uti hic in amoribus, unde addit *infelicem*, Ἀνεπαφρόδιτος. Apollo apud Lucianum.

d Formula à foro ducta, in pactis & contractibus.

e Monſtrum alitur, ubi quid occulti vitii latere ſignificamus, haud ſcio an indè ſumpta Metaph. Quòd monſtra ob pudorem clanculum alantur. Eraſm.

f Ex Plauti Pœnulo. *Abi domum, & ſuſpende te.* 1. act. 2. ſc.

Quòd

Quòd ſi ego reſciſſem id priùs, quid facerem, ſi quis nunc me roget;

Aliquid facerem, [g] *ut hoc nè facerem. Sed nunc quid primùm exequar?*

Tot me impediunt curæ, quæ meum animum diversè trahunt:

Amor, miſericordia hujus, nuptiarum ſollicitatio,

Tum patris pudor, [h] *qui me tam leni paſſus eſt animo uſque adhuc.*

Quæ meo cunque animo libitum eſt, facere: einè ego ut adverſer? hei mihi!

Incertum eſt, quid agam. M. *miſera timeo, hoc incertum quorſum accidat.*

Sed nunc peropus eſt, aut hunc cum ipſa, aut me aliquid de illa [i] *advorſum hunc loqui.*

Dum IN DVBIO EST ANIMVS [k] PAVLO MOMENTO huc ILLVC IMPELLITVR.

P. *Quis hic loquitur? Myſis ſalve.* M. *ô ſalve Pamphile.* P. *Quid agit?* M. *rogas?*

Laborat è dolore: atque ex hoc miſera ſolicita eſt, diem

Quia olim in hunc ſunt [l] *conſtitutæ nuptiæ: tum autem hoc timet.*

Nè deſeras ſe. P. *Hem! egóne iſthuc conari queam!*

Ego propter me illam decipi miſeram ſinam!

Quæ mihi ſuum animum atque omnem vitam credidit;

Quam ego animo egregiè caram pro uxore habuerim,

Bene & pudicè ejus doctum atque eductum, ſinam,

[m] *Coactum egeſtate ingenium immutarier!*

Non faciam. M. *haud vereor, ſi in te ſolo ſit ſitum:*

Chryſide dictum.

g Nè ducerem aliam uxorem quam Philumenam.

h Scen. 1. Indultam filio ad tempus licentiam ſibi excuſat pater. & Sc. 2. Idem. *Dum tempus ad eam rem tulit, ſivi animum ut expleret ſuum,* & 2. act. 6. ſc. *Dum licitum eſt, dumque ætas tulit.*

i Apud hunc. ut 1. act. 1. ſc. *Et id gratum fuiſſe adverſum te, habeo gratiam.*

k Tranſlatum à ſtatera, cujus examinatio per linguam bilancis, parvi ponderis momento huc vel illuc inclinat. Achilles Tatius l. 5. τὴν ψυχὴν ἄχον ἐπὶ τρυτάνης ἐλπίδος ϗ φόβου.

l A patre tuo.

m *Inopiâ & cognatorum negligentiâ* coactum, ut de ſcen. 1.

Sed vim ut queas ferre. P. *adeon' me ignavum putas?*
Adeon' porrò ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neque me [n] *conſuetudo, neque amor, neque pudor*
[o] *Commoveat, neque commoneat, ut ſervum fidem?*
M. *Unum hoc ſcio, meritam eſſe, ut memor eſſes ſui.*
P. *Memor eſſem! ô Myſis, Myſis, etiam nunc mihi*
[p] *Scripta illa dicta ſunt in animo Chryſidis*
De Glycerio. Iam ferme moriens me vocat:
Acceſſi: vos ſemotæ: nos ſoli: incipit:
Mi Pamphile, hujus formam atque ætatem vides:
Nec clam te eſt, [q] *quàm illi utraque res inutiles*
Et ad pudicitiam & ad tutandam rem ſient.
Quod ego te per hanc [r] *dextram oro, & ingenium tuum,*
Per tuam fidem pérque hujus ſolitudinem
Te obteſtor, ne abs te hanc ſegreges, neu deſeras:
Si te in [ſ] *germani fratris dilexi loco,*
Sive hæc te ſolum ſemper fecit maximi,
Seu tibi [t] *morigera fuit in rebus omnibus.*
Te iſti virum do, amicum, tutorem, patrem:
[u] *Bona noſtra hæc* [x] *tibi committo, & tuæ mando* [x] *fidei.*
Hanc mi in manum dat: mors continuò ipſam occupat.
Accepi: acceptam ſervabo. M. *ità ſpero quidem.*
P. *Sed cur tu abis ab illa?* M. *obſtetricem acceſſo.*
P. *propera.*

n Antithetorum ἀπόδοσις. *Conſuetudo* ad ferum, *amor* ad inhumanum, *Pudor* ad ingratum.

o Antonomaſia.

p Ἐγγέγραπται ταῖς φρεσίν. Pindar. 10. Olimp.

q Al. *quàm illi nunc utraque inutiles & ad pudic. Lis eſt cum forma magna pudicitiæ.* & Juvenal. *Rara eſt adeo concordia formæ atque pudicitiæ.* 10. Sat.

r Fœderis & fidei pignus, *Per ego te has lacrymas, dextrámque tuam, te.* Dido Virgiliana. 6. Æn.

ſ *Sororem eſſe aiunt Chryſidis.* Simo 1. ſcen.

t *Ætas & corpus tenerum, & morigeratio, Hæc ſunt venena formoſarum mulierum.* Afranius in Vopiſco.

u Peculium, ſupellectilem. x Tanquam juſto atque legitimo hæredi, fiduciario.

Atque

Atque audin'? verbum unum cave de nuptiis.
Nè ad morbum hoc etiam. M. *teneo.*

ACTUS II. SCENA I.

CHARINUS, BYRRHIA, PAMPHILUS.

C. [a] *QUid ais, Byrrhia!*
Daturne illa Pamphilo hodie nuptum? B. *ſic eſt.* C. *qui ſcis, Byrrhia?*
B. *Apud forum modò de Davo audivi.* C. *va miſero mihi!*
[b] *Ut animus in ſpe atque in timore uſque antehac attentus fuit,*
Ità, poſtquam adempta ſpes eſt, laſſus, curâ confectus ſtupet.
B. *Quaſo adepol Charine,* [c] *quoniam id fieri, quod vis, non poteſt,*
Velis id, quod poſſit. C. [d] *nihil aliud, niſi Philamenam volo.*
B. *Ah, quantò ſatius eſt, te id dare operam,*
Qui iſtum amorem ex animo amovoas, quàm id loqui,
Quò magìs libido fruſtra incendatur tua.
C. [e] FACILE OMNES, CUM VALEMUS, RECTA CONSILIA ÆGROTIS DAMUS.
Tu ſi [f] *hìc ſis, aliter ſentias.* B. *age, age, ut lubet*
C. *ſed Pamphilum*
Video, omnia experiri certum eſt priùs, quàm pereo. B. *quid hic agit?*

a Ne Philumena, à Pamphilio repudiata, omnino ſpreta & deſerta videretur, ad plenam Comœdiæ Cataſtrophen introducitur alter amator. *b* Huc uſque animus ſuſtinebatur æquus inter ſpem & timorem, jam verò ſpei nervo inciſo labaſcit, conſilii auxiliique inops torpet, tanquam arcus antehac intentus, nunc ſpe deploratâ, laxus flacceſcit. *c* Citat hunc Terentii locum Auguſtinus. l. 14. de Civitate c. 15. & 1. de vita beata. Crito infrà act. 4. ſc. 5. *Ut quimus, quando ut volumus, non licet.* οὐ δυνάμενος ὃ θέλεις, θέλῃς ὃ δύναται. *d* Apud Terentium flagitioſus adoleſcens inſanâ flagrans cupidine, Nihil volo aliud &c. Auguſtin. l. 4. c. 8. *e* Thales interrogatus, quid eſſet difficillimum? reſpondit, ἑαυτῷ ἐννοῆσαι: quid facillimum? ἄλλῳ ὑποτίθεσθαι. Laertius. ἅπαντές ἐσμεν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί, αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γινώσκομεν. Menander. ῥᾷον παραινεῖν ἢ παθόντα καρτερεῖν. Idem. Ὑγιὴς νοσοῦντα ῥᾷστα πᾶς τις νουθετεῖ. Idem. *f* Δεικτικῶς ſeipſum indigitans. vel *hic*, meo loco.

C. *Ipſum*

C. *Ipſum hunc orabo: huic ſupplicabo: amorem huic narrabo meum.*

Credo, impetrabo, ut aliquot ſaltem nuptiis [g] *protrahat dies.*

Interea fiet aliquid, ſpero. B. *id aliquid nihil eſt.* C. *Byrrhia!*

Quid tibi videtur? adeón' ad eum? B. *quid ni? Si nihil impetres,*

Vt te arbitretur ſibi paratum mœchum, ſi illam duxerit.

C. *Abin' hinc in* [h] *malam rem cum ſuſpicione iſtac, ſcelus!*

P. *Charinum video. ſalve.* C. *ô ſalve Pamphile:*

Ad te advenio, ſpem: ſalutem, auxilium, conſilium expetens.

P. [i] *Neque pol conſilii locum habeo, neque auxilii copiam.*

Sed iſtuc quidnam eſt? C. *hodie uxorem ducis?* P. *aiunt.* C. *Pamphile,*

Si id facis, hodie poſtremum me vides. P. *quid ità?* C. *hei mihi,*

[k] *Vereor dicere: huic dic quæſo, Byrrhia!* B. *ego dicam.* P. *quid eſt?*

B. *Sponſam hic tuam amat.* P. *na iſte haud mecum ſentit, ehodem dic mihi,*

Nunquidnam amplius tibi cum illa fuit Charine? C. *ah Pamphile,*

Nihil. P. [l] *quàm vellem!* C. *nunc te per amicitiam & per amorem obſecro,*

Principiò, ut nè ducas P. *dabo equidem operam.* C. *ſed ſi id non potes,*

Aut tibi ſi nuptiæ hæ ſunt cordi. P. [m] *cordi?* C. *ſaltem aliquot dies*

[n] *Profer, dum proficiſcor aliquò, nè videam.* P. *audi nunc jam:*

g Protrahat, proferat.

h Exitium, in crucem, ſupplicium te dignum, ad corvos.

i Ab amante nullam conſilii facultatem, à miſero & inope nullam auxilii copiam expectes. *Magiſque ei adeò conſiliarius hic amicus eſt, quàm auxiliarius.* Plautus in Truculento act. 2. ſc. 1.

k Eloqui me vetat verecundia.

l Vtinam eſſet! quo mihi illius recuſandæ daretur cauſſa.

m Repetitio interrogatoria cum indignatione.

n Prolata, differ, protrahe. ſuprà hac eâdem ſcenâ; *Credo, impetrabo, ut aliquot ſaltem nuptiis prodat dies. interea fiet aliquid ſpero.*

Ego

Ego Charine [o] *neutiquam officium liberi eſſe hominis puto,*
Cùm is nil promereat, poſtulare id gratiæ apponi ſibi.
Nuptias effugere ego iſtas malo, quàm tu adipiſcier.
C. *Reddidiſti animum.* P. *nunc ſi quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,*
Facite, fingite, invenite, efficite, qui detur tibi:
Ego id agam [p] *mihi qui nè detur.* C. *ſat habeo.* P. *Davum optumè*
Video. hujus conſilio fretus ſum. C. *at tu hercle haud quidquam mihi,*
Niſi ea quæ nihil opus ſunt ſciri. fugin' hinc? B. *ego verò ac lubens.*

[o] Neque ingenui hominis eſſe arbitror officii gratiam admittere, ubi nihil præſtiterit, nihil promeritus fuerit. Ego nihil præſto; non enim tuî cauſsâ Philumenæ nuptias fugio, ſed Glycerii, quam intimè & conſtanter amo.

[p] Quâ ratione mihi non detur.

ACTUS II. SCENA II.

DAVUS, CHARINUS, PAMPHILUS.

D. [a] *DI boni! boni quid porto? ſed ubi inveniam Pamphilum,*
Ut metum, in quo nunc eſt, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. *Lætus eſt, neſcio quid.* P. *nihil eſt. nondum hæc reſcivit mala.*
D. *Quem ego nunc credo, ſi jam audierit ſibi paratas nuptias.* [b]
C. *Audin' tu illum?* D. [b] *toto me oppido exanimatum quærere.*
Sed ubi quæram? aut quò nunc primùm intendam? C. *ceſſas alloqui?*
D. *Abeo.* P. *Dave ades, reſiſte.* D. *quis homo eſt, qui me? ô Pamphile,*
Te ipſum quæro. euge ô Charine! ambo opportunè: vos volo.
C. *Dave, perii.* D. *quin tu hoc audi,* C. *interii.* D. *quid timeas, ſcio.*

[a] Accuratè obſervata ἦθη Davi ſubtilis: cui ex tenui aut nullo apparatu ſuboluerat ſimulari nuptias. Pamphili ſibi conſtantis honeſtum. Charini ſocordis leve & humile.

[b] Interruptus ſermo, alio interloquente.

P. *Mea*

P. *Mea quidem hercle certè in dubio vita eſt.* D. *& quid tu, ſcio.*

P. *Nuptiæ mihi.* D. *& id ſcio.* P. *hodie.* D. [c] *obtundis, tametſi intelligo.*

Id paves, nè ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. *rem tenes:*

P. *Iſtuc ipſum.* D. *atqui iſtuc ipſum, nil pericli eſt:* [d] *me vide.*

P. *Obſecro te, quamprimum hoc me libera miſerum metu.* D. *hem,*

Libero. uxorem tibi jam non dat Chremes. P. *qui ſcis?* D. *ſcio.*

Tuus pater modò, me prehendit: aït, tibi uxorem dare ſeſe.

Hodie, item alia multa, quæ nunc non eſt narrandi [e] *locus.*

Continuò ad te properans, percurro ad forum, ut dicam tibi hæc:

Vbi te non invenio, ibi aſcendo in quendam excelſum locum.

Circumſpicio. nuſquam. fortè ibi [f] *hujus video Byrrhiam:*

Rogo: negat vidiſſe. mihi moleſtum. quid agam, cogito:

Redeunti interea, ex ipſa re mi incidit ſuſpicio. hem.

Paululum [g] *opſoni, ipſus triſtis, de improviſo nuptiæ.*

Non cohærent. P. *quorſumnam iſtuc?* D. *ego me continuò ad Chremem.*

Cùm illoc advenio, ſolitudo ante oſtium. jam id gaudeo.

P. *Rectè dicis, perge.* D. *maneo. interea intrôire neminem*

Video, exire neminem, matronam nullam, in ædibus

c Eadem ſæpius repetendo mihi aures obtundis metaphorâ à pugilibus qui crebris ceſtuum ictibus Antagoniſtarum aures obtundunt, vel etiam à fabris qui ferrum malleis tundunt hebetántque.

d Me reſpice, à me ſalutem exſpecta.

e Tempus, ſpatium.

f Charini video ſervum.

g Obſonium eſt pulmentum, aut quicquid ultra panem & vinum adjicitur in cibum. Perſæ ad panem nihil addebant, præter naſturtium. *Xen.* Socrates cùm ad veſperum contentiùs ambularet, rogatus, quid ità faceret, reſpondit, ſe opſonare ambulando famem. Cic. 5. Tuſc. quæſt. vide notam 18. infrà.

h *Nihil*

[h] *Nibil* [i] *ornati, nihil* [i] *tumulti. acceſſi, intro-ſpexi.* P. *ſcio.*
Magnum ſignum. D. *num videntur convenire hæc nuptiis?*
P. *Non opinor, Dave.* D. *opinor, narras? non rectè accipis.*
Certa res eſt. etiam puerum indè abiens conveni Chremis,
Olera [k] *& piſciculos minutos ferre obolo in cœnam ſeni.*
C. *Liberatus ſum, Dave, hodie tuâ opera.* D. *at nullus quidem.*
C. *Quid ita? nempe huic prorſus illam non dat.* D. *ridiculum caput.*
Quaſi neceſſe ſit, ſi huic non dat, te illam uxorem ducere.
Niſi vides, niſi ſenis amicos oras, ambis. C. *bene mones.*
Ibo: etſi hercle ſæpe jam me ſpes hæc fruſtrata eſt. vale.

[h] Nullam apparatum, qui nuptiis conveniat. adi act. 2. ſc. 6.
[i] Archaïſmus. pro *ornatûs tumultûs.* quartæ inflexionis.
[k] Ἀγοράσας εἰς τοὺς γάμους λιβανωτὸν ὀβολοῦ τοῖς θεοῖς &c ἡμῖν δ' τοῖς θνητοῖς ἐπριάμην κωβιούς. Athen. 7. l. 17. cap. Omnia opſonia ὄψα appellantur. ſolus tamen piſcis obtinuit tandem ut ὄψον ſimpliciter cùm dicitur, piſcis intelligatur. Caſaubon, in Athenæum. 7. l. c. 24.

ACTUS II. SCENA III.

PAMPHILUS, DAVUS.

P. QVid igitur ſibi volt pater? cur ſimulat? D. ego dicam tibi.
Si id ſuccenſeat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes.
Ipſus ſibi eſſe injurius videatur. neque id injuriâ:
Priùs, quàm tuum animum ut ſeſe habeat, ad nuptias perſpexerit.
Sed ſi tu negâris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illæ turbæ fient. P. [b] *quid? vis patiar?* D. [c] *pater eſt Pamphile.*

[a] In Mss. quibuſdam continuatur hæc ſcena cum præcedente.
[b] Al. *quid vis? patiar?*
[c] Patri adverſari importunum eſt vim neque parenti neque patriæ afferre oportet. ex Platone Cicero 1. lib. 9. Epiſt. Famil.

Difficile

Difficile eſt. tum hac ſola eſt mulier, [d] *dictum ac factum invenerit*

Aliquam cauſſam, quamobrem ejiciat oppido. P. *ejiciat?* D. *cito.*

P. *Cedo igitur, quid faciam Dave!* D. [e] *dic te ducturum.* P. *hem!* D. *quid eſt?*

P. *Egóne dicam?* D. *cur non?* P. *nunquam faciam.* D. *nè nega.*

P. *Suadere noli.* D. *ex ea re quid fiat, vide.*

P. *Ut ab illa excludar,* [f] *huc concludar.* D. *non ità eſt.*

Nempe hoc ſic eſſe opinor dicturum patrem:

Ducas volo hodie uxorem. tu, ducam, inquies:

Cedo, quid jurgabit tecum? hic reddes omnia,

Quæ nunc ſunt certa ei conſilia, incerta ut ſient,

Sine omni periculo. nam hocce haud dubium eſt, quin Chremes

Tibi non det gnatam: [g] *nec tu eâ cauſſâ minueris*

Hæc quæ facis, nè is mutet ſuam ſententiam.

Patri dic velle: ut cùm velit tibi jure iraſci, non queat.

Nam quod tu ſperes, propulſabo facilè: uxorem his moribus

Dabit nemo. inopem inveniet potiùs, quàm te corrumpi ſinat:

Sed ſi te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris.

Aliam otioſus quæret. interea aliquid acciderit boni.

P. *Itan' credis?* D. *haud dubium id quidem eſt.* P. *vide, quò me inducas.* D. *quin taces?*

P. *Dicam. puerum autem nè reſciſcat mihi eſſe ex illa,* [i] *cautio eſt:*

Nam pollicitus ſum [k] *ſuſcepturum.* D. *ô facinus audax!* P. *hanc fidem*

Sibi, me obſecravit, qui ſe ſciret non deſerturum, ut darem.

D. Cu-

---

d Ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον. actutum.

e Conſilium quidem callidum; ſed quod Pamphilum inſcientem in diſcrimen conjiciat.

f In Philumenæ nuptias.

g Tu interea, nè ſententiam ſuam mutet Chremes, hæc quæ facis mutare noli, vive tuis moribus, amicam frequenta. Nannius legit *timueris* hoc ſenſu.

h Quod enim tu ſperas tibique perſuades, non futurum, ut quiſquam tibi ita morato filiam committat ſuam, facilè refutabo. Indotatam potiùs tibi pater dabit quàm te apud Glycerium corrumpi ſinat. Plaut. *Neque illum, me vivo, corrumpi ſinam.*

i Cauto opus eſt. cavendum eſt.

k Act. 1. ſc. 3. ſuprà. Et Eunuch. act. 4. ſc. 6.

D. *Curabitur. ſed, pater adeſt. cave, te eſſe triſtem ſentiat.*

Actus II. Scena IV.

SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

D. R*Eviſo quid agant, aut quid captent conſili.*
Hic nunc non dubitat quin te ducturum neges.
Venit [a] *meditatus alicunde* [b] *ex ſolo loco:*
Orationem ſperat inveniſſe ſe,
Qua [c] *differat te: proin' tu fac', apud te ut ſies.*
P. *Modo ut poſſim Dave.* D. *crede hoc mihi inquam, Pamphile,*
Nunquam hodie tecum [d] *commutaturum patrem*
Unum eſſe verbum, ſi te dices ducere.

a Ἐσκεμμένος. ἐυρετικὴν εἶναι φασὶ τὴν ἐρημίαν. In ſeceſſu & ſilentio conſilium. *b* Quâ conſilia diſturbet tua. téque in diverſum rapiat. Adelph. *differor doloribus*, act. 3. ſc. 5. *c* Altercaturum, pro bonis dictis mala ingeſturum. *d* In Phormione act. 4 ſc. 3. *Ut eſt ille bonus vir, tria non commutabitis verba hodie inter vos.*

Actus II. Scena V.

BYRRHIA, SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

* H*Erus me relictis rebus, juſſit Pamphilum*
Hodie obſervare, ut, quid ageret de nuptiis,
Scirem. id propterea nunc hunc venientem ſequor.
Ipſum adeo praſto video cum Davo. [a] *hoc agam.*
S. *Utrumque adeſſe video.* D. *hem,* [b] *ſerva.* S. *Pamphile.*

* Adverte mirum poëtæ artificium quum omnes conſulto conſilio ſibi agere videantur, omnes tamen rerum exitu inopinato ludificantur, & Simo & Davus, Charinus & Pamphilus, & ipſe Byrrhia. *a* Rituale à Sacrif. & auguriis ſumptum, in quibus ſacerdos aut præco altâ voce exclamabat: *Hoc age:* quæ vox eos qui intereſſent monebat, ut ad rem quæ ageretur totâ mente vacarent. *b* Obſerva.

D. *Quaſi*

D. *Quaſi de improviſo reſpice ad eum.* P. *ehem pater.*
D. *Probe.* S. *hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.*
B. *Nunc noſtræ parti timeo, hic quid reſpondeat.*
P. *Neque iſtic neque alibi tibi uſquam erit in me mora.* B. *hem!*
D. [c] *Obmutuit.* B. *quid dixit?* S. *facis, ut te decet,*
Cùm iſtuc, quod poſtulo, impetro cum gratia.
D. [d] *Sum verus?* B. *herus, quantùm audio, uxore* [e] *excidit.*
S. *I jam nunc intrò, nè in mora, cùm opus ſit, ſies.*
P. *Eo.* B. *nullàne in re eſſe homini cuiquam fidem!*
Verum illud verbum eſt, vulgò quod dici ſolet,
OMNES SIBI MALLE MELIVS ESSE, QVAM ALTERI.
Ego illam vidi virginem: formâ bonâ
Memini videre. quò æquior ſum Pamphilo,
Si ſe illam in ſomnis, quàm illum, amplecti maluit.
Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

c Simo.

d Hoc Davus ſubmiſſâ voce, converſus ad Pamphilum.

e Ἐξέπεσε, ἀπέτυχε. ut *cauſſâ cadere* dicimus.

f Πᾶς τις ἑαυτὸν μᾶλλον τοῦ πέλας φιλεῖ. Eurip. Medea. Φιλεῖ ἑαυτοῦ πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα. Menander.

Actus II. Scena VI.

DAVVS, SIMO.

D. **H**ic *nunc me credit aliquam ſibi fallaciam*
Portare, & eâ me hic reſtitiſſe gratiâ.
S. *Quid Davus narrat?* D. *æquè quidquam nunc quidem.*
S. *Nihilne? hem.* D. *nihil prorſus.* S. *atqui exſpectabam quidem.*
D. [a] *Præter ſpem evenit: ſentio: hoc malè habet virum.*
S. *Potin' es mihi verum dicere?* D. [b] *nihil facilius.*
S. *Num illi moleſtæ quidpiam hæ ſunt nuptiæ,*
Propter

a Hoc Davus averſus à ſene.

b Αὐτὸ κράτιστόν ἐστι τἀληθῆ λέγειν. Menander.

ropter hoſpita hujuſce conſuetudinem ?
D. Nihil hercle : aut ſi adeò, [c] bidui eſt, aut tridui
ac ſollicitudo: noſtin'? deinde deſinet :
Etenim eam ſecum rem recta reputavit via.
S. Laudo. D. [d] dum licitum eſt illi, dumque ætas tulit,
Amavit: [e] tum id clam. cavit, nè unquam infamia
Ea res ſibi eſſet, ut virum fortem decet.
Nunc uxore opus eſt: animum ad uxorem appulit.
S. Subtriſtis viſus eſt eſſe aliquantulum mihi.
D. Nihil propter hanc rem : ſed eſt, [f] quòd ſuccenſeat tibi.
S. Quidnam eſt ? D. puerile eſt. S. quid eſt ? D. nihil. S. quin dic, quid eſt ?
D. Ait, nimium parcè facere ſumptum. S. méne ? D. te.
Vix, inquit, drachmis opſonatus eſt decem :
[g] Num filio videtur uxorem dare ?
Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqualium
Potiſſimùm nunc? &, quod dicendum hìc ſiet,
Tu quoque perparcè nimiùm. non laudo. S. tace.
D. [h] Commovi. S. ego, iſtæc rectè ut fiant, videro.
[i] Quidnam hoc rei eſt? quidnam hic volt [k] veterator ſibi?
Nam ſi hìc mali eſt quidquam, hem illic eſt huic rei caput.

[c] *Intrat amor mentes uſu, dediſcitur uſu.* Ovid. 2. de Remedio.

[d] Ex mente, & verbis ipſius ſenis, ſuprà 2. ſcen.

[e] Cautè, ſi non caſtè.

[f] Al. *quod ſuccenſeat tibi.* ſed vetat Lex Pedia.

[g] Leges Sumptuariæ nuptiis aliquid de rigore remiſerunt, convivia & ſaltationes indulſerunt. vide in Plutarchi Sympoſiacis caput, in quo tractatur, διὰ τί πλείους ἐν γάμοις ἐπὶ τὸ δεῖπνον καλοῦσι.

[h] Hoc tacitè & apud ſe.

[i] Atque hæc ſenex muſſat, à Davo averſus.

[k] Vetus in aſtutia, qui omni in re callidus eſt. Mancipium veteranum & vafrum, technis & dolis diu ac probe exercitatum.

Actus III. Scena I.

MYSIS, SIMO, DAVUS, LESBIA, GLYCERIUM.

M. [a] *Ita pol quidem res eſt, ut dixti Leſbia :*
Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.
S. *Ab Andria eſt ancilla hæc. quid narras?* D. *ita eſt.*
M. *Sed hic Pamphilus.* S. *quid dicit ?* M. *firmavit fidem.* S. *hem.*
D *Utinam aut hic ſurdus, aut hæc muta facta ſit.*
M. *Nam quod peperiſſet, juſſit* [b] *tolli.* S. *ô Iupiter,*
Quid ego audio? actum eſt, ſiquidem hæc vera prædicat.
L. *Bonum ingenium narras adoleſcentis.* M. *optimum.*
Sed ſequere me intrò, nè in mora illi ſis. L. *ſequor.*
D. *Quod remedium nunc huic malo inveniam ?*
S. *quid hoc ?*
Adeon' eſt [c] *demens?* [d] *ex peregrina? jam ſcio: ah!*
Vix tandem ſenſi ſtolidus. D. *quid hic ſenſiſſe ait ?*
S. *Hæc primùm adfertur jam mihi ab* [e] *hoc fallacia.*
Hanc ſimulant parere, quo Chremetem abſterreant.
G. [f] *Iuno Lucina fer opem. ſerva me obſecro.*
S. *Hui, tam citò ? ridiculum. poſtquam ante oſtium*
Me audivit ſtare, approperat. non ſat commodè
Diviſa ſunt temporibus tibi, Dave, hæc. D. *mihin' ?*
S. *Num immemor es diſcipuli ?* D. *ego, quid narres, neſcio,*
S. *Hiccine ſi me imparatum in veris nuptiis*

a Vide ſcenam quæ ſequitur. *Non imperabat coram, quid opus facto eſſet puerperæ : ſed poſtquàm egreſſa eſt, illis qui ſunt intus, clamat de via.*
b Educari à patre agnitum pro legitimo ; non tanquam ſpurium exponi. ſupra act. 1. ſc. 3.
c Mentis ſanitate deturbatus, emotâ mente, παράφρων.
d Malè audiebant peregrinæ, tanquam meretrices. act. 1. ſc. 1.
e Davo.
f Præſes puerperii, Diana, Ilithyia, Juno Lucina, dea Nixia quam invocabant puerperæ ad opem ferendam. *Ritè maturos aperire partus, Lenis Ilithyia, tuere matres.* Horat. in Carm. ſeculari. Per prolepſin poëticam, Lucinæ nomen invocatum à Græca, fieri excuſat Iul. Scal. 6. l. poët. c. 3.

Adortu

Adortus eſſet, quos mihi ludos redderet !
g *Nunc hujus periclo ſit. ego* [h] *in portu navigo.*

Virg. 7. Æn. h *In tranquillo, in vado, in tuto.*

g *Nunc mihi parta quies, omniſque in limine portus*; ut alibi noſter.

Actus III. Scena II.

LESBIA, ARCHILLIS, SIMO, DAVUS.

L. *ADhuc, Archillis, quæ adſolent, quæque* [a] *oportent*
Signa ad ſalutem eſſe omnia huic eſſe video.
Nunc primùm fac, [b] *iſtæc ut lavet: pòſt deinde,*
[c] *Quod juſſi, ei date bibere, & quantùm imperavi,*
Date: mox ego huc revertor.
[d] *Per caſtor ſcitu' puer natu' eſt Pamphilo.*
[e] *Deos quæſo, ut ſit ſuperſtes: quandoquidem ipſe eſt ingenio bono,*
Cumque huic veritus eſt optumæ adoleſcenti facere injuriam.
S. *Vel hoc quis non credat qui nôrit te, abs te eſſe ortum ?* D. *quidnam id eſt?*
S. *Non imperabat coram, quid opus facto eſſet puerperæ.*
Sed poſtquam egreſſa eſt, illis, quæ ſunt [f] *intus, clamat de via:*
O Dave, itan' contemnor abs te? aut itáne tandem idoneus
Tibi videor eſſe, quem tam apertè fallere incipias dolis?

a Arch. ſic. Heautontim. 3. act. 2. ſc. *hæc facta ab illo oportebant, Syre.* *Adſolent* conſuetudinis eſt: *oportent* rationis. Al. leg. *oportet.*
b Tum quæ ex puerperio ſordebant; cum ipſam puerperam. ſic enim Menander, λύσατι αὐτὴν τάχιστα. *Poſtquam peperit pueros lavere juſſit nos.* Plaut. Amph. 1. act. 5. & Trucul. act. 1. ſc. 2. vide Meurſium de puerperio.
c *Quod juſſi ei dare bibere* legunt alii citántque ex Lucilio, *date biber ſummo*: & Chariſus *jubebat biber dari.* d M. Perecaſtor i. e. per ædem Caſtoris jusjurandum fœmineum *ædepol* viro & fœminæ commune Agell. 11. l. 6. c. e Recens natis bene precandi formula. f Ut ex Horatii præcepto, epiſt. ad Piſones *nec tamen intus Digna geri, promes in ſcenam*, ad Glycerii invocationem, ſcenâ præcedenti, *Juno Lucina fer opem*, apponitur vox *intus* in M. plurimis apud Plautum *intus conficiunt negotium* ſæpe, & noſter in ult. hujus comœdiæ, *intus deſpondebitur, intus tranſigetur*: Ità & egredientibus moris erat, illos, qui erant intus alloqui, ſi quid opus dicto aut facto eſſet.

g Saltem accuratè, ut metui videar certè, ſi reſciverim.

D. h Certè hercle nunc hic ſe ipſus fallit, haud ego. S. edixin' tibi?

Interminatus ſum, nè faceres? num veritus? quid retulit?

Credon' tibi hoc nunc, peperiſſe hanc è Pamphilo?

D. Teneo, quid erret: quid ego agam, habeo. S. quid taces?

D. Quid credas? quaſi non tibi [i] renunciata ſint hæc ſic fore.

S. Mihin' quiſquam? D. eho, an tute intellexti hoc adſimulari? S. irrideor.

D. Renunciatum eſt: nam qui iſtæc tibi incidit ſuſpicio?

S. Qui? quia te nôram. D. quaſi tu dicas, factum id conſilio meo.

S. Certè enim ſcio. D. non ſatìs me pernôſti etiam, qualis ſim, Simo.

S. Egóne te? D. ſed, ſi quid narrare occœpi, continuò dari

Tibi verba cenſes. S. [k] falſo. D. itaque hercle nihil jam mutire audeo.

S. Hoc ego ſcio unum, [l] neminem peperiſſe hic. D. intellextin?

Sed nihilo ſeciu' mox deferent puerum huc ante oſtium.

Id ego jam nunc tibi renuncio, here, futurum, ut ſis ſciens:

Nè tu hoc mihi poſteriùs dicas, Davi factum conſilio, aut dolis.

Prorſus à me opinionem hanc tuam eſſe ego amotam volo.

S. Unde id ſcis? D. audivi, & credo. [m] multa concurrunt ſimul,

g Saltem accuratè fallacias te intendiſſe oportuit.

h Averſus à ſene ad ſpectatores, hæc, & voce ſubmiſſâ, unde tacuiſſe videtur ſeni quærenti *quid taces?*

i Nunciata. Ter. inquit Scal. in hac ſcenâ ponit Terentius, *renunciare*, pro apertè ſignificare vel nunciare. Propriè enim *renunciare* eſt referre, quid actum ſit, aut velit aliquis.

k Ironicè.

l *Neminem* In fœminino hic uſurpari vides.

m Adverte quam ſeriò & ſobriè laboret Davus à ſe ſuſpicionem omnem amovere, quàm doctis dolis, technisque artificiosè confiſtis ſeni os oblinar. Ex rebus antè Simoni notis, aut ſuſpectis; (habuiſſe Pamph. pro uxore hanc peregrinam, gravidam ex eo dictam, Myſidem miſſam accerſitum obſtetricem, Glycerium peperiſſe) quæ omnia cum ſimulata & falſa eſſe inſimulet, conjecturam etiam facit habere eos in animo puerum ſuppoſititium deferre ante ſenis oſtium ad illurdandas nuptias, quas apparari audierant.

Qui conjecturam hanc nunc facio. jam primum hac ſe è Pamphilo
Gravidam dixit eſſe, inventum eſt falſum. nunc, poſtquam videt
Nuptias domi apparari, miſſa eſt ancilla illico
Obſtetricem acceerſitum ad eam, & [n] *puerum ut adferret ſimul.*
Hoc niſi fit, puerum ut tu videas, [o] *nil moventur nuptiæ.*
S. *Quid ais? cùm intellexeras,*
Id conſilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
D. *Quis igitur eum ab illa abſtraxit niſi ego? nam omnes nos quidem*
Scimus, quàm miſerè hanc amarit: nunc ſibi uxorem expetit.
Poſtremò [p] *id mihi da negoti. tu tamen idem has nuptias*
Perge facere ità, ut facis: [q] *& id ſpero adjuturos deos.*
S. *Imò abi intro. ibi me opperire, &, quod parato opus eſt, para.*
Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.
Atque haud ſcio, an, quæ dixit, ſint vera omnia:
Sed parvi pendo, illud mihi multo maxumum eſt,
Quod mihi pollicitu' eſt ipſius gnatus. Nunc Chremem
Conveniam: orabo gnato uxorem. id ſi impetro,
Quid aliàs malim, quàm hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitu' eſt, haud dubium eſt mihi,
Si nolit, quin eum meritò poſſim cogere.
Atque adeò in tempore eccum ipſum obviam [r] *Chremem.*

n Infrà 4. act. 5. ſcen. *Quemne ego heri vidi ad vos adferri veſperi?*

o Non perturbari poſſe nuptias credunt.

p Ut filium tuum in officio & honeſto nuptiarum propoſito retineam; atque omnia harum conſilia & machinas intervortam.

q Quam ex Mſſ. quibuſdam adducit lectionem Rivius *& id ſpero adjutores deos*, neque juvat, neque placet.

r Optimè conſtat numerus & ſenſus, abſque foret ultimus hic pes *Chremem*, qui à Donato videtur additus: quam tamen vocem non agnoſcunt plurimi Mſſ. & exemplaria.

ACTUS III. SCENA III.

SIMO, CHREMES.

S. * *Jubeo Chremetem.* [a] C. *oh, te ipſum quærebam.*

S. *& ego te.* C. *optatò advenis.*

Aliquot me adiere, ex te auditum qui aïebant, hodie filiam

Meam nubere tuo gnato. id viſo, [b] *tune, an illi inſaniant.*

S. [c] *Auſculta pauca: & quid ego te velim, & tu quod quæris, ſcies.*

C. *Auſculto: loquere, quid velis.*

S. [d] *Per te deos oro, & noſtram amicitiam Chreme,*

Quæ incepta à parvis cum ætate accrevit ſimul,

Pérque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,

Cujus tibi poteſtas ſumma ſervandi datur;

Ut me adjuves in hac re, atque ità, uti nuptiæ

Fuerant futuræ, fiant. C. *ah,* [e] *nè me obſecra:*

Quaſi hoc te orando à me impetrare oporteat.

Alium eſſe cenſes nunc me, atque olim, cùm dabam?

Si in rem eſt utrique, ut fiant, accerſi jube.

Sed ſi ex ea re plus mali eſt, quàm commodi

Utrique; id oro te, in commune ut conſulas,

Quaſi illa tua ſit, Pamphilíque ego ſim pater.

S. *Imò ità volo, itaque poſtulo ut fiat, Chreme:*

Neque poſtulem abs te, niſi ipſa res moneat.

C. *quid eſt.*

S. *Iræ ſunt inter Glyſerium & gnatum.*

C. [f] *audio.*

S. *Ità magnæ, ut ſperem poſſe avelli.* C. [f] *fabulæ.*

S. *Profectò ſic eſt.* C. *ſic hercle, ut dicam tibi.*

SAMAN.

* Duorum ſenum congreſſu & conſenſu in id diſcrimen adigitur fabula, ut non videatur conſilio aut arte vitari poſſe. Importunitate Simonis exoratur mitis Chremes, verſutia Davi vacillat penè interitura.

a Salvere.

b Tu, ſi dixiſti; illi, ſi non audita referunt.

c Alii leg. *An culta paucis.*

d Obteſtatio valida, per divina atque humana, per ea quæ ſunt chariſſima, amicitiam antiquam, liberos, eorúmque ſalutem ex deploratâ ſurtam tectam.

e Vox plena charitatis & officii, verùm ſub hac conditione, ſi quod petitur juſtum ſit & ex æquo utile utrique.

f Negligenter dictum.

g AMANTIVM IRÆ AMORIS INTEGRATIO EST.

S. *Hem, id te oro, ut antè eamus, dum tempus datur,*

Dumque ejus lubido occluſa eſt contumeliis,

Priùs quàm harum ſcelera & lacrumæ confictæ dolis

Reducunt animum ægrotum ad miſericordiam.

Uxorem demus. ſpero conſuetudine, &

Conjugio liberali devinctum, Chremes,

Dehinc facilè ex illis emerſurum malis.

C. *Tibi ità hoc videtur. at ego non poſſe arbitror*

Neque illum hanc perpetuò habere, neque me perpeti.

S. *Qui ſcis ergo iſtuc, niſi periclum feceris?*

C. *At iſtuc periclum in filia fieri, grave eſt.*

S. *Nempe incommoditas denique huc omnis redit;*

Si eveniat, quod dî prohibeant, [i] *diſceſſio.*

At ſi corrigitur, quot commoditates; vide.

Principio amico filium reſtitueris:

Tibi generum firmum & filiæ invenies virum.

C. *Quid iſtic? ſi ità iſtuc animum indûxti eſſe utile,*

[k] *Nolo tibi ullum commodum in me claudi r.*

S. *Meritò te ſemper maximum feci Chreme.*

C. *Sed quid aïs? S. quid? qui ſcis eos nunc diſcordare inter ſe?*

C. *Ipſus mihi Davus, qui intim' eſt eorum conſiliis, dixit:*

Et is mihi ſuadet, nuptias, quantùm queam, ut maturem.

g Expreſſit Terentius illud Menandri. Ὀργὴ φιλοῦντος ὀλίγον ἰσχύει χρόνον. Atque hujuſmodi diſſidiola, quæ nonnunquam incidunt inter amicos, modò abſit amaritudo, quaſi renovant amicitiam, excuſſo diuturnæ conſuetudinis tædio. Quod eleganter indicat mimus ille, ni fallo, Publianus. *Diſcordiâ fit charior concordia.* Eraſmus, Plautus item in Amphitryone, act. 3. ſc 2. *Iræ interveniunt, redeunt rurſum in gratiam, verùm iræ ſi quæ eveniunt hujuſmodi, inter eos rurſum ſi ventum in gratiam eſt, bis tanto amici ſunt inter ſe, quàm priùs.* Agathonis reſp. de ſuis cum Pauſaniâ diſſidiis lege apud Ælian. 2. Var. hiſt.

i Divortium. quod vel adulterii vel veneficii cauſſâ primùm permittebatur apud Rom. mox etiam ſterilitatis, A. V. I C X X I I I Sp. Carvilius primus divortium cum uxore fecit, Repudii formula erat, *Conditione tuâ non utor:* Divortii, *Res tuas tibi habeto*, vel *Res tuas tibi agito.* tandem levioribus de cauſſis factum eſt unde à Simone *incommoditas tantùm* & *diſceſſio* dicitur. k Per me non ſtabit, quin commodo fruaris omni ex animi tui ſententia, habes me ad omnia officia promptum & paratum.

Num cenſes faceret, filium niſi ſciret eadem hæc velle? (*huc Davum.*
Tute adeò jam ejus audies verba. heus, evocate
Sed eccum, video ipſum foras exire.

Actus III. Scena IV.

DAVVS, SIMO, CHREMES.

D.* *AD te ibam.* S. *quidnam eſt.*
D. *Cur non accerſitur? jam* [a] *adveſperaſcit.* S. *audin' tu illum?*
Ego dudum non nil veritus ſum Dave abs te, nè faceres idem,
Quod [b] *volgus ſervorum ſolet, dolis ut me deluderes,*
Propterea quòd amat filius. D. *egon' iſtuc facerem?* S. *credidi:*
Idque adeò metuens vos celavi, quod nunc dicam. D. *quid?* S. *ſcies.*
Nam propemodum habeo tibi jam fidem. D. *tandem agnôſti, qui ſiem.*
S. *Non fuerant nuptiæ futuræ.* D. *quid? non?* S. *ſed eâ gratiâ*
Simulavi, vos ut pertentarem. D *quid aïs?* S. *ſic res eſt.* D. *vide.*
Nunquam quivi ego iſtuc intelligere. vah conſilium [c] *callidum.*
Hoc audi. ut hinc te juſſi introïre, opportunè hic fit mihi obviam.
D. [d] *Hem, numnam periimus?* S. *narro huic, quæ tu dudum narraſti mihi.*
D. [d] *Quidnam audio?* S. *gnatam ut det oro, vixque id exoro.* D. [e] *occidi.*
S. *Hem, quid dìxti?* D. [e] *optumè inquam factum* S. *nunc per hunc nulla eſt mora.*
C. *Domum modò ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuncio.*

* Reſciſcit Davus conſilia ſua omnia in contrarium eſſe verſa. unde apud ſenes licèt bene diſſimulet, ſeſe tamẽ perditus atque deſperabundus damnat.
a Noctu uxor ducebatur domum.
b Servi plerique omnes, aſtuti, verſuti, ad fraudandũ herum callidi, ad comminiſcendas fraudes & fallacias ingenioſi. oderunt enim quos metuunt, neque enim amori bene convenit cum timore; unde proverbium illud citat Seneca Epiſt 47. *Totidem eſſe hoſtes, quot ſervos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus, &c.*
c Verſutos appello, quorum celeriter mens verſatur: callidos autem, quorum tanquam manus opere, ſic animus uſu, concalluit. Cic. 3. de natura Deorum. *d* Hæc averſus, at apud ſe. *e* Παρόμοιον, occidi, optimè, ut ſimilitudine ſoni falleret audientes.

S. *Nunc*

S. *Nunc te oro Dave, quoniam ſolus mihi effeciſti* [f] *has nuptias.*

D. *Ego verò ſolus.* S. *corrigere mihi gnatum porrò enitere.*

D. *Faciam hercle ſedulò.* S. *potes nunc, dum animus irritatus eſt.*

D. *Quieſcas.* S. *age igitur: ubi nunc eſt ipſus?* D. *mirum, ni domi eſt.*

S. *Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam itidem illi.* D. [f] *nullus ſum.*

Quid cauſſæ eſt, quin hinc in [g] *piſtrinum rectà proficiſcar via?*

Nihil eſt [h] *preci loci relictum: jam perturbavi omnia,*

Herum feſelli: in nuptias conjeci herilem filium:

Feci hodie, ut fierent, inſperante [i] *hoc, atque invito Pamphilo.*

[k] *Hem aſtutia! quod ſi quieſſem, nihil eveniſſet mali.*

Sed eccum: ipſum video: occidi:

Utinam mihi eſſet aliquid hic, quo nunc me præcipitem darem.

f De me actum eſt, perii, penitùs interii. Δειλοὶ δ' εἰσὶν οὐδὲν οὐδαμοῦ. Eurip. ex Iphigenia in Tauris. Τὸν οὐκ ὄντα μᾶλλον ἢ μηδὲν. Sophocles in Antigone.

g Ubi, molis jumentorum ſervorumque operâ circumactis fruges comminuebantur. in piſtrina ſervi, ad pœnas detruſi, molebant.

h Dativo hoc utitur etiam, in Phormione, 3. act. 3. ſc.

i Simone.

k Hem, quonam mea evaſit aſtutia. Al. *aſtutias.*

ACTUS III. SCENA V.

PAMPHILUS, DAVUS.

P. UBi illic [a] *ſcelus eſt, qui me perdidit?* D. *perii* P. *atque hoc confiteor,*

Iure obtigiſſe: quandoquidem tam iners, tam [b] *nulli conſilii*

Sum. ſervon' fortunas meas me commiſiſſe [c] *futili?*

Ergò pretium ob ſtultitiam fero: ſed inultum id nunquam à me auferet.

D. *Poſthac incolumen ſat ſcio fore me, nunc ſi evito hoc malum.*

a Sceleſtus. abſtractum pro concreto. cum reſpectu ad ſenſum, qui ſanus, genere licèt videatur peccatum, vide ſyllepſin in Grãmatica noſtra.

b Archaïcè, pro *nullius.* quâ ſuper voce, ut & aliis ejuſdẽ generis, conſule eandem Grammat.

c Levi & vano, qui quicquid in buccam venerit effutit, plenus rimarum. Metaphora ducta à vaſe futili, quo utebantur in ſacrificiis Veſtæ, ore patulo, fundo acuminato, quod ſtare non poſſet, quin aqua ſtatim effunderetur; piaculum autem erat, ſi aqua ad ſacra hauſta, in terra poneretur.

P. *Nam quid ego nunc dicam patri? negabon' velle me, modò*
Qui ſum pollicitus ducere? qua fiducia facere audeam?
Nec, quid [d] *me nunc faciam, ſcio.* D. *nec de me equidem, atque id ago ſedulo.*
Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram. P. *oh.*
D. *Viſus ſum.* P. *ehodum bone vir, quid aïs? viden' me conſiliis tuis*
Miſerum [e] *impeditum eſſe?* D. *at jam expediam.* P. *expedies?* D. *certè Pamphile.*
P. *Nempe ut modò.* D. *imò meliùs ſpero.* P. *oh, tibi ego ut credam* [f] *furcifer?*
Tu rem impeditam & perditam reſtituas? hem, quo fretu' ſum,
Qui me hodie ex tranquilliſſima re conjeciſti in nuptias.
An non dixi hoc eſſe futurum? D. *dixti.* P. [g] *quid meritus?* D. *crucèm.*
Sed paululum ſine ad me ut redeam: jam aliquid diſpiciam. P. *hei mihi,*
Cum non habeo ſpatium, ut de te ſumam ſupplicium, utì volo:
Namque hocce tempus, præcavere mihi me, haud te ulciſci ſinit.

d De me.
e Implicitum, intricatum, pedibus quaſi illigatum, ut progredi non valeam.
f Adi Eunuch. act. 5. ſc. 2.
g Scenæ Atticæ accommodatum. Athenis enim convicti capitalis facinoris & condemnati, nullo expreſſo ſupplicio, interrogabantur quid ſe meritos putarent, illi, ad miſericordiam movendam in majus ſuam pœnam æſtimabant. Quod quia non fecit Socrates, ſed pœnæ loco, ut ex publico in Prytaneo aleretur, reſpondit, ad cicutam damnatus periit, ſed à gloria propter ſcientiam & virtutem non periit. *Carcerem*, inquit Seneca, *intravit, ignominiam ipſo loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat. conſol.* ad Helviam. *Quem intrando purgavit, omnique honeſtiorem curiâ reddidit.* Sen. 2. l. de Benefic. 27.

Actus IV Scena I.

CHARINUS, PAMPHILUS, DAVUS.

C. *Hoccine credibile eſt aut memorabile,*
Tanta vecordia innata cuiquam ut ſiet,
Ut malis gaudeat alienis, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparet commoda? ah,

Idne

Idne eſt [a] *verum? Imò id genus eſt hominum peſſumum,*
[b] *In denegando modò queis pudor eſt paululum:*
Poſt ubi jam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti neceſſariò ſe aperiunt, & timent.
Et tamen res cogit eos denegare. ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt:
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,
[c] *Proximus ſum egomet mihi. attamen* [d] *ubi fides,*
Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus eſt, (*rentur.*
[e] *Non verentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi ve*
Sed quid agam? adeámne ad eum, & cum eo injuriam hanc expoſtulem?
Mala ingeram multa, atque aliquis dicat, nihil promoveris. (*morem geſſero.*
Multùm; moleſtus certè ei fuero, atque animo
P. *Charine, & me & te imprudens, niſi quid dii reſpiciunt, perdidi.*
C. *Itáne imprudens? tandem* [f] *inventa eſt cauſſa.* [g] *ſolviſti fidem.*
P. *Qui tandem?* C. *etiam nunc me* [h] *ducere iſtis dictis poſtulas?*
P. *Quid iſtuc eſt?* C. *poſtquam me amare dixi, complacita eſt tibi.*
Heu me miſerum, quum tuum animum ex animo ſpectavi meo.
P. [i] *Falſu' eſt.* C *non tibi ſatis eſſe hoc viſum ſolidum eſt gaudium.* (*ceres?*
Niſi me [k] *lactaſſes amantem, & falſa ſpe produ-*

a Ἀληθινὸν non verum tantùm, ſed juſtum & probum ſignificat. Priſcian. l. 17. b Modò, cùm peteretur quid ab iis, promittebant, puduit quippe negare: jam ubi beneficium verbis ipſum recomprobandi tempus adeſt, produnt animi ſui malignitatem & vecordiam. *hominum alterius incommodo ſuum commodum augere, magis eſt contra naturam quàm mors.* 3. Cic. Offic. Sed adi Plutarch. lib. περὶ δυσωπίας. c Suprà act. 2. ſc. 5. *Omnes ſibi malle meliùs eſſe quàm alteri.* φίλος αὐτῷ πᾶς ἄνθρωπος φύσει. Plato de legib. Tunica pallio propior eſt & γόνυ κνήμης ἔγγιον. Arist.

Moral. 9. Amicitia & charitas à ſeipſo incipiunt. d O Jupiter! ubi eſt fides? Phorm. *Syro. hæc eſt fides?* Nero cùm ſibi manus intuliſſet, irrupente quaſi in auxilium Titiuno, *Suetonius.* e Non verecundantur: antea, ubi opus non erat, nempe in promittendò, vitioſo quodam pudore, non audebant polliceri quod poſtea non erant præſtituri. *Plerique ſolent, quos cùm nihil refert, pudet, ubi pudendum eſt, ibi deſerit pudor.* Plaut. Epidic. act. 2 ſc. 1. f Orator negare factum non potuit, neque defendere, rectè factum eſſe. confugit itaque ad purgationem, quæ excuſat factum eſſe non voluntate, ſed imprudentiâ. g Ironicè. h Blandis dictis delinitum ὑπάγειν ἄγειν τι ἢ φέρειν τὸ μὴ φαῦλον. Lucian. dial. Jovis & Junonis. i Falleris, qui ſic de ingenio meo judices. k Metaph. à matribus. infrà 5. act. 4. ſc. *ſolicitando & pollicitando eorum animos lactas.*

l Ha-

I *Habeas.* P. *habeam?* [i] *ah neſcis quantis in malis verſer miſer,*
Quantáſque hic ſuis conſiliis mihi confecit ſolicitudines
Meus carnifex C. *quid iſtuc tam mirum, ſi de te exemplum capit.*
P. *Haud iſtuc dicas, ſi cognôris vel me, vel amorem meum.*
C. *Scio, cum patre altercaſti dudum, & is nunc propterea tibi*
Succenſet, nec te quivit hodie cogere, illam ut duceres.
P. *Imò etiam quò tu minùs ſcis ærumnas meas,*
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi,
Nec poſtulabat nunc quiſquam uxorem dare.
C. *Scio: tu* [m] *coactus tua voluntate es.* P. *mane,*
Nondum etiam ſcis. C. *ſcio equidem illam ducturum eſſe te.*
D. *Cur me enecas? hoc audi. nunquam deſtitit*
Inſtare, ut dicerem eſſe ducturum patri:
Suadere, orare, uſqueadeo donec perpulit.
C. *Quis homo iſtuc?* P. *Davos.* C. *Davos?* P. *Davos* [n] *omnia.*
C. *Quamobrem?* P. *neſcio.* [o] *niſi mihi deos ſatìs*
Scio fuiſſe iratos, qui auſcultaverim.
C. *Factum hoc Dave?* D. *factum eſt.* C. *hem quid aïs ſcelus?*
At tibi dii dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, ſi omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent, quod, ni hoc, conſilium darent?
D. [p] *Deceptus ſum, at non defatigatus. ſcio.*
D. *Hâc non ſucceſſit, alia aggrediemur via:*
Niſi id putas quia primò proceſſit parùm,
Non poſſe jam ad ſalutem converti hoc malum
P. *Imò etiam: nam ſati' credo, ſi advigilaveris,*
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
D. *Ego Pamphile hoc tibi pro ſervitio debeo,*

i Permiſſio cum indignatione.
m ἑκὼν ἀέκοντι δὲ θυμῷ. Hom. Il. 4.
n Apoſiopeſis. Illud *interturbat* irrepſerat ex annotationibus.
o Diis invitis aut iratis nihil proſperè evenire, nihil feliciter geri ſemper fuit hominum opinio. *Memini relinqui me, Deo irato meo.* in Phorm. act. 1. ſc. 1. *Iratus natus paries Diis.* Hor. ſat. 3. l. 2. *Diis iratis, genioque ſiniſtro.* Perſ. ſat. 4. *Diis iratiſſimis.* Plaut. Pan. act. 2.
p Πάλιν δ' ὧν ἀμεινόνων ἐξ ἀρχῆς δευτέρων ἐπανακαλοῦσθαι. ea quæ primâ experientiâ parum ſucceſſerant, ſecundâ nonnunquam commodiùs eveniunt. δευτέρων ἀμεινόνων. Æl. Ariſt. à ſacris videtur ortum. in quibus ſi primâ victimâ non eſſet litatum, iterabant ſacrum, ſuccidaneam immolantes.

Conari

Conari p *manibus, pedibus, noctéiſque & dies*
Capitis periculum adire, dum proſim tibi.
Tuum'ſt ſi quid præter ſpem evenit, mi ignoſcere.
Parum ſuccedit quod ago, at facio ſedulo.
Vel melius tu aliud reperi, me miſſum face.
P. *Cupio.* q *reſtitue in quem me accepiſti locum.*
D. *Faciam.* P. *at jam hôc opus eſt.* D. *hem, ſt, mane,* r *crepuit à Glycerio oſtium.*
P. *Nihil ad te.* D. *quæro.* P. *hem, nunccíne demum?*
D. *at jam hoc tibi inventum dabo.*

p Extremo conatu atque diſcrimine, aſſiduâ & indefatigata diligentia.
q Omnia mihi integra & ſalva redde, reſtitue me in ſtatum quo priùs, ut loquuntur vulgo.
r Vide Adelph. 2. Act. 3. Scen.

Actus IV. Scena II.

MYSIS, PAMPHILVS, CHARINVS, DAVVS.

M. * I*Am,* a *ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum*
Tuum Pamphilum: tu modò, anime mi, noli te macerare.
P. *Myſis.* M. *quid eſt? hem Pamphile, optumè mihi te offers.* P. *quid eſt?*
M. *Orare juſſit, ſi ſe ames, hera, jam ut ad ſeſe venias:*
Videre aït te cupere. P. *vah, perii. hoc malum integraſcit.*
Siccine me, atque illam, opera tua nunc miſeros ſolicitarier?
Nam idcirco accerſor, nuptias quòd mi apparari ſenſit.
C. *Quibu' quidem quàm facilè poterat quieſci, ſi hic quiſſet.*
D. *Age, ſi hic non inſanit ſatis ſua ſponte,* b *inſtiga.* M. *atque edepol,*
Ea res eſt, propertereaque nunc miſera in mœrore eſt. P. *Myſis,*
Per omneis tibi adjuro deos: nunquam eam me deſerturum,

* Myſis ad Pamphilum adducendum miſſa, accenſas in animo adoleſcentis flammas amoris oratione ſuâ ventilat. Davus novum init conſilium. ἦθος Pamphili facile, manſuetum, ſimplex: Davi audaciſſimum & promptum; Charini amore cœcum.
a In egreſſu converſa alloquitur Glycerium intus.
b Igni fomenta, flammæ oleum, *oleum adde camino.* Hor. 2. l. 3. ſat. commotum irrita.

Non, ſi capiundos mihi ſciam eſſe inimicos omneis
homines:
Hanc mihi expetivi, contigit: conveniunt mores:
[c] *valeant,*
Qui inter nos diſſidium volunt: hanc, niſi mors,
mi adimet nemo.
M. [d] *Reſipiſco.* P. [e] *non Apollinis magi' verum,*
atque hoc, reſponſum eſt.
Si poterit fieri, ut nè pater per me ſtetiſſe credat,
Quo minùs hæ fierent nuptiæ; volo. ſed ſi id non
poterit;
Id faciam, [f] *in proclivi quod eſt, per me ſtetiſſe*
ut credat.
Quis videor? C. *miſer æquè atque ego.* D. *conſilium*
quæro. C. *fortis es.*
Scio, quid conere. D. *hoc ego tibi profectò effectum*
reddam.
P. *Iam hôc opus eſt.* D. *quin jam habeo.* C. *quid*
eſt? D. *huic, non tibi, habeo; nè erres.*
C. *Sat habeo.* P. *quid facies? cedo.* D. *dies hic mî*
ut ſit ſati', vereor,
Ad agendum: nè vacuum eſſe me nunc ad narran-
dum credas.
[g] *Proinde hinc vos amolimini: nam mi impedi-*
mento eſtis.
P. *Ego hanc viſam.* D. *quid tu?* [h] *quo hinc te a-*
gis? C. *verum vis dicam?* D. *imò etiam*
Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet?*
D. *Eho impudens, non ſatìs habes, quod tibi die-*
culam addo,
Quantum huic [i] *promoveo nuptias?* C *Dave at-*
tamen. D. *quid ergo?*
C. *Ut ducam.* [k] D. *rediculum.* C. *huc face ad me*
venias, ſi quid poteris.
D. *Quid veniam? nihil habeo.* C. *attamen ſi*
quid. D. *age, veniam.* C. *ſi quid,*
Domi ero. D. *Tu Myſis, dum exeo,* [l] *parumper*
opperire hìc.

M. *Qua-*

c Abeant, faceſſant. Renunciationis eſt, non execrationis, nè malè optet etiam patri.
d Ut ſuprà act. 1 ſc. 5. *Reddidiſti animum.*
e *Hæc ex Oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta, nihil poteſt eſſe verius.* Cic. ad Brutum epiſt. 2.
f Quod factu facile eſt, pronum, declive, præceps.
g Conſiliis meis & expeditioni gravis ac moleſta eſt hæc veſtra apud me mora, quin amovete vos, ſi fieri poteſt.
h Admonitio obliqua ad hærentem non ſine tædio Charinum, ut diſcedat ſtupidus: aguntur enim bruta.
i Protraho, differo.
k Philumenam.
l A Glycerio.

M. *Quapropter?* D. *ita facto eſt opus.* M. *matura.* D. *jam inquam hic adero.*

ACTUS IV. SCENA III.

MYSIS.

M. *Nilne eſſe* [a] *proprium cuiquam? Dii voſtram fidem.*
Summum bonum eſſe heræ putabam hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, virum, in quovis loco
Paratum: verùm ex eo nunc miſera quem capit
Dolorē? [b] *facilè hìc plus mali eſt, quàm illìc boni.*
Sed Davus exit. mi homo, quid iſtuc obſecro eſt?
[c] *Quò portas puerum?* [d]

a Peculiare, perpetuum. ſincerum. ut infrà act 5. ſc. 5. *Cùm ſciam, nihil eſſe in vita proprium mortali datum.* Lucil. apud Non. 27. lib. Βίβαιον ὐδὲν ἐν βίῳ δοκεῖ πιλεῖν. *Menander.*

b Certè plus doloris exoritur à metu amittendi, quàm fuit gaudium in voluptate & ſpe potiundi. *c* Glycerii infantem involutum profert in ſcena Davus, traditque ancillæ, quaſi puerum mater ante Simonis fores exponi curâſſet. *d* In plurimis continuantur hæ duæ, ut unam conficiant ſcenam.

ACTUS IV. SCENA IV.

DAVUS, MYSIS.

D. [d] *Myſis, nunc opus eſt tuâ*
Mihi ad hanc rem [a] *expromptâ memoriâ atque aſtutiâ.*
M. *Quidnā incepturus?* D. *accipe à me hunc ocyùs,*
Atque ante noſtram januam appone. M. *obſecro,*
Humine? D. *ex* [b] *ara hinc ſume* [c] *verbenas tibi,*
Atque eas ſubſterne. M. *quamobrem id tute non facis?*
D. *Quia, ſi fortè opus ad herum jusjurandum mihi,*
Non appoſuiſſe, ut [d] *liquidò poſſim.* M. *intelligo.*

a Ut videantur non ex compoſito & ſtudio præmeditati dolum hunc dolare, ſed ex tempore omnia facere ac dicere. ut mox ſc. 6. *Paulum intereſſe cenſes* &c. *b* In ſcena, inquit Iul. Scal. 1. Poët. c. 21. duæ fuerunt aræ; Dextra *Baccho* in tragœdia, *Apollini* in Comœdia. Siniſtra, ei cui fiebant ludi. in iis aris verbenæ imponebatur *Apollini*, ut eſt in Andria Terentiana, *Baccho* hederæ. *c* Verbena eſt ἱεροβοτάνην, *ſagmina* priſci vocabant. Hâc de loco ſacro Capitolii ſumptâ coronabantur feciales & Pater patratus fœdera facturi aut bellum indicturi. hoc nomine & omnes ſacræ frondes appellantur. *d* Sincerè, purè, ſine exceptione, aut conſcientiæ ſcrupulo.

e Nova nunc religio in te iſtac inceſſit, cedo ?
D. Move ocyùs te, ut, quid agam, porrò intelligas.
Prô Iupiter. M. quid ? D. ſponſæ pater intervenit,
Repudio conſilium, quod primùm intenderam.
M. Neſcio quid narres. D. ego quoque hinc ab dextera
Venire me adſimulabo, tu, ut ſubſervias
Orationi, utcunque opus ſit, verbis, vide.
M. Ego, quid agas, nihil intelligo: ſed, ſi quid eſt,
Quod meâ operâ opus ſit vobis, aut tu plus vides,
Manebo, nè quid voſtrum remorer commodum.

e Hunc verſum citat Auguſtin. 1. l. c. de ordine.

ACTUS IV. SCENA V.

CHREMES, MYSIS, DAVUS.

C. * REvertor, poſtquam, quæ opus fuere ad nuptias
Gnatæ, paravi, ut jubeam accerſi, ſed quid hoc ?
Puer hercle eſt. mulier, tun' appoſuiſti hunc ? M. ubi,
a Illic eſt ? C. non mihi reſpondes ? M. hem, nuſquam eſt. va miſera mihi,
Reliquit me *a* homo, atque abiit. D. di voſtram fidem !
Quid turbæ eſt apud forum ? quid illic hominum litigant ?
Tum annona cara eſt. quid dicam aliud, neſcio.
M. Cur tu obſecro hic me ſolam *b* ? D. hem, quæ hæc eſt fabula ?
Eho Myſis; puer hic unde eſt? quiſve huc attulit ?
M. Satin' ſanus es, qui me id rogites? D. quem ego igitur rogem,
c Qui hic neminem alium video ? C. miror, unde ſit.
D. Dicturan' quod rogo ? M. *d* au. D. concede ad *e* dexteram.

* Summo artificio Chremetem circumvenit Davus, quo illum à nuptiis deterreat.
a Davus, qui receſſerat, ut de foro veniſſe videatur; namque hoc agit, ut ipſe videatur ſimplex & ignarus atque ut Pamphili amor prodatur Chremeti.
b Apoſiopeſis, obſtruente illi os Davo, & multa ſimul interrogante.
c Diſſimulat ſibi viſum Chremetem.
d Interjectio conſternatæ mulieris.
e A ſiniſtra enim ſtabat Chremes, quem omnia audire nondum vult. alia quippe clarè, alia dici jubet ſuppreſſe.

M. Deli-

M. *Delirat. non tute ipſe?* D. [f] *verbum ſi mihi*
Unum, præterquam quod te rogo, faxis, cave.
M. *Malè dicis.* D. *unde eſt? dic clarè.* M. *à nobis.*
D. *ha ha ha.*
Mirum verò, impudenter mulier ſi facit.
C. *Ab Andria eſt ancilla hæc, quantum intelligo.*
D. *Adeon' videmur vobis eſſe idonei,*
In quibus ſic illudatis? C. *veni in tempore.*
D. *Propera adeo puerum tollere hinc ab janua.*
Mane: [i] *cave quoquam ex iſtoc* [g] *exceſsis loco.*
M. *Dii te eradicent. ità me miſeram territas.*
D *Tibi ego dico, an non?* M. *quid vis?* D. *at etiam rogas?*
Cedo, cujum puerum hic appoſuiſti, dic mihi.
M. *Tu neſcis?* D. *mitte id, quod ſcio: dic, quod rogo:*
M. *Veſtri.* D. *cujus voſtri?* M. *Pamphili.* D. *hem, quid* [h] *Pamphili?*
M. *Eho, an non eſt?* C. *rectè ego ſemper fugi has nuptias.*
D. *O facinus animadvertendum!* M. *quid clamitas?*
D. [i] *Quemne ego heri vidi ad vos adferri veſperi?*
M. *O hominem audacem!* D. *verum. vidi* [k] *Cantharam*
Subſarcinatam. M. *Diis pol habeo gratias,*
Cum in pariundo aliquot adfuerunt [l] *liberæ.*
D. *Næ illa illum haud novit, cujus cauſſâ hæc incipit.*
Chremes, ſi poſitum puerum ante ædes viderit,
Suam gnatam non dabit. tanto hercle magis dabit.
C. *Non hercle faciet.* D. *nunc adeo, ut tu ſis ſciens,*
Ni puerum tollis, jamjam ego hunc mediam in viam
[m] *Provolvam, teque ibidem pervolvam in luto.*
M. *Tu pol homo non es ſobrius.* D. *fallacia*
Alia aliam trudit. jam ſuſurrari audio,

f Hoc ipſe voce ſubmiſſâ.
g Exceſſeris, excedas.
h Repetit nomen Pamphili quaſi cum indignatione. verùm ut id diſertè audiat Chremes.
i Suppoſititiū innuit infantem adlatum.
k Anum craſſam & ſuffarcinatam, ut quæ puerum unà attulerit, quem Pamphili filium eſſe prætenderent. vide. Adelph. act. 2. ſc. 1. Pet. verò Nannius, ut & Fr. Lindebrogius *cantharum* i legi volunt, ex recepto Athenis more exponendi quicquid natum nollent in fictilibus vaſis, corbibus aut ſportulis, χύτραις, vel λίκνοις. Ariſt. 7. l. Polit. c. 16. Ariſtoph. in Ranis de Oedipode expoſito. Callimachus Hymn. in Jovem.
l Quæ teſtimonium ſuper vero partu perhiberent natum ſc. ex Glycerio, non allatum.
m Nannius legit *proluam*. tanquam ſcropham in volutabro.

Civem Atticam eſſe hanc. C. *hem.* D. *coactus* [n] *legibus*

Eam uxorem ducet. M. *au, obſecro, an non civis eſt?*

C. *Iocularium in malum inſiſtens penè incidi.*

D. *Quis hìc loquitur? ô Chreme, per tempus advenis:*

Auſculta. C. *audivi jam omnia.* D. *anne tu* (*omnia?*

C. *Audivi inquam à principio.* D. *audiſtin' obſecro? hem*

Scelera: hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.

[o] *Hic ille eſt: non te credas Davom ludere.*

M. *Me miſeram: nihil pol falſi dixi mi ſenex.*

C. *Novi rem omnem. ſed eſt Simo intus?* D. *intus eſt.*

M. *Nè me* [p] *attigas ſceleſte. ſi pol Glycerio non omnia hac.*

D. *Eho inepta, neſcis quid ſit actum.* M. *qui ſciam?*

D. *Hic ſocer eſt. alio pacto haud poterat fieri,*

Vt ſciret hac, qua volumus. M. *hem, prædiceres.*

D. *Paulum intereſſe cenſes, ex animo omnia,*

Vt fert natura, facias, an de induſtria?

n Lex erat. H' βιασθεῖσα, ἢ γάμον, ἢ θάνατον αἱρείσθω τοῦ βιασομένου.

o Chremes. καθ' ἐξοχήν.

p Ab attigo pro attingo. poſt Chremetis egreſſum Davus geſtiens præ lætitia ludos facit Myſidi & blanditias.

Actus IV. Scena VI.

CRITO, MYSIS, DAVVS.

[*] Παρασκευὴ ad Cataſtrophen fabulæ, ex interventu Critonis.

C. [*] *In hac habitâſſe platea dictum eſt Chryſidem,*

[a] *Quæ ſe inhoneſtè optavit parere divitias*

Potiùs, quàm in patria honeſtè paupera vivere.

Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.

Sed quos perconter, video. ſalvete. M. *obſecro,*

Quem video? eſtne hic Crito, ſobrinus Chryſidis?

Is eſt. C. *ô Myſis ſalve.* M. *ſalvos ſis Crito.*

C. *Itan' Chryſis? hem.* M. *nos quidem pol miſeras perdidit.*

C. *Quid vos?* [b] *quo pacto hìc? ſatin' rectè?* M. *noſne?* [c] *ſic.*

a Quæ patriam, paupertatem, pudicitiam fugit.

b Redire dicitur hæreditas, quæ tum primùm defertur. in familiam redeunt, ſi non eſt hæres de proximo, aut ex teſtamento.

c Agitis?

Vt

Vt quimus, ajunt; quando ut volumus, non licet.
C. *Quid Glycerium? jam hic ſuos parentes repperit?*
M. *Vtinam.* C. *an nondum etiam? haud auſpicatò huc me appuli:*
Nam pol, ſi id ſciſſem, nunquam huc [d] *tetuliſſem pedem:*
Semper enim dicta eſt ejus hæc atque habita eſt ſoror:
Quæ illius fuerunt, poſſidet. nunc me hoſpitem
[e] *Lites ſequi, quàm hic mihi ſit facile atque utile,*
Aliorum exempla commonent. ſimul arbitror,
Iam eſſe aliquem amicum, & defenſorem ei. nam ferè
Grandiuſcula jam profecta eſt illinc. clamitent,
Me [f] *ſycophantam hæreditatem perſequi,*
Mendicum. tum, ipſam deſpoliare non libet.
M. *O optume hoſpes pol, Crito, antiquum obtines.*
C. *Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam.* M. *maxumè.*
D *Sequar hos: nolo me in tempore hoc videat ſenex.*

d Ζῶμεν ου ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα? *vivimus ut poſſis, quando non quis ut velis.* Cæcilius in Plotio.
e *Qui huc in hanc urbem pedem nunquam intrò tetuli.* Menæch. 2. act. 3. ſc.
f Super Chryſidis bonis, quæ poſſidet Glycerium, repetendis.
f Calumniator; vitilitigator. Καὶ συκοφάντης εὐθὺς, ὁ τὸ τριβώνιον ἔχων, καλεῖται κἀκεῖται καὶ ἀδικούμενος τύχη. Menander γεωργῷ. ſed vide act. 5. ſc. 4. infrà.

ACTUS V. SCENA I.

CHREMES, SIMO.

C. [a] *SAti' jam, ſati' Simo ſpectata erga te amicitia eſt mea:*
Dum ſtudeo [a] *obſequi tibi, penè illuſi vitam filiæ.*
S. *Imo enim quammaxume abs te poſtulo atque oro Chreme, (probes.*
Vt beneficium, verbis initum dudum. nunc re com-
C. *Vide, quàm iniquus ſis præ* [b] *ſtudio. dum efficias id quod cupis,*
Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas:

* Acris expoſtulatio Chremetiś cum Simone. Et plana nuptiarum renunciatio. *Spectatum ſatis & donatum rude.* Hor. 1. epiſt. 1. lib.
a Conſequimur, inquiunt, ſtudio: obſequimur officio; perſequimur injuriâ: proſequimur ordine; aſſequimur voto.
b *Quaſi verò hoc te à me impetrare oporteat. Ah! ne me obſecra.* ſuprà act. 3. ſcen. 3.

Nam

Nam ſi cogites, remittas jam me onerare injuriis.

S. *Quibus?* C. *ah rogitas?* [c] *perpuliſti me, ut homini adoleſcentulo,*

In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,

Filiam darem in ſeditionem, atq; incertas nuptias;

Ejus labore atq; ejus dolore gnato ut medicarer tuo.

Impetraſti: incepi, dum res tetulit: nunc non [c] *fert:* [d] *feras.*

Illam hanc civem eſſe aiunt: puer eſt natus: nos miſſos face.

S. *Per ego te deos oro, ut nè illis animum inducas credere,*

Quibus id maxume utile eſt illum eſſe quàm deterrimum.

[e] *Nuptiarum gratia hæc ſunt ficta atque incepta omnia.*

Ubi ea cauſſa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, deſinent.

C. *Erras.* [f] *tum Davo egomet vidi jurgantem ancillam.* S. *ſcio.* C. *at*

Vero voltu; cum ibi me adeſſe neuter dum perſenſerat.

S. *Credo; & id facturas,* [g] *Davus dudum prædixit mihi:*

Et neſcio quid tibi ſum oblitus hodie ac volui dicere.

ACTUS V. SCENA II.

DAVUS, CHREMES, SIMO, DROMO.

D. [*] *Animo jam nunc* [a] *otioſo eſſe impero.*

C. *hem Davom tibi.*

Unde egreditur? D. [b] *meo præſidio, atque hoſpitis.*

S. *quid illud mali eſt?*

D. *Ego commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi.* S. [c] *ſcelus!*

c Ut ut periculum in filia fieri grave ſit, tuo tamen ut obſequerer ſtudio, precibus tuis exoratus, penè illuſi vitam filiæ; quam prope conjeceram in nuptias incertas & divortium. ſuprà act. 3. ſcen. 3.

d Εἰ τὸ φέρον σε φέρει, φέρε καὶ φέρου &c. Pallada Anthologia. 1. l.

e Cum tuâ filiâ cavendarum & cum Glycerio conficiendarum.

f Modò 4. ſcen. hujus actus.

g Suprà 3. act. 2. ſcen.

* Inſolentem & triumphantem gaudio Davum jubet Simo iratus vinciri atque in piſtrinum abripi.

a Securo & tranquillo. ut Eun. 5. act. 3. Scen.

b Mea hoc factum opera, atque Critonis adventu.

c Sceleſtus ſupra. 3. Act. 5. Scen.

Quem-

Quemnam hic laudat? D. *omnis res eſt jam* [d] *in vado.* S. *ceſſo alloqui?*
D. *Herus eſt: quid agam?* S. *ô ſalve* [e] *bone vir.* D. *hem Simo, ô noſter Chremes,*
Omnia apparata jam ſunt intus. C. [e] *curaſti probe.*
D. *Ubi voles, accerſe.* S. *bene ſane.* [f] *is enimvero hinc nunc abeſt.*
Etiam tu hoc reſpondes, quid [g] *iſtic tibi negotii eſt?* D. *mihin'?* S. *ita.*
D. *Mihíne?* S. *tibi ergo.* D. [h] *modo introii.* S. *quaſi ego, quàm dudum id rogem.*
D. [h] *Cum tuo gnato unà.* S. *anne eſt intus Pamphilus? crucior miſer.* (*ſex?*
Eho, non [i] *tu dixti eſſe inter eos inimicitias carnu-*
D. *Sunt.* S. *cur igitur hic eſt?* C. *quid illum cenſes?* [k] *cum illa litigat.*
D. [l] *Imo vero indignum, Chreme, jam facinus faxo ex me audias.*
Neſcio qui ſenex modo venit: ellum; confidens, [m] *catus:*
Cum faciem videas, videtur eſſe quantivis preti:
Triſtis ſeveritas ineſt in vultu, atque in verbis fides.
S. *Quidnam adportas?* D. *nil equidem, niſi quod illum audivi dicere.*
S. *Quid ait tandem?* D. *Glycerium ſe ſcire civem eſſe hanc* [n] *Atticam.*
S. *Hem Dromo, Dromo.* D. *quid eſt?* S. *Dromo.* D. *audi.* S. *verbum ſi addideris. Dromo.*
D. *Audi obſecro.* DR. *quid vis?* S. [o] *ſublimem hunc intro rape, quantum potes.*
DR. *Quem?* S. *Davom.* D. *quamobrem?* S. [p] *quia lubet, rape inquam.* D. *quid feci?* S. *rape.*
D. *Si quidquam mentitum invenies, occidito.* S. *nihil audio.*
Ego jam te commotum reddam. D. *tamen etſi hoc verum eſt.* S. *tamen.*

d In tuto, citra diſcrimen. à natantibus vel navigantibus ſumptum.
e Ironia.
f Pamphilus.
g Apud Glycerium.
h Conſternatus Davus & non in promptu habens quid reſpondeat, eadem repetendo, aliud quam interrogabatur, reſpondendo, vacillat denique ſe excuſet, Pamphilum ut cuſat.
i Supra 3. act. 2. ſc.
k Amara Ironia.
l Cauſſam reddit, cur Pamphilus intus ſit.
m Prudens, cordatus.
n Viros, Ἀστικάς; mulieres. Ἀττικάς appellari autor eſt Euſtathius.
o Sublatum, ut terram non tangat.
p *Stat pro ratione voluntas.* Juven. 6. Sat. ubi ſervum cruci affigendum jubet mulier imperioſa.

Cura

Cura adſervandum vinctum: atque audin'? [q] *quadrupidem conſtringito.*
Age, nunc jam ego pol hodie, ſi vivo, tibi
Oſtendam, herum quid ſit pericli fallere, &
Illi patrem. C. *ah ne ſavi tantopere.* S. *Chreme,*
[r] *Pietatem gnati. nonne te miſeret mei?*
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile: exi Pamphile: ecquid te pudet?

q Manibus ac pedibus colligatis erat etiam Κυφωνισμὸς apud Athenienſes ſupplicii genus, quo colla cipis incurvarentur peſſum, ne poſſent caput erigere, quadrupedum inſtar inclinati. r *Ellipſis.* videſne, quænam ſit pietas gnati. Iron. quantùm diſtet à pietate.

ACTUS V. SCENA III.

PAMPHILUS, SIMO, CHREMES.

P. *Quis me volt? perii, pater eſt.* S. *quid ais* [a] *omnium?* C. *ah.*
Rem potiùs ipſam dic; ac mitte [b] *male loqui.*
S. *Quaſi quidquam in hanc jam gravius dici poſſiet.*
Ain' tandem, civis Glycerium eſt? P. *ità prædicant.*
S. *Ità prædicant? ingentem confidentiam!*
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
[c] *Num ejus color pudoris ſignum uſquam indicat?*
Adeon' [d] *impotenti eſſe animo, ut præter civium*
Morem, atque [e] *legem, & ſui voluntatem patris,*
Tamen hanc habere cupiat cum ſummo probro?
P. *Me miſerum!* S. *modòne id demum ſenſti Pamphile?*
Olim iſtuc, olim, cùm ità animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi,
Eodem die iſtuc verbum vere in te accidit.
Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam ſenectam hujus [f] *ſolicito amentiâ? an*
Pro hujus ego ut peccatis ſupplicium ſufferam?

a Peſſime, ſceleratiſſime. Apoſiopeſis, ex irâ. b Conviciari. c Numnam erubuit? ecquis illi pudoris color, atque virtutis tinctura in facie apparet. d Sui moderamen non habenti. e A Pericle latam, quâ cautum, nothos eos eſſe qui non ex duobus Athenienſibus nati eſſent, prolemque illam, honorem, magiſtratuum & civilium commoditatum adeoque conjugii minimè capacem. vide Plutarch. in Pericle. f Solicitam reddo. conſtricto.

g *Imo habeat, valeat, vivat cum illa.* P. *mi pater!*
S. *Quid mi pater? quaſi tu hujus indigeas patris.*
Domus, uxor, liberi inventi invito patre:
Adducti, qui illam civem hinc dicant. [h] *viceris.*
P. *Pater, licétne pauca?* S. *quid dices mihi?*
C. *Tamen Simo audi.* S. *ego audiam? quid audiam*
Chremes? C. *attamen dicat ſine.* S. *age, dicat, ſine.*
P. *Ego me amare hanc fateor; ſi id peccare eſt,* [i] *fateor id quoque.*
Tibi pater me dedo, quidvis oneris impone: impera.
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero feram:
Hoc modo te obſecro, ut ne credas à me [k] *allegatum hunc ſenem.*
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. S. *adducas?* P. *ſine pater.*
C. *Æquum poſtulat: da veniam.* P. *ſine te hoc exorem.* S. *ſino.*
Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar Chreme.
C. *Pro peccato magno paulum ſupplicii ſatis eſt patri.*

g Epitrope, quaſi renunciantis, ſic.

h Te penes ſit victoria, ſed Cadmea.

i *Vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt.* Seneca 53. Epiſt. *Numen confeſſis aliquod patet.* Ovid. 11. Metam.

k Subornatum.

Actus V. Scena IV.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILUS.

* CR. [a] *Mitte orare, una harum quævis cauſa me ut faciam, monet.*
Vel tu, vel quod verum eſt, vel quod ipſi cupio Glycerio.
CH. [b] *Andrium ego Critonem video? & certe is eſt. ſalvus ſis Crito.*

* Poſt errores, iras, altercationes Caſtrophe proſpera.

a Pamphilum in via alloquitur.

b Agnoſcit Chremes veterem amicum & hoſpitem Critonem.

Quid tu Athenas [e] *inſolens?* CR. *evenit. ſed hic-cine eſt Simo?*
CH. *Hic eſt.* S. *mene quæris? eho, tu Glycerium hinc civem eſſe ais?*
CR. *Tu negas?* S. *itane huc paratus advenis?* CR. *quare?* S. *rogas.*
Tune impune hæc facias? tune hic homines adoleſcentulos,
Imperitos rerum. eductos liberè, in fraudem illicis?
Sollicitando, & pollicitando eorum animos [d] *lactas?* CR. *ſanun' es?*
S. *Ac meretricios amores nuptiis conglutinas?*
P. *Perii: metuo,* [e] *ut ſubſtet hoſpes.* CH. *ſi Simo hunc nôris ſatis,*
Non ità arbitrere. bonus hic eſt vir. S. *hic vir ſit bonus:*
Itane adtemperatè venit hodie in ipſis nuptiis,
Vt veniret antehac nunquam? eſt verò huic credendum Chreme,
P. *Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe.*
S. [f] *Sycophanta.* CR. *hem.* CH. [g] *ſic Crito eſt hic: mitte.* CR. *videat, qui ſiet.*
[h] *Si mihi pergit, quæ volt, dicere, ea, quæ non volt, audiet.*
Ego iſtæc moveo, aut curo? non tu tuum malum æquo animo feres?
Nam, ego quæ dico, vera, an falſa audieris, jam ſciri poteſt:
Atticus quidam olim navi fracta ad Andrum ejectus eſt;
Et iſtæc una parva virgo, tum ille egens fortè applicat,
Primùm ad Chryſidis patrem ſe. S. *fabulam inceptat.* CH. *ſine.*
CR. *Itane vero obturbat?* CH. *perge.* CR. *tum is mihi cognatus fuit,*

c Inſolitus, inſuetus.
d Demulces. ſupra act. 4. ſc. 1. *lactaſſes amantem, & falſa ſpe produceres.*
e Nè non ſubſiſtat hoſpes.
f Vetitum caricas in Attica naſcentes exportare. Cum vero multi furtim avehere deprehenderentur, delatores qui illos apud judices accuſarent, vocatos principio Sycophantas *Athenæus* Deipnoſop. c. 2. Cum è ficuum mercatura, vini, olei tributa colligerentur ac portoria, & mulctarentur, qui ea non ſolviſſent, coactores appellatos fuiſſe Sycophantas. Ibidem. Alia originis nomina habes apud *Plutarch.* in Solone & interpret. *Ariſtophanis* in Phito.
g Sic homo eſt Eunuch. 3. act. ſc. iracundus ſc. ὗτος αὐτός ἐστιν. *Menander.*
h Ὁπποῖον δ' εἴπησθα ἔπος τοῖον δ' ἐπακούσαις. *Hom.* Il. υ. plura ſuper hoc adagia, vide *Eraſm.* Chiliad.

Qui

Qui eum recepit. ibi ego audivi ex illo ſeſe eſſe
Atticum.
Is ibi mortuus eſt. CH. *ejus nomen?* CR. *nomen*
tam cito tibi?
Phania. CH. *hem, perii.* CR. *verùm hercle opinor*
fuiſſe Phaniam.
Hoc certò ſcio, [i] *Rhamnuſium ſe ajebat eſſe.* CH. *ô*
Iupiter.
CR. *Eadem hac Chreme multi alii in Andro tum*
audivere CH. *utinam id ſiet,*
Quod ſpero. eho dic mihi, quid is eam tum, Crito,
Suamne aïebat eſſe? CR. *non* CH. *cujam igitur?*
CR. *fratrĩs filiam.*
CH. *Certè mea eſt.* CR. *quid ais?* S. *quid tu? quid*
ais? P. *arrige aures Pamphile.*
S. *Quî credis?* CH. *Phania ille, frater meus fuit*
S. *norâm & ſcio.*
CH. *Is hinc bellum fugiens, meque in Aſiam per-*
ſequens, proficiſcitur.
Tum illam hic relinquere eſt veritus. poſt illa nunc
primùm audio,
Quid illo ſit factum. P. *vix ſum apud me: ita*
animus commotus eſt, metu,
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
S. *Na iſtam* [k] *multimodis tuam inveniri gaudeo.*
P. *credo pater.*
CH. *At mihi unus* [l] *ſcrupulus etiam reſtat, qui*
me malè habet. P. *dignus es*
Cum tua [m] *religione odio. nodum in* [n] *ſcirpo quæ-*
ris. CR. *quid iſtud eſt?*
CH. *Nomen non convenit.* CR. *fuit hercle aliud*
huic parvæ. CH. *quod Crito?*
Nunquid meminiſti. CR. *id quæro.* P. *egone hu-*
jus memoriam patiar meæ
Voluptati obſtare, cum egomet poſſim in hac re me-
dicari mihi?

i Rhamnus erat pagus in agro Attico. Strabo. 9. l.

k Multis modis.

l Dubium quoddam non ità magnum ſupereſt. Scrupulus dim. à ſcrupo, lapillus qui offendit pedes. hinc pro re moleſta difficili, anxia capitur *Donat.* ſed *Nannius* à ſcriptulo ſeu ſcrupulo vigeſima quarta unciæ parte ſumptam vult Metaphoram. *Chremeti* in filia examinanda ſatisfieri pleno pondere, niſi quòd unus ſcrupulus deſit, nomen ſc. non convenire.

m Tam ſolicita deſquiſitione, ſuperſtitione.

n Scirpi ſunt junci leves & enodes, ut ſcribit *Alciatus.* nodum in ſcirpo quærit, qui in re minimè dubia dubitandi occaſionem quærit. *Plautus* in Menæchmo act. 2. ſc. 1. idem habet proverbium. *Nodum in ſcirpo inſane facere vulgus.* Lucilius.

Non patiar. heus Chremes quod quæris, Paſibula.
CR. *ipſa eſt.* CH. *ea eſt?*
P. *Ex ipſa millies audivi.* S. *omneis nos gaudere hoc Chreme,*
Te credo credere. CH. *ità me dii ament, credo.*
P. *quid reſtat pater?*
S. *Iam dudum res reduxit me ipſa in gratiam.*
P. *ô lepidum patrem!*
De uxore ita, ut poſſet, nihil mutat Chremes.
CH. *cauſa optuma eſt:*
Niſi quid pater aliud aït. P. *nempe.* S. *ſcilicet.*
CH. *dos Pamphile, eſt*
Decem talenta. P. *accipio.* CH. *propero ad filiam.*
eho mecum Crito:
Nam illam me haud nôſſe credo. S. *cur non illam huc transferri jubes?*
P. *Recte admones. Davo ego iſtuc dedam jam negotî.* S. *non poteſt.*
P. *Quî?* S. *quia habet aliud magis ex ſeſe, & majus.* P. *quidnam?* S. [o] *vinctus eſt.*
P. *Pater, non recte vinctus eſt.* S. *haud ita juſſi.*
P. *jube ſolvi obſecro.*
S. *Age fiat.* P. *at matura.* S. *eo intro.* P. *ô fauſtum, & felicem hunc diem!*

o Juſſerat enim quadrupedem vinciri modò. ſcen. hujus actus ludit in ambiguitate τοῦ recte.

Actus V. Scena V.

CHARINUS, PAMPHILUS.

C. P*Roviſo, quid agat Pamphilus: atque eccum.* P. *aliquis forſan me putet*
Non putare hoc verum. at mihi nunc ſic eſſe hoc verum lubet.
[a] *Ego vitam deorum propterea ſempiternam eſſe arbitror,*

a τοῦτο τὸ ζῆν ἐστὶ τὸ καλούμενον Θεῶν αἰωνίως βίον. *Apollodorus. Deorum vitam adepti ſumus.* Heautont. act. 4. ſc. 3. *Immortalis ero, ſi altera talis erit. Namque Deos didici ſecurum agere ævum* &c; ex ſchola Epicuri, Horat. 6. S. 1. lib.

Quod voluptates eorum [b] *propria ſunt. nam mihi immortalitas*
Parta eſt, ſi huic nulla ægritudo gaudio interceſſerit.
Sed quem ego potiſſimùm exoptem nunc mihi, cui hæc narrem, dari?
C. *Quid illud gaudii eſt?* P. *Davum video. nemo eſt, quem mallem, omnium:*
Nam hunc ſcio mea ſolidè ſolum gaviſurum gaudia.

[b] Peculiares & perpetuæ. *propria hæc ſi dona fuiſſent.* Virg. Æn. 6. de Marcello, cui diuturna vitæ uſura negata. *Sempiternum* ad Deos, *perpetuū* proprie ad homines.

ACTUS V SCENA VI.

DAVUS, PAMPHILUS, CHARINUS.

D. * *Pamphilus ubinam hic eſt?* P. *Dave.* D. *quis homo eſt?* P. *ego ſum.* D. *ô Pamphile.*
P. *Neſcis, quid mihi obtigerit.* D. *certe: ſed, quid mihi obtigerit, ſcio.*
P. [a] *Et quidem ego.* D. *more hominum evenit,* [b] *ego ut quod ſim nactus mali,*
Priùs reſciſceres tu, quàm ego, tibi quod evenit boni.
P. *Mea Glycerium ſuos parentes reperit.* D. *ô factum bene!*
C. *Hem.* P. *pater amicus ſummus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.* D. *narras probé.*
P. *Nec mora ulla eſt, quin eam uxorem ducam.* C. [b] *num ille ſomniat*
Ea, quæ vigilans voluit? P. *tum de puero Dave?* D. *ah deſine:*
Solus eſt, quem diligunt dii. C. *ſalvus ſum, ſi hæc vera ſunt.*
Colloquar. P. *quis homo eſt? Charine, in tempore ipſo mi advenis.*
C. *Bene factum.* P. *hem, audiviſti?* C. *omnia. age, me in tuis ſecundis reſpice.*
Tuus eſt nunc Chremes. facturum, quæ voles, ſcio eſſe omnia.
P. *Memini: atque adeò longum eſt, nos illum exſpectare dum exeat.*

* Davus, è quadrupede redditus bipes, i.e. vinculis exutus, gratulatur Pamphilo proſperas nuptias. Charino nè quis læto deſtituatur exitu, ſpes bona ducendi Philumenam facta *feliciter*.

[a] Retulerat Simo, ſuprâ ſc. 4. *vinctus eſt.*

[b] Velocior facti pravique eſt fama, quàm nuncia veri ac boni.

[c] *Creditnus? an qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt?* Virg. ecloga.

Sequere hac me intus ad Glycerium nunc. tu Dave abi domum,
Properè accerſe, hinc d *qui auferant eam: quid ſtas? quid ceſſas?* D. *eo.*
Nè exſpectetis, dum exeant huc: intus deſpondebitur.
Intus tranſigetur, ſi quid eſt, quod reſtet. plaudite.

d Rite namque virgo nuptui data ſimulabatur ex gremio matris, aut ſi ea deeſſet, ex proxima neceſſitudine rapi, cum ad virum transferebatur, quòd ea res feliciter Romulo ſuiſque ceſſit Sabinas rapientibus.

EUNUCHUS
PUB. TERENTII
Carthaginienſis Afri.

Acta Ludis Megalenſibus L. Poſthumio Albino & L. Cornelio Merula Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio & L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus Claudii Filius, Tibiis duabus dextris. Græca eſt Menandru. Acta II. Edita M. Valerio & Meſſala & Cn. Fannio Strabone Conſulibus. Anno ab Urbe Condita DLXXXXIII. Ante Chriſtum Natum CLVIIII.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

ANTIPHO, *adoleſcens.*
CHÆREA, *adoleſcens.*
CHREMES, *adoleſcens ruſticus.*
DORYAS, *ancilla.*
DORUS, *eunuchus.*
GNATO, *paraſitus.*
LACHES, *ſenex.*
PHARMENO, *ſervus.*
PHÆDRIA, *adoleſcens.*
PYTHIAS, *ancilla.*
SANGA, *lixa.*
SOPHRONA, *nutrix.*
THAIS, *meretrix.*
THRASO, *miles.*

PERSONÆ MVTÆ.

STRATO, *militaris.*
PAMPHILA, *amabilis.*
SYRISCUS, *à Siro.*
SANNIO, *ab haſta.*
DONAX, *fiſtula ſive arundo piſcatoria.*

ERASMI IDIOMAATA PERSONARUM.

Chærea, *ephebus ad quidvis audax, incogitans & impotenter amans.*

Chremes, *adoleſcens ruri educatus, eóque civilium blanditiarum inſolens, & artium*

tium imperitus.

Gnato, *fingitur aſſentator & callidus.*

Laches, *pius in filios, & vehementi ingenio.*

Parmeno, *callidus, & oſor meretricum.*

Phædria, *cordatus adoleſcens, & cum morbo ſuo pugnans.*

Sanga, *fingitur liber ac domini contemptor, quales fere coqui.*

Thaïs, *inducitur cordata & civlis, & inter meretrices probus moribus.*

Thraſo, *fingitur ſtolidus & arrogans.*

RATIO NOMINVM.

Antipho, ἀπὸ τοῦ ἀντὶ καὶ φῶς. *quaſi dicas, lumen contra adferens. aut, adverſa lux, quòd obvius appareat.*

Cherea, à χαίρειν, *latus, gaudens. quaſi dicas,* Gaudentius.

Chremes, *vid. Andriam.*

Doryas, *à* δόρυ, *haſta. quòd bello rapta ſit.*

Dorus, *à* δῶρον, *donum, munus. quòd dono mutatur Thaidi.*

Gnato, *à* γνάθος, *maxilla, bucca. quód edax.*

Laches, *ab* ἔλαχεν, *verbi* λαγχάνω, *ſortior, ſorte vel hereditate obtineo.*

Parmeno, *quaſi* παρὰ τῷ δεσπότῃ μένων, *apud dominum manens, quòd ſedulò adſit Domino ſuo.*

Phædria, *à* φαιδρὸς, *Hilaris, alacer. quaſi dicas,* Hilarius.

Pythias, *quaſi* πυθομένη, *ſciſcitatrix, quòd omnia percontetur. à* πυνθάνομαι, *ſciſcitor, audio, intelligo.*

Sanga, *à flumine Phrygia. vel à* σάττω, *onero, tanquam à componendis ſarcinis.*

Sophrona, *à* σώφρων, *honeſtus, caſtus; quaſi dicas,* Pudica.

Thaïs, *à* θεατὸς *ſpectabilis à* θεάομαι, *ſpecto, quaſi dicas,* ſpecioſa.

Thraſo, *à* θράσος *audacia.*

Eunuchi

Eunuchi Argumentum,

C. SULPITIO APOLLINARI AUTORE.

Sororem falsò dictitatam Thaïdis,
Id ipſum ignorans, miles advexit Thraſo,
Ipſique donat. erat hac civis Attica.
Eidem Eunuchum, quem emerat, tradi jubet
Thaidis, amator Phadria, ac rus ipſe abit,
Thraſoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phadriæ puellulam
Cùm deperiret dono miſſam Thaïdi,
Ornatu Eunuchi induitur. ſuadet Parmeno.
Introiit. vitiat virginem. ſed Atticus
Civis repertus frater ejus, conlocat
Vitiatam ephebo: Phadriam exortat Thraſo.

ALIUD. M. ANT. MURETI.

Civis quidam Athenienſis filiam cui Pamphiliæ, & filium cui Chremeti nomen erat, habuit. ex iis Pamphiliam adhuc infantulam prædones rapuere è Sunio, & mercatori cuidam Rhodio vendidere: qui Rhodùm advectam, meretrici, quam amabat, dono dedit. Hæc acceptam puellam pari curâ ac ſtudio, cum Thaïde filiâ cœpit educere: nemo ut eſſet, qui non utramque ex ipſa genitam eſſe arbitraretur. Thaïs, quæ grandiuſcula erat, cùm ad eam ætatem perveniſſet, ut viris placere poſſet; maternam, ut fit, vivendi rationem inſecuta, cum hoſpite quodam Athenas venit, qui eam poſtea moriens hæredem reliquit. Interea miles, Thraſo nomine, ad eam adjecit animum: cumque cum ea per aliquod tempus conſueviſſet, in Cariam profectus eſt. Thaïdis mater per eos dies vitam morte commutaverat, fraterque ipſius Pamphilam venalem propoſuerat, ſperans eam, quòd & formoſa eſſet, & fidibus ſciret, præclarè à ſe venditum iri. Fortè accidit, ut eo ipſo tempore Thaïdis amator miles eſſet

 Rhodi:

Rhodi: qui, harum omnium rerum inſcius, Pamphilam emit; ut eſſet, quod amicæ, Athenas reverſus, dono daret. Thaïs, profecto milite, aliam conditionem quæſierat adjunxeratque ſibi Phædriam, adoleſçentem Athenienſem, Lachetis filium. Inaudiverat interim etiam aliquid de Pamphila; jamque cum fratre ipſius Chremete aliquoties collocuta, eò pervenerat, ut non dubiis indiciis intelligeret, ſororem illius eſſe, quæ ſecum in maternis ædibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occaſionem ſibi aliquam dari, quâ Pamphilam ſuis reſtitueret, eodemque facto, & puellam ſummo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitiâ fortunas conſtabiliret ſuas. Redit miles: ſed, cùm cognoſſet de amore Phædriæ, puellam ſe, niſi eo repulſo, daturum negat. Thaïs, quid ageret, neſcire: nam & Phædriam amabat ex animo, & Pamphilæ recipiendæ gratiâ quidvis ſibi faciundum putabat. tandem, cùm ſperaret, ſe poſtea facilè conſilium ſuum ei ipſi cujus animum offenderet, probaturam; Phædriam, ut militi gratificaretur, excludit. poſtridie accerſito ei, atque ægrè ferenti, tandem ſe purgat, multiſque precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thraſonem ſineret: ubi primum eripuiſſet puellam, nihil ſibi cum illo ampliùs fore. Phædria, ut hujus bidui moleſtiam æquiore animo ferret, rus ſibi abeundum eſſe ſtatuit. itaque abiens, mandat Parmenoni, ut Eunuchum & Æthiopiſſam ad Thaïdem, cui eos emerat, duceret. Pamphilam, cùm ex ædibus Thraſonis ad Thaïdem deducerentur, conſpicatus in viâ Phædriæ frater natu minor Charea, ità ejus amore flagrare cœpit, nihil ut penſi haberet, dum eâ potiretur: neque priùs conquievit, quàm ejus in cauſsâ, ad Thaïdem pro Eunucho deductus eſt. Quid plura? Thaïde ad cœnam cum milite profectâ, virgini à Chærea per vim vitium offertur. turbæ undique mirabiles, donec, totâ re patefactâ, Thaïs à Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chærea agnitam Pamphilam ducit uxorem. Thraſo diu illuſus, tandem in amoris meretricii partem, Gnathonis paraſiti operâ, admittitur.

PROLOGUS.

SI quiſquam eſt,[a] qui placere ſe ſtudeat bonis
Quam[b] *plurimis, & minime multos lædere;*
In his poeta hic[c] *nomen profitetur ſuum.*
Tum[d] *ſi quis eſt, qui dictum in ſe inclementius*
Exiſtimavit eſſe, ſic exiſtimet,
Reſponſum, non dictum eſſe, quia læſit prior,
[e] *Qui bene vertendo, & eaſdem deſcribendo malè, ex*
Græcis bonis Latinas fecit non bonas.
Idem Menandri[f] *Phaſma nunc nuper dedit,*
Atque in[g] *Theſauro ſcripſit, cauſſam dicere*
Prius unde petitur, aurum quare ſit ſuum,
Quàm illic, qui petit, unde is ſit theſaurus ſibi,
Aut unde in patrium monumentum pervenerit
Dehinc nè fruſtretur ipſe ſe aut ſic cogitet;
[h] *Defunctus jam ſum, nihil eſt quod dicat mihi.*
[i] *Is nè erret, moneo, & deſinat laceſſere:*
Habeo alia multa, quæ nunc[k] *condonabitur;*
Quæ proferentur poſt, ſi perget lædere
Ita, ut facere inſtituit. nunc quam acturi ſumus
Menandri Eunuchum, poſtquam[l] *ædiles*[m] *emerunt,*
Perfecit, ſibi ut inſpiciundi eſſet copia.
Magiſtratus cùm ibi adeſſet, occepta eſt agi.
Exclamat, furem, non poëtam fabulam
Dediſſe,[n] *& nîl dediſſe verborum tamen:*

a Qui placere ſtudeat bonis potiùs quam malis; & ſubauditur *potius.* ſic Plautus, *Certum eſt moriri, quam hunc pati lenonem in me graſſari.* Rudens 3. act. 3. ſc. Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. Hom. 2 Iliad. Θέλω προνοίας σταλαγμὸν ἢ τύχης πίθον.

b *In diſſenſione civili, cum boni plus, quam multi valent.* Cic. de Rep. 6. l.

c Tranſlatio à militibus, qui nomina in militiam dant.

d Lavinium innuit, cujus calumniis reſpondit in prologo Andriæ.

e Bene ad verbum transferendo ſed diſponendo male. *Se mirari non modo diligentiam, ſed etiam ſolertiam ejus à quo eſſent illa dimenſa atque deſcripta.* Lyſander de Cyro. apud Cic de ſeneƈt. *f* Comœdiam, cujus argumentum ſatis longum refert Donat. *g* Alia Menandri fabula, in qua præpoſtere inducit reum agentem ante petitorem, qui poſcebat theſaurum patris ſui in monimento conditum; & à reo ablatum. *h* Μίμησις defendentis ſe Lavinii. Jamdudum emeritus ſum, defunctus labore & diſcrimine tum ſcenæ, tum populi: nihil eſt quod mihi objiciat Terentius. *i* Reſpondet Poëta noſter.

k Quæ in præſenti condono illi. Phorm. 5. act. 8. ſc. *Argentum quod habes, condonamus te.* Plaut. frequens. Sed phraſin hanc explodit Jul. Scal. Poëtices. l. 7. c. 2. partis 2. imputatque Eraſmo acriter interim tuetur lectionem, *condonabitur.* Scaz neas ſc. interſeri quandoque, probat multis adductis exemplis Plauti. idque fieri varietatis gratia & excitandi ſpectatores *l* Ædilibus curæ erant urbis ædes, annona, ludi ſolennes & ſtati publico, interdum ſuo ſumptu ludos edebant. *m* Penultimam defendit Turnebus 18. l. 2. c. *n* Et nihil de ſuo ſtylo dediſſe tamen.

º Colacem eſſe Navi, & Plauti veterem fabulam ;
Paraſiti perſonam indè ablatam, & militis.
Si id eſt peccatum, peccatum ᵖ imprudentiæ eſt
Poëtæ, non qui furtum facere ſtuduerit.
Id ità eſſe, vos jam judicare poteritis.
Colax Menandri eſt: in ea eſt paraſitus Colax,
Et miles glorioſus: eas ſe non negat
Perſonas tranſtuliſſe in ᑫ Eunuchum ſuam
Ex Græca: ſed eas fabulas factas prius
Latinas ſciſſe ſeſe, ʳ id vero pernegat,
Quod ſi perſonis iiſdem uti aliis non licet
Qui magis licet ſ currentes ſervos ſcribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Paraſitum edacem, glorioſum militem,
Puerum ſupponi, falli per ſervum ſenem,
Amare, odiſſe, ſuſpicari? denique
ᵗ Nullum eſt jam dictum, quod non dictum ſit prius.
Quare æquum eſt vos cognoſcere, atque ignoſcere,
Quæ veteres factitarunt, ſi faciunt novi.
Date operam. & cum ſilentio animadvortite.
Ut pernoſcatis, quid ſibi Eunuchus velit.

º A κόλακι εἴδους dictum refert Athenæus lib. 6. Deipnoſoph. 18. cap. *Paraſitus* itidem à σῖτος.

ᵖ Ut, ſexto ab hoc verſu.

ᑫ *Fabulam* reſpexit, aut comœdiam. Scyntheſis

ʳ Annis tamen prope XL ante hanc fab. editam obierant Nævius & Plautus.

ſ Subjecta hæc, perſonæ & ἤθη Comœdiarum.

ᵗ *Terentius meretrices malas, avaros lenones, triſtes ſenes, edaces paraſitos commemoravit* Victorinus in Cic. Rhet. 1. 1. *Dum ſervus fallax, durus pater, improba lena, & meretrix fuerit blanda, Menander erit.* Ovid. 1. Amor. 15. eleg. *Præceptor meus Donatus*, inquit Hieronymus in 1. cap. Eccleſiaſtici, *cum ipſum hunc verſiculum exponeret, Pereant, inquit, qui ante nos noſtra dixerunt.*

ACTUS I SCENA I.

PHÆDRIA, PARMENO.

PH. ᵃ QUid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum acceſſor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit, revocat. redeam? non, ſi me obſecret.
PA. Siquidem hercle poſſis, nil ᵇ prius, neque fortius:

ᵃ Adi Horatium, qui hunc locum tranſtulit. *Amator Excluſus qui diſtat, agit ubi ſecum, eat an non. Quo rediturus erat non arceſſitus & hæret Inviſis foribus, nec nunc cum me vocet ultro Accedam? An potius mediter finire dolores? Excluſit, revocat. redeam? non ſi obſecret*, &c. 3. Sat. 2. l. Adi & Perſii Sat. 5. ᵇ Melius, præſtantius. Τὸ βέλτιον καὶ τὸ τιμιώτερον, πρότερον τῇ φύσει δοκεῖ. Ariſt. in Categor.

Verum

Verum ſi incipies, neque perficies naviter,
Atque ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam venies, indicans
Te amare, & ferre non poſſe: actum eſt, ilicet,
Periſti: eludet, ubi te victum ſenſerit.
Proin tu, dum eſt tempus, etiam atque etiam cogita.
c *Here! quæ res in ſe neque conſilium neque* d *modum*
Habet ullum, eam conſilio, regere non potes.
e IN AMORE *hæc omnia inſunt vitia: injuriæ,*
Suſpiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rurſum, incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas.
f *Egone illam? quæ illum? quæ me? quæ non? ſine modo:*
Mori me malim: ſentiet qui vir ſiem.
Hæc verba me hercule g *una falſa lacrumula,*
Quam, oculos terendo miſere, vix vi expreſſerit,
Reſtinguet. & te ultro accuſabit, & h *ei dabis*
Vltro ſupplicium, PH. *ô indignum facinus! nunc ego &*
Illam ſcelestam eſſe, & me miſerum ſentio:
Et tædet: & amore ardeo: & prudens, ſciens,
i *Vivus, videnſque pereo: nec quid agam ſcio.*
PA. *Quid agas? niſi ut te redimas captum quam queas*
Minimo. ſi nequeas paululo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. PH. *itane ſuades?* PA. *ſi ſapis:*
Neque, præterquam quas ipſe amor moleſtias
Habet, addas; & illas, quas habet, recte feras.
Sed ecca ipſa egreditur noſtri fundi k *calamitas:*
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

c Servus non paullo ſapientior. *O here quæ res*, Horat. ſat. dicta.

d Amor ex iis affectibus eſt, quorum virtus regula eſſe non poteſt: mediocritas autem & modus affectionum à virtute dependet &c Ariſt. 2 l. Ethic. Nicom. 6. c.

e *Amorem hæc cuncta vitia ſectari ſolent, Cura, ægritudo*, &c. vide prologum Mercatoris Plautin. *In amore & ira jurgia, preces, exprobratio, ſatisfactio* &c. Tacit. Annal. 13.

f Egone illam adeam? quæ illum mihi prætulit? quæ me ſprevit? quæ me heri non admiſit?.

g *Docta oculos vexare humore coacto.* Iuvenal. Sat. 13.

h Vide act. 5. ſcen. 8. *Mortua cui vita eſt propè jam vivo atque videnti.* Lucret. 3. k Grandinis tempeſtas quæ calamos i. e. culmos frangit & ſegetem ſternit, à ruſticis vocatur *calamitas.* Illa vero non intercipit, ſed plane diſperdit. Meretrici propius convenit. καλαμαία i. e. locuſta, quod nomen indidit Theocritus puellæ quæ depaſcebatur, meſſemque agricolis deſtinatam intercepit. Idyll. 10.

ACTUS I SCENA II.

THAIS, PHAEDRIA, PARMENO.

T. Miſeram me! vereor ne illud gravius Phadria
Tulerit, neve aliorſum, atque ego feci, acceperit
Quod heri intromiſſus non eſt. PH. totus Parmeno
[a] Tremo horreoque, poſtquam aſpexi hanc. PA. bono animo es:
Accede ad [b] ignem hunc, jam caleſces plus ſatis.
T. Quis hic loquitur? hem, tun' eras mi Phædria?
Quid hic ſtabas? cur non recta introibas. PA. cæterum
De excluſione verbum nullum. T. quid taces?
PH. [d] Sane quia vero hæ mihi patent ſemper fores,
Aut quia ſum apud te primus. T. miſſa iſtæc face.
PH. Quid miſſa? ô Thais, Thais, [e] utinam eſſet mihi
Pars æqua amoris tecum; ac pariter fieret,
Vt aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego iſtuc abs te factum nihili penderem.
T. Ne crucia te obſecro [f] anime mi, mi Phædria.
Non pol, quo quemquam plus amem, aut plus diligam
Eo feci: ſed ita erat res: faciundum fuit.
PA. Credo, ut fit, miſera præ amore [g] excluſiſti hunc
foras.
T. Siccine ais Parmeno? age. ſed huc quâ gratiâ
Te accerſi juſſi: auſculta. PH. fiat. T. dic mihi
Hoc primum, potin' eſt hic tacere? PA. egone? optume.
Verum heus tu, lege hâc tibi meam aſtringo fidem:
Quæ vera audivi, taceo, & contineo optume:
Sin falſum, aut vanum, aut fictum eſt, continuo palam
eſt.
[h] Plenus rimarum ſum, hac atque illac perfluo.
Proin tu, taceri ſi vis, vera dicito.
T. [i] Samia mihi mater fuit: ea habitabat [k] Rhodi.
PA. Poteſt taceri hoc. T. ibi tum matri parvolam
Puellam dono quidam mercator dedit,

[a] Sanguine ad cor refugiente, extremos tremor occupat artus.
[b] Aram, inquiunt, Apollinis in ſcena (vide 4. act. 4. ſc. Andriæ) vel aram Veneris in atrio meretricis. imo ipſam Theidem. Nam ſi te vel modice meus igniculum afflaverit, ureris intime. Photis 2. l. Apul. aſin.
[d] Ironice.
[e] Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες Νῶϊν. Theocrit. Idyl. 12.
[f] Vox blanda & nequam digitos habet, ait Iuvenalis 6. Sat. Ζωὴ καὶ ψυχή. monarme, mon petit cueur Gal. mi vida, mi alma, mis entranas Hiſp.
[g] Menander in prologo fabulæ, Thais inſcriptæ. mores ejus expreſſit. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην, θεά, Θρασεῖαν, ὡραίαν δὲ, καὶ πιθανὴν ἅμα, Ἀδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτοῦσαν πυκνά. Μηδενὸς ἐρῶσαν, προσποιουμένην δ' ἀεί. citat Plutarchus de audiend. poë is.
[h] Κλεψιμύθης. Sum cui rimoſa male deponuntur in aure Arcana. Sumptum à vaſis fractis & futilibus. [i] Ex Samo inſula Icarii maris, Ionio adjacenti. [k] Inſ. maris Carpathii.

Ex

Ex l *Attica hinc abreptam.* PH. *civemne?* T. *arbitror:*
Certum non ſcimus: matris nomen & patris
Dicebat ipſa: patriam & ſigna cætera
Neque ſcibat neque per ætatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat, è prædonibus
Unde emerat, ſe audiſſe, abreptam è m *Sunio.*
Mater ubi accepit, cœpit ſtudioſe omnia
Docere, educare, ità uti ſi eſſet filia.
Sororem plerique eſſe credebant meam.
Ego cum illo, quocum tum uno rem habebam, hoſpite,
Abii huc: qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.
PA. *Utrumque hoc falſum eſt: effluit.* T. *qui iſtuc?*
PA. *quia*
n *Neque tu uno eras contenta, neque ſolus dedit:*
Nam hic quoq; bonam magnamq; partem ad te attulit,
T. *Ita eſt. ſed ſine me pervenire, quo volo.*
Interea miles, qui me amare occeperat,
In o *Cariam eſt profectus, te interea loci*
Cognovi. tute ſcis, poſt illa quam intumum
Habeam te, & mea conſilia ut tibi credam omnia.
PH. *Neque* p *hoc tacebit Parmeno.* PA. *oh, dubium ne id eſt.*
T. q *Hoc agite amabo. mater mea illic mortua eſt*
Nuper. ejus frater aliquantum ad rem eſt avidior.
Is ubi hancce forma videt honeſta virginem,
Et fidibus ſcire, pretium ſperans, illico
r *Producit, vendit. forte fortuna adfuit*
ſ *Hic meus amicus: emit eam dono mihi,*
Imprudens harum rerum ignaruſque omnium:
Is t *venit: poſtquam ſenſit me tecum quoque*
Rem habere, fingit cauſſas, ne det, ſedulo:
Ait, ſi fidem habeat, ſe iri præpoſitum tibi
Apud me, ac non id metuat, ne, ubi eam acceperim,
Seſe relinquam, velle ſe illam mihi dare;
Verum id vereri. ſed, ego quantum ſuſpicor,
u *Ad virginem animum adjecit.* PA *etiamne amplius?*
T. *Nil: nam queſivi,* x *nunc ego eam, mi Phædria,*

l Regione litorali ἀκτὴ olim vocata, h. *Ducato de Sethines.* In qua urbs Athenæ.
m Promontorio Atticæ. h. *Capo delle Colonne* inter Piræum portum Athenarum & Leonum promont. Eubœæ. citat hunc locum Plinius *Mercator hoc addebat, captam è Sunio: quod ſi δῆμος oppida volumus eſſe, tam eſt oppidum Sunium, quam Piræus.* 7. l. 3. Epiſt.
n Admiſiſti namque militem, dein herum meum. *Ocyus illud Extorquebis, ut hæc oculo contenta ſit uno.* Iuvenal 6. Sat.
o Provinciam minoris Aſiæ, inter Ioniam ad Bor. & Lyciam ad Ort. mare Carpathium ad Occid. Rhodium ad Auſtrum. h. *Aidinelli & Mentefeli.*
p Utpote falſi.
q Imperatæ attentionis formula, in Sacris uſitata.
r Venalem exponit venditque.

ſ Miles, Thraſo. t Ex Rhodo Athenas. u *Sed præcautio' ſt opus: Ne ad illam me animum adjeciſſe aliqua ſentiat.* Plaut. Mercat. a ſc. 2. x Optime cavit poëta, ut virgo integra & caſta ſervaretur, quam liberalibus nuptiis deſtinarat.

Multa ſunt cauſſæ, quamobrem cupio x *abducere.*
Primum, quod ſoror eſt dicta: præterea, ut ſuis
Reſtituam ac reddam. ſola ſum: habeo hic neminem,
Neque amicum, neque cognatum, quamobrem Phædria
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo adjuta me, quo id fiat facilius.
Sine illum y *priores parteis hoſce aliquot dies*
Apud me habere. nihil reſpondes? PH. z *peſſuma,*
Ego quidquam cum iſtis factis tibi reſpondeam?
PA. *Eu noſter, laudo. tandem perdoluit: vir es:*
PH. *Haud ego neſciebam, quorſum tu ires.* a *parvola*
Hinc eſt abrepta: eduxit mater pro ſua:
Soror eſt dicta: cupio abducere, ut reddam ſuis.
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt denique:
Excludor ego, ille recipitur. qua gratia?
Niſi illum plus amas, quam me, & iſtam nunc times,
Quæ adducta eſt, ne illum talem præripiat tibi?
T. *Egon' id timeo?* PH. *quid te ergo ſollicitat? cedo.*
Num ſolus ille dona dat? nuncubi meam
Benignitatem ſenſiſti in te b *claudier?*
Nonne ubi mihi dixti cupere te c *ex Æthiopia*
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quæſivi? porro Eunuchum dixti velle te,
Quia ſolæ utuntur his reginæ. repperi:
Heri minas viginti pro ambobus dedi.
Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria:
Ob hæc facta abs te ſpernor. T. *quid iſtuc Phædria?*
Id fieri poſſe maxume: veruntamen,
Quamquam illam cupio abducere, atque hac re arbitror
Potius quam te inimicum habeam, d *faciam, ut juſſeris.*
PH. *Utinam iſtuc verbum ex animo ac vere diceres,*
Potius quam te inimicum habeam. ſi iſtuc crederem
Sincere dici, quidvis poſſem perpeti.
PA. e *Labaſcit, victus uno verbo. quam cito?*

x A milite.

y Quos in honore, gratia aut amore habent homines hos προτίμους παρ' αὐτοῖς εἶναι dixerunt. Ariſt. Categ.

z Læſa patientia excitavit dolorem, dolor iram.

a Mimeſis cum odioſa repetitione & geſtu deformi.

b Qui lectionem *calvier* verbo obſoleto ſignificante *fruſtor*, *fruſtratus habeo*, fruſtra ſunt, ut & qui *claudier* pro *claudicare*, nec minus qui *interclaudier*. Namque Ciceronis autoritate nitendum, cui eadem eſt Metaphora, loquenti de benignitate, 2. l. de Officiis. *Nec ita claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas aperire non poſſit: nec ita reſeranda, ut pateat omnibus* libri vulgati habent *reſeranda* ſe perperam

c Æthiopiſſarum miniſterio utebantur matronæ nobiles & divites, ut & Eunuchorum, ad lectorum cuſtodiam. unde iis nomen ex εὐνὴ & ἔχω.

d Cedendo vincit, remittendo impetrat. e Metaph. ſumpta ad ædificio tenui tibicine fulto, aut ab arbore multis ferri ictibus ſucciſa adeoque ruinam minitante. *Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ Nec dubio nubes vertitur atra Noto: Quam facile irati verbo mutantur amantes.* Propert.

T. *Ego non ex animo miſera dico? quam joco*
Rem voluiſti à me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas ſolum. PH. *ſiquidem biduum.*
Verum ne fiant iſti viginti dies.
T. *Profecto non plus biduum, aut.* PH. *aut? nihil moror.*
T. *Non fiet. hoc modo ſine te exorem.* PH. *ſcilicet*
Faciundum eſt, quod vis. T. *merito amo te.* [f] *bene facis.*
PH. *Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:*
Ita facere certum eſt: mos gerundu' eſt Thaïdi.
Tu huc Parmeno fac [g] *illi adducantur.* PA. *maxume.*
PH. *In hoc biduum Thaïs vale.* T. *mi Phædria,*
Et tu. *nunquid vis aliud?* PH. *egone quid velim?*
Cum milite iſto [h] *præſens, abſens ut ſies:*
Dies, noctesque me ames: me deſideres:
Me ſomnies: me exſpectes: de me cogites:
Me ſperes: me te oblectes: mecum tota ſis:
Meus fac ſis poſtremo; animus, quando ego ſum tuus.
T. *Me miſeram, forſitan hic mihi parum habeat fidem,*
Atque ex aliarum ingeniis nunc me judicet.
Ego pol, quæ mihi ſum conſcia, hoc certo ſcio,
Neque me finxiſſe falſi quidquam, neque meo
Cordi eſſe quenquam cariorem hoc Phædria:
Et quidquid [k] *hujus feci, cauſſa virginis*
Feci: nam me ejus ſpero fratrem propemodum
Jam reperiſſe, adoleſcentem adeo nobilem: &
Is hodie venturum ad me conſtituit domum.
Concedam hinc intro, atque exſpectabo, dum venit.

[f] Non judicantis aut approbantis, ſed gratias agentis pro oblato officio formula. ſic *Benigne.* Epiſt. 7 l. 1. Horat. *Pyrhi veſci Calaber jubet hoſpes veſcere ſodes:* Reſp. *Jam ſatis eſt.* Hoſpes: *at tu quantum vis tolle.* Reſp. *benigne.*

[g] Eunuchus & Æthiopiſſa.

[h] *illum abſens abſentem auditque videtque.* Dido Virgiliana Æneid. 4.

[i] *Anima eſt amica amanti: ſi abeſt, nullus eſt: ſi adeſt, res nulla eſt: ipſus eſt nequam & miſer.* Plaut. Bacchid. 2. act. 2. ſc.

[k] Quod heri non intromiſi Phædriam.

ACTUS II SCENA I.

PHÆDRIA, PARMENO.

PH. *F**Ac ita, ut juſſi,* [a] *deducantur iſti.* PA. *faciam.* PH. *at diligenter.*
PA. *Fiet.* PH. *at mature.* PA. *fiet.* PH. *ſatin' hoc mandatum eſt tibi,*

[a] Eunuchus & Æthiopiſſa deducantur ad Thaidem.

PH. *Ah*

PH. *Ah* [b] *rogitare? quaſi difficile ſiet. utinam*
Tam aliquid facile invenire poſſis Phædria,
[c] *Hoc quam peribit.* PH. *ego quoque una pereo,* [d] *quod mi eſt carius.*
Ne iſtuc tam iniquo patiare animo. PA. *minime: quin*
Effectum dabo. Sed nunquid aliud imperas?
PH. *Munus noſtrum ornato verbis, quod poteris: &*
Iſtum æmulum, quod poteris, ab ea pellito.
PA. *Memini, tametſi nullus moneas.* PA. *ego rus ibo, atque ibi manebo.*
PA. *cenſeo.* PH. *ſed heus tu* PA. *quid vis?* PH. *cenſen' poſſe me obfirmare &*
Perpeti, ne redeam interea? PA. *tene? non hercle arbitror:*
Nam aut jam revertere, aut mox [e] *noctu te adigent horſum inſomnia.*
PH. *Opus faciam,* [f] *ut defatiger uſque,* [g] *ingratiis ut dormiam.*
PA. *Vigilabis laſſus: hoc plus facies.* PH. *ah, nil dicis Parmeno.*
Ejiciunda hercle hæc mollities animi. nimis [h] *me indulgeo.*
Tandem ego non illa caream, ſi ſit opus, vel totum triduum? PA. *hui,*
Univorſum triduum? vide, quid agas. PH. *ſtat ſententia.*
PA. *Dii boni, quid hoc* [i] *morbi eſt? adeon' homines immutarier*
Ex amore, ut non cognoſcas eundem eſſe? Hoc nemo fuit
Minus ineptus, magis ſeverus quiſquam, nec magis continens.
Sed quis hic eſt, qui huc pergit? at at, hic quidem eſt paraſitus Gnato.
Militis. ducit ſecum una virginem huic dono. papæ,

[b] Pergin' id rogitare.
[c] Damnum in proclivi & præcipitii eſt. Nec ingrato tantum, ſed quod meretrici datur, perit. *Meretricem ego idem eſſe reor, mare ut eſt; quod des devorat, nec unquam abundat &c huic des quantum vis, nuſquam apparet, neque datori neque acceptrici.* Plaut. Truculent 2. act. 7. ſcen.
[d] Quod damnum mihi gravius eſt, & carius. *Mi.* qui mihi ſum charior.
[e] Quum in ſolicitudine cogitatio verſatur, fit ingens animi perturbatio, nec tamen adeo valida, ut etiam ſomnum convellat. unde & dormientibus quandoque contingit ut per ſomnum ambulent.
[f] Labor diffundit in nobis quædam quæ vicem incocti alimenti præbent: atque eadem ratione qua cibus, vapores in ſublime efferunt qui à cerebro refrigerati diſtillant, ſenſoria ad tempus obſtipant ſomnumque conciliant. [g] Ἀκόντως ἀέκοντι, Gal. *malgre.* Plaut. Caſin. 2. act. 5. ſc. *Vobis invitis atque amborum ingratiis.* [h] Archaice, pro *mihi.* [i] Hoc ex Stoicorum ſchola; quibus animi perturbationes appellantur morbi νοσήματα, & ἀῤῥωστήματα.

Facie

Facie honeſta. Mirum, ni ego k *me turpiter hodie hic dabo*
Cum meo l *decrepito hoc eunucho. hæc ſuperat ipſam Thaidem.*

k Shall ſhe me and diſgrace my ſelf.
l In ſenſum vergente; ſtante quaſi increpera ancipiti, & extrema ætatis regula atque ipſo vitæ crepuſculo.

Actus II Scena II.

GNATO, PARMENO.

G. *Dii immortales, homini homo quid præſtat? ſtulto intelligens*
Quid intereſt? Hoc adeo ex hac re venit in mentem mihi:
a *Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc atque ordinis,*
Hominem haud impurum, b *iidem patria qui abligurierat bona.*
Video c *ſentum,* d *ſqualidum, ægrum,* e *pannis annisque obſitum.*
Quid iſtuc, inquam, f *ornati eſt? quoniam miſer, quod habui, perdidi,*
Hem quo redactus ſum. omnes noti me atque amici deſerunt.
Hic ego illum contempſi præ me: quid homo, inquam, ignaviſſime.
Itane paraſti te, g *ut ſpes nulla reliqua in te ſiet tibi?*
h *Simul conſilium cum re amiſiſti? viden' me ex eodem ortum loco?*
Qui color, nitor, veſtitus, quæ habitudo eſt corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum eſt, nil deſit tamen:
At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati

a Paraſitus, qui luxum pro ſummo bono poſuit, collaudat hominem ſuorum natalium & fortunarum, qui in cupediis ligurriendo abſumpſerat patrimonium.
b Eodem quo ego ipſe modo.
c Aſperum. quaſi ſentibus horrentem.
d Sordidum, incultum.
e Lacero veſtitu, pannoſum, *ſenectute*, ut habet Plautus Menæchm. 5. act. 2. ſc. *conſitum*. Metaph. ab agris.

f Genitivus antiquus originem teſtatus; tanquam ſecundæ formæ declinandi. g Ut nulla tibi tui ſuperſit fiducia. An utique effugit ſpes, *ima quæ ſola in pyxide manſit?* Ἔνδον ἔμιμνε πίθου ὑπὸ χείλεσιν. Heſiod. 1. l. ἔργ. h *An ſenſus cum re conſiliumque fugit?* Ovid. 4. de Ponto, Eleg, 12.
i Neque ſum ego ex numero paraſitorum qui ridiculis dicteriis cibum alienum captant. γελωτοποιοὺς neque ex iis, qui *colaphos perpeti poſſunt, frangique ollas in caput*. Plaut. captivi. πληγὰς ὑπομένοι κονδύλων καὶ τρυβλίων, Athenæus quem vide lib. 6. c. 6. & 9 &c. quos Plauti Ergaſilus in captivis appellat plagipatidas & Lacones.

Poſſum.

Poſſum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.
Olim iſti fuit generi quondam quæſtus apud ſeclum prius.
k *Hoc novum eſt aucupium: ego adeo hanc primus inveni viam.*
Eſt genus hominum, l *qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt,*
Nec ſunt, hos conſector: hiſce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror ſimul:
m *Quidquid dicunt, laudo: id rurſum ſi negant, laudo id quoque:*
Negat quis, nego: ait, aio: poſtremo imperavi egomet mihi,
Omnia aſſentari is quæſtus nunc eſt multo uberrimus.
P. *Scitum hercle hominem: hic homines prorſum ex ſtultis inſanos facit.*
G. *Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi advenimus,*
Concurrunt læti mi obviam n *cupedinarii omnes,*
o *Cetarii, lanii, coqui,* p *fartores, piſcatores, aucupes,*
Quibus & q *re ſalvâ & perditâ profueram & proſum ſæpe:*
Salutant: ad cœnam vocant: adventum gratulantur.
Ille ubi miſer, famelicus, videt me eſſe r *in tantum honorem,*
Et tam facile victum quærere: ibi homo cœpit me obſecrare:
Ut ſibi liceret diſcere id de me. ſectari juſſi:
Si potis eſt, tanquam philoſophorum habent diſciplinæ ex ipſis
s *Vocabula, paraſiti itidem ut* t *Gnatonici vocentur.*
P. *Viden'* u *otium, & cibus quid facit alienus.* C. *Sed ego ceſſo*
Ad Thaïdem hanc deducere, & rogitare ad cœnam ut veniat.

k Tertium adultorum genus eſt, novum & inventum meum, συſκαταινυτιφάγων qui manducones ad nutum, laudicœnæ σοβοκλῶς, Oti, umbræ. l Glorioſi, φίλαυτοι φιλοπρεωτ. νοντις. m Citat hæc Cic. in Lælio. vide Iuvenal. 3. Sat *rides? majore cachinno concutitur. flet, ſi* &c. n Lautiorum epularum caupones. *Ægrotationi ſubjecta ſunt avaritia, ambitio, mulieroſitas, pervicacia, liguritio, vinolentia, cupedia.* Cic. 4. Tuſc quæſt i. e. deliciarum cupiditas λιχνεία. o Citat hæc Cic. 1. de offiſiis. *Artes miniſtræ voluptatum cetarii, lanii, coqui, fartores, piſcatores.* Hor. 3. Sat. 2. lib. *piſcator uti, pomarius, auceps Cum ſcurris fartor, cum velabro omne macellum.* p Donatus, de iis qui farcimina & inſitia faciunt. exponit Plaut. Truculent, *de noſtro ſæpe edunt, quod fartores faciunt.* Sanius, qui de iis qui alunt ſaginantque aves ex vet. inſcriptione, *Antigonus Druſi Cæſ. avium fartor.* q Re ſalva, de meo; re perdita, de alieno. r Archaice, ſed adi Agell. 1. l. 7. c. ſ Ut vocentur Pythagoræi, Platonici, Epicurei. t Ipſi Gnatoni nomen à Gnatone paraſito Siculo. Turneb. 28. l. 5. c. u Al. *oſſium.* ſunt enim *oſſita* eadem quæ *oſſa.*

Sed

ed Parmenonem ante oſtium Thaidis triſtem video,
Rivalis ſervum. ſalva eſt res nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum eſt ludere. P. hice hoc munere arbitrantur
Suam Thaïdem eſſe. G. Plurima ſalute Parmenonem
Summum [x] *ſuum impertis Gnato. quid agitur? D ſtatur. G. video:*
Nunquidnam hic, quod nolis, vides? P. te. G credo: at nunquid aliud?
P. Qui dum? G. quia triſtis es. P. nihil equidem. G. ne ſis. ſed quid videtur
Hoc tibi mancipium? P. non malum hercle. G. [y] *uro hominem. P. ut falſus animi eſt.*
G. Quam hoc munus gratum Thaidi arbitrare eſſe? P. hoc nunc dicis,
jectos hinc nos. OMNIVM RERVM *heus* VICISSITVDO EST.
G. Sex ego te totos Parmeno hos menſes quietum reddam:
Ne ſurſum, deorſum curſites; neve uſque ad lucem vigiles.
equid beo te? P. men'? papa. G. ſic ſoleo amicos. P. laudo.
G. Detineo te fortaſſe: tu profecturus alio fueras?
P. Nuſquam. G. tum tu igitur paululum da mihi operæ: fac ut admittar
Ad illam. P. age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia iſtam ducis.
G. Num quem evocari hinc vis foras? P. ſine, bi duum hoc prætereat.
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
tu iſtam faxo calcibus ſæpe inſultabis fruſtra.
G. Etiamnunc hic ſtas Parmeno? eho numnam tu hic relictus cuſtos,
Ne quis forte internuncius clam à milite ad iſtam curſitet?
P. Facete dictum. [a] *mira vero, militi quæ placeant.*
Sed video herilem filium minorem huc advenire.

[x] Scoppa. l. 2. collectan. c. 7. interpretatur *porcorum*. nimis, ut credo, ſcoptice, & longe petitum.

[y] I gall the follow. ut *calceus urit*. Horat. 10. epiſt. l. 1 hoc averſus loquitur, ut, quod ſequitur, Parmeno

[z] Οὐδὲ ϛρατιώτης ἄνω κάτω Menander. Menander, citante Plutarcho in lib. περὶ εὐθυμίας.

[a] Ironice.

Miror

b Athenienſes poſtquam ex ephebis exceſſerant qui decimus octavus iis ætatis annus, militiæ daturi nomina, publicè cuſtodes erant in urbe, per biennium, deinde inſuburbana mittebantur caſtella, è quibus unum erat Piræum, portu 40 ab urbe ſtadiis, excubituri adverſus prædonum incurſus.

Miror, qui ex Piræo abierit: nam b ibi cuſtos publice
eſt nunc.
Non temere eſt. & properans venit neſcio quid circum-
ſpectat.

ACTUS II SCENA III.

CHÆREA, PARMENO.

C. *O Ccidi.*
Neque virgo eſt uſquam, neque ego, qui illam
è conſpectu amiſi meo.
Vbi quæram? ubi inveſtigem? quem perconter? quam
inſiſtam viam?
Incertus ſum: una hæc ſpes eſt: ubi ubi eſt, diu celari
non poteſt.
O faciem pulcram! deleo omnes dehinc ex animo mu-
lieres:
Tædet quotidianarum harum formarum. P. *ecce au-*
tem alterum,
*De amore neſcio quid loquitur. ô * infortunatum ſe-*
nem!
Hic vero eſt, qui ſi amare occeperit, ludum jocumq́ue dices
Fuiſſe illum a alterum, præut hujus rabies quæ dabit.
C. *Vt illum b di deæque ſenium perdant, qui me ho-*
die remoratus eſt,
Meque adeo, qui reſtiterim: tum autem qui illum
c flocci fecerim.
Sed eccum Parmenonem. ſalve. P. *quid tu es triſtis?*
quid ve alacris?
Vnde is? C. *egone? neſcio hercle, neque unde eam, ne-*
que quorſum eam:
Ita prorſum oblitus ſum mei.
P. *Qui quæſo?* C. *amo.* P. *ehem.* C. *nunc Parmeno*
te oſtendes, qui vir ſies.
Scis te mihi ſæpe pollicitum eſſe: Chærea, aliquid inve-
M

* Lachetem, cui tales contigere filii,

a Phædriam,

b Cum reſpectu ad intellectum, *illum ſenem* quidam, ut habent nonnulli codices.

c Floccus, inquit Rivius in caſtigationibus, particula eſt lanæ quæ inutilis à vellere divulſa evolat. res nullius pretii aut momenti qui itaque *flocci facit*, is plane parvi aut nihili pendet. male itaque legi à nonnullis *non flocci facit*.

Modò quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut cognoſcas meam:
Cùm in d *cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.*
P. *Age inepte.* C. *hoc hercle factum eſt. fac ſis nunc promiſſa appareant,*
Sive adeò digna res eſt, ubi tu nervos intendas tuos.
Haud ſimilis virgo eſt virginum noſtrarum: quas matres ſtudent
e *Demiſſis humeris eſſe,* f *vincto pectore, ut graciles ſient.*
Si qua eſt g *habitior paulò, pugilem eſſe ajunt: deducunt cibum:*
Tametſi bona eſt naturâ, reddunt curaturâ h *junceas:*
Itaque ergò amantur. P. *quid tua iſtæc?* C. *nova figura oris.* P. *papæ.*
C. *Color verus,* i *corpus ſolidum, & ſucci plenum.* P. *anni?* C. *ſedecim.*
P. *Flos ipſe.* C. *hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precariò*
Fac tradas: meâ nil refert, dum potiar modò.
P. *Quid, virgo cuja eſt?* C. *neſcio hercle.* P. *unde eſt?* C. *tandem.* P. *ubi habitant?*
C. *Ne id quidem.* P. *ubi vidiſti?* C. *in via.* P. *quâ ratione amiſiſti?*
C. *Id equidem adveniens mecum ſtomachabar modò:*
Neque quemquam hominem eſſe ego arbitror, cui magis bonæ
Felicitates omnes adverſæ ſient.
Quid hoc eſt sceleris? perii. P. *quid factum eſt?* C. *rogas?*
Patris cognatum atque k *æqualem Archidemidem*
Noſtin'? P. *quid ni?* C. *is dum ſequor hanc, fit mihi obviam.*
P. *Incommodè hercle.* C. *imò enimverò infeliciter:*
Nam incommoda alia ſunt dicenda Parmeno.

d Nec promptuariam hoc in loco, nec penuariam, ut volunt interpretes, ſed in qua dormiebant ſervi. Extruebant divitis famulis, ſervis & amicis minorum gentium excipiendis cellas. *In quibus indignor ſi tibi cella fuit.* Martialis l. 9. Ep. 74. *Conchiliatis peristromatis ſervorum in cellis lectos ſtratos videres.* Cic. ad Attic. l. 14. Epiſt. 22. *Cellis ſervilibus extra illa corpora & exercitui ſuo adjecit*, Val. Max. 7. l. 6 c. Cic. Philippicâ 2.

e Thoracis parietes à nutricibus plerumque depravantur, dum ipſos educatione primâ nimium arctè extrinſecus vinciunt &c. Cæl. Rhodiginus 4. l. 4. c. ex Galeno.

f Strophio, faſciâ, zonâ filiarum ſororiantes mamillas cohibebant matres ut gracile eſſent, Marcellus cogebant & rore veſci, tanquam cicad. vide Plutarch. in *αἰτίαις φυσικαῖς*. g *Corpulentior* Plaut. Epidic. 1. act. 1. ſc. Gnato ſupra. 2. ſc. hujus act. *quæ habitudo eſt corporis?* h Tenues, graciles, teretes, leves ad modum & formam junci. i *Hic corpus ſolidum invenies, hic ſtare papillas Pectore marmoreo*, Lucili 9. citantur à Nonio. k Æquævum, ætate parem.

Illum

Illum, m liquet mihi dejerare, his menſibus
Sex, ſeptem prorſum non vidiſſe proxumis,
Niſi nunc, cum minime vellem miniméque opus fuit.
Eho, nónne hoc monſtri ſimile eſt? quid aïs?
P. *maxumé.*
C. *Continuó accurrit ad me, n quàm longé quidem,*
Incurvus, tremulus, labiis demiſſis, gemens:
o *Heus, heus, tibi dico Charea, inquit. reſtiti.*
p *Scin', quid ego te volebam? dic. cras eſt mihi.*
q *Iudicium quid tum? ut diligenter nuncies*
Patri, advocatus mane mihi eſſe ut meminerit.
Dum hæc dicit, abiit hora. rogo r numquid velit.
ſ *Rectè, inquit. abeo. cùm huc reſpicio ad virginem,*
Illa ſeſe interea commodùm huc advorterat
In hanc noſtram plateam. P. *miram, ni hanc dicit modò*
t *Huic quæ data eſt dono.* C. *huc cùm advenio, nulla erat.*
P. *Comites ſecuti ſcilicet ſunt virginem?*
C. *Verùm, paraſitus cum ancilla.* P. *ipſa eſt:* u *ilicet.*
Deſine jam x *conclamatum eſt.* C. *alias res agis.*
P. *Iſtuc ago quidem.* C. *nôſtin' quæ ſit? dic mihi: aut*
Vidiſtin'? P. *vidi, novi: ſcio, abducta ſit.*
C. *Eho Parmeno mi, nôſtin'?* P. *novi.* C. *& ſcis, ubi ſiet?*
P. *Huc deducta eſt ad meretricem Thaidem: ei dono data eſt.*
C. *Quis eſt tam potens cum tanto munere hoc?* P. *miles Thraſo,*
Phædriæ rivalis. C. *duras fratris partes prædicas.*
P. *Imò enim, ſi ſcias quod donum huic dono contra comparet,*
Tum magìs dicas. C. *quodnam quæſo hercle?* P. *Eunuchum.* C. *illúmne obſecro*
y *Inhoneſtum hominem, quem mercatus eſt heri, ſenem, mulierem?*
P. *Iſtunc ipſum.* C. *homo quatietur certè cum dono forás.*

m Liquidò jurare poſſim.
n A longé. τηλόθεν.
o Adverte tædium ſenis Chæream feſtinantem remorantis.
p Cauſſa forenſis, dicenda.
q Formula abire cupientis.
r Tantum eſt.
ſ Thaïdi.
t Finitæ rei & cognitionis plenæ vox poſt ſententiam à judice latam dimiſſo conſilio per vocem præconis, *Ilicet* i.e. *ire licet*. in ſacris item & funeribus uſitatum.
u Exploratum, manifeſtum. *Rituale*, à familia exſpirantem ac certò jam defunctum conclamante, *cum corpore nondum conclamata jacent*, Lucan. 2. l. vel à funebri officio, quo abſoluto, funus comitati conclamabant & nomine ter vocatum jubebant æternùm valere.
x Fœdum, ut act. 4. ſc. 4. *Nunc tibi videtur fœdus.*
y Mollem, glabrum, quia eviratum.

Se

Sed iſtam Thaidam non ſcivi nobis vicinam.
P. haud diu eſt.
C. Perii. [a] *nunquámne etiam me illam vidiſſe? ehodum dic mihi,*
Eſtne, ut fertur, forma? P. ſané. C. at nihil ad noſtram hanc. P. [b] *alia res eſt.*
C. Obſecro tehercle Parmeno, fac ut potiar. P. faciam ſedulò, ac
Dabo operam, adjuvabo. nunquid me aliud vis?
C. quo nunc is? P. domum,
Ut mancipia hac, ità ut juſſit frater, deducam ad Thaidem.
C. O fortunatum iſtum Eunuchum, qui quidem in hanc detur domum.
P. Quid ità? C. rogitas? ſummâ formâ ſemper conſervam domi
[c] *Videbit, conloquetur, aderit unà in unis ædibus,*
Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.
P. Quid, ſi nunc tute fortunatus fias? C. quâ re Parmeno?
Reſponde. P. capias tu illius veſtem? C. veſtem? quid tum poſtea?
P. Pro illo te deducam. C. audio. P. te eſſe illum dicam. C. intelligo.
P. Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modò:
Cibum unà capias, adſis, tangas, ludas, propter dormias:
Quandoquidem illarum neque te quiſquam novit, neque ſcit qui ſies.
Præterea forma, ætas ipſa eſt, facilè ut te pro Eunucho [d] *probes.*
C. Dixiſti pulcré: nunquam vidi melius conſilium dari.
Age eamus intro: nunc jam orna me, adhuc, duc, quantùm poteſt.
P. Quid agis? jocabare quidem. C. garris. P. perii, quid ego egi miſer?

[a] Parmenonis confeſſio, Thaidem haud diu fuiſſe vicinam; Chæreæ itidem, ſe nunquam vidiſſe, ut qui plurimùm in Piræeo commoratus fuerit, fidem faciunt ignotum omnino fuiſſe Thaidi & familiæ Chæream ut Pythias infra 4. act. 4. ſcen. *hunc oculis ſuis, Noſtrarum nunquam quiſquis vidit.* & infrà hâc eâdem ſc.

[b] Ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις. Odyſſ. 6. & ſuum cuique pulcrum.

[c] Σὺ δ' βλέπεις αἰεὶ, καὶ ἀκούεις αἰεὶ, καὶ συνδειπνεῖς καὶ σωπίνεις. Achil. Tatius Amor. l. 1. amoris lineæ, gradus & incentiva. Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε, τρὶς ὄλβιος ὅστις ἀκούει, Ἡμίθεος ὁ φιλῶν, ἀθάνατος δ' ὁ γαμῶν. Antholog.

[d] Pulcer enim & Ephebus.

Quò trudis? [b] perculeris jam tu me? tibi equidem dico, mane.
C. *Eamus.* P. *pergin'?* C. *certum eſt.* P. *vide, nè nimiùm [c] callidum hoc ſit modó.*
C. *Non eſt profectô. ſine.* P. [d] *at enim iſtæc in me cudetur faba. ab*
Flagitium facimus. C. *an id flagitium eſt, ſi in domum meritriciam.*
Deducar, & illis [e] crucibus, quæ nos noſtramque adoleſcentiam
Habent deſpicatam, & quæ nos ſemper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?
[f] *An potiùs hæc patri æquum eſt fieri, ut à me ludatur dolis?*
Quod qui reſcierint, culpent: illud meritò factum omnes putent.
P. *Quid iſtuc? ſi certum eſt facere, facias. verùm nè pòſt conferas*
Culpam in me. C. *non faciam.* P. *jubéſne?* C. *jubeo, cogo, atque impero.*
[g] *Nunquam defugiam autoritatem.* P. *ſequere.* C. *dii vortant bene.*

b Propè me evertiſti. Ductum ab iis qui onuſta plauſtra percellebant, h. e. evertebant. Feſtus, Plaut. Epidic. 4. act. ſc. 2 *plauſtrum perculi.* & Perſ. 5. act. 2. ſc. *Vehiculum argenti miſer ejeci, neque quamobrem ejeci habeo.*

c Nimiùm præceps, ſubitum, periculoſum. *Reperias multos, quibus periculoſa & calida conſilia,* Cic. 2. l. de officiis *Cedò calidum conſilium cito.* Plaut. Mil. act. 2. ſc. 2. Epidic. act. ſc. θερμὸν ἔργον, κἀνόσιον & παρὰ νόμον, Ariſtoph.

d At enim mihi imputabitur hæc culpa. luam ego pœnas, quaſi fuerim area in qua cuditur, *i. e.* batuitur fuſtibus faba. vel, ut crudeles domini fabam duriuſculam ſeu malè coctam ſupra caput coqui ſaxo comminunt: ita in caput meum tanquam immaturi conſilii autoris recidet hoc malum. *e* Meretribus. *f* An potiùs æquum eſt hæc à me fieri adverſùs patrem, quem dolis eludam, pecunias ab eo per fallacias auferendo quas in meretrices inſumam, cùm liceat ipſas meretrices ulciſci ſine omni diſpendio & culpâ; imò cum omnium approbatione. Vulgò legitur *Pati.* *g* Non inficiabor hoc factum me autore, neque culpam in te conferam. Cic. pro Sylla. *Attende jam Torquate, quam ego non defugiam autoritatem conſulatus mei.* quàm non inficier, quæ à me Conſule geſta ſunt, ea omnia me autore geſta eſſe. vide & Plaut. Pœnul. 1. act. 1. ſc.

ACTUS

ACTUS III. SCENA I.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

T. *Magnas verò agere gratas Thais mihi.*
G. [a] *Ingentes.* T. *ain' tu, læta eſt?* H. *non tam .ipſo quidem.*
Dono, quàm abs te datum eſſe: id verò ſerio
Triumphat. P. *huc proviſo, ubi tempus ſiet,*
Deducam, ſed eccum militem. T. *eſt iſtuc datum*
Profectò mihi, ut ſint grata quæ facio omnia.
G. *Advorti hercle animum.* T. *vel rex ſemper maxumas*
Mihi agebat, quidquid feceram, aliis non item.
G. [b] *Labore alieno magno partam gloriam*
Verbis ſæpe in ſe tranſmovet, [c] *qui habet ſalem,*
[d] *Qui in te eſt.* T. *habes.* G. *rex te ergò in oculis.* T. *ſcilicet.*
G. [e] *Geſtire.* T. *verùm credere omnem exercitum,*
Conſilia. G. *mirum.* T. *tum ſicubi eum ſatietas*
Hominum, aut negotî ſi quando odium ceperat,
Requieſcere ubi volebat, [f] *quaſi: nôſtin'?* G. *ſcio.*
Quaſi ubi illam exſpueret miſeram ex animo. T. *tenes.*
Tum me convivam ſolùm abducebat ſibi. G. *hui,*
Regem elegantem narras. T. *imò ſic homo*
Eſt [g] *perpaucorum hominũ.* G. [h] *imò nullorum arbitror,*
Si tecum vivit. T. *invidere omnes mihi,*
Mordere clanculum: ego flocci pendere:
Illi invidere miſerè. verùm unus tamen
Impensè, elephantis quem Indicis præfecerat.
Is ubi moleſtus magis eſt; quæſo, inquam, Strato,
Eóne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. *Pulcrè mehercle dictum & ſapienter. papæ.*
Iugularas hominem. quid ille? T. *mutus illico.*
G. *Quid ni eſſet?* PA. *dii voſtram fidem, hominem perditum,*

[a] Cic. in Lælio: *Satis erat reſpondere, magnas: Ingentes, inquit, ſemper auget aſſentatio id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult eſſe magnum.*

[b] Hæc Gnato, averſus; nè miles audiat.

[c] Hæc converſus, & coràm; ut audiat.

[d] Urbanitatem, lepórem, facetum ingenium. Legitur &, *Quod in te eſt*, cum reſpectu ad *ſale* antiquitus Neutrius generis. adi Grammaticã noſtram.

[e] *Ferre* vel *geſtare in oculis* eſt, valdè diligere. male ergo legitur *geſtire* Muretus 9. l. Var. 18. c.

[f] Venuſtè notatur infantia militis, qui intelligi vult ab aliis, quod ipſe exprimere non valet.

[g] Paucos habet ſui ſimiles, vel, qui paucos habet intimæ admiſſionis amicos Horat. de Mæcenate. 9. Sat. 1. l. *Paucorum hominum, & mentis bene ſanæ*, mox eóque *Difficiles aditus primos habet.* [h] Hæc ſubmiſſã voce, & averſus.

Miſe-

Miſerúmque, & illum ſacrilegum. T. *quid illu*

Gnato,

Quo pacto Rhodium [k] *tetigerim in convivio,*

Nunquid tibi dixit? G. *nunquam: ſed narra obſecro.*

[l] *Plus millies jam audivi.* T. *unà in convivio*

Erat hic, quem dico, [m] *Rhodius adoleſcentulus.*

Forte habui ſcortum: cœpit ad id alludere,

Et me irridere. quid ais, inquam, homo impudens?

[n] LEPUS TUTE ES, ET PULPAMENTUM QUÆ-

RIS. G. *ha, ha, he.*

S. *Quid eſt?* G. *facete, lepide, laute, nihil ſuprá.*

Tuumne obſecro te hoc dictum erat? vetu' credidi.

T. *Audieras?* G. *ſæpe; & fertur in primis.* T. *meum eſt.*

G. *Dolet dictum imprudenti adoleſcenti, & libero.*

P. *At te dii perdant.* G. *quid ille quaſo?* T. *perditus.*

Riſu omnes, qui aderant, emoriri, denique

Metuebant omnes jam me. G. *non injuriâ.*

T. *Sed heus tu, pergon' ego me de iſtac Thaïdi,*

Quòd eam me amare ſuſpicata eſt? G. *nihil minùs,*

Imò magìs auge ſuſpicionem. T. *cur?* G. *rogas?*

Scin'? ſi quando illa mentionem Phædriæ

Facit, aut ſi laudat, te ut male [o] *urat.* T. *ſentio.*

G. *Id ut ne fiat, hæc res ſola eſt remedio.*

[p] *Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam*

Continuó. ſi quando illa dicet, Phædriam

Commeſſatum intromittamus: tu, Pamphilam

Cantatum provocemus. ſi laudabit hæc

Illius formam; tu hujus contra. denique

Tu PARPARI REFERTO, *quod eam mordeat.*

T. *Siquidem me amaret, tum iſtuc prodeſſet Gnato.*

G. *Quando illud, quod tu das, exſpectat, atque amat:*

Iamdudum amat te: jamdudum illi facili fit,

Quod doleat, metuit ſemper, quem ipſa nunc capit

Fructum, ne quando iratus tu aliò conferas.

T. *Bene dîxti. at mihi iſtuc non in mentem venerat.*

G. *Ridiculum:* [q] *non enim cogitâras. caterùm,*

Idem hoc tute meliùs quantò inveniſſes Thraſo?

[k] Salsè & acriter raxaverim, ſic ἀστεΐσθαι à Græcis etiam uſurpatur.

[l] Ex Rhodo Ms.

[m] Dictum, ut habet G. Fabricius verbis tectum, re impudens, & hunc locum tanquam Sirenis ſcopulum tranſeundum cenſet. in Eraſmi adagiis hoc ipſum vide. & δασύπους κρεῶν ἐπιθυμεῖ. quod in te habes, quæris in altero.

[n] Flauv Vopiſcus in Numeriano Imp. cribit. Ipſi Comici plerumque milites inducunt vetera uſurpantes dicta. nam, *Lepus tute es & pulpamentū quæris*, Livii Andronici dictum eſt.

[o] Cruciet, κνίζῃ, κείρομῃ. ſuprà 2. act. 2. ſc.

[p] Citat hos ſeptem verſus Cicero, 9. Epiſt. 1. fam. Epiſt. *Sed tamen diſcendendi Vatinii fuit etiam ille ſtimulus, de quo in Iudicio cùm illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho paraſitus ſuaderet militi.* Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam Continuò, &c.

[q] Adulatorié.

ACTUS

Actus III. Scena II.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATO, PYTHIAS.

TH. *Audire vocem viſa ſum modò militis.*
Atque eccum, ſalve mi Thraſo. THR. *ô Thaïs mea,*
Meum [a] *ſuavium, quid agitur?* [b] *ecquid nos amas*
De fidicina iſtac? PA. *quàm venuſté.* [c] *quod dedit*
Principium adveniens. TH. *plurimùm merito tuo.*
GN. *Eamus ergo ad cœnam: quid ſtas?* PA. *hem alterum.*
Ex homine hunc natum dicas. TH. *ubi vis, non moror.*
PA. *Adibo, atque adſimulabo, quaſi nunc exeam.*
Ituran' Thais quopiam es? TH. *ehem Parmeno,*
Bene pol feciſti: hodie itura. PA. *quò?* TH. *ecquid hunc vides?*
PA. *Video, & me tadet. ubi vis, dona adſunt tibi*
A Phadria. TH. [d] *quid ſtamus? cur non imus hinc?*
PA. *Quaſo hercle ut liceat, pace quod fiat tuâ,*
Dare huic qua volumus, convenire & colloqui.
THR. *Perpulcra credo dona, haud noſtris ſimilia.*
PA. *Res indicabit. heus jubete iſtos foràs*
Exire, quos juſſi ocyús. procede tu huc.
[e] *Ex Æthiopia eſt* [f] *uſque hac.* THR. *hic ſunt tres mina.*
GN. *Vix.* PA. *ubi tu es Dore? accede huc. hem Eunuchum tibi.*
Quàm liberali facie, quàm ætate integrâ!
TH. *Ità me di ament, honeſtus eſt.* PA. *quid tu ais Gnatho?*
Nunquid habes, quod contemnas? quid tu autẽ Thraſo?
[g] *Tacent: ſatis laudant. fac periclum in* [h] *literis,*

a Putant quidam *ſuavium* hic non accipi pro *oſculo*, ſed *ſuavitate*, ut Planto Stich. 5. act. 5. ſcen. *Age mulſa mea, ſuavitudo, ſalta.*

b Ironia. Invenuſta ſc. atque inepta ſalutatio. nam in beneficiis debet obliviſci qui dedit, meminiſſe, qui accepit.

c Thraſo exprobrans beneficium Thaidi, grates ſibi & amorem reddi poſtulat, Gnato cœnam. ſupra act. 2. ſc. 2.

d Rivalis ſervum conſpicere non ſuſtinet.

e Supra. 1. act. 2. ſc. *ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopia ancillulam.*

f Uſque extendit è longinquo raritatem muneris. *g* Κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ, Διὰ τοῦ σιωπᾷν, πλεῖστα τιμ' αὐτῆς λέγει. Menander. Tacendo loqui, non inficiando confiteri videris Cic. pro Seſtio. *h* Ex Laconica, apud Xenophontem inſtitutione, Εὐθὺς πέμπουσιν εἰς διδασκάλων, μαθησομένους καὶ γράμματα, καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ. Servi utique Grammaticam & alias artes docebantur, quò cariùs venderentur. Videatur Ariſtoteles 7. l. Polit. ubi addit & γραφικὴν necnon Lucianus in Amoribus. & Horatius. 2. l. 2. epiſt.

Fac in palæſtra, in muſicis. quæ liberum
Scire æquum eſt adoleſcentem, ſolertem dabo.
THR. [i] *Ego illum eunuchum, ſi ſit opus, vel ſobrius.*
PA. [k] *Atque hæc qui miſit, non ſibi ſoli poſtulat*
Te vivere, & ſuâ cauſsâ excludi cæteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices ſuas
Oſtentat, neque tibi obſtat: quod quidam facit.
Verum, ubi moleſtum non erit, ubi tu voles,
Ubi tempus tibi erit, ſat habet, ſi tum recipitur.
THR. *Apparet ſervom hunc eſſe domini pauperis,*
Miſerique. GN. *nam hercle nemo poſſet, ſat ſcio,*
Qui haberet, qui pararet alium, hunc perpeti.
PA. *Tace tu, quem ego eſſe* [l] *infra infimos omnis puto*
Homines. nam, qui huic animum aſſentari induxeris,
[m] E FLAMMA PETERE TE CIBUM *poſſe arbitror.*
THR. *Iámne imus?* TH. *Hos prius introducam, &, quæ volo*
Simul imperabo. pòſt, continuò exeo.
THR. *Ego hinc abeo: tu iſtam opperire,* PA. *haud convenit,*
[n] *Unà cum amica ire imperatorem in viam.*
THR. *Quid tibi ego multa dicam?* [o] *domini ſimilis es.*
GN. *Ha, ha, ha.* THR. *quid rides?* GN. *iſtuc, quod dîxti modò,*
Et illud de Rhodio dictum cùm in mentem venit:
Sed Thais exit. THR. *abi, præcurre, ut ſint domi*
Parata. GN. *fiat.* TH. *diligenter Pythias*
Fac cures, ſi Chremes huc forte advenerit,
Ut ores, primum ut maneat: ſi id non commodum eſt,
Ut redeat: ſi id non poterit, ad me adducito.
PY. *Ità faciam.* TH. *quid? quid aliud volui dicere?*
Hem, curate iſtam diligenter virginem.
Domi adſitis, facite. THR. *eamus.* TH. [p] *vos me ſequimini.*

i Ἔλλειψις honeſta in re inhoneſtâ.

k Ex obliquo invidiam facit militi, dúmque domini ſui modeſtiam prætendit, odium importunitatis conflat militi.

l *Non adeò cecidi, quamvis abjectus; ut infra Te quoque ſim, inferius quo nihil eſſe poteſt.* Ovid. 5. Triſt. 8. eleg.

m Epulas pro inferiis in rogum conjicere moris erat; extremæ autem mendicitatis & impudentiæ habebatur indè cibum petere. Lucilius apud Nonnium in Marcel. *Mordicus petere aurum ex flamma expediat, è cœno cibum.* & Catullus. *Uxor Menenî, ſæpe quam in ſepulcretis Vidiſtis ipſo rapere de rogo cœnam* &c. hoc factitâſſe ſurras, meminit Plutarchus, βωμολοχῶν ἢ πλακιαίδρων γένος. n Scopticè, meretricem *amicam*, militem, *Imperatorem* agnominat. o Redit ad illud quod modò dixerat. *Apparet ſervum hunc eſſe domini pauperis miſerique.* p Puellæ pediſſequæ, quas δουλάρια vocat Lucianus in Lexiphane.

ACTUS

ACTUS III. SCENA III.
CHREMES, PYTHIAS.

C. * *PRofectò quantò magis magiſque cogito,*
Nimirum dabit hæc Thaïs mihi magnum malum :
Ità me video ab ea aſtutè labefactarier.
Jam tum, cùm primùm juſſit me ad ſe accerſier,
(Roget quis, quid tibi cum illa? nè nôram quidem)
Ubi veni, cauſam, ut ibi manerem, repperit :
Ait [a] *rem divinam feciſſe, & rem ſeriam*
Velle agere mecum. jam tum erat ſuſpicio,
[b] *Dolo malo hæc fieri omnia. ipſa accumbere*
Mecum, mihi ſeſe dare, ſermonem quærere.
[c] *Ubi friget, huc evaſit, quàm pridem pater*
Mihi & mater mortui eſſent. dico, jam diu.
Rus [d] *Sunii ecquod habeam, & quàm longè à mari.*
Credo ei placere hoc: ſperat ſe à me avellere.
Poſtremo, ecqua inde parva periſſet ſoror;
Ecquis cum ea unà : quid habuiſſet, cùm perit;
Ecquis eam poſſet noſcere. hæc cur quæritet ?
Niſi ſi illa forte, quæ olim periit parvola
Soror, hanc ſe intendit eſſe, ut eſt audacia.
Verum ea ſi vivit, annos nata eſt ſedecim,
Non major : Thaïs, ego quàm ſum, majuſcula eſt.
Miſit porrò orare, ut venirem, ſeriò.
Aut dicat quid volt, aut moleſta nè ſiet.
Non hercle veniam tertiò. heus. heus. P. *hic quis eſt?*
C. *Ego ſum Chremes.* P. *ô capitulum lepidiſſimum.*
C. [e] *Dico ego mi inſidias fieri?* P. *Thaïs maxumo*
Te orabat opere, ut cras redires. C. *rus eo.*
P. *Fac amabò.* C. *non poſſum, inquam.* P. *at apud nos hìc mane,*
Dum redeat ipſa. C. *nihil minus.* P. *cur mi Chremes?*
C. *Malam rem. abis hinc?* P. *ſi iſtuc ità certum eſt tibi,*
Amabo, ut illuc tranſeas, ubi illa eſt. C. *eo.*
P. *Abi Dorias, citò hanc deduce ad militem.*

* Ἦθος rustici, ſeveri, frugi, ſuſpicioſi, & blanditias averſantis.

a Veteres nihil aggrediebantur ſerium, quin Diis priùs ſacra feciſſent.

b Dolus malus eſt, cùm aliud agitur, aliud ſimulatur. Cic. Offic. 3 l. & Topic. Erat etiam *dolus bonus* adverſus hoſtem ſc. vel latronem.

c Ubi re ante verbis deſtituta, quaſi cùm nihil haberet quod diceret.

d Promontorii Atticæ. ſupra 2. ſc. 1. act.

e Blandimenta ruſticus inſidias ſibi ſtructas ſuſpicatur. Menander. τοῦτ τὰς γυναῖκας διδάσκει μάλιστα δεῖ ὅταν περιπλέκωσι τοῖς χρηστοῖς λόγοις.

ACTUS III. SCENA IV.

ANTIPH.

A. HEri aliquot adoleſcentuli [a] coïimus in Pireo,
In hunc diem ut de [b] ſymbolis [c] eſſemus. Chæream [d] ei rei
Præfecimus: [e] dati annuli. [f] locus, tempus conſtitutum eſt.
Præteriit tempus. quo in loco dictum eſt, parati nihil eſt.
Homo ipſe nuſquam eſt. neque ſcio, quid dicam, aut quid conjectem.
Nunc mihi hoc negotî cæteri dedere, ut illum quæram:
Idque adeò viſam, ſi domi eſt. quiſnam hinc à Thaide exit?
Is eſt, an non eſt? ipſus eſt. quid hoc hominis? qui hic ornatus eſt?
Quid illud mali eſt? nequeo ſatìs mirari, neq; conjicere.
Niſi quidquid eſt, procul hinc libet priu', quid ſit, ſciſcitari.

a Cicero ad Atticum l. 7. epiſt. 3. legit, *coïimus in Piræeum*, ſeq, defendit quòd ſcripſerat *ad Piræea*, non *Piræeum*, & quòd Præpoſitionem addidiſſet. *non enim hoc*, inquit, *ut oppido præpoſui, ſed ut loco*. Erat autem Piræeum portus & oppidum 40 ab urbe ſtadiis.

b Vide Andriam, 1. act. 1. ſc. *Symbolam dedit*. *c* Commiſſaremur. ἀπὸ συμβολῆς δειπνεῖν. Euſtat. *d* Ut eſſet ἐρανιστής, συμποσιάρχος, βασιλεύς, ὀφθαλμός, θαλιάρχος, convivii curator arbiter. *e* Συμβολὴν τοῖς δακτύλιον δέδωκας. Lucianus arræ loco. *f* Convivium conſtat ex rebus quatuor, ſi belli homunculi collecti ſunt, ſi lectus locus, ſi tempus lectum, ſi apparatus non neglectus &c. Varro apud Agellum. l. 13. c. 11. & Horat. S. epiſt. 1. l.

ACTUS III. SCENA V.

CHÆREA, ANTIPHO.

C. NUmquis hic eſt? nemo eſt. numquis hinc me ſequitur? nemo [a] homo eſt.
Iamne [b] erumpere licet mihi gaudium? pro Iupiter!
Nunc tempu' profectò eſt, cùm perpeti me poſſū interfici:
Nè hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliquâ.
Sed neminémne curioſum intervenire nunc mihi,
Qui me ſequatur, quoquo eam, rogitando obtundat, enecet,
Quid [c] geſtam, aut quid lætus ſim, quò pergam, unde emergam, ubi ſiem
Veſtitum hunc nactus, quid mihi quæram, ſanus ſim anne inſaniam?

a Pleonaſmus. Cicero. *Nemo homo*. 2. de Natur. Deor. *Nemo nec homo, nec Deus*. 1. l. de Nat. Deor.

b Cic. *Nè in me ſtomachum erumpant, cùm tibi ſint irati* 3. epiſt. 16. l. ad Attic.

c Geſtire, eſt, animi affectum geſtu corporis indicare.

A. *Adibo, atque* [d] *ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo:*

Charea, quid eſt quod ſic geſtis? quid ſibi hic veſtitus quærit?

Quid eſt, quod latus ſis? quid tibi vis? ſatiſne ſanus? quid me

Adſpectas? quid taces? C. [e] *ô feſtus dies hominis! amice*

Salve: nemo eſt omnium, quem ego magi' nunc cuperem quàm te:

A. *Narra iſtuc quæſo quid ſiet.* C. *imò ego te obſecro hercle, ut audias.*

Noſtin' hanc, quam frater amat? A. *novi. nempe opinor Thaidem.*

C. *Iſtam ipſam.* A. *ſic commemineram.* C. *quædam hodie eſt ei dona data*

Virgo. quid ego ejus tibi nunc faciem prædicem aut laudem Antipho,

Cùm ipſum me nôris, quàm elegans [f] *formarum ſpectator ſiem?*

In hac commotus ſum. A. *ain' tu?* C. [g] *primam dices ſcio, ſi videris.*

Quid multa verba? amare cœpi. fortè fortuna domi

Erat quidam eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:

Neque is deductus etiam tum ad eam. ſummonuit me Parmeno

Ibi ſervus, quod ego arrrpui. A. *quid eſt?* C. *tace ſis, citiùs audies.*

Ut veſtem cum illo mutem, & pro illo jubeam me illuc ducier.

A. *Pro eunuchon'?* C. *ſic eſt.* A. *quid tandem ex ea re ut caperes commodi?*

C. *Rogas?* [h] *viderem, audirem, eſſem unà, qua cum cupiebam Antipho.*

Num parva cauſſa, aut parva ratio eſt? traditus ſum mulieri.

Illa illico ubi me accepit, læta verò ad ſe abducit domum,

[d] Gratiam hanc ejus demerebor.

[e] O homo fauſte, mihi optatiſſime, tanquam ſis mihi feſtus dies. Plaut. in Caſina 1. act. 1. ſc. *Sine, amabò, te amari, meus feſtus dies.* apud quem feriari mihi licet.

[f] Formarum explorator, probator, δοκιμαστής: ſumptum volunt à triumviris monetalibus ad quos nummi ſpectandi deferebantur.

[g] Nulli ſecundam. præ quâ reliquæ mera ſunt *pithecia & ſpinturnicia.* Plaut. Mil. 4. act. 1. ſc.

[h] Supra, act. 3. ſc. 3.

Commendat virginem. A. *cui? tibine?* C. *mihi.*
A. *ſatis tutò tamen.*
C. *Edicit, ne vir quiſquam ad eam adeat, & mihi, ne abſcedam, imperat,*
In interiore parte ut maneam ſolus cum ſola. annuo,
i *Terram intuens modeſtè.* A. *miſer.* C. *ego, inquit, ad cœnam hinc eo:*
Abducit ſecum ancillas: paucæ, quæ circum illam eſſent, manent
Novitiæ puellæ. continuò k *hæ, adornant, ut lavet.*
Adhortor, properent. dum apparatur, virgo in conclavi ſedet,
Suſpectans l *tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura hæc Iovem*
Quo pacto Danaæ m *miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.*
Egomet quoque id ſpectare cœpi. & quia conſimilem * *luſerat*
Iam olim ille ludum, impendiò magis animu' gaudebat mihi,
Deum ſeſe n *in hominem convertiſſe, atque per alienas tegulas*
o *Veniſſe clanculum per impluvium,* p *fucum factum mulieri.*
At quem Deum? qui templa cœli q *ſumma ſonitu concutit.*
Ego homuncio hoc non facerem? ego verò illud feci, ac lubens.
Hæc dum mecum reputo, accerſitur lavatum interea virgo.
It, lavit, redit: deinde illam r *in lecto illæ conlocârunt.*
Sto exſpectans, ſiquid mihi imperent. venit una, heus tu, inquit, Dore

i Æquè ac, *ovem lupo.* infra 5. act. 1. ſcen.
k Pudoris ſignum & verecundiæ.
l Antiquis moris erat, ut ſingulis diebus lavarent; hinc tot balnea publica & privata. alii *hæ.* al. *adornant ut hæc lavet.*
m Aptam domo meretricis tabulam. in qua Jovis amores, puellæ aurea dona. Lege Propert. l. 2. eleg. 6.
n Fabricius aït, in codice Ms. inveniſſe ſe *ninxiſſe.* hinc autumat *ninxiſſe* ſcribendum. dictum autem ex imitatione Pindari in Iſtmiis χρυσῷ μεσονύκτιον Νίφοντα ξεξαμένον τὸν Φερέςατον θεῶν.
* Nequiore ſenſu, ut Græcè παίζειν.
o In humanos ſenſus. in imbrem. n. ſe aureum convertit, non in hominis formam. p Ut faceret fucum virgini. eſt autem fucus herbæ genus, tingendis lanis utile. unde pro artificioſo ac adulterino colore uſurpatur. Sunt qui *furtum* legunt, amoris ſ. illicitum gaudium. q Γαραδιία ex Ennio. Lucretius 6. l. *Terrifico quatiunt ſonitu cæleſtia templa* Idem l. 2. *Cælique ſerena Concutiant ſonitu.* r A balneis in lectum ſe recipere moris erat, ut ſe reficerent à laſſitudine & ſudore.

Cape

Cape hoc [ſ] *flabellum, ventulum huic ſic facito, dum lavamus.*
Ubi nos laverimus, ſi voles, lavato. accipio triſtis.
A. *Tum equidem iſtuc os tuum impudens videre nimium vellem,*
Qui eſſet ſtatus, flabellulum tenere te aſinum tantum.
C. *Vix elocuta eſt hoc, foras ſimul omnes* * *proruunt ſe:*
Abeunt lavatum, perſtrepunt, ità ut fit, domini ubi abſunt,
Interea ſomnus virginem opprimit, ego [t] *limis ſpecto*
Sic per flabellum clanculum, & ſimul alia circumſpecto
Satin' explorata ſint. video eſſe: peſſulum oſtio obdo.
A. *Quid tum?* CH. *quid? quid tum, fatue?* A. *fateor.* CH. *egon' occaſionem*
Mihi oſtentatam, tam brevem, tam optatam, tam inſperatam,
Amitterem? tum pol ego is eſſem verè, [u] *qui ſimulabar.*
A. *Sanè, hercle, ut dicis. ſed interim de ſymbolis quid actum eſt?*
CH. *Paratum eſt.* A. *frugi es. ubi? domin'?* CH. *imò apud libertum Diſcum.*
A. *Per longe eſt.* CH. *ſed tantò ocyùs properemus.*
A. *muta veſtem.*
CH. *Ubi mutem? perii: non domo exſulo nunc metuo fratrem,*
Ne intus ſit: porrò autem, pater ne rure redierit jam.
A. *Eamus ad me: ibi proximum eſt ubi mutes.*
CH. *rectè dicis.*
Eamus: de iſtac ſimul, quo pacto porrò poſſim
Potiri, conſilium volo capere unà tecum. A. *fiat.*

[ſ] Cujus uſus erat, ut aſtans aliquis ventulum faceret; ſimul refrigerandi cauſsâ & abigendorum culicum & muſcarum. Παρὰ βόστρυχον αὔραν Ἑλένας εὐπαγεῖ κύκλῳ πτερίνῳ πρὸ παρηίδος ἀΐσσων. Eurip. Oreſt.

* Sic Adelph. 3 act 2. ſc. *cæteros ruerem.* Activè.

[t] Ex obliquo, tranſverſa tuentibus oculis, & limis.

[u] Id eſt, Eunuchus.

ACTUS IV. SCENA I.

DORIAS.

D. ITà *me dii bene ament, quantum ego illum vidi, nonnihil timeo*

Miſera, nè quam [a] *ille hodie inſanu' turbam faciat, aut vim Thaidi,*
Nam poſt quam iſte advenit Chremes adoleſcens frater virginis,
Militem rogat, illum admitti ut jubeat, ille continuò iraſci, neque
Negare audere. Thais porrò inſtare, ut hominem invitet, id
Faciebat retinendi illius cauſſâ: quia, illa quæ cupiebat
De ſorore ejus indicare, ad eam rem tempus non erat.
Invitat triſtis. manſi ibi. illa cum illo ſermonem occipit.
Miles verò ſibi putare adductum ante oculos æmulum:
Voluit facere contrà huic ægré: heus heus, inquit, puer huc Pamphilam
Accerſe, ut delectet hic nos. illa exclamat, minimè gentium.
[b] *Tun' in convivium illam? miles tendere: inde ad jurgium.*
Interea [c] *aurum ſibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam.*
Hoc eſt ſigni, ubi primùm poterit, ſeſe illinc ſubducet, ſcio.

a Thraſo importunus, inſuavis, furioſus, propter Chremetem, quem ſibi rivalem adductum credebat. *Poſſem rivalem non ego ferre Iovem.* Tibullus.

b Cic. accuſatione in Verrem. *Quæſo, inquit Rubrius, Philodame, cur ad nos filiam tuam non introvocari jubes? tum ille negavit moris eſſe Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres.* Demoſth. idem in oratione de Pyrrhi cujuſdam hæreditate. Item Varro apud Nominum. v. *Acerbum. Virgo de convivio abdicatur ideo, quòd majores noſtri virginis acerba aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.* c Aurea ornamenta, quibus in convivio & domi utebatur, non tamen auſa in publicum prodire auro ornata. lege quippe Athenis cautum. Ετάιρα χρυσία, εἰσφορεῖ δημοσίᾳ ἰσω

ACTUS IV. SCENA II.

PHÆDRIA.

P. DUm rus eo, cœpi egomet mecum inter vias,
Ità ut fit, ubi quid in animo eſt moleſtia,
Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Pejorem partem. quid opu' eſt verbis? dum hæc puto,
Præterii imprudens villam. longe jam abieram,
Cùm ſenſi, redeo ſurſum, male verò me habens.
Ubi ad ipſum veni diverticulum, conſtiti:

Occepi

Occepi mecum cogitare, hem biduum hic
Manendum eſt ſoli ſine illa? quid tum poſtea?
Nihil eſt? quid? nihil? ſi non tangendi copia eſt.
Eho ne videndi quidem erit? ſi illud non licet,
Saltem hoc licebit certe a *extremâ lineâ*
Amare, haud nihil eſt. villam pratereo ſciens.
Sed quid hoc quòd timida ſubitò egreditur Pythias?

a Poſt 16 interpretes ariolos qui hic laborant, & à recta lineâ diſcedunt, Chriſtianus Becmannus cap. 12. Manuductionis ad Ling. Lat. concludit. Loquitur Phædria de initio amoris, proceſſu, & fine. Initium eſt *viſus* extrema ſc. linea, & terminus à quo; Propert. l. 2. eleg. 15. *oculi ſunt in amore duces.* Virgil. 1. Æn. *ardeſcitque tuendo.* Achilles Tatius l. 1. ὀφθαλμὸς γὰρ ὁδὸς ἐρωτικῷ τραύματι, Euripid. Hippolyt. Ἔρως ἔρως, ὁ κατ' ὀμμάτων ςάζεις πόθον, Spohocl. ἔρωτος ἀστραπήν τιν' ὀμμάτων ἔχει. Extrema itaque linea prima illa Viſus. proceſſus 2 Alloquium. 3 Tactus. 4 Oſculum. 5 Συνουσιασμὸς, qui finis & potiſſimus ſi ità loqui liceat, ut qui potiundi eſt, & τέλος σκοπιμώτατον. Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε. Τρὶς ὄλβιος, ὅς σ' ἀκούει. Ἡμίθεος δ' ὁ φιλῶν, ἀθάνατος δ' ὁ συνών. Antholog. ζ. Interpres hujus loci Ovidius 3 l. Metam. *liceat, quod tangere non eſt, Adſpicere & miſero præbere alimenta furori.*

ACTUS IV. SCENA III.

PYTHIAS, PHÆDRIA, DORIAS.

PY. *Ubi illum ego ſceleroſum miſera atque impium inveniam? aut ubi*
Quæram? hoccíne tam audax facinus facere eſſe auſum? PH. *perii. hoc quid ſit vereor.*
PY. *Quin inſuper etiam ſcelu', poſtquam* a *ludiſicatu eſt virginem,*
b *Veſtem omnem miſera diſcedit, tum ipſam capillo conſcidit.*
PH. *Hem.* PY. *qui nunc ſi detur mihi,*
Ut ego unguibus facilè illi oculos involem venefico!
PH. *Profectò neſcio quid* c *abſente nobis turbatum eſt domi.*
Adibo. quid iſtuc? quid feſtinas? aut quem quæris Pythias?
PY. *Hem Phædria, egon' quem quæram? abi hinc quò dignu' es cum donis tuis*
Tam lepidis. PH. *quid iſtuc eſt rei?*

a Contumeliâ affecit, vitiavit. namque ὑβρίζειν, καταπαίζειν ſequiori ſenſu accipi ſolent. Suetonius in Tiberio. Tacit. 13. an.

b Cùm virgo reluctaretur, aut potiùs, ipſa devirginata præ dolore ſibi veſtem & comas diſcidit & lanivit.

c Archaïſmus. vide Grammaticam noſtram, In Syntheſi pag. 53.

 PY. *Rogas*

PY. *Rogas me?* d *eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit?*
Virginem, quam hera dederat dono miles vitiavit.
PH. *quid ais?*
PY. *Perii.* PH. e *temulenta es.* PY. f *utinam ſic ſient, mihi qui male volunt.*
D. *Au, obſecro mea Pythias, quid iſtúcnam monſtri fuit?*
PH. *Inſanis: quî iſtuc facere eunuchus potuit?* PY. *ego illum neſcio*
Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipſa indicat.
Virgo ipſa lacrumat, neque, cùm rogites quid ſit, audet dicere:
Ille autem bonus vir nuſquam apparet. etiam hoc miſera ſuſpicor,
Aliquid domo abeuntem abſtuliſſe. PH. *nequeo mirari ſatis,*
Quò abire g *ignavos ille poſſit longiùs, niſi domum*
Forte ad nos rediit. PY. *viſe amabò, num ſit.* PH. *jam ſaxo ſcies.*
D. *Perii, obſecro. tam infandum facinus, mea tu, ne audivi quidem.*
PY. *At pol ego amatores mulierum eſſe audieram eos maxumos,*
h *Sed nihil poteſſe: verùm miſeræ non in mentem venerat:*
Nam illum aliquò concluſſem, neque illi commiſiſſem virginem.

d Eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit ille? in eâdem Gram. vide Ellipſin Relativi 50. pag.

e Ebria, temetum, vinū eſt meum. Τὸ μέθυ, οἶνος ἄκρατος.

f *Iſtuc inimicis ſiet.* Heauton. act. 5. ſc. 3. *Eveniat noſtris hoſtibus ille pudor.* Ovid. lib. 3. eleg.

g Al. *ignarus* hoſpes ſc. viarum ignarus.

h Jul. c. Scalig. exer. 275. coëunt, inquit, ſed nihil emittunt. Juvenal. Sat. 6. *Sunt quas Eunuchi imbelles, &c.* Martial. 6. l. 39. ep. & 67. Aphrodiſæus l. 1 Problem. Philoſtrat. l. 1. c. 23. Hieron. Epiſt. ad Lætam.

ACTUS IV. SCENA IV.

PHEDRIA, DORUS, PYTHIAS, DORIAS.

PH. EXi foràs ſceleſte. at etiam reſtitas
Fugitive? prodi, a *male conciliate.* DO. *obſecro.* PH. *oh,*
Illud vide, os ut ſibi diſtorſit carnufex.

a Maximo meo diſpendio empte. Omnis conventio, conciliatio eſt.

b *Quid*

b *Quid huc reditio eſt? quid veſtis mutatio eſt?*
Quid narras? paulum ſi ceſſaſſem Pythia,
Domi non offendiſſem: ita jam c *ornabat fugam.*
PY. *Habéſne hominem amabò?* PH. *quid ni?* PY. *ô*
factum bene!
DO. *Iſtuc pol verò bene.* PY. *ubi eſt?* PH. *rogitas? non*
vides.
PY. *Videam obſecro, quem?* PH. *hunc ſcilicet.* PY. *quis*
hic eſt homo?
PH. *Qui ad vos deductus hodie eſt.* PY. *hunc oculis ſuis*
d *Noſtrarum nunquam quiſquam vidit Phædria.*
PH. *Non vidit?* PY. *an tu hunc credidiſti eſſe, obſecro,*
Ad nos deductum? PH. *namque alium habui nemi-*
nem. PY. *au.*
Nec comparandus hic quidem ad illum eſt. ille erat
e *Honeſtâ facie, & liberali.* PH. *ità viſus eſt*
Dudum, quia f *variâ veſte exornatus fuit:*
Nunc tibi videtur fœdus quia illam non habet:
PY. *Tace obſecro: quaſi vero paulum interſiet.*
Ad nos deductus hodie eſt adoleſcentulus,
Quem tu videre verò velles, Phædria.
Hic eſt vetus, g *vietus,* h *veternoſus, ſenex,*
Colore i *muſtelino.* PH. *hem, quæ hæc eſt fabula?*
Eò redigis me, ut, quid egerim, egomet neſciam.
Eho tu emin' ego te? DO. *emiſti.* PY. *jube mihi denuo*
Reſpondeat. PH. *veniſtin' hodie ad nos? negat.*
At ille alter venit k *annos natus ſedecem:*
Quem ſecum adduxit Parmeno. PH. *agedum, hoc*
mihi expedi:
Primùm unde habes iſtam, quam habes, veſtem? taces?
l *Monſtrum hominis, non dicturus?* DO. *venit Chærea.*
PH. *Fraterne?* DO. *ità eſt.* PH. *quando?* DO. *hodie.*
PH. *quàm dudum?* DO. *modò.*
PH. *Quicum?* DO. *cùm Parmenone.* PH. *nóraſne*
eum priús?
DO. *Non: nec, quis eſſet, unquam audieram dicier.*

b Quid ſibi vult tua huc reditio? Periphraſis per Verbalia Comicis uſitata. *Quid tibi acceſſio eſt ad has ædes propè aut Pultatio.* Plaut. Trucul. act. 2. ſc. 2. & alibi frequens.

c Parabat, ut, *ornare nuptias, convivium, exercitum.* & ſupra act. 3. ſc. 5. *adornant ut lavet.*

d Noſtræ familiæ nulla. *Quiſquam* in fœmineo uſurpata, archaicé. Plaut. Rud. 4. act. 4. ſc. Ciſtel. 2. 3. Perſ. 4. 3.

e Miles ſuprà act. 3. ſc. 2. *Ità me dii ament, honeſtus eſt.*

f Variegatâ, coloribus aut liciis verſicolori cujuſmodi veſte ornabantur Eunuchi, ut multis coloribus texta fulgerent.

g Incurvus à *vieo*

h Veterno laborans, ſomnolentus, piger.

i Menander γαλεώτης γέρων. Cui facies lentigine maculoſa, ut ſtellioni corium Defendit Turnebus Terentium reprehenſum quòd *muſtelinum* colorem pro *ſtellionato* vertiſſet. lib. 12. c. 10. k Errare potuit Pythias; vel etiam, per μείωσιν, voluit. neque enim Chærea, potuit eſſe publicè cuſtos in Piræeo ante annum decimum nonum vel decimum octavum, minimùm, ut dictum ſuprà ad act. 2. ſc. 2. l Bene. de Eunucho. qui neque, mas, neque fœmina.

D 6 PH. *Vide*

PH. *Unde igitur, meum fratrem eſſe, ſciebas?* DO. *Parmeno,*

Dicebat eum eſſe: is dedit mihi hanc. PH. *occidi.*

DO. *Meam ipſe induit: poſt unà ambo abierunt foras.*

PY. *Iam ſati' credis* [m] *ſobriam eſſe me, & nîl mentitam tibi?*

Iam ſati' certum eſt virginem vitiatam eſſe? PH. *age nunc bellua,*

Credis huic quod dicat? PY. *quid iſti credam? res ipſa indicat.*

PH. *Concede iſtuc paululúm. audin? etiam paululúm. ſat eſt.*

Dic dum hoc rurſum, Chaerean' tuam veſtem detraxit tibi?

DO. *Factum,* PH. *& eâ eſt indutus?* DO. *factum.*

PH. *& pro te huc deductu' eſt?* DO. *ità.*

PH. *Iupiter magne* [n] *ô ſceleſtum, atque audacem hominem!* PY. *væ mihi!*

Etiam nunc non credis indignis nos irriſas modis?

PH. *Mirum ni tu credis quod iſte dicat. quid agam, neſcio.*

[o] *(Heus tu negato rurſum.) poſſúmne ego hodie ex te exſculpere*

Verum? vidiſtin' fratrem Chaeream? DO. *non.* PH. *non poteſt ſine*

[p] *Malo fateri. video. ſequere me hâc. modo ait, modo negat.*

Ora me. DO. *obſecro te verò Phædria.* PH. *intro nunc jam?* DO. *hoi, hei.*

PH. *Alio pacto* [q] *honeſtè quo modo hinc nunc abeam neſcio:*

Actum eſt [r] *ſiquidem.* [ſ] *tu me hîc etiam nebulo ludificabere?*

PY. *Parmenonis tam ſcio eſſe hanc technam, quàm me vivere.*

D. *Sic eſt.* PY. *inveniam pol hodie parem ubi referam gratiam.*

Sed nunc quid faciendum cenſes Dorias? D. *de iſtac me rogas.*

Virgi-

[m] Suprà dixerat Phædria *temulenta es.*

[n] Pronunciatum hoc de Chærea, voluit à Pythia intelligi quaſi dictum de Doro.

[o] Hoc voce ſubmiſſâ, ne exaudiat Pythias.

[p] Tormentis. *Omnes imperio, metu, vi, malo adactæ.* Cic. 4. verrinâ.

[q] Salvo honore meo, & fratris.

[r] Apoſiopeſis ſiquidem hæc ità ſiūt.

[ſ] Converſus ad Dorum hæc, quem introire quaſi ad ſupplicium & tormenta juſſum ſequitur Phædria.

Virgine? PY. *ita: utrum taceamne, an prædicem?*
D. pol, ſi ſapis,

t Quod ſcis neſcis, neque de Eunucho, neque de vitio virginis.

Hac re & te omni turba evolvis, & illi gratum feceris.

Id modo dic, abiſſe Dorum. PY. *ita faciam.* D. *ſed viden' Chremem?*

Thaïs jam aderit. PY. *quid ita?* D. *quia, cum inde abeo. jam tunc cœperat*

u Turba inter eos. PY. *tu aufer x aurum hoc: ego ſcibo ex y hoc quid ſiet.*

t Neſcleris. diſſimula te ſcire. Heauton. act. 4. ſc. 4. *Tu neſcis id quod ſcis.* Plaut Mil. 2. act. 6. ſc. *Linguam comprimes. Poſthac etiam illud quod ſcies, neſciveris. Ne videris, quod videris.*

u Iurgium, rixa. x Aurea ornamenta Thaidis. ſupra ſc. 1. hujus act. y Chremete.

Actus IV Scena V.

CHREMES, PYTHIRAS.

C. *Atat, data hercle verba mihi ſunt: vicit vinum quod bibi.*

Ac dum accubabam; qui videbar mihi eſſe pulcre ſobrius;

Poſtquam ſurrexi, neque a pes, neque b mens ſatis ſuum officium facit.

P. *Chreme.* C. *quis eſt? ehem Pythia, vah c quanto nunc formoſior*

Videre, quam dudum? P. *certe quidem tu pol multo alacrior.*

C. *Verbum hercle d verum hoc eſt: e* SINE CERERE ET LIBRO FRIGET VENUS.

Sed Thaïs multo ante venit? P. *an abiit jam à milite?*

C. *Jam dudum, ætatem. lites factæ ſunt inter eos maxumæ.*

P. *Nil dixit tum, ut ſequerere ſeſe?* C. *nihil, niſi abiens mihi innuit.*

a Magnum hoc vitium vino eſt. pedes captat primum, luctator doloſus eſt. Plaut. Pſeud. act. 5. ſc. 1.

b οἶνος ἔχει φρένας. Hom. Odyſſ. 6

c Ebriis, Τὰ μὴ καλὰ, καλὰ πέφανται. quod de amatoribus pronunciavit Theocriti Daphnis. Jul. 6. *Heus puer, vinum funde meracius, ut illam formoſam reddam;* Anacharſis, cum ex convivis quidam dixiſſet, uxorem ipſum duxiſſe deformem. d Atque εἰ τόσω ἀλήστως. e Νικρὸν Ἀφροδίτη Διονύσω δίχα ϗ Δήμητρος. Eurip. Ἐν πλησμονῇ τοι Κύπρις. vide Senecæ Hypolytum verſ. 203. Ariſtophanes citat Athenæus. Ἡδύς τι πίνειν οἶνος Ἀφροδίτης γάλα. lib. 10. c. 12. additq; Οὐ πολλῷ αὐτῷ ἤσιν τοι παρατόμοι ἀφροδισιῶ ὄρεξιν λαμβάνουσι.

P. *Eho,*

P. *Eho, nonne id ſat erat?* C. *at neſciebam id dicere illam, niſi quia.*
Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extruſit foras.
Sed eccam ipſam video: miror, ubi huic ego antevorterim.

ACTUS IV SCENA VI.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

T. *CRedo equidem illum jam affuturum eſſe, illam ut eripiat: ſine*
Veniat: atque ſi illam digito attigerit uno, [a] oculi illico
Effodientur, uſque adeo ego illiu' ferre poſſum ineptias,
Et magnifica verba, verba dum ſint. verum enim ſi ad rem
Conferentur, vapulabit.
C. *Thaïs ego jam dudum hic adſum.* T. *ô mi Chreme, te ipſum exſpectabam:*
Scin' tu turbam hanc propter te eſſe factam? & adeò ad te attinere hanc
Omnem rem? C. *ad me? qui?* [b] *quaſi iſtuc.* T. *quia dum tibi ſororem ſtudeo*
Reddere, & reſtituere, hac atque hujuſmodi ſum multa paſſa.
C. *Ubi ea eſt?* T. *domi apud me.* C. [c] *ehem.* T. *quid eſt?*
Educta ita, uti teque illaque dignum eſt. C. *quid aïs* T. *id quod res eſt.*
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quidquam pretii.
C. *Et habetur, & referetur à me Thaïs tibi, ita uti merita es,*
Gratia. T. *at enim cave, nè priùs, quàm hanc à me accipias, amittas*
Chreme: nam hæc ea eſt, quam miles à me vi nunc venit ereptum.

a Minæ Amazoniæ, apud Comicos. Plaut. Aul. 1. a 1. ſc. & 2. 2. ſc. Trin. 2. 4. ſc.

b Apoſiopeſis. quaſi ego iſtuc commoverim.

c Indignantis eſt; ubi ſororem ſuam in domo meretricis eſſe audiit.

Abi

Abi tu, ᵈ ciſtellam Pythias domo affer cum monumentis.

C.ᵉ *Viden' tu illum Thaïs?* P. *ubi ſita eſt?* T. *in ᶠ riſco, odioſa ceſſas?*

C. *Militem ſecum ad te quantas copias adducere?*

At at. T. *nunc formidoloſus obſecro es mi homo?* C. *apageſis.*

Egon' formidoloſus? nemo eſt hominum, qui vivat, minus.

T. *Atque ita opu' eſt.* C. *ah, metuo, qualem tu me eſſe hominem exiſtumes.*

T. *Imo hoc cogitato: quicum res tibi eſt, peregrinus eſt,*

Minu' potens quam tu, minu' notus, amicorum hic habens minus.

C. *Scio iſtuc: ſed tu* ᵍ QVOD CAVERE POSSIS, STVLTVM ADMITTERE *eſt.*

Malo ego nos proſpicere, quam hunc ulciſci acceptâ injuria.

Abi tu, atque oſtium obſera intus, ego dum hinc tranſcurro ʰ *ad forum:*

Volo ego adeſſe hic advocatos nobis in turba hac. T. *mane.*

C. *Melius eſt.* T. *mane.* C. *omitte. jam adero.* T. *nîl opus eſt* ⁱ *iſtis Chreme:*

Hoc dic modo, ſororem illam tuam eſſe, & te parvam virginem

Amiſiſſe, nunc cognoſſe: ſigna oſtende. P. *adſunt.* T. *cape.*

Si vim faciet, in jus ducito hominem: intellextin'? C. *probe.*

T. *Fac, animo hæc præſenti dicas.* C. *faciam.* T. *attolle* ᵏ *pallium.*

Perii, huic ipſi opus patrono eſt, quem defenſorem paro.

d Infantibus cum fortunæ aut miſericordiæ alienæ exponebantur, uti adnotatum ad act. 4 ſc. 5. Andriæ, apponebantur ſimul ἐπίζημα quibus tempore futuro & meliore poſſent agnoſci, hæc Græci λείψανα, σπάργανα & γνωρίσματα, Latini monumenta, vel crepundia vocabunt. Pamphilæ licet expoſita non erat, verum à prædonibus abrepta, ſupererant procul dubio, crepundia quædam & σπάργανα quibus agnoſci poſſet.

e Trepidare incipit ruſticus, viſo Thraſone cum comitatu.

f Ciſta pelle contecta.

g Pol cavere quam pœnitere præſtat. Σωφρονέστερον ἥγημαι τοῦ μετὰ τὸ παθεῖν ἰσχαλῶν, τὸ πρὶν παθεῖν φυλάξασθαι τὸ μὴ παθεῖν. *Stobæus.* *h* In foro obambulabant cauſidici. Forum autem intelligo *Peazzam* quam vocant, ab una parte locus eſt à fronte apertus, in quo exercentur judicia. ibi tribunal & ſubſellia. nobis, the Seſſions houſe: in area ipſa tabernæ, ubi habentur res venales the Market place: inibi ſpatiantur mercatores, feneratores, & quos recenſet Choragus in Plauti Curculione act 4. ſc. 1. the Exchange. *i* Advocatis. *k* Humeris delapſum vel per negligentiam madidi & ebrioli, vel ex concertatione tentendis in forum & abeundi occaſionem captantis.

ACTUS

ACTUS IV SCENA VII.

THRASO, GNATO, SANGA, CHREMES, THAIS.

THR. *H*[a]*Anccine ego ut contumeliam tam inſignem in me accipiam Gnato?*
Mori me ſatius eſt. Simalio, Donax, Syriſce, ſequimini.
Primum adeis expugnabo. G. *recte.* THR. *virginem eripiam.* G. *a probe.*
THR. *Male mulctabo ipſam.* G. *pulcre.* THR. *in medium huc agmen cum vecti Donax,*
Tu Simalio in ſiniſtrum cornu, tu Syriſce in dextrum.
Cedo alios: ubi centurio eſt Sanga, & b manipulus c furum? S. *eccum adeſt.*
THR. *Quid ignave? peniculon' pugnare, qui iſtum huc portes, cogitas?*
S. *Egone? imperatoris virtutem noveram, & vim militum:*
Sine ſanguine hoc fieri non poſſe: qui abſtergerem vulnera.
THR. *Vbi alii?* S. *qui malum, alii? ſolus Sannio d ſervat domi.*
THR. *Tu hoſce inſtrue. hic ego e ero poſt principia: inde omnibus ſignum dabo.*
G. *Illuc eſt ſapere, ut hoſce inſtruxit, ipſus ſibi cavit loco.*
THR. *Idem hocce f Pyrrhus factitavit.* C. *viden' tu Thaïs, quam hic rem agit?*
Nimirum conſilium illud rectum eſt de occludendis ædibus.
TH. *Sane, quod tibi nunc vir videatur eſſe, hic nebulo magnus eſt:*
Ne metuas. THR. *quid videtur?* G. *fundam tibi nunc nimis vellem dari.*

a Ex decoro perſonæ & inſtituto paraſiti, qui ſibi imperaverat omnia aſſentari, *recte, probe, pulcre*.

b Manus militum ſub eodem papillione degentium, ſub eodem ſigno pugnantium. Veget. l. 2. Plutarchus in Romulo, ſcribit Romulum duxiſſe magnas quaſdam manus militum in centurias diſtributas, in quibus ſingulis unus vehebat manipulum fœni aut herbæ in conto vel haſta, hinc manſiſſe nomen manipulis. Ovid. 3. Faſt. *Pertica ſuſpenſos portabat longa manipulos.* In legione centuriæ erant 60. manipuli 13. cohortes decem. Agel. l. 16. 4. c.

c Servorum culinariorum ſub Archimagiro Sanga. Coquos autem pro furibus celebrat Plautus in Autul. Pſeudol. alibi. d Cuſtodit res quæ ſunt domi. Plaut. *Nemo in ædibus ſervat.* Act. ſc. 2 *Quia nos eramus peregre, tutatus eſt domi.* Plaut. Amphil. 1. act. 1. ſc. legitur & *domum*. e In prima acie ſtabant Haſtati, in ſecunda Principes: poſt hos Triarii. Inter quos ſibi cavit Thraſo. & milites ipſi *principes* dicti ſunt *principia*, ut ſervi, ſervitia. f Epirotarum rex, quem Antigonus ducem optimum pronunciavit, ſiquidem conſenuit, ſuperſtes variis bellis. Annibal vero primas Alexandro dedit quia &c. Pyrrho ſecundas, quia caſtrametari primus docuiſſet, ſtratagematum in urbibus capiendis & præſidiis ponendis eſſet peritiſſimus, artem conciliandi homines optime calluiſſet. ſibi deniq; tertias &c. Liv. Dec. 4. l. 5.

*Vt tu illos * procul hinc ex occulto cæderes : facerent fugam :*

THR. *Sed eccam Thaïdem ipſam video.* G. *quam mox irruimus?* THR. *manc.*

OMNIA PRIUS EXPERIRI VERBIS, QUAM ARMIS, SAPIENTEM DECET.

Qui ſcis, an, quæ jubeam, ſine vi faciat? G. *Dii voſtram fidem !*

Quanti eſt ſapere! nunquam accedo ad te, quin abs te abeam doctior.

THR. *Thaïs, primum hoc mihi reſponde : cum tibi do iſtam virginem,*

Dixtin' hos mihi dies ſoli dare te? TH. g *quid tum poſtea ?* THR. *rogitas,*

Quæ mî ante oculos coram amatorem adduxiſti tuum?

TH. *Quid cum illo ut agas?* THR. *& cum eo clam ſubduxiſti te mihi ?*

TH. *Libuit.* THR. *Pamphilam ergo huc redde, niſi ſi mavis eripi.*

C. *Tibi illam reddat ? aut tu eam tangas ?* h *omnium.*

G. *ah, quid agis ? tace.*

THR. *Quid tu tibi vis? ego non tangam meam?* C. *tuam autem* i *furcifer ?*

G. *Caveſis: neſcis, cui maledicas nunc viro.* C. k *non tu hinc abis ?*

Scin' tu, ut tibi res ſe habeat? ſi quidquam hodie hic turba cœperis,

Faciam, hujus loci, m *diique, meique ſemper memineris.*

G. *Miſeret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.*

C. n *Diminuam ego caput tuum hodie, niſi abis.* G. *ain' vero* o *canis ?*

Siccine agis ? THR. *Quis tu es homo ? quid tibi vis ? quid cum illa rei tibi eſt ?*

C. *Scibis principio eam eſſe dico liberam.* THR. *hem.*

C. *civem Atticam.* THR. *hui.*

* ut Paris Homericus, Ex λόχȣ ἀμπήδησε.

g Inſolenter, & ut meretricem ſapit.

h Apoſiopeſis, *peſſime* aut tale quippiam.

i Vide quæ ad Scen. 5. act. 3. *tibi ut ego credam, furcifer.*

k Hoc paraſito dictum.

l Hoc militi.

m Diique vide Grammat. noſtram & Agellium. l. 9. 24. c.

n Capitis diminutio erat prioris ſtatus mutatio. 1 Cum aliquis ſimul & civitatem & libertatem amittebat. 2 Cum civitas amittebatur, libertas retinebatur. 3 Cum civitas retinebatur & libertas, ſed ſtatus hominis commutabatur. Caput diminuere ait Nonnius l. 9. Miſc. c. 10, eſt caput perdere. Hinc illa, truculenta Chremetis apud Terentium in Eunucho comminatio, quum mortem denunciaret. *Diminuam ego tibi caput* o Κυνῶπα, Κυνὸς ὄμματ' ἔχων Iliad. α Hom. i. e. impudens.

C. *Meam*

C. Meam ſororem. THR. p os durum. C. miles, nunc adeo edico tibi,
Ne vim facias ullam in illam. Thaïs, ego ad Sophronem eo
Nutricem, ut eam adducam, & ſigna oſtendam hæc.
THR. tun' me prohibeas,
Meam ne tangam? C. prohibeo inquam. G. audin' tu? hic q furti ſe alligat.
Satin' hoc eſt tibi? THR. hoc idem tu ais? TH. quære, qui reſpondeat.
THR. Quid nunc agimus? G. quin redeamus: jam hæc tibi aderit ſupplicans
Vltro. THR. credin'? G. imo certe. novi ingenium mulierum
r NOLVNT, UBI VELIS: VBI NOLIS, CVPIVNT VLTRO. THR. bene putas
G. s Iam dimitto exercitum? THR. ubi vis. G. Sanga, ita uti fortes decet,
Milites, t domi focique fac viciſſim ut memineris.
S. Iam dudum animus eſt in patinis. G. frugi es.
THR. vos me hac ſequimini.

p Perſrictæ frontis homo, vel, durioris.

q Reum ſe, quaſi apud prætorem, furti aſtringit, profeſſus ſe dolo malo rem à proprio domino auferre & detinere. Rei ligantur, innocentes abſolvuntur.

r Κακὸς θαρ' εἶμεν αὐτόθι εἴπυραῦ σύγε, inquit Epicharmus

s qui antea minas vociferebatur Sequimini, primum ædes expugnabo. Virginem eripiam. Male mulcabo ipſam. Jam ubi ad rem ventum eſt, cavet ſibi poſt principia, manere jubet & rem conſilio experiri. Quod quærit à paraſito, Quid nunc agimus? denique receptui canit turpiter, & exercitum. i.e. mancipium ſuum dimittit.

t Conteſtatur paraſitus principiis ſuis, quæ cum mediis tendunt ad finem, gulæ & ingluviei.

ACTUS V SCENA I.

THAIS, PYTHIAS.

T. Pergin' ſceleſta mecum a perplexe loqui?
Scio, neſcio: abiit: audivi: ego non affui.
Non tu iſtuc mihi dictura aperte es, quidquid eſt?
Virgo conſciſſa veſte lacrumans obticet,
Eunuchus abiit. quamobrem? quid factum eſt? taces?
P. Quid tibi ego dicam miſera? illum Eunuchum negant
Fuiſſe. T. quis fuit igitur? P. iſte Chærea.
T. Qui Chærea? P. iſte ephebus frater Phædriæ.
T. Quid ais venefica? P. atque certò comperi.
T. Quid is obſecro ad nos quamobrem adductus eſt?
P. neſcio,
Niſi amaſſe credo Pamphilam. T. hem miſera occidi,

a Περιπλέγδην. intricato tortiloquio.

Infelix, ſiquidem tu iſtac vera prædicas.
Num id lacrumat virgo? P. *id opinor.* T. *quid aïs ſacrilega?*
Iſtuccine interminata ſum hinc [b] *abiens tibi?*
P. *Quid facerem, ita ut tu juſti,* [c] *ſoli credita eſt.*
T. *Sceleſta,* [d] OVEM LVPO COMMISTI. *diſpudet,*
Sic mihi data eſſe verba. quid illuc hominis eſt?
P. *Hera mea tace, tace obſecro, ſalvæ ſumus: hominem*
Habemus ipſum T. *ubi is eſt?* P. *hem ad ſiniſtram, non vides?*
En. T. *video.* P. *comprehendi jube, quantum poteſt.*
T. *Quid illo facias ſtulta?* P. *quid faciam rogas?*
Vide amabò, ſi non, cum aſpicias, os impudens
Videtur. T. *non.* P. *tum, quæ ejus confidentia eſt.*

b Supra, act. 3. ſcen 2. *Quid aliud volui dicere? Hem, curate iſtam diligenter virginem.*

c Act. 3. ſc. 5. Antiphoni narrat Chærea ſibi commodatam à Thaide virginem. *Edicit, inquiens, nè vir quiſquam ad eam adeat, & mihi ne abcedam, imperat. In interiore parte ut maneam ſolus cum ſola.* d *Ut mavelis lupos apud oves relinquere, quam hos domi cuſtodes.* Plaut. Pſeudol. act. 1. ſc. 2. Antonius in concione dixerat, futurum ſe cuſtodem urbis, uſque ad Calendas Maias. *O preclarum,* inquit Cicero, *cuſtodem ovium, ut ajunt, lupum.* 3. Philippi. *Sed quis cuſtodiet ipſos cuſtodes?* Iuvenal. 6. Sat.

ACTUS V. SCENA II.

CHÆREA, THAIS, PYTHIAS.

C. A*Pud Antiphonem uterque,* [a] *mater, & pater,*
Quaſi deditâ operâ, domi erant, ut nullo modo
Introire poſſem, quin viderint me interim
Dum ante oſtium ſto, notus mihi quidam obviam
Venit, ubi vidi, ego me [b] *in pedes, quantum queo,*
In angiportum quoddam deſertum, inde item
In aliud, inde in aliud. ita miſerrimus
Fui fugitando. nè quis me cognoſceret.
Sed eſtne hæc Thais, quam video? ipſa eſt, hæreo.
Quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi
T. *Adeamus. bone vir Dore, ſalve: dic mihi,*
Aufugiſtin? C. *hera factum.* T. *ſatin' id tibi placet?*
C. *Non.* T. *credin' te impune habiturum?* C. [c] *unam hanc noxiam.*
Mitte: ſi aliam unquam admiſero ullam, occidito.
T. *Nũ meam ſævitiã veritus es?* [d] C. *non.* T. *quid igitur?*
C. [e] *Hanc metui, ne me criminaretur tibi.* (*impudẽs?*
T. *Quid feceras?* C. *paululum quiddam.* P. *eho, paululum*

a Antiphonis parentes.

b Ellipſis. conjeci ſc. aut dedi. i. e. fugi.

c Cic. pro Ligario. *Ignoſcite judices, lapſus eſt, non putavit. Si unquam poſthæc &c.*

d Quod aufugiſti.

e Pythiam.

An paululum eſſe hoc tibi videtur, virginem
Vitiare civem ? C. conſervam eſſe credidi.
P. *Conſervam ? vix me contineo, quin involem in*
Capillum monſtrum, etiam ultro deriſum advenit.
T. *abin' hinc inſana ?* P. *quid ita vero ? debeam,*
Credo, iſti quidquam [f] *furcifero, ſi id fecerim ;*
Præſertim cum ſe ſervum fateatur tuum.
T *Miſſa hæc faciamus. non te dignum Chærea*
Feciſti : nam ſi ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque adepol, quid nunc conſilî capiam, ſcio,
De virgine iſtac : ita conturbaſti mihi
Rationes omnes, ut eam non poſſim ſuis,
Ita ut æquom fuerat, atque ut ſtudui, tradere, ut
[g] *Solidum parerem hoc mihi beneficium Chærea.*
C. *At nunc dehinc ſpero æternam inter nos gratiam*
Fore Thaïs [h] *ſæpe ex hujuſmodi re quapiam, &*
Malo ex principio magna familiaritas
Conflata eſt. Quid ſi hoc [i] *quiſpiam voluit deus ?*
T. *Equidem pol in eam partem accipioque & volo.*
C. *Imo ita quæſo, unum hoc ſcito, contumelia*
Non me feciſſe cauſſa, ſed amoris. T. *ſcio,*
Et pol propterea magis nunc ignoſco tibi.
[k] *Non adeo inhumano ingenio ſum Chærea,*
Neque tam imperita, ut, quid amor valeat, neſciam.
C. *Te quoque jam Thaïs, ita me dii bene ament, amo.*
P. *Tum pol ab iſtoc, tibi hera cavendum intelligo.*
C. *Non auſim.* P. *nihil tibi quidquam credo.* T. *deſinas.*
C. *Nunc ego te in hac re mihi oro ut adjutrix ſies :*
Ego me tuæ commendo & committo fidei.
Te mihi [l] *patronam cupio Thaïs : te obſecro :*
[m] *Emoriar, ſi non hanc uxorem duxero.*
T. *Tamen ſi pater.* [n] C. *quid ? ah volet, certò ſcio,*
Civis modo hæc ſit. T. *paululum opperirier*

f Servi ob leve aliquod furtum, fugam, aut aliud delictum, furcam gravem è ligno in collo ferre cogebantur, ſubligatis ad collum manibus & per forum aut viciniam ignominiæ cauſa traducebantur, prædicantes peccatum ſuum. exinde à vicinis pro furibus, fugitivis aut infidis noti agnominabantur furciferi.

g Integram & intaminatam fratri ſuo reſtituere.

h Idem facinus, raptum ſc. Sabinarum eadem ſententia excuſat Romulus apud Livium : *Sæpe ex injuria poſtmodum gratiam ortam.*

i Deus mihi impulſor fuit, is me ad illam illexit, Plaut. 4. act. 10. ſc.

Ἐβιάσθη γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς τὸν Ἔρωτα δυναστείαν οὐκ εὐπορεῖ. Libanius progymnaſm. contra homicid. *k* *Non obtuſa adeo geſtamus pectora* Virg. Æn. *Non ignara mali* & ibid. *l* Tanquam, è ſervo tuo jam libertus. *m* Ne vivam. *n* Apoſiopeſis aſſenſerit.

Si

Si vis, jam frater ipſe hic aderit virginis:
[o] *Nutricem accerſitum iit, quæ illam aluit parvolam:*
In cognoſcendo tute ipſe hic aderis Chærea.
C. *Ego vero maneo.* T. *viſne interea, dum is venit,*
Domi opperiamur potius, quam hic ante oſtium?
C. *Imo percupio.* P. *quam tu rem actura obſecro es?*
T. *Nam quid ita?* P. *rogitas? hunc tu in ædes cogitas*
Recipere poſthac? T. *cur non?* P. *crede hoc meæ fidei,*
[p] *Dabit hic aliquam pugnam denuo.* T. *au, tace obſecro.*
P. *Parum perſpexiſſe ejus videre audaciam.*
C. *Non faciam Pythia.* P. *non pol credo, Chærea,*
Niſi ſi commiſſum non erit. C. *quin Pythias*
Tu me ſervato. P. *neque pol ſervandum tibi*
Quidquam dare auſim, neque te ſervare. apage te.
T. *Optime adeſt ipſe frater.* C. *perii hercle. obſecro*
Abeamus intro, Thaïs nolo me in via
Cum hac veſte videat. T. *quamobrem tandem? an*
quia pudet?
C. *Id ipſum.* P. *id ipſum?* [q] *virgo vero!* T. *i præ, ſequor.*
Tu iſtic mane, ut Chremem introducas Pythias.

o Supra act. 4. ſc. 7. *Ego eo ad Sophronam nutricem, ut eam adducam, & ſigna oſtendam hæc.*

p Inducet aliquod ſtuprum, ludificabitur, illudet nobis, ut antea.

q Virginem vero vitiare, veſtes diſcindere, capillum ejus laniare; id tibi pudori non erat, ibi nulla pudicitiæ nec verecundiæ ratio.

ACTUS V. SCENA III.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

P. *QVid? quid venire in mentem nunc poſſit mihi?*
Quidnam? qui [a] *referam ſacrilego illi gratiam,*
Qui hunc ſuppoſuit nobis? C. [b] *move vero ocyus*
Te, nutrix. S. *moveo.* C. *video,* [c] *ſed nil promoves.*
P. *Jamne oſtendiſti ſigna nutrici?* C. *omnia.*
P. *Amabo, quid ait, cognoſcitne?* C. *ac memoriter.*
P. *Bene ædepol narras: nam illi faveo virgini.*
Ite intro: jamdudum hera vos exſpectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video. viden' ut otioſus it, ſi diis placet!
Spero me habere, qui hunc [d] *meo excruciem modo.*
Ibo intro, [e] *de cognitione ut certum ſciam:*
Poſt exibo, atque hunc perterrebo ſacrilegum.

a Meditatur vindictam Pythias, quo pacto ulciſcatur Parmenonem. *quippe minuti ſemper, & infirmi eſt animi exiguique voluptas ultio. Continuo ſic collige, quod vindicta Nemo magis gaudet quam fœmina.* Juvenal. Sat. 13

b Nutricis gradum ſegnem increpat Chremes. c *Illa gradum ſtudio celerabat anili.* Virg. 4 l. Æneid. d Meo arbitratu. e De agnitione Pamphilæ.

ACTUS

ACTUS V. SCENA IV.

PARMENO, PYTHIAS.

PA. R*Eviſo, quidnam Chærea hic rerum gerat.*
Quod ſi aſtu rem tractavit, di voſtram fidem!
Quantam & quam veram laudem capiet Parmeno!
Nam ut mittam, quod et amorem difficillimum, &
Cariſſimum ab meretrice avara: virginem
Quam amabat, eam confeci ſine moleſtia,
Sine ſumptu, ſine diſpendio. tum hoc alterum,
Id vero eſt, quod ego mihi puto [a] *palmarium*
Me reperiſſe, quo modo adoleſcentulus
Meretricum ingenia & mores poſſet noſcere:
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
[b] *Quæ dum foris ſunt, nihil videtur mundius,*
Nec magis compoſitum quidquam, nec magis elegans:
Quæ cum amatore ſuo cum cœnant, [c] *liguriunt.*
Harum videre ingluviem, ſordes, inopiam.
Quam inhoneſtæ ſolæ ſint domi, atque avidæ cibi,
Quo pacto ex jure heſterno [d] *panem atrum vorent.*
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis.
PY. *Ego pol te pro iſtis dictis & factis, ſcelus,*
Ulciſcar; ut ne impune in nos illuſeris.

a Inſigne facinus, palma & triumpho dignum, ἀξιόνικον propterea (inquit Plutarchus Sympoſ. 8.) in certaminibus palmam ſignum eſſe placuit victoriæ; quoniam ingenium ejuſmodi ligni eſt, ut urgentibus opprimentibuſque ponderibus non cedat. Ariſtot. 7. Problematum. Agell. 3. l. 6. c. *b* Elegantiæ meretricum, foris cum amatoribus quando cœnant, in victu, veſtitu, ornatu, opponit ingluviem, ſordes, inopiam, domi ubi ſunt. *c* Delicate, cum delectu & faſtidio ſuaviora quæque delibant, *tangentes male ſingula dente ſuperbo*. Hor. Sat. 6. l. 2. *d* Τοὺς δ' ἐγκρυφίας ἄρτους φαιοὺς ὀνόμαζον Ἄλεξις. Athenæus. l. 3. c. 29.

ACTUS V. SCENA V.

PYTHIAS, PARMENO.

PY. P*Rô deûm fidem, facinus fœdum! ô infelicem adoleſcentulum!*
O ſceleſtum Parmenonem, qui iſtum huc adduxit!
PA. *quid eſt.*
PY. *Miſeret me. itaque, ut ne viderem, miſera huc effugi foras.*

Qua

Quæ futura a exempla dicunt in eum indigna? PA. *ô Iupiter.*

Quæ illæc turba eſt? numnam ego perii? adibo. quid iſtuc Pythias?

Quid ais? in quem exempla fient? PY. *rogitas audaciſſime?*

Perdidiſtiiſtum, quem adduxti pro Eunucho, adoleſcentulum.

Dum ſtudes dare verba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum eſt? cedo.*

PY. *Dicam. virginem iſtam, Thaïdi hodie quæ dono data eſt,*

Scin' eam hinc civem eſſe? & ejus b *fratrem adprime nobilem?*

PA. *Neſcio.* PY. *atque ſic inventa eſt. eam iſte vitiavit miſer.*

Ille ubi reſcivit factum frater violentiſſimus.

PA. *Quidnam fecit?* PY. *primum eum miſeris modis.*

PA. *Colligavit? hem.* PY. *atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaïde.*

PA. *Quid ais?* PY. *nunc minitatur porro ſeſe id,* c *quod mœchis ſolet.*

Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim. PA. *qua audacia*

Tantum facinus audet? PY. *quid ita tantum?* PA. *an non hoc maxumum eſt?*

Quis homo d *pro mœcho unquam vidit in domo meretricia.*

Deprendi quenquam? PY. *neſcio.* PA. *at ne hoc neſciatis Pythias,*

Dico, edico vobis, noſtrum eſſe illum herilem filium.

PY. *hem,*

a Tria pœnarum genera ſtatuit Plato in Gorgia; κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα. Tertia hæc vindicandi ratio eſt, cum punitio propter exemplum eſt neceſſaria, ut cæteri ſimilibus à peccatis metu cognitæ pœnæ deterreantur. Vide Agell. lib. 6. cap. 14.

b Hæc ad tetorem omnia.

c Athenienſibus, lege Draconis, capitale erat in adulterio deprehendi. uſitatiſſima pœna καυλοκοπή, παρατιλμός, ῥαφανίδωσις. Ariſtophanis interpres in Pluto & Nubibus. Lucian. de Peregr.

caput. ep. 15. Horat. 1. l. 2. ſat. *ut cuidam teſtes caudamque ſalacem Demeterent ferro.* Iuvenal. 10. Sat. *necat hic ferro, ſecat ille cruentis verberibus quoſdam mœchos & mugilis intrat.* d Lege item Solonis cautum. Ne quis pro mœcho prehenditor in ea quæ vel in lupanari, vel publice proſtat. Per lupanaria namque & ancillulas libido permittitur. Hieronymus in vita Fabiolæ Auguſtin. De civitate Dei l. 14. cap. 16. Lactant. l. 6. Divin. inſtit. cap. 23.

Obſe-

Obſecro quis eſt? PA. *ne quam in illum Thaïs vim fieri ſinat.*

Atque adeo autem cur non egomet intro eo? PY. *vide Parmeno*

Quid agas, nè neque illis proſis, & tu pereas. nam hoc putant,

Quidquid factum eſt, ex te eſſe ortum. PA. *quid igitur faciam miſer?*

Quidve incipiam? ecce autem video rure redeuntem ſenem.

Dicam huic, an non? dicam hercle; etſi mihi magnum malum.

Scio paratum. ſed neceſſe eſt, huic ut ſubveniat. PY. *ſapis:*

Ego abeo intro: tu iſti narrato omnem rem ordine, ut factum ſiet.

ACTUS V SCENA VI.

LACHES, PARMENO.

L. *Ex meo propinquo rure hoc capio commodi:*

Neque agri, neque urbis odium me nunquam percipit.

Ubi ſatias cœpit fieri, commuto locum.

Sed eſtne ille noſter Parmeno? & certe ipſus eſt.

[a] *Quem praſtolare Parmeno hic ante oſtium?*

[b] P. *Quis homo eſt? hem, ſalvum te advenire here gaudeo.*

L. *Quem praſtolare?* P. *perii. lingua hæret metu.*

L. *hem,*

Quid eſt? quid trepidus? [c] *ſati'ne ſalve? dic mihi.*

P. *Here,* [d] *primum te arbitrari id, quod res eſt, velim:*

Quidquid hujus factum eſt, culpa non factum eſt mea.

L. *Quid?* P. *recte ſane interrogaſti, oportuit*

Rem prænarraſſe me. emit quendam Phædria

Eunuchum, quem dono huic daret. L. *cui?* P. *Thaïdi.*

a Cic. tamen cum Dativo. *Qui tibi ad forum Aurelianum præſtolarentur.* 2 invectiva.

b Quaſi de improviſo reſpicit ad herum, quem ante viderat.

c Satiſne ſalvæ ſunt res noſtræ? Legitur & *ſalve* adverbialiter quam lectionem aſtruit Briſſonius l.8 autoritate Livii, Saluſtii, Plauti, Auſonii, Apuleii &c.

d Præmunitio & excuſatio præpoſtera male conſcii animi ſe purgantis antequam accuſetur.

L. Emit! perii hercle. quanti? P. viginti minis.
L. Actum eſt. P. tum quandam fidicinam amat [e] hic Charea.
L. Hem! quid? amat? an ſcit jam ille quid meretrix ſiet?
An [f] in aſtu venit? aliud ex alio malum.
P. Here, nè me ſpectes: me impulſore hæc non facit.
L. Omitte de te dicere, ego te furcifer,
Si vivo. ſed iſtuc, quidquid eſt, primum expedi.
P. Is pro illo Eunucho ad Thaidem deductus eſt.
L. Pro Eunuchon'? P. ſic eſt. hunc pro mœcho poſtea
Comprehendere intus & conſtrinxere. L. occidi.
P. Audaciam meretricum ſpecta. L. nunquid eſt
Aliud mali damnive, quod non dixeris,
Reliquom? P. [g] tantum eſt. L. ceſſon' huc introrumpere?
P. Non dubium eſt, quin mihi magnum ex hac re ſit malum,
Niſi [h] quia neceſſe fuit hoc facere. id gaudeo,
Propter me hiſce aliquid eſſe eventurum mali:
Nam [i] jam diu aliquam cauſſam quærebat ſenex,
Quamobrem inſigne aliquid faceret iis: nunc repperit.

[e] Adverb. in hac urbe vel, in ædibus Thaidis.
[f] In urbem ex Piræeo. ὡς ἄστυ εἰς Ἀθήνας εἰσιοῦσι καὶ ἀστικοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων λέγεται. Stephan. de Vrbib. & Cic. l. 2. de legib. Veſtri Attici, priuſquam eos Theſeus demigrare ex agris & in Aſtu, quod appellabatur, omnes ſe conferre juſſit. *Latomus* proverbium eſſe ait, dicique de callidis ex uſu peritis, ſed nullo fultus tibicine. adagiographi non agnoſcunt. [g] Nihil præterea. [h] Vt filio ſuo Chæreæ ſuccurreret. [i] Infeſtus meretrici propter corruptum ab ea Phædriam.

ACTUS V. SCENA VII.

PYTHIAS, PARMENO.

PY. Nunquam adepol quidquam jam diu, quod magis vellem evenire,
Mi evenit, quam quod modo ſenex intro ad nos venit errans.
Mihi [a] ſolæ ridiculo fuit, quæ, quid timeret, ſciebam.
PA. Quid hoc autem eſt? PY. nunc id prodeo, ut conveniam Parmenonem.
Sed ubi obſecro eſt? PA. me quærit hæc? PY. atque eccum video. adibo.

[a] Archaice, pro *ſoli*. ut *alteræ*, *iſtæ* &c. adi Grammat. noſtram.

PA. *Quid eſt inepta? quid tibi vis? quid rides? pergin?* PY. *perii.*

Defeſſa jam ſum miſera te ridendo. PA. *quid ita?* PY. *rogitas?*

Nunquam pol hominem ſtultiorem vidi, nec videbo. ah;

[b] *Non pote ſatis narrari, quos ludos præbueris intus.*

At etiam primo [c] *callidum & diſertum credidi hominem.*

PA. *Quid?* PY. *illicone credere ea, quæ dixi, oportuit te?*

An pœnitebat flagitii, te autore quod feciſſet

Adoleſcens, ni miſerum inſuper etiam patri indicares?

Nam quid illi credis animi tum fuiſſe, ubi veſtem vidit

Illam eſſe eum indutum pater? quid? jam ſcis te periiſſe?

PA. *Ehem, quid dixti peſſuma? an mentita es? etiam rides?*

Itan' lepidum tibi viſum eſt, [d] *ſcelus, nos irridere?* PY. *nimium.*

PA. *Siquidem iſtuc impune habueris.* PY. *verum.* PA. *reddam hercle.* PY. *credo:*

Sed [e] *in diem iſtuc Parmeno eſt fortaſſe, quod minitare:*

Tu jam [f] *pendebis, qui ſtultum adoleſcentulum nobilitas,*

Flagitiis, & eundem indicas: uterque in te [g] *exempla edet.*

PA. *Nullus ſum.* PY. *hic pro illo munere tibi honos eſt habitus. abeo.*

PA. *Egomet meo indicio miſer,* [h] *quaſi ſorex, hodie perii.*

[b] Al. *Non ſatis poteſt narrari.* Al. *Non pote ſatis narrari*, i. e. poſſibile.

[c] Video autem te ſtolidum eſſe, qui temere credideris; & facilem, qui falſa pro veris narraveris.

[d] Sceleſta vide And. act. 3. ſcen. 5.

[e] In longam dilationem.

[f] E trabe pendens vapulabis.

[g] Notum (notorium dicerent juriſconſulti) facis. *Nobilito* autem in utramque partem accipitur. ut. *Teſtis eſt Phalaris, cujus præter cæteros nobilitata eſt crudelitas.* Cic. 2. l. de offic. [h] Supra ſcen. 5. hujus actus. [i] Sorices ſtrepitu aut ſtridore vocis vel arroſionis ſe produnt, unde etiam noctu & per tenebras, ab iis qui attendunt, transfiguntur, *tacitè paſci ſi poſſet corvus, haberet Plus dapis & rixæ multò minus invidiæque.* Horat. 17. epiſt. l. 1,

ACTUS V SCENA VIII.

GNATO, THRASO.

G. Quid nunc? qua ſpe, aut quo conſilio huc imus? quid inceptas Thraſo?

T. *Egone? ut Thaidi me dedam, & faciam quod jubeat.* G. *quid eſt?*

T. *Qui*

T. *Qui minus huic, quam Hercules ſervivit* a *Omphale?* G. *exemplum placet.*
Vtinam tibi commitigari videam ſandalio caput.
Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autem hoc eſt mali?
b *Hanc ego nunquam videram etiam. quidnam properans hinc proſilit?*

a Lydiæ regina, cui ſervivit Hercules, clava & leonis pelle exutus muliebri ornatu purpuraque indutus colum tractavit, eique ſupplicium ſui dedit, καὶ ἄμυθμος τῷ παιδίσκῳ, Lucianus lib. de ſcribenda hiſtoria *ſolea puer objurgabere rubra.* Perſ. Sat. & quæ nos ibi. b Chæream.

Actus V Scena IX.

CHÆREA, PARMENO, PHÆDRIA, GNATO, THRASO.

C. O a *Populares, ecquis me vivit hodie fortunatior?*
Nemo hercle quiſquam: nam in me plane dii poteſtatem ſuam
Omnem oſtendere, cui tam ſubito tot b *congruerint commoda.*
PA. *Quid hic lætus eſt?* C. *ô Parmeno mi, ô mearum voluptatum omnium*
Inventor, inceptor, perfector, ſcin' me in quibus ſim gaudiis?
Scis Pamphilam meam inventam civem? PA. *audivi.* C. *ſcis ſponſam mihi?*
PA. c *Bene, ita me di ament factum.* G. *audin' tu illum quid ait?* C. *tum autem Phædria,*
Meo fratri, gaudeo amorem eſſe omnem d *in tranquillo: una eſt domus:*
Thais patri ſe commendavit e *in clientelam & fidem:*
Nobis dedit ſe. PA. *fratris igitur Thaïs tota eſt.* C. *ſcilicet.*
PA. *Iam hoc aliud eſt quod gaudeamus: miles pellitur foras.*

a Cives.

b Confluxerint, ſimul depluerint.

c Gratulationis formula.

d Securum. *omnis res jam in vado* Andr. 4. act. 2. ſc. *Ego in portu navigo.* And. 3. act. 1. ſc.

e Ex jure applicationes, cujus meminit Cicero. 1. de Oratore. peregrini ſe opulento alicui in clientelam dabant. quod Athenienſes νέμειν προστάτην appellabant. ἀπροστασίου δίκη lis contra eum qui ſibi nullum patronum adoptarat.

C. *Tum tu frater, ubi ubi eſt, fac quamprimum hæc audiat.* PA. *viſam domi.*

T. *Nunquid Gnato dubitas, quin ego nunc perpetuo perierim?* G. *ſine.*

Dubio opinor. C. *quid commemorem primum; aut quem laudem maxume?*

Illumne qui mihi dedit conſilium ut facerem; an me, qui id auſu' ſim

Incipere? an [f] *fortunam collaudē, quæ gubernatrix fuit.*

Quæ tot res, tantas, tam opportune in unum concluſit diem? an

Mei patris feſtivitatem & facilitatem? ô Iupiter

Serva obſecro hæc nobis bona. PH. *Dii voſtram fidem! incredibilia*

Parmeno modo quæ narravit. ſed ubi eſt frater? C. *præſto eſt.* PH. *gaudeo.*

C. *Satis credo. nil eſt Thaïde hâc frater tuâ dignius,*

Quod ametur: ita noſtræ eſt omni fautrix familiæ. PH. *hui mihi*

Illam laudas? T. *perii,* [g] *quanto ſpei eſt minu', tanto magis amo,*

Obſecro! Gnato, in te ſpes eſt. G. *quid vis faciam?* T. *perfice hoc*

Precibus, pretio, ut hæream aliquâ in parte tamen apud Thaidem.

G. *Difficile eſt.* P. *ſi quid collibuit, novi te. hoc ſi effeceris,*

[h] *Quodvis donum & præmium à me optato, id optatum feres.*

G. *Itane?* T. *ſic erit.* G. *hoc ſi efficio,* [i] *poſtulo ut tua mihi domus*

Te præſente abſente, pateat, [k] *invocato ut ſit locus*

Semper. T. *do fidem ita futurum.* G. *accingar.* PH. *quem hic ego audio?*

O Thraſo! T. *ſalvete.* PH. *tu fortaſſe quæ facta hic ſient*

Neſcis. T. *ſcio.* PH. *cur te ergo* [l] *in his ego conſpicor regionibus?*

[f] *Quæ rerum humanarum domina* &c. Cic. pro Marcello Quæ in vita humana utranque facit paginam, rerum acceptarum, & expenſarum. Plin.

[g] Inſani militis amor inſaniſſimus. Amor ſpe intenditur, metu creſcit & flagrat.

[h] Εὔξαι τί βούλει, πάντα σοι γενήσεται. Menander.

[i] Stat ſibi & principiis ſuis paraſitus, ut ventri ſit bene, cavet.

[k] Crobylus apud Athenæum. l.2.c. 8. paraſitum αὐτόματον vocat. quod ipſe ultro ad cibum veniat, & non invitatus. Dalechamp Αὐτόματος quod ſponte venit. Hom. [l] In hac parte urbis dividebantur urbes in regiones ut Roma in 14 regiones. Athenis hic ſcena. vide Meurſium.

T. *Vobis*

T. *Vobis fretus.* PH. *ſcis quam fretus? miles edico tibi,*
Si in platea hac te offendero poſt unquam, quod dicas mihi,
Alium quærebam, iter hac habui: periiſti. G. *eja haud ſic decet.*
PH. *Dictum eſt.* G. *non cognoſco* m *voſtrum tam ſuperbum.* PH. *ſic erit.*
G. *Prius audite paucis: quod cum dixero, ſi placuerit,*
Facitote. PH. *audiamus.* G. *tu concede paulum iſtuc Thraſo.*
n *Principio ego vos ambo credere hoc mihi vehementer velim,*
Me, hujus quidquid faciam, id facere maxume cauſſa mea:
Verum idem ſi vobis prodeſt, vos non facere inſcitia eſt.
PH. *Quid id eſt?* G. *militem ego rivalem recipiendum cenſeo.* PH. *hem.*
Recipiendum! G. *cogita modo. tu hercle cum illa, Phædria,*
Et libenter vives: o *etenim bene libenter victitas,*
Et quod des paulum, p *& neceſſe eſt multum accipere Thaidem.*
Ut tuo amori q *ſuppeditare poſſit ſine ſumptu tuo; ad*
Omnia hæc magis opportunus, nec magis ex uſu tuo
Nemo eſt, principio & habet quod det, & dat nemo largius.
r *Fatuus eſt, inſulſus,* s *tardus, ſtertit noctesque, & dies?*
Neque tu iſtum metuas ne amet mulier: pellas facile, ubi velis.
PH. *Quid agimus?* G. *præterea hoc etiam, quod ego vel primum puto.*
Accipit homo nemo melius prorſus, neque prolixius.
PH. *Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus eſt.* C. *idem arbitror.*
G. *Recte facitis. unum etiam hoc vos oro, ut me in veſtrum gregem*

m Ingenium, animum, morem.

n Advertenda ſubit aſſentatorum fides, qui ſibi, ſuo commodo & gratiæ, in negotiis ſibi delegatis, velificantur. imo prævaricantur; & deſtituta, quam in mandatis habuere cauſſa adverſam juvant. Ulpian.

o Uſque laute & opipare frequens epulari vis.

p *Meretricem idem eſſe reor, mare ut eſt* &c. ſupra ad Scen. 1. act. 2.

q Se, ſumptus. *al.* pro *ſuppetere.*

r Inſipidus, à ſapore ciborum ſumptum. Martial. *ut ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ.* 13. l. 13. ep.

s Ingenio & ſenſu habes. *Elephanti corio circumtectus.* i. e. ſtupidus. Plaut. mil. 2. act. 2. ſc.

t Invitat & excipit, nemo liberalius ac benignius. *Illos porticibus rex accipiebat in amplis.* Virg. Æn. 3.

Recipiatis. [u] *ſatis diu hoc jam* SAXUM VOLVO.
PH. *recipimus.*
C. *Ac libenter.* G. *at ego pro iſtoc Phadria , & tu Charea,*
Hunc comedendum & deridendum vobis [x] *prabeo.*
C. *placet.*
PA. *Dignus eſt.* G. *Thraſo, ubi vis , accede.* T. *obſecro te quid agimus ?*
G. *Quid? iſti te ignorabant. poſtquam eis mores oſtendi tuos ,*
Et collaudavi ſecundum facta & virtutes tuas ,
Impetravi. T. *bene feciſti. gratiam habeo maxumam.*
Nunquam etiam fui uſquam , quin me omnes amarent plurimum.
G. *Dixin' ego vobis , in hoc eſſe* [y] *Atticam elegantiam ?*
PH. *Nil prater promiſſum eſt. ite hac. vos valete, & plaudite.*

[u] Iamdiu hoc ago ut militem ac me in veſtram admittatis ſocietatem. à ſaxo quod volvit Siſyppus tractum. Ovid. Met. 3.
[x] Sic Mſs. plurimi. Sunt tamen qui habent *propino* eodem ſenſu , quo uſurpatur ab iis qui ſe invicem ad pocula invitant. προπεπωκότες inquit Suidas, ἀντὶ τοῦ παραδεδωκότες &c, ab antiquorum conſuetudine regum , qui phialas argenteas aut aureas compotoribus propinabant quas illi ſecum auferrent. προπίνειν ἀντὶ τοῦ χαρίζεσθαι. Philoſtratus in vita Apollonii, προπίνω σοι ἄνδρα ἕλληνα. *Venenatam partem fratri edendam propinans.* Spartian in Antonino. [y] Genuinam & germanam , puram putam. Ironice, ut & quæ præcedebant.

HEAUTONTI-MORUMENOS PUB. TERENTII

Carthaginienſis Afri.

Acta Ludis Megalenſibus L. Cornelio Lentulo & L. Valerio Flacco Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio & L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus Claudii. Græca eſt Menandru. Acta Primum Tibiis Imparibus. Deinde duabus dextris. Acta 3. Edita M. Juventio & M. Semponio Conſulibus. Anno ab Urbe Condita DXCI. Ante Chriſtum Natum CLXI.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

ANTIPHILA, *meretrix.*	MENEDEMVS, *ſenex.*
BACCHIS, *meretrix.*	NVTRIX.
CHREMES, *ſenex.*	PHRIGIA, *ancilla.*
CLINIA, *adoleſcens.*	SOSTRATA, *matrona.*
CLITIPHO, *adoleſcens.*	SYRVS, *ſervus.*
DROMO, *ſervus.*	

PERSONÆ MVTÆ.

ARCHONIDES, *ſenex.*	PHANOCRATES, *ſenex.*
CRITO, *ſenex.*	PHILTERO, *anus.*
PHANIA, *ſenex.*	SIMVS, *ſenex.*

IDIOMATA PERSONARVM PRÆCIPVARVM.

Menedemus, *non magni judicii, ac parvi animi in regunda familia, vehemens in quam inclinat partem, in filium*

lium primum durior, mox benignior.

Chremes, *judicio & conſilio major, in aliorum rebus prudentior quam ſuis, commiſſa tamen per imprudentiam, poteſt reſtituere.*

Clinia, *patrem timens & in amore fidelis.*

Clitipho, *ardentiſſimus, & ſui in amando impotens.*

Bacchis, *artium meretriciarum perdocta & ſuperba.*

Syrus, *Vafer ſervus, callidus & audax in ſtruendis dolis.*

Softrata, *mariti reverens, ſed benignior in liberos.*

Dromo, *tardus ac lentus.*

RATIO NOMINVM.

Antiphila, *ab* ἀντὶ *&* φιλέω. *q d. redamans.*

Bacchis, *à* βάκχος, *quod ſignificat, vel furore percitum, vel Liberum Patrem. quaſi dicas, vel furibundam, vel temulentam.*

Chremes, *vide Andriam.*

Clinia, *à* κλίνω, *vel quod fugiendo declinaret moroſitatem patris, vel quod parentem fecit in ſe inclinare.*

Clitipho, *à* κλειτὸς, *inclytus, ex* κλείω, *celebro,* & φῶς, *lux. q. d. inclytum lumen.*

Dromo, *vide Andriam.*

Menedemus, *à* μένος, *animus, vel robur, &* δῆμος *populus q. d. robur populi, quod potens famulorum turbam aleret.*

Phrygia, *gentile nomen.*

Softrata, *à* σώζειν *ſervare, quia ſervavit filiam, ex mariti conſilio interficiendam.*

Syrus, *gentile nomen.*

Heautontimorumeni Argumentum, C. SULPITIO APOLLINARI AUTORE.

IN militiam proficiſci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animique ſeſe angebat, facti pœnitens.
Mox ut revorſu' eſt, clam patrem divortitur
Ad Clitiphonem. is amabat ſcortum Bacchidem.
Cum accerſeret cupitam Antiphilam Clinia,
Ut ejus Bacchis venit amica, ac ſervolæ
Habitum gerens Antiphila, factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculæ aufert à ſene:
Antiphila Clitiphonis reperitur ſoror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

ALIUD M. ANT. MURETI.

CHremes Soſtratæ uxori gravidæ imperat, ſi puellam pareret, ut eam ſtatim interficeret. Fuit hæc immanitas in veterum moribus, ut, cùm fera nulla ſit quę fœtus ſuos non diligat, ipſi quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere aut exponere fas putarent. Soſtrata puellam enixa (ut eſt maternus ſemper animus clementior) vitam ei adimere non ſuſtinuit: ſed pauperculæ cuidam anui Corinthiæ Philteræ nomine, exponendam dedit: etiamque muliebri quâdam ſuperſtitione, annulum de digito detractum ſuo, juſſit, ut unà cum puella exponeret. Id, quod tum ſtultè factum videri poterat, poſtea puellæ ſaluti fuit: ejus enim annuli ope tandem agnita eſt à ſuis. Avus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatque ut ſuam. Eam, cùm adoleviſſet, anuſque illius filia putaretur, Menedemi filius Clinia perditè amare cœpit, propè jam ut pro uxore haberet. quod ubi reſcivit pater, ita violenter tulit, ut filium, aſſiduitate jurgandi, clam militatum in Aſiam abire coëgerit. tum verò qui filii amorem iniquo animo tulerat, multò iniquiore ejuſdem abſentiam ferre cœpit. Itaque ut de ſe ſupplicium abſenti filio daret, qui eum ſævitiá ſuâ exegiſſet ex ædibus, ædes, ſuppellectilem, familiam

 vendit,

vendit, præter, qui ſervi ad opus ruri faciundum, utiles erant: ingentemque ſibi agrum comparat, ubi à prima luce ad noctem non ſervos modo exerceret, verùm etiam homo ſexagenarius, ſenectutem miſeris modis excruciaret ſuam. Profecto Cliniâ, Philtera, quæ, ut dixi, Antiphilæ putabatur mater, extremum vitæ diem morte confecit. Clinia, cùm jam menſes tres abfuiſſet, amicæ deſiderio reverſus, non auſus eſt patri ſe inconſpectum dare, antiquam illius aſperitatem veritus, ſed ad Clitiphonem, Chremetis filium, divertit, quicum magna ipſi à puero familiaritas interceſſerat. Clitipho, ſodalis reditu lætus, Syrum & Dromonem ſervos (jam autem adveſperaſcebat) in urbem, ad accerſendam Antiphilam, mittit. Expoſuerat eo ipſo die Menedemus Chremeti, quanto ſibi deſiderio eſſet filius: parùm ut abfuerit, quin Chremes, cùm primùm de reditu Cliniæ accepit, mitteret qui ei nunciaret. continuit tamen ſe in diem poſterũ; quòd ità magis è re illius fore conſeret Syrus, ſummâ ſervus & audaciâ, & aſtutiâ: qui cùm Antiphilam tantùm accerſere juſſus eſſet, etiam Bacchidem adduxit. Erat hæc meretrix, procax, potens, ſumptuoſa, nobilis, cujus ſe amore haud ità pridem irretierat Clitipho, quò autem res Chremetẽ lateret, hoc conſilium capiunt, ut Bacchidem quidem amicam Cliniæ, Antiphilam vero unã de illius ancillis eſſe ſimularent; poſtridie manè Chremes ad Menedemum diluculò proficiſcitur, & rediiſſe Cliniam nuntiat. Ille gaudio amens, filiũ jamjam videre, jamjam amplecti, jamjam ei ſe ſuaque omnia permittere cupiebat. At Chremes, cave, inquit, faxis: iſtoc enim modo & te & eum, & rem unà perdideris tuam. ſimul ei oſtendit, quot incommoda capturus ſit, ſi tam molli eſſe ſe tamque infracto animo oſtenderit. Cliniȩ amicam (eam enim Bacchidem exiſtimabat) non jam pauperculam eſſe, aut parvo cõtentam, ut antea; ſed ſumptuoſam, gemmis atq; auro collucentem, cum familia numeroſiſſima. Vna, inquit, mihi nox tantùm non paupertatem attulit, nedum tu te cenſeas oneri ferundo fore, ſi te illi perpetuò ſumptibus ſuppeditare oporteat. Quin tu ità potiùs agito. Humanè quidẽ & comiter excipito filium: iſtud tamen tam impotens illius deſiderium occultum habeto: tum ſi ille, quod amicæ det, ut habeat, machinam adverſum te aliquam ſtruet, falli te ſinito. ita & eum commodiùs retinebis apud te, & ſumptuum facies minùs. Hæc Chremes, neſcius (ut ſunt humana) oculatum foris eſſe ſe, cæcum domi. Interea

enim meditabatur Syrus, decem minas,quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quomodo illi à Chremete ipſo conficeret: jamque inibi erat,cùm eum Chremes arreptum blande compellat,hortaturque,aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. Injecit in ſermone Syrus mendacium à ſe pro tempore confixum:anum Corinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuò accepiſſe à Bacchide: eâ mortuâ, puellam pro pecunia illâ arrhaboni relictam. Dum hæc aguntur,annulum ſuum agnovit Soſtrata,ejuſque indicio, Antiphilam filiam, ſuam eſſe cognovit.Gaudio exſiliens, omnem rem defert ad virum,qui,eâ leviter objurgatâ,ob repertam tamen filiam ipſe quoque gaviſus eſt. Jam omnia in tranquillo erant,abſque Bacchide fuiſſet. Sed & illi quoquomodo decem excudendæ erant argenti minæ & periculum erat, nè aliqua eam Chremes filii amicam eſſe reſciſceret.Ibi Syrus audax conſilium init,quomodo & utrique ſeni rem,ut erat,patefaceret,& commodè ſe è tam impedito negotio expediret. Primùm igitur Chremeti,reperi,inquit, quomodo argentum à Menedemo eripiam. Dicemus ei,Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam eſſe: orabimuſque, ut eam domi ſuæ dies aliquot eſſe patiatur;teque id celatum velit.PorròClinia filię tuę, quæ modò reperta eſt, formam ſibi complacitam eſſe dicet; eamque petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit,petet à patre ſuo,qui novæ nuptæ ornamenta coëmat:eam pecuniam numeraturus eſt Bacchidi. Jam autem ad Menedemum,Syri hortatu, tranſierat Bacchis, & eò pompam omnē ſuam tranſduxerat. Chremes primò non ſatis conſilium illud probare: at illum certè,inquit Syrus,pecuniam, pro qua filia tua oppoſita erat pignori,quin diſſolvas,facere honeſtè non potes.Ego verò,inquit Chremes,& libenter quidē.Immo,verò,infit Syrus dato eam Clitiphoni,qui ad Bacchidem deferat:ita enim faciliùs credet Menedemus,eam illius eſſe.Sit ità ſanè Numeratur à patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret.Interea tota res detegitur,indignari Chremes,& fremere & minitari ſe omnia atrociſſima exempla editurum.Tandem, cum priùs Antiphilam Cliniæ collocâſſet,partim Menedemi, partim uxoris precibus deliniitus,ignoſcit. Clitipho ſe,relictis meretriciis amoribus,uxorem ducturum pollicetur. Cùm autem cæterarum fabularum argumentum uno die contineri ſoleat, hujus non niſi biduo explicari poteſt.

PROLOGVS.

N E cui ſit voſtrum mirum, a cur parteis ſeni
Poëta dederit, quæ ſunt adoleſcentium:
Id primum dicam: deinde, quod veni, eloquar.
Ex integra Græcâ b *integram comœdiam*
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon:
c *Duplex quæ ex argumento facto eſt ſimplici.*
Novam eſſe oſtendi, & quæ eſſet nunc, qui ſcripſerit,
Et cuja Græca ſit, ni partem maxumam
Exiſtimarem ſcire voſtrum, id dicerem.
Nunc, quam ob rem has parteis didicerim, paucis dabo.
Oratorem voluit eſſe me, non PROLOGVM:
Veſtrum judicium fecit: me actorem dedit.
d *Sed hic actor tantum poterit à facundia,*
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc ſcripſit, quam dicturu' ſum.
e *Nam quod rumores* * *diſtulerunt malevoli,*
Multas contaminaſſe Græcas, dum facit
Paucas Latinas: factum hic eſſe id non negat,
Neque ſe id pigere, & deinde facturum autumat.
Habet f *bonorum exemplum: quo exemplo ſibi*
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod g *malevolus vetus poëta dictitat,*
Repente ad ſtudium hunc ſe applicaſſe h *muſicum,*
i *Amicum ingenio fretum, haud naturâ ſuâ:*
Arbitrium voſtrum, voſtra exiſtimatio
Valebit. Quam ob rem omnes vos oratos volo,
Nè plus iniquum poſſit quam æquum oratio.

a Cur mihi ſeni poëta dederit partes prologi. b Integri dramatis, unius autoris, è Menandri Græca verſam, non miſtam è duabus fabb. uti Andriam calumniabatur Luſcinius ex Andria & Perinthia contaminatam. vide prologum Andr. c Dimidium fabulæ actum veſperi: noctem tranſactam ludis, alterum dimidium (ab illo Chremetis *Luceſcit* 3. act. 1. ſc.) ſub lucem unam igitur quaſi duas. ait Iul. Scal. 6. Poëtices. c. 3. Ego, quod tanti viri pace dixerim duplicem ex ſimplici dictam puto quod in Menandri Heautontimorumeno cum unus fuerit ſenex, filius unicus, una amica, ſervus unus, in hac ſua Terentius omnes conduplicaverit atque mira arte Comœdiam ediderit πολυπροσωπότερον, adeoque venuſtiorem. *d* Atque utinam hic actor (εὐκτικῶς ego) tantum valeret eloquio, quantum inventione poëta. *e* Vide Prologos Andriæ & Hecyræ. * Sparſerunt, divulgarunt. *f* Nævii, Plauti, Ennii. *g* Luſcius Levinius. Prolog. Andr. *h* Poeticum, ut daret operam Comœdiis ſcribendis: ſic prologo Hecyræ atque Phormionis. *i* Lælii, Scipionis, nobilium, quorum familiaritate uſus eſt. prolog. Adelph. & vita Terentii.

Facit,

Facite, æqui ſitis, k dare creſcendi copiam
Novarum qui ſpectandi faciunt copiam
Sine vitiis: l ne ille pro ſe dictum exiſtumet,
Qui nuper fecit ſervo currenti in via
Deceſſe populum: cur inſano ſerviat?
De illius peccatis plura dicet, cùm dabit
Alias novas, niſi finem maledictis facit.
Adeſte æquo animo: date poteſtatem mihi,
m Statariam agere ut liceat per ſilentium:
Nè ſemper ſervos currens, iratus ſenex,
Edax n paraſitus, o ſycophanta autem impudens,
Avarus leno, aſſiduè agendi ſint mihi
Clamore ſummo, cum labore maxumo.
p Meâ cauſſâ, auſſam hanc juſtam eſſe, animum inducite,
Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.
Nam nunc novas qui ſcribunt, nihil parcunt ſeni:
q Si qua laborioſa eſt, ad me curritur:
Sin levis eſt, ad alium mox defertur r gregem.
ſ In hac eſt pura oratio, experimini,
In utranque partem ingenium quid poſſit meum:
Si nunquam avarè pretium ſtatui arti meæ,
Et eum eſſe quæſtum in animum induxi maxumum,
Quàm maxume ſervire voſtris commodis;
Exemplum ſtatuite in me, ut t adoleſcentuli
Vobis placere ſtudeant potius, quàm ſibi.

k Date creſcendi (in gratia apud vos) copiam iis poëtis, qui faciunt vobis copiam ſpectandi novarum fabularum, earúmq; quæ vitiis carent. vide Prolog. Hecyræ. καινὰ δράματα

l Neque enim hæc in ſuam defenſionem dicta putet L. Levinius, qui ſcurriles ſervorum diſcurſiones, & inſanas turbas nuper populo oſtendit in fabula motoriâ.

m Comœdiam, in qua non ità diſcurritur ubi τὰ ἤθη ſeria, ſedatiora & graviora, tanquam ſtatarii milites, qui ſervant ordinem ſinguli. *n* Prolog. Eunuch. *o* Andr. act. 5. ſc 4. *p* Qui ſenio confectus ſum, cui parcendum erat. *q* Si qua fabula gravis ſit argumenti, ut quæ laboris multùm deſideret, ad me itur. *r* Senicorum ad alios actores. *ſ* In hac fab. præter τὴν οἰκονομίαν, τὰ ἤθη, & venuſtatem, pura erit dictio. *t* Poëtæ, actores, hiſtriones.

ACTUS I. SCENA I.

CHREMES, MENEDEMUS; *Senes.*

C. *QUanquam hæc inter nos nupera notitia admodum eſt,*
Indè adeò quòd agrum in proxumo hìc mercatus es,
Nec rei ferè ſanè amptiùs quidquam fuit;
Tamen vel virtus tua me, vel a vicinitas,

a Ἐλκυστικὴ, ad notitiam atque amicitiam arctiorem.

Quod

Quod ego in propinqua parte amicitia puto,
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter,
Quòd mihi videre [b] *præter ætatem tuam*
Facere, & præter quam res te adhortatur tua.
Nam, prô deûm atque hominum fidem! quid vis tibi?
Quid quæris? annos ſexaginta natus es,
Aut plus eo, ut conjicio, agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii majoris nemo habet.
Servos complureis. Proinde quaſi nemo ſiet,
Ità tute ante illorum [c] *officia fungere.*
[d] *Nunquam tam manè egredior, neque tam veſperi*
Domum revortor, quin te in fundo conſpicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre: denique
Nullum remittis tempus, neque reſpicis.
Hæc non voluptati tibi eſſe, ſatis certò ſcio.
[e] *At enim me, quantum hic operis fiat, pœnitet.*
Quod in opere faciundo operæ conſumis tua,
[f] *Si ſumas in illis exercendis, plus agas.*
M. *Chreme,* [g] *tantúmne ab re tuâ eſt otii tibi,*
Aliena ut cures, eáque, nihil quæ ad te attinent?
C. [h] HOMO SUM, HUMANI NIHIL A ME ALIENUM PUTO.
Vel me monere hoc, vel percontari puta;
Rectum eſt, ego ut faciam: non ut deterream.
M. *Mihi ſic eſt uſus: tibi ut opus eſt facto, face.*
C. *An cuiquam eſt uſus homini, ſe ut cruciet?* M. *mihi.*
C. *Si quid laboris eſt, nollem: ſed iſtud quid mali eſt?*
Quæſo, quid de te tantum meruiſti? M. *heu, hoi.*
Ne lacryma, atque iſtuc quicquid eſt, fac me ut ſciam.
C. *Ne retice: ne verere. crede inquam mihi.*
[i] *Aut conſolando, aut conſilio, aut re juvero.*
M. *Scire hoc vis?* C. *hâc cauſsâ equidem, qua dixi tibi.*
M. *Dicetur.* C. *at iſtos* [k] *raſtros interea tamen*
Depone, ne labora. M. *minimè.* C. *quam rem agis?*
M. *Sine me, vacivom tempus ne quod duim mihi*
Laboris. C. *non ſinam inquam.* M. *ah, non æquom facis.*
C. *Hui, tam graveis hos, quæſo?* M. *ſic meritu eſt meum.*

[b] Ἐσχα-τιῶν βουλεύ-μίσω, δὲ χαὶ γηρόντα.
[c] Archaiſmus.
[d] *Terentianus Chremes non inhumanius, novum vicinum non vult fodere aut arare, aut aliquid ferre denique: non ut illum ab induſtria ſed ab illiberali labore deterreat.* Cic. 1. l. de Finibus.
[e] At enim (dices) piget me videre quantulùm hic promoveant opus meum ſervi pigri & ceſſatores.
[f] Reſpondet ſibi.
[g] *Tantumne ab re tuâ eſt otii tibi, ut &c.* Cic. ad Attic. l. 12. 7. Epiſt.
[h] *Eſt enim difficilis cura rerum alienarum: quanquam Terentianus ille Chremes humani nihil à ſe alienum putet.* Cic. 1. l. de offic. *Iſti verſus in pectore & ore ſint: Homo ſum, nihil humani à me alienum puto.* Senec. Epiſt.

[i] *Quęre omnibus de rebus fac ut quamprimū ſciam, aut conſolando aut conſilio aut re juvero.* Cic. fam. Epiſt. 7. l. 10. Epiſt. [k] Mattocks or yenches.

C. Nunc

C. Nunc loquere. M. Filium unicum adoleſcentulum
Habeo. ah? quid dixi habere me? imò [l] *habui, Chreme.*
Nunc habeam, nécne, incertum eſt. C. quid ità iſtuc?
M. ſcies.
Eſt è [m] *Corintho hìc advena anus paupercula.*
Ejus filiam ille amare cœpit perditè,
Prope jam ut pro [n] *uxore haberet. hæc clam me omnia.*
Ubi rem reſcivi, cœpi non humanitus,
Neque ut ægrotum animum decuit adoleſcentuli,
Tractare, ſed vi & viâ pervolgatâ [o] *patrum.*
Quotidie accuſabam: hem: tibíne hæc diutiùs
Licere ſperas facere me vivo patre,
Amicam ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, ſi id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum eſſe dici tantiſper volo,
Dum, quod te dignum eſt, facies: ſed ſi id non facis,
Ego quod me in te ſit facere dignum, invenero.
Nulla adeò ex re iſtuc fit, niſi [p] *ex nimio otio.*
Ego, [q] *iſtuc ætatis non amore operam dabam,*
Sed in Aſiam abii hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem & gloriam armis belli repperi.
Poſtremò adeò res rediit: adoleſcentulus
Sæpe eadem, & graviter audiendo victus eſt:
Ætate me putavit & ſapientiâ
Plus ſcire, & providere, quàm ſe ipſum ſibi.
In Aſiam ad [r] *regem militatum abiit, Chreme.*
C. Quid ais? M. clam me profectus menſes treis abeſt.
C. Ambo accuſandi: etſi illud inceptum tamen
Animi eſt prudentis ſignum, & non inſtrenui.
M. Ubi comperi ex iis, qui ei fuere conſcii,
Domum revortor mœſtus, atque animo ferè
Perturbato, atque incerto præ ægritudine,
Adſido: accurrunt ſervi: ſoccos detrahunt:
Video alios feſtinare, [ſ] *lectos ſternere,*

l Miſerum iſtuc verbum & peſſimum eſt, *habuiſſe & nihil habere.* Plaut. Rudent. act. 5. ſc. 2.

m Peloponeſi, ad Iſthmum inter Ionium & Ægeum maria, urbe celeberrimâ, h. *Corinto* & *Coranto* Turcis *Gereme.*

n Res odioſa, matrimonium inire cum peregrinis mulieribus, quæ præter egeſtatem atque civium contemptum, malè audiebant, tanquam meretrices.

o Qui plerunque, ut & patrui & ſenes, ſunt *laudatores temporis acti. Se puer is.* Horat. Epiſt ad Piſones. *Cenſores caſtigatoreſque minorum.*

p Fac monitis fugias otia prima meis. Hæc ut ames faciunt, hæc, ut fecere, tuentur: Hæc ſunt cauſſa cibuſque mali, &c. Ovid. de Remedio Amoris l. 1.

q Seſe extemplò ex ephebis poſtquam excesſerit, Non ut ego amori neque deſidiæ in otio operam dediſſe. Plaut. Merc. Prolog.

r Regem Perſarum, quem Græci κατ' ἐξοχὴν βασιλέα & μέγαν βασιλέα dixerunt.

ſ De more diſcumbendi, de lectis, & tricliniis, &c. videndi Alexander ab Alexandro, 5. l. Genial. c. 21. Cœlius Rhodig. Stuckius, Lipſius 3. antiqu. lection. Pet. Ciacconius, Roſinus, Dempſterus, alii.

Cœnam

Cœnam apparare : pro ſe quiſque ſedulò
Faciebant, quò illam mihi lenirent miſeriam.
Vbi video hæc, cœpi cogitare, hem, tot mei
Solius [t] *ſolliciti ſunt cauſſâ, ut me unum expleant?*
Ancillæ tot me veſtiant? ſumptus domi
Tantos ego ſolus faciam? ſed gnatum unicum,
Quem pariter uti his decuit, aut etiam ampliùs,
Quòd illa ætas magis ad hæc utenda idonea eſt,
Ego eum hinc ejeci miſerum injuſtitiâ meâ.
Malo quidem me dignum quovis deputem,
Si id faciam; nam uſque dum ille vitam illam colet
Inopem, carens patriâ ob meas injurias,
Interea uſque illi de me [u] *ſupplicium dabo,*
[x] *Laborans, quærens, parcens, illi ſerviens.*
Ità facio prorſus, nihil relinquo in ædibus,
Nec vas, nec veſtimentum : conraſi omnia,
Ancillas, ſervos, niſi eos, qui opere ruſtico
Faciundo facilè victum [y] *exercerent ſuum,*
Omneis [z] *produxi ac vendidi :* [a] *inſcripſi illico*
Ædeis : mercedem quaſi talenta ad quindecim
Coëgi : agrum hunc mercatus ſum : hic me exerceo,
[b] *Decrevi, tantiſper me minus injuriæ,*
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miſer;
Nec mihi fas eſſe ullâ me voluptate hic frui,
Niſi ubi ille huc ſalvos redierit meus particeps.
C. *Ingenio te eſſe in* [c] *liberos leni puto, &*

t Menander. βίον ὡς σὸ μικρὸν ἐξαιτλῶσι.

u Ἐμαυτὸν τιμωρούμενος.

x *Conſerva, quære, parce, fac quamplurimum illis relinquas.* Adelph. 5. act. 3. ſc. imitatione Menandri συλλέγε καὶ φείδου. in Leucaſia.

y Feſtus, Lambinus & codex Colonienſis præferunt *exercirent* à *ſarcio.* Bembus Muretus, aliique retinent *exercerent.* Turnebus item l. 3. cap. 51. idque autoritate Divi Ambroſii 2. officiorum. *Sed direptione alicujus & amiſſione patrimonii in eam recedere injuriam ut ſumptum exercere non queat.* Ut βίον ἐργάζεσθαι, ἐργάζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ut, quod in ipſos inſumitur, ipſi labore ſuo acquirant. z Venum expoſui, quaſi haſtâ poſitâ. a Deſerta domus (inquit Plinius 27. epiſt. l. 7.) proſcribebatur tamen, ſeu quis emere illam aut conducere vellet. b *Quid ille Terentianus ipſe ſe puniens? Decrevi, tantiſper me minus &c. Hic decernit ut miſer ſit. Num quis igitur quidquam decernit invitus? &c. Malo ſe dignum deputat, niſi miſer ſit. Vides ergo opinionis eſſe, non naturæ malum.* Cic. Tuſc. quæſt. 3. idem l. 5. de finibus. c Liberos dixit multitudinis numero, cùm Menedemus unicum tandem haberet filium.

Illum

Illum obſequentem, [d] *ſiquis rectè aut commodè*
Tractaret. Verùm neque tu illum ſati' noveras,
Nec te ille, hoc ibi fit, ubi non verè vivitur.
Tu illum, nunquam oſtendiſti, quanti penderes,
Nec tibi ille eſt credere auſus quæ eſt æquum patri.
Quod ſi eſſet factum, hæc nunquam eveniſſent tibi.
M. *Ità res eſt, fateor : peccatum à me maxumum eſt:*
C. *Menedeme, at porrò rectè ſpero : & illum tibi*
Salvum affuturum eſſe hic confido propediem.
M. *Utinam ità Dii faxint.* C. *facient, nunc, ſi commodum eſt.*
[e] *Dionyſia hic ſunt. hodie apud me ſis volo.*
Non poſſum. C. *cur non? quæſo tandem aliquantulum*
Tibi parce. idem abſens facere te hoc volt filius.
M. *Non convenit, qui illum ad laborem* [f] *impulerim,*
Nunc me ipſum fugere. C. *ſiccine eſt ſententia?*
M. *Sic.* C. *bene vale.* M. *& tu.* C. *lacrumas excuſſit mihi,*
Miſeretque me ejus : ſed ut diei tempus eſt,
Monere oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad cœnam ut veniat. ibo, viſum ſi domi eſt.
Nil opus fuit [g] *monitore, jamdudum domi,*
Præſto apud me eſſe [h] *aiunt : egomet convivas moror.*
Ibo adeò hinc intrò. ſed quid crepuerunt fores?
Hinc à me quiſnam egreditur? huc conceſſero.

d Severitas parentum animos filiorum dejicit & & proſternit; indulgentia corrumpit. *Inter utrunque* (monet Seneca) *regendus eſt animus inſtitutione liberorum, ut modò frænis utamur, modò ſtimulis.* 2. l. de Ira 21. cap. ſed & 20. præcedens, & quod ſequitur 22. c. lectione ſunt digniſſima, nec non 23.

e Liberi patris feſta, Liberalia, Bacchanalia, ludi annui in honorem Bacchi victoriam ex India deportantis, οἱ κατ' ἀγρούς ubi ſenes iſtos habitâſſe veriſimile eſt, acti autem poſt æquinoctium autumnale. Athenæus. l. 14. c. 2. *f* Præteritum antiquæ monetæ. novæ namque *impulerim*, quod non fert lex Pedia. *g* Vocatore, ſervo qui moneret convivas. Plin. l. 35. c. 10. Apul l. 3. videntur hi eſſe δει-πνοκλήτορες Artemidori. *h* Videtur hoc reſciviſſe à quodam ex famulis.

ACTUS I. SCENA II.
CLITPHO, CHREMES.

C. [a] N*ihil adhuc eſt, quod verearo Clinia : haudquaquam etiam* [b] *ceſſant :*
Et illam ſimul cum nuntio tibi hic affuturam
Hodie, ſcio. proin tu ſollicitudinem iſtam falſam, qua te

a Intus relictum Cliniam alloquitur Clitipho, in proſcenium egrediens.
b Syrus & Dromo ſervi in urbem miſſi ad accerſendam Antiphilam. videtur hinc ſcena in ſuburbano conſtituta, quo acceiſenda ex urbe Antiphila.

Excruciat

Excruciat, mittas. CH. *quîcum loquitur filius?* CL. *pater adest*
Quem volui. adibo. Pater opportune advenis.
CH. *Quid id est?* CL. *hunc Menedemum nôstine nostrum vicinum?* CH. *probé.*
CL. *Huic filium scis esse?* CH. *audivi esse, in Asia.*
CL. *non est pater, apud*
Nos est. CH. *quid ais?* CL. [c] *advenientem, è navi egredientem adduxi illico*
Ad cœnam: nam mihi magna cum eo jam inde usque à pueritia
Semper fuit familiaritas. CH. *voluptatem magnam nuntîas.*
Quàm vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum hodie esset amplius,
Vt hanc lætitiam [d] *necopinanti primus objicerē domi!*
Atque etiam nunc tempus est. CL. *Cave faxis: non opus est pater.*
CH. *Quapropter?* CL. *quia enim incertum est etiam, quid se faciat. modò venit.*
Timet omnia: patris iram, & animum amicæ se erga ut sit sua.
Eam misere amat. propter eam hæc turba atque abitio evenit. CH. *scio.*
CL. *Nunc servolum ad eam in urbem misit, & ego nostrum unà Syrum.*
CH. *Quid narrat?* CL. *quid ille? se miserum esse.*
CH. *miserum? quem minus credere est?*
Quid reliqui est, quin habeat, [e] *quæ quidem in homine dicuntur bona,*
Parentis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias? [f]

c Adventoriâ cœna amicos peregre redeuntes excipere moris erat. Martial. Epist. l. 12. *Vt familiarissimas mihi aures tuas exciperem adventoria*: Et quæ nos ibi. de libro tanquam cœnâ adventoriâ locutus, quam vovebant, quam ex voto solvebant passim apud Horatium, Martialem, alios.

d Non paucis ex repentino atque insperato aliquo casu in tantum ripis superans abundavit, pectus lætitiâ, ut spiritus interclusi imaginatione. *i.e.* motu animæ, quem sensus in actu positus creat, subitò exspirârint. vide Liv 3 de 2. l. de fœminis quæ conspectis filiis ex prælio reversis, quos cæsos fuisse audierant, nimio gaudio exanimatæ, &c. Val. Max. l. 9 c. 12. & Agell. l. 3. c. 15.

e Ut vestes non adferunt calorem, ipsæ cùm sint frigidæ; sed teporem qui à corpore provenit, stipant & coërcent, ita ut beata, non est ab extra, non ab ædibus, possessionibus, amicis &c. sed ab ipso animo, qui si sit rectus & bene compositus, cætera juvando &c. Plutarch. de virtute & vitio. Bona quæ sunt, quæ dicuntur. Aristot. Ethic. Nicom. 1. l. cap. 4, 5, 6, &c. interpretes ipsius, Senec. Epist. 71, 74, 76. Boët. 1. 3. l. Apul. de Deo Socratis, &c.

f Atque

[f] *Atq; hæc perinde ſunt, ut illius animus, qui ea poſſidet:*
Qui uti ſcit, ei bona; illi, qui non utitur rectè, mala.
CL. *Imò ille ſenex fuit* [g] *importunus ſemper: & nunc nihil magis.*
Vereor, quàm ne quid in illum iratus plùs ſatis faxit pater.
CH. *Illéne?* [h] *ſed reprimam me: nam, in metu eſſe hunc, illi eſt utile.*
CL. *Quid tute tecum?* CH. *dicam. ut ut erat, manſum tamen oportuit.*
Fortaſſe à quanto iniquior erat præter ejus lubidinem.
Pateretur. nam quẽ ferret, ſi parentẽ non ferret ſuum?
Hunccine erat æquom ex illius more, an illum ex hujus vivere? &
Quod illum inſimulat [i] *durum, id non eſt. nam parentum injuriæ*
Uniuſmodi ſunt ferme, paulò qui eſt homo tolerabilis.
Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò convivarier,
Præbent [k] *exiguè ſumptum: & ea ſunt tamen ad virtutem omnia.*
Verùm ubi animus ſemel ſe cupiditate devinxit malâ,
Neceſſe eſt Clitipho conſilia conſequi conſimilia hoc
Scitum eſt, [l] *periculum ex aliis facere, tibi quod ex uſu ſiet.*
CL. *Ità credo.* CH. *ego ibo hinc intrò, ut videam, nobis quid cœna ſiet.*
Tu, ut tempus eſt diei vide, ſis, ne quò hinc abeas longiùs.

f Bona vel ſunt ἁπλῶς bona, & tum ſemper per ſe ſunt & dicuntur bona vel reſpectu hominum, in quorum uſum creata ſunt. tum verò neque bona ſunt, neque mala, niſi quatenus homines bene vel malè iis utuntur. Ariſt. Eth. Nic 5. l. 1. c. Rex noſter eſt animus, hoc incolumi, cætera manent in officio &c. Sen. epiſt. 114. *g* Auſterus, acerbus, quaſi portu, i. e. quiete carens, ſibi & aliis moleſtus, inquietus. *h* Callidè ſe reprimit ſenex, nè apud Clitiphonem aperiat luctum, & dolorem Menedemi ſuper diſceſſu filii, ſimul ut ſuum celet filium, animi teneritudinem, defendit autoritatem patrum, exigitque filiorum officia. *i* Σκληρὸν πρὸς γόντα νυθετεῖν. Menander. *k* Parcé. *l* Βλέπων πεπαίδευμ' εἰς τὰ τῶν ἄλλων κακά. Menander. feliciter ſapit, qui alieno periculo ſapit. *felix quicunque dolore Alterius diſcit poſſe carere ſuo.* Tibullus. 3 l. eleg. 6.

ACTUS II. SCENA I.

CLITIPHO.

CL. *QVàm iniqui ſunt patres in omnes adoleſcentes judices:*
Qui æquam eſſe cenſent, nos jam à pueris illico naſci ſenes,
Neq; illarum affines rerum eſſe, quas fert adoleſcentia.

Ex ſua libidine moderantur, nunc qua eſt, non qua olim fuit.

Mihi ſi unquam filius erit, na ille facili me utetur patre.

Nam & [a] cognoſcendi, & ignoſcendi dabitur peccati locus:

Non ut meus, qui mihi [b] per alium oſtendit ſuam ſententiam.

Perii. is mihi, ubi adbibit [c] plus paulò, ſua qua narrat facinora?

[d] *Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex uſu ſiet.*

Aſtutus! [e] *na ille haud ſcit, quàm mihi nunc* ſurdo narret fabulam.

Magis nunc me amica dicta ſtimulant: da mihi, atque affer mihi.

Cui quid reſpondeam, nîl habeo: neque me quiſquam eſt miſerior.

Nam Clinia hic, etſi is quoque ſuarum rerum ſatagit, attamen

Habet bene ac pudicè eductam, ignaram artis meretricia.

Mea eſt potens, procax, magnifica, ſumptuoſa, [f] *nobilis.*

Tum, quod dem ei, rectè eſt: nam nihil eſſe mihi, [h] *religio eſt dicere.*

Hoc ego mali non pridem inveni: neq; etiam dum ſcit pater.

a Cic. pro Cœlio: *Leni verò clementi patri, cujuſmodi ille eſt; Fores effregit? reſtituentur. Diſcidit, veſtem? reſarciatur: Cœlii cauſſa eſt expeditiſſima.*

b Sub Menedemi perſona cujus cauſſam modò egit, atque invehebatur in Cliniam, adeóque omnes me & in genere, adoleſcentes.

c Largiùs æquo.

d Μίμησις, recitantis ſententiam patris ſui.

e Quanti à liberis parentū fiant verba, docet paſtor apud Theocritum Idyl. 9. quod τῶ δ᾽ θέρευς φρύγοντος ἐγὼ τόσον μελεδαίνω ὅσον ἐξῶντι πατρὸς μύθων καὶ ματρὸς ἀκούειν. Neque enim am.ntes (ut habet Afranius) *quibus animi non ſunt integri, ſurde audiunt*, ſed & amantes. *amor ſurdis auribus eſſe ſolet.* Propert. f Nota magis quam nobilis. g Dies *religioſi*, inquit Agellius, dicti, quos propter omnis diritatem, relinquimus. Iccirco Terentius in Heaut. *Tum quod dem ei, rectè eſt: nam nihil eſſe mihi, religio eſt dicere.* lib. 4. c. 3. h. e. Tum quod dem ei obſequii tantùm voces & blanditiæ cujuſmodi ſunt, *Rectè benignè*, Nam nihil eſſe mihi, nefas dicere, non licet, non auſim dicere.

ACTUS II. SCENA II.

CLINIA, CLIOPHO.

C. *Si mihi ſecunda res de amore meo eſſent, jam dudum ſcio*

Veniſſent: ſed vereor, ne [a] *mulier me abſente hic corrupta ſit.*

a Antiphila Virginem viripotentem Ulpianus & Cajus mulierem vocant. ſcen. ſequente idem.

b Con-

[b] *Concurrunt multa opiniones, quæ mihi animum exaugeant;*
[c] *Occaſio, locus, ætas, mater, cujus ſub imperio eſt, mala:*
Cui nihil præter pretium jam dulce eſt. CL. *Clinia.* C. *hei miſero mihi.*
CL. *Etiam caves, ne videat forte hinc te à patre aliquis exiens.*
C. *Faciam ſed neſcio quid profectò mihi animu' præſagit mali.*
CL. *Pergin' iſtuc priùs dijudicare, quàm ſcis, quid veri ſiet?*
C. *Nihil mali eſſet, jam hic adeſſent.* CL. *jam aderunt.* C. *quando iſtùc erit?*
CL. *Non cogitas hinc longule eſſe? & nôſti mores mulierum:*
[d] *Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.* C. *ô Clitipho,*
Timeo. CL. *reſpira: eccum Dromonem cum Syro, unà adſunt tibi.*

b In cogitando, mœrore exaugeor, Plaut Stich. 1. act. 1. ſc. Alii leg. *exangeat*, voluntque veteres uſurpaſſe 2. conjugationis, pro *ango*. verùm neque conjugatio neque compoſitio placet.

c Μικρὰ πρόφασίς ἐςι τῦ πρᾶξαι κακῶς. Menander.

d Dum ſurgunt, movent, promovent, apparant, ornant ſe.

ACTUS II. SCENA III.

SYRUS, DROMO, CLITIPHO.

AN' tu? D. *ſic eſt.* S. *verùm interea dum* [a] *ſermones cadimus,*
Illa ſunt relicta. CL. *mulier tibi adeſt, audin' Clinia?*
C. *Ego vero audio nunc demum, & video, & valeo Clitipho.*
D. *Minime mirum: adeò impedita ſunt:* [b] *ancillarum gregem.*
Ducunt ſecum. C. *perii, unde illi ancillæ?* CL. *men' rogas?*

a Κόπτειν λόγους, & κόπτειν ῥήματα dici à Græcis monet Priſcianus l. 18. quod interpretatur Nonius, *commiſcere ſermones.* qui *ſerere* legunt, non metiuntur verſum quanquã *ſerere ſermones* habeatur apud Virgilium & Livium. *b* Indecorum nimirum olim viſum matronis & inhoneſtum, ſine comitatu ancillarum in publicum prodire. Præibant ex officio Anteambulatrices, ſubſequebantur Pediſequæ, Martianus Capella. l. 2. *Periergia verò aliis comitata pediſequis dotalibuſque mancipiis curioſè univerſa perſcrutans atque interrogans ſequebatur.*

S. *Non*

S. *Non oportuit relictas :* [c] *portant quid rerum?* C. *hei mihi.*

S. *Aurum , veſtem : & veſperaſcit, & non moverunt viam.*

Factum à nobis ſtulte eſt. abi dum tu Dromo illis obviam.

Propera. quid ſtas? C. *va miſero mihi, quantâ de ſpe decidi.*

CL. *Quid iſtuc? qua res , te ſollicitat autem?* C. *rogitas quid? fiet ?*

Viden' tu ancillas, aurum, veſtem: quam ego cum una ancillula

Hic reliqui. unde eſſe cenſes? CL. *vah, nunc demum intelligo.*

d *Dii boni, quid turba eſt; ædes noſtra vix capient, ſcio.*

Quid comedent? quid ebibent? quid ſene erit noſtro miſerius ?

Sed video, eccos, quos volebam. C. *ô Iupiter,* [e] *ubinam eſt fides ?*

Dum ego propter te errans patriâ careo demens, tu interea loci

Conlocupletâſti te Antiphila , & me in his deſeruiſti malis,

Propter quam in ſumma infamia ſum , & meo patri minus obſequens :

Cujus nunc pudet me , & miſeret qui harum mores [f] *cantabat mihi,*

Monuiſſe fruſtra : neque potuiſſe eum unquam me ab hac expellere.

Quod nunc faciam tamen : cùm gratum mihi eſſe potuit, nolui.

Nemo eſt miſerior me. S. *hic de noſtris verbis errat videlicet,*

Quæ hic ſumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem, atque eſt, accipis.

Nam & vita eſt eadē & animus te erga idem ac fuit,

Quantum ex ipſa re conjecturam cepimus.

CL. *Quid eſt obſecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium eſt.*

[c] Quàm multas res & magnas portant ſecum? Nannius Miſcellan, l.1. c.21.

[d] Aurea ornamenta, monilia. vide Eunuchi.4.act.1. Scen. intra, *ſine auro tum ornatam.*

[e] Quonam abiit fides mihi data ab Antiphila, forte ſe amori noſtro conſtantem? Hæc ſibi Clinia ſuſpicatus amicam ſuam corruptam eſſe, ubi conſpexiſſet tantum auri, gregem ancillarum, veſtes ſuppetere illi quam pauperem abiens reliquiſſet.

[f] Sæpe repetens monebat. *ac dies noctéſque tibi canto ut caveas.* Plaut. Trinum.

Quod

Quod malim, quam me hoc falsò ſuſpicarier.
S. *Hoc primùm, ut ne quid hujus ignores : anus*
Quæ eſt dicta mater eſſe ei antehac, non fuit.
Ea obiit mortem : hæc ipſa in itinere [g] *altera*
Dum narrat, forte audivi. CL. *quænam eſt altera?*
S. *Mane, hoc, quod cœpi, primum enarrem Clitipho:*
Poſt iſtuc veniam. CL. *propera.* S. *jam primùm omnium,*
Ubi ventum ad [h] *ædes eſt, Dromo pultat fores :*
Anus quædam prodit. Hæc ubi aperuit oſtium,
Continuò hic ſe conjecit intrò : ego conſequor :
Anus foribus obdit peſſulum, ad lanam redit.
Hinc ſciri potuit, aut nuſquam alibi, Clinia,
Quo ſtudio vitam ſuam te abſente exegerit;
Ubi de improviſo eſt interventum [i] *mulieri.*
Nam ea res dedit tum exiſtumandi copiam,
Quotidianæ vitæ conſuetudinem ;
Quæ, cujuſque ingenium ut ſit declarat maxumè.
[k] *Texentem telam ſtudioſe ipſam offendimus,*
Mediocriter [l] *veſtitam veſte lugubri,*
Ejus [m] *anuis cauſſâ, opinor, quæ erat mortua,*
[n] *Sine auro tum ornatam, ità uti quæ ornantur ſibi,*
[o] *Nullâ malâ re eſſe expolitam muliebri :*
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter. [p] *pax!* C. *Syre mi obſecro*
Ne me in lætitiam fruſtrà conjicias. S. *anus*
Subtemen nebat : [q] *præterea una ancillula*
Erat : ea texebat unà [r] *pannis obſita,*
Neglecta, immundâ illuvie. CL. *ſi hæc ſunt Clinia*
Vera, ità ut credo, quis te eſt fortunatior ?

g Alteri. ut *nulli* Andr. 3. act. ſc. 5. & *ſolæ*. Eunuch. 5. Act. 6. ſc. Cic. l. 2. de Divin. *aliæ pecudis*. ſed vide Grammat. noſtram.
b Servius in 2. Æneid. Omne ædificium *ædes* dicuntur. Sed Varro locum quatuor angulis concluſum ædem vocari docet. revera *ædes* quæ ab omni parte tecta eſt, non ſub dio, non oculo pervia, ἀςί- δη'ς ει'δης·
i Antiphilæ, virgini nubili, ut ſc. 1. hujus act. & ſuprà hâc eâd. ſc.
k Εξ ι'ςαςι'ȣ γὰρ ι'χρι'μαζε φιλοπόνως πάνυ. Menander.
l Antiphilam.
m Veteres in quarta declin. retinuere gignendi caſum in *is*, ut *anuis*, *fructuis*, *Senatuis*, teſtati hujus declinationis originem à tertia, ante contractionem : adi Grammatic. noſtram. *n* Mundus, nimius & cultus meretrici potiùs quàm caſtæ convenit. *Ad mœchum venis lotâ cute, quando videri vis formoſa, domi?* &c. Juven. 6. ſat. vide Phorm. act. 1. ſc. 2. *o* Non ceruſſa, ſtibeo, purpuriſſo, aliiſve offuciis & pigmentis fucatam. Nonnulli codd. habent *malum*, alii *malas*. *p* Interjectio Silentii, vel approbationis. Plauto frequens. Pſeud. 5. act. 1 ſc. Mil. 3. 1. Stich. 5. 5. Huc reſpexit Auſonii Grammaticomaſtix in Idyllio 12. *Totum opus hoc ſparſum; crimus velut Antiphilæ pax.* ad quem locum vide Joſ. Scalig. lectiones. ut infra 4. act. 3. ſcen. *q* Καὶ θεράπαινα ἓν μία, αὕτη συνύφαινε ῥυπαρῶς διακειμένη. Menander, *r* Ut Eunuch. 2. act. 2. ſc.

Scin

Scin' tu hanc, quam dicit [s] *ſordidatam & ſordidam*
Magnum hoc quoque ſignum eſt dominam eſſe extra noxiam,
Cùm ejus tam negliguntur [t] *internuntii:*
Nam diſciplina eſt eiſdem, [u] *munerarier*
Ancillas primùm, ad dominas qui affectant viam?
C. *Perge obſecro te, & cave ne falſam gratiam*
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?
S. *Ubi dicimus rediiſſe te, & rogare uti*
Veniret ad te, mulier telam deſinit
Continuò, & lacrumis opplet os totum ſibi. ut
Facilè ſcires deſiderio id fieri tuo.
C. *Prægaudio (ità me dii ament) ubi ſim neſcio.*
Ità timui CL. *at ego nihil eſſe ſciebam Clinia.*
Agedum viciſſim, Syre, dic quæ illa eſt altera.
S. *Adducimus tuam Bacchidem.* CL. *hem, quid Bacchidem?*
Eho, ſceleſte, quò illam abducis? S. *quò illam ego? ad nos ſcilicet.*
CL. *Ad patremne?* S. *ad eum ipſum.* CL. *ô hominis impudentem audaciam!* S. *heus.*
Tu,[x] *non* fit ſine periculo facinus magnum & memorabile.
CL. *Hoc vide. in mea vita tu tibi laudem is quæſitum, ſcelus:*
Ubi ſi paululum modò quid te fugerit, ego perierim.
Quid illo facias? S. *at enim.* CL. *quid enim?* S. *ſi ſinas, dicam.* C. *ſine.*
CL. *Sino* S. *ità res eſt, hæc nunc quaſi eum.*
[y] CL. *quas, malùm, ambages mihi*
Narrare occipit? C. *Syre, verum hic dicit: mitte: ad rem redi.*
S. *Enimvero reticere nequeo, multimodis injurius*
Clitipho es, neque ferri potis es. C. *audiendum hercle eſt: tace.*
S. *Vis amare: vis potiri: vis, quod des illi effici.*
Tuum eſſe in potiundo periculum non vis haud ſtultè ſapis:
Siquidem id ſapere eſt, velle te id, quod non poteſt contingere.

[s] *Sordidatam* referunt ad veſtitem, *ſordidam* ad illuviem.

[t] Miniſtri & miniſtræ, Internuntiæ, conciliatrices.

[u] Ovid. de arte. l. 2. v. 251.

[x] Μέγα & περιβόητον ἔργον. Menander. Plotio. Cui contrarium illud Juvenalis 14. Sat. *Nullus enim magni ſceleris labor.* ad quem Scholiaſtes laudat hunc Terentii locum.

[y] Apoſiopeſis, oratio imperfecta, ex Clitiphonis impatientia audiendi, dum interrumpit Syri *quaſi.* confer Thraſonis *quaſi.* Eunuch. act. 3. ſc. 1.

z *Aut*

Aut hæc cum illis ſunt habenda, aut illa cum his amittenda ſunt.

a *Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide:*

Etſi conſilium quod cepi, rectum eſſe & tutum ſcio:

Nam tua apud patrem amica tecum ſine metu ut ſit, copia eſt:

Tum, illi argentum quod pollicitu's es, eâdem hac inveniam viâ:

Quod ut efficerem, orando ſurdas jam aureis reddideras mihi.

Quid aliud tibi vis? CL. *ſiquidem hoc fit.* S. *ſiquidem experiundo ſcies.*

CL. *Age age, cedo iſtuc tuum conſilium, quid id eſt?* S. b *aſſimulabimus,*

Tuam amicam, hujus eſſe. CL. *pulcre: cedo quid hic faciet ſuâ?*

An ea quoque hujus dicetur, ſi hæc una dedecori eſt parum?

S. *Imo ad tuam matrem abducetur.* C. *quid eo?* S. *longum eſt Clitipho,*

Tibi ſi narrem, quam ob rem id faciam: vera cauſſa eſt. CL. c *fabula:*

Nihil ſatis firmî video, quam ob rem accipere hunc mihi expediat metum.

S. d *Mane, habeo aliud, ſi iſtuc metuis, quod ambo confiteamini*

Sine periclo eſſe. CL. *hujuſmodi, obſecro, aliquid reperi.* S. *maxume:*

Ibo obviam hinc: dicam, ut revortantur domum. CL. *hem,*

Quid dixti? S. *ademptum tibi jam faxo omnem metum,*

e *In aurem utramvis otioſe ut dormias.*

CL. *Quid ago nunc?* C. *tune? quid boni.* CL. *Syre. dic modo*

Verum. S. *age modo hodie: ſero ac nequidquam voles.*

C. *Datur modo: fruere dum licet: nam neſcias,*

ζ Aut pericula cum & pro emolumentis ſubeunda, aut emolumenta illa, *amare, potiri, habere* quod des illi cum periculis ſimul amittenda.

a Periculi, aut fructus.

b Protaſis ex parte Clitiphonis. Bacchis ſimulabitur eſſe amica Cliniæ Antiphila ducetur pro ancilla Bacchidis. extorquebitur argentum à ſene quod Bacchidi Clitipho promiſerat.

c Nugæ ſunt iſtæ, meræ gerræ.

d Indignatus Syrus improbari à Clitiphone conſilium ſuum, ſimulat ſe aliud inveniſſe, quod abſque periculo fiet. obviam ſe iturum Bacchidi, dicturumque ut domum revertatur.

e Ex Menandri Plotio. Ἐπ᾽ ἀμφοτέ-ραν ἵν᾽ ἐπί-κληρος ..., μέλ-λει καθευδή-

…ur. unde luſit Plautus Pſeud. 1. ſc. 1. act. *De iſtac re in oculum utrumvis conquieſcito. Ca. oculum utrum, anne aurem? Pſeud. At hoc pervulgatum eſt nimis.*

… e. ut animo ſis ſecuro atque otioſo.

Ejus ſit poteſtas poſthac, an nunquam tibi.
CL. *Syre inquam.* S. *pergere porro , tamen iſtuc ag*
CL. *Verum hercle iſtuc eſt, Syre. Syre inquam heu*
heus Syre.
S. [f] *Concaluit: quid vis?* CL. *redi, redi.* S. *adſum, di*
quid eſt?
Iam hoc quoque negabis tibi placere. CL. *imo, Syre,*
Et me, & meum amorem, & [g] *amam permitto tibi,*
Tu es judex: nè quid accuſandus ſis , vide.
S. *Ridiculum eſt , te iſtuc me admonere Clitipho:*
Quaſi iſtic minor mea res agatur , quam tua,
Hic ſi quid nobis forte adverſi evenerit ,
Tibi erunt parata [g] *verba,* [h] *huic homini verbera.*
Quapropter hæc res neutiquam neglectu eſt mihi.
Sed iſtum exora, ut ſuam eſſe adſimulet. C. *ſcilicet.*
Facturum me eſſe. in eum jam res rediit locum,
[i] *Ut ſit neceſſe.* CL. *merito amo te, Clinia.*
C. *Verum illa nè quid titubet.* S. *perdocta eſt probe.*
CL. *At hoc demiror, qui tam facile potueris*
Perſuadere [k] *illi , quæ ſolet quos ſpernere!*
S. [l] *In tempore ad eam veni ; quod rerum omnium eſ*
Primum. nam quendam [m] *miſere offendi ibi militem*
Ejus noctem orantem. Hac arte tractabat virum ,
Cupidum ut illius animum inopia incenderet ,
Eademque ut eſſet apud te hoc quam gratiſſimum.
Sed heus tu vide ſis, nè quid imprudens ruas.
Patrem noviſti ad has res quam ſit perſpicax:
Ego te autem novi quam eſſe ſoleas [n] *impotens:*
Inverſa verba, everſas cervices tuas,
Gemitus, ſcreatus, tuſſis, riſus, [o] *abſtine.*
CL. *Laudabis.* S. *vide ſis.* CL. *tutemet mirabere.*
S. *Sed quam citò ſunt conſecuta mulieres?*
CL. *Ubi ſunt? cur retines?* S. *jam nunc hæc non eſt tu*
CL. *Scio* [p] *apud patrem, at nunc interim* S. *nihilo mag*
CL. *Sine.* S. *non ſinam inquam.* CL. *quæſo paulisper*
S. *vero.*
CL. *Saltem ſalutare.* S. *abeas, ſi ſapis.* CL. *eo. qui*
[q] *Iſtic?* S. *manebit.* CL. *ô felicem hominem!* S. *am*
bula.

f Iranes, an amores ut Eunuch. 1. act. 2. ſc. *hæc converſus ad ſpectatores.*
g Paronomaſia.
h Mihi δεικτικῶς.
i Ex Menandro. Τρία ἐστι, δι' ἅπερ οἶον ἅπαντα γίγνεσθαι, Ἢ καιρὸς, ἢ ταῖς ἀναίγκαις, ἄγιστέ τον ἴθει τινί.
k Bacchidi, quæ ſolet aliquos amatores ſpernere.
l *Romana ſic eſt vox. veni in tempore. Vſter quoque ille Comicus Terentius Rerum omnium primum eſſe tempus autumat, ad Antiphilam &c.* Auſonius in Pittaco.
m Valde, ſollicite orantem.
n Ad affectus moderandos coram patre perſpicaci & verba tua, nutus, geſtus advertente.
o Cohibe. *apage, potius ut abſtineas manum, Sermone, Culpam, &c.* Plaut.
p Coram patre non erit.
q Clinia.

A CTU

ACTUS II SCENA IV.
BACCHIS, ANTIPHILA. CLINIA, SYRUS.

B. *Æ Depol Antiphila mea laudo te, & fortunatam judico,*
Id cũ ſtuduiſti, [a] *iſti forma mores ut conſimiles forent:*
Minimeque (ita me dii ament) miror, ſi te ſibi quiſque expetit.
Nam mihi [b] *quale ingenium haberes, fuit indicio oratio tua.*
Et cùm egomet nunc mecum in animo vitam tuam conſidero,
Adeoque [c] *veſtrarum omnium, volgus quæ ab ſeſe ſegregant;*
Et vos eſſe iſtiuſmodi, & nos non eſſe, haud mirabile eſt.
Nam vobis [d] *expedit eſſe bonas: nos, quibus cum res eſt,* [e] *non ſinunt.*
Quippe forma impulſi noſtra nos amatores colunt:
Hæc ubi imminuta eſt, illi ſuum animum alio conferunt.
Niſi ſi proſpectum eſt interea aliquid, deſertæ vivimus.
Vobiſcum uno ſemel ubi ætatẽ agere decretum eſt [f] *viro,*
Cujus mos maxume eſt conſimilis voſtrum; hi ſe ad vos applicant;
Hoc beneficio utrique ab utriſque vero devincimini;
[g] *Ut nunquã ulla amori voſtro incidere poſſit calamitas.*
A. *Neſcio alias: me quidem ſemper ſcio feciſſe ſedulo,*
Ut ex illius commodo meum compararem commodum.
CL. [h] *ah.*
Ergo mea Antiphila tu nunc ſola reducem me in patriam facis.
Nam, dum abs te abſum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves,
Præterquam tui carendum quod erat. S. *credo;* CL. *Syre, vix ſuffero.* (*frui*
Hoccine me miſerum non licere meo modo [i] *ingenium*

[h] Clinia Antiphilam venientem proſpiciens hæc ſecum. [i] Archaiſmus. ingenio.

[a] Ὅταν δ' αὐτὸ τὸ κάλλος ἐπικοσμῇ τρόπος χρηστὸς, διπλασίως ὁ προσιὼν ἁλίσκεται. Menander apud Stobæum. Socratis præceptum de ſpeculo conſulendo vide apud Diog. Laertium. & Plutarch. Conjug præcept. Senec. Natur. quæſt. l. 1. Apul. Apolog.

[b] Sermo eſt animi & χαρακτήρ. Viva animi imago. Solon apud Laërtium. *Loquere ut te videam.* Plato.

[c] Veſtri ſimilium.

[d] Bene vertit. utile eſt.

[e] Tales eſſe. *Ipſa merces eſt auctoramentum ſervitutis.* Cic. 1. de Officiis.

[f] Adverte Syntaxin. *Viro* bi.

[g] Ut, *Quos irrupta tenet copula, Non malis divulſus querimoniis ſuprema citius ſolvat amor die.* Hor. 13. od. 1. l.

S. *Imo,*

Nam mihi quidem quotidie augeſcit magis
De filio ægritudo; & quanto diutius
Abeſt, magis cupio tanto, & magis deſidero.
C. *Sed ipſum egreſſum foras video: ibo, alloquar.*
Menedeme ſalve: nuntium apporto tibi,
Cujus maxume te fieri participem cupis.
M. *Nunquidnam de gnato meo audiſti Chreme?*
C. *Valet,* [e] *atque vivit.* M. *ubinam eſt quæſo?* C. *apud me domi.*
M. *Meus gnatus?* C. *ſic eſt.* M. *venit?* C. *certe.* M. *Clinia*
Meus venit? C. *dixi.* M. *eamus, duc me ad eum obſecro.*
C. *Non volt te ſcire ſe rediiſſe etiam, & tuum*
Conſpectum fugitat ob peccatum. tum hoc timet,
Nè tua duritia antiqua illa etiam adaucta ſit.
M. *Non tu ei dixiſti, ut eſſem?* C. *non.* M. *quam ob rem Chreme?*
C. *Quia peſſume iſtuc in te atque in illum conſulis,*
Si te tam leni & victo eſſe animo oſtenderis.
M. *Non poſſum: ſatis jam,* [f] *ſatis pater durus fui.* C. *ah,*
Vehemens [g] *in utramquam partem Menedeme es nimis,*
Aut largitate nimiâ aut parſimoniâ.
In eandem fraudem [h] *ex hac re, atque ex illa, incides.*
Primum olim potius, commeare filium
Quam paterere ad mulierculam, [i] *quæ paululo*
Tum erat contenta, cuique erant grata omnia;
Proterruiſti hinc. ea coacta ingratiis
Poſt illa cœpit victum volgò quærere.
Nunc, cum ſine magno intertrimento non poteſt
Haberi, quidvis dare cupis. nam, ut tu ſcias,
Quam ea nunc inſtructa pulcre ad perniciem ſiet;
Primum, jam ancillas ſecum adduxit plus decem,
Oneratas veſte, atque auro [k] *ſatrapes ſi ſiet,*
Sufferre amator nunquam ejus ſumptus queat:
Nedum tu poſſis. M. *eſtne ea intus?* C. *ſit rogas?*
Senſi: nam ei unam cœnam, atque ejus comitibus
Dedi. quod ſi iterum mihi ſit danda, actum ſiet.

e Vivit, atque valet. dicendum illud potuit abſque hoc: contra, non hoc ſine illo.

f Quantum mutatus ab illo.

g Sanum conſilium monentis ut medium inter ſeveritatem & indulgentiam teneret, nec incideret in Scyllam cupiens vitare Charybdim. redi ad ea quæ ſupra adnotari ad 1. ſcen. ſub fine. & lege Senec. 2. l. de Ira. 20, 21, 22, 23. capp.

h Crimen, pœnam. Vlp. *Capitale fraudem admittere.*

i Quam putavit Bacchidem, procacem, magnificam, ſumptuoſam, nobilem cujuſmodi laudavit illam Clitipho. Act. 1. ſc. 2.

k Præfectus provinciæ apud Perſas, quorum imperium in provincias CCCLX. quas Satrapias vocabant, à totidem Satrapis ſub Magno Rege imperatas. à שטר אפנא *apparitor faciei.*

Nam ut alia omittam, l *pitiſſando modo mihi*
Quid vini abſumpſit: ſic, hoc, dicens m aſperum
n Pater, hoc eſt : aliud lenius ſodes vide.
Relevi dolia omnia, omnes o *ſerias :*
p *Omnes habui ſollicitos. atque hæc una nox :*
Quid te futurum cenſes, quem aſſidue exedent ?
Sic me dii amabunt, ut tuarum miſeritum eſt
Menedeme fortunarum. M. *faciat, quod lubet :*
Sumat, conſumat, perdat: decretum eſt pati ;
Dum illum modo habeam mecum. C. *ſi certum eſt tibi*
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Ut neſcientem ſentiat te id ſibi dare.
M. *Quid faciam:* C. *quid vis potius, quam quod cogitas:*
Per aliumquemvis ut des, falli te ſinas
Technis per ſervolum. etſi ſubſenſi id quoque,
q *Illos ibi eſſe, id inter ſe agere clanculum.*
Syrus r *cum illo voſtro conſuſurrat : conferunt*
Conſilia adoleſcentes : & tibi perdere
s *Talentum hoc pacto ſatius eſt, quam illo* t *minam.*
Non nunc de pecunia agitur, ſed illud, quo modo
Minimo periclo id demus adoleſcentulo.
Nam ſi ſemel tuum animum is intellexerit,
Prius proditurum te tuam vitam, & prius
Pecuniam omnem, quam abs u *te amittas filium; hui,*
Quantam feneſtram ad nequitiam pateſeceris!
Tibi autem porro ut non ſit ſuave vivere.
Nam deteriores omnes ſumus x licentia.
Quodcunque inciderit in mentem, volet: neque id
Putabit, pravumve an rectum ſit quod petet.
Tu, rem perire, & ipſum, non poteris pati.
Dare denegaris ; ibit ad illud illico.
Quo maxume apud te ſe valere ſentiet.
Abiturum ſe abs te eſſe illico minabitur.
M. *Videre verum, atque ita uti res eſt, dicere.*
C. y *Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,*

l Leviter quaſi primoribus labris delibando. quid igitur bibendo, tibi adſumptum iri, putas?
m Auſterum.
n Honoris & reverentiæ appellatio.
o Vaſa fictilia, in quibus vinum reconditum obturabant, pice, calce & reſina. *quod ego ipſe teſta conditum levi.* hunc *relevi,* aperui.
p Omnes habui ſervos variis officiis occupatos ac diſtractos dum iis miniſtrarent.
q In ea officina, in qua fabricent dolum aliquem quo te argento emungant.
r Dromone.
s Talentum minus ſeu profanum erat minarum Atticarum LX. majus ſeu facrum CXX. minarum ſeu librarũ Attic.
t Mina, major fuit drachmarum C. minor LXXV.
u Dimittas, à te ſegreges.
x Maxima & peſſima peccandi illecebra & lenocinio.
y Somnum non admiſerunt hac nocte, non ſenſerunt oculi mei. nam *videre ſomnum* Hebraiſmus eſt, ut *videre mortem*, & Ariſtophanes in Veſpis, ὕπνου δ' ὁρᾷ τῆς νυκτὸς οὐδὲ πασπάλην.

Dum

Dum id quæro, tibi qui filium reſtituerem.
M. *Cedo dextram: porro te oro idem ut facias Chreme.*
C. *Paratus ſum.* M. *ſcin', quid nunc facere te volo?*
C. *Dic.* M. z *quod ſenſiſti illos me incipere fallere,*
Id ut maturent facere. cupio illi dare,
Quod volt, cupio ipſum jam videre. C. *operam dabo.*
Syrus eſt prehendendus atque adhortandus mihi.
A me neſcio quis exit. concede hinc domum,
Ne nos inter nos a *congruere ſentiant.*
Paulum hoc negoti mihi obſtat: Simus, & Crito.
Vicini noſtri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum. ibo, ac dicam, ut dixeram,
Operam daturum me, hodie non poſſe his dare.
Continuo hic adero. M. *ita quaſo. dii voſtram fidem,*
Itan' comparatam eſſe hominum naturâ omnium,
b Aliena ut meliùs videant & dijudicent
Quàm ſua? an eò fit, quia in re noſtra aut gaudio
Sumus prepediti nimio, aut ægritudine?
Hic mihi nunc quantò plus ſapit, quam egomet mihi?
c C. *Diſſolvi me, otioſus operam ut tibi darem.*

z Ἦθος animi per indulgentiam impotentis, a Penultima ut longa ſit exigit modulus, tanquam à *congrueo* ſecundæ Conjug. ut apud veteres *viveo, claudeo, diceo*. Nonius ex Nævio. b Οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ, Πάμφιλ', σαφῶς, ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται. Menandri ſententias ſolet Terentius variare, alias per interrogationem, modo per admirationem, nonnunquam per contrarium. *Nemo poteſt de ſe recte judicare, quod nobilis Poëta teſtatur: Itane comparatam eſſe hominum naturam &c.* Lactantius de falſa ſap. 4. cap. c Expedivi me cæteris negotiis, ut tibi vacem.

ACTUS III. SCENA II.

SYRUS, CHREMES.

S. H*Ac illac* a *circumcurſa: inveniendum eſt tamen*
Argentum, intendenda in b *ſenem eſt fallacia.*
C. c *Num me fefellit, hoſce id ſtruere? videlicet*
Eſt Clinia d *ille ſervus tardiuſculus:*
Iccirco huic noſtro tradita eſt e *provincia.*
S. *Quis hic loquitur? perii, numnam hæc audiit?*
C. *Syre.* S. *hem.*
C. *Quid tu iſtic?* S. f *recte. equidem te demiror*
Chreme
Tam mane, qui g *heri tantum biberis.* C. *nihil nimis,*

a Apoſtrophe ad ſeipſum. b Chremetem quod tamen Chremes de Menedemo intelligit. c Num me latuit? d Dromo. e Negotium, munus quærendi per technas argenti. Metaph à provinciis Rom. f Nihil. Adelph. 4. act. 5. ſc. *Æ. perii. Mi. quid eſt? Æ. Nihil. recte perge.* g Heri.

 S, *Nihil,*

S. *Nihil, narras? viſa vero eſt, quod dici ſolet,*
h Aquile ſenectus. C. *eia* S. *mulier eſt commoda, &*
Faceta hac meretrix. C. *ſane idem viſa eſt mihi.*
S. *Et quidem hercle formâ luculentâ.* C. *ſic ſatis.*
S. *Ita* i *non ut olim. ſed uti nunc, ſane bonâ:*
Minimeque miror, k *Clinia hanc ſi deperit:*
Sed habet patrem quendam avidum, miſerum atque aridum,
Vicinum hunc: noſtin'? at quaſi is non divitiis
Abundet, gnatu' ejus profugit inopiâ.
Scin' eſſe factum, ut dico? C. *quid ego neſciam?*
Hominem l *piſtrino dignum!* S. *quem?* C. *iſtunc* m *ſervolum*
Dico adoleſcentis. n S. *Syre tibi timui male.*
C. *Qui paſſus eſt id fieri.* S. *quid faceret?* C. *rogas?*
Aliquid reperiret, fingeret fallacias
Unde eſſet adoleſcenti amica quod daret,
Atque hunc difficilem, invitum ſervaret ſenem.
o S. *Garris.* C. *hac facta ab illo* p *oportebant Syre.*
S. *Eho quaſo, laudas qui heros fallunt?* C. q *in loco,*
Ego vero laudo. S. *recte ſane.* C. *quippe quia*
Magnarum ſape id remedium ægritudinum eſt.
Iam huic manſiſſet unicus gnatus domi.
S. r *Iocone an ſerio illac dicat, neſcio;*
Niſi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.
C. *Et nunc quid* ſ *exſpectat Syre? an, dum hinc denuo*
t *Abeat, cum tolerare* u *hujus ſumptus non queat?*
Nonne ad ſenem aliquam fabricam fingit? S. *ſtolidus eſt.*
C. *At te adjutare oportet adoleſcentuli*
Cauſſa. S. *Equidem facile facere poſſum, ſi jubes:*
Etenim, quo pacto id fieri ſoleat, calleo.
C. *Tanto hercle melior.* S. x *non eſt mentiri meum.*
C. *Fac ergo.* S. *at heus tu, facito dum eadem hac memineris,*
Si quid hujus ſimile fore aliquando evenerit,

h Adulatorie gratulatur hero hilaritatem à vino quod Plato 2. de Legib. interdictum pueris ad annum uſque 18. indulſit ſenibus, ut redire ad juventutem videantur, moleſtiarúm obliti. Interpretes ad bibacitatem ſenum referunt, ut qui potu magis alantur quam cibo, non ſecus atque aquilæ quæ roſtro per ſenium adunco, prædæ carnibus veſci cum nequeant, ſanguine epoto victitant Ariſtot. l. 9. nat. animal. Plin. l. 10. c. 3. Alex. Aphrodiſ. l. 2. probl. 127.

i Non ut in flore ætatis.

k Perſuadere vult Chremeti hanc Amaſiam eſſe Cl.

l Servorum ſupplicio. Andr. 3. act. 4. ſc.

m Dromonem.

n Averſus, apud ſe hęc Syrus. o Nugaris, alias atque loqueris ſentiens. p *Quæ aſſolent, quæque oportent.* Andr. 3. act 2. ſc. q. Non ſemper & in omnibus; verum quandoque & circumſtantiarum opportunitate obſervata. r Hæc averſus, apud ſe & ſpectatores. ſ Dromo. t Clinia. u Bacchidis. x Infra act. 4. ſc. 4. *Non enim eſt ſimulatio.*

y *Vt ſunt humana, tuus ut faciat filius.*
C. z *Non uſus veniet, ſpero.* S. *ſpero hercle ego quoque:*
Neque eò nunc dico, quo quidquam a *illum ſenſerim:*
b *Sed ſi quid, nè quid. quæ ſit ejus ætas, vides:*
c *Et næ ego te, ſi uſus veniat, magnifice Chreme*
Tractare poſſim! C. *de iſtoc, cum uſus venerit,*
Videbimus quid opus ſit. nunc iſtuc age.
S. *Nunquam commodius unquam herum audivi loqui,*
Nec, cum malefacere crederem mî impunius
Licere. quiſnam à nobis egreditur foras?

y *Nam cuivis accidere poteſt, quod cuiquam poteſt.* Syrus apud Senecam.
z Non uſus veniet, ſpero. i. e. non eveniet, ſpero.
a Quo quidquam tale in illo ſenſerim.
b Sed ſi quid tale evenerit, nè quid gravius feras, quam obnoxia iſtis rebus ſit illius ætas, vides.
c Neque indigneris, ſi, ubi tale quid evenerit, ego te magnifica aliqua & inſigni technâ excipiam.

ACTUS III SCENA III.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

CH. *QVid iſtuc, quæſo? qui iſtic mos eſt Clitipho? itane fieri*
Oportet? CL. *Quid ego feci?* CH. *vidin' ego te modo*
a *manum in ſinum huic*
Meretrici inſerere? S. b *acta eſt res, perii.* CL. *mene?*
CH. *hiſce oculis, nè nega.*
Facis adeo indignè injuriam illi, qui non abſtineas manum:
Nam iſtac quidem contumelia eſt, c *hominem amicum ad te recipere,*
Atque ejus amicam ſubagitare: vel here in convivio quam immodeſtus
Fuiſti? S. d *Factum eſt.* CH. *quam moleſtus? ut equidem,*
Ita me dii ament, metui quid futurum denique eſſet. novi ego
Amantium animum: graviter advortunt, quæ non cenſeas.
CL. e *At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius facturum, pater.*

a ἀνηſίσται μαστῶν. Ariſtænet. l. 1. epiſt. 9.
b De me actum eſt, adeoque re tota inquit Syrus, metuens nè compertum haberet, ex ſalaci illa manu, Chremes, filii ſui amaſiam eſſe Bacchidem.
c Contra jus hoſpitii.
d Teſtatur & hoc contra herilem filium ipſe Syrus, quo ſe inſinuet magis in gratiam heri.
Quam ſuſpicioſi ſunt, neque æmulum ferre poſſint.
e At mihi tantum habet fidei Clinia, ut nihil à me hac in re metuat.

CH. *Eſto.* [f] *at certe concedas ab ore eorum aliquantiſper aliquo.*
Libido multa fert: ea facere prohibet tua præſentia.
Ego de me facio conjecturam. nemo eſt meorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulta Clitipho audeam.
Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipſius facti pudet, (dito.
Nè ineptus, ne proter vos videar. quod illum facere cre-
Sed noſtrum eſt intelligere, [h] *utcunque, atque ubicunque opus ſit, obſequi.*
S. *Quid iſtic narrat?* CL. *perii. Clitipho, hæc ego præcipio tibi:*
[i] *Hominis frugi & temperantis functus officium.* CL. *tace Sodes.* S. *recte ſane.* CH. *Syre, pudet me.* S. *credo: neque id injuria*
Quin mihi moleſtum eſt. CL. *pergin'?* S. *hercle verum dico, quod videtur.*
CL. *Nonne accedam ad illos?* CH. *eho quaſo,* [k] *una accedundi via eſt?*
S. *Actum eſt: hic prius ſe indicarit, quam ego argentum effecero.*
Chreme, vin tu homini ſtulto mihi auſcultare? CH. *quid faciam?* S. *jube hunc*
Abire hinc aliquo. CL. *quo ego hinc abeam?* S. *quo? quolibet: da illi locum:*
Abi deambulatum. CL. *deambulatum quo?* S. *vah, quaſi deſit locus,*
Abi ſane iſtac, iſtorſum, quo vis. CH. *recte dicit: cenſeo.*
CL. [l] *Dii te eradicent Syre, qui me hinc extrudas.* S. *at tu pol tibi*
Poſthac comprimito iſtas manus.
Cenſen' vero? quid illum porro credis facturum Chreme,
Niſi eum, quantum Dii dant opis tibi, ſervas, [m] *caſtigas, mones?*
CH. *Ego iſtuc curabo.* S. *atqui nunc here hic tibi aſſervandus eſt.*

CH. *Fiet.*

f Utcunque volo ut ex domo mea ſecedas ad tempus. Viſu læditur tua caſtitas; tui conſpectus illius libido.

g Apud alium prohibet gravitas, & autoritas, nè protervus videar, apud alium pudor, nè videar ineptus.

h Pro re, loco, tempore, perſonis morem gerere. *Obſequium amicos, adverſari aliis, odium parit.*

i Ut, hominis frugi & temperantis functus officio. ſed interrumpit illius ſermonem Clitipho, nec audire vult ipſius conſilium, quo velificare voluit mandato patris, ut è domo aliquantiſper concederet aliquo.

k An hæc tantum via eſt accedendi ad eos, ut te immiſceas ipſorum amoribus?

l Et cum dicto, exit Clitipho, Syrum exſecratus; hic illum proſequitur monitum ut exinde manus libidinantes comprimat. m Increpans reprehendas.

CH. *Fiet.* S. *ſi ſapias: nam* n *mihi jam minu' minuſque obtemperat.*

CH. *Quid tu? ecquid de illo, quo dudum tecum egi, egiſti Syre? aut*

Reperiſti quod placeat, an nondum etiam? S. *de fallacia*

Dicis? ſi. inveni o *quandam nuper.* CH. *frugi es: cedo, quid id eſt?*

S. *Dicam: verum, ut aliud ex alio incidit.* CH. *quidnam Syre?*

S. *Peſſima hac eſt meretrix.* CH. *ita videtur.* S. *imò, ſi ſcias.*

Hoc vide; quod inceptet facinus. Fuit quadam anus Corinthia

Hic: huic drachmarum argenti hac mille dederat mutuum.

CH. *Quid tum?* S. *ea mortua eſt. reliquit filiam adoleſcentulam:*

Ea relicta huic p *Arraboni eſt pro illo argento.* CH. *intelligo.*

S. *Hanc ſecum huc adduxit, eaque eſt nunc* q *ad uxorem tuam.*

CH. *Quid tum?* S. r *Cliniam orat, ſibi uti id nunc det, illam illi tamen*

Poſt daturam mille nummum poſcit. CH. *& poſcit quidem?* S. *hui,*

Dubium id eſt? CH. *ego ſic putavi. quid nunc facere cogitas?*

S. *Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc eſſe captam è Caria,*

Ditem, & nobilem: ſi redimat, magnum ineſſe in ea lucrum.

CH. *Erras.* S. *quid ita?* CH. *pro Menedemo nunc tibi ego reſpondeo:*

Non emo. quid ais? S. ſ *optata loquere.* CH. *atqui non eſt opus.*

n Videtur Syrus pædagogus, i. pueri cuſtos & ductor, fuiſſe Clitiphoni.

o Fingit veterator ſuccurriſſe ſibi fallaciam, nondum tamen certam & compoſitam.

p Arrabo eſt particula pretii, quæ velut in anteceſſum datur, ut ſit pignus eruptionis. *an earneſt pennie*, A. gel. 17. l. 2. c. *pignori.* exponunt interpretes; quibus non ſubſcribo. neque n. convenit ſumma.

q Apud uxorem tuam.

r Meretrix Cliniam orat, uti ſibi nunc. i. e. præſentis pecuniæ, det id argentum, quod ipſa mutuum dederat anui illi Corinthiæ: illam autem puellam, quæ arraboni relicta eſt, poſt daturam illi. i. e. Cliniæ mille numum poſcit h. e. promittit, ſpondet. ſic Faërnus. aliter Nanninus. 2. Miſſel. 2. cap. Fabricius legit, *illi tamen poſt daturum mille numum, poſcit*: hoc ſenſu. nam cum Clinia ſibi, filiam arraboni relictam, ita dari peteret, ut diceret, ſe meretrici tamen, ne omnino gratuitum donum foret, poſt mille numum daturum, Syrus fingit, meretricem id jam poſcere. ſ Εὐφήμει. bona verba.

S. *Non opus eſt?* CH. *non hercle vero.* S. *qui iſtuc?*
miror. CH. *jam ſcies.*

† *Mane, mane, quid eſt, quod tam à nobis graviter crepuere fores?*

† Andr. act. 4. ſc. 1.

ACTUS IV SCENA I.

SOSTRATA, CHREMES, NUTRIX, SYRUS.

SO. *Niſi me animus fallit, hic profecto eſt* [a] *annulus, quem ego ſuſpicor,*
Is, quicum expoſita eſt gnata. C. *quid volt ſibi Syre hæc oratio?*
SO. *Quid eſt? iſne tibi videtur?* N. *dixi equidem, ubi mihi oſtendiſti, illico,*
Eum eſſe. SO. *at ut ſatis contemplata modo ſis, mea nutrix.* N. *ſatis.*
SO. *Abi nunc jam intro: atque, illa ſi jam laverit, mihi nuntia.*
Hic ego virum interea opperibor. SY. *te volt: videas, quid velit.*
Neſcio quid triſtis eſt. non temere eſt. metuo, quid ſit. C. *quid fiet?*
Na iſta hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.
SO. *Ehem mi vir.* C. *ehem mea uxor.* SO. *teipſum quæro.* C. *loquere, quid velis.*
SO. [b] *Primum te hoc oro, nè quid credas me advorſum edictum tuum*
Facere auſam. C. *Vin' tibi me iſtuc, etſi incredibile eſt, credere?*
Credo. SY. [c] *neſcio quid peccati portat hæc purgatio.*
SO. *Meminiſtin' me eſſe gravidam, & mihi te maxumo opere dicere,*
Si [d] *puellam parerem, nolle* [e] *tolli?* C. *ſcio quid feceris:*

a Portentoſos fœtus abjicere aut necare, tanquam prodigia, intererat Reipublicæ. mox etiam mutilos aut illegitimos eo tandem proceſſerunt ἀπορρίψας, ut & liberos nec mutilos nec illegitimos exponerent, vel morti, vel miſericordiæ. uti dictum ad 6. ſc. 4. act. Eunuch. Ita expoſitis apponebantur una ἐπίζημα unde agnoſci poſſent, ſi qua gratior iis arrideret fortuna, hæc γνωρίσματα vocabant. erant vero aurum, monilia, annuli, pretioſa quædam, ut ſi quis eos tolleret, ſuppeteret educationis præmium; ſi moreretur, ſepulturæ ſumptus. *b* Præmunitio cauſſæ & animi male conſcii. ſic Parmeno, Eunuch. act. 5. ſc. 6. *c* Purgatio ante accuſationem arguit malefacti conſcientiam. *d* Filias exponebant potius quam filios, nè damno augerent parentes in educandis iis, docandis, atque dotandis. *e* Nutriri, educari.

Suſtu-

Suſtuliſti. SO. *ſic eſt factum.* C. *domin'?* SY. *ergò herus damno auctus eſt.*

SO. *Minimé: ſed erat hic Corinthia anus* f *haud impura:* g *ei dedi*

Exponendam. C. *ô Iupiter, tantam eſſe in animo inſcitiam?*

SO. *Perii, quid ego feci?* C. *at rogitas?* SO. *ſi peccavi mi Chreme,*

Inſciens feci. C. *id quidem ego, etſi tu neges, certè ſcio,*

Te inſcientem atq; imprudentẽ dicere ac facere omnia:

Tot peccata in hac re oſtendis. nam jam primũ, ſi meũ,

Imperium exequi voluiſſes, interemptam oportuit,

Non ſimulare mortem verbis, re ipsâ ſpem vitæ dare.

Ad id omitto h *miſericordia, animus maternus: ſino.*

... co... ne verò abs te proſpectum eſt! quid voluiſti?

... prodita abs te filia eſt planiſſumé.

... ſtum faceret, vel uti veniret palam.

cogi... ...âſti, quid vis ſatis eſt, dum vivat modó.

... cum illis agas qui neque jus, neque bonum, atq; æquom ſciunt,

Melius, pejus, proſit, obſit, nil vident, niſi quod lubet?

SO. *Mi Chreme, peccavi, fateor: vincor: nunc hoc te obſecro,*

i *Quantò tuus eſt animus natu gravior, ignoſcentior;*

Ut meæ ſtultitiæ in juſtitia tuâ ſit aliquid præſidi.

C. *Scilicet equidem iſtuc factum ignoſcam: verum Soſtrata*

Male docet te mea facilitas multa. m *ſed iſtuc quidquid eſt,*

Quâ hoc occeptum eſt cauſſa, loquere. SO. *ut ſtultè & miſerè omnes ſumus*

n *Religioſæ; cùm exponendam do illi, de digito annulũ*

Detraho; & eum dico ut unà cum puella exponeret;

Si moreretur, o *ne expers patris eſſet de noſtris bonis.*

f Pudicia & proba. g Non ſuſtuli puellam, ſed dedi anui exponendam. h Verùm te ad miſericordiam movit credo animus maternus. Matrum autem affectus major quàm patrum. Quod cum labore fit, magis diligitur, ut habet Ariſtoteles l 9. Ethic. Nicom. atque ideo matres filios magis amant, quia partûs labores iis ſunt graves, & certiùs ſciunt prolem eſſe ſuam. i Nempe tuâ atque annûs illius proditſone reſervata eſt, ut quæſtum faceret corpore, vel venalis exponeretur in gravem ſervitutem. k Quid agat quis cum hiſce viris & fœminis, qui neque &c. l Quantò tuus eſt animus annis & experientiâ prudentior, tantò ſit ad ignoſcendum pronior. m De exponenda puellâ dictum: verùm quâ occaſione, quibus indiciis ſit inventa, dic, tandem. n Superſtitiosè ſollicitæ. o Hæreditatem Athenis non adibant filiæ, ſi eſſent filii. In dotem tamen dari debebat decima bonorum paternorum pars. Iſæus.

C. *Iſtuc rectè. conſervâſti te, atque illam.* SO. *hic eſt annulus.*

C. *Unde habes?* SO. [p] *quam Bacchis ſecum adduxit adoleſcentulam.* SY. *hem.*

C. *Quid ea narrat?* SO. *ea lavatum dum it, ſervandum mihi dedit.*

Animum non adverti primùm. at poſtquam aſpexi, illico

Cognovi: ad te exilii. C. *quid nunc ſuſpicare, aut invenis*

De illa? SO. *neſcio, niſi ex ipſa quæras, unde hunc habuerit,*

Si potis eſt reperiri. SY. [q] *interii: plus ſpei video, quàm volo:*

Noſtra eſt, ità ſi eſt. C. *vivítne illa, cui dederas?* SO. *neſcio.*

C. *Quid renunciavit olim feciſſe?* SO. *id, quod juſſeram.*

C. *Nomen mulieris cedò quod ſit, ut quæratur.* SO. *Philtere.*

SY. *Ipſa eſt. mirum, ni illa ſalva eſt, ego* [q] *perii.* C. *Soſtrata.*

Sequere me intrò hac. SO. *ut præter ſpem evenit. quàm timui malè,*

Ne nunc animo ita eſſes duro, ut olim in tollendo Chreme.

C. Non licet hominem eſſe ſæpe ità ut volt, ſi res non ſinit.

[r] *Nunc ita tempus eſt mi, ut cupiam filiam: olim nil minùs*

[ſ] SY. *Niſi fallit me animus, haud multùm à me aberit infortunium:*

[t] *Ita hercle in anguſtum oppidò nunc meæ coguntur copiæ:*

Niſi aliquid video, ne eſſe amicam hanc gnati reſciſcat ſenex:

Nam quod ſperem de [u] *argento, aut poſſe poſtulem me fallere,*

Nihil eſt: triumpho, ſi licet [x] *me latere tecto abſcedere.*

p Ab illa adoleſcentula, quam Bacchis adduxit ſecum.

q Non vult Syrus agnoſci Antiphilam, priuſquam interceperit argentum quod detur Bacchidi.

r Olim in tenui fortuna nolui filiam alere, nunc *in tantâ & bene auctâ*, ut 5. ſc. hujus actus, gaudeo mihi eſſe filiam. pro re, pro tempore mutantur hominum animi.

ſ Hinc in pleriſque libb. nova incipit ſcena.

t Tranſlatio à re militari ubi exercitus in anguſtias coactus non ſine magno periculo ſe expedire valeat.

u Quo ſenem ferire & circumducere cogitarem.

x Continuat in Metaphora à re militari ubi agmen iniquitate loci vel numero hoſtium oppreſſum ab alterutro latere vel tergo, in haſtam aut ſcutum ſe inclinare, ſolet, quaſi frontem hoſti obvertere, adeóque tuto ac honeſto receptu diſcedere.

Cruciór

Crucior y bolum tantum mihi ereptum tam ſubitò è faucib us.
Quid agam? aut quid comminiſcar? ratio de integro ineunda eſt mihi.
Nil tam difficile eſt, quin quærendo inveſtigari poſſiet.
Quid, ſi hoc ſic nunc incipiam? nihil eſt. ſi ſic? tantundem egero.
At ſic opinior: non poteſt: immo optumé. euge habeo optumam.
Retraham hercle, opinor, ad me idem illud [a] *fugitivum argentum tamen.*

y Metaph. ab alitibus, canibus, aut feris prædam captantibus.
z Ἁλωτὰ γίνεται ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ ἅπαντα. Menander. τὸ δ' ζητούμενον ἁλωτόν· ἐκφεύγει δ' τ' ἀμελούμενον. Sophocl. Uedip.
a Metaph. domi nata. à. ſervo ſc. fugitivo *quem retractum ex itinere parens necari juſſit.* Salluſt.

Actus IV. Scena II.

CLINIA, SYRUS.

C. N*Ulla mihi res poſthac poteſt jam intervenire tanta,*
Quæ mihi ægritudinem afferat: tanta hac lætitia oborta eſt.
a *Dedo patri me nunc jam, ut frugalior ſim quàm volt.*
S. *Nil me feſellit: cognita eſt, quantum audio hujus verba.*
Iſtuc tibi ex ſententia tuâ obtigiſſe lætor.
C. *O mi Syre, audiſtin' obſecro?* S. *quid ni? qui uſque una affuerim.*
C. *Cui æquè audiſti commodè quidquam eveniſſe?* S. *nulli.*
C. *Atque, ita me dii ament, ut ego nunc non tam meapte cauſſa*
Lætor, quam [b] *illius: quam ego ſcio eſſe honore quovis dignam.*
S. *Ita credo: ſed nunc Clinia age,* c *da te mihi viciſſim:*
Nam [d] *amici quoque res eſt videnda, in tuto ut collocetur,*
[e] *Nè quid de amica nunc ſenex.* C. *ô Iupiter!* S. *quieſce.*

a Patris me imperio & voluntati dehinc ſubmitto. *Tibi, pater, me dedo, quidvis oneris impone. impera.* Andr. 5. act, 3. ſc. *Dare* eſt quod repetas, *Dedere* eſt ad perpetuum. *Damus* amicis, *Dedimus* tantùm hoſtibus.
b Antiphilæ.
c Ut modo. in diſtinctione uſitata, verborum, *Do* & *Dedo.*
d Clitiphonis.
e Nè quid de Bacchide reſciſcat Chremes.

C.[f] *Antiphila mea nubet mihi.* S. *ſiccine me interlo-*
queret
C. *Quid faciam Syre mi? gaudeo: fer me.* S. *fero her-*
cle veró.
C. [g] *Deorum vitam*[h] *adepti ſumus.* S. *fruſtra operam*
opinor ſumo.
C. *Loquere audio.* S. *at jam hoc non ages.* C. *agam.*
S. *videndum eſt, inquam,*
Amici quoque res Clinia tui in tuto ut collocetur:
Nam ſi nunc à nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,
Senex reſciſcet illico eſſe amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc eſt.
C. *At enim iſtoc nihil eſt magis Syre meis nuptiis ad-*
vorſum:
Nam[i] *quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam?*
S. *quid ni?*
C. *Quid dicam? quam cauſſam afferam?* S. *quid? nolo*
mentiare:
Aperte, ita ut res ſeſe habet, narrato. C. *quid ais?*
S. *jubeo.*
[k] *Illam te amare, & velle uxorem:*[l] *hanc eſſe Cliti-*
phonis.
C. *Bonam atque juſtam rem oppidò imperas, & factu*
facilem.
Et ſcilicet jam me hoc voles orare patrem, ut celet
Senem voſtrum. S. *imò ut rectâ viâ rem narrat or-*
dine omnem. C. *hem,*
Satin[?] *ſanus es & ſobrius? tu quidem illum plane per-*
dis:
Nam qui ille poterit eſſe in tuto, dic mihi?
S. *Huic equidem conſilio*[m] *palmam do: hic me ma-*
gnifice effero,
Qui vim tantam in me & poteſtatem habeam tanta
aſtutia,
Vera dicendo ut eos ambos fallam; ut, cùm narrat
ſenex *(tamen.*
Voſter noſtro, eſſe[n] *iſtam amicam gnati, non credat*
C. *At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiarum omnem*
eripis:

[f] Exſultat immodicè Clinia nondum conſtabat de Chremetis voluntate ſuper nuptiis. namque is mox ſcen. 5. *At ego illi neque do, neque deſpondeo.*

[g] Vide Andr. 5. act. 5. ſc. quæ ad illa Pamphili. *Ego vitam Deorum propterea ſempiternam eſſe arbitror, &c.*

[h] Al. *apti ſumus* ab antiquo *apiſcor*, ut procedat octonarius jambicus catalecticus ſine licentia.

[i] Quâ fronte.

[k] Antiphilam.

[l] Bacchidem.

[m] Tanquam palmarium ſit, vincat & magnificè triumphet.

[n] Narret Chremes Menedemo Bacchidem iſtam eſſe amicam Clitiphonis, quam domum ad ſe per dies aliquot recipiat. interea aliquid fiet. Vide Argumentum hujus fabulæ, ab Antonio Mureto ſcriptum.

Nam dum amicam hanc meam eſſe credet, non committet filiam.

Tu fortaſſe, quid me fiat, o parvi curas, dum illi conſulis.

S. *Quid, malùm, me p ætatem cenſes velle id adſimularier?*

Unus eſt dies, dum argentum eripio, q pax! nihil amplius.

C. *Tantum ſat habes? quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciverit?*

S. *Quid, ſi redeo ad r illos, qui aiunt,* quid ſi nunc cœlum ruat?

C. *Metuo, quid agam.* S. *metuis? quaſi non ea poteſtas ſit tua,*

Quo velis in tempore ut te exſolvas, rem facias palam.

C. *Age, age, traducatur Bacchis.* S. *optumé ipſa exit foras.*

o Al. parvi pendis.
p Diu, in longinquum, ſive perpetuum.
q Tantum eſt. ſat. eſt. *basta*. Hiſpan. vide 2. ſc. 2. act. ſupra. unde Clinia repetit, *Etiamne? tantum eſt? ſat habes.*
r Qui, tutiſſimis in rebus, omnia timent, etiam, nè ruat cœlum. Ariſtoteles. l. 5. Phyſ. ſcribit, priſcis illis & rudibus mortalibus perſuaſum fuiſſe, Cœlum Atlanticis humeris ſuſtineri, quòd ſi ille ſubduxiſſet, fore, ut in terram decideret. prudentiores illi Scytharum legati ad Alexandrum, qui ab eo rogati nunquid illum non timerent. reſpondebant, nos certè nihil omnino timemus, *niſi nè cœlum ruat.* de Phænace quodam videatur Plutarchus lib. de facie quæ apparet in orbe Lunæ.

ACTUS IV. SCENA III.

BACCHIS, CLINIA, SYRUS, DROMO, PHRYGIA.

B. *Sati' pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt,*

a *Decem minas quas mihi dare pollicitus eſt, quòd ſi is nunc me*

Deceperit; ſæpe obſecrans me, ut veniam, fruſtrà veniet:

Aut, cùm venturam dixero, & conſtituero; cùm is certe

Renunciârit; Clitipho cùm in ſpe pendebit b animi;

Decipiam, ac non veniam; Syrus mihi tergo c pœnas pendet.

C. d *Sati' ſcitè promittit tibi.* S. *atqui tu hanc jocari credis?*

a Propter decem minas.
b Vide Grammaticam noſtram. pag. 74 reg. Syntaxeos. 46.
c *Vindicta Nemo magis quàm fœmina.* Juvenal. Sat. 13. præcipuè; mala merx, meretrix.
d Ex alieno corio abunde liberalis. Minatur.

Faciet,

e Otioſè agunt, mei negligentes.

f Propera, quaſi ciſio celeriter vecta.

g De Dionyſiis, vide quæ ſupra ad 2. ſcen. ſub exitu.

h Ex arte, faſtu & protervia meretricia.

i Comitatus ancillarum, aurum, veſtes, mundus muliebris.

k Quod tibi promiſſum eſt, argentum.

l Innuit meretrices habere viſcatas manus.

m Verùm decollabit ea ſpes. major illi immanet ſumptus, damnum gravius. emungendus eſt argento.

n Vide quæ ad 4. ſc. act. Eunuchi. ibi *Pol, ſi ſcipis, quod ſcis, neſcis.*

Faciet, niſi caveo. B. e *dormiunt: pol ego iſtos commovebo.*

Mea Phrygia audiſtin', modò iſte homo quam villam demonſtravit

Charini? P. *audivi.* B *proxumam eſſe huic fundo ad dextram?* P. *memini.*

B. f *Curriculo percurre: apud eum miles* g *Dionyſia agitat.*

S. *Quid inceptat?* B. *dio me hic oppidò eſſe* h *invitam, atque aſſervari:*

Verùm aliquo pacto verba me his daturam eſſe, & venturam.

S. *Perii hercle: Bacchis mane, mane: quò mittis iſtanc quaſo?*

Iube, maneat. B. *abi.* S. *quin paratum eſt argentum.* B. *quin ego maneo.*

S. *Atqui jam dabitur.* B. *ut lubet, num ego inſto?* S. *at ſcin' quid ſodes?*

B. *Quid?* S. *tranſeundum nunc tibi ad Menedemum eſt, &* i *tua pompa*

Eò traducenda eſt. B. *quam rem agis ſcelus?* S. *ego* k *argentum cudo,*

Quod tibi dem. B. *dignam me putas, quam illudas?* S. *non eſt temere.*

B. *Etiamne tecum hic res mihi eſt?* S. *minimé: tuum tibi reddo.*

B. *Eatur.* S. *ſequere hac. heus Dromo.* D. *quis me volt?* S. *Syrus.* D. *quid eſt rei?*

S. *Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos properé.*

B. *Quam ob rem?* S. *nè quaras.* l *efferunt, qua ſecum huc attulerunt.*

Sperabit ſumptum ſibi ſenex eſſe harum abitu levatum.

m *Na ille haud ſcit, hoc paulum lucri quantum ei damni oportet.*

n *Tu neſcis id quod ſcis Dromo, ſi ſapies.* D. *mutum dices.*

ACTUS

Actus IV. Scena IV.

CHREMES, SYRUS.

C. *ITa me dii amabunt,* [a] *ut nunc, Menedemi* [b] *vicem,*
Miſeret me, tantum deveniſſe ad eum mali.
Illanccine mulierem alere cum illa familia?
Etſi ſcio, hoſce aliquot dies non ſentiet:
Ita magno deſiderio fuit ei filius.
Verum ubi videbit tantos ſibi ſumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rurſum ut abeat ab ſe filius.
Syrum optumè, eccum. S. *ceſſo hunc adoriri?* C. *Syre.* S. *hem.*
C. *Quid eſt?* S. *te mihi ipſum jam dudum optabam dari.*
C. *Videre egiſſe jam neſcio quid cum ſene.*
S. *De illo, quod dudum* [c] *dictum factum reddidi.*
C. *Bonan' fide?* S. *bona hercle.* C. *non poſſum pati,*
[d] *Quin tibi caput demulceam. accede huc Syre:*
Faciam boni tibi aliquid pro iſta re, ac lubens.
S. *At ſi ſcias, quàm ſcite in mentem venerit.*
C. *Vah,* [e] *gloriare eveniſſe ex ſententia?*
S. *Non hercle vero: verum dico.* C. *dic, quid eſt?*
S. *Tui Clitiphonis eſſe amicam hanc Bacchidem*
Menedemo dixit Clinia, & eâ gratiâ
Secum adduxiſſe, ne id tu perſentiſceres.
C. *Probé.* S. *dic ſodes.* C. *nimiùm inquam.* S. *imò ſi ſcias.*
Sed porrò auſculta quod ſupereſt fallaciæ.
Seſe ipſe dicet tuam vidiſſe filiam:
Sibi complacitam ejus formam, poſtquam aſpexerit.
Hanc cupere uxorem. C. *modone qua inventa eſt?* S. *eam:*
Et quidem jubebit [f] *poſci.* C. *quam ob rem iſtuc Syre?*
Nam prorſum nihil intelligo. S. *hui, tardus es.*
C. *Fortaſſe.* S. *argentum dabitur ei ad nuptias,*
[g] *Aurum, atque veſtem, qui, tenéſne?* C. *comparet?*

a Μέγιστόν ἐστιν ἄρα τοῖς ἐπιεικέσι τὸ παρόντας ἐγγὺς λυσσωμαλγοῦντας βλέπειν. Menander.

b Ellipſis. *ob* vel *propter vicem* v. Syntaxin noſtram.

c Quod dixi, expedivi. ſimul cum dicto, celeriter. ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. legitur &, di[...]um ac a[...]um reddidi. nihil hac in re ſomiſi. nihil intentatum aut infectum reliqui.

d Quod pueris fieri ſolet per blanditiarum delicias ab iis qui eos collaudant. *ſtroke his head.*

e Quia Menedemus nondum circumductus erat argento, ſed dolus tantùm ſtruebatur, Nannius conjicit legendum *bariolare*. i.e. inani divinatione jactas. 2. l. Miſcell. c. 5.

f Peti in uxorem, quod facit Menedemus. ſc. 7. *g* Quo argento aurea ornamenta, veſtes, &c. per Apoſiopeſin (ſupplet Chremes) comparet.

S. *Id*

CH. *Eſto.* f *at certe concedas ab ore eorum aliquantiſper aliquo.*
Libido multa fert: ea facere prohibet tua præſentia.
Ego de me facio conjecturam. nemo eſt meorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulta Clitipho audeam.
g *Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipſius facti pudet,*
Nè ineptus, ne proter vos videar. quod illum facere credito.
Sed noſtrum eſt intelligere, h *utcunque, atque ubicunque opus ſit, obſequi.*
S. *Quid iſtic narrat?* CL. *perii. Clitipho, hæc ego præcipio tibi:*
i *Hominis frugi & temperantis functus officium.* CL. *tace*
Sodes. S. *recte ſane.* CH. *Syre, pudet me.* S. *credo: neque id injuria*
Quin mihi moleſtum eſt. CL. *pergin'?* S. *hercle verum dico, quod videtur.*
CL. *Nonne accedam ad illos?* CH. *eho quæſo,* k *una accedundi via eſt?*
S. *Actum eſt: hic prius ſe indicarit, quam ego argentum effecero.*
Chreme, vin tu homini ſtulto mihi auſcultare? CH. *quid faciam?* S. *jube hunc*
Abire hinc aliquo. CL. *quo ego hinc abeam?* S. *quo? quolibet: da illi locum:*
Abi deambulatum. CL. *deambulatum quo?* S. *vah, quaſi deſit locus,*
Abi ſane iſtac, iſtorſum, quo vis. CH. *recte dicit: cenſeo.*
CL. l *Dii te eradicent Syre, qui me hinc extrudas.* S. *at tu pol tibi*
Poſthac comprimito iſtas manus.
Cenſen' vero? quid illum porro credis facturum Chreme,
Niſi eum, quantum Dii dant opis tibi, ſervas, m *caſtigas, mones?*
CH. *Ego iſtuc curabo.* S. *atqui nunc here hic tibi aſſervandus eſt.*

f Vtcunque volo ut ex domo mea ſecedas ad tempus. Viſu læditur tua caſtitas; tui conſpectus illius libido.

g Apud alium prohibet gravitas, & autoritas, nè protervus videar, apud alium pudor, nè videar ineptus.

h Pro re, loco, tempore, perſonis morem gerere. *Obſequium* amicos, adverſari aliis, *odium parit.*

i Ut, hominis frugi & temperantis functus officio. ſed interrumpit illius ſermonem Clitipho, nec audire vult ipſius conſilium, quo velificare voluit mandato patris, ut è domo aliquantiſper concederet aliquo.

k An hæc tantum via eſt accedendi ad eos, ut te immiſceas ipſorum amoribus?

l Et cum dicto, exit Clitipho, Syrum exſecratus; hic illum proſequitur monitum ut exinde manus libidinantes comprimat. m Increpans

CH. *Fiet.*

CH. *Fiet.* S. *ſi ſapias: nam* n *mihi jam minu' minuſque obtemperat.*
CH. *Quid tu? ecquid de illo, quo dudum tecum egi, egiſti Syre? aut*
Reperiſti quod placeat, an nondum etiam? S. *de fallacia*
Dicu? ſi. inveni o *quandam nuper.* CH. *frugi es: cedo, quid id eſt?*
S. *Dicam: verum, ut aliud ex alio incidit.* CH. *quidnam Syre?*
S. *Peſſima hæc eſt meretrix.* CH. *ita videtur.* S. *imò, ſi ſcias.*
Hoc vide; quod inceptet facinus. Fuit quædam anus Corinthia
Hìc: huic drachmarum argenti hæc mille dederat mutuum.
CH. *Quid tum?* S. *ea mortua eſt. reliquit filiam adoleſcentulam:*
Ea relicta huic p *Arraboni eſt pro illo argento.* CH. *intelligo.*
S. *Hanc ſecum huc adduxit, eaque eſt nunc* q *ad uxorem tuam.*
CH. *Quid tum?* S. r *Cliniam orat, ſibi uti id nunc det. illam illi tamen*
Poſt daturam mille nummum poſcit. CH. *& poſcit quidem?* S. *hui,*
Dubium id eſt? CH. *ego ſic putavi. quid nunc facere cogitas?*
S. *Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc eſſe captam è Caria,*
Ditem, & nobilem: ſi redimat, magnum ineſſe in ea lucrum.
CH. *Erras.* S. *quid ita?* CH. *pro Menedemo nunc tibi ego reſpondeo:*
Non emo. quid ais? S. ſ *optata loquere.* CH. *atqui non eſt opus.*

n Videtur Syrus pædagogus, i. pueri cuſtos & ductor, fuiſſe Clitiphoni.
o Fingit veterator ſuccurriſſe ſibi fallaciam, nondum tamen certam & compoſitam.
p Arrabo eſt particula pretii, quæ velut in anteceſſum datur, ut ſit pignus emptionis. *un earneſt pennie,* A. gel. 17. l. 2. c. *pignori.* exponunt interpretes; quibus non ſubſcribo. neque n. convenit ſumma.
q Apud uxorem tuam.
r Meretrix Cliniam orat, uti ſibi nunc, i. e. præſentis pecuniæ, det id argentum, quod ipſa mutuum dederat anul illi Corinthiæ: illam autem puellam, quæ arraboni relicta eſt, poſt daturam illi. i. e. Cliniæ mille numum poſcit: h. e. promittit, ſpondet. ſic Faërnus. aliter Nannius. 2. Miſſel. 2. cap. Fabricius legit, *illi tamen poſt daturum mille numum, poſcit*: hoc ſenſu. nam cum Clinia ſibi, filiam arraboni relictam, ita dari peteret, ut diceret, ſe meretrici tamen, ne omnino gratuitum donum foret, poſt mille numum daturum, Syrus fingit, meretricem id jam poſcere. ſ Εὐφήμει, bona verba.

S. *Non opus eſt?* CH. *non hercle vero.* S. *qui iſtuc?*
miror. CH. *jam ſcies.*

t Andr. act. 4. ſc. 1.

t *Mane, mane, quid eſt, quod tam à nobis graviter*
crepuere fores?

ACTUS IV SCENA I.

SOSTRATA, CHREMES, NUTRIX, SYRUS.

SO. *Niſi me animus fallit, hic profecto eſt* [a] *annulus, quem ego ſuſpicor,*
Is, quicum expoſita eſt gnata. C. *quid volt ſibi Syre hac oratio?*
SO. *Quid eſt? iſne tibi videtur?* N. *dixi equidem, ubi mihi oſtendiſti, illico,*
Eum eſſe. SO. *at ut ſatis contemplata modo ſis, mea nutrix.* N. *ſatis.*
SO. *Abi nunc jam intro: atque, illa ſi jam laverit, mihi nuntia.*
Hic ego virum interea opperibor. SY. *te volt: videas quid velit.*
Neſcio quid triſtis eſt. non temere eſt. metuo, quid ſit. C. *quid ſiet?*
Na iſta hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.
SO. *Ehem mi vir.* C. *ehem mea uxor.* SO. *teipſum quæro.* C. *loquere, quid velis.*
SO. [b] *Primum te hoc oro, nè quid credas me adverſum edictum tuum*
Facere auſam. C. *Vin' tibi me iſtuc, etſi incredibile eſt, credere?*
Credo. SY. [c] *neſcio quid peccati portat hæc purgatio.*
SO. *Meminiſtin' me eſſe gravidam, & mihi te maxumo opere dicere,*
Si [d] *puellam parerem, nolle* [e] *tolli?* C. *ſcio quid feceris:*

a Portentoſos fœtus abjicere aut necare, tanquam prodigia, intererat Reipublicæ. mox etiam mutilos aut illegitimos eo tandem proceſſerunt ἀστοργίας, ut & liberos nec mutilos nec illegitimos exponerent, vel morti, vel miſericordiæ. uti dictum ad 6. ſc. 4. act. Eunuch. Ita expoſitis apponebantur una ἐπίζημα unde agnoſci poſſent, ſi qua gratior iis arrideret fortuna, hæc γνωρίσματα vocabant. erant vero aurum, monilia, annuli, pretioſa quædam, ut ſi quis eos tolleret, ſuppeteret educationis præmium; ſi moreretur, ſepulturæ ſumptus.
b Præmunitio cauſſæ & animi male conſcii. ſic Parmeno, Eunuch. act. 5. ſc. 6. c Purgatio ante accuſationem arguit malefacti conſcientiam. d Filias exponebant potius quam filios, nè damno augerent parentes in educandis iis, educandis, atque dotandis. e Nutriri, educari.

Suſtu-

Suſtuliſti. SO. *ſic eſt factum.* C. *domin'?* SY. *ergò herus damno auctus eſt.*
SO. *Minimè: ſed erat hic Corinthia anus* [f] *haud impura:* [g] *ei dedi*
Exponendam. C. *ô Iupiter, tantam eſſe in animo inſcitiam?*
SO. *Perii, quid ego feci?* C. *at rogitas?* SO. *ſi peccavi mi Chreme,*
Inſciens feci. C. *id quidem ego, etſi tu neges, certè ſcio,*
Te inſcientem atq; imprudentẽ dicere ac facere omnia:
Tot peccata in hac re oſtendis. nam jam primũ, ſi meũ,
Imperium exequi voluiſſes, interemptam oportuit,
Non ſimulare mortem verbis, re ipsâ ſpem vitæ dare.
Ad id omitto [h] *miſericordia, animus maternus; ſino.*
Quàm be[...] verò abs te proſpectum eſt! quid voluiſti?
[i] [...] *prodita abs te filia eſt planiſſumè.*
[...] *ſtum faceret, vel uti veniret palam.*
[...] *aſti, quid vis ſatis eſt, dum vivat modó.*
[...] *cum illis agas qui neque jus, neque bonum, atq; æquom ſciunt,*
Melius, pejus, proſit, obſit, nil vident, niſi quod lubet?
SO. *Mi Chreme, peccavi, fateor: vincor: nunc hoc te obſecro,*
[l] *Quantò tuus eſt animus natu gravior, ignoſcentior;*
Ut mea ſtultitia in juſtitia tuâ ſit aliquid præſidi.
C. *Scilicet equidem iſtuc factum ignoſcam: verum Soſtrata*
Malè docet te mea facilitas multa. [m] *ſed iſtuc quidquid eſt,*
Quâ hoc occeptum eſt cauſſa, loquere. SO. *ut ſtultè & miſerè omnes ſumus*
[n] *Religioſæ; cùm exponendam do illi, de digito annulũ*
Detraho; & eum dico ut unà cum puella exponeret;
Si moreretur, [o] *ne expers patris eſſet de noſtris bonis.*

f Pudicia & proba.
g Non ſuſtuli puellam, ſed dedi anui exponendam.
h Verùm te ad miſericordiam movit credo animus maternus. Matrum autem affectus major quàm patrum. Quod cum labore fit, magis diligitur, ut habet Ariſtoteles l 9. Ethic. Nicom. atque ideo matres filios magis amant, quia partûs labores iis ſunt graves, & certiùs ſciunt prolem eſſe ſuam.
i Nempe tuâ atque anûs illius proditione reſervata eſt, ut quæſtum faceret corpore, vel venalis exponeretur in gravem ſervitutem.
k Quid agat quis cum hiſce viris & fœminis, qui neque &c.
l Quantò tuus eſt animus annis & experientiâ prudentior, tantò ſit ad ignoſcendum pronior. *m* De exponenda puellâ dictum: verùm quâ occaſione, quibus indiciis ſit inventa, dic, tandem. *n* Superſtitioſè ſollicitæ. *o* Hæreditatem Athenis non adibant filiæ, ſi eſſent filii. In dotem tamen dari debebat decima bonorum paternorum pars. Iſæus.

C. *Iſtuc*

C. Iſtuc rectè. conſervâſti te, atque illam. SO. is hic eſt annulus.
C. Unde habes? SO. [p] *quam Bacchis ſecum adduxit adoleſcentulam. SY. hem.*
C. Quid ea narrat? SO. ea lavatum dum it, ſervandum mihi dedit.
Animum non advorti primùm. at poſtquam aſpexi, illico
Cognovi: ad te exilii. C. quid nunc ſuſpicare, aut invenis
De illa? SO. neſcio, niſi ex ipſa quæras, unde hunc habuerit,
Si potis eſt reperiri. SY. [q] *interii: plus ſpei video, quàm volo:*
Noſtra eſt, ità ſi eſt. C. vivitne illa, cu[illegible] dederas? SO. neſcio.
C. Quid renunciavit olim feciſſe? SO. id, quo[illegible]e-ram.
C. Nomen mulieris cedò quod ſit, ut quæratur. SO. Philtere.
SY. Ipſa eſt. mirum, ni illa ſalva eſt, ego [q] *perii. C. Seſtrata.*
Sequere me intrò hac. SO. ut præter ſpem evenit. quàm timui malè,
Ne nunc animo ita eſſes duro, ut olim in tollendo Chreme.
C. Non licet hominem eſſe ſæpe ità ut volt, ſi res non ſinit.
[r] *Nunc ita tempus eſt mi, ut cupiam filiam: olim nil minùs*
[ſ] *SY. Niſi fallit me animus, haud multùm à me aberit infortunium:*
[t] *Ita hercle in anguſtum oppidò nunc meæ coguntur copiæ:*
Niſi aliquid video, ne eſſe amicam hanc gnati reſciſcat ſenex:
Nam quod ſperem de [u] *argento, aut poſſe poſtulem me fallere,*
Nihil eſt: triumpho, ſi licet [x] *me latere tecto abſcedere.*

p Ab illa adoleſcentula, quam Bacchis adduxit ſecum.
q Non vult Syrus agnoſci Antiphilam, priuſquam interceperit argentum quod detur Bacchidi.
r Olim in tenui fortuna nolui filiam alere, nunc in *tantâ & bene auctâ*, ut 5. ſc. hujus actus, gaudeo mihi eſſe filiam. pro re, pro tempore mutantur hominum animi.
ſ Hinc in plerisque libb. nova incipit ſcena.
t Tranſlatio à re militari ubi exercitus in anguſtias coactus non ſine magno periculo ſe expedire valeat.
u Quo ſenem ferire & circumducere cogitarem.
x Continuat in Metaphora à re militari ubi agmen iniquitate loci vel numero hoſtium oppreſſum ab alterutro latere vel tergo, in haſtam aut ſcutum ſe inclinare, ſolet, quaſi frontem hoſti obvertere, adeóque tuto ac honeſto receptu diſcedere.

Crucier

Crucior y bolum tantum mihi ereptum tam ſubitò è faucib us.
Quid agam? aut quid comminiſcar? ratio de integro ineunda eſt mihi.
Nil tam difficile eſt, quin quærendo inveſtigari poſſiet.
Quid, ſi hoc ſic nunc incipiam? nihil eſt. ſi ſic? tantundem egero.
At ſic opinior: non poteſt: immo optumé. euge habeo optumam.
Retraham hercle, opinor, ad me idem illud [a] *fugitivum argentum tamen.*

ſervo ſc. fugitivo *quem retractum ex itinere parens necari juſſit.* Salluſt.

y Metaph. ab alitibus, canibus, aut feris prædam captantibus.

z Α'λωτά γίνεται τ'πιμελεία ϰ πόνω ἅπαντα. Menander. τὸ δ' ζητούμενον Αλωτὸν· ἐκφεύγει δὲ τ' ἀμελούμενον. Sophocl. Oedip.

a Metaph. domi nata.

Actus IV. Scena II.

CLINIA. SYRUS.

C. *Nulla mihi res poſthac poteſt jam intervenire tanta,*
Quæ mihi ægritudinem afferat: tanta hæc lætitia oborta eſt.
a *Dedo patri me nunc jam, ut frugalior ſim quàm volt.*
S. *Nil me fefellit: cognita eſt, quantum audio hujus verba.*
Iſtuc tibi ex ſententia tuâ obtigiſſe lætor.
C. *O mi Syre, audiſtin' obſecro? S. quid ni? qui uſque una affuerim.*
C. *Cui æquè audiſti commodè quidquam eveniſſe?* S. *nulli.*
C. *Atque, ita me dii ament, ut ego nunc non tam meapte cauſſa*
Lætor, quàm [b] *illius: quam ego ſcio eſſe honore quovis dignam.*
S. *Ita credo: ſed nunc Clinia age,* c *da te mihi viciſſim:*
Nam [d] *amici quoque res eſt videnda, in tuto ut collocetur,*
[e] *Nè quid de amica nunc ſenex.* C. *ô Iupiter!* S. *quieſce.*

a Patris me imperio & voluntati deinc ſubmitto. *Tibi, pater, me dedo, quidvis oneris impone. impera.* Andr. 5. act. 3. ſc. *Dare* eſt quod repetas, *Dedere* eſt ad perpetuum. *Damus* amicis, *Dedimus* tantùm hoſtibus.

b Antiphilæ.

c Ut modo. in diſtinctione uſitata, verborum, *Do* & *Dedo.*

d Clitiphonis.

e Nè quid de Bacchide reſciſcat Chremes.

C. f *An-*

C. [f] *Antiphila mea nubet mihi.* S. *ſiccine me interloquere?*

C. *Quid faciam Syre mi? gaudeo: fer me.* S. *fero hercle veró.*

C. [g] *Deorum vitam* [h] *adepti ſumus.* S. *fruſtra operam opinor ſumo.*

C. *Loquere audio.* S. *at jam hoc non ages.* C. *agam.* S. *videndum eſt, inquam,*

Amici quoque res Clinia tui in tuto ut collocetur:

Nam ſi nunc à nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,

Senex reſciſcet illico eſſe amicam hanc Clitiphonis:

Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc eſt.

C. *At enim iſtoc nihil eſt magis Syre meis nuptiis adverſum:*

Nam [i] *quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam?* S. *quid ni?*

C. *Quid dicam? quam cauſſam afferam?* S. *quid? nolo mentiare:*

Aperte, ita ut res ſeſe habet, narrato. C. *quid ais?* S. *jubeo.*

[k] *Illam te amare, & velle uxorem:* [l] *hanc eſſe Clitiphonis.*

C. *Bonam atque juſtam rem oppidò imperas, & factu facilem.*

Et ſcilicet jam me hoc voles orare patrem, ut celet

Senem veſtrum. S. *imò ut rectâ viâ rem narrat ordine omnem.* C. *hem,*

Satin' ſanus es & ſobrius? tu quidem illum plane perdu:

Nam quî ille poterit eſſe in tuto, dic mihi?

S. *Huic equidem conſilio* [m] *palmam do: hic me magnifice effero,*

Qui vim tantam in me & poteſtatem habeam tantæ aſtutiæ,

Vera dicendo ut eos ambos fallam; ut, cùm narrat ſenex (tamen.

Voſter noſtro, eſſe [n] *iſtam amicam gnati, non credat*

C. *At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiarum omnem eripis:*

Nam

f Exſultat immodicè Clinia nondum conſtabat de Chremetis voluntate ſuper nuptiis. namque is mox ſcen. 5. *At ego illi neque do, neque deſpondeo.*

g Vide Andr. 5. act. 5. ſc. quæ ad illa Pamphili. *Ego vitam Deorum propterea ſempiternam eſſe arbitror, &c.*

h Al. *apti ſumus* ab antiquo *apiſcor*, ut procedat octonarius jambicus catalecticus ſine licentia.

i Quâ fronte.

k Antiphilam.

l Bacchidem.

m Tanquam palmarium ſit, vincat & magnificè triumphet.

n Narret Chremes Menedemo Bacchidem iſtam eſſe amicam Clitiphonis, quam domum ad ſe per dies aliquot recipiat. interea aliquid fiet. Vide Argumentum hujus fabulæ, ab Antonio Mureto ſcriptum.

Nam dum amicam hanc meam eſſe credet, non committet ſilam.
Tu fortaſſe, quid me fiat, o parvi curas, dum illi conſulis.
S. *Quid, malùm, me p ætatem cenſes velle id adſimularier?*
Unus eſt dies, dum argentum eripio, q pax! nihil amplius.
C. *Tantum ſat habes? quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciverit?*
S. *Quid, ſi redeo ad r illos, qui aiunt*, quid ſi nunc cœlum ruat?
C. *Metuo, quid agam.* S. *metuis? quaſi non ea poteſtas ſit tua,*
Quo velis in tempore ut te exſolvas, rem facias palam.
C. *Age, age, traducatur Bacchis.* S. *optumè ipſa exit foras.*

o Al. parvi pendis.
p Diu, in longinquum, ſive perpetuum.
q Tantum eſt. ſat. eſt. *baſta.* Hiſpan. vide 2. ſc. 2. act, ſupra. unde Clinia repetit, *Etiamne? tantum eſt? ſat habes.*
r Qui, tutiſſimis in rebus, omnia timent, etiam, nè ruat cœlum. Ariſtoteles. l. 5. Phyſ. ſcribit, priſcis illis & rudibus mortalibus perſuaſum fuiſſe, Cœlum Atlanticis humeris ſuſtineri, quòd ſi ille ſubduxiſſet, fore, ut in terram decideret. prudentiores illi Scytharum legati ad Alexandrum, qui ab eo rogati [illegible] quid illum non timerent. reſpondebant, nos certè nihil omnino timemus, *niſi nè cœlum ruat.* de Phænace quodam videatur Plutarchus lib. de facie quæ apparet in orbe Lunæ.

ACTUS IV. SCENA III.

BACCHIS, CLINIA, SYRUS, DROMO, PHRYGIA.

B. *SAti' pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt,*
a *Decem minas quas mihi dare pollicitus eſt. quòd ſi is nunc me*
Deceperit; ſæpe obſecrans me, ut veniam, fruſtrà veniet:
Aut, cùm venturam dixero, & conſtituero; cùm is certe
Renunciârit; Clitipho cùm in ſpe pendebit b animi;
Decipiam, ac non veniam; Syrus mihi tergo c pœnas pendet.
C. d *Sati' ſcitè promittit tibi.* S. *atqui tu hanc jocari credis?*

a Propter decem minas.
b Vide Grammaticam noſtram. pag. 74 reg. Syntaxeos. 46.
c *Vindicta Nemo magis quàm fœmina.* Juvenal. Sat. 13. præcipuè; mala merx, meretrix.
d Ex alieno corio abunde liberalis. Minatur.

Faciet,

Faciet, niſi caveo. B. [e] *dormiunt: pol ego iſtos commovebo.*
Mea Phrygia audiſtin', modò iſte homo quam villam demonſtravit
Charini? P. *audivi.* B *proximam eſſe huic fundo ad dextram?* P. *memini.*
B. [f] *Curriculo percurre: apud eum miles* [g] *Dionyſia agitat.*
S. *Quid inceptat?* B. *dio me hic oppidò eſſe* [h] *invitam, atque aſſervari:*
Verùm aliquo pacto verba me his daturam eſſe, & venturam.
S. *Perii hercle: Bacchis mane, mane: quò mittis iſtane quaſo?*
Iube, maneat. B. *abi.* S. *quin paratum eſt argentum.* B. *quin ego maneo.*
S. *Atqui jam dabitur.* B. *ut lubet, num ego inſto?* S. *at ſcin' quid ſodes?*
B. *Quid?* S. *tranſeundum nunc tibi ad Menedemum eſt, &* [i] *tua pompa*
Eò traducenda eſt. B. *quam rem agis ſcelus?* S. *ego* [k] *argentum cudo,*
Quod tibi dem. B. *dignam me putas, quam illudas?* S. *non eſt temere.*
B. *Etiamne tecum hic res mihi eſt?* S. *minimè: tuum tibi reddo.*
B. *Eatur.* S. *ſequere hac. heus Dromo.* D. *quis me volt?* S. *Syrus.* D. *quid eſt rei?*
S. *Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos properé.*
B. *Quam ob rem?* S. *nè quaras.* [l] *efferunt, qua ſecum huc attulerunt.*
Sperabit ſumptum ſibi ſenex eſſe harum abitu levatum.
[m] *Na ille haud ſcit, hoc paulum lucri quantum ei damni oportet.*
[n] *Tu neſcis id quod ſcis Dromo, ſi ſapies.* D. *mutum dices.*

ACTUS

e Otiosè agunt, mei negligentes.

f Propera, quaſi ciſio celeriter vecta.

g De Dionyſiis, vide quæ ſupra ad 1. ſcen. ſub exitu.

h Ex arte, faſtu & protervia meretricia.

i Comitatus ancillarum, aurum, veſtes, mundus muliebris.

k Quod tibi promiſſum eſt, argentum.

l Innuit meretrices habere viſcatas manus.

m Verùm decollabit ea ſpes. major illi immanet ſumptus, damnum gravius. emungendus eſt argento.

n Vide quæ ad 4. ſc. act. Eunuchi. ibi *Pol, ſi ſapis, quod ſcis, neſcis.*

ACTUS IV. SCENA IV.
CHREMES, SYRUS.

C. ITa me dii amabunt,[a] ut nunc, Menedemi [b] vicem,
Miſeret me, tantum deveniſſe ad eum mali.
Hanccine mulierem alere cum illa familia?
Etſi ſcio, hoſce aliquot dies non ſentiet:
Ita magno deſiderio fuit ei filius.
Verum ubi videbit tantos ſibi ſumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rurſum ut abeat ab ſe filius.
Syrum optumè, eccum. S. ceſſo hunc adoriri? C. Syre.
S. hem.
C. Quid eſt? S. te mihi ipſum jam dudum optabam
dari.
C. Videre egiſſe jam neſcio quid cum ſene.
S. De illo, quod dudum [c] dictum factum reddidi.
C. Bonan' fide? S. bona hercle. C. non poſſum pati,
[d] Quin tibi caput demulceam. accede huc Syre:
Faciam boni tibi aliquid pro iſta re, ac lubens.
S. At ſi ſcias, quàm ſcite in mentem venerit.
C. Vah, [e] gloriare eveniſſe ex ſententia?
S. Non hercle vero: verùm dico. C. dic, quid eſt?
S. Tui Clitiphonis eſſe amicam hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & eâ gratiâ
Secum adduxiſſe, ne id tu perſentiſceres.
C. Probé. S. dic ſodes. C. nimiùm inquam. S. imò ſi
ſcias.
Sed porrò auſculta quod ſupereſt fallacia.
Seſe ipſe dicet tuam vidiſſe filiam:
Sibi complacitam ejus formam, poſtquam aſpexerit.
Hanc cupere uxorem. C. modone quæ inventa eſt?
S. eam:
Et quidem jubebit [f] poſci. C. quam ob rem iſtuc Syre?
Nam prorſum nihil intelligo. S. hui, tardus es.
C. Fortaſſe. S. argentum dabitur ei ad nuptias,
[g] Aurum, atque veſtem, qui, tenéſne? C. comparet?

a Μέγιστον ἐστιν ἄρα τοῖς ἐπιεικέσι τὸ παρόντας ἐγγὺς λυπουμένων λαχεῖν βλέπειν. Menander.

b Ellipſis. ob vel propter vicem v. Syntaxin noſtram.

c Quod dixi, expedivi. ſimul cum dicto, celeriter. ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. legitur &, di·um ac a·um reddidi. nihil hac in re ſomiſi. nihil intentatum aut infectum reliqui.

d Quod pueris fieri ſolet per blanditiarum delitias ab iis qui eos collaudant. ſtroke his head.

e Quia Menedemus nondum circumductus erat argento, ſed dolus tantùm ſtruebatur, Nannius conjicit legendum hariolare. i.e. inani divinatione jactas. 2.l. Micell c.5.

f Peti in uxorem, quod facit Menedemus. ſc.7. g Quo argento aurea ornamenta, veſtes, &c. per Apoſiopeſin (ſupplet Chremes) comparet.

S. Id

S. Id ipſum. C. *at ego illi nec do, nec* [h] *deſpondeo.*
S. *Non? quam ob rem?* C *quam ob rem me rogas?*[i] *homini.* S. *ut lubet.*
Non ego in perpetuum dicebam illam illi ut dares,
Verum ut ſimulares. C. [k] *non mea eſt ſimulatio:*
Ità tu iſtac tua miſceto, ne me admiſceas.
Egón', cui daturus non ſim, ut ei deſpondeam?
S. *Credebam.* C. *minimé.* S. *ſcite poterat fieri:*
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere juſſeras,
Eo cœpi. C. *credo.* S. *cæterum equidem iſtuc Chreme*
Æqui bonique facio. C. *atqui cum maxumè*
Volo te dare operam ut fiat, verùm aliâ viâ.
S. *Fiat: quæratur aliud. ſed illud quod tibi*
Dixi de argento, quod iſta debet Bacchidi,
Id nunc reddendum eſt illi. [l] *neque tu ſcilicet*
Eò nunc confugies. [m] *quid meâ? num mihi datum eſt?*
Num juſſi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verùm illud Chreme
Dicunt: [n] jus ſummum, ſæpe ſumma eſt malitia.
C. *Haud faciam.* S. *imò aliis ſi licet, tibi non licet.*
Omnes in lauta te & [o] bene parte aucta putant.
C. *Quin egomet jam ad eam deferam.* S. *imò filium*
Iube potius. C. *quam ob rem?* S. *quia enim in eum ſuſpicio eſt*
Tranſlata amoris. C. *quid tum?* S. *quia videbitur*
Magìs veriſimile id eſſe, cum hic illi dabit:
Et ſimul conficiam faciliùs ego, quod volo.
Ipſe adeò adeſt, abi, effer argentum. C. *effero.*

h *Spondeo*, legendum putat G. Fabricius, quòd Donatus dicat, *ſpondet puellæ pater, deſpondet, adoleſcentis.* promiſcuè tamen uſurpantur à probatiſſimis autoribus.

i Apoſiopeſis. ſubaudi, fugitivo, qui à patre aufugerat, meretricis ſuperbæ & ſumptuoſæ addicto.

k Suprà dixerat Syrus, *mentiri non eſt meum.* reddit illi Chremes: *non eſt mea ſimulatio.* tu tibi habe conſarcinatas tuas technas; neque me iis admiſceas.

l Occurrit veterator ſervus iis quæ poterat Chremes objicere & reſpondere.

m Quid mea refert?

n Rigor, ut vocant, ex verbis juris, non ex mente & ſenſu ejus qui ſcripſit: *Summum jus ſumma eſt injuria.* citat. Cic. l. 1. de offic. *Nam ſummum jus antiqui putabant ſummam crucem.* Columell. prolog. lib. 7. Ὁ δ' ὁρῶν τοὺς νόμους λίαν ἀκριβῶς, συκοφάντης φαίνεται. Menander. o Al. *bene parte acta.* alii, *anta.* al. *patri aucta.*

Actus IV. Scena V.

CLITIPHO, SYRVS.

C. Nulla eſt tam facilis res, quin difficilis ſiet,
Quam [a] invitus facias. vel me hac deambulatio,
[b] Quàm non laborioſa, ad languorem dedit:
Nec quidquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
Miſer aliquò extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidē.
[c] Ut te quidem omnes dii, deæ, quantum eſt, Syre
Cum tuo iſtoc invento, cúmque incepto perduint.
Hujuſmodi mî res ſemper comminiſcere,
[d] Ubi me excarnufices. S. [e] I tu hinc quò dignus es?
Quam penè tua me perdidit protervitas.
C. Vellem hercle factum: ita meritu'. S. meritu'? quo modo?
Na me iſtuc ex te priùs audiſſe gaudeo,
Quàm argentum haberes, quod daturus jam fui.
C. Quid igitur dicam tibi vis? abiiſti, mihi
Amicam addûxti, quam non licitum eſt tangere.
S. Iam non ſum iratus: ſed ſcin' ubi nunc ſit tibi
Bacchis? C. apud nos. S. non. C. ubi ergó? S. apud Cliniam.
C. Perii. S. bono animo es. jam argentum ad eam deferes,
Quod ei es pollicitus. C. [f] garris. unde? S. à patre.
C. Ludis fortaſſe me. S. ipſa re [g] experibere.
C. Na ego fortunatus homo ſum. deamo te Syre.
S. Sed pater egreditur. cave, quidquam admiratu' ſis,
Qua cauſſa id fiat. obſecundato in loco.
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

a Voluntas numeratur inter actionum principia, qua propenſa vel adverſa redduntur labores graves vel leves.

b Quamvis non admodum laborioſa.

c Quantum eſt Deorum, Dearumque, quicunque quotcunque.

d Minutim excrucies.

e Non excuſat ſe Syrus, ſed recriminatur, fiducia argenti jam parati fretus, quæ clavis conciliationis.

f Nugaris. Metaph. ab avibus.

g Archaiſmus experiere.

Actus IV. Scena VI.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

CH. Ubi Clitipho nunc eſt? S. eccum me, inque.
CL. eccum hic tibi.
CH. Quid rei eſſet, dîxti huic? S. dixi pleraque omnia.
CH. Cape hoc argentum, ac defer. S. [a] hei, quid ſtas lapis?

a Accelerare jubet, nè mora trahat periculum. i. gnavum & brutum, inſtar lapidis ſtupidum inſimulans.

Quin

Quin accipis? CL. *cedò ſanè.* S. *ſequere hâc me ocyùs.*
b *Tu hic nos, dum eximus, interea* c *opperibere :*
Nam nihil eſt d *illic, quod moremur diutiùs.*
CH. e *Minas quidem jam decem habet à me filia :*
Quas pro alimentis eſſe nunc duco datas.
Haſce ornamentis conſequentur altera.
Porro hæc talenta dotis apposcunt duo.
Quàm multa injuſta ac prava fiunt moribus :
Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus eſt
Aliquis, f labore inventa mea cui dem bona.

b Chreme. c Archaïcè opperiere. d Apud Menedemum, ubi jam Bacchis. e Computat quaſi digitis ſenex, quot quantiſque auctus ſit damnis, inventâ filiâ, ad alimenta, ornamenta dotem. f Cui rem meo partam labore dem cum filiâ dotatâ.

ACTUS IV. SCENA VII.

MENEDEMUS, CHREMES.

M. a *Multò omnium nunc me fortunatiſſimum*
Factum puto eſſe gnate, cùm te intelligo
b *Reſipiſſe.* C. *ut* c *errat.* M. *te ipſum quærebam*
Chreme :
Serva, quod in te eſt, filium, & me, & familiam.
C. *Cedò, quid vis faciam?* M. *inveniſti hodie filiam.*
C. *Quid tum?* M. *hanc uxorem ſibi dari volt Clinia.*
C. *Quæſo, quid tu hominis es?* M. *quid?* C. *jamne*
oblitus es,
Inter nos quid ſit dictum de fallacia,
Ut eâ viâ abs te argentum auferretur? M. *ſcio.*
C. *Ea res nunc agitur ipſa.* M. *quid dixti Chreme*
Erravit. res acta eſt. quanta de ſpe decidi!
Imò hæc quidem quæ apud me eſt Clitiphonis eſt
Amica. d *ita aiunt.* C. *& tu credis?* M. *omnia.*
C. *Et illum aiunt velle uxorem, ut,* e *cùm deſponderis,*
Des qui aurum, ac veſtem, atque alia, quæ opus ſunt,
comparet.
M. *Id eſt profectò : id amica dabitur.* C. *ſcilicet*
f *Daturum.* M. *ah,* g *fruſtra igitur gaviſus ſum miſer.*
Quidvis tamen jam malo, quàm hunc amittere,
Quid nunc renunciem abs te reſponſum Chreme,

a Apoſtrophe ad filium abſentem, vel domi reſidentem, cùm ipſe foris egreditur. b E vitiorum gurgite ad ſanam mentem & rectam vivendi rationem emerſiſſe. c Uterque Chremes præcipuè qui Menedemum credit decipi, cùm ipſe decipitur. d Clinia, Syrus, Dromo. e Vide ſcen. 4. *nec do, nec deſpondeo.* f Al. *Datum.* g Fruſtrà gaviſus ſum, ſiquidem filius non reſipuerit, neque tu daturus filiam in uxorem, uti poſcebat ipſe, ſperabam ego, tu viſus promittere.

Ne

Ne ſentiat me ſenſiſſe, atque ægre ferat?
C. *Ægrè? nimium illi Menedeme indulges.* M. *ſine:*
Inceptum eſt: perfice hoc mihi perpetuum Chreme.
C. *Dic conveniſſe, egiſſe te de nuptiis.*
M. *Dicam, quid deinde?* C. *me facturum eſſe omnia,*
Generum placere: poſtremò etiam, ſi voles,
Deſponſam quoque eſſe dicito. M. *hem, iſtuc volueram.*
C. *Tanto ocyùs te ut* [h] *poſcat, & tu id, quod cupis,*
Quàm ocyſſime ut des. M. *cupio.* C. *næ tu propediem,*
Ut iſtam rem video, iſtius [i] *obſaturabere.*
Sed hæc ut ut ſunt, cautim, & paulatim dabis,
Si ſapies. M. *faciam.* C. *abi intrò: vide, quid poſtulet.*
Ego domi ero, ſi quid me voles. M. *ſane volo:*
[k] *Nam te ſcientem faciam, quidquid egero.*

h Argentum.
i Quantum video ſumptum quem es facturus, brevi facias te illius capiat uſque ad tædium & faſtidium.
k Te conſulam, te certiorem faciam. Al. leg. *te ſciente.*

ACTUS V. SCENA I.

MENEDEMUS, CHREMES.

M. *Ego me non tam aſtutum, neque ita perſpicacem eſſe id ſcio:*
Sed hic adjutor meus, & [a] *monitor, & præmonſtrator Chremes*
Hoc mihi præſtat. in me quidvis harum rerum convenit,
Quæ ſunt dicta in ſtultum, [b] *caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus:*
In illum nil poteſt: exſuperat ejus ſtultitia omnia hæc.
C. [c] *Ohe, jam deſine deos uxor* [d] *gratulando obtundere.*
Tuam eſſe inventam gnatam [e] *niſi illos tuo ex ingenio judicas,*
Ut nil credas intelligere, niſi idem dictum eſt centies.
Sed interim quid illic gnatus ceſſat cum Syro?
M. *Quos ais homines Chreme ceſſare?* C. *hem, Menedeme advenis?*
Dic mihi, Cliniæ, quæ dixi, nunciâſtin'? M. *omnia.*
C. *Quid ait?* M. *gaudere adeò occepit, quaſi qui cupiunt nuptias.*
C. *Ha, ha, he.* M. *quid riſiſti?* C. *ſervi venere in mentem Syri*

a Ironicè, iſta.
b *Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones; hos ſolus ego omnes longè anteo ſtultitia.* Plaut. Bacch. 5 act. 1. ſc.
c Egrediens Chremes, converſus ad ædes hæc uxori quæ eſt intus. v act. 3. ſc. 2. Andr.
d Diis agendo gratias, tibique gratulando, ſuper inventa filia.
e Niſi Deos tui ſimiles judices, ut nil, &c.

Calliditates. M. itane? C. [f] voltus, quoque hominum
fingit ſcelus
M. *Gnatus quod ſe aſſimulat lætum, id dicis?* C. *id.*
M. *idem iſtuc mihi*
Venit in mentem, [g] veterator M. *magis, ſi magis*
nôris, putes,
Ità rem eſſe. C. *ain' tu? quin tu auſculta.* C. *mane:*
prius hoc ſcire expeto,
[h] *Quid perdideris. nam ubi deſponſam nuntiâſti filio,*
Continuò injeciſſe verba tibi [i] *Dromonem ſcilicet,*
Sponſæ veſtem, [k] *aurum, atque ancillas opus eſſe, argentum ut dares.*
M. *Non.* C. *quid non?* M. *non inquam.* C *neque ipſe*
gnatus? M. *nil prorſus Chreme.*
Magis unum etiam inſtare, ut hodie conficerent nuptiæ.
C. *Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem*
quidquam? M. *nihil.*
C. *Quamobrem?* M. *neſcio equidem:* [l] *ſed te miror,*
qui alia tam plane ſcias.
Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit filium,
Ut ne paululum quidem ſuboleat amicam eſſe hanc
Cliniæ.
C. *Quid ais?* M. [m] *mitto jam oſculari, atque amplexari: id nil puto.*
C. *Quid eſt, quod amplius ſimuletur?* M. *vah.*
C. *quid eſt?* M. *audi modó:*
Eſt mihi ultimis conclave in ædibus quoddam retrò:
Huc eſt intrò [n] *latus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.*
C. *Quid, poſtquam hoc eſt factum?* M. [o] *dictum factum, huc abiit Clitipho*
C. *Solus?* M. *ſolus.* C. *timeo.* M. *Bacchis conſecuta eſt*
illico.
C. *Sola?* M. *ſola.* C. *perii.* M. *ubi abire intrò, operuere oſtium.* C. *hem.*

f Sceleſtus ille Syrus non ſe tantùm, ſed & alios inſtruit omnem induere perſonam vultum fingere & componere ad omnem animi habitum, mox verſu abhinc. 12.

g Verſutiſſimus veterator eſt Syrus iſte vid act 2. Andr. ſc. 6.

h Quantum argenti tibi extor erit Syrus.

i Voluit Chremes celare autorem & transferre in Dromonem, deinde in Cliniam, denique in Syrum, unde habuit iſta, act. 4 ſc. 4.

k Λυχνὸν θεραπαίνας καὶ κεχρυσώματα. Menander apud Athenæum 6 l.

l Miror interim te, qui Lynceus alter tam acutùm cernis aliena arcana, ut ſcias quàm filii mei vultum finxerit Syrus, in rebus propriis in tantum eſſe talpam, ut non videas eundem Syrum tuum quoque filium tam mirè finxiſſe, ut tibi glaucomam ob oculos objiceret ne diſcernas Bacchidem hanc ſimulari amicam Cliniæ, eſſe revera Clitiphonis.
m Omitto oſcula, amplexus, manus ſalaces. levia ſunt illa, præut quod jam audies. *n* Exentiles olim lectos & portatiles habere moris erat, quos hinc indè deportabant. Hom. Odyſſ. 23 Ἀλλ' ἄγε οἱ στόρεσον πυκινὸν λέχος, ἐκτὸς &c.
o Ῥηθὲν καὶ πραχθέν. ſuprà act. 4 ſc. 4.

Clinia hac ſieri videbat? M. *quid ni? una mecum ſimul.*
C. *Filii eſt amica Bacchis Menedeme: occidi.*
M. *Quamobrem?* C. [p] *decem dierum vix mî eſt familia.*
M. *Quid? iſtuc times, quod operam amico ille dat ſuo?*
C. *Imo quod amicæ.* M. *ſi dat.* C. *an dubium id tibi eſt?*
Quenquamne animo tam [q] *comi eſſe, aut leni putas,*
Qui ſe vidente amicam patiatur ſuam? [r] M. *ha, ha, ha.*
Quidni? quo verba facilius dentur mihi.
C. *Derides? merito mihi nunc egò ſuccenſeo.*
Quot res [ſ] *dedere, ubi poſſem perſentiſcere,*
Ni eſſem lapis quæ vidi? væ miſero mihi.
At næ illud haud inultum, ſi vivo ferent:
Nam jam. [t] M. *non tu cohibes? non te reſpicis?*
Non tibi ego exempli ſatis ſum? C. *præ iracundia*
Menedeme [u] *non ſum apud me.* M. *tene iſtuc loqui?*
Nonne id flagitium eſt, [x] *te aliis conſilium dare,*
[y] *Foris ſapere, tibi non poſſe te auxiliarier?*
C. *Quid faciam?* M. *id, quod me feciſſe aïebas parum:*
Fac, te patrem eſſe ſentiat: fac, ut audeat
Tibi credere omnia, abs te petere, & poſcere,
Nè quam aliam quærat copiam, ac te deſerat.
C. *Imo abeat potius multo quovis gentium,*
Quam hìc per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam ſi illi pergo ſuppeditare ſumptibus
Menedeme, mihi illæc verè [z] *ad raſtros res redit.*
M. *Quot incommoda tibi in hac re capies, niſi caves?*
Difficilem oſtendis te eſſe, & ignoſces tamen
Poſt, & id ingratum. C. *ah neſcis, quam doleam.*
M. *ut lubet.*
Quid hoc, quōd volo, ut illa nubat noſtro, niſi quid eſt,
Quod malis. C. *imò & gener, & affines placent.*
M. *Quid dotis dicam te dixiſſe filio?*
Quid obticuiſti? C. *dotis?* M. *ità dico.* C. *ah.* M. *Chreme,*
Ne quid vereare, ſi eſt minus: nîl dos nos movet.
C. *Duo talenta* [a] *pro re noſtra ego eſſe decrevi ſatis:*

[p] Res mea familiaris intra 10. dies tota exhaurietur. ut in re militari dicitur *trium dierū commeatus.*
[q] Tam patienti, miti, legitur. & communi utrumque à MSS. *comi.*
[r] Verecunda & honeſta Apoſiopeſis.
[ſ] Sc. occaſionem.
[t] Apoſiopeſis, ex ira effervescente.
[u] Non ſum mei compos. Iræ ſc. motu incaleſcit cor, inflamantur ſpiritus & ſanguis, mens de cardine tollitur.
[x] Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. Euripid.
[y] Chremeti regerit Menedemus ſua ipſius verba, & conſilium in ipſum retorquet, non ſine tacita curioſitatis exprobatione. Confer. *Act.* 1. *ſc.* 1.
[z] Alluſum ad raſtros Menedemi, Act. 1. ſc. 1. & Emphatice mihi hæc vere præ inopia ad raſtros res redit, non ut tibi modo obſtinato dolore. Idque proverbialiter, ut; *ad reſtim res rediit. Ad incitas redactus ſum.* [a] Pro facultatibus meis.

Sed ità dictu opu' eſt, ſi me vis ſalvom eſſe, & rem, & filium, *(agis?*
Me mea omnia bona doti dixiſſe illi. M. *quam rem*
C. *Id mirari te ſimulato, & illum hoc rogitato ſimul,*
Quamobrem id faciam. M. *quin ego verò, quamobrem id facias, neſcio.*
C. *Egóne? ut illius animum, qui nunc luxuriâ, & laſciviâ*
Diffluit, retundam, redigam, ut quò ſe vortat, neſciat.
M. *Quid agis?* C. *mitte, ſine me in hac re* [b] *gerere mihi morem.* M. *ſino:*
Itane vis? Ita. M. *fiat.* C. *jam, ac* [c] *uxorem ut accerſat, paret*
Se hic ita, [d] *ut liberos eſt æquom, dictis confutabitur.*
Sed Syrum. [e] M. *quid eum?* C. *egone? ſi vivo,* [f] *adeò exornatum dabo,*
Adeò [g] *depexum, ut, dum vivat, meminerit, ſemper mei:*
Qui ſibi me pro ridiculo ac delectamento putat.
Non (ita me dii ament) auderet facere hæc [h] *viduæ mulieri,*
Quæ in me facit.

b Animo meo ſatisfacere, arbitrio meo facere.
c Deductio uxoris veſperi adeò & noctu fiebat.
d Clitipho convictus dictis caſtigabitur ſc. 4. infrà *gerro, iners &c.* ſervili mulctabitur ſupplicio.
e Apoſiopeſis ex ira.
f Verberibus & cruciatu carminatum. *Il' e ſò trim him.*
g Flagris. Plaut. Menæch. *Peſte pugnis.* act. 5. ſc 7. Pœn. act. 1. ſc. 2. *Leno pugnis pectitur.* Rud. act. 3. 2. ſc.
h In quam injuria plerunque impunita. Quintil. Declam. *Imbecilla res eſt fœmina, & affer infirmitati naturali non leve pondus, quòd vidua eſt.*

Actus V. Scena II.

CLITIPHO, MENEDEMVS, CHREMES, SYRVS.

CL. *Itane tandem quæſo eſt Menedeme, ut pater*
Tam in brevi ſpatio omnem de me ejecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum ſceleris admiſi miſer?
[a] *Volgò id faciunt.* M. *ſcio tibi eſſe hoc gravius multò, ac durius,*
Cui fit. Verùm ego haud minùs ægrè patior id, qui neſcio,
Nec rationem capio, niſi quòd tibi bene ex animo volo.
CL. *hic*

a Purgatio popularis, exemplum. *Nam quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant. atque aliquid atque adeò multa afferunt de ſuo.* Cic. epiſt. 3. 4.

Patrem

Patrem adſtare aiebas? M. *eccum.* CH. *quid me incuſas Clitipho?*
Quidquid ego hujusfeci, tibi proſpexi, & ſtultitia tua.
Ubi te vidi animo aſſe [b] *amiſſo, &, ſuavia in præſentia*
Quæ eſſent, prima habere, neque conſulere in longitudinem;
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc poſſes perdere.
Ubi, cui decuit primò, tibi non licuit [c] *per te mihi dare,*
Abii ad [d] *proxumos tibi qui erant, eis commiſi, & credidi.*
[e] *Ibi tua ſtultitiæ ſemper erit præſidium Clitipho,*
Victus, veſtitus, quo in tectum te receptes. CL. *hei mihi.*
CH. *Satius eſt, quam te ipſo hærede hæc poſſidere Bacchidem.*
S. *Diſperii: ſceleſtus quantas turbas concivi inſciens?*
CL. *Emori cupio.* CH. *prius quæſo diſce, quid ſit vivere.*
[f] *Ubi ſcies, ſi diſplicebit vita tum* [g] *iſtoc utitor.*
S. *Here licétne?* CH. *loquere.* S. *at tutó.* CH. *loquere.* S. *quæ iſta eſt pravitas,*
Quave amentia eſt, quod peccavi ego, id obeſſe huic? CH. *ilicet,*
Ne te admiſce: nemo accuſat Syre te: nec tu [h] *aram tibi,*
Neque [i] *precatorem pararis.* S. *quid agis?* CH. *nîl ſuccenſeo,*
Nec tibi, nec huic, [k] *nec vos eſt æquum, quod facio, mihi.*
S. [l] *Abiit. vah. rogaſſe vellem.* CL. *quid Syre?* S. *unde mihi peterem cibum.*
Ita nos alienavit. tibi jam eſſe [m] *ad ſororem intelligo.*

b Negligenti, non in futurum proſpicienti, ſed voluptates præſentes habere potiores quàm utilia in poſterum & honeſta. Adelph. 5. act. 3. ſc. *Omiſſiores paulò.*

c Tuâ ipſius culpâ.

d Hæredes, ſororem tuam & maritum ejus, levirum.

e Apud illos.

f Secundum rationem & virtutem, quæ vera eſt vita. Lactantius. l. 3. c. 18. *Nónne igitur verus ille & communis omnium pater Terentianum illud jure increpaverit, Prius diſce quid ſit vivere.*

g Moriendi voto atque conſilio.

h Athenis, urbe mediâ fuit ara. Miſericordiæ ſacra, aſylum, ad quod confugerent cives miſeri, nec non ſervi ἔχει εἰς κακὰ φυγὴν, θὴρ μὲν πέτραν, δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν. Eurip. Andromach. Plutarch. lib. de ſuperſtitione dicitur φύξιμος βωμός. *Hæc ora tuebitur omnes.* Hecuba apud Virg. 2. Æn. *i* Deprecatorem, qui pro te intercedat. *Precator adfuiſſet, malum rem effugies nunquam.* Plaut. Aſin. act. 2. *k* Nec vos æquum eſt mihi ſuccenſere. *l* Senex, Chremes. *m* Apud ſororem.

 CL. *Adeón?*

CL. *Adeón' rem rediiſſe, ut periculum etiam* [n] *fame*
mihi ſit Syre?
S. [o] *Modò liceat vivere, ſpes eſt.* CL. *qua?* S. [p] *nos eſu-*
rituros ſatis.
CL. *Irrides in tantâ, neque me quidquam conſilio*
adjuvas?
S. *Imò* [q] *& ibi nunc ſum, & uſque dudum id egi, dum*
loquitur pater :
Et, quantum ego intelligere poſſum. CL. *quid?* S. *non*
abierit longiùs.
CL. *Quid id ergó?* S. *ſic eſt,* [r] *non eſſe horum te arbi-*
tror. CL. *quid iſtuc Syre?*
Satin' ſanus es? S. *ego dicam, quod mî in mentem :*
tu dijudica.
Dum iſtis fuiſti ſolus, dum nulla alia delectatio,
Qua propior eſſet, te indulgebant, tibi dabant: nunc filia
Poſtquam eſt inventa vera, inventa eſt cauſſa, quá te
expellerent.
CL. *Eſt veriſimile.* S. *an tu ob peccatum hoc eſſe il-*
lum iratum putas?
CL. *Non arbitror.* S. *nunc aliud ſpecta :* [ſ] *matres*
omnes filiis
In peccato adjutrices, [t] *auxilio in paterna injuriâ*
Solent eſſe: id non fit : CL. *verum dicis. quid ergò nunc*
faciam Syre?
S. *Suſpicionem iſtam ex illis quære: rem profer palàm.*
Si non eſt verum, ad miſericordiam ambos adduces
citò, aut
[u] *Scibis cujus ſis.* CL. *rectè ſuades: faciam.* S. *ſat hoc*
rectè mihi in
Mentem venit: namque adoleſcens [x] *quam minimâ in*
ſpe ſitus erit,
Tam facillime patris pacem in leges conficiet ſuas.
Etiam haud ſcio an uxorem ducat, ac Syro nîl gratiæ.
Quid hoc autem? ſenex exit foras : ego fugio. adhuc
quod factum eſt,
Miror non juſſiſſe illico me arripi. ad Menedemum
hinc pergam. eum
[y] *Precatorem mihi paro : ſeni noſtro fidei nihil habeo.*

n A fame. vel genitivus antiquus. 5. declin. vid. Agel. l. 9. c. 14.

o Οὐδὲ ποτ' ἀθυμεῖν τὸν κακῶς πράσσοντα ἄνδρα, τὰ βελτίω δ' προσδοκᾶν ἀεί. Apollodorus.

p Ἀπροσδόκητον ſervilis joci in periculo.

q Totus in hoc ſum, hoc nunc ago, & dudum egi, uſque dum pater tuus aderat, ut meditando aliquod conſilium exunderem.

r Arbitror te non eſſe filium horum. nec dignatus eſt dicere, *parentum*. aut, *Chremetis & Soſtratæ.*

ſ Ἐστὶ δ' μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός. Menander.

t Sicubi pater infeſtus ſit & iniquior, mater plerunque indulgentior excuſat peccata filii. jam autem lentior eſt, neque id facit.

u Antiquè, pro *ſcies.*

x Quantò magis finget ſuſpicari ſe nec poſſe ſperare ſe eſſe eorum filium, tantò faciliùs patri benevolentiam ſibi conciliabit, idque ad arbitrium, conditiones & voluntatem ſuam.

y Deprecatorem, ut modo.

ACTUS

Actus V. Scena III.

SOSTRATA, CHREMES.

S. P*Rofectò, niſi caves tu homo, aliquid gnato conficies mali:*
Idque adeò miror, quî tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem mi vir. CH. [a] *oh, pergin' mulier eſſe? ullamne ego*
Rem unquam volui, quin tu in ea re mihi adverſatrix fueris Soſtrata? at
Si rogitem jam, quid eſt quod peccem, aut quamobrem id faciam, neſcias.
In qua re nunc tam confidenter reſtas, ſtulta? S. [b] *ego neſcio.*
C. *Imò ſcis potiùs, quàm quidem redeat ad integrum eadem oratio.*
S. *Oh, iniquus es, qui me tacere de re tantâ poſtules.*
C. *Non poſtulo. jam loquere. nihil minùs ego hoc faciam tamen.*
S. *Facies?* C. *verúm.* S. *non vides, quantum mali ex ea re excites?*
[c] *Subditum ſe ſuſpicatur.* C. *ſubditum! aïn tu?* S. *certe ſic erit*
Mi vir. C. [d] *confitere.* S. *au, obſecro te,* [e] *iſtuc inimicis ſiet.*
Egón' confitear meum non eſſe filium, qui ſit meus?
C. *Quid metuíſne non, cùm velis, convincas eſſe illum tuum?*
S. *Quòd filia eſt inventa?* C. *non, ſed, quòd magis credendum ſiet,*
Quòd eſt conſimilis moribus,
Facile convinces [f] *ex te natum: nam tuî ſimilis eſt probé:*
Nam illi nihil vitii eſt relictum, quin ſit & idem tibi:
Tum præterea talem, niſi tu, nulla pareret filium.
Sed ipſe egreditur. quàm [g] *ſervus! rem cùm videas, cenſeas.*

a Sunt qui legunt, *pergin' mulier odioſa eſſe? odioſa* tollitur à Fabrico tanquam ſurreptitium. ſatis eſt ſi ſexui imputetur impotens, intempeſtiva & temeraria ſapientia. Plaut. Caſin. 2. act. 2. ſc. *I foràs, mulier es.*

b Ironicé.

c Subditi-tium, ſuppoſititium, ὑποβολιμαῖον.

d Confitere itaque eum eſſe ſubdititium.

e Imprecatio, *Hoſtibus eveniat*, Ovid. *Hoſtium uxores puerique cæcos ſentiant motus orientis Auſtri.* Horat.

f Κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν.

g Triſtis & gravis, abdicatus ſc. re perditâ. ad Cenſorum ſeveritatem alluſum: qui tamen non ex vultu ſed ex re cenſent.

Actus

Actus V. Scena IV.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

CL. SI *unquam ullum fuit tempus,*[a] *mater, cùm ego voluptati tibi*
Fuerim, dictus filius tuus tua voluntate, obſecro
Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miſereſcat meî;
Quod peto, & volo, parenteis meos ut commonſtres mihi.
S. *Obſecro mi gnate, nè iſtuc in animum inducas tuum,*
Alienum eſſe te. CL. *ſum.* S. *miſeram me, hoccine quaſiſti obſecro;*
[b] *Ita mihi, atque huic ſis ſuperſtes, ut ex me, atque ex hoc natus es:*
Et cave poſthac, ſi me amas, unquam iſtuc verbum ex te audiam. CH. *at*
Ego, ſi me metuis, mores cave in te eſſe iſtos ſentiam.
CL. *Quos?* CH. *ſi ſcire vis, ego dicam:* [c] *gerro, iners,* [d] *fraus, helluo,*
Ganeo, [e] *damnoſus. crede; & noſtrum te eſſe credito.*
CL. *Non ſunt hac dicta parentis.* CH. [f] *non, ſi ex capite ſis meo.*
Natus, item ut aiunt [g] *Minervam eſſe ex Iove, ea cauſſa magis*
Patiar Clitipho. flagitiis tuis me infamem fieri.
S. *Di iſtac.* [h] CH. *neſcio Deos: ego, quod potero enitar ſeduló.*
Quaris id, quod habes, parentes: quod abeſt, non quaris, patri
Quo modo obſequare & ſerves quod labore invenerit.

a Hoc ex conſilio ſervuli Syri, ſuprà, ſc. 2. hujus actus.
b Religioſum utique & ſolenne parentum votum fuit, filios ſibi relinquere ſuperſtites. Plaut. Aſin. 1. Act. 1. ſc. *Sicut tuum vis unicum gnatum tuæ ſupereſſè vitæ ſoſpitem & ſuperſtitem.* Martial. 7. l. 95 epigr. *Sic ad Lesbias,* &c. alii.
c Nugator. gerræ n. nugæ.
d Fraudulentus, fallax.
e Hoc in poſtremum reſervavit, ut quod intus male urebat ſenem X minis Syri dolo emunctum, atque Bacchidi à Clitiphone datis.
f Si æquè certus eſſem de partu ac matres ſunt aut Jupiter, cujus è cerebro natam eſſe Minervam aïunt; non tamen me infamem flagitiis tuis fieri patiar. *g* Poëtæ, Steſichorus primus, mox Apollonius, deinde alii. Lucianus in dialogo Jovis & Vulcani adi Mythologos. *h* Supple, *probibeant.* ſed vocem hanc intercidit ira Chremetis cui dolor impiam hanc vocem expreſſit.

Non mihi per fallacias adducere ante oculos? i *pudet*
Dicere hac præſente verbum turpe: at te id nullo modo
Facere puduit. CL. *eheu quàm ego nunc totus diſpliceo mihi,*
Quàm pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum ſcio.

i Apoſiopeſis ex pudore quanquam iratus, coram uxore tamen *meretricem* dicere ſibi interdicit.

Actus V. Scena V.

MENEDEMVS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

M. a E*Nimvero Chremes nimis graviter cruciat adoleſcentulum,*
Nimiſque inhumané. exeo ergò, ut pacem conciliem. optumé.
Ipſos video. CH. *ehem, Menedeme cur non accerſi jubes*
Filiam, & quod dotis dixi, firmas? S. *mi vir, te obſecro*
Ne facias. CL. *pater obſecro ut mi ignoſcas.* M. *da veniam Chreme:*
Sine te exorent. CH. *egón' mea bona ut dem Bacchidi dono ſciens?*
Non faciam. M. *at id nos non ſinemus.* CL. *ſi me vivom vis pater,*
Ignoſce. S. *age, Chremes mi.* M. *age quæſo, ne tam obfirma te Chreme.*
CH. b *Quid iſtuc? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere.*
M. *Facis, ut te decet.* CH. *ea lege hoc adeò faciam, ſi facit id,*
Quod ego hunc æquom cenſeo. CL. *pater, omnia faciam: impera.*
CH. *Uxorem ut ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil audio.* M. *ad me recipio,*
Faciet CH. *nîl etiam audio ipſum.* CL. *perii.* S. *an dubitas Clitipho?*
CH. *Imò utrum vult?* M. *faciet omnia.* S. c hæc, dum incipias, gravia ſunt,

a Conveniunt hæc verba perſonæ Menedemi, ut qui experientia didiciſſet quàm malè ſibi ceſſerit auſteritas patris.

b Ὁ σκληρᾶς τῶν πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν, τοῖς μὲν λόγοις πικρός ἐστι, τοῖς δ' ἔργοις πατήρ. Menander.

c Imitatur Lanctantius lib. 6. c. 23. *Omnia gravia ſunt, dum ignoras ubi cognoveris facilia.* Δοκεῖ γὰρ πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή. Ariſtot. Ethic. 1. l. c. 7. Initium arduum; imbecillæ mentis eſt & ægræ formidare inexperta. Senec. epiſt. 50.

Dum que ignores ? ubi cognôris, facilia. CL. *faciam pater.*

S. *Nate mi, ego pol tibi dabo illam lepidam, quàm tu facile ames.*

Filiam Phanocratæ noſtri. CL. *rufamne illam virginem,*

d *Cæſiam, ſparſo ore, adunco naſo? non poſſum pater.*

CH. *Eja,* e *ut elegans eſt, credas animum ibi eſſe?* S. *aliam dabo.*

CL. *Quid iſtuc ? quandoquidem ducenda eſt, egomet habeo propemodum,*

Quam volo. S. *nunc laudo te gnate.* CL. f *Archonidu filiam.*

S. *Perplacet.* CL. *pater hoc nunc reſtat.* CH. *quid?* CL. *Syro ignoſcas volo.*

Quæ meâ cauſsâ fecit. CH. *fiat. Vos valete, & plaudite.*

d Cæſiis, glaucis oculis.

e Eunuch. 3. act. ſc. 5. *Quàm elegans formarum ſpectator ſiem.*

f Penultimâ longâs, quaſi Ἀρχονίδης ab Ἀρχόνος.

ADELPHI

ADELPHI
PUB. TERENTII
Carthaginienſis Afri.

Acta Ludis Megalenſibus L. Æmili Paulli. Quos fecere Q. Fabius Maximus & L. Cornelius Africanus. Egerunt L. Attilius Præneſtinus, & Minutius Protimus. Modos fecit Flaccus Claudii, Tibiis Serranis. Græca eſt Menanru. Edita L. Anicio Gallo & M. Cornelio Cethego Conſulibus. Anno ab Urbe Condita DXCV. Ante Chriſtum Natum CLXVIII.

FABULÆ INTERLOCUTORES.

ÆSCHINVS, *adoleſcens.*	HEGIO, *ſenex.*
CANTHARA, *nutrix.*	MITIO, *ſenex.*
CTESIPHO, *adoleſcens.*	PAMPHILA, *nurus.*
DROMO, *ſervus.*	SANNIO, *leno.*
DEMEA, *ſenex.*	SOSTRATA, *matrona.*
GETA, *ſervus.*	SYRVS, *ſervus.*

PERSONÆ MVTÆ.

BABYLO.	STORAX, *ſervus.*
PARMENO, *ſervus.*	

IDIOMATA PERSONARVM PRÆCIPVARVM.

Æſchinus, *Adoleſcens non malus, ſed lenitate nimiâ patru adoptivi ad voluptates & proterviam prolapſus.*

Canthara, *nutrix animoſa, & non imprudens.*

Cteſipho, *Adoleſcens naturæ agreſtior, & ad labores pronior;*

nior ; voluptates tamen clanculum capit.

Demea, *naturâ agreſtis, auſterus & tenax.*

Geta, *ſervus non malus & laborioſus, pauci conſilii.*

Hegio, *Senex Amici memor. unde familiæ amici cauſſam agit prudenter & cordate.*

Mitio, *naturâ bonus, nimium tamen facilis, mitis, quietis amans.*

Parmeno, *ſervus fidelis & audax.*

Sannio, *leno, nec prudens, nec audax.*

Soſtrata, *matrona prudens & modeſta.*

Syrus, *ſervus callidus in exſtruendis dolis, in procuranda re domeſticâ non ſatis fidelis.*

RATIO NOMIVM.

Æſchinus, ἀπὸ τῆς αἰχύνης, à *probro. quaſi probroſum dicas ; quòd flagitiis eſſet infamis. vel ab αἶχος dedecus analogicè eſſet Ἄιχῖνος, niſi fortè ſit potiùs Αἰγχίνης Æſchines.*

Canthara, ἀπὸ τοῦ κανθάρου, à *poculo, quòd nutrix puero præberet potum.*

Ctesipho, ἀπὸ τῆς κτήσεως, à *prædio, & φωτὸς, luce aut viro prædii lux aut vir, id eſt agricola, quòd in prædio moraretur, idque excoleret.*

Dromo, *vide Andriam.*

Demea, ἀπὸ τοῦ δήμου, à *plebe, quaſi plebejum dicas.*

Geta, *Gentile nomen.*

Hegio, ἀπὸ τοῦ ἡγεῖσθαι, *ducem & principem eſſe, quia curam Soſtrata ejuſque familia habet.*

Mitio, *nomen Latinum à Mitis.*

Pamphila, *vide Andriam.*

Parmeno, *vide Eunuchum.*

Sannio, *à* Σάννος, *fatuus, quòd in hac Commœdia, populo, ridiculo eſſet.*

Soſtrata, Syrus, } *vide Heautontimor.*

Adelphi

Adelphi Argumentum.

C. SULPICIO APOLINARI

AUTORE.

DVos cùm haberet Demea adoleſcentulos,
Dat Mitioni fratri adoptandum Æſchinum,
Sed Cteſiphonem retinet. hunc cithariſtriæ
Lepore captum, ſub duro ac triſti patre,
Frater celabat Æſchinus; famam rei
Amoriſque in ſe transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. vitiaverat
Idem Æſchinus, civem Atticam pauperculam,
Fidemque dederat, hanc ſibi uxorem fore.
Demea jurgare, & graviter ferre. mox tamen,
Ut veritas patefacta eſt, ducit Æſchinus
Vitiatam, potitur Cteſipho cithariſtriam,
Exorato ſuo patre duo Demeâ.

ALIUD M. ANT. MURETI.

MItio, & Demea, duo diſſimillimo fratres ingenio fuere: ille urbanam vitam ſecutus eſt, hic ruſticam: ille cœlebs vixit; hic uxorem duxit: ille ingenio leniſſimo, hic aſperrimo: ille mitis etiam in alienos, hic ſævus etiam in ſuos: ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filii duo: ex quibus natu majorem Æſchinum ſibi adoptavit Mitio, eumque ſecum in urbe liberaliſſimè indulgentiſſiméque educavit: minorem Cteſiphonem ruri ſecum ſeverè in primis ac reſtrictè habuit pater. Æſchinus multas meretrices, patre ad omnia connivente, adamavit, multa convivia celebravit. quæ denique juventus fert, ea omnia non liberè modò, ſed etiam licenter exercuit. Poſtremò uſque eò progreſſus eſt: in virginem pauperculam quidem, ſed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Soſtrata vidua ſanctè ſecum & pudicè, ut poterat, educabat, noctu temulentus cùm incidiſſet, vim ei attu-

ſit, gravidamque fecit. Venit poſteà ad matrem illius, veniam petens, pollicénſque ſe puellam uxorem ductúrum. eâ fide datâ, & ignotum eſt, & tacitum. Cteſipho, cùm in urbem interdum ventitaret, ipſe quoque cithariſtria, cujuſdam amore corruptus eſt. totam ejus rei famam, nè qua emanaret, ac perveniret ad Demeam, in ſeſe Æſchinus transferebat. Tandem, cùm leno, puellæ dominus, aut pecuniam ſibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut ſe eam alii venditurum minitaretur: adductus in ſummam deſperationem Cteſipho, jam de relinquenda patria cogitabat: cùm Æſchinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum Lenonis per vim ingreſſus eſt, & ipſum, & familiam contudit pugnis, puellamque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor, venit Demea, Mitionem objurgat, inclamat, teſtatur Deos atque homines; quòd diſſolutus, quòd intemperans, quòd vinoſus, quòd ſcortator, quòd nullius bonæ rei Æſchinus foret, omnem in Mitione uno hærere culpam. Diu gratias agere, quòd ille ſaltem, quem ipſe ruri haberet, frugi ac temperans eſſet; rei ſtuderet & famæ; illarum rerum nihil nè cogitaret quidem: tantum videlicet intereſſe inter ſuam & fratris diſciplinam. Placat hominem, quantùm in ſe eſt, Mitio: jamque ſe ab eo expediverat, cum ſupervenit aliud, quod majores etiam tumultus exitaret. Raptam ab Æſchino cithariſtriam, perfertur ad matrem Pamphilæ; quæ quidem Pamphila ità erat ad pariendum vicina, ut jam è dolore laboraret. Quid faceret miſera? mutatum Æſchini animum, ſe verò filiamque ſuam proditas per ſummam perfidiam ac deſertas putabat. Getam ſervulum, qui pauperem familiam ſolus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellæ cognatum, jubetque ei rem, ut erat, exponere. Interea audierat Demea, ſuum quoque Cteſiphonem in raptione affuiſſe: jamque totus in fermento, ut aïunt, erat; cum ei Syrus, ſervus vaferrimus, mendaciolum adſpergit: veniſſe quidem rure Cteſiphonem, ſed veniſſe objurgatum Æſchinum: multa ei medio foro male dixiſſe, deinde rediiſſe rus in præfecturam ſuam lacrumare gaudio Demea, & gratulari ſibi, quòd unum ſaltem haberet, in quo exſtaret paternæ ſeveritatis exemplum. Dum rus redit, incidit in Hegionem, à quo de conſtuprata per vim ab Æſchino Pamphiliâ intelligit. Denuo com-

commotus, dum fratrem, ut in eum iram evomeret, quærit, obvium habuit mercenarium à villa, ex quo ſciſcitatus de filio, accipit, non eſſe ruri. Redit ad Syrum, à quo ei rurſus novum mendacium, velut offa in os, nè latraret, objicitur. quærit, ubi fratrem reperire poſſet: id verò ità indicavit Syrus, ut infelix ſenex, dum illius verbis fidem habet, nequidquam omne oppidum perreptaverit. Interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipſemet ad mulieres profectus, jacentes jam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmaverat, triſtitiâ ac mœrore confectas recreaverat, pollicitus, ſe Æſchino Pamphilam uxorem daturum. Venit Demea, clamor, jurgium, convitia. Etiam eo præſente, ſervulus quidam Cteſiphonem per imprudentiam nominat: ille cum ſubitò per vim in ædes irrupiſſet, quem jampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique eum accubantem cum amica, & ſuaviter potitantem deprehendit. ibi verò tanta iracundia incitatus eſt, ut arderet. Satis diu vociferatus cum eſſet; tandem placida & compoſita Mitionis oratione eò perducitur, ut, depoſita vetere ſævitia, benignus, affabilis, lepidus eſſe meditetur. itaque ipſo non permittente tantum, ſed etiam jubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiæ, lenoni numeratur argentum: Mitio ipſe Soſtratam ducit uxorem: Hegioni datur, unde vivat: Syrus unà cum Phrygia uxore manumittitur. cùm Mitio, cæterique omnes, ſed tamen præcipuè Mitio, illam tantam, tam inſperatam, tam ſubitam mutationem admiraretur; gravi & cordata oratione claudit fabulam Demea: ſi omnia profundere, ſi in omni libidine ac nequitia vivere, ſi totam rem helluationibus, ſcortationibus, largitionibus conſumere libeat, nihilo id ſua magis, aliquantò etiam minus, quò ſibi minus ætatis ſuperſit, quàm aliorum, intereſſe: ſin corrigi ſe in loco & modicè coërceri atque admoneri velint, eum eſſe ſe, qui id præſtare poſſit. Permittuntur ei omnia, ità fabula concluditur.

PRO-

PROLOGUS.

Poſtquam poëta ſenſit ſcripturam ſuam
Ab iniquis obſervari, & [a] adverſarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi ſumus;
[b] Indicio de ſe ipſe erit: vos eritis judices,
Laudine an vitio duci factum id oporteat.
[c] Synapothneſcontes [d] Diphili comœdia eſt.
Eam commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adoleſcens eſt, qui lenoni eripuit
Meretricem [e], in prima fabulâ. eum Plautus locum
Reliquit [f] integrum: eum hic locum ſumpſit ſibi
In Adelphos: [g] verbum de verbo expreſſum extulit.
Eam nos acturi ſumus novam: pernoſcite,
Furtumne factum exiſtumetis, an locum
[h] Reprehenſum, qui præteritus negligentia eſt.
Nam quod iſti dicunt malevoli, [i] homines nobiles
Eum adjutare, aſſidueque una ſcribere,
Quod illi maledictum vehemens eſſe exiſtumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui vobis univerſis, & populo placent;
Quorum operâ in bello, in otio, in negotio,
Suo quiſque tempore uſus eſt ſine ſuperbia.
Dehinc nè exſpectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, hi partem aperient.
In agendo partem oſtendent. Facite, æquanimitas
Veſtra poëtæ ad ſcribendum augeat induſtriam.

a Luſcium Lavinium, & alios vide prologos Andriæ & Heautontimorumenon.

b Ipſe erit ſui index, vos eritis judices.

c Συζῶντες ϗ συναποθνήσκοντες, εὐχωλιμαῖοι, id eſt *devoti*. hi, ex voto, eandem cum rege ſuo & vitæ & mortis ſubeunt ſortem, eodem victu & corporis cultu. ſive rex intereat morbo, ſive cadat in prello, *utcunque præcedit, ſupremum carpere inter comites parati*. Σολιδȣροι hi Athenæo l. 6. c. 13. *Soldarii* Cæſari 3. l. bel. Gal. nobis, *Soldiours*.

d Poëtæ Comici, κωμικωτάτȣ, Clementi Alex. & Euſebio Pamphilo. *e* In prima parte fabulæ. *f* Intactum. *g* Tranſtulit & Latinitate ſua domavit. *h* Reſumptum à poëta noſtro locum, quem Plautus neglectum per incuriam omiſerat. *i* Scipionem Afr. Lælium, Sulpicium Gallium, Q. Fabium Labeonem, M. Popilium. vide Terentii vitam.

ACTUS I SCENA I.

MITIO.

M. [a] STorax! [b] non rediit hac nocte à cœna Æſchinus,
Neque ſervulorum quiſquam, qui [c] advorſum ierant.
Profectò hoc vere dicunt: ſi abſis uſpiam,
Aut [d] ubi ſi ceſſes, evenire ea ſatiu' eſt,
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
[e] Irata, quam illa, quæ parentes propitii.
Uxor, ſi ceſſes, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obſequi,
Et tibi bene eſſe ſoli, cùm ſibi ſit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito?
Quibu' nunc ſollicitor rebus? [f] nè aut ille alſerit,
Aut uſpiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. vah, quenquamne hominem in animum inſtituere, aut
Parare, quod ſit carius quàm ipſe eſt ſibi?
Atqui ex me hic natus non eſt, ſed ex fratre. [g] is adeo
Diſſimili ſtudio eſt. jam inde ab adoleſcentia,
Ego hanc clementem vitam urbanam atque otium
Secutus ſum: &, [h] quod fortunatum iſti putant,
Uxorem nunquam habui. [i] ille contra, hæc omnia:
Ruri agere vitam, ſemper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filii
Duo. inde ego hunc majorem adoptavi mihi:
Eduxi à parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto: ſolum id eſt carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio ſedulo:
Do, prætermitto, non neceſſe habeo omnia
Pro meo jure agere: poſtremo, alii clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adoleſcentia,
Ea ne me celet, conſuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere inſuêrit patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit cæteros.
[k] Pudore. & liberalitate liberos

[a] Egreſſus in proſcenium alloquitur Storacem qui intus.

[b] Hæc nonnulli interrogatoriè pronunciandum cenſent.

[c] Adverſitorum, hi domino foris cœnanti, officii & tutelæ gratia processerunt obviam.

[d] Sicubi. Anaſtrophe.

[e] Zelotypa, rixoſa.

[f] Indulgens ſupra modum, & ſollicita teneritudo.

[g] Frater.

[h] Cœlibatum. à κοίλιψ ex κοίτη & λείπω Franco, ſciotto, ſlegato, O pieu che felice ſtato! Ital.

[i] *Ex iis fratribus qui in Adelphis ſunt, quanta in altero duritas, in altero comitas?* Cic. in Catone majore: Horatius l. 2. epiſt. 2. *Cur alter fratrum ceſſare, & ludere, & ungi præferat Herodis palmetis pinguibus: alter Dives & importunus*, &c.

[k] Ingenua & liberali educatione liberos retinere in officio ſatius eſſe duco quam metu. v. Plutarch. περὶ παίδων ἀγωγῆς. Quintilian. l 1. c. 1. Pulcerrima liberalis educationis præcepta lege apud Senecam l. 2. de Ira. 20, 21. 22. 23.

Retinere, ſatiùs eſſe credo, quàm metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt neque placent.
Venit ad me ſæpe clamitans, [l] *quid agis Mitio?*
Cur perdis adoleſcentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus ſumptum ſuggeris?
[m] *Veſtitu nimium indulges: nimium ineptus es.*
Nimium ipſe eſt durus, præter æquomque & bonum:
Et errat longè meâ quidem ſententiâ,
Qui imperium credat gravius eſſe aut ſtabilius,
Vi quod fit, quàm illud quod amicitiâ adjungitur.
Mea ſic eſt ratio, & ſic animum induco meum:
[n] *Malo coactus qui ſuum officium facit,*
Dum id reſcitum iri credit, tantiſper cavet:
Si ſperat fore clam, rurſum ad ingenium redit.
Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit:
Studet par referre, præſens abſensque idem erit.
Hoc patrium eſt, potius conſuefacere filium,
Suâ ſponte rectè facere, quam alieno metu.
Hoc pater, ac dominus intereſt. hoc qui nequit,
Fateatur neſcire imperare liberis.
Sed eſtne hic ipſus, de quo agebam? & certe is eſt.
Neſcio quid triſtem video. credo jam, ut ſolet,
Iurgabit. Salvom te advenire Demea,
Gaudemus.

> [l] Proſopopœiam hanc multis laudat Cicero lib. 1. de inventione.
> [m] *Veſtitu* ut *Parce metu Citherea.* Virg. 1. Æn. *Quod neque concubitu indulgent.* 4. Georg.
> [n] Male reſpondent coacta ingenia.

Actus I. Scena II.
DEMEA, MITIO.

D. EHem, *opportune: te ipſum quærito.*
M. *Quid triſtis es?* D. *rogas me, ubi nobis Æſchinus*
Siet; quid triſtis ego ſim? M. *dixin' hoc fore?*
Quid fecit? D. *quid ille fecerit?* [a] *quem neque pudet*
Quidquam: nec metuit quenquam: neque legem putat
Tenere ſe ullam. nam ille, quæ antehac facta ſunt,
Omitto: modo quæ deſignavit? M. *quidnam id eſt?*
D. *Fores effregit: atque in ædes irruit*
Alienas: ipſum dominum atque omnem familiam
Mulctavit uſque ad mortem: eripuit mulierem,
Quam

> [a] Ὅς δ' οὔτ' ἐρυθριᾷν οἶδιν, οὐδὲ δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τ' ἀναιδίας ἔχει. Menandri citat Priſcian.

Quam amabat. clamant omnes indigniſſume
Factum eſſe. [b] *hoc advenienti quot mihi Mitio*
Dixere? in ore eſt omni populo. denique
Si conferendum exemplum eſt, non fratrem videt
[c] *Rei dare operam, ruri eſſe parcum ac ſobrium?*
Nullum hujus ſimile factum? hæc cum illi Mitio
Dico, tibi dico. tu illum corrumpi ſinis.
M. [d] Homine imperito nunquam quidquam injuſtius;
Qui, niſi quod ipſe facit, nihil rectum putat.
D. *Quorſum iſtuc?* M. *quia tu Demea hæc male judicas.*
[e] *Non eſt flagitium, mihi crede, adoleſcentulum*
Scortari, neque potare, non eſt, neque fores
Effringere. hæc ſi neque ego, neque tu fecimus,
Non ſivit egeſtas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum feciſti inopia.
Injurium eſt. nam ſi eſſet unde id fieret,
Faceremus: [f] *& tu* [g] *illum tuum, ſi eſſes homo,*
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quam, ubi te [h] *exſpectatum ejeciſſet foras,*
Alieniore ætate poſt faceret tamen.
D. *Pro Jupiter, tu me homo adigis ad inſaniam.*
Non eſt flagitium facere hæc adoleſcentulum? M. *ah,*
Auſculta, nè me obtundas de hac re ſæpius.
Tuum filium dediſti [i] *adoptandum mihi:*
Is meus eſt factus: ſi quid peccat Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obſonat, potat, olet unguenta de meo.
[k] *Amat? dabitur à me argentum dum erit commodum;*
Ubi non erit, fortaſſe excludetur foras.
[l] *Fores effregit? reſtituentur. deſcidit*
Veſtem? reſarcietur. Eſt, dîis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non moleſta ſunt.
Poſtremo aut deſine, aut cedo quemvis arbitrum:
Te plura in hac re peccare oſtendam. D. *hei mihi.*

[b] Pro *huc*. ſecundum antiquum morem, ait Servius ad illud Virgilii 8. Æn. *Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.*

[c] Ruſticæ, familiæ ſuſtentandæ, augendæ.

[d] Οὐκ ἔστ' ἀνοίας οὐδὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τολμηρότερον. Menander.

[e] Mitio ſub hujus ſcenæ exitu fatetur ſe omnia hæc ex animo non dixiſſe, utcunque huic licentiæ laxarint habenas cum Græci tum Romani. Cic. pro Cœlio. *Detur aliquid huic ætati, ſit adoleſcentia liberior. non omnia voluptatibus denegentur &c.* verum reſtringit eam poſtea, *Revocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ, rei forenſis, Reipublicæ &c.*

[f] Recriminatio, ut vocamus.

[g] Creſiphonem.

[h] *Nam grave tardas exſpectare colos* &c. Iuv. Sat. 14. [i] Adoptationis formulam vide apud Agell. 5. l. 19. cap. [k] Varro 6. l. de LL. legit, *Scortatur, potat, olet*, &c. [l] Citat hæc Cicero pro Cælio, ſub perſona mitioris patris. Vide ad Heaut. 1. ſc. 2. 63.

Pater eſſe diſce ab aliis qui vere ſciunt.
M. *Natura tu illi pater es, conſiliis ego.*
D. *Tun' conſulis quidquam?* M. *ah, ſi pergis, abiero.*
D. *Siccine agis?* M. *an ego toties de eadem re audiam?*
D. *Curae eſt mihi.* M. *& mihi cura eſt: verum Demea,*
Curemus aequam uterque partem: tu alterum,
Ego item alterum. nam ambos curare propemodum
Repoſcere illum eſt, quem dediſti. D. *ah Mitio.*
M. *Mihi ſic videtur.* D. *quid iſtuc? tibi ſi iſtuc placet,*
m *Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.*
Iam ſi verbum unum poſthac. n M. *rurſum Demea*
Iraſcere? D. *an non credis? repeton' quem dedi?*
Ægre eſt. alienus non ſum. ſi obſto: hem deſino.
Unum vis curem: curo: & eſt diis gratia,
Quom ita, ut volo, eſt, iſte tuus ipſe ſentiet
Poſterius: nolo in illum gravius dicere.
M. *Nec nihil, neque omnia haec ſunt, quae dicit. tamen*
Nonnihil moleſta haec ſunt: ſed oſtendere,
Me aegre pati, illi nolui. nam o *ita eſt homo:*
p *Cum placo, advorſor ſedulo, & deterreo,*
Tamen humane vix patitur: verum ſi augeam,
Aut etiam adjutor ſim ejus iracundiae,
q *Inſaniam profecto cum illo. etſi Æſchinus*
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem, aut cui non dedit
Aliquid? Poſtremo nuper (credo jam omnium
Taedebat) dixit velle uxorem ducere.
Sperabam jam deferviſſe adoleſcentiam:
Gaudebam. ecce autem de integro. niſi quidquid eſt,
Volo ſcire, atque r *hominem convenire, ſi apud forum*
eſt.

m Permiſſio Ironica irati.
n Apoſiopeſis. *fecero.* aut tale quippiam.
o Moroſus ſc. & intractabilis.
p Ubi placare conor.
q *Bacchae bacchanti ſi velis adverſarier, ex inſana inſaniorem facies* Plaut. Amphi. 2. act. ſc.
r Æſcinum.

ACTUS II. SCENA I.

SANNIO, ÆSCHINUS.

a S. OBſecro, populares, ferte miſero, atque innocenti auxilium:

a Ipſe raptus praeceſſerat, cujus rumor à populo ad Demeam delatus illum efferavit, ut in ſcena praecedente. Continuatur hic ridum Æſchinus, quam eripuerat meretricem ad fratrem Cteſiphonem, qui domo Mitionis exſpectaſſe, deducit. ſequitur in via leno.

Sub

Subvenite inopi. Æ.[b] *otioſe, nunc jā illico hic conſiſte:*
[c] *Quid reſpectas? nihil pericli eſt: nunquam, dum ego adero, hic te*
Tanget. S. *ego iſtam invitis omnibus,* [d]
Æ. [e] *Quamquam eſt ſceleſtus, non committit hodie unquam iterum ut vapulet.*
S. *Audi Æſchine, ne ignarum fuiſſe te dicas meorum morum,*
Ego leno ſum M. *ſcio.* S. *at ita, ut uſquam fuit fide quiſquam optuma.*
Tu quod te poſterius purges, [f] *nolle hanc injuriam mihi*
Factam eſſe: hujus non faciam. crede hoc, ego meum jus perſequar:
Neque tu verbis ſolves unquam, quod re mihi maleficeris.
Novi ego veſtra hac: nollem factum: dabitur jusjurandum, eſſe te
Indignum injuria hac: indignis cum egomet ſim acceptus modis.
Æ.[g] *Abi praſtrenue, ac fores aperi.* S. *caterum hoc nihil facis.*
Æ.[h] *I intro nunc jam.* S. *at enim non ſinam.* Æ. *accede illuc Parmeno,*
Nimium abiiſti iſtoc, hic [i] *propter hunc aſſiſte. hem, ſic volo,*
Cave nunc jam oculos à meis oculis quoquam dimoveas tuis,
Ne mora ſit, ſi innuero, quin pugnus continuo in mala hareat.
S. *Iſtuc volo ergo ipſum experire.* Æ.[k] *hem ſerva. omitte mulierem.*
S. *O facinus indignum.* Æ. *geminabit, niſi caves.* S. *hei miſero mihi.*
Æ. *Non innueram: verum* [l] *in iſtam partem potius peccato tamen:*

b Servum ducentem puellam morari jubet, & conſiſtere.

c Metricem timide reſpectantem jubet eſſe ſecuram à lenone inſequente.

d Abducam ſc. aut retinebo.

e Cautum erat ſub exhæredationis pœna, nè filiusfamilias lenonem pulſaret. Æſchinus itaque non denuo & in publico ſibi depalmandum lenonem ſtatuit, nè ad patrem hoc emanet, atque hinc ipſe perpetuò perierit. infra act. 2. ſc. 4.

f Hoc è ſolemni ſatisfactionis more apud Romanos. ubi jurejurando agnoſcebat quis, indigno ſe contumeliam intuliſſe, & nolle factum. Sic, *Locrenſibus Senatum reſpondiſſe, quas injurias ſibi factas quererentur,* neq; ſenatum, *neque populum R. factas velle.* Liv. 29. Conſimilem ſui purgationem à Iove ſimulatitio habes apud Plautum. Amphitr. act. 3. ſc. 2. *g* Parmenonem præire jubet, ac fores Mitionis ædium aperire. Inhibet leno. *h* Fidicinam alloquitur. *i* Iuxta hunc. k Parmenoni imperat ut mulierem retineat, lenoni ut omittat. *l* Vt cædas.

I nunc

I nunc jam. S. *quid hoc rei eſt? regnumne Æſch*
m *hic tu poſſides?*

Æ. *Si poſſiderem, ornatus eſſes ex tuis virtutibus.*

S. *Quid tibi rei mecum eſt?* Æ. *nihil.* S. *quid? noſti*
qui ſim? Æ. *non deſidero.*

S. *Tetigin' tui quidquam?* Æ. *ſi attigiſſes, ferres in*
fortunium.

S. *Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego ar*
gentum dedi?

Reſponde. Æ. *ante adeis non feciſſe erit meliu' hic*
convitium: (*i*

Nam ſi moleſtus pergis eſſe, jam intro abripiere, atqu
Uſque ad necem operiere loris. S. n *loris liber?* Æ. *ſic eri*

S. *O hominem impurum! hiccine libertatem aiunt æquan*
eſſe omnibus?

Æ. *Si ſatis jam debacchatus es leno, audi ſi vis nun*
jam.

S. *Egon' debacchatus ſum autem, an tu in me?* Æ. *mi*
te iſta, atque ad rem redi.

S. *Quam rem? quo redeam? jamne me vis dicere, quo*
ad te attinet?

S. *Cupio, æqui modo aliquid.* Æ. *vah,* o *leno iniqu*
me non volt loqui.

S. *Leno ſum, fateor,* p *pernicies communis adoleſcentiu*
Perjurus, peſtis: tamen tibi à me nulla eſt orta injuria

Æ. *Nam hercle etiam hoc reſtat.* S. *illic quæſo redi*
quo cœpiſti, Æſchine. (*male*

Æ. *Minis viginti tu illam emiſti, quæ res tibi verta*
Argenti tantum dabitur. S. *quid, ſi ego illam nol*
vendere, (*vendundam cenſeo*

Coges me? Æ. *minime.* S. *namque id metui.* Æ. *nequ*
Quæ libera eſt. q *nam ego illam liberali aſſero cauſſ*
manu.

Nunc vide utrum vis, argentum accipere, an cauſſam
meditari tuam.

Delibera hoc, dum ego redeo, leno. S. *pro ſupreme Iu*
piter!

r *Minime miror, qui inſanire occipiunt ex injuria.*
Domo me eripuit, verberavit: me invito abduxit meam

Homi

m Athenis, civitate libertatem ſemper adverſus tyrannos aſſerente, atque ubi Democratica adminiſtratio.

n Loris quippe cædi illiberale ac ſervile fuit. ut magiſtratus virgis in noxios utebantur, ita domini in ſervos loris.

o Vah! unde nobis nova inceſſit religio! gratemur nobis reformatum rerum ſtatum. ſiquidem lenones impuri, impii, ſacrilegi iniquitatem agitare æquum exigere, de virtute loqui, juſtitiæ patrocinari incipiant.

p Οὐκ ἔστιν οὐδὲν τεχνίον ἐξωλέστερον τοῦ πορνοβοσκοῦ. Diphilus.

q Ego illam, quæ libera eſt, ex ſervitute tua, injecta manu, ſecundum vindicias, in libertatem aſſero.

r Οἴμοι, τὸ γὰρ ἄγαν δυστυχεῖν μανίαν ποιεῖ Menander.

Domini miſero plus quingentos [s] *colaphos infregit mihi.*
Ob malefecta hac tandidem emptam poſtulat ſibi tradier.
Verum enim, quando bene promerint, fiat: ſuum jus poſtulat.
Age jam cupio, ſi modo argentum reddat. ſed ego hac hariolor:
Ubi me dixero dare tanti, teſteis faciet illico,
Vendidiſſe me. [u] *de argento ſomnium: mox cras redi:*
Id quoque poſſum ferre, ſi modo reddat: quamquam injurium eſt.
Verum cogito id, quod res eſt. [x] *quando eum quaſtum occeperis,*
Accipiunda & muſſitanda injuria adoleſcentium eſt.
Sed nemo dabit: fruſtra egomet mecum has rationes [y] *puto.*

s *Colaphum infringere*, eſt compreſſa in pugnum manu cædere. *Alapam infligere*, diducta manu percutere. t. Vbi pactio intercelleric pretii, jam ereptionis actio ſublata erit, & ſolutio exſpectanda. u Quantum ad argentum ſpectat procraſtinatione & mora evaneſcit inſtar ſomnii. ſcen. ſequ. *Nihil eſt, refrixit res &c.* x Verum in turpi quæſtu, voranda nobis non raro eſt injuria, imo decoquenda. y Voluto, computo.

ACTUS II SCENA II.

SYRUS, SANNIO.

SY. [a] TAce, egomet conveniam jam [b] *ipſum: cupidè accipiat faxo, atque etiam*
Bene dicat ſecum eſſe actum. Quid iſtuc Sannio eſt, quod te audio
Cum hero neſcio quid concertaſſe? SA. *nunquam vidi iniquius*
[c] *Concertationem comparatam, quam qua hodie inter nos fuit.*
Ego vapulando, ille verberando, uſque ambo defeſſi ſumus.
SY. *Tuâ culpâ.* SA. *quid agerem?* SY. *adoleſcenti morem geſtum oportuit.*
SA. *Qui potui melius? qui hodie uſque os prabui.* SY. *age, ſcis quid loquar?*
[d] Pecuniam in loco negligere, maxûmum interest lucrum. *hui.*
Metuiſti, ſi nunc de tuo jure conceſſiſſes paululum,

a Progreſſus. Syrus alloquitur Æſchinum vel Cteſiphonem; qui intus. b Sannionem. c *Si rixa eſt, ubi tu pulſas, ego vapulo tantum.* Iuvenal. 3. Sat.

d Opportune & tempeſtive: tempori & loco convenienter. *Eſt etiam ubi damnum præſtet facere quam lucrum.* Cap. 2. act. 2. ſc.

Atque

Atque adoleſcenti eſſes morigeratus, hominum hom-
ſtultiſſime: *(emo*
Ne non tibi iſtuc fœneraret? SA. *ego ſpem pretio non*
SY. *Nunquam rem facies. abi*, [e] *neſcis ineſcare homi-*
nes Sannio.
SA. *Credo iſtuc melius eſſe: verum ego nunquam adeo*
aſtutus fui, *(ſentia.*
Quin, quidquid poſſem, mallem auferre potius in præ-
SY. [f] *Age, novi tuum animum, quaſi quidquam tibi*
ſint viginti minæ,
Dum huic obſequare: præterea autem te aiunt proſi-
ciſci [g] *Cyprum.* SA. *hem.*
SY. *Coëmiſſe hinc, quæ illuc veheres, multa: navem*
conductam: hoc ſcio,
Animus tibi pendet: ubi illinc, ſpero, redieris, [h] *ta-*
men hoc ages.
SA. *Nuſquam pedem, perii hercle: hac illi ſpe hoc in-*
ceperunt. SY. *timet:*
Injeci [i] *ſcrupulum homini.* SA. *ô ſcelera! illud vide,*
Vt in ipſo [k] *articulo oppreſſit. empta mulieres*
Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum,
Ni eo ad mercatum venio, damnum maxumum eſt.
Nunc ſi hoc omitto, ubi illinc rediero, [l] *actum agam.*
Nihil eſt. refrixerit res: [m] *nunc demum venis?*
Cur paſſus? ubi eras? ut ſit ſatius perdere,
Quam aut hic manere tam diu, aut tum perſequi.
SY. *Iamne enumeraſti id quod ad te rediturum putes?*
S. *Hoccine illo dignum eſt? hoccine incipere Æſchi-*
num?
Per oppreſſionem ut hanc mi eripere poſtulet?
SY. [n] *Labaſcit. unum hoc habeo. vide ſi ſatis placet:*
Potius, quam venias in periclum Sannio,
[o] *Serveſne, an perdas totum, dividuum face.*
Minas decem corradet alicunde. SA. *hei mihi,*

e Vie noſter quæſtus aucupii ſimillimus eſt Auceps quando concinnavit aream, offundit cibum. Aves adſueſcunt. Neceſſe eſt faciat ſumptum, qui quærit lucrum. &c. Plau. Aſin. Act. 1. ſc. 3.

f Novi animum tuum præſentis lucri avidum. quid vero profeciſti; ideone accepiſti aut in mundo tibi ſunt 20 minæ, dum animo obſequeris tuo? Turnebus inſinuationem eſſe vult; quaſi vero viginti minæ tanti eſſent, ut eas malles quam hero meo ad tempus obſequi. l. 20. c. 31.

g Inſulam in Mediterraneo Veneri dicatam. quo inter alias meretrices veharet, alias inde avehat.

h Vt ab Æſchino pecuniam exigas.

i Vide Andr. act. 5. ſc. 4. & Eraſm. Adag. *k* Temporis, quo mihi ad mercatum navigandum eſt. *l* Incaſſum contendam. Sumptum à foro & judiciis, ubi non licet cauſſam iterum agere, de qua jam ſit pronuntiatum. *m* Mimeſis forenſium. *n* Preſſè hæc, & apud ſe. *o Dimidium donare Lino quam perdere totum Qui mavult, mavult perdere dimidium.* Martial. 1. Epigr. 76.

Etiam

...tiam p de ſorte nunc venio in dubium miſer.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi.
Praterea colaphis tuber eſt totum caput.
Etiam inſuper defrudet? q nuſquam abeo. SY. ut lubet.
Nunquid vis, quin abeam? SA. imo hercle hoc quaſo
Syre,
Ut ut hac ſunt facta, r potius, quam lites ſequar,
Meum mihi reddatur, ſaltem quanti empta eſt. Syre,
Scio te non uſum antehac amicitiâ meâ:
Memorem me dices eſſe, & gratum. SY. ſedulo
Faciam. ſed Cteſiphonem video. latus eſt
De amica. SA. quid, quod te oro? SY. pauliſper mane.

p Summa, quam dicimus principalem, cui extrinſecus acquiritur fœnus.
q Non eo mercatum, manere certum, ut agam adverſus Æſcinum.
r Stultitia eſt, cui bene eſſe licet, eum prævorti litibus. Plaut. Perſa. act. 5. ſc.

ACTUS II SCENA II.

CTESIPHO, SYRUS.

C. a Abs quivis homine, cum eſt opus beneficium accipere gaudeas:
Verum enimvero id demum juvat, ſi quem aquom eſt facere, is bene facit.
O frater, frater, quid ego nunc te laudem? ſatis certo ſcio,
Nunquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin ſuperet tua:
Itaque unam hanc rem me habere prater alios pracipuam arbitror,
Fratrem homini nemini eſſe primarum artium magis principem.
S. O Cteſipho. C. ô Syre, Æſchinus ubi eſt? ellum, te exſpectat domi. C. hem.
S. Quid eſt? C. quid ſit? illius opera Syre nunc vivo.
S. feſtivum caput!
C. Omnia ſibi qui poſt putavit eſſe pra meo commodo,
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in ſe tranſtulit.
S. Nihil pote ſupra. C. ſed quiſnam b fores crepuit? S. mane mane, ipſe exit foras.

a Abundat Cteſiphoni pectus lætitia, quæ ripas exſuperat, tum potito triumphans amore, tum, quod illi hoc beneficium à charitate fratris profectum eſt non ſine deſpectu & diſpendio maledicentiæ atque infamiæ.
b Fores in ædificiis antiquis in publicam aperiebantur. exituri fores ab intus manu pultabant, quo caverent qui foris erant, nè à foribus repente in viam protruſis læderentur Ἐπεὶ δ' ἔστι τούτων ψόφησαι τὴν θύραν ἔξιών. Scholiaſt. Ariſtophanis in nubibus.

ACTUS II SCENA IV.

ÆSCHINUS, SANNIO, CTESIPHO, SYRUS.

Æ. UBi ille eſt ſacrilegus? SA. men' quærit. anun
quidnam effert [a]? occidi:
Nil video. Æ. ehem, opportune, te ipſum quærito
quid fit Cteſipho?
In tuto eſt omnis res. omitte vero triſtitiam tuam:
C. Ego illam vero omitto, qui te fratrem habeam qui-
dem. ô mi Æſchine!
O mi germane! ah vereor coram [b] in os te laudare
amplius,
[c] Ne id aſſentandi magis, quam quo habeam gratum,
facere exiſtumes.
Æ. Age inepte, quaſi nunc norimus nos inter nos, Cte-
ſipho.
Hoc mihi dolet, nos penè ſerò ſciſſe, & pene in eum lo-
cum
Rediiſſe, ut, ſi omnes cuperent, nihil tibi poſſent, auxi-
liarier.
C. Pudebat. Æ. ah, [d] ſtultitia eſt iſtac, non pudor, tam
ob [e] parvolam
Rem pene è patria? [f] turpe dictu. deos quæſo ut iſthæc
prohibeant.
C. Peccavi. Æ. quid ait tandem nobis Sannio? SY. jam
mitis eſt.
Æ. Ego ad forum ibo, [g] ut hunc abſolvam. tu intro ad
illam Cteſipho.
SA. Syre inſta. SY. eamus: namque hic properat in Cy-
prum. SA. ne tam quidem.
Quamvis etiam maneo otioſus hic. SY. reddetur, ne
time.
SA. At ut omne reddat. SY. omne reddet, tace modò,
ac ſequere hac. SA. ſequor.
C. Heus heus Syre. SY. hem quid eſt: C. obſecro her-
cle, hominem iſtum impuriſſimum

[a] An utique argentum effert, pretium fidicinæ raptæ?

[b] Κατὰ τὸ ςόμα Plat. 9. l. de leg. Εἰς κεφαλὴν in Euthidemo. Κατ' ὀφθαλμοὺς Xenoph. Hierone.

[c] Τὸ δ' ἐπαινεῖν παρόντας κολακικόν ἐστι. Ariſtot. 2. Rhet.

[d] Malus hic pudor atque inutilis, qui egentes impediat à poſcenda amicorum ope & benignitate. Heſiodo. Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένον ἄνδρα κομίζειν. Homero. Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ Odyſ. ρ &c. ἀργὸς ἡ θεός. Euripidi in Ione.

[e] Meretricem.

[f] Ἀποσιώπησις εὐφημισμοῦ χάριν, ſc. fugere, in exilium abire. puellam, quæ in Cyprum evehenda ad mercatum erat, ſequi.

[g] Vt Sannioni argentum perſolvam.

Quam-

Quam primum abſolvitote, nè, ſi magìs irritatus fiet,
Aliquà ad patrem hoc permanet, atque [h] *ego tum perpetuò perierim.*
SY. *Non fiet. bono animo es. tu cum illa te intus oblecta interim,*
Et lectulos jubo ſterni nobis, & parari catera.
Ego jam tranſactâ re convortam me domum cum [i] *obſonio.*
C. *Ità quæſo: quando hoc bene ſucceſſit, hilarum hunc ſumamus diem.*

h Abdicandi filium cauſſæ fuerunt: ſi filius noctu foris cubuiſſet; ſi commiſſaretur; ſi lenones pulſaſſet, ſi libidini incumberet, (Lucianus in abdicato) ſi paterniæ voluntati repugnâſſet. Fab. l: 3. c. 7. & l. 7. c. 4. Plin. l. 7. c. 45. Cod. l. 8. l. 47. de patr. poteſt.

i Andr. act. 2. ſc. 2.

ACTUS III. SCENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

S. O *Bſecro, mea tu nutrix, quid nunc fiet?*
C. *quid fiet, rogas?*
Rectè adepol ſpero. S. *modò* [a] *dolores, mea tu, occipiunt primulum.*
C. *Iam nunc times, quaſi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris.*
S. *Miſeram me, neminem habeo, ſola ſumus:*
[b] *Geta autem hìc non adeſt;*
Nec quem ad obſtetricem mittam, nec qui accerſat Æſchinum.
C. *Pol is quidem jam hic aderit. nam nunquam unum intermittit diem,*
Quin ſemper veniat. S. *ſolus mearum miſeriarum eſt remedium.*
C. [c] *E re natâ meliùs fieri haud potuit, quàm factum eſt, hera:*
Oblatum quando vitium eſt, quod ad illum attinet potiſſimùm,
Talem, tali genere, tali animo. natum ex tanta familiâ.

a Ὠδῖνες· dolores parturientis.

b Interfuit quippe Geta jam rixæ quâ Æſchinus meretricem rapuit, uti mox narrabit ipſe, ſcenâ quæ ſequitur.

c Res nata dicitur, quæ repentè accedit, πρᾶγμα νεωστὶ συμβεβηκὸς vel φυόμενον πρᾶγμα, res quæ nuper accidit. Budæus.

S. *Ità pol eſt, ut dicis. ſalvus nobis, deos quaſo, ut fiet.*

ACTUS III. SCENA II.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

G. NUnc [a] *illud eſt, quòd ſi omnes omnia ſua conſilia conferant,*
Atque huic malo ſalutem quærant, auxilii nihil afferant.
Quod mihique, heræque filiæque herili eſt. va miſero mihi!
Tot res repentè [b] *circumvallant, unde emergi non poteſt.*
[c] *Vis, egeſtas, injuſtitia, ſolitudo, infamia.*
[d] *Hoccine ſeclum? ô ſcelera! ô genera ſacrilega! ô hominem impium!*
S. *Me miſeram, quidnam eſt, quòd ſic video timidum & properantem Getam?*
G. *Quem neque fides, neque jusjurandum, neque ulla miſericordia*
Repreſſit, neque reflexit, neque quòd partus inſtabat propè,
Cui miſera indignè per vim vitium obtulerat.
S. *non intelligo*
Satis, quæ loquatur. C. *propriùs obſecro accedamus Soſtrata.* G. *ah.*
Me miſerum [e], *vix ſum compos animi, ità ardeo iracundiâ,*
Nihil eſt, quod malim, quàm totam [f] *familiam dari mihi obviam,*
Ut iram hanc in eos [g] *evomam omnem, dum ægritudo hæc eſt recens:*
[h] *Satis mihi id habeam ſupplicii, dum illos ulciſcar modò.*

a Tempus, negotium, periculum.
b Tranſlatio à re militari, à caſtris obſidione cingendis. Κύκλῳ πανταχῇ μέλλοντας ἡμᾶς ϗ καθημένους περιϛοιχίζεται. Demoſthenes in prima Philippica.
c Vis illata ab Æſchino, egeſtas, & ſolitudo ipſius puellæ, judiciorum iniquitas, infamia ab iis qui credant pretio vitiatam. infrà, *Neque pretium, neque rem ullam interceſſiſſe.*
d *O tempora! ô mores!*
e Ira rationi inimica tollit mentem de cardine. cujus faciem vide apud Senecam, 1. l. de ira. 1. c. *Flagrant & micant oculi, multus toto ore rubor, exæſtuante ab imis præcordiis ſanguine,* &c. f Demeæ & Mitionis. g Metaph fortè à ſerpentibus. h *Vindicta bonum vita jucundius ipsâ.* Juvenal. 13. Sat.

i *Seni*

[i] *Seni animam primùm extinguerem ipſi, qui illud produxit* [k] *ſcelus:*
Tum autem Syrum impulſorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimen medium arriperem capite primùm in terram ſtatuerem;
Ut cerebro diſpergat viam:
Adoleſcenti ipſi oculos eriperem, poſt hac præcipitem darem:
[l] *Cæteros* [m] *ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.*
Sed ceſſo hoc malo heram impertiri properè? S. *revocemus Geta.* G. *hem,*
Quiſquis es, ſine me. S. *ego ſum Soſtrata.* G. *ubi ea eſt? te ipſam quærito:* *(viàm*
Te exſpecto. oppido opportunè te obtuliſti mî ob-
Hera. S. *quid eſt? quid trepidas?* G. *hei mihi.* S. *quid feſtinas mi Geta?*
[n] *Animam recipe.* G. *prorſu'.* S. *quid iſtuc prorſus ergò eſt?* G. *periimus.*
Actum eſt. S. *obſecro te quid ſit.* G. *jam.* S. *quid jam Geta?*
G. *Æſchinus. quid ergo is?* G. *alienu' eſt ab noſtra familia.* S. *hem,*
Perii, quare? G. *amare occepit aliam.* S. *væ miſeræ mihi.*
G. *Neque id occultè fert. à lenone ipſius eripuit palàm.*
S. *Satin' hoc certum?* G. *certum.* [o] *hiſce oculis egomet vidi, Soſtrata.* S. *ah,*
Me miſeram. [p] *quid credas jam? aut cui credas? noſtrum e Æſchinum,*
Noſtram vitam omnium, in quo noſtræ ſpes opéſque omnes ſitæ erant,
Qui ſine hac jurabat ſe unum nunquam victurum diem,
Qui in ſui gremio poſiturum puerum dicebat patris, ita

i Demeæ.
k Æſchinum.
l Amoris indices & illices: ſcelerum duces.
m Impellerem. & dominabitur hic rabioſa litera canina.
n Namque præ anhelitu verba intermittens & tertians uno ſpiritu continuare non poſſe videbatur.
o Δακτυλικῶς teſtibus certiſſimis. *pluris* enim *eſt oculatus teſtis unus, quàm auriti decem.* Plaut. Truculent. 2. act. 6. ſc.
p Νῆφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Epicharmus.

Obſecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere.
G. *Hera. lacrumas mitte,* [q] *ac potiùs, quod ad hanc rem opu', porrò proſpice.*
Patiamúrne, an narremus cuipiam? C. *au, aus mi homo, ſanun' es?*
An hoc proferendum tibi uſquam eſſe videtur? G. *mihi quidem non placet.*
Iam primum, illum alieno animo à nobis eſſe, res ipſa indicat.
Nunc ſi hoc palam proferimus, ille inficias ibit, ſat ſcio;
Tua fama, & gnata vita in dubium veniet. tum ſi maxumè
Fateatur, cùm amet aliam, non eſt utile hanc illi dari.
Quapropter, quoque pacto tacito eſt opus. S. *ah minimè gentium:*
Non faciam. G. *quid ages?* S. *proferam.* G. *hem, mea Soſtrata vide quam rem agas.*
S. *Pejore res loco non potis eſt eſſe, quam in hoc, quo nunc ſita eſt.*
Primum indotata eſt: tum præterea, [r] *quæ ſecunda ei dos erat,*
Periit: pro virgine dari nuptum non poteſt. hoc reliquom eſt,
Si inficias ibit, teſtis mecum eſt annulus, quem [ſ] *amiſerat.*
Poſtremò, quando ego [t] *conſcia mî ſum, à me culpam hanc procul eſſe, nec*
Pretium, neque rem ullam interceſſiſſe illâ, aut me, indignam; [u] *experiar Geta.*
G. *Quid iſtic? accedo, ut meliùs dicas.* S. *tu, quantum potes, abi,*
Atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine. *(luit maxumè.*
Nam is [x] *noſtro Simulo fuit ſummus, & nos co-*
G. *Nam hercle alius nemo reſpicit nos.* S. *propera tu, mea Canthara.*

Cur-

[q] Sed acta nulla faciamus, videamus quid ſit agendum.

[r] Pudor, quæ ſecunda dos vel potiùs prima. *Nõ ego,* inquit Alcmena apud Plautum, *illam dotem mihi duco eſſe, quæ dos dicitur; Sed pudicitiam, & pudorem, & ſedatam cupidinem, Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiâ.* Amph. act. ſcen. 2.

[ſ] Æſchinus.

[t] *Conſcia mens recti famæ mendacia ridet.* Ovid. 4. Faſtorum. Conſcientia mille teſtes; murus aheneus.

[u] Actionem intendam in judicio. *Si quid in controverſiam veniret, intra parietes, aut ſummo jure experietur.* Cic. pro Quintio.

[x] Marito meo, patri hujus Pamphilæ meæ.

Curre, obſtetricem accerſe, ut, cùm opus ſit, nè in mora nobis ſiet.

ACTUS III. SCENA III.

DEMEA, SYRUS.

D. *D Iſperii, Cteſiphonem audivi filium*
Unà fuiſſe in [a] *raptione cum Æſchino.*
Id miſero reſtat mihi mali, ſi illum poteſt,
Qui alicujus rei eſt, etiam eum ad nequitiem abducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum [b] *in ganeum.*
Aliquò. perſuaſit ille impurus, ſat ſcio.
Sed eccum ire Syrum video. hinc ſcibo jam, ubi ſiet.
Atque hercle hic [c] *de grege illo eſt: ſi me ſenſerit*
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex.
Non oſtendam id me velle.
S. *Omnem rem modo* [d] *ſeni,*
Quo pacto ſe haberet, enarramus ordine.
Nil quidquam vidi latius. D. *prò Iupiter,*
Hominis ſtultitiam! S. *collaudavit filium:*
Mihi, qui id dediſſem conſilium, egit gratias
D. [e] *Diſrumpor.* S. *argentum* [f] *adnumeravit illico:*
Dedit præterea in ſumptum dimidium minæ:
Id diſtributum ſanè eſt ex ſententia. D. *hem,*
[g] *Huic mandes, ſi quid rectè curatum velis.*
S. *Hem Demea, haud aſpexeram te: quid agitur?*
D. *Quid agatur? voſtram nequeo mirari ſatis*
Rationem. S. *eſt hercle inepta,* [h] *nè dicam dolo, atque*
Abſurda. [i] *Piſces cæteros purga Dromo:*
Congrum iſtum maximum in aqua ſinito ludere
Pauliſper: ubi ego venero, exoſſabitur;
Priùs nolo. D. *hæccine flagitia?* S. *mihi quidem non placent:*
Et clamo ſæpe. Salſamenta hæc Stephanio

a *Raptio* eſt violenta perpetratio injuriæ: *raptus* vis & injuria perpetrantis: *raptus*, lucrum injuſtum & præda per vim rapta.
b Lupanar aut popinam, ubi γύναι & luxuriæ indulgent homines nequam. Nonnullis quaſi γύαιον, crypta ſubterranea, fornix.
c Ejuſdem contubernii.
d Mitioni.
e Irâ indignatione, dolore.
f Sannioni.
g Ironicè.
h Nè mentiar.
i Per neglectum Demeæ, ſermonem facit dividuum, Dromoni & conſervis, qui intus, mandat de piſcibus exenterandis, deſquammandis, exoſſandis, & per otium verò & quaſi παρέργως alloquitur Demeam.

Fac

Fac macerentur pulcrè. D. dii voſtram fidem!
Utrum ſtudióne id ſibi habet, an laudi putat
Fore, ſi perdiderit gnatum? væ miſero mihi,
Videre videor jam diem illum, cùm hinc egens
Profugiet aliquo militatum. S. ô Demea,
[k] Iſtuc eſt ſapere, non quod [l] ante pedes modò eſt,
Videre, ſed etiam illa, quæ futura ſunt,
Proſpicere. D. *quid? iſtac jam penès vos pſaltria eſt?*
S. *Ellam intus.* D *eho, an domi eſt habiturus?* S. *credo, ut eſt*
Dementia. D. *haccine fieri?* S. *inepta lenitas*
Patris, & facilitas prava. D. *fratris me quidem,*
Pudet, pigétque. S. *nimium inter vos Demea, ac*
Non, quia ades præſens, dico hoc. pernimiũ intereſt.
Tu, quantus, quantus, nihil niſi ſapientia es:
Ille ſomnium. ſineres vero illum tu tuum
Facere hæc? D. *ſinerem illum? annon ſex totis menſibus*
Prius olfeciſſem, quam ille quidquam cœperit?
S. *Vigilantiam tuam tu mihi narras?* D. *ſic ſiet*
Modo, ut nunc eſt. S. [m] ut quiſque ſuum vult eſſe, ità eſt.
D. *Quid* [n] *eum? vidiſtin' hodie?* S *tuumne filium?*
[o] (*Abigam hunc rus*) *jam dudum aliquid ruri agere arbitror.*
D. *Satiſ' ſcis ibi eſſe?* S. *oh, quem egomèt produxi.* D. *optumè eſt.*
Metui, nè hæreret hic. S. *atque iratum admodum.*
C. *Quid autem?* S. *adortus jurgio fratrem apud forum*
De Pſaltria iſtac. D. *aïn' vero?* S. *vah, nil reticuit*
Nam, ut numerabatur fortè argentum, intervenit
Homo de improviſo: cœpit clamare, Æſchine,
Hæc-

[k] Et ſententias loquitur carnifex aures ſenis demulcens verbis non tantùm coquinariis, & providentiam illius collaudans veterator in arrogantiam ductat, adeoque errorem.

[l] *Quod eſt ante pedes nemo ſpectat, cœli ſcrutàntur plagas.* Cic. 2. 1. de Divinatione; juxta illud de Thalete tritum, qui ſidera contemplans in ſcrobem cecidit.

[m] Prout ſuum quiſque educatione formàrit, talem habebit. Neque enim puto culinarium hunc philoſophum hoc eâ mente dixiſſe, quâ Seneca illud, *Putet ſe innocentem civitas erit,* &c. ad qui ſententiam credo & illam effictam, *Satietas in ſ..cris nè ſit, erit.* Conferat lector locum 1. l. de Clementiæ 3. c.

[n] Cteſiphonem.

[o] Averſus, & ſecum hæc.

Haccine flagitia facere te? hac te admittere
Indigna genere noſtro? D. *oh,* [p] *lacrumo gaudio.*
S. *Non tu hoc argentum perdis, ſed vitam tuam.*
D. *Salvos ſit: ſpero, eſt ſimilis majorum ſuûm.*
S. *hui.*
D. *Syre, præceptorum plenus iſtorum ille.* S. *phi,*
[q] *Domi habuit, unde diſceret.* D. *fit ſedulo.*
Nil prætermitto: conſuefacio: denique
Inſpicere, [r] tanquam in ſpeculum, in vitas omnium
Iubeo, atque ex aliis ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito. S. *rectè ſanè.* D. *hoc fugito.* S. *callidè.*
D. *Hoc laudi eſt.* S. *iſtac res eſt.* D. *hoc vitio datur.*
S. *Probiſſumè.* D. *porrò autem.* S. *non hercle otium*
Nunc mihi auſcultandi. piſces ex ſententia (*eſt*
Nactus ſum: hi mihi nè corrumpantur, cautio eſt.
Nam id nobis tam flagitium eſt, quàm illa Demea
Non facere vobis, quæ modò dixti: &, quod queo,
[ſ] *Conſervis ad eundem iſtunc præcipio modum.*
Hoc ſalſum eſt, hoc aduſtum eſt, hoc lautum eſt parum:
Illud rectè, iterum ſic memento: ſedulò
Moneo, quæ poſſum pro meâ ſapientiâ.
Poſtremò, tanquam in ſpeculum, in patinas Demea
Inſpicere jubeo, & moneo quid facto uſu' ſit.
Inepta hæc eſſe, nos quæ facimus, ſentio.
Verùm quid facias? ut homo eſt, ità morem geras.
Nunquid vis? D. *mentem vobis meliorem dari.*
S. *Tu rus hinc ibis?* D. *rectâ.* S. *nam quid tu hic agas,*
Ubi, ſi quid bene præcipias, nemo obtemperet?
D. *Ego verò hinc abeo, quandò is, quamobrem huc veneram,*
Rus abiit. illum curo unum, ille ad me attinet:

p Vide infrà, act. 4. ſc. 1.

q Te ſc. autorem magnum præceptorem & exemplum, *Domi nobis iſta naſcuntur,* Cic. 2. Academic.

r Notum eſt illud Socratis monentis juvenes formoſos ut conſulerent ſpeculum, & ſibi pulcram formam adſtruerent. Platonis item jubentis ebrios & iratos in ſpeculo ſe contemplari, ut viſâ deformitate vitia fugerent. Confer huc ſatyram 4. Horatii. lib. 1. ſub fine, citantis παραγγέλματα & παραδείγματα ſibi a patre tradita, quæ ſequeretur, quæ fugeret.

ſ Appoſitè. ſcurrili enim μιμήσει & ἀποδείξει ἀλαζονείας morali & œconomicæ ipſius philoſophiæ conferens culinariam ſuam, quæ in ſapore. Coqui præcipua ars erit ſervire palato, domini & hoſpitum nôſſe guſtum. Athen 9. l. 5. c. Τὸ ςόμα γνώσκειν τῶν κεκλημένων Martial. 14. l. 220. *Namque ingenioſa gula eſt.* Petronius.

Quando ità volt frater, de iſtoc ipſe viderit.
Sed quis illic eſt, quem video procul? éſtne hic Hegio
Tribulis noſter? ſi ſatis cerno, is hercle eſt. vah.
Homo amicu' nobis jam inde à puero. dii boni,
Na illiuſmodi jam magna nobis civium
Penuria eſt: [t] *antiqua homo virtute ac fide.*
Haud citò mali quid ortum ex hoc ſit publicè.
Quàm gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Reſtare video: vah. vivere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hic, ut ſalutem, ut conloquar.

[t] Simplici, purâ, ingenuâ. *Antiquitas proximè ad Deos accedit.* Cic. 2. l. de leg. *Homines antiqui.* i. e. ſimplices ac probi: pro Roſcio. *Veſtigia antiqui officii:* pro Quintio. *Vide quàm ſim antiquorum hominum:* ad Atticum l. 9. Ep. 18.

Actus III. Scena IV.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

H. *PRò dii immortales! facinus indignum, Geta*
Quid narras? G. *ſic eſt factum.* H. *ex illan' familiâ*
Tam illiberale facinus eſſe ortum? ò Æſchine
[a] *Pol haud paternum iſtuc dediſti.* D. *videlicet*
De Pſaltria hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno; [b] *pater is nihil pendit. hei mihi!*
Utinam hic propè adeſſet alicubi, atque audiret hac.
H. *Ni facient quæ illos æquom eſt, haud ſic auferent.*
G. *In te ſpes omnis, Hegio, nobis ſita eſt:*
Te ſolùm habemus: tu es patronus, tu parens:
Ille tibi moriens nos commendavit [c] *ſenex.*
Si deſeris tu, periimus. H. *cave dixeris:*
Neque faciam, neque me ſatis piè poſſe arbitror.
D. *Adibo, ſalvere Hegionem plurimùm*
Iubeo. H. *oh. te quærebam ipſum, ſalve Demea.*
D. *Quid autem?* H. *major filius tuus Æſchinus*

[a] Non ad exemplum patris; ab ingenio & inſtituto illius degener.
[b] Mitio, qui illum adoptavit jamque corrumpi ſinit.
[c] Simulus.

Quem

Quem fratri adoptandum dediſti, neque boni,
Neque liberalis functus [d] *officium eſt viri.*
D. *Quid iſtuc?* H. *noſtrum amicum nôras Simulum, atque*
[e] *Æqualem?* D. *quid ni?* H. *filiam ejus virginem*
Vitiavit. D. *hem.* H. *manè, nondum audiſti Demea*
Quod eſt graviſſimum. D. *an quid eſt etiã amplius?*
H. *Verò amplius: nam hoc quidem ferundum aliquo modo eſt.*
[f] *Perſuaſit nox, amor, vinum, adoleſcentia:*
Humanum eſt. ubi ſit factum, ad matrem virginis
Venit ipſus ultro, lacrumans, orans, obſecrans,
Fidem dans, jurans ſe illam ducturum domum.
[g] *Ignotum eſt, tacitum eſt, creditum eſt. virgo ex eo*
Compreſſu gravida facta eſt. menſis hic [h] *decimus eſt:*
Ille bonus vir nobis pſaltriam, ſi diis placet,
Paravit, quicum vivat, illam deſerit.
D. *Pro certón' tu iſtac dicis?* H. *mater virginis*
In medio eſt, ipſa virgo, res ipſa: hic Geta
Præterea, ut captus eſt ſervorum, non malus,
Neque iners, alit illas ſolus omnem familiam
Suſtentat. hunc abduce, vinci: quære rem.
G. *Imò hercle extorque, niſi ita factum eſt Demea.*
Poſtremò non negabit, coram ipſum cedo.
D. *Pudet. nec, quid agam, neque quid huic reſpondeam,*
Scio. P. *Miſeram me,* [i] *differor doloribus.*
[k] *Iuno Lucina fer opem, ſerva me obſecro.* H. *hem!*
Numnam illa quaſo parturit? G. *certè Hegio.* H. *hem!*
Illæc fidem nunc veſtram implorat Demea.
Quod vos [l] *jus cogit, id voluntate impetret.*
Hæc primum ut fiant, deos quaſo, ut [m] *vobis decet:*
Sin aliter animus voſter eſt, ego Demea
Summa vi defendã [n] *hanc atque illum mortuum*
Cognatus mihi erat. una à pueris parvoli:

d Arch iſſimus. Officio.

e Ὁμήλικα, coætaneum.

f *Nox & amor vinúmque nihil moderabile ſuadent. Illa pudore vacat, Liber, amorque metu.* Ovid.

g Venia data eſt, ſilentium indultum, habita fides.

h Lunaris. *Matri longa decem tulerant faſtidia menſes.* Virg. eclog. & quæ nos ibi. χυὶν κύα δικαίμηνα. Menander Plotio.

i Divellor ὠδίνεσι.

k Andr. 3. act. 1. ſcen.

l Τρία ἐστὶ δι' ἃ ἅπαντα γίγνεται, ἢ κατὰ νόμους, ἢ ταῖς ἀνάγκαις, ἢ γε τρίτον ἔθει τινί. Menand.

m Helleniſmus, adi Grammaticam noſtram.

n Pamphilam & Simulum.

Sumus educti: unà ſemper militiæ, & domi
Fuimus: paupertatem unà pertulimus gravem.
Quapropter nitar, faciam, ° experiar, denique
Animam relinquam potiùs quàm illas deſeram.
Quid mihi reſpondes? D. *fratrem conveniam Hegio:*
P *Is quod mihi de hac re dederit conſilium, id ſequar.*
H. *Sed Demea hoc tu facito cum animo cogites.*
Quàm vos, q facillimè agitis, quàm eſtis maxumè
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxumè vos æque animo æqua noſcere
Oportet, ſi vos voltis perhiberi probos.
D. *Redito. fient, quæ fieri æquom eſt, omnia.*
H. *Decet te facere: Geta duc me intro ad Soſtratam.*
D. r *Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc ſit modo*
Defunctum, verùm nimia illæc licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

o Litem intendam, judicio agam. ſuprà act. 3. ſc. 2.

p Eſt quippe Æſchinus in illius poteſtate, non meâ.

q In otio & opulentiâ vitam agitis lautè. poëtis Græcis Dii ſunt ῥεῖα ζώοντες.

r Hæc flagitia non fiunt ab Æſchino me hortante non vetante. atque utinam hoc ſit ultimum.

ACTUS III. SCENA V.

HEGIO.

H. a *Bono animo fac ſis Soſtrata, & * iſtam quàm potes,*
Fac conſolere. ego Mitionem, ſi apud forum eſt,
Conveniam, atque, ut res geſta eſt, narrabo ordine.
Si eſt, ut facturus officium ſiet ſuum,
Faciat: ſin aliter de hac re ejus ſententia eſt;
Reſpondeat mî, ut, quid agam, quam primum ſciam.

a In quibuſdam exemplaribus ſex iſti verſus pro genuinis non feruntur.

* Pamphilam.

Actus IV. Scena I.

CTESIPHO, SYRUS.

C. *AIn' patrem hinc abiiſſe rus?* S. *jam dudum.* C. *dic ſodes.* S. *apud*
Villam eſt. nunc [a] *eum maxumè operis aliquid facere credo.* C. *utinam quidem.*
[b] *Quod cum ſalute eju' fiat, ita ſe defatigaret velim,*
Ut triduo hoc perpetuo è lecto prorſus nequeat ſurgere.
S. *Ita fiat, & iſtoc* [c] *ſi quid potis eſt rectius.* C. *ità: nam hunc diem*
Miſerè nimis perpetuum, ut cœpi, cupio in lætitia degere:
Et illud rus nullâ aliâ cauſſâ tam malè odi, niſi quia propè eſt.
Quod ſi abeſſet longiùs.
Priùs nox oppreſſiſſet illic, quam huc reverti poſſet iterum.
Nunc, ubi me illic non videbit, jam huc recurret, ſat ſcio:
Rogitabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non vidi die.
Quid dicam? S. *nihilne in mentem?* C. *nunquam quidquam.* S. *tanto nequior.*
Cliens, amicus, hoſpes nemo eſt vobis? C. *ſunt. quid poſtea?*
S. *Hiſce opera ut data ſit.* C. [d] *quæ non data ſit? non poteſt fieri.* S. *poteſt.*
C. *Interdiu: ſed ſi hic pernocto, cauſſæ quid dicam Syre?*
S. *Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam mos eſſet dari.*
Quin tu otioſus es: ego illius ſenſum pulcre calleo.
Cùm [e] *fervit maxumè, tam placidum quàm ovem reddo.* C. *quo modo,*

a ὅτι μάλιστα. Al. *cum maximè.*

b Correctio φιλόστοργος.

c Mortem ab improbo ſervo ſignificari volunt: quod quia præſente filio importunum videtur, avertiſſe ſe à Cteſiphone. Muret. Variar. lect. l. 16. c. 3.

d Ἄριστον ἐστὶ πάντας ἐπίστασθαι καλά. Ἐλευθέρου γὰρ ἀνδρὸς καὶ ἀληθῆ λέγειν. Menand.

e Irâ. quæ ebullitio dicitur ſanguinis circa cor.

f Laudibus te ad cœlum uſque extollo.

S. *Laudarier te audit libenter.* [f] *facio te apud illum deum:*
Virtutes narro. C. *meas?* S. *tuas homini illico* [g] *lacrumæ cadunt,*
Quaſi puero, [g] *gaudio, hem tibi autem.* C. *quidnam eſt?* S. [h] lupus in fabula.
C. *Pater adeſt.* S. *ipſu'ſt.* C. *Syre quid agimus?* S. *fuge modo intro: ego videro.*
C. *Si quid rogabit, nuſquam tu me: audiſtin'?* S. *potin' ut deſinas?*

Οἱ Λάκωνες ὅταν τινὰ ἐγκωμιάζωσι ἀγαθὸν ἄνδρα, θεῖος φασὶν ἀνὴρ οὗτος. Socrates apud Platonem in Menone.

g Δακρυόεν γελάσασα. Hom. Il. 3. Κοινόν τι ἄρα καὶ λύπη δάκρυά ἐστι. Xenophon rerum Græcar. 7. Lacrymas in angulis oculorum ſe oſtendere, prorumpere tamen ex ſpiramentis duobus, quorum unum ſit in ſuperiore genâ, in inferiore alterum, autumant Philoſophi. Lacrymas ex ira vel triſtitiâ per inferius manare, quia cordis ea ſunt accidentia. Aliâ quæ ratione profluunt, per ſuperius meare, quia eventûs cauſſa ſit de cerebro. Cœl. Rhodig. l. 12. c. 4. *h* Silentii indictio, quoties intervenit is de quo fuerat mentio. Λέγεται γοῦν ὦ φαῖδρε δίκαιον εἶναι, καὶ τὸ τοῦ λύκου εἰπεῖν. Plato in Phædro obmuteſcere quippe creditum quos prior viderit lupus. *vox quoque Mœrin jam fugit ipſa, lupi Mœrin vidêre priores.* vide quæ nos ad eclog. 9. Virgilii.

Actus IV. Scena II.

DEMEA, CTESIPHO, SYRUS.

D. *Næ ego homo ſum infelix! primum fratrem nuſquam invenio gentium:*
Præterea autem, dum illum quæro, à villa mercenarium
Vidi, is filium negat eſſe rure: nec quid agam, ſcio.
C. *Syre.* S. *quid aïs?* C. *men' quærit?* S. *verum.* C. *peri.* S. *quin tu animo bono es.*
D. *Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo ſatis decernere:*
Niſi me credo huic eſſe natum rei fecundis miſeriis.
Primus ſentio mala noſtra: primus reſciſco omnia:
Primus porrò [a] *obnuntio. ægrè ſolus, ſi quid ſit, fero.*
S. *Rideo hunc: primum aït ſe ſcire: is ſolus neſcit omnia.*
D. *Nunc redeo: ſi fortè frater redierit, viſo.* C. *Syre*

a Qui bonam rem nuntiat, *annuntiat*: qui malam *obnuntiat*. i. e. contra nuntiat. — unde Augures dicebantur *obnuntiare*, ubi aliquid mali ominis ſcævumque vidiſſent. *Cum auſpiciis religioniſque parens obnuntiaret.* Cic. pro Seſtio.

Obſe-

Obſecro, vide nè ille huc prorſus ſe [b] *irruat. S. etiam taces ?*

Ego cavebo. C. *nunquam hercle hodie ego iſtuc committam tibi.*

Nam me jam in cellam aliquam cum illa concludam. id tutiſſimum eſt.

S. *Agè, tamen ego* [c] *nunc amovebo.* D. *ſed eccum ſceleratum Syrum.*

S. *Non hercle hic quidem durare quiſquam, ſi ſic ſit, poteſt.*

Scire equidem volo, quot mihi ſint domini, quæ hæc eſt miſeria? D. *quid*

[d] *Ille gannit? quid volt? quid aïs bone vir? hem, eſt frater domi?*

S. *Quid malùm, bone vir mihi narras? equidem perii.* D. *quid tibi eſt?*

S. *Rogitas? Cteſipho me pugnis miſerum & iſtam pſaltriam*

Uſque occidit. D. *hem. quid narras?* S. *hem,* [e] *vide ut diſcidit labrum.*

D. *Quamobrem?* S. *me impulſore hanc emptam eſſe ait.* D. *non tu eum rus hinc modo*

Produxe ajebas? S. *factum. verùm poſt venit inſaniens:*

Nil pepercit. non puduiſſe verberare hominem ſenem

[f] *Quem ego modo puerum tantillum in manibus geſtavi meis?*

D. *Laudo Cteſipho, patriſſas.* [g] *abi, virum te judico.*

S. *Laudas? næ ille continebit poſthac, ſi ſapiet, manus.*

D. *Fortiter.* S. *perquam, quia* [h] *miſeram mulierem & me ſervolum,*

Qui referire non audebam, vicit hui, perfortiter!

D. *Non potuit melius. idem quod ego ſenſit, te eſſe huic rei* [i] *caput.*

Sed eſtne frater intus? S. *non eſt.* D. *ubi illum quæram, cogito.*

b Activè.

c Abigam hunc rus. ſuprà act. 3. ſc. 3.

d Quid veterator ille conqueritur gannitu? quod vulpium eſt. Al. *garrit.*

e Hæc credo queritur apud luſcitioſum aut oculis caligantem ſenem.

f Me bene de ipſo meritum etiam ab infante Penelope de Euryclya Ἡ κεῖνον δύστηνον ἐῢ τρέφεν ἠδ' ἀτίταλλεν, Δεξαμένη χείρεσσι, ὅτε μιν πρῶτον τέκε μήτηρ. Odyſ. 22. Puerculorum geruli iſti veteribus vocabantur. *torarii* à *toris*. i. e. ulnis. qui Græcis ὠλενοτρόφοι. Plauto in Milite act. 3. ſc. 1. ancilla dicitur *geraria.*

g Euge.

h Cithariſtriam à lenone abreptam.

i Autorem.

S. Scio ubi ſit, verùm hodie nunquam monſtrabo.
D. hem quid aïs? S. ità.
D. [k] *Diminuetur tibi quidem jam cerebrum. S. at nomen neſcio*
Illius hominis, ſed locum novi ubi ſit. D. dic ergò locum.
S. [l] *Noſtin' porticum apud macellum hanc deorſum? D. quid ni noverim?*
S. Præterito hac rectâ plateâ ſurſum. ubi eò veneris,
Clivos deorſum vorſus eſt, hàc [m] *præcipitato: poſtea*
Eſt ad hanc manum ſacellum: ibi angiportum [n] *propter eſt.*
D. Quonam? S. illic, ubi etiam caprificu' magna eſt. Noſtin'? D. novi. S. hàc pergito.
D. Id quidem angiportum non eſt pervium. S. verùm hercle. vah,
[o] *Cenſen' hominem me eſſe? erravi.* [p] *in porticum rurſum redi.*
Sanè hàc multò propiùs ibis, & minor eſt erratio.
Scin' Cratini hujus ditis ædes? D. ſcio. S. ubi eas præterieris,
Ad ſiniſtram hàc rectâ plateâ; ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram: priùs, quàm ad portam venias, apud ipſum lacum
Eſt piſtrilla, & exadvorſum eſt fabrica. ibi eſt. D. quid ibi facit?
S. [q] *Lectulos in ſole ilignis pedibus faciundos dedit.*
D. Vbi potetis vos? bene ſanè. ſed ceſſo ad eum pergere?
S. I ſanè: ego te exercebo hodie, ut dignus es, [r] *ſilicernium.*

k Bacculum intentâſſe videtur ſenex.
l Perplexa atque intricata loci deſcriptio, quo deludat ſenem.
m Ex ambiguo. vel, properè deſcende, vel præcipitem te dato.
n Juxtà, propè.
o Epanorthoſis, quaſi errantis. Humanum eſt errare.
p Romæ in ſingulis regionibus aliquot erant porticus, ubi, ad imbres ſubitos evitandos, aut in umbra ad cavendos ſolis ardores, deambularent.
q Hic, inquit Turnebus, l. 20. c. 33. aqua hæret. videtur curaſſe ex ilice quaſi ligno ſolidiſſimo faciundos pedes lectulorum in quibus apricari ſenes in ἡλιοκαΐαις ſolebant vel etiam ſub ſole & dio cœnare.
r Silicernium eſt cœna funebris, quæ apparabatur, circa ſillcem. i.e. ſepulcrum mortui. *Salmaſius*. Ut Ergaſtulus dictus qui in Ergaſtulo opus exercebat: ità ſilicernius. qui dignus erat cui ſilicernium apponeretur: inquit *Scal.* ad Feſtum: Imò quid obſtat quo minùs ipſi ſenes dicantur Silicernia, ut miniſteria & ſervitia, pro miniſtris & ſervis. mutari numerũ licentia permittit Comica.

Æſchinus

Æſchinus odioſè ceſſat: prandium corrumpitur:
Cteſipho autem in amore eſt totus. ego jam proſpiciam mihi.
Nam jam adibo, atque unumquodque, quod quidem erit belliſſimum,
Carpam, & cyathos ſorbillans paulatim hunc producam diem.

Actus IV. Scena III.

MITIO, HEGIO.

M. E*Go in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantoperè Hegio.*
Meum officium facio. quod peccatum à nobis ortum eſt, corrigo.
Niſi ſi in illo me credidiſti eſſe hominum numero, [a] *qui ità putant*
Sibi fieri injuriam, ultro ſi quem fecere ipſi expoſtulant;
Et ultro accuſant. id quia non eſt à me factum, agis gratias?
H. *Ah, minimè: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.*
Sed quæſo, ut unà mecum ad matrem virginis eas Mitio, *(mulieri:*
Atque iſtac eadem, quæ mihi dixti, tute dicas
Suſpicionem hanc propter fratrem ejus eſſe, & illam pſaltriam.
M. *Si ità æquom cenſes, aut ſi ità opus eſt facto, eamus.* H. *bene facis:*
Nam & illi animum jam relevabis, quæ [b] *dolore,* [c] *ac miſeriâ*
Tabeſcit; & tu officio fueris functus. ſed ſi aliter putas,
Egomet narrabo quæ mihi dixti. M. *imò ego ibo.* H. *bene facis:*
[d] Omnes, quibu' res ſunt minù' ſecundæ, magi' ſunt neſcio quo modo

[a] Injurioſorum notat iniquitatem, qui ferre nolunt expoſtulantem injuriam, ſed ultro accuſant. putántque injuriam ſibi fieri ultrò, ſi tu expoſtules.
[b] Partûs & injuriæ acceptæ.
[c] Πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν αἰτία κακῶν Λύπη διὰ λύπης ϗ μανία γὰρ γίνεται, Πολλοῖσι γὰρ νοσήματ' οὐκ ἰάσιμα, Αὐτοὺς τ' ἀπέκτανε διὰ λύπην τινές. Menander.
[d] Adi actum. 2. Aululariæ Plaut. ſc. 2.

Suſpi-

Suſpicioſi : ad contumeliam omnia accipiunt magis :

Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi.

Quapropter te ipſum purgare ipſi coràm, placabilius eſt.

M. *Et rectè, & verum dicis.* H. *ſequere me ergò hàc intrò.* M *maxumè.*

Actus IV. Scena IV.

ÆSCHINUS.

Æ. D*Iſcrucior* [a] *animi. hoccine de improviſo mali mihi objici*

Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum ſiet ?

Membra metu debilia ſunt : animus timore obſtupuit : [b] *pectore*

Conſiſtere nihil conſilii quicquam poteſt. Vah quo modo

Me ex hac turba expediam ? tanta nunc ſuſpicio de me incidit,

Neque ea immeritò. Soſtrata credit, mihi me emiſſe hanc pſaltriam :

[c] *Anus indicium id fecit mihi.*

Nam ut hinc fortè ea ad obſtetricem miſſa erat, ubi eam vidi, illico

Accedo, rogito, Pamphila quid agat, jam partus adſiet :

Eo nè obſtetricem accerſat. illa exclamat, abi, abi, jam Æſchine

Satis diu dediſti verba ; ſat adhuc tua nos fruſtrata eſt fides.

Hem, quid iſtuc obſecro inquam eſt? valeas, habeas illam quæ placet.

Senſi illico id illas ſuſpicari: ſed me repreſſi tamen,

Ne quid de fratre [d] *garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.*

a Conſtructio Græca, partis affectæ, vide Grammaticam noſtram, 47. reg. Syntaxeos.

b *Viſa animi, quas φαντασίας appellant Philoſophi, non voluntatis ſunt neque arbitrii, ſed vi, quâdam ſuâ inferunt ſeſe hominibus, adeòque motibus quibuſdam rapidis tollunt mentem de cardine atque officium rationis vertunt.* Agel. 19. lib. 1. c.

c Canthara.

d Taceri quod vis nemini dicas, nè mulieri quidem. cui ſi quid narraveris, hoc erit quod aït Antiphanes. πᾶσι τοῖς κήρυξιν ἐν ἀγορᾷ φράσαι.

Nunc

Nunc quid faciam? dicamne fratris eſſe hanc? quod minime eſt opus

Vſquam efferri. age, mitto: fieri potis eſt, utì nè quà exeat.

Ipſum id metuo uti credant: tot concurrant veriſimilia.

Egomet rapui: ipſe egomet ſolvi argentum: ad me abducta eſt domum.

Hæc adeò meâ culpâ fateor fieri. non me hanc rem [e] patri, ut ut

Erat geſta indicâſſe! exoraſſem, ut eam ducerem domum.

Ceſſatum eſt uſque adhuc, nunc, porrò Æſchine expergiſcere.

Nunc hoc primum eſt. ad illas ibo, ut purgem me. accedam ad fores.

Perii, [f] horreſco ſemper, ubi fores pultare haſce occipio miſer.

Heus, heus. Æſchinus ego ſum, [g] aperite aliquis actutum oſtium.

Prodit neſcio quis. concedam huc.

e Mitioni.

f *Quæ ædes lamentariæ mihi ſunt, quas quotieſcunque conſpicio, fleo.* Plaut. Captivi. 1. act. 1. ſc.

g h. e. Aliquis è vobis aperiat. Syncheſis, vel Σύνεσις, *exite huc aliquis.* Plaut. Epidic. 3. act. 3. ſc.

ACTUS IV. SCENA V.

MITIO, ÆSCHINUS.

M. *Ita uti dixti, Soſtrata*

Facite: ego Æſchinum conveniam, ut, quomodo acta hæc ſunt, ſciat.

Sed quis oſtium hoc pultavit? Æ. pater hercle eſt. perii. M. Æſchine.

Æ. Quid huic hic negotî eſt? M. tune has pepuliſti fores: [a] *taces.*

Cur hunc aliquantiſper non ludo? meliùs eſt:

Quandoquidem hoc nunquam mihi ipſe voluit credere.

Nîl mihi reſpondes? Æ. non equidem iſtas, quod ſciam.

M. Ità? nam mirabar quid hic negotî eſſet tibi.

a Conſcii ſubitò deprehenſi, & ex improviſo rogati tacent. Ἡ σύνεσις αὐτοὺς δειλοτάτους εἶναι ποιεῖ. Diphilus.

b *Etu-*

[b] *Erubuit: ſalva res eſt.* Æ. *dic ſodes pater,*
Tibi verò quid iſtic eſt rei? M. *nihil mihi quidem.*
Amicus quidam me à foro abduxit modo
Huc advocatum ſibi. Æ. *quid?* M. *ego dicam tibi.*
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ.
Opinor eas non noſſe te, & certè ſcio:
Neque enim diu huc commigrârunt. Æ. *quid tum poſtea?*
M. *Virgo eſt cum matre.* Æ. *perge.* M. *hæc virgo orba eſt patre:*
Hic meus amicus illi genere eſt proximus:
[c] *Huic leges cogunt nubere hunc.* Æ. [d] *perii.* M. *quid eſt?*
Æ. *Nil, rectè: perge.* M. *is venit, ut ſecum avehat.*
Nam habitat Mileti. Æ. *hem, virginem ut ſecum avehat?*
M. *Sic eſt.* Æ. [e] *Miletum uſque obſecro?* M. *ità.* Æ. *animo malè eſt.*
Quid ipſa? quid aïunt? M. *quid illas cenſes? nihil enim.*
Commenta mater eſt, eſſe ex alio viro
Neſcio quo puerum natum, neque eum nominat:
Priorem eſſe [f] *illum, non oportere huic dari.*
Æ. *Eho nónne hæc juſta tibi videntur poſtea?*
M. *Non.* Æ. *obſecro non? an illam hinc abducet pater?*
M. *Quidni illam abducat?* Æ. *factum à vobis duriter,*
Immiſericorditérque, atque etiam, ſi eſt pater,
Dicendum magìs apertè, inliberaliter.
M. *Quam ob rem?* Æ. *rogas me? quid illi tandem creditis*
Fore animi miſero, qui illi conſuevit priùs,
(Qui infelix, haud ſcio, an illam miſerè nunc amat)
Cùm hanc ſibi videbit præſens præſenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum pater!

M. *Quæ*

[b] Ἐρυθριῶν πᾶς, χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ. Menander Ὁμοπατρίοις. Verecundus iſte color in adoleſcentiore ætate tinctura eſt virtutis. eſt quippe αἰσχύνη φόβος δικαίου ψόγου. in ſenibus ſceleris indicium. Ariſtot. Magn. Moral. 1. l. 29 c. & Problem.
[c] Phorm. 1. act. 2 ſc. *Lex eſt, ut orbæ, qui ſunt genere proximi, iis nubant. & illos ducere eadem hæc lex jubet.* Lex Solonis exſtat apud Demoſthenem ad Macartatum. *Orbæ, qui ſunt genere proximi, eis nubunto: aut iis orbis dotem danto,* &c. Plutarch. in vita Solonis.
[d] Preſſa voce & ſubmiſsâ.
[e] In Caria, hodie *Molaſam.*
[f] Ex quo natus eſt filius.
[g] Mileſio.

M. *Qua ratione iſtuc ?* [h] *quis deſpondit ? quis dedit ?*

Cui, quando nupſit? autor his rebus quis eſt ?

Cur duxit alienam ? Æ. an [i] *ſedere oportuit*

Domi virginem tam grandem, dum cognatus hinc

Illinc veniret exſpectantem? hac mi pater

Te dicere æquom fuit, & id defendere.

M. *Ridiculè, adverſúmne illum* [k] *cauſſam dicerem,*

Cui veneram advocatus? Sed quid, Æſchine,

Noſtrâ ? aut quid nobis cum illis ? abeamus. quid eſt ?

Quid [l] *lacrumas ?* Æ. *pater obſecro, auſculta.* M. *Æſchine audivi omnia,*

Et ſcio : nam amo te: quo magis, quæ agis cura ſunt mihi.

Æ. *Ità velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater,*

Vt me hoc delictum admiſiſſe in me id mihi vehementer dolet.

Et me tuî pudet. M. *credo hercle. nam ingenium novi tuum*

Liberale: ſed vereor nè indiligens nimiùm ſies.

[m] *In qua civitate tandem te arbitrare vivere ?*

Virginem vitiâſti, quam te jus non fuerat tangere.

Iam id peccatum primum magnum; magnum, at humanum tamen.

[n] *Fecere alii ſæpe, item boni. at poſtquam evenit, cedò,*

Nunquid circumſpêxti ? aut nunquid tute proſpêxti tibi,

Quid fieret, qua fieret ? ſi te ipſum mihi puduit dicere;

Quâ reſciſcerem ? hac dum dubitas, menſes abierunt decem.

Prodidiſti te, & illam miſeram, & gnatum, quod quidem in te fuit.

b Latenter ex obliquo perſtringit Æſchinum, qui ſine patris conſenſu & autoritate ſe nuptiis illaqueaverat.

i Propriè dictum de virginibus, quæ conditionem non reperiunt. Θυγάτηρ ἐπίγαμος, κ' ἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ, Διὰ τοῦ σιωπᾶν πλεῖστα περὶ λέγει. Menander. Domi etiam apud matrem ſedebant virgines, nec in publicum prodibant. Heſiodus in ἔργοις: Ἥ τε δόμων ἔντοσθε φίλῃ παρὰ μητέρι μίμνει, Οὔπω ἔργ' εἰδυῖα πολυχρύσου Ἀφροδίτης.

k Novè hoc dictum. cùm hoc ſit proprie Rei ac defenſoris.

l Ἀγαθοὶ ἀριδάκρυες ἄνδρες.

m An utique oblitus es te Athenis eſſe, ubi vivitur legibus ?

n *Fecere tale antè alii ſpectati viri.* Plaut. Mercat. act. 2. ſc. 2.

Volgò id faciunt. Heaut. act. 5. ſc. 2.

Quid

Quid? ° credebas dormienti hæc tibi confecturos
Deos?
Et ſine tua operâ illam in cubiculum iri deductum
domum?
Nolim cæterarum rerum te ſocordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. Æ. *hem!*
M. *bono animo es, inquam.* Æ. *pater,*
Obſecro num ludis tu nunc me? M. *ego te? quamobrem?* Æ. *neſcio:*
Niſi, quia tam miſerè hoc eſſe cupio verum, eò vereor magis.
M. *Abi domum, ac* ᵖ *deos comprecare, ut uxorem acceꝛſas: abi.*
Æ. *Quid? jamne uxorem?* M. *jam.* Æ. *jam?*
M. *jam quantum poteſt.* Æ *Di me pater*
Omnes oderint, ᵠ *ni magis te quàm oculos nunc amo meos.*
M. *Quid? quam illam?* Æ. *æquè.* M. *perbenignè.*
Æ. *quid? ille ubi eſt Mileſius?*
M. *Abiit, periit, navem aſcendit. ſed cur ceſſas?*
Æ. *abi pater:*
Tu potius Deos comprecare: nam tibi eos certe ſcio,
Quò vir melior multò es quam ego ſum, obtemperaturos magis.
M. *Ego eo intrò, ut, quæ opus ſunt, parentur. fac tu, ut dixi, ſi ſapis.*
Æ. *Quid hoc negotî? hoc eſt patrem eſſe, aut hoc eſt filium eſſe?*
ʳ *Si frater aut ſodalis eſſet, qui magis morem gereret?*
Hic non amandus? hiccine non geſtandus in ſinu eſt? hem!
Itaque adeò magnum mî injecit ſua commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit. ſciens cavebo.
Sed ceſſo ire intro, ne mora meis nuptiis egomet ſim.

ᵒ *Non votis, neque ſuppliciis muliebribus auxilium Deorum paratur: ſed vigilando, agendo, bene conſulendo proſperè omnia cadunt. ubi ſocordiæ & ignaviæ te tradideris, nequicquam Deos implores; irati infeſtique ſunt.* Cato apud Saluſtium: Οὐδέ τι κῶας Αὐτόματον δώσει τὶς ἑλὼν θεοῖς εὐξαμένοισι. Apollon. 1.

ᵖ *Quòd nihil ritè, nihilque providenter homines ſine Deorum immortalium ope, conſilio, honore auſpicarentur.* Plin. Panegyric.

ᵠ *Ni te plùs oculis meis amarem.* Catullus ad Licin. Calvum.

ʳ Quo modo, quâ re, quâ ratione magis mihi indulgeret?

Actus IV. Scena VI.

DEMEA.

D. Defeſſus ſum ambulando. ut Syre te cum tua
Monſtratione magnus perdat Iupiter.
[a] Perreptavi uſque omne oppidum ad portam, ad lacum,
Quò non? neque [b] fabrica ulla erat, neque fratrem homo
Vidiſſe ſe aïebat quiſquam. Nunc verò domi
Certum obſidere eſt uſque donec redierit.

a Aptus ſeni inceſſus.
b Amandârat Demeam Syrus, ad fabricam, quæ nulla erit. 2. ſc. hujus actûs.

Actus IV. Scena VII.

MITIO, DEMEA.

M. Ibo,[a] illis dicam nullam eſſe in nobis moram.
D. Sed eccum ipſum. te jam dudum quæro Mitio.
M. Quidnam? D. fero alia flagitia ad te ingentia
[b] Boni illius adoleſcentis. M. ecce autem. D. nova,
Capitalia. M. ohe, jam. D. ah neſcis qui vir ſiet.
M. ſcio.
D. O ſtulte, tu de pſaltria me ſomnias
Agere. hoc peccatum in virginem eſt civem. M. ſcio.
D. Ohe, ſcis, & patere? M. quid ni patiar? D. dic mihi,
Non clamas? non inſanis? M. non, [c] malim quidem.
D. Puer natus eſt. M. dii bene vortant. D. virgo nihil habet.
M. Audivi. D. & ducenda indotata eſt? M. ſcilicet.
D. Quid nunc futurum eſt? M. id enim, quod res ipſa fert:

a Soſtratæ & filiæ.
b Æſchini: Ironia.
c Reſpondet Mitio ad illa Demeæ, ſcis & patere? quid ni patiar, Malim quidem, ſi fieri poſſet, aliter eſſe: ſed quando, quod factum eſt, infectum eſſe non poteſt, æquo animo fero. tale quid cùm dicere pararet, interpellatur à Demea.

Illinc

Illinc hunc transferetur [d] *virgo*. D. *ô Iupiter!*
Iſtoccine pacto oportet. M. *quid faciam ampliùs?*
D. *Quid facias? ſi non ipsâ re tibi iſtuc dolet,*
Simulare certè eſt hominis. M. *quin jam virginem*
Deſpondi: res compoſita eſt: fiunt nuptiæ:
Dempſi metum omnem. hac magìs ſunt hominis.
D. *cæterùm*
Placet tibi factum Mitio? M. *non, ſi queam*
Mutare: nunc, cùm non queo, æquo animo fero.
[e] Ità vita eſt hominum, quaſi, cùm ludas teſſeris;
Si illud, quod maxumè opus eſt jactu, non cadit,
Illud, quod cecidit fortè, id arte ut corrigas.
C. *Correctôr! nempe tuâ arte viginti minæ*
Pro pſaltria periere: quæ, quantum poteſt,
Aliquò abjicienda eſt; ſi non pretio, gratiis.
M. *Neque eſt, neque illam ſanè ſtudeo vendere.*
D. *Quid igitur facies?* M. *domi erit*. D. *pro Divûm fidem,*
Meretrix, & mater-familiâs unâ in domo?
M. *Cur non?* D. *ſanumne te credis eſſe?* M. *equidem arbitror.*
D. *Ità me dii ament, ut video ego tuam ineptiam.*
Facturum credo, ut habeas quicum [f] *cantites.*
M. *Cur non?* D. *& nova nupta eadem hæc diſcet?*
M. *ſcilicet.*
D. *Tu inter eas* [g] *reſtim ductans ſaltabis*. M. *probè.*
D. *probè?*
M. *Et tu nobiſcum unà, ſi opus ſit*. D. *hei mihi!*
Non te hæc pudent? M. *jam verò omitte, Demea,*
Tuam iſtanc iracundiam, atque ità, uti decet,
Hilarum ac lubentem fac te gnati in nuptiis.

d Quæ etiam cum viro fuit. Virg. eclog. 6. *Ah virgo infelix!* de Paſiphaë.

e Ex Platonis lib. 10. de Rep. videtur hoc deſumptum. Καὶ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος αἱρεῖ βέλτιστ᾽ ἂν ἔχειν. quod & refert Plutarchus lib. περὶ εὐθυμίας. Κυβείᾳ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν. ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι.

f Amatoria cantica & meretricia.

g Κόρδακα ἕλκων. ductans funem in ſaltatione comicâ, quam natam volunt ab eo fune quo in Trojam introductus erat equus Durius. expreſſit. Livius decad. 3. l. 7. *Et per manus rectè datæ virgines ſonum vocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt*. Jul. Pollux l. 4. Athenæus l. 14. cap. 6. Ariſtoph. in Nub. Lucian. περὶ ὀρχήσεως. Jul. Scaliger poëtic. 1. l. 18. cap. Meurſius de Orcheſtra pag. 42.

Ego

Ego hos conveniam, poſt huc redeo. D. *ô Iupiter!*
Hanccine vitam? hoſcine mores? hanc demen-
tiam?
Vxor ſine dote veniet: intus pſaltria eſt:
Domus ſumptuoſa: adoleſcens luxu perditus:
Senex delirans? ipſa, ſi cupiat, [h] *Salus*
Servare prorſus non poteſt hanc familiam.

b Dea Romanis, ut ὑγίεια Græcis, cujus ædem C. Jul. Bibaculus vovit, Coſ bello Samnitum, mox dictator dedicavit. Liv. 9. l. 1, dec.

Actus V. Scena I.

SYRUS, DEMEA.

S. *Æ Depol* [a] *Syriſce te curâſti molliter,*
Lautéque munus adminiſtrâſti tuum.
Abi. ſed poſtquam intus ſum omnium rerum ſatur,
[b] *Prodeambulare huc libitum eſt.* D. *illud* [c] *ſis*
vide
Exemplum diſciplinæ. S. *ecce autem hic adeſt*
Senex noſter. quid fit? quid tu es triſtis? D. *oh ſce-*
lus?
S *Ohe, jam tu verba fundis hic ſapientia?*
D. *Tun'? ſi meus eſſes.* S. [d] *dis quidem eſſes De-*
mea,
Ac tuam rem conſtabiliſſes. D. *exemplum omnibus*
Curarem ut eſſes. S. *quamobrem? quid feci?*
D. *rogas?*
In ipſa turbâ, atque in peccato maxumo,
Quod vix ſedatum ſatis eſt, potâſti ſcelus,
Quaſi re bene geſta. S. *ſane nollem huc exitum.*

a Adblanditur ſibi madidus ſervus, diminutivâ ſui nominis formulâ.
b Delitias ſervi! cui geminâ opus præpoſitione.
c Si vis.
d Dives eſſes, re tuâ familiari bene adminiſtrata.

Actus V. Scena II.

DROMO, SYRUS, DEMEA.

DR. *HEus Syre, rogat te* [a] *Cteſipho ut redeas.*
S. *abi.*
DE. *Quid Cteſiphonem hic narrat?* S. *nihil.* DE. *eho*
carnufex,
Eſt Cteſipho intus? S. *non eſt.* DE. *cur hic nomi*
nat?

a *Arcanum demens detegit ebrietas.* quod verſutus Syrus diu celârat, prodit Dromo ebrius.

S. *Eſt*

S. *Eſt alius* * *quidam paraſitaſter par volus,*
Noſtin'? DE. *jam ſcibo.* S. *quid agis? quò abi*
DE. *mitte me.* (*ſtigia*
S. *Noli inquam.* DE *non manum abſtines* [b] *ma*
An tibi jam mavis cerebrum diſpergam hic?
S. [c] *abit.*
Ædepol [d] *commiſſatorem haud ſane commodum,*
Præſertim Cteſiphoni. quid ego nunc agam?
Niſi, dum hæ ſileſcunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiſcam hoc [e] *villi. ſic*
agam.

* Quaſi non ſint alii Cteſiphones.
b Μαστιγίας. ſervus aut alius quiſpiam [illegible]gris onu[illegible]us, aut dignus verberibus. à μάστιξ flagrum.
c Evaſit mihi è manibus atque introrupit.
d Convivam ingratum. Ο' σκληρὸς ἀνὴρ ἴσα ἐν νέος γέρων. Menander.
e Ὑποκορισμὸς vini. Edormiſcam crapulam hanc ex vino.

ACTUS V. SCENA III.

MITIO, DEMEA.

M. P*Arata à nobis ſunt, ut dixi, Soſtrata,*
Vbi vis. [a] *quiſnam à me* [b] *pepulit tam*
graviter fores?
D. *Hei mihi, quid faciam? quid agam?* [c] *quid*
clamem? aut querar?
O cælum! ô terra! ô maria Neptuni! M. *hem*
tibi,
Reſcivit [d] *omnem rem. id nunc clamat. ilicet,*
Parata lites: ſuccurrendum eſt. D. *eccum adeſt*
Communis corruptela noſtrûm liberûm.
M. *Tandem reprime iracundiam, atque* [e] *ad te*
redi.
D. *Repreſſi, redii, mitto maledicta omnia:*
[f] *Rem ipſam putemus. dictum hoc inter nos fuit,*
Ex te adeo eſt ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum. reſponde. M. *factum eſt, non nego.*
D. *Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?*
Cur emis amicam Mitio? nam qui minus

a Apoſiopeſis, audito pulſu ædium ſuarum.
b Vide Adelph. act. 2. ſc. 3.
c Omnia accuſat iracundus. Et hoc eſt quod habet Horatius, epiſt. ad Piſones; *Interdum tamen & vocem Comœdia tollit, iratuſque Chremes tumido delitigat ore.*
d De amore Cteſiphonis.
e Videntur quippe irati exiiſſe de poteſtate, h. e. de conſilio, de ratione, de mente.
f Redeamus & ad calculos, reique ipſius inter nos pactæ computemus rationes. *Neque enim placet, quod omnes interpretantur, amputemus, purgemus. Metaph. ab arborum putatoribus, ducta.*

Mihi

Mihi idem jus æquom eſt eſſe, quod mecum eſt tibi?
Quando ego tuum non curo, nè cura meum.
M. *Non æquom dicis, non: nam vetus verbum hoc quidem eſt;*
g Communia eſſe amicorum inter ſe omnia.
D. *Facetè. nunc demum iſtæc nata oratio eſt.*
M. *Auſculta paucis, niſi moleſtum eſt, Demea.*
Principiò, ſi id te mordet ſumptum filii
Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tolerabas tuá,
Quòd ſatìs putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidiſti ſcilicet
Ducturum. eandẽ illam rationem antiquam obtine:
Conſerva, quære, parce, fac quamplurimum
Illis relinquas. gloriam tu iſtam obtine:
h *Mea, quæ præter ſpem venêre, utantur ſine.*
De ſumma nihil decedet: quod hinc acceſſerit,
Id de lucro putato eſſe. omnia ſi hæc voles
In animo verè cogitare Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempſeris moleſtiam.
D. i *Mitto rem: conſuetudinem ipſorum.* M. *mane:*
Scio: iſtuc ibam. k *multa in homine Demea*
Signa inſunt, ex quibus conjectura facilè fit,
Duo cùm idem faciunt, ſæpe ut poſſis dicere,
Hoc licet impunè facere huic, illi non licet:
Non quòd diſſimilis res ſit, ſed quòd qui facit:
Quæ ego eſſe in illis video: ut confidam fore ità,
Ut volumus. Video ſapere, intelligere, in loco
Vereri, inter ſe amare. ſcire eſt liberum
Ingenium, atque animum: quovis illos tu die
Reducas. At enim metuas, l *nè ab re ſint tamen*
Omiſſiores paulò. ô noſter Demea,
Ad omnia alia ætate ſapimus rectiùs:

g Τὰ τῶν φίλων κοινὰ οὐ μόνον τὰ χρήματα, Καὶ νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως κοινωνία. Menander in Adelphis. quam ſententiam Pythagoræ tribuit Cic. 1. de leg. & Timæus apud Diog. Laërtium. κοινόβιον Pythagoricum laudat Agellius l. 1. c. 9. vide & Senec. de Benef. l. 7. c. 4.

h Meis. Archaïcè.

i Rem familiarem & fortunæ bona nil moror, ingenium & mores eorum malâ conſuetudine corrumpi non eſt æquum.

k Homini intelligenti facile eſt de vita & moribus adoleſcentum æſtimare animum ipſorum & ingenium. adeo etiam, ut cùm duo idem facere videntur, dicat tamen peritus rerum æſtimator, *hoc licet huic impunè facere*, qui ſc. liberali ingenio præditus eſt, nec facilè corrumpi poteſt. *illi non licet*, quippe qui per naturæ improbitatem obſequio abutitur. ſequitur hypotheſis. *Quæ ego eſſe in illis video*, &c.

l Nè rei familiaris ſint paulò negligentiores. Heaut. act. 5. ſc. 2. *Animo vidi te eſſe omiſſo.*

Solum unum hoc vitium adfert ſenectus hominibus, (eſt:
Attentiores ſumus ad rem omnes, quàm ſat
Quod illos ſat ætas acuet. D. *nè nimium modò*
Bona tua iſta nos rationes Mitio,
Et tuus iſte animus æquus ſubvortat. M. *tace,*
Non fiet. mitte jam iſtæc: da te hodie mihi:
[m] *Expôrge frontem.* D. *ſcilicet, ità tempus fert.*
Faciundum eſt: ceterùm rus cras cum filio
[n] *Cum primo luci.* M. *imò de nocte cenſeo:*
Hodie modò hilarum te face. D. *& iſtam pſaltriam*
Una illuc mecum hinc abſtraham. M. [o] *pugnaveris.*
Eo prorſus pacto illi alligâris filium. (*atque*
Modò facito, ut illum ſerves. D. *ego iſtuc videro*
Illi favilla plena, fumi, ac pollinis
Coquendo ſit faxo, & molendo: præter hæc,
Meridie ipſo, faciam, ut ſtipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo eſt. M. *placet.*
Nunc mihi videre ſapere, atque equidem filium,
Tum etiam ſi nolit, cogas, cum illa una cubet.
D. *Derides? fortunatus,* [p] *qui iſto animo ſies.*
Ego ſentio. M. *ah pergiſne?* D. *jam deſino.*
M. *I ergò intrò, & cui rei opus eſt, ei hilarem rei hunc ſumamus diem.*

m Serena, explica frontem corrugatam.

n *Lucem* veteres maſculino genere dicebant. Alii leg. *lucu.* ut *nocte* & *noctu*, ità *luce* & *lucu* uſurpantes.

o Viceris. Lucilius, *Vicimus ocyùs, & magnam pugnavimus pugnam.*

p In hoc felix videris, qui miſeriarum ſenſu careas, ego verò ſentio. Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος, Sophocles in Ajace.

Actus V. Scena III.

DEMEA.

D. NVnquam ità quiſquam [a] bene ſubductâ ratione ad vitam fuit,
Quin res, [b] ætas, uſus ſemper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat: *ut illa*, quæ te ſcire credas, neſcias, (ut repudies.
Et, quæ tibi putâris prima, in experiundo
Quod

a Conſideratâ re ſè vivendi viâ. tranſlatū à calculatoribus.

b Ἁμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι. Pindarus in Olymp. *Diſcipulus eſt prioris poſterior dies.* Pub. Syrus.

Quod mi evenit nunc. Nam ego vitam duram,
quam vixi uſque adhuc,
Prope jam decurſo ſpatio [c] *mitto: id quamobrem? re ipſa repperi*
acilitate nihil eſſe homini melius, neque clementiâ. *id*
Eſſe verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile eſt noſcere.
Vitam ille ſuam ſemper egit in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, [d] *nulli lædere os, arridere omnibus:* *(amant.*
Sibi vixit: ſibi ſumptum fecit. omnes bene dicunt,
Ego ille agreſtis, ſævus, triſtis, parcus, truculentus, tenax,
[e] *Duxi uxorem, quam ibi miſeriam vidi? nati filii,*
Alia cura: porro autem, illis dum ſtudeo ut quamplurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam: *(ro,*
Nunc exactâ ætate hoc [f] *fructi pro labore ab iis fe-*
Odium. ille alter ſine labore. [g] *patria potitur commoda?*
Illum amant, me fugitant: illi credunt conſilia omnia? *(tu' ſum.*
Illum diligunt: apud illum ſunt ambo: ego deſer-
Illum, ut vivat, optant, [h] *meam autem mortem exſpectant ſcilicet.*
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit ſuos
Paulo ſumptu. miſeriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Age, age, jam experiamur porro contra, & quid ego poſſiem
Blande dicere, aut benigne facere, quando huc provocat. *(ſtulo.*
Ego quoque a meis me amari & magnipendi po-
id ſit dando atque obſequendo, [k] *non poſterioreis feram.* *(xumus.*
erit, id mea minime refert, qui ſum [l] *natu ma-*

[c] Omitto, muto.

[d] Nullius vultum offendere, nemini coram adverſari. Nulli pallorem aut ruborem ex ira aut pudore excitare.

[e] Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παίδων, Παρμένων, πατέρα, μερίμνας, τῷ βίῳ πολλὰς φέρει. Menand. Et Τὸ γενέσθαι πατέρα παίδων, ἢν λύπη, φόβος, φροντίς.

[f] Archaice, pro *fructûs.*

[g] Syntaxis vetuſta, pro, *patriis potitur commodiis.*

[h] Supra 1. act. 2. ſcen. *ubi te exſpectatum ejeciſſet foras.*

[i] Confer Plauti Aſinariam, act 1. ſc. *Omnes parentes,* &c.

[k] Partes.

[l] Adeoque provecta ætate *non longe a ſepulcro.* ad Attic. l. 16. epiſt. 6. ſed mihi quidem βεβίωται. epiſt. 23. l. 14.

ACTUS

Solum unum hoc vitium adfert ſenectus hominibus, (*eſt:*
Attentiores ſúmus ad rem omnes, *quàm ſat*
Quod illos ſat ætas acuet. D. *nè nimium modò*
Bonæ tuæ iſtæ nos rationes Mitio,
Et tuus iſte animus æquus ſubvortat. M. *tace,*
Non fiet. mitte jam iſtæc: da te hodie mihi:
[m] *Expôrge frontem.* D. *ſcilicet, ità tempus fert.*
Faciundum eſt: caterùm rus cras cum filio
[n] *Cum primo luci.* M. *imò de nocte cenſeo:*
Hodie modò hilarum te face. D. *& iſtam pſaltriam*
Una illuc mecum hinc abſtraham. M. [o] *pugnaveris.*
Eo prorſus pacto illi alligâris filium. (*atque*
Modò facito, ut illum ſerves. D. *ego iſtuc videro*
Illi favillæ plena, fumi, ac pollinis
Coquendo ſit faxo, & molendo: præter hæc,
Meridie ipſo, faciam, ut ſtipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo eſt. M. *placet.*
Nunc mihi videre ſapere, atque equidem filium,
Tum etiam ſi nolit, cogas, cum illa una cubet.
D. *Derides? fortunatus,* [p] *qui iſto animo ſies.*
Ego ſentio. M. *ah pergíſne?* D. *jam deſino.*
M. *I ergò intrò, & cui rei opus eſt, ei hilarem rei hunc ſumamus diem.*

m Serena, explica frontem corrugatam.
n *Lucem* veteres maſculino genere dicebant. Alii leg. *lucu.* ut *nocte* & *noctu*, ità *luce* & *lucu* uſurpantes.
o Viceris. Lucilius, *Vicimus ocyùs, & magnam pugnavimus pugnam.*
p In hoc felix videris, qui miſeriarum ſenſu careas, ego verò ſentio. Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος, Sophocles in Ajace.

ACTUS V. SCENA III.

DEMEA.

D. NVnquam ità quiſquam [a] bene ſubductâ ratione ad vitam fuit,
Quin res, [b] ætas, uſus ſemper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat: *ut illa*, quæ te ſcire credas, neſcias, (ut repudies.
Et, quæ tibi putâris prima, in experiundo

Quod

a Conſideratâ re tè vivendi viâ. tranſlatú à calculatoribus.
b Ἁμέραι ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι. Pindarus in Olymp. *Diſcipulus eſt prioris poſterior dies.* Pub. Syrus.

Quod mi evenit nunc. Nam ego vitam duram, quam vixi uſque adhuc,
Propè jam decurſo ſpatio [c] *mitto: id quamobrem? re ipſa repperi*
Facilitate nihil eſſe homini melius, neque clementiâ. *id*
Eſſe verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile eſt noſcere.
Vitam ille ſuam ſemper egit in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, [d] *nulli lædere os, arridere omnibus:* *(amant.*
Sibi vixit: ſibi ſumptum fecit. omnes bene dicunt,
Ego ille agreſtis, ſævus, triſtis, parcus, truculentus, tenax,
[e] *Duxi uxorem, quam ibi miſeriam vidi? nati filii,*
Alia cura: porrò autem, illis dum ſtudeo ut quamplurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam: *(ro,*
Nunc exactâ ætate hoc [f] *fructi pro labore ab iis fe-*
Odium. ille alter ſine labore. [g] *patria potitur commoda?*
Illum amant, me fugitant: illi credunt conſilia omnia? *(tu' ſum.*
Illum diligunt: apud illum ſunt ambo! ego deſer-
Illum, ut vivat, optant, [h] *meam autem mortem exſpectam ſcilicet.*
Ità eos meo labore eductos maxumo, hic fecit ſuos
Paulo ſumptu. miſeriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Agè, agè, jam experiamur porrò contrà, & quid ego poſſiem
Blandè dicere, aut benignè facere, quando huc provocat. *(ſtulo.*
[i] *Ego quoque à meis me amari & magnipendi po-*
Si id fit dando atque obſequendo, [k] *non poſteriores feram.* *(xumus.*
Deerit. id mea minimè refert, qui ſum [l] *natu ma-*

c Omitto, muto.

d Nullius vultum offendere, nemini coram adverſari. Nulli pallorem aut ruborem ex ira aut pudore excitare.

e Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παίδων, Παρμένων, πατέρα, μερίμνας τῷ βίῳ πολλὰς φέρει. Menand. Et Τὸ γενέσθαι πατέρα παίδων, ἢν λύπη, φόβος, φροντίς.

f Archaicè, pro *fructûs.*

g Syntaxis vetuſta, pro, *patriis potitur commodiis.*

h Suprà 1. act. 2. ſcen. *ubi te exſpectatum ejeciſſet foras.*

i Confer Plauti Aſinariam, act 1. ſc. *Omnes parentes, &c.*

k Partes.

l Adeòque provectâ ætate *non longè à ſepulcro.* ad Attic. l. 16. epiſt. 6. ſed mihi quidem βεβίωται. epiſt. 23. l. 14.

Actus

Actus V. Scena V.

SYRUS, DEMEA.

S. HEus Demea, rogat frater, nè abeas longiu[s]
D. Quis homo? ô Syre noſter, ſalve, qu[i]
fit? quid agitur?
S. Rectè. D. optumè eſt: [a] jam nunc hac tria pr[i]
mum addidi
[b] Prater naturam, ô noſter, quid fit? quid ag[i]
tur?
Servom haud inliberalem prabes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. gratiam habeo. D. atqu[i]
Syre,
Hoc verum eſt, & ipſâ re experiere propediem.

a Hoc preſſiùs & apud ſe. b Qui neque naturâ neque arte lepidi ſunt, prudenter tacent: aut non loquuntur niſi neceſſariò; alioqui, dum faceti eſſe ſtudent, inepti, ridiculi, aut etiam moleſti ſunt. Cic. 2. de oratore.

Actus V. Scena VI.

GETA, DEMEA.

G. HEra ego huc ad [a] hos proviſo, quam mo[x]
virginem
Accerſant. ſed eccum Demeam. ſalvos ſies.
D. Oh, [b] qui vocare? G. Geta. D. Gota, homi
nem maxumi
[c] Pretii eſſe te hodie judicavi animo meo:
Nam is mihi eſt profectò ſervus ſpectatus ſatis,
Cui dominus cura eſt, ità uti tibi ſenſi Geta:
Et tibi ob eam rem, ſi quid uſus venerit,
Lubens bene faxim. [d] meditor eſſe affabilis,
Et bene procedit. G. bonus es, cum hac exiſtuma[s]
D. Paulatim [e] plebem primulum facio meam.

a Mitionem & Æſchinum. b Agedum; nomen tuum primùm memora mihi. Plaut. Trinum. 4. act. 2. ſc. c Ridicula moroſitatis fuga & affabilitatis affectatio; ubi dominus ſervulo, grandior minori blanditur. Sed, Dum vitant ſtulti, vitia in contraria currunt. Horat. ad Piſones. d Sibi gratulatur ſuam m[e]tum humanitatem, ſubmiſſâ voce. e A ſervis initium ſumo, & plebe[m] mox ab his rudimentis & experimentis ad dominos aſcendam.

Actus V. Scena VII.

ÆSCHINVS, DEMEA, SYRVS, GETA.

Æ. O*ccidunt me equidem. dum nimi'* [a] *ſanctas nuptias*
Student facere, in apparando conſumunt diem.
D. *Quid agitur Æſchine?* Æ. *hem pater mi, tu hic eras?*
D. *Tuus hercle verò & animo, & naturâ pater,*
Qui te [b] *plùs quàm oculos hoſce. ſed cur non domum*
Uxorem acceſſis? Æ. *cupio: verùm hoc mihi mora eſt.*
[c] *Tibicina, &* [d] *Hymenæum qui cantent* D. *eho,*
Vín' tu huic ſeni auſcultare? Æ. *quid?* D. *miſſa hæc face,*
Hymenæum turbas, [e] *lampadas, tibicinas:*
Atque hanc in horto maceriam jube dirui
Quantum poteſt, hâc transfer, unam fac domum:
Tranſduce & matrem & familiam omnem ad nos. Æ. *placet*
Pater lepidiſſime. D. *euge, jam lepidus vocor.*
Fratri ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet, ſumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Dinumeret illi [f] *Babylo viginti minas.*
Syre, ceſſas ire, ac facere? S. *quid ergo?* D. *di-rue:*
Tu, illas, abi, & traduce. G. *Dii tibi Demea*
Bene faxint, cùm te video noſtræ familiæ
Tam ex animo factum velle. D. *dignos arbitror.*

a Solenni & religiosâ pompâ apparatas. *b* Suprà act. 4. ſc. 5. *c* *Quæ ſit. vi cantu concelebret omnem plateam Hymenæo.* Plaut. Caſin. act. 4 ſc. 3. *d* Carmen nuptiale, Epithalamium ὑμῴ'αιον Photius deducit ἀπὸ τῦ ὑμῴναιν Æolicè pro ὁμονοεῖν, q. dd concorditer noviter maritatos vivere optarent. Alii ab Hymenæo quodam, qui virgines Atticas, dum in litore ſacris Cereris operarentur, à piratis raptas vindicavit, piratis, qui rapuerant, interfectis. vide quæ nos ad Senecæ Thebaïd. verſ. 262. Alii ab ὑμὴν membranula quæ virginibus in primo Veneris aditu rumpitur. *e* Faces quinque à pueris patrimis & matrimîs prælatas adi quæ adnotavimus ad verſ. 507. vide & Roſinum 37 l. 5. & quæ Dempſterus in paralip. ad idem caput. *f* Mitionem frater Babylonem agnominat, quaſi prodigum & profuſum inquit Turneb. l. 19. c. 10. Nannius vel *babalo*, vel *batulo* vel *basilo* legendum ariolatur: quem lege, Miſcellaneorum lib. 2. c. 12.

Tu quid aïs? Æ. *ſic opinor.* D. *multò rectiu' eſt*
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam. Æ. *nihil enim vidi melius mi pater.*
D. *Sic ſoleo, ſed eccum Mitio egreditur foras.*

Actus V. Scena VIII.

MITIO, DEMEA, ÆSCHINUS.

M.[a] *Jubet frater? ubi is eſt? tun' jubes hoc D*
mea?
D. *Ego verò jubeo, & hac re & aliis omnibus*
Quam maxumè unam facere nos hanc familiam;
Colere, adjuvare, [b] *adjungere.* Æ. *ità quaſ*
pater.
M. *Haud aliter cenſeo.* D. *imò hercle ità* [c] *nob*
decet.
[d] *Primùm hujus uxoris eſt mater.* M. *quid poſtea*
D. *Proba & modeſta.* M. *ità aïunt.* D. *natu gran*
dior. *(teſt*
M. *Scio.* D. *parere jam diu hac per annos non po*
Nec, qui eam reſpiciat, quiſquam eſt ſola eſt
M. *quam hic rem agit?*
D. *Hanc te aquom eſt ducere, & te operam, ut fiat*
dare.
M. *Me ducere autem?* D. *te.* M. *me?* D *te in*
quam. M. *ineptis.* D. [e] *ſi tu ſis homo,*
Hic faciat. Æ. *mi pater.* M *quid? tu autem huic*
aſine, auſcultas? D. *nihil agis.*
Fieri aliter non poteſt. M. *deliras.* Æ. *ſine te exo*
rem mi pater.
M. *Inſanis?* [f] *aufer.* D. *agè,* [g] *da veniam filio.*
ſati' ſanus es?
Ego novus maritus anno demum quinto & ſexa-
geſimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? ídne eſtis
autores mihi?

a Videtur Mitio interdixiſſe ſervis nè maceriam diruerent, & quæſiviſſe, quiſnam iis autor eſſet illius diruendæ, reſpondiſſe ſervos, *Jubet hoc frater tuus.*

b Plaut. Aulul. *ad probis propinquitate proxime te adjunxeris.*

c Suprà, act. 3. ſc. 5. *ut nobis decet.* Græciſmus.

d Hujus uxor habet matrem. Primò autem proponit argumenta, priùs quàm quid fieri velit, indicet: quod in re minùs aliàs plauſibili, callidè fieri rectè notat hic. Don.

e Demea, Mitionis nunc indutâ perſonâ, etiam ipſiſſimis ejus verbis, quantum poteſt, utitur: Act. 1. ſc. 2. *& tu illum tuum ſi eſſes homo, Sineres nunc facere, dum per ætatem licet.* & Act. 4. ſc. 7. *ſiunt nuptiæ: Dempſi metum omnem: hæc magis ſunt hominis.* f Te ſcil. id eſt, abi. g Id eſt, ſine te exorari. vide Hec. Act 4 ſc.2.

Æ. *Fac.*

Æ. *Fac. promiſi ego illis.* M. *promiſti autem?* [h] *de te largitor puer*

D. *Age, quid, ſi quid te majus oret?* M. *quaſi hoc ſit maxumum.*

D. *Da veniam.* Æ. *nè gravere.* D. *fac, promitte.* M. *non omittis?*

Æ. *Non niſi te exorem.* M. *vis hac quidem eſt.* D. [i] *agè, agè, prolixè Mitio.*

M. *Etſi hoc pravom, ineptum, abſurdum, atque alienum à vita mea* (*facis:*

Videtur; ſi vos tantopere iſtuc voltis, fiat. Æ. *bene Meritò te amo.* D. [k] *verùm quid? quid ego dicam? hoc confit quod volo.*

[k] *Quid nunc quod reſtat? Hegio cognatus his eſt proxumus,*

[l] *Affinis nobis, pauper. bene nos aliquid facere illi decet.*

M. *Quid facere?* D. *agelli eſt hic* [m] *ſub urbe paulum, quod locitas* [n] *foràs:*

Huic demus, [o] *qui fruatur.* M. *paulum id autem?* D. *ſi multum ſiet,*

Faciundum eſt: pro patre huic eſt, bonus eſt, noſter eſt, rectè datur.

[p] *Poſtremò non meum illud verbum, facio, quod ut Mitio*

Bene, & ſapienter dixti dudum: vitium commune omnium eſt,

Quòd nimiùm ad rem in ſenecta attenti ſumus. *hanc maculam nos decet*

Effugere. [q] *dictum eſt verè, & re ipſâ fieri oportet, Mitio.*

b Id eſt, de tuo. Don.

i Vel poſterius *age* cum *prolixè* jungendum, *age prolixè*, id eſt, benignè, ut Don. interpretatur: vel ſi ut hic editum eſt, tum ſententia fuerit, prolixè te *Mitionem* (verum *Mitionem* à morum ſuavitate & facilitate ſic dictum:) nobis exhibe vah *prolixè noſter ſis Mitio*: ut Don. hic.

k Hæc Demea ſecum, de ſucceſſu ſibi plaudens & ad pergendum ſeipſum excitans.

l Rectè, nam uxoris cognati, marito affines ſunt. Don.

m Suburbani.

n Quaſi diceret, neſcio cui alieno. Don.

o Qui fructum ex eo percipiat, non qui proprietatem habeat, ad uſum, non mancipium.

p Ad proprium ipſius teſtimonium provocat, quod maximi in judiciis momenti ſolet eſſe & miro artificio dixit, *quod tu Mitio benè ac ſup.* q. d. laudem tam boni & ſapientis dicti tibi præreptam nolo: non id ego mihi vindico. Sed quantò plus meretur vel ipſum dictum, vel dicti autor; tantò probroſius fuerit Mitioni à ſuâ ipſius autoritate deſciſcere, & ſibi non conſtare. *q* Scen. *Verba rebus proba. Facere docet Philoſophia. non dicere: & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque vivat; nè orationi vita diſſentiat.* Vide & Phorm. Act. 1. ſc. 4.

Illinc hunc transferetur [d] *virgo.* D. *ô Iupiter!*
Iſtoccine pacto oportet. M. *quid faciam ampliùs*
D. *Quid facias? ſi non ipsâ re tibi iſtuc dolet,*
Simulare certè eſt hominis. M. *quin jam virginem*
Deſpondi: res compoſita eſt: fiunt nuptiæ:
Dempſi metum omnem. hæc magis ſunt hominis
D. *cæterùm*
Placet tibi factum Mitio? M. *non, ſi queam*
Mutare: nunc, cùm non queo, æquo animo fero.
[e] Ità vita eſt hominum, quaſi, cùm ludas teſſeris;
Si illud, quod maxumè opus eſt jactu, non cadit,
Illud, quod cecidit fortè, id arte ut corrigas.
C. *Correctòr! nempe tuâ arte viginti minæ*
Pro pſaltria periere: quæ, quantum poteſt,
Aliquò abjicienda eſt; ſi non pretio, gratiis.
M. *Neque eſt, neque illam ſanè ſtudeo vendere.*
D. *Quid igitur facies?* M. *domi erit.* D. *pro Divûm fidem,*
Meretrix, & mater-familiâs unâ in domo?
M. *Cur non?* D. *ſanumne te credis eſſe?* M. *equidem arbitror.*
D. *Ità me dii ament, ut video ego tuam ineptiam.*
Facturum credo, ut habeas quicum [f] *cantites.*
M. *Cur non?* D. *& nova nupta eadem hæc diſcet?*
M. *ſcilicet.*
D. *Tu inter eas* [g] *reſtim ductans ſaltabis.* M. *probè.*
D. *probè?*
M. *Et tu nobiſcum unà, ſi opus ſit.* D. *hei mihi!*
Non te hæc pudent? M. *jam verò omitte, Demea,*
Tuam iſtanc iracundiam, atque ità, uti decet,
Hilarum ac lubentem fac te gnati in nuptiis.

d Quæ etiam cum viro fuit. Virg. eclog. 6. *Ah virgo infelix!* de Paſiphaë.

e Ex Platonis lib. 10. de Rep. videtur hoc deſumptum. Καὶ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος αἱρεῖ βέλτιστα ἂν ἔχειν. quod & refert Plutarchus lib. περὶ εὐθυμίας. Κυβείᾳ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν. ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι.

f Amatoria cantica & meretricia.

g Κόρδακα ἕλκων. ductans funem in ſaltatione comicâ, quam natam volunt ab eo fune quo in Trojam introductus erat equus Durius, expreſſit. Livius decad. 3. l. 7. *Et per manus reſte datâ virgines ſonum vocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt.* Jul. Pollux l. 4. Athenæus l. 14. cap. 6. Ariſtoph. in Nub. Lucian. περὶ ὀρχήσεως. Jul. Scaliger poëtic. l. 1. 18. cap. Meurſius de Orcheſtra pag. 42.

Ego hos conveniam, poſt huc redeo. D. ô Iupiter!
Hanccine vitam? hoſcine mores? hanc dementiam?
Vxor ſine dote veniet: intus pſaltria eſt:
Domus ſumptuoſa: adoleſcens luxu perditus:
Senex delirans? ipſa, ſi cupiat, [h] Salus
Servare prorſus non poteſt hanc familiam.

[h] Dea Romanis, ut ὑγίεια Græcis, cujus ædem C. Jul. Bibaculus vovit, Coſ bello Samnitum, mox dictator dedicavit. Liv. 9. l. 1. dec.

Actus V. Scena I.

SYRVS, DEMEA.

S. ÆDepol [a] Syriſce te curâſti molliter,
Lautéque munus adminiſtrâſti tuum.
Abi. ſed poſtquam intus ſum omnium rerum ſatur,
[b] Prodeambulare huc libitum eſt. D. illud [c] ſis vide
Exemplum diſciplinæ. S. ecce autem hic adeſt
Senex noſter. quid fit? quid tu es triſtis? D. oh ſcelus?
S. Ohe, jam tu verba fundis hic ſapientia?
D. Tun'? ſi meus eſſes. S. [d] dis quidem eſſes Demea,
Ac tuam rem conſtabiliſſes. D. exemplum omnibus
Curarem ut eſſes. S. quamobrem? quid feci? D. rogas?
In ipſa turbâ, atque in peccato maxumo,
Quod vix ſedatum ſatis eſt, potâſti ſcelus,
Quaſi re bene geſta. S. ſane nollem huc exitum.

[a] Adblanditur ſibi madidus ſervus, diminutivâ ſui nominis formulâ.
[b] Delicias ſervi! cui geminâ opus præpoſitione.
[c] Si vis.
[d] Dives eſſes, re tuâ familiari bene adminiſtrata.

Actus V. Scena II.

DROMO, SYRVS, DEMEA.

DR. HEus Syre, rogat te [a] Cteſipho ut redeas. S. abi.
DE. Quid Cteſiphonem hic narrat? S. nihil. DE. eho carnufex,
Eſt Cteſipho intus? S. non eſt. DE. cur hic nominat?

[a] Arcanum demens detegit ebrietas. quod verſutus Syrus diu celârat, prodit Dromo ebrius.

S. Eſt

*S. Eſt alius * quidam paraſitaſter par volus,*
Noſtin'? DE. jam ſcibo. S. quid agis? quò abis
DE. *mitte me.* *(ſtigia*
S. Noli inquam. DE. non manum abſtines [b] *m*
An tibi jam mavis cerebrum diſpergam hic
S. [c] *abit.*
Ædepol [d] *commiſſatorem haud ſane commodum*
Præſertim Cteſiphoni. quid ego nunc agam?
Niſi, dum hæ ſileſcunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiſcam hoc [e] *villi. ſ*
agam.

* Quaſi non ſint alii Cteſiphones.
b Μαστιγίας. ſervus aut alius quiſpiam flagris onuſtus, aut dignus verberibus. à μάστιξ flagrum.
c Evaſit mihi è manibus atque introrupit.
d Convivam ingratum. Ὁ σκληρὸς ἀνὴρ ἐστὶν ἐν νέοις γέρων. Menander.
e Ὑποχειρισμὸν vini. Edormiſcam crapulam hanc ex vino.

ACTUS V. SCENA III.

MITIO, DEMEA.

M. P*Arata à nobis ſunt, ut dixi, Soſtrata,*
Vbi vis. [a] *quiſnam à me* [b] *pepulit tan*
graviter fores?
D. *Hei mihi, quid faciam? quid agam?* [c] *qui*
clamem? aut querar?
O cœlum! ô terra! ô maria Neptuni! M. *hem*
tibi,
Reſcivit [d] *omnem rem. id nunc clamat. ilicet,*
Parata lites: ſuccurrendum eſt. D. *eccum adeſt*
Communis corruptela noſtrûm liberûm.
M. *Tandem reprime iracundiam, atque* [e] *ad t*
redi.
D. *Repreſſi, redii, mitto maledicta omnia:*
[f] *Rem ipſam putemus. dictum hoc inter nos fuit,*
Ex te adeo eſt ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum. reſponde. M. *factum eſt, non nego.*
D. *Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?*
Cur emis amicam Mitio? nam qui minus

a Apoſiopeſis, audito pulſu ædium ſuarum.
b Vide Adelph. act. 2. ſc. 3.
c Omnia accuſat iracundus. Et hoc eſt quod habet Horatius, epiſt. ad Piſones; *Interdum tamen & vocem Comœdia tollit, iratuſque Chremes tumido delitigat ore.*
d De amore Cteſiphonis.
e Videntur quippe irati exiiſſe de poteſtate, h. e. de conſilio, de ratione, de mente.
f Redeamus & ad calculos, reique ipſius inter nos pactæ computemus rationes. *Neque enim placet, quod omnes interpretantur: amputemus, purgemus Metaph. ab arborum putatoribus, ducta.*

Mih

Mihi idem jus æquom eſt eſſe, quod mecum eſt tibi?
Quando ego tuum non curo, nè cura meum.
M. *Non æquom dicis, non: nam vetus verbum hoc quidem eſt;*
[g] Communia eſſe amicorum inter ſe omnia.
D. *Facetè. nunc demum iſtæc nata oratio eſt.*
M. *Auſculta paucis, niſi moleſtum eſt, Demea.*
Principiò, ſi id te mordet ſumptum filii
Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tolerabas tuâ,
Quòd ſatis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidiſti ſcilicet
Ducturum. eandē illam rationem antiquam obtine:
Conſerva, quære, parce, fac quamplurimum
Illis relinquas. gloriam tu iſtam obtine:
[h] *Mea, quæ præter ſpem venêre, utantur ſine.*
De ſumma nihil decedet: quod hinc acceſſerit,
Id de lucro putato eſſe. omnia ſi hæc voles
In animo verè cogitare Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempſeris moleſtiam.
D. [i] *Mitto rem: conſuetudinem ipſorum.* M. *mane:*
Scio: iſtuc ibam. [k] *multa in homine Demea*
Signa inſunt, ex quibus conjectura facilè fit,
Duo cùm idem faciunt, ſæpe ut poſſis dicere,
Hoc licet impunè facere huic, illi non licet:
Non quòd diſſimilis res ſit, ſed quòd qui facit:
Quæ ego eſſe in illis video: ut confidam fore ità,
Ut volumus. Video ſapere, intelligere, in loco
Vereri, inter ſe amare. ſcire eſt liberum
Ingenium, atque animum: quovis illos tu die
Reducas. At enim metuas, [l] *nè ab re ſint tamen*
Omiſſiores paulò. ô noſter Demea,
Ad omnia alia ætate ſapimus rectiùs:

g Τὰ τῶν φίλων κοινὰ οὐ μόνον τὰ χρήματα, Καὶ νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως κοινωνία. Menander in Adelphis. quam ſententiam Pythagoræ tribuit Cic. 1. de leg. & Timæus apud Diog. Laërtium. κοινόβιον Pythagoricum laudat Agellius l. 1. c. 9. vide & Senec. de Benef. l. 7. c. 4.

h Meis. Archaïcè.

i Rem familiarem & fortunæ bona nil moror, ingenium & mores eorum malâ conſuetudine corrumpi non eſt æquum.

k Homini intelligenti facile eſt de vita & moribus adoleſcentum æſtimare animum ipſorum & ingenium. adeo etiam, ut cùm duo idem facere videntur, dicat tamen peritus rerum æſtimator, *hoc licet huic impune facere*, qui ſc. liberali ingenio præditus eſt, nec facilè corrumpi poteſt. *illi non licet*, quippe qui per naturæ improbitatem obſequio abutitur. ſequitur hypotheſis. *Quæ ego eſſe in illis video*, &c.

l Nè rei familiaris ſint paulò negligentiores. Heaut. act. 5. ſc. 2. *Animo vidi te eſſe omiſſo.*

Solum unum hoc vitium adfert ſenectus hominibus, (eſt:
Attentiores ſúmus ad rem omnes, quàm ſat
Quod illos ſat ætas acuet. D. *nè nimium modò*
Bonæ tuæ iſtæ nos rationes Mitio,
Et tuus iſte animus æquus ſubvortat. M. *tace,*
Non fiet. mitte jam iſtac: da te hodie mihi:
m *Expôrge frontem.* D. *ſcilicet, ità tempus fert.*
Faciundum eſt: ceterùm rus cras cum filio
n *Cum primo luci.* M. *imò de nocte cenſeo:*
Hodie modò hilarum te face. D. *& iſtam pſaltriam*
Una illuc mecum hinc abſtraham. M. o *pugnaveris.*
Eo prorſus pacto illi alligâris filium. (*atque*
Modò facito, ut illum ſerves. D. *ego iſtuc videro*
Illi favillæ plena, fumi, ac pollinis
Coquendo ſit faxo, & molendo: præter hac,
Meridie ipſo, faciam, ut ſtipulam colligat.
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo eſt. M. *placet.*
Nunc mihi videre ſapere, atque equidem filium,
Tum etiam ſi nolit, cogas, cum illa una cubet.
D. *Derides? fortunatus,* p *qui iſto animo ſies.*
Ego ſentio. M. *ah pergíſne?* D. *jam deſino.*
M. *I ergò intrò, & cui rei opus eſt, ei hilarem rei hunc ſumamus diem.*

m Serena, explica frontem corrugatam.
n *Lucem* veteres maſculino genere dicebant. Alii leg. *lucu.* ut *nocte* & *noctu*, ità *luce* & *lucu* uſurpantes.
o Viceris. Lucilius, *Vicimus ocyùs, & magnam pugnavimus pugnam.*
p In hoc felix videris, qui miſeriarum ſenſu careas, ego verò ſentio. Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος, Sophocles in Ajace.

Actus V. Scena III.

DEMEA.

D. Nunquam ità quiſquam a bene ſubductâ ratione ad vitam fuit,
Quin res, b ætas, uſus ſemper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat: *ut illa*, quæ te ſcire credas, neſcias, (ut repudies.
Et, quæ tibi putâris prima, in experiundo
Quod

a Conſideratâ re tè vivendi vitâ. tranſlatû à calculatoribus.
b Ἁμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι. Pindarus in Olymp. *Diſcipulus eſt prioris poſterior dies.* Pub. Syrus.

Quod mi evenit nunc. Nam ego vitam duram,
quam vixi uſque adhuc,
Propè jam decurſo ſpatio [c] *mitto: id quamobrem? re ipſa repperi*
Facilitate nihil eſſe homini melius, neque clementiâ. *id*
Eſſe verum, ex mè, atque ex fratre cuivis facile eſt noſcere.
Vitam ille ſuam ſemper egit in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, [d] *nulli lædere os, arridere omnibus: (amant.*
Sibi vixit: ſibi ſumptum fecit. omnes benè dicunt,
Ego ille agreſtis, ſævus, triſtis, parcus, truculentus, tenax,
[e] *Duxi uxorem, quam ibi miſeriam vidi? nati filii,*
Alia cura: porrò autem, illis dum ſtudeo ut quamplurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam: (ro,
Nunc exactâ ætate hoc [f] *fructi pro labore ab iis fero*
Odium. ille alter ſine labore. [g] *patria potitur commoda?*
Illum amant, me fugitant: illi credunt conſilia omnia? (tu' ſum.
Illum diligunt: apud illum ſunt ambo: ego deſertus
Illum, ut vivat, optant, [h] *meam autem mortem exſpectam ſcilicet.*
Ità eos meo labore eductos maxumo, hic fecit ſuos
Paulo ſumptu. miſeriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Agè, agè, jam experiamur porrò contrà, & quid ego poſſiem
Blandè dicere, aut benignè facere, quando huc provocat. (ſtulo.
Ego quoque à meis me amari & magnipendi poſtulo.
Si id fit dando atque obſequendo, [k] *non poſterioreis feram. (xumus.*
Deerit. id mea minimè refert, qui ſum [l] *natu maxumus.*

[c] Omitto, muto.
[d] Nullius vultum offendere, nemini coram adverſari. Nulli pallorem aut ruborem ex ira aut pudore excitare.
[e] Τὸ γυναῖκ᾽ ἔχειν, εἶναί τε παίδων, Παρμένων, πατέρα, μερίμνας, τῷ βίῳ πολλὰς φέρει. Menand. Et Τὸ γενέσθαι πατέρα παίδων, ἢν λύπη, φόβος, φροντίς.
[f] Archaicè, pro *fructûs.*
[g] Syntaxis vetuſta, pro, *patriis potitur commodiis.*
[h] Suprà 1. act. 2. ſcen. *ubi te exſpectatum ejeciſſet foras.*
[i] Confer Plauti Aſinariam, act 1. ſc. *Omnes parentes,* &c.
[k] Partes.
[l] Adeòque provectâ ætate *non longè à ſepulcro.* ad Attic. l. 16. epiſt. 6. ſed mihi quidem βεβίωται. epiſt. 23. l. 14.

ACTUS

Actus V. Scena V.

SYRVS, DEMEA.

S. *Heus Demea, rogat frater, nè abeas longius.*
D. *Quis homo? ô Syre noſter, ſalve, quid fit? quid agitur?*
S. *Rectè.* D. *optumè eſt:* [a] *jam nunc hac tria primum addidi*
[b] *Præter naturam, ô noſter, quid fit? quid agitur?*
Servom haud inliberalem prabes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. *gratiam habeo.* D. *atqui Syre,*
Hoc verum eſt, & ipſâ re experiere propediem.

a Hoc preſſiùs & apud ſe. b *Qui neque naturâ neque arte lepidi ſunt, prudenter tacent: aut non loquuntur niſi neceſſariò; alioqui, dum faceti eſſe ſtudent, ineptis ridiculis aut etiam moleſti ſunt.* Cic. 2. de oratore.

Actus V. Scena VI.

GETA, DEMEA.

G. *Hera ego huc ad* [a] *hos proviſo, quam mox virginem*
Accerſant. ſed eccum Demeam. ſalvos ſies.
D. *Oh,* [b] *qui vocare?* G. *Geta.* D. *Geta, hominem maxumi*
[c] *Pretii eſſe te hodie judicavi animo meo:*
Nam is mihi eſt profectò ſervus ſpectatus ſatìs,
Cui dominus curæ eſt, ità uti tibi ſenſi Geta:
Et tibi ob eam rem, ſi quid uſus venerit,
Lubens bene faxim. [d] *meditor eſſe affabilis,*
Et bene procedit. G. *bonus es, cum hæc exiſtumas.*
D. *Paulatim* [e] *plebem primulum facio meam.*

a Mitionem & Æſchinum. b *Agedum; nomen tuum primùm memora mihi.* Plaut. Trinum. 4. act. 2. ſc. c Ridicula moroſitatis fuga & affabilitatis affectatio; ubi dominus ſervulo, grandior minori blanditur. Sed, *Dum vitant ſtulti, vitia in contraria currunt.* Horat. ad Piſones. d Sibi gratulatur ſuam moderatum humanitatem, ſubmiſſâ voce. e A ſervis initium ſumo, & plebe mox ab his rudimentis & experimentis ad dominos aſcendam.

ACTUS V. SCENA VII.

ÆSCHINUS, DEMEA, SYRUS, GETA.

Æ. O Ccidunt me equidem. dum nimis[a] ſanctas nuptias
Student facere, in apparando conſumunt diem.
D. Quid agitur Æſchine? Æ. hem pater mi, tu hîc eras?
D. Tuus hercle verò & animo, & naturâ pater,
Qui te [b] plùs quàm oculos hoſce. ſed cur non domum
Uxorem accerſis? Æ. cupio: verùm hoc mihi moræ eſt.
[c] Tibicina, & [d] Hymenæum qui cantent D. eho,
Vín' tu huic ſeni auſcultare? Æ. quid? D. miſſa hæc face,
Hymenæum turbas, [e] lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam jube dirui
Quantum poteſt, hâc transfer, unam fac domum:
Tranſduce & matrem & familiam omnem ad nos. Æ. placet
Pater lepidiſſime. D. euge, jam lepidus vocor.
Fratri ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet, ſumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Dinumeret illi [f] Babylo viginti minas.
Syre, ceſſas ire, ac facere? S. quid ergo? D. dirue:
Tu, illas, abi, & traduce. G. Dii tibi Demea
Bene faxint, cùm te video noſtræ familiæ
Tam ex animo factum velle. D. dignos arbitror.

a Solenni & religioſâ pompâ apparatas. *b* Suprà act. 4. ſc. 5. *c* *Quæ ſitavi cantu concelebret omnem plateam Hymenæo.* Plaut. Caſin. act. 4 ſc. 3. *d* Carmen nuptiale, Epithalamium ὑμέναιον Photius deducit ἀπὸ τοῦ ὑμεναίειν Æolicè pro ὁμονοεῖν, q. δὴ concorditer noviter maritatos vivere optarent. Alii ab Hymenæo quodam, qui virgines Atticas, dum in litore ſacris Cereris operarentur, à piratis raptas vindicavit, piratis, qui rapuerant, interfectis. vide quæ nos ad Senecæ Thebaïd. verſ. 262. Alii ab ὑμὴν membranula quæ virginibus in primo Veneris aditu rumpitur. *e* Faces quinque à pueris patrimis & matrimis prælatas adi quæ adnotavimus ad verſ. 507. vide & Roſinum 37 l. 5. & quæ Dempſterus in paralip. ad idem caput. *f* Mitionem frater Babylonem agnominat, quaſi prodigum & profuſum inquit Turneb. l. 19. c. 10. Nannius vel *babalo*, vel *batalo* vel *baſalo* legendum ariolatur: quem lege, Miſcellaneorum lib. 2. c. 12.

Æ. Fac. promiſi ego illis. M. *promiſti autem?*[h] *de te largitor puer*

D. *Age, quid, ſi quid te majus oret?* M. *quaſi hoc ſit maxumum.*

D. *Da veniam. Æ. nè gravere.* D. *fac, promitte.* M. *non omittis?*

Æ. Non niſi te exorem. M. *vis hac quidem eſt.* D. [i] *agè, agè, prolixè Mitio.*

M. *Etſi hoc pravom, ineptum, abſurdum, atque alienum à vita mea (facis:*

Videtur; ſi vos tantopere iſtuc voltis, fiat. Æ. bene

Meritò te amo. D. [k] *verùm quid? quid ego dicam? hoc confit quod volo.*

[k] *Quid nunc quod reſtat? Hegio cognatus his eſt proxumus,*

[l] *Affinis nobis, pauper. bene nos aliquid facere illi decet.*

M. *Quid facere?* D. *agelli eſt hic* [m] *ſub urbe paulum, quod locitas* [n] *foràs:*

Huic demus, [o] *qui fruatur.* M. *paulum id autem?* D. *ſi multum fiet,*

Faciundum eſt: pro patre huic eſt, bonus eſt, noſter eſt, rectè datur.

[p] *Poſtremò non meum illud verbum, facio, quod ut Mitio*

Bene, & ſapienter dixti dudum: vitium commune omnium eſt,

Quòd nimiùm ad rem in ſenecta attenti ſumus. *hanc maculam nos decet*

Effugere. [q] *dictum eſt verè, & re ipſâ fieri oportet, Mitio.*

b Id eſt, de tuo. Don.

i Vel poſterius *age* cum *prolixè* jungendum, *age prolixè*, id eſt, benignè, ut Don. interpretatur: vel ſi ut hic editum eſt, tum ſententia fuerit, prolixè te *Mitionem* (verum *Mitionem* à morum ſuavitate & facilitate ſic dictum:) nobis exhibe vah *prolixè noſter ſis Mitio*: ut Don. hic.

k Hæc Demea ſecum, de ſucceſſu ſibi plaudens & ad pergendum ſeipſum excitans.

l Rectè. nam uxoris cognati, marito affines ſunt. Don.

m Suburbani.

n Quaſi diceret, neſcio cui alieno. Don.

o Qui fructum ex eo percipiat, non qui proprietatem habeat, ad uſum, non mancipium.

p Ad proprium ipſius teſtimonium provocat, quod maximi in judiciis momenti ſolet eſſe & miro artificiò dixit, *quod tu Mitio benè ac ſap.* q. d. laudem iam boni & ſapientis dicti tibi præreptam nolo: non id ego mihi vindico. Sed quantò plus meretur vel ipſum dictum, vel dicti autor; tantò probroſius fuerit Mitioni à ſuâ ipſius autoritate deſciſcere, & ſibi non conſtare. *q* Scen. *Verba rebus proba. Facere docet Philoſophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque vivat; nè orationi vita diſſentiat.* Vide & Phorm. Act. 1. ſc. 4.

M. *Quid iſtic? dabitur quandoquidem hic volt.*
Æ. *mi pater.*
D. *Nunc tu mihi germanus es pariter corpore &*
animo. M. *gaudeo.*
Dr *Suo ſibi gladio hunc jugulo.*

r Tò *ſibi* redundat, ut alibi. Plaut. *Itaque me malum eſſe oportet, callidum, aſtutum admodum, atque hunc telo ſuo ſibi malitiâ à foribus pellere.* at alibi, *inſcientes ſuâ ſibi fallaciâ.* Dicitur autem Mitio hic *ſuo gladio jugulari*, qui ſuis dictis, & proprio quaſi teſtimonio convincatur.

Actus V. Scena IX.

SYRVS, DEMEA, MITIO, ÆSCHINVS.

S. *Factum eſt, quod jûſſi Demea.*
D. *Frugi homo es ego adepol hodie mea quidem ſententia*
Iudico, Syrum fieri æquom liberum M. *iſtunc liberum?*
Quodnam ob factum? D. *multa.* S. *ô noſter Demea, adepol vir bonu' es:*
Ego iſtos vobis uſque à pueris curavi ambos ſedulò,
Docui, monui, bene præcepi ſemper quæ potui omnia.
D. *Res apparet, & quidem porro, obſonare,* [a] *cum fide*
Scortum adducere, [b] *apparare de die convivium.*
Non mediocris hominis hæc ſunt officia. S. [c] *ô lepidum caput!*
D. *Poſtremò hodie in pſaltria iſta emunda hic adjutor fuit,*
Hic curavit: prodeſſe æquom eſt: alii meliores erunt

a Alii, *obſonare cum fid.*, &c.

b Id eſt, repentè, neque antè prædictum, nec pridie conſtitutum; aït hic Don. ſi tamen genuinus Don. quem mirum ſit priſci moris & ſermonis tam imperitum fuiſſe. Olim enim, ab Hippocratis uſque temporibus certe, ut ex Ipſo liquet:) rarus erat prandiorum uſus, ſed nec alia (quibus in uſu :) prandia ferè, quàm parvi & privati (ut Plinii verbo utar:) refectus. *De die* autem *potare*, vel (quod idem eſt) *epulari*, ſemper probro datum, ut intemperantis ac voluptuariæ vitæ argumentum. Ità Q. Curtius luxum Alexandri notat, quòd *de die convivia iniret*: & Livius Pœnorum, quòd *de die epularentur.* Nec aliter apud Plautum, *de die potare*; aut Catullum *convivia de die facere*, capienda. *De die* autem cùm dicitur, *medio* ſupplendum eſt, quod expreſſit Horatius, *De medio potare die*: cùm Sol adhuc altus, nec multò plùs medii confecit itineris. Nam alioquin cœna quoque ante Solis occaſum; non cœpta tantùm, ſed peracta, multis. Hinc lux opportuna verbis Apoſtoli, Act. 2. 15. & 1 Theſſ. 5. 7. Cæterùm, *de die potare*, & *in lucem potare* (quæ confundunt nonnulli) planè alia. ſed nihil hoc ad Terentium. c Ut alibi, ô *feſtivum caput*: &c. Gr. φίλη κεφαλή, &c.

Dens.

Denique hic volt fieri. M. *vin' tu hoc fieri?* Æ. *cupio.* M. *ſi quidem*

Tu vis, Syre eho [d] *accede huc ad me, liber eſto.* S. *bene facis :*

Omnibu' gratiam habeo, & ſeorſim tibi praterea Demea.

D. *Gaudeo.* Æ. *& ego.* S. [e] *credo, utinam hoc* [f] *perpetuum fiat gaudium, ut*

Phrygiam uxorem meam unà mecum videam liberam. D. *optumam*

Mulierem quidem. S. *& quidem nepoti tuo hujus filio*

Hodie [g] *primam mammam dedit hac.* D. *hercle vero ſerio,*

[h] *Si quidem primam dedit, haud dubium quin emitti aquom ſiet.*

Æ. *Ob eam rem?* D. *ob eam: poſtremo à me argentum,* [i] *quanti eſt, ſumito.*

S. *Dii tibi, Demea, omnes ſemper omnia optata adferant.*

M. *Syre,* [k] *proceſſiſti hodie pulcre.* D. *ſi quidem porro, Mitio,*

Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paulum [l] *pra manu*

Dederis, [l] *unde utatur. reddet tibi cito.* M. *iſtoc* [m] *vilius.*

Æ. *Frugi homo eſt.* S. *reddam hercle. da modo.* Æ. *age pater.* Æ. *poſt conſulam.*

D. *Faciet.* S. *ô vir optime.* Æ. *ô pater mi feſtiviſſime.*

d Ut te circumagam; qui uſitatiſſimus manumiſſionis ritus. Perſ. *Heu ſterilis veri quibus una Quiritem* (i. e. liberum hominem.) *Vertigo facit.*

e Vide Hec. Act. 5. ſc 4. n 5.

f Cui nulla ægritudo comes intercedat. And. Act. 5. ſc. 5. *Ego vitam Deorum propterea ſempiternam eſſe arbitror, Quòd voluptates eorum, &c.*

g i. e. prima mammam dedit; mundi novum incolam prima cibavit.

h Feſtivè hoc Demea, cum alioquin quæ ſerva eſſet, nihil magnum præſtiterit, quod juſta mammam præbuerit.

i Quanti empta eſt, vel, quanti à te æſtimabitur, ſed verbo tenus hoc dici, ut tantò magis perſuadeat, cenſet Don. k Ex ſervo ſervæ marito, in liberum liberæ maritum. l Quod Plautus, non ſemel, *argenti præſentarii.* videtur enim τὸ *præ* hic, non temporis, ſed loci eſſe; ut cùm dicitur, *præ oculis.* quod & Plautus abſolutè dixit, *Trecentos nummos Philippeos portat præ ſibi.* planè ut & Angli vulgò, *before hand.* l Non rogat ut dono det, ſed ad uſum commodet. m q. d. Egone ut tali dem utendam pecuniam, quo nihil vilius, levius; vel perfidius? ſed vel ipſe ſponte ſuâ reprimit ſe: vel ab Æſchino prævenitur, *Frugi homo eſt,* opponente.

M. *Quid iſtuc? quæ res tam repentè mores mutavit tuos?*
Quod [n] *prolubium? quæ iſtæc ſubita eſt largitas?* D. *dicam tibi.*
Ut id oſtenderem, quòd te iſti facilem & feſtivum putent,
Id non fieri [o] *ex vera vita, neque* [p] *adeò ex æquo & bono,*
Sed ex aſſentando, indulgendo, & largiendo Mitio.
Nunc adeò ſi ob eam rem vobis mea vita inviſa eſt Æſchine,
Quia non juſta injuſta prorſus omnia omnino obſequor:
[q] *Miſſa facio, effundite, emite, facite quod vobis lubet.*
Sed ſi id voltis potiùs, quæ vos propter adoleſcentiam
[r] *Minu' videtis, magis impensè cupitis, conſulitis parùm,*
Hæc reprehendere, & corrigere me, [ſ] *obſecundare in loco;*
Ecce me, qui id faciam vobis. Æ. *tibi pater permittimus;*
Plus ſcis, quid facto opus eſt. ſed de fratre quid fiet. D. *ſino*
Habeat. finem in iſtac faciat. M. *iſtuc rectè plaudite.*

n Major quædam, & effuſa libido. flagrans ſtudium. Cæcil. apud Nonn. *Mea raſtraria, quod prolubium? quæ voluptas? quæ te lactat largitas?* Apud A. Gel. *prolubium audiendi.* Alii legunt hic, *proluvium.* quod aliud eſt; quanquam & illud hic non malè convenire poſſit. ſed prius verius.

o Ex verâ & laudabili facilitate naturæ tuæ.

p Jure merito. vel ex vera æquitate.

q Omnia ſcil.

r Provideris vel intelligitis.

ſ Pro re nata obſequi vobis & indulgere.

Mitio de ſe Act. 1. ſc. 2. *Amat? dabitur à me argentum, dum erit commodum. Ubi non erit, fortaſſe excludetur foras.*

PHOR-

PHORMIO
PUBLII TERENTII
Carthaginienſis Afri.

Acta Ludis. Romanis, L. Poſthumio Albino & L. Cornêlio Merula, AEdilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio & L. Attilius Præneſtinus. Modos fecit Flaccus Claudii, tibiis imparibus. Tota Græca Apollodoru. Epidicazomenos. Facta Quarto, Cn. Fannio Strabone, & M. Valerio Meſſala, Conſulibus. Anno ab Vrbe condita DXCIII. Ante Chriſtum natum CIX.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

ANTIPHO, *adoleſcens.*	GETA, *ſervus.*
CHREMES, *ſenex.*	HEGIO, *advocatus.*
CRATINVS, *advocatus.*	NAVSISTRATA, *matrona.*
CRITO, *advocatus.*	PHÆDRIA, *adoleſcens.*
DAVVS, *ſervus.*	PHORMIO, *paraſitus.*
DEMIPHO, *ſenex.*	SOPHRONA, *nutrix.*
DORIO, *leno.*	

PERSONÆ MVTÆ.

DORCIO, *ancilla.*	STILPHO, *adoleſcens.*
PHANIVM, *adoleſcentula.*	

IDIOMATA PERSONARVM PRÆCIPVARVM.

Antipho, *adoleſcens, patris reverens, ac meticuloſus, & ſimplicior.*
Chremes, *ſenex pauci conſilii, ſed liberalis, & in gaudio ſollicitus, uxorem multùm metuens.*
Davus, *ſervus probus & fidelis.*
Demipho, *ſenex concitatior, ſed prudens, atque in gaudio apertus, ad rem attentior.*
Dorio, *leno impurus, ſuperbus, durus.*
Geta, *ſervus callidus, vafer, fallax.*
Nauſiſtrata, *mulier nobilis, & dotata ac cordata.*
Phædria, *adoleſcens majoris animi, ac confidentior.*
Phormio, *paraſitus audax & impudens ſycophanta.*
Sophrona, *nutrix provida & fidelis.*

RATIO NOMINVM.

Antipho, *vid. Eunuch.*
Chremes, *vid. Andr.*
Cratinus, *à* κράτ@ *robur, ut à Valens Valentinus.*
Crito, } *vid. Andr.*
Davus, }
Demipho, *quaſi* τοῦ δήμου φῶς *populi claritas.*
Dorio, *nomen gentile, vid. Eunuch.*
Geta, } *vid. Adelph.*
Hegio, }
Nauſiſtrata, *à copiis navalibus, quarum gloria populus Athenienſium aliquando excelluit.*
Phædria, *vid. Eunuch.*
Phormio, *ἀπὸ τῶν φορμῶν, quæ ſunt ſarmenta ſive codices, vel ſtramenta nautica.*
Sophrona, *vid. Adelph.*

Phormionis Argumentum.

C. SULPICIO APOLLINARI
AVTORE.

Chremetis frater aberat peregre Demipho
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clàm habebat Lemni uxorem & filiam.
Athenis aliam conjugem, & amantem unicè
Gnatum fidicinam. mater è Lemno advenit
Athenas: moritur. virgo ſola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam viſam Antipho
Cùm amaret, operâ paraſiti uxorem accipit.
Pater & Chremes reverſi fremere, dein minas
Triginta dant paraſito, ut illam conjugem
Haberet ipſe: argento hôc emitur fidicina.
Vxorem retinet, Antipho à patruo agnitam.

ALIVD, M. ANT. MVRETI.

Chremes & Demipho fratres Athenienſes erant. Chremes Athenis uxorem divitem ac bene dotatam duxerat Nauſiſtratam: & ex ea ſuſceperat filium Phædriam. Habebat Nauſiſtrata, præter cæteras opes, opima prædia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis, ad ea locanda capiendoſque fructus, commeabat. dum illic reſidet, paupérculæ cujuſdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea ſuſcipit filiam Phanium: ac nè res emanaret, commutato nomine, Stilphonem ſe Lemni vocari jubet. Detrahebat autèm è fructibus prædiorum uxoris Athenienſis, quantum ſatis eſſet ad illam alteram unà cum filia nutriendam: deinde Athenas reverſus, aut calamitatem, aut vilitatem, aut tale aliquid cauſſabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cùm igitur Phanium quindecim jam haberet annos, conveniunt inter ſe Chremes & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho verò Phanium filio ſuo uxorem

daret. ejus rei cauſſa proficiſcitur in Lemnum Chremes. Eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter eſſet in Ciliciam, abeuntes, ambo Getæ (is Demiphonis ſervus erat) filios committunt ſuos. profectis ſenibus, Phædria ſe ſtatim cithariſtriæ cujuſdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quòd, qui à lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor Lemno, quæ, propter paupertatem viri, diutiùs fortè quàm ſolebat morantis, adventum exſpectare non poſſet, conſcensâ navi, Athenas unà cum filia & nutrice ipſius venit. quærunt Stilphonem fruſtrà Athenis, qui quenquam eo nomine nôſſet, reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat) moritur. Ei funus unà cum nutrice procurantem Phanium cum adſpexiſſet Antipho, ſubitò amore illius exarſit. Venit ad nutricem poſtridie, ut ejus ſibi copiam faceret, obſecrans. illa ſe, niſi puellam uxorem duceret, facturam negat. Illi, cùm & quidvis facere cuperet & patrem abſentem vereretur, paraſitus Phormio hoc conſilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi eſſent, ducere, aut, ſi id nollent, dotem eis dare cogerentur: ego, inquit paraſitus, ſimulabo, me patri virginis amicum fuiſſe, ideoque cauſſam illius ſuſcipere: vocabo te in judicium, tanquam illius cognatum, tecumque lege agam, ut eam ducas. tu ità te defendes, ut mihi facilem victoriam præbeas: ità condemnabere. Sic fiet, ut & tu potiaris tuâ, & patre reverſo, paratam excuſationem habeas. ità fiunt omnia, ut paraſitus ſuaſerat. Confectis jam nuptiis eodem die ambo redeunt ſenes. turbari uterque: ille quòd filius indotatam uxorem ſe abſente duxiſſet: hic quòd vereretur, nè, erepta ſibi hâc collocandæ filiæ occaſione, tota res fieret palam. Eo ipſo die, leno, cithariſtriæ, quam Phædria amabat, dominus, niſi ſibi pro ea triginta minæ darentur, venditurum ſe eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: aït ſenibus, ſe cum Phormione collocutum: Phormionem verò, ſibi dotis triginta minæ darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxiſſet Antipho. Eam pecuniam Demipho à Chremete ſumptam numerat Phormioni. is eam Phædriæ, Phædria lenoni.

lenoni pro amica tradit. cùm hæc jam confecta eſſent, agnoſcitur Phanium. Ibi verò ſenes gaudere, quòd, quas nuptias ipſi facere moliebantur ex ipſis abſentibus atque inſcientibus, factæ eſſent. ſed dolebant, ſibi periiſſe triginta minas. Eas dum à Phormione primò blanditiis, poſtea etiam per vim eripere conantur; Phormio, qui jam de duabus Chremetis uxoribus, deque totâ re intellexerat, inclamat Nauſiſtratam, eique aperit omnia. illa cùm aliquandiu de viro conqueſta eſſet, tandem placatur, filiique ipſius judicio omnia ſe permiſſuram pollicetur.

PROLOGUS.

Poſtquam poëta vetus[a] *poëtam non poteſt*
Retrahere à ſtudio, & transdere[b] *hominem in otium;*
Maledictis deterrere, nè ſcribat, parat:
Qui ità dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui eſſe[c] *oratione, & ſcripturâ*[c] *levi,*
Quia nuſquam inſanum[d] *ſcripſit adoleſcentulum*
Cervam videre[e] *fugere, & ſectari canes,*
Et eam plorare,[f] *orare ut ſubveniat*[g] *ſibi.*
Quod ſi intelligeret, olim cùm ſtetit nova,
Actoris operâ magis ſtetiſſe, quam ſuâ:
Minus multò audacter, quam lædit, læderet;
Et magis placerent, quas feciſſet fabulas.[h]
Nunc ſi quis eſt, qui hoc dicat, aut ſic cogitet,
Vetus ſi poëta non laceſſiſſet prior,
Nullum invenire prologum potuiſſet novus

a Vide ad Andr. prolog. *Vetus* autem. hîc qui jam diu eſt, ut *vinum vetus* dicimus; non qui jam diu fuit, ut Ennius. Don.
b Alii, *tradere.* Veteres *transdere,* quod nos molliùs *tradere.* at nos ex contrario, *tranſlatum,* quod illi, *tralatam.* Don.
c Vide C. Julli Cæſaris de Terentio judicium, inter teſtimonia initio præfixa.
d Quæ tragœdiæ aptiora, quàm comœdiæ.
e Imò, *videri* Nam procul dubio ità ſcriptum reliquit Comicus: quod verbum magis aptum perſonæ inſanienti, de quâ intelligit; quia *videri,* i. e. τὸ δοκεῖν καὶ φαντάζεσθαι longè accommodatius turbatæ menti, quam τὸ ὁρᾶν. Nam ejuſmodi homines putant ſe videre quod non vident: & hoc eſt δοκεῖν. Scal. in Catul.
f Lacrymæ, hominis propriæ, (ut qui ſolus verè gaudeat & mœreat,) ex quadam tamen ſimilitudine aliis aliquot animalibus tribuuntur: ut crocodilo, & cervo. De cervi lacrymis Scal. exercit. 112.
g Plinius de cervis: *Urgente vi canum, ultro confugiunt ad hominem.*
h Andr. prol, *Populo ut placerent, quas feciſſet fabulas.* vide ibi.

Quem

Quem diceret, niſi haberet, cui malediceret :
Is ſibi reſponſum hoc habeat ; in medio omnibus
Palmam eſſe poſitam, qui artem tractant muſicàm [i].
Ille ad famem hunc ab ſtudio [k] *ſtuduit reicere :*
Hic reſpondere voluit, non laceſſere.
Benedictu ſi certâſſet, audîſſet bene :
Quod ab illo allatum eſt, ſibi id eſſe rellatum [l] *putet.*
De illo jam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cùm ipſe de ſe [m] *finem non facit.*
Nunc quid velim, animum attendite. apporto novam
Epidicazomenon [n] *quam vocant comœdiam*
Græci, Latini Phormionem nominant ;
Quia primes parteis qui aget, is erit Phormio
Paraſitus, per quem res geretur maxumè.
Voluntas voſtra ſi ad poëtam acceſſerit,
Date operam, adeſte æquo animo per ſilentium ;
Nè ſimili utamur fortuna, atque uſi ſumus,
Cùm per tumultum noſter grex motus loco eſt :
Quem actoris virtus nobis reſtituit locum,
Bonitaſque voſtra, adjutans, atque æquanimitas.

i Prol. Heaut. *Repente ad ſtudium hunc ſe applicâſſe muſicum.* vide ibi.
k Donatus hic : *Ab ſtudio ſtuduit.* vetuſtè. ut, *Luſerat ludum*, &, *pugnam pugnavit* ; ſed fallitur. nam is ordo verborum. *ſtuduit reicere* (i. rejicere) *ab ſtudio ad famem.* nempe, ut ceſſante ſtudio & induſtria ; fame periret, & inopia. Nam, *Magiſter artis ingeniique largitor venter* ; ut Perſ. in prol. & Theog. Ἡ πενία Διόφαντι μόνη τὰς τέχνας ἐγείρει. *Studium* autem vox, ex Hebr. צדה, quod *quærere, venari* ſignificat. Id enim primorum hominum præcipuum ſtudium, venatio.
l Quod Angli vulgò venuſtè. *Such as you bring*, &c.
m An *de ſe* additum ad concinnitatem ſententiæ, ut τὸ *de illo* reſpondeat? an, *de ſe*, i. ἀφ' ἑαυτοῦ : propriâ voluntate & motu ; nulla à me injuria provocatus?
n Hic manifeſtè errat Terent. nam hæc fabula quam tranſtulit, *Epidicadozomene* dicta eſt, à puella de quâ judicium eſt: cùm ſit alia *Epidicazomenos* ejuſdẽ Apollodori. Debuit ergò dicere *Epidicazomenem* Græce. Don.

ACTUS I. SCENA I.

DAVUS.

D. A*Micus ſummus meus, & popularis* [a] *Geta*
Heri ad me venit: erat ei de ratiuncula
Iam pridem apud me relliquum pauxillulum [b]
Nummorum : id ut conficerem [c]. *confeci : affero.*

a Ejuſdem conditionis gentiſque. Don.
b Quartus gradus diminutionis : *Paulum, paululum, pauxillum, pauxillulum.* Don.
c Compararem, paratum haberem. *Duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut verſura, aut tributo.* Cic. vide Act. 5. ſc. 5.

Nam

Nam herilem filium [d] *ejus duxiſſe audio*
Vxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quàm iniquè comparatum eſt, ii qui minus
habent,
Vt ſemper aliquid addant divitioribus.
Quod ille [e] *unciatim vix demenſo* [f] *de ſuo,*
Suum defraudans genium, comperſit miſer,
Id illa univerſum abripiet, haud exiſtumans
Quanto labore partum porrò autem Geta
Ferietur [g] *alio munere, ubi hera* [h] *pepererit.*
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt [i]; *omne hoc mater auferet:*
Puer cauſſa erit mittundi ſed videon' Getam?

d Antiphonem.
e Minimis portiunculis.
f Servi quaternos modios accipiebant frumenti in menſem, & id *demenſum* dicebatur. & utrum à *menſe*, an à *metiendo*, incertum eſt. Don.
g i. Mactabitur. Quia autem τὸ *mactare* ambiguum, cùm & *bono* mactare dicamus, & *malo*, (ut, *mactare infortunio*, *mactare honore*: &c.) ideo & τὸ *ferire* ſynonynum taliter hic uſurpatur. ut *munere*; τὸ *ferietur*, in bonam partem; ſed ut *munere* quod damnum potiùs dicendum ſit, ità τὸ *ferietur*, in malam partem. h Quinto à partu die, qui dies ἀμφιδρόμια vulgò dicebatur. qui etiam *dies luſtricus*: apud Græcos. vide Caſaub. in Perſ. Sat. II. ubi varii circa infantes ritus, tum Græci, tum Romani. i à Lacte depellent, & novi cibi præbendi initium facient: quod non ſine multa ſuperſtitione. Alii ad ſacra Samothracum referunt, quibus certo tempore, more Athenienſium, pueri initiari ſoliti. Vide Don. hic.

ACTUS I. SCENA II.

GETA, DAVUS.

G. SIquis me quæret rufus. D. præſto eſt, deſine.
G. oh,
At ego obviàm conabar tibi Dave. D. *accipe,*
hem:
Lectum [a] *eſt, conveniet numerus; quantum debui.*
G. *Amo te, & non neglexiſſe habeo gratiam.*
D. *Præſertim ut nunc ſunt mores; adeò res redit:*
Si quis quid reddit, magna habenda eſt [b] *gratia.*
Sed quid tu es triſtis? G. *egone? neſcis quo in me-*
tu, &
Quanto in periclo ſim. D. *quid iſtuc eſt?* G. *ſcies,*
Modò ut tacere poſſis. D. *abi ſis inſciens* [c]:
Cujus tu fidem in pecunia perſpexeris,

a Prius qualitas, deinde numerus pecuniæ ſpectari ſolet. Don.
b Juven. *Nunc ſi depoſitum non inficietur amicus, ſi dat veterem cum totâ ærugine follem, prodigioſa fides.*
c *Stulte.*

Verere

Verere ei verba [d] *credere? ubi quid mihi lucri eſ*
Te fallere? G. *ergo auſculta.* D. *hanc opera*
tibi dico [e].
G. *Senis noſtri, Dave, fratrem majorem Chr*
mem
Noſtin'? D. *quidni?* G *quid? ejus gnatum Ph*
driam?
D. *Tanquam te.* G. *evenit, ſenibus ambobus ſimu*
Iter illi in Lemnum ut eſſet, noſtro in Ciliciam
Ad hoſpitem antiquom. is ſenem per epiſtolas
Pellexit, modò non monteis [f] *auri pollicens.*
D. *Cui tanta erat res,* [g] *& ſupererat?* G. *deſi*
nas:
Sic eſt ingenium. D. *oh, regem* [h] *me eſſe oportuit*
G. *Abeuntes ambo hic tum ſenes me filiis*
Relinquunt quaſi magiſtrum. D. *ô Geta, provin*
ciam
Cepiſti duram. G. *mihi uſus* [i] *venit, hoc ſcio.*
Memini relinqui me Deo irato [k] *meo.*
Cœpi adverſari primo: quid verbis opu'ſt?
Seni fidelis dum ſum, ſcapulas [l] *perdidi.*
D. *Venére in mentem* [m] *iſthac mihi: namque in-*
ſcitia eſt,
Adverſum ſtimulum [n] *calces.* G. *cœpi his omnia*
Facere, obſequi quæ vellent. D. *ſciſti uti foro* [o].
G. *Noſter* [p] *mali nil quidquam primo. hic Pha-*
dria
Continuò quandam nactus eſt puellulam
Cithariſtriam: hanc amare cœpit perditè. [q]

d Cautè hæc accipienda; & ex eorum numero, qui ſcitè potius, quàm verè dicuntur. Verba enim, κοῦφον πρᾶγμα, per ſe, ut Plato loquitur, Sed ex quibus res maximæ pendent: & ſecreti longè difficilior, ut plurimum, quàm auri ſolet eſſe cuſtodia.

e Addico, audiendi, & auſcultandi ſcil.

f Saluſt. *Maria montesque polliceri cœpit* Vide Eraſm.

g Domino ne tuo, cui tanta res ad uſum ſuppetebat, & ultra quam uſus poſtulabat? Magna autem ſtultitia tam opulentum ſenem, lucri cauſâ à domo peregrinari, & longi itineris moleſtias & pericula ſubire.

h Ex ingenio pauperum, qui ſe ſolos uti divitiis ſcire aiunt, ſi eas habeant. D. *i* Ità planè accidit mihi. *k* Andr. act. 4. ſc. 1. *niſi mihi Deos ſatis ſcio fuiſſe iratos.* vide ibi not. *l* Vapulando, dum adoleſcentibus adverſor, ut mandato munere fideliter fungar. *m* Haud equidem miror, & parùm abeſt quin id tibi meritò contigiſſe pronunciem. *n* Proverb. Græc. πρὸς κέντρα λακτίζειν, quo uſi Euripides, Æſchilus, alii. ut ridiculi ſint, (Boccalius, Reuclinus, &c.) qui Chriſtum, Act. 9. ſc. 5. voce Terentii uſum eſſe cenſuerunt. *Calces* autem hic, i. repetiti calcis ictus. *o* Temporibus ſervire: occaſionem arripere: exemplo negotiatorum, qui pro annonæ ratione, pretium mercibus ſuis ſtatuunt. *p* Antipho ſcil. herilis filius. *q* Præter modum, & rationem: ut homo perditus, cui nihil penſi quid agat, modò voti fiat compos. vide Andr. Act. 5. ſc. 3.

Ea ſerviebat lenoni impuriſſimo:
Neque, quod daretur quidquam, id curârant patres.
Reſtabat aliud nihil, niſi oculos paſcere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere.
Nos otioſi operam dabamus Phadriæ.
In quo hæc diſcebat ludo, ex adverſo ei loco
Tonſtrina erat quædam. hic ſolebamus ferè
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum ſedemus, illi intervenit
Adoleſcens quidem lacrumans. nos mirarier:
Rogamus, quid ſit. nunquam æquè (inquit) ac modo (grave.
Paupertas mihi onus viſum eſt & miſerum, &
Modo quandam vidi virginem hic viciniæ
Miſeram, ſuam matrem lamentari mortuam,
Ea ſita erat ex [r] *adverſo. neque illi benevolens,*
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,
Quiſquam aderat, qui adjutaret funus. miſeritum eſt. [ſ]
Virgo ipſa facie egregia. quid verbis opu'ſt?
Commôrat omnes nos. ibi continuò Antipho,
Voltiſne eamus viſere? alius, cenſeo,
Eamus, duc nos ſodes: imus, venimus,
Videmus [t]*. virgo pulcra: & quo magi' diceres,*
Nihil aderat adjumenti ad pulcritudinem.
Capillus paſſus. nudus pes, ipſa horrida:
Lacrumæ, veſtitus turpis, ut, ni vis boni [u]
In ipſa ineſſet forma, hæc formam extinguerent.
Ille, [x] *qui illam amabat fidicinam, tantummodo:*
Satis ſcita, inquit: noſter verò. D. jam ſcio:
Amare cœpit. G. ſcin' quam? quò evadat, vide:
Poſtridie ad anum recta pergit: obſecrat,
Vt ſibi ejus faciat copiam. illa [y] *enim ſe negat:*
Neque eum æquom ait facere. illam civem eſſe Atticam,
Bonam, bonis [z] *prognatam. Si uxorem velit,*

r Collocata pro more, in veſtibulo domûs, verſis in portam pedibus.

ſ Heaut. Act. 3. ſc. 1. *ut tuarum miſeritum eſt Menedeme fortunarum*: ut emendatiores quique codices; non ut nuperæ quædam editiones, *ut me tuarum*: &c. quomodo Plautum quidem loqui non ignoramus; ſed aliter ſolet Terentius.

t Βραχυλογία ἀσύνδετος, quale illud Cæſaris, *Veni, vidi, vici.* & mox, *perſuaſum eſt homini: factum eſt: ventum eſt, vincimur.*

u Exſuperantia pulcritudinis.

x Phædria.

y Vero.

z Plato: ἀγαθοὶ δ' ἐγίγνοντο διὰ τὸ φῦναι ἐξ ἀγαθῶν. *Fortes creantur fortibus, & bonis.* Horat. & Κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν, vulgò dicimus.

Lege

Lege id licere facere: ſin aliter, negat.
Noſter, quid ageret, neſcire. & illam ducere
Cupiebat, & metuebat abſentem patrem.
D. *Non, ſi rediiſſet, ei pater veniam daret?*
G. *Ille indotatam virginem atque ignobilem*
Daret illi? nunquam faceret. D. *quid ſit denique?*
G. *Quid fiat? eſt paraſitus quidem Phormio,*
Homo confidens.[a] *qui, illum Dii omnes perduint!*[b]
D. *Quid is fecit.*[c] G. *hoc conſilium, quod dicam, dedit.*
Lex eſt, ut orbæ, qui ſint genere proxumi,
Iis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.[d]
Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam:[e]
Paternum amicum me aſſimulabo virginis:
Ad judices veniemus. qui fuerit pater,
Quæ mater, quî cognata tibi ſit, omnia hæc
Confingam: quod erit mihi bonum atque commodum.[f]
Cum tu horum nihil refelles, vincam ſcilicet.
Pater aderit. mihi parata lites: quid mea?
Illa quidem noſtra erit. D. *jocularem audaciam.*[g]
G. *Perſuaſum eſt homini: factum eſt: ventum eſt: vincimur:*
Duxit D. *quid narras?* G. *hoc, quod audis.* D. *ô Geta,*
Quid te futurum eſt? G. *neſcio herele. unum hoc ſcio:*
Quod fors feret, feremus æquo animo.[h] D. *places:*
Hem iſtuc viri eſt officium. G. *in me omnis ſpes mihi eſt.*[i]

a *Qui fortis eſt, idem eſt fidens quoniam confidens mala conſuetudine loquendi in vitio ponitur: dubium verbum à confidendo, quod laudis eſt.* Cicero.

b Qui, aut explectivum, aut pronomen: quo incipiens Phormionem deſcribere, cohorruit conſideratione ejus, & in hanc vocem quaſi, confuſus erupit. hoc autem certum genus eſt παρενθέσεως. D.

c Correxit, interrogatione, errantem ut rediret ad nominativum caſum, *Qui*. unde aberraverat, & *illum* dixerat. Don.

d Vide ad Adelph. Act. 4. ſc. 5. & infra, Act. ſc. 3.

e Τὸ *dicam*, priùs, verbum: hîc, nomen, δίκη, *dica*: lis, cauſa. infrà, Act. 2. ſc. 3. *dicam impingam tibi grandem.* f Non per εὐφημίαν iſta dicuntur, ut Don. autumat: ſed, *quod erit mihi bonum & comm.* i. e. quod erit in rem meam, & quod pro re natâ, cauſſæ quam ſuſcepi, erit utile: ut apud Ciceronem ſæpe. g And. Act. 5. 4. ſc. 5. *jocularium in malum inſciens penè incidi.* per antiphraſin, pro minimè jocularium: vel, quod joco & fabulæ ſimilius videatur, quàm rei geſtæ & veræ. Ità & Angli vulgò *τὸ jeſt* uſurpant h *Levius fit patientia Quicquid corrigere eſt nefas.* Hor. & Andr. Act. 5. ſc. 1. *incepi, dum res tetulit: nunc non fert, feras.* i *Quam quidem laudem ſapientiæ ſtatuo eſſe maximam, non aliunde pendere, nec extrinſecùs aut benè aut male vivendi ſuſpenſas habere rationes.* Cic. & Enn. Act. 2. ſc. 3. *Itane paraſiti te, ut ſpes nulla reliqua in te ſiet tibi?*

D. *Laudo.*

D. Laudo G. ad precatorem [k] *adeam credo, qui mihi*
Sic oret: nunc amitte quaſo hunc: caterùm
Poſthac ſi quidquam, nihil precor. tantummodo
Non addat, ubi ego hinc abiero, vel occidito.
D. Quid pædagogus [l] *ille, qui citharistriam* [m] *?*
Quid rei gerit? G. ſic, tenuiter. D. non multum habet
Quod det fortaſſe. G. imo nihil, niſi ſpem meam.
D. Pater ejus rediit, an non? G. nondum. D. quid? ſenem
Quoad [n] *exſpectatis veſtrum? G. non certum ſcio:*
Sed epiſtolam ab eo allatam eſſe audivi modo, &
Ad portitores [o] *eſſe delatam. hanc petam.*
D. Nunquid, Geta, aliud me vis? G. ut bene ſit tibi.
Puer heus. nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

k Heaut. Act. 5. ſc. 2. *nec tu aram tibi, neque precatorem parâris.* l Phædria ſcil. quem priùs puellam. *ſectari, in ludum ducere &* (quod pædagogi munus) *reducere* dixerat Geta. m Ellipſis. ſectatur, amat: vel tale quid. n i. e. Quamdiu & rectè locutus eſt, quia adventus finis eſt exſpectationis. Don. o Qui in portu, rebus inferendis & efferendis operam dabant.

Actus I. Scena III.
ANTIPHO, PHÆDRIA.

A. Adeon' rem rediiſſe, ut, qui mihi conſultum eſſe optumè velit,
Phædria, patrem ut extimeſcam, ubi in mentem ejus adventi [a] *venit?*
Quod ni fuiſſem incogitans, [b] *ità eum exſpectarem, ut par fuit.*
P. Quid iſtuc eſt? A. rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conſcius
Sis? quod utinam nè Phormioni id ſuadere in mentem incidiſſet,
Neu me cupidum [c] *eò impuliſſet, quod mihi principium* [d] *eſt mali.*

a Genitivus antiquus. Priſc. b Temerarius, præceps; quia pleraque mala potiùs ex incogitantia, quam ignorantiâ. Ideo Sen. (ut & alii paſſim Philoſophi:) *Quid prodeſt,* inquit, *aperta monſtrare plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus;* & mox, *Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu.* c Ad nuptias ſcil. vel ad fictitiam illam dicam. d *Prima mali labes.* Virg. vel, quod mihi præcipuum malum, ut ἀρχὴ apud Græcos, interdum: & ראשות apud Hebr.

Non

Non petitus eſſem: fuiſſet tum mihi illos ægrè aliquot dies:
At non quotidiana cura hac angeret animum.
P. *audio.* [e]
A. *Dum exſpecto quàm mox veniat, qui adimat hanc mihi conſuetudinem.* [f]
P. *Aliis, quia deſit* [g] *quod amant, ægrè eſt; tibi, quia ſupereſt dolet.*
Amore abundas [h] *Antipho.*
Nam tua quidem hercle certè vita hac expetenda optandáque eſt.
Ita me Dii bene ament; ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui,
Iam depaciſci mortem cupio. [i] *tu conjicito cætera,*
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex iſtac copiâ:
Vt nè addam, quod ſine ſumptu, ingenuam, liberalem nactus es:
Quod habes, ita ut voluiſti, uxorem, ſine mala fama; palam
Beatus, ni unum deſit [k], *animus qui modeſtè iſtac ferat.* [l]
Quod ſi tibi res ſit cum eo lenone, quocum mihi eſt, tum ſentias.
Ita plerique ingenio ſumus omnes. noſtri noſmet pœnitet. [m]
A. *At tu mihi contra nunc videre fortunatus Phædria,*
Cui de integro eſt poteſtas etiam conſulendi, quid velis;
Retinere, amare, amittere: [n] *ego in eum incidi infelix locum,*
Vt neque mihi ejus ſit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid eſt? videon' ego advenire huc currentem Getam?
Is ipſus eſt. Hei, timeo miſer, quam nunc mihi hic rem nuntiet.

ACTUS

e Indignantis & cum impatientiâ audientis, hoc verbum:

f Uſum fructumque amoris.

g Deeſt Eun. Act. 2. ſc. 2. *Omnia habeo, neque quicquam habeo: nihil cùm eſt, nihil deſit tamen.*

h Τίκτει δὲ κόρος ὕβριν. ex nimia ſatietate laſcivis. delicias facis.

i Αὐτίκα τεθναίην λιχὶ ὢν ἐπιβήμενος Ἡροῦς.

k Al. *ni unum hoc deſit.*

l *O fortunatos nimiùm bona ſi ſua norint Agricolas.* Vir. *Bene ferre magnam diſce fortunam.* Hor.

m *Qui fit, Mecenas, ut nemo quam ſibi ſortem, ſeu ratio dederit, ſeu fors objecerit, illa contentus vivat, laudet diverſa ſequentes?* & quæ ibi ſequuntur. Hor.

n And. Act. 5. ſc. 3. *Vis me uxorem ducere? ut potero feram, hanc amittere?*

ACTUS. I. SCENA IV.

GETA, ANTIPHO, PHÆDRIA.

NVllus es [a] Geta, niſi jam aliquod tibi conſilium celere reppereris,

tà ſubito nunc imparatum [b] tanta te impendent [c] mala:

Quæ neque uti devitem ſcio, neque quo modo me inde extraham:

Nam non poteſt celari noſtra diutius jam audacia:

Quæ ſi non aſtu providentur, me aut herum peſſum dabunt. [d]

A. Quidnam ille commotus venit? G. tum, temporis punctum [e] mihi

Ad hanc rem eſt: herus adeſt. A. quid iſtuc eſt mali?

G. Quod cùm audierit, [f] quod ejus remedium inveniam iracundiæ?

Loquarne? incendam. taceam? inſtigem. purgem me? laterem lavem. [g]

Eheu me miſerum! tùm mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi.

Ejus me miſeret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam abſque eo

Eſſet [h], rectè ego mihi vidiſſem [i], & ſenis eſſem ultus iracundiam:

Aliquid convasâſſem [k], atque hinc me conjicerem protinam [l] in pedes.

A. Quam hic fugam aut furtum parat?

G. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quærere inſiſtam via?

a Periiſti. actum eſt de te.
b *Quoniam multum poteſt proviſio animi & præparatio.* Cic.
c Antique, pro, *impendent tibi.* Plaut. *impendent in te.*
d Ex Andr. integer hic verſus, Act. 1. ſc. 3. ubi vide.
e Momentum.
f Antiphonem ſcil. uxorem duxiſſe.
g *Laterem* hic, non aliud intelligendum quam maſſam vel ex argilla vel luto, maceriis ædificandis idoneam, non igne, ſed ſole induratam, quæ cùm non ſit niſi lutum exſiccatum, quanto magis eam lavas, eò magis luteſcit & in cænum reſolvitur, multis probat Nannius, Miſcellan. lib. 20. Aliud igitur *later*, ſimpliciter: aliud *later coctilis* (quanquam is vulgò *later* vocetur) in duritiem lapideam excoctus.
b Eleganter ſic, quod vulgò, propter illam, aut, ex illius intuitu. ità Plaut. in Perſa: *Si abſque me foret*, & Menæchm. *Nam abſque eo eſſet, hodie nunquam ad Solem occaſum viverem.* i Providiſſem. k Ad furtum & fugam paraſſem, collegiſſem. *Formidare malos fures, incendia, ſervos, Ne te compilent fugientes.* Hor. l Protinus illico.

P. *Te nominat.* A. *neſcio quod magnum hoc num*
exſpecto malum.

P. *Ah. ſanu'ne es ?* [m]

G. *Domum ire pergam : ibi plurimum eſt.* P. *r*
vocemus hominem; A. *ſta illico.* G. *hem*

Satis prò imperio [m], *quiſquu es.* A. *Geta.* G. *ip*
eſt, quem volui obviam.

A. *Cedo, quid portas. obſecro ? atque id, ſi pote*
verbo expedi.

G. *Faciam.* A. *eloquere.* G. *modo apud portum*
[n] A. *meumne.* G. *intellêxti.* A. *occid*
P. *hem !*

A. *Quid agam?* P. *quid aïs?* G. *huju' patrem vi*
diſſe me, patruum tuum.

A. *Nam quod ego huic nunc ſubito exitio reme*
dium inveniam miſer ?

Quod ſi eo meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs t
ut diſtrahar;

Nulla eſt mihi vita expetenda. G. *ergo iſtæc cùn*
ità ſint, Antipho,

Tanto magi' te advigilare æquom eſt. Fortis for
tuna adjuvat.[o]

A. *Non ſum apud me.* G. *atque opus eſt nunc*
cum maxumè, ut ſis Antipho :

Nam ſi ſenſerit te timidum pater eſſe, arbitra
bitur

Commeruiſſe culpam. P. *hoc verum eſt.* A. *non*
poſſum immutarier.

G. *Quid ſi aliquid gravius tibi nunc faciendum*
foret ?

A. *Cum hoc non poſſum, illud minu' poſſem.* G. *ho*
nihil eſt Phædria: ilicet: [p]

Quid conterimus operam fruſtra, quin abeo. P. *&*
quidem ego. A. *obſecro,*

Quid ſi aſſimulo ? ſatin' eſt ? [q] G. *garris.* [r] A. *vol-*
tum contemplamini, hem,

m Satis imperioſe loqueris, quiſquis es.

n *Patrem vidi;* dicturus Geta, præventus eſt ab eo, quem timor intelligentem fecerat : D.

o Sall. *Non votis neque ſupplicius muliebribus auxilia Deorum parantur. vigilando, agendo, bene conſulendo, proſpere omnia cedunt. ubi ſocordiæ atque ignaviæ te tradideris, nequicquam Deos implores. irati infeſtique ſunt.* Dem: Οὐκ ἔνι δ' αὖ τὸν ἀργοῦντα οὐδὲ φίλοις ἐπιτάττειν ὑπὲρ αὐτοῦ τι ποιεῖν, μήτοιγε τοῖς θεοῖς.

p Fruſtrà hæc à nobis dicuntur : res conclamata eſt, vel, hic Antipho homo nihil eſt : actum eſt de illo. Eun. Act. 3.2. ſc. 3. *ilicet : Deſine : jam conclamatum eſt* vide ibi.

q Vultum mutat, & ad confidentiam ſe componit Antipho, ut abeuntes, aut ab're ſimulantes retineat. r Nugæ.

Satin

Satine ſic eſt? [f] G. *non.* A. *quid ſi ſic?* G. *prope-modum.* A. *quid ſi ſic?* G. *ſat eſt.*
Hem iſtuc ſerva, & verbum verbo, par pari ut reſpondeas,
Ne ſuus te iratus ſavidictis [t] *protelet.* [u] A *ſcio.*
G. *Vi coactum te eſſe invitum, lege, judicio:* [x] *tenes?*
Sed quis hic eſt ſenex, quem video in ultima plateâ? [y] A. *ipſus eſt.*
Non poſſum adeſſe. G. *ah quid agis? quò abis Antipho? mane,*
Mane inquam. A. *egomet me novi, & peccatum meum:* [z]
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.
P. *Geta, quid nunc fiet?* G. *tu jam lites audies:* [a]
Ego plectar pendens, niſi quid me fefellerit.
Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,
Id noſmet ipſos facere oportet, Phædria. [b]
P. *Aufer mihi* [c] *oportet, quin tu, quid faciam, impera.* [d]
G. *Meminiſtin' olim ut fuerit veſtra oratio*
In re incipiundâ ad defendendam noxiam?
Iuſtam illam cauſſam, facilem, vincibilem, optumam.
P. *Memini.* G. *hem, nunc ipſâ eâ eſt opus, aut, ſi quid poteſt,*
Meliore, & callidiore. D. *fiet ſeduſo.*
G. *Nunc prior adito tu: ego in inſidiis* [e] *hic ero*
Succenturiatus, [f] *ſi quid deficies.* P. *age.*

[f] Hic locus actoris magis eſt, quam lectoris. D.
[t] Alii, *ſævidicis dictis.*
[u] Protrahat, præveniat, exagitet. D. vel, longè arceat, abigat, Plautinum Argum. *Eam domi deprehenſam conjux illius Vicini ſcortum inſimulat, protelat virum.*
[x] Mira brevitas, in quâ tota defenſio continetur, & ſubauditur, Fac reſpondeas. D.
[y] In ulteriore plateæ parte, ut *imæ fores.* i. e. Fſrium pars ima, &c.
[z] Et naturâ, & ex conſcientiâ criminis admiſſi (quod juvenem & ingenuum decebat.) pavidus.
[a] *Tibi erunt parata verba, huic demum verbera.* ut idem alibi. [b] Sulpicius in præſtantiſſima. ad Cicer. epiſt. *Denique noli te oblivisci Ciceronem eſſe, & eum qui aliis conſueveris præcipere, & dare conſilium, neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur ſe tenere medicinæ ſcientiam, ipſi ſe curare non poſſunt, ſed potiùs quæ aliis tute præcipere ſoles, ea tute tibi ſubjice, atque apud animum propone.* Heaut. Act. 5. ſc. 1. *Nonne id flagitium eſt, te aliis conſilium dare, &c.* [c] Redundat τὸ *mihi*: ut & infrà, Act. 5. ſc. 6. *Sed ego nunc mihi ceſſo.* Ità, *tibi*, & *nobis*: haud rarò. [d] Omnem ab officio, aut neceſſitate argumentationem miſſam fac, quâ non opus eſt, cùm libenter ac ſponte, quicquid faciendum ſuggeſſeris, obire paratus ſim. [e] *In ſubſuliis*, apud Priſcian. [f] *Succenturiari* dicuntur, qui explendæ centuriæ (militaris) gratiâ ſubjiciunt ſe ad ſupplementum ordinum. D.

Actus II. Scena I.

DEMIPHO, GETA, PHÆDRIA.

D. *Itane tandem uxorem duxit Antipho in-* *juſſu meo?*
Nec meum imperium, ac, mitto imperium, non ſi- *multatem meam*
Revereri ſaltem. [a] *non pudere? ô facinus audax* *ô Geta*
Monitor. G. *vix tandem.* [b] D. *quid mihi dicent,* *aut quam cauſam reperient?*
Demiror. G. *atqui repperi jam. aliud cura.* D. *an* *hoc dicet mihi?*
Invitus feci: lex coëgit. audio, fateor. G. *placet.*
D. *Verùm ſcientem, tacitum cauſſam tradere ad-* *verſariis,*
Etiamne id facere lex coëgit: P. *illud durum.* G. *ego expediam: ſine.*
D. *Incertum eſt, quid agam, quia præter ſpem* *atque incredibile hoc mihi obtigit.*
Ità ſum irritatus, animum ut nequeam ad cogitan- *dum inſtituere.* [c]
Quamobrem omnes, cùm ſecundæ res ſun- maxumè, tum maxumè
Meditari ſecum oportet, quo pacto advorſam ærumnam ferant. [d]
Pericla, damna, exſilia peregrè rediens ſempe- *cogitet,*
Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut mor- *bum filiæ:*
Communia eſſe hæc, fieri poſſe: [e] *ut nè quid ani-* *mo ſit novum:*

a Neque metu, neque pudore (ſine amore) deterritum eſſe. *Pudore ac liberalitate liberos retinere, ſatius eſſe credo, quàm metu.* Ad Act. 1. ſc. 1. indè hic, *mitto imperium.* Utitur hoc loco Terentii Cic. ad Att. l. 2. ep. 19.
b Quaſi tardè ad eum perveniſſet ſenex, quem ille ob conſcientiam à ſe cœpturum eſſe credebat. q. d. Penè mei oblitus eſt D.
c Νομίζω δὲ δύο τὰ ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ εἶναι, τάχος, & ὀργήν. ὧν τὸ μὲν μετὰ ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι. τὸ δὲ μετὰ ἀπαιδευσίας & βραχύτητος γνώμης. Thucid.
d Vide Cicer. Tuſcul. 3 ubi totus hic Terentii locus. Sen. *In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra injurias fortunæ, inte[r] beneficia formetur. Miles in media pace decurrit ſine ullo hoſte, vallum jaci[t] & ſupervacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſaria poſſit. Quem in ipſâ [re] trepidare nolueris, ante rem exerce.* e *Cuivis accidere poteſt, quod cui-* *quam poteſt.* Pub.

Quid

Quidquid præter ſpem eveniat, omne id deputare
eſſe in lucro.
G. *O Phædria, incredibile eſt, quantò herum ante eo ſapientiâ.*
Meditata mihi ſunt omnia mea incommoda: herus ſi redierit,
Molendum uſque in piſtrino: vapulandum: habendæ compedes:
Opus ruri faciundum. horum nil quidquam accidet animo novom.
Quidquid præter ſpem eveniet, omne id deputabo eſſe in lucro.
Sed quid hominem ceſſas adire, & blandè in principio alloqui? [f]
D *Mei fratris video filium ire mihi obviàm.*
P. *Mi patrue ſalve:* D. *ſalve, ſed ubi eſt Antipho?*
P. *Salvom advenire.* [g] D. *credo:* [h] *hoc reſponde mihi.*
P. *Valet: hìc eſt. ſed ſatin' omnia ex ſententia?*
D. *Vellem quidem.* P. *quid iſtuc?* D. *rogitas Phædria?*
Bonas me abſente hic confeciſtis nuptias.
P. *Eho, an id ſuccenſes nunc illi?* G. *artificem probum!* [i]
D *Egóne illi non ſuccenſeam? ipſum geſtio*
Dari [k] *mî in conſpectum. nunc ſuâ culpa ut ſciat*
Lenem patrem illum factum me eſſe acerrimum.
P. *Atqui nil fecit patrue, quod ſuccenſeas.*
D. *Ecce autem ſimilia omnia: omnes congruunt:* [l]
Unum cognôris, omnes nôris. P. *haud ità eſt.*
D. *Hic in noxa eſt, ille ad defendendam cauſſam adeſt.*
Cùm ille eſt, [m] *hic praſtò* [n] *eſt: tradunt operas mutuas.* [o]
G. *Probè eorum facta imprudens* [p] *depinxit ſenex.*

f Ex Præcepto Rhetorum. vi. Quintil. de exordiis, Inſtit. l. 4. c. 1. virg. *Sola viri molles aditus ac tempora nôrat.*
g *Gaudeo:* ſcil. ut mox, cum Geta ſalutat, ſed interrumpit æſtus Demiphonis ob filii peccatum.
h Et hoc quoque ex vetere formulâ. Ità enim reſpondere ſolebant, qui ſolemni aliquâ gratulatione compellati fuerant. Vide Hec. Act. 5. ſc. 4. ad iſta. *factis ut credam facis.*
i Hoc Geta, ſeorſim, ut Demipho non audiat.
k Non dixit, *venire*, ut filium; ſed *dari*, ut reum. D.
l Similes habent labra lactucas. Dignum patellâ operculum.
m In noxa ſcil. vel culpâ.
n Ad defendendum.
o Mulus mulum ſcabit.
p Nondum enim ità rem habere compererat Demipho, ſed quod ira ſuggerebat, & ex ſuſpicione loquebatur.

D. Nam ni hæc ità eſſent, cum illo haud ſtares[q] Phædria.
P. Si eſt, patrue, culpam ut Antipho in ſe admiſerit,[r] (rans;[u]
Ex qua re[ſ] minùs rei[t] foret aut formæ tempe-
Non cauſſam dico, quin, quod meritus ſit, ferat:
Sed ſi quis fortè malitia fretus ſua,
Inſidias noſtræ fecit adoleſcentiæ,
Ac vicit; noſtran' culpa ea eſt, an judicum,
Qui ſæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter miſericordiam addunt pauperi?
G. Ni nôſſem cauſſam, crederem vera hunc loqui.
D. An quiſquam judex eſt, qui poſſit noſcere
Tua juſta,[x] ubi tute verbum non reſpondeas,
Ità ut ille fecit? P. functus adoleſcentuli eſt
Officium liberalis. poſtquam ad judices
Ventum eſt, non potuit cogitata proloqui:
Ità eum tum timidum ibi obſtupefecit pudor.[y]
G. Laudo hunc: ſed ceſſo adire quamprimum ſenẽ?
Here ſalve; ſalvom te adveniſſe gaudeo. D. oh,
Bone cuſtos ſalve, columen[z] verò familiæ,
Cui commendavi filium hinc abiens meum.
G. Iamdudum te omnes nos accuſare audio,
Immeritò, & me horunc' omnium immeritiſſimo
Nam quid me in hac re facere voluiſti tibi?
Servom hominem[a] cauſſam orare leges non ſinunt:
Neque teſtimonii dictio[b] eſt. D. mitto omnia. addo
Iſtuc: imprudens timuit adoleſcens: ſino:
Tu ſervus, verùm ſi cognata eſt maxumè,[c]
Non fuit neceſſe habere, ſed, id quod lex jubet,
Dotem daretis;[d] quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potiùs ducebat domum?[e]

q Non eſſes ab illius partibus, non illum tuereris. r Si eſt ut adміſerit, pro, ſi admiſit. D. ſ Haud venuſtè inſertum re, eum præpoſuiſſet culpam, ſit hîc Don. Atqui ità Terent. haud dubiè conſulto maluit, ut oratione venuſtatem ex alluſione in verbis, re, & reis in diverſa ſignificatione poſitis, conciliaret. Notum eſt Atticos, agnominationibus valdè delectatos eſſe: quos imitatos Ter. plenus eſt illis. Sed & extra πλοκὴν, τὸ res interdum eleganter repetitur: ut à Cic. De off. Vel tuendo ſuſtentatur obſervatione earum rerum, quæ res aut prodeſſe ſoleant aut obeſſe. & ad Qu. Fr. Quæ res ad officium imperii pertinebunt, de iis rebus nè attingat. t Familiaris ſcil. Cicero quoque haud multò aliter, Res autem familiaris quæri debet iis rebus, &c. u Conſulens, providens, moderatus. D. x Juſta tuæ cauſſæ. prævaricatio eſt tranſire dicenda. Plin. Sec. y Quod multis contigiſſe, ex Cicerone aliiſque notum. z Suſtentatio, decus. Ironicè. a Ut mulier ancilla, apud Sall. D. b Neque dicendi teſtimonii ſervo copia, aut facultas: per eaſdem leges ſcil. c Ut de cognitione maximè conſter, & explorata res ſit. Nam Donatus hic nodum in ſcirpo quærit. d Vide ad Ad. Act. 4. ſc. 5. e Quod abſolute vulgò dicitur, ducebat.

G. Non

G. *Non ratio, verùm argentum deerat.* [f] D. *ſumeret*
Alicunde. G. *alicunde? nihil eſt dicto facilius.*
D. *Poſtremò, ſi nullo alio pacto, fœnore.*
G. *Hui, dixti pulcrè, ſi quidem quiſnam crederet*
Te vivo. D. *non, non ſic futurum eſt, non poteſt:* [g]
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diē?
Nil ſuave meritum [h] *eſt. hominem commonſtrarier*
Mihi iſtum volo, aut, ubi habitet demonſtrarier.
G. *Nempe Phormionem.* D. *iſtum patronum mulieris.*
G. *Iam faxo hic aderit.* D. *Antipho ubi nunc eſt?*
P. *foris.* (P. *eo*
D. *Abi, Phædria, eum require atque adduce huc.*
Rectâ viâ quidem illuc. G. *nempe ad Pamphilam.*
D. *at ego*
Deos penateis hinc ſalutatum [i] *domum*
Divortor. indè ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adſient,
Ut nè imparatus ſim ſi adveniat Phormio.

f *Ratio quidem hercle apparet, ſed argentum οἴχεται.* Plaut. Trin.
g Jam omnibus objectis ac ſolutis, ſola irrationalis (ut Don. hic) exclamatio Demiphoni relinquitur.
h Nihil mihi mercedis ſuave eſt, ut ego illam cum illo nuptam feram. *Suave meritum* enim, ſuavem mercedem ſignificat. D.
i Adoratum, prima poſt reditum prece, D.

ACTUS II. SCENA II.

PHORMIO, GETA.

P. *Itane patris aïs conſpectum veritum hinc abiiſſe?* G. *admodum.*
P. *Phanium relictam ſolam?* G. *ſic.* P. *& iratum ſenem?*
G. *Oppido.* [a] P. *ad te ſumma ſolùm Phormio rerum redit:*
Tute hoc intriſti, tibi omne eſt exedendum [b]: *accingere.*
G. *Obſecro te.* P. *ſi rogitabis.* G. *in te ſpes eſt.*
P. *eccere,* [c]

a *Admodum*, ut ſuprà.
b Παροιμία apta paraſito, quæ de cibo eſt. Hoc autem inter ruſticos de alliato mortario (i. allio, cum aliis cibis in pila vel mortario contuſis,) dici ſolet. Et benè *intriſti*. propriè enim *intrita* dicitur hujuſmodi cibus. Don.
c Adverbium jurandi, pro, *ecere*. i. per ædem Cereris: ut *edepol*, *ecaſtor*, &c. Plaut. *Iam enim eccere ibo ad forum, atque hæc Facta narrabo ſeni.* Atque alibi ſæpius. Niſi tamen diverſa ſunt *eccere*, pro, *ecere*, jurantis; & *eccere*, pro, *ecce res*, vel, *ecce rem*, confirmantis adverbium: ut & vetus Gloſs. videtur diſtinguere.

Quid ſi reddet? G. *tu impuliſti.* P. *ſic opinor.* [d] G *ſubveni.*

P. *Cedo ſenem: jam inſtructa ſunt mihi in corde conſilia omnia.*

G. *Quid ages?* P. *quid vis? niſi uti maneat Phanium, atque ex crimine hoc*

Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram derivem ſenis?

G. *O vir fortis, atque amicus! verum hoc ſæpe Phormio*

Vereor, nè iſtac fortitudo in nervum erumpat denique. [e] P. *ah,*

Non ità eſt: factum eſt periclum, jam pedum viſa eſt via. [f]

Quot me cenſes homines jam deverberâſſe [g] *uſque ad necem*

Hoſpites? tum cives? quo magi' novi, tanto ſæpius. [h]

Cedo dum, en unquam injuriarum audiſti mi ſcriptam dicam? [i]

G. *Qui iſtuc?* P. *quia* non rete accipitri tenditur, neque milvio,

Qui malè faciunt nobis: illis qui nîl faciunt, tenditur:

Quia enim in illis fructus eſt, in illis opera luditur.

Aliis aliunde eſt periclum, unde aliquid abradi poteſt:

Mihi ſciunt nihil eſſe. Dices, ducent damnatum domum. [k]

Alere nolunt hominem edacem: & ſapiunt mea quidem ſententia,

Pro maleficio ſi beneficium ſummum nolunt reddere.

d Hæc omnia Phormio, (*ſi rogitabit*, &c ſecum profundè de negotio cogitans, & dolos ultro citroque varios agitans, nec, quid Geta diceret interim, attendens.

e Metaph. à Sagittariis, quorum arcus intentione nimiâ ſeu nervus rumpitur. Poteſt etiam de nervo arcûs, vel etiam corporis, quibus à nimiâ illâ intentione periculum non minus, intelligi. Ad ſenſum verborum propè accedit illud Plaut. *Hei mihi quàm iſtæc blanda dicta quò eveniant, madeo metu.* Vide 1. Act 4. ſcen. 4.

f *Pedum*, pro *pedibus*: & *viſa*, pro, *proviſa*. Don Aliis, *via pedum*, pro, veſtigia pedum. ut ſit metaph. à venatoribus. alii denique ità diſtinguunt: *factum eſt periclum jam pedum; viſa eſt via*: quæ tamen omnia eodem tendunt, ut tritam ſibi ac exploratam viam ſe inſiſtere dicat Phormio, ac proinde non eſſe quod timeat Geta. g *Dilaceraviſſe*; *deartuaviſſe*: *malis exemplis excruciaviſſe*: Plaut. h Quò notior via, tantò plures quotidie perdo. Uſus promptum fecit: & quantum accedit peritiæ, tantum & maleficiis. i Suprà, Act. 1. ſc. 1. k Dices, quamvis injuriarum poſtulatus, & damnatus, non habeam quod pendam, tamen addici poſſum ad ſervitutem, ut qui non ſunt ſolvendo.

G. Non

G. *Non pote ſati' pro merito ab illo* [l] *tibi referri gratia.*
P. *Imo enim nemo ſati' pro merito gratiam regi* [m] *refert.*
Tene aſymbolum [n] *venire, unctum, atque lautum à balneis,*
Otioſum ob animo; cùm ille & curâ, & ſumptu abſumitur.
Dum tibi ſit, quod placeat: ille ringitur, tu rideas
Prior bibas, prior decumbas: cœna dubia [o] *apponitur?*
G. *Quid iſtuc verbi eſt?* P. [o] *ubi tu dubites, quid ſumas potiſſimùm.*
Hac, quum rationem ineas, [p] *quàm ſint ſuavia, & quàm cara ſint;*
Ea qui prabet, non tu hunc habeas planè præſentem Deum? [q]
G. *Senex adeſt, vide quid agas. prima coïtio* [r] *eſt acertima:*
Si eam ſuſtinueris, poſt illa jam, ut lubet, ludas licet.

l Antiphone.
m Ità vocabant paraſiti benefactores & alumnos ſuos. *Qui Rex eſt, Regem, Maximè, non habeat.* Mart. *Paraſitus, qui me complevit flagitiis & formidinis, Meus Ulyſſes, ſuo qui regi tantum concivit mali.* Plaut.
n Sine Symbolâ: ſine ſumptu. vide And. Act. 1. ſc. 1. ad, *quid? Symbolam dedit, cœnavit.*
o Ubi tu dubites, &c. ut mox ſequitur. Pari feſtivitate apud Plaut. Act. 3. ſc. ult. Aulul. *agnus curioſus*, vel *curio*. Ubi pariter ut hic, *Volo ex te ſcire, qui ſit agnus curio*, &c. Non dubium quin Plautum ſit imitatus Terentius.
p Cùm tecum ſeriò reputes. *q* Virgil. in re non abſimili, *Namque erit ille mihi ſemper Deus.* Ab eadem mente & illud apud Plautum: *Siquidem mihi ſtatuam, & aram ſtatuis, atque ut Deo mihi hic immolas bonam, nam ego tibi ſalus ſum.* *r* Primus impetus, ut Cæſar de militibus, & Florus, de Gallis, *Primus impetus eis major quàm virorum eſt; ſequens, minor quàm fœminarum.*

Actus II. Scena III.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

D. EN *unquam cuiquam contumelioſiùs Audiſtis factā injuriam, quàm hac eſt mihi?*
Adeſte quaſo. G. *iratus eſt. quin tu hoc age,* [a] *ſt.* [b]
Iam ego hunc agitabo. prô Deûm immortalium, [c]

a Attentionis & ſilentii formula. Eun. Act. 1. ſc. 2.
b Silentii indicti particula, vel nota, ut And. Act. 4. ſc. 1. alibique. *c* Cùm priora ſubmiſsâ voce dixiſſet, ut ſolus Geta audiret; nunc exclamare incipit, ut Demipho audiat, & terreatur, Subauditur autem, *fidem.*

Negat Phanium eſſe hanc ſibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat eſſe cognatam [d]. G. *negat.*
P. *Neque ejus patrem ſe ſcire, qui fuerit?* G. *negat.*
P. *Ipſum eſſe opinor, de quo agebam. ſequimini.*
P. *Nec Stilphonem ipſum ſcire, qui fuerit?* G. *negat.*
P. *Quia egens relicta eſt miſera, ignoratur parens,*
Negligitur ipſa, vide, [e] avaritia quid facit. [f]
G. *Si herum inſimulabis avaritiæ, malè audies.*
D. *O audaciam! etiámne ultro accuſatum advenit?*
P. *Nam jam adoleſcenti nihil eſt quod ſuccenſeam,*
Si illum minùs nôrat. quippe homo jam grandior,
Pauper, cui opera [g] *vita erat, ruri ferè*
Se continebat: ubi agrum de noſtro patre
Colendum habebat. ſæpe interea mihi ſenex
Narrabat, ſe hunc negligere cognatum ſuum. [h]
At quem virum? [i] *quem ego viderim in vita optumum.*
G. *Videas te, atque illum,* [k] *ut narras.* P. *abi in malam crucem:*
Nam ni ità eum exiſtumaſſem, nunquam tam graveis
Ob hanc inimicitias caperem in veſtram familiam,
Quam is aſpernatur nunc tam inliberaliter.
G. *Pergin' hero abſenti male loqui impuriſſime?*
P. *Dignum autem hoc illo eſt.* G. *aïn' tandem carcer?* [l] D. *Geta.*
G. *Bonorum extortor, legum contortor.* [m] D. *Geta.*
P. *Reſponde.* G. *quis homo eſt? ehem.* D. *tace.* G. *abſenti tibi*
Te indignas, ſeque dignas contumelias
Nunquam ceſſavit dicere hodie. D. *ohe, deſine.*
Adoleſcens, primùm abs te hoc bona venia peto,

d Et me mihi perfide prodis, *Me mihi prodis* aït. Ovid. Repetitio teſtandæ indignationi quaſi juſtiſſimæ.
e Vide, propriè ſtomachantis: ut in Adelphis, *illud ſis vide exemplum diſciplinæ.* & hæc jam converſus ad populum dicit. D.
f Aurum, aurum, quid valet? Plaut.
g Vita (aït hic Don.) ità enim legendum, non ut in nuperis editionibus, *opera*, pro *vitiis* poſuit, & *operâ* hic ablativus caſus eſt. alii contendunt eſſe nominativum, quibus potius aſſentior, quanquam ſententiæ non multum interſit. *Illiberales autem & ſordidi quæſtus mercenariorum, omniúmque quorum operæ, non quorũ artes emuntur.* Cic. *h* Ἀμφιβολία, ob duos, (quod frequens eſt) accuſativus ordo verborum, *hunc cognatum ſuum* (Demiphonem ſcil.) *negligere ſe.* *i* Eun. Act. 3. ſc. *At quem Deum? qui templa cæli ſumma ſonitu concutit.* *k* Hoc eſt, parentem te illi exiſtimo, atque illum tibi. & alluſit ad illud quod aït, *Quem ego viderim in vita optimum.* D. Eun. Act. 3. 2. *bem alterum! Ex homine hunc natum dicas.* *l* Non carcerarium, ſed *carcerem* aſperius appellavit. ſic Lucilius, *Carcer vix carcere dignus.* D. *m* Proverb. in ſycophantas & rabulas forenſes. Hinc Ariſtophanica illa, σπιψοδικεῖν & σπιψοδικοπανουργία.

Si tibi

Si tibi placere potis eſt, [m] *mihi ut reſpondeas:*
Quem amicum tuum aïs fuiſſe iſtum, explana mihi, [n]
Et qui cognatum me ſibi eſſe diceret.
P. *Proinde* [o] *expiſcare*, [p] *quaſi non nôſſes.* D. *noſſem?* P. *itá.*
D. *Ego me nego: tu, qui aïs, redige ad memoriam.*
P. *Eho, tu ſobrinum* [q] *tuum non nôras?* D. *enecas:*
Dic nomen. P. *nomen? maxumè.* D. *quid nunc taces?*
P. *Perii hercle, nomen perdidi.* D. *hem, quid aïs?*
P. *Geta*,
Si meminiſti id quod olim dictum eſt, ſubjice. [r] *hẽ*,
Non dico: quaſi non nôris, tentatum advenis.
D. *Egon' autem tento?* G. *Stilpho.* P. *atque adeo, quid mea?*
Stilpho eſt. D. *quem dixti?* P. *Stilphonem inquam noveras?*
D. *Neque ego illum nôram, neque mihi cognatus fuit*
Quiſquam iſto nomine. P. *itáne? non te horum pudet?*
At ſi talentum rem [ſ] *reliquiſſet decem.*
D. *Dii tibi malè faciant.* P. *primus eſſes memoriter*
Progeniem voſtram uſque ab avo atque atavo proferens [t]
D. *Ità ut dicis* [u] *ego tum ſi adveniſſem, qui mihi*
Cognata ea eſſet, dicerem: itidem tu face.
Cedo, qui eſt cognata? G. *heus noſter, rectè:* [x] *heus tu cave.*
P. *Dilucidè expedivi, quibus me oportuit*
Iudicibus. tum, id ſi falſum fuerat, filius
Cur non refellit? D. *filium narras mihi?*
Cujus de ſtultitia dici, ut dignum eſt, non poteſt.
P. *At tu, qui ſapiens es, magiſtratus adi,*
Judicium de eadem cauſſa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem ſolus regnas, [u] *& ſoli licet*
Hic de eadem cauſſa bis judicium adipiſcier.
D. *Etſi facta mihi injuria eſt, veruntamen*
Potiùs quàm lites ſectier, aut quam te audiam,

[m] Poteſt.
[n] Quomodo: unde.
[o] i. Perinde.
[p] Diligenter quæris.
[q] *Sobrini* (qui & *conſobrini*: quanquam ſunt qui diſtinguant:) qui ex duabus pluribuſve ſororibus ſunt nati, ut *patrueles*, qui ex fratribus, cognati.
[r] Suggere.
[ſ] Hæreditatem. [illegible]
[t] *Eſſes proferens*, pro, proferres, Græciſmus, ut Andr. Act. 4. ſc. 5. *ut tu ſcis ſciens*. i. ut ſcias.
[u] Non repugno, quin ita res habeat. vel, fac ita rem habere.
[x] Geta laudat herum in os, qui tamen Phormionem cupit vincere.
[u] Quod maximè invidioſum Athenis. Vide ad Ad. Act. 2. ſc. *regnumne hic, Æſchine, poſſides?*
[x] Quoad leges vetant, ut ex Demoſthene a iiſque liquet.

Itidem ut cognata ſi ſit, [y] *id quod lex jubet*
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe. [z]
P. *Ha, ha, ha, homo ſuavis!* D. *quid eſt? num iniquom poſtulo?*
Anne hoc quidem ego adipiſcar, quod jus publicum eſt?
P. *Itane tandem quæſo, ubi abuſu' ſis,* [a]
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere; an,
Ut ne quid turpe civis in ſe admitteret
Propter egeſtatem, proxumo juſſa eſt dari,
Ut cum uno ætatem degeret? quod tu vetas.
D. *Ità, proxumo quidem: at nos unde? aut quam ob rem?* P. *ohe,*
Actum aïunt. nè agas. D. *non agam? imò haud deſinam,*
Donec perfecero hoc. P. *ineptis.* D. *ſine modo.*
P. *Poſtremo tecum nihil rei nobis Demipho eſt:*
Tuus eſt damnatus gnatus, non tu. nam tua
Præterierat jam ad ducendum ætas. D. *omnia hæc*
Illum [b] *putato, quæ ego nunc dico, dicere:*
Aut quidē cum uxore hâc ipſum prohibebo domo.
G. *Iratus eſt.* P. *tute idem meliùs feceris.* [c]
D. *Itane es paratus facere me advorſum omnia*
Infelix [d]? P. *metuit nos tametſi ſedulo*
Diſſimulat. [e] G. *benè habent tibi principia.*
[f] P. *quin, quod eſt* [g]
Ferundum fers? tuis dignum factis feceris,
Ut amici inter nos ſimus. D. *egon' tuam expetam*
Amicitiam? aut te viſum, aut auditum velim?
P. *Si concordabis cum illa, habebis, quæ tuam*

y Perinde acſi cognata eſſet. Ità enim lex, de quâ multi. Vide & ſuprà, aliquid, ad And. Act. 4. ſc. 5. de dote; in genere. Poſtea, auctis rebus Athenienſium. à 5. minis, ad decem ventum eſt, ut Meurſius accuratè docet. Cæterum, quod in Fortun & Eugraphii verbis, X. *millia*, pro *decem minis*, exhibent nuperæ editiones, & ità exponunt, ut hęc certa ſumma, diciscauſſâ, pro magnâ poſita fuerit, id amplectendū ſit, (quod exemplo certè non caret, ut ibi doctiſſ. Lindebr.) an cum doctiſſ. Meurſio *decem minas*, pro *decem millibus* in utroque corrigendum, lectori judicandum relinquimus. Facilis ſanè lapſus, *decem* M I L L. pro, *decem MIN.* *a* Hîc vox *civem* (*civem ubi abuſus ſis*) quæ Typographorum incuriâ ex Heinſianâ editione præſtantiſſima videtur excidiſſe, ex Plantiniana, (quam ut plurimùm, nec ſine cauſſa, ſecutus eſt vir ille doctiſſ. & de Terentio optimè meritus,) reſtituenda eſt. Al. Minùs bene, (quanquam & Eugraphius ità videtur legiſſe) *item ut meretricem ubi abuſus ſis.* *b* Natum meum. *c* Æquius eſt te domum relinquere, quam filium ejicere. Vide Hec. Act. 4 ſc. 3. *d* Κακοδαίμων. improbe. nihil enim improbitate miſerius. vel, alaſtor, per quem alii infelices. *e* Hæc Gera ac Phormio inter ſe, ut Demipho non audiat. *f* Eun. Act. 3. 2. initio, *Bene habent tibi principia.* vulgò, *Dimidium facit qui bene cœpit habet.* *g* Vide ſupra, Act, 2. ſc. 1.

Sene-

Senectutem oblectet. D. *te oblectet: tibi habe.*
P. *minue verò iram.* D. *eho agè:*
Satis jam verborum eſt. niſi tu properas mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi [h] *Phormio.*
P. *Si tu illam attigeris ſecus, quàm dignum eſt liberam,*
Dicam [i] *impingam tibi grandem: dixi Demipho.*
Si quid opus fuerit, heus domo me. G. *intellige.*

h Hoc verbo utebantur perorata cauſſa. & ità mox, ſc. 3. Sed hic minantis eſt, cum quadam feritate. ideo etiam à Phormione; ut par pari referat, repetitum. Hec. Act. 4. ſc. 3. Laches iratus uxorem alloquitur, *I ergò intro, & compone quæ tecum ſimul ferantur: dixi.* reſpondet illa; *ità ut jubes faciam.*
i Supra, Act. 2. ſc. 2.

ACTUS II. SCENA IV.

DEMIPHO, GETA, HEGIO, CRATINUS, CRITO.

D. *Quantâ me curâ, & ſollicitudine afficit*
Gnatus, qui me & ſe hiſce impedivit nuptiis!
Neque mî in conſpectum prodit, ut ſaltem ſciam,
Quid de hac re dicat, quídve ſit ſententiæ.
Abi tu, viſe redierítne jam, an nondum, domum.
G. *Eo.* D. *videtis quo in loco res hæc ſiet.*
Quid ago? dic Hegio. H. *ego? Cratinum cenſeo,* [a]
Si tibi videtur. D. *dic Cratine.* CRA. *méne vis?*
D. *Te.* CRA. *ego, quæ in rem tuam ſint, ea velim facias. mihi*
Sic hoc videtur. quod te abſente hic filius
Egit, reſtitui in integrum [b] *æquom eſt. & bonum:*
Et id impetrabis. dixi. D. *dic nunc Hegio.*
H. *Ego ſedulò hunc dixiſſe credo. verùm ità eſt,*
Quot homines, tot ſententiæ: ſuus cuiq; mos.
Mihi non videtur, quod ſit factum legibus,
Reſcindi poſſe: & turpe inceptum eſt. D. *dic Crito.*
CRI. *Ego ampliùs deliberandum cenſeo.*
Res magna eſt. H. *nunquid nos vis?* [c] D. *feciſtis probe:*
Incertior ſum multo, quàm dudum. G. *negant*
Rediiſſe. D. *frater eſt exſpectandus mihi: is*

a Dicere debere. vel priorem interrogandum.
b Ut quæ facta ſunt, pro infectis habeantur, & irrita declarentur. *Quum præcipitata raptim conſilia neque revocari, neque reſtitui in integrum poſſint.* Liv.
c Abiturientium formula. q.d. num quid aliud eſt, quod nos velis, priuſquam abimus.

Quod mihi dederit de hac re conſilium, id ſequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad ſe recipiat. [c]
G. *At ego Antiphonem quaram, ut, qua acta hic ſint, ſciat.*
Sed eccum ipſum video in tempore huc ſe recipere.

Actus III. Scena I.

ANTIPHO, GETA.

A. *ENimvero Antipho multis modis cum iſtoc animo vituperandus eſt.* [a]
Itáne te hinc abiiſſe, & vitam tutandam dediſſe aliis tuam?
Alios tuam rem credidiſti, quàm tete animadverſuros magis? [b]
Nam, ut ut erant alia, illi [c] *certè conſuleres, qua nunc tibi domo eſt;*
Nè quid propter tuam fidem [d] *decepta pateretur* [e] *mali:*
Cujus nunc miſera ſpes opéſque ſunt in te uno omnes ſita.
G. *Equidem, here, nos jam dudum hìc te abſentem incuſamus, qui abieris.*
A. *Te ipſum quarebam.* G. *ſed ea cauſſa nihilo magis defecimus.*
A. *Loquere, obſecro, quonam in loco ſunt res & fortuna mea?*
Nunquid patri ſubolet? G. *nil etiam.* A. *ecquid ſpei porrò eſt?* G. *neſcio.* A. *ah.*
G. *Niſi* [f] *Thadria haud ceſſavit pro te eniti.* A. *nihil fecit novi.*

d Quando rediturus ſit, ſuprà Act. ſc. 2. *ſenem quoad exſpectatis veſtrum?*

a And. Act 5. ſc. 4. *dignus es cum tuâ religione odio.*
b Quod rarò contingere venuſtiſſimo docuit Æſopus olim apologo: qui apud Aul. Gell. Noct. Attic l. 22 c. 29. & indè Ennii, *quadratis*, ut ait Gell. verſus, *Hoc tibi erit argumentum ſemper in promptu ſitum; Nè quid exſpectes amicos, quod tu agere poſſis.*
c Uxori.
d Dum tibi fidem habet: tibi credit, vel. fidem illi dediſti, qua te illi obſtrinxiſti.
e Alii, *pateretur.* ſed Don. hanc etiam lectionem agnoſcit, qui docet τὸ *potiri* τῶν μέσων eſſe, quod tam in malam, quàm bonam partem accipi poſſit. Ita & *ſpero*, pro *timeo*; *promitto*, pro *minor*: aliaque.
f *Niſi*, pro, *ſed.* ut Andr. Act. 4. ſc. 1. *niſi mihi Deos ſatis ſcio fuiſſe iratos, qui auſcultaverim.* Sall. *Plura de Iugurtha ſcribere dehortatur fortuna mea; -- niſi tamen intelligo,* &c, vide ibi Manutium, de his Terentii locis.

G. *Tum*

G. *Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis, ſtrenuum hominem præbuit.*

A. *Quid is fecit?* G. *confutavit* [g] *verbis admodum iratum ſenem.*

A. *Heu Phormio.* G. *ego, quod potui porrò.* A. *mi Geta, omnes vos amo.* [h]

G. *Sic ſeſe habent principia, ut dico. adhuc tranquilla res eſt:*

Manſuruſque [i] *patruum pater eſt, dum huc adveniat.* A. *quid eum?* G. *aïebat,*

De ejus conſilio velle ſeſe facere, quod ad hanc rem attinet.

A. *Quantus metus eſt mihi, venire huc ſalvom nunc patruum Geta:* [k]

Nam, ut audio, per unam ejus aut vivam aut moriar ſententiam.

G. *Phædria tibi adeſt.* A. *ubinam?* G. *eccum ab ſua palæſtra* [l] *exit foras.*

g Convicit, exagitavit. Suprà, Heaut. Act. 5. ſc. 2. *Hic ità, ut liberos eſt æquom, dictis confutabitur.* vide ibi.

h Vetus formula pro gratias ago.

i Exſpectaturus.

k *Salvom* hic additum tantùm ex veteri formulâ, ſalvum reditum amicis gratulantium. Nam id modò vult, non ut pereat patruus in viâ, (quod ab Antiphonis perſonâ valdè alienum:) Sed adventum ejus, à quo ſua vita pendeat, ſibi magni metûs cauſſam fore. Hoc etiam voluit Don. ubi poſt allatam Apollodori ſententiam: *An verò dicit,* (inquit Don.) *non malum eſſe & incommodum ſibi;* (ità enim legendum; non ut excuſum in nuperis editionibus, *malum eſſe,* &c. τοῦ *Non* omiſſo:) *Sed tantum magni terroris plenum adventum patrui.*

l Domo meretriciâ.

Actus III. Scena II.

PHÆDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

P. Dorio, *audi obſecro.* D. *non audio.* P. *parumper.* D. *quin omitte me.*

P. *Audi, quod dicam.* D. *at enim tædet jam audire eadem millies.*

P. *At nunc dicam, quod lubenter audias.* D. *loquere, audio.*

P. *Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quò nunc abis?*

D. *Mirabar, ſi tu mihi quidquam afferres novi.*

A. *Hei, metuo lenonem, nè quid ſuo ſuat capiti.* [a] G. *idem ego metuo.*

P. *Non mihi credis?* D. *hariolare.* [b] P. *ſin fidem do.* D. *fabula.*

P. *Fœneratum* [c] *iſtuc beneficium tibi pulcrè dices.* D. *legi.*

P. *Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc eſt.* D. *ſomnia.*

P. *Experire, non eſt longum.* D. cantilenam eandem canis.

P. *Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus.* D. *garri modo.*

P. *Adeon' ingenio eſſe te duro atque inexorabili,*
Vt neque miſericordiâ neq; precibus molliri queas?

D. *Adeon' te eſſe incogitantem atque impudentem, Phadria,*
Vt phaleratis [d] *dictis ducas me, & meam ductes* [e] *gratiis?*

A. *Miſeritum eſt.* [f] P. *hei veris vincor.* [g] G. *quàm ſimilis uterque eſt ſui?* [h]

a Metuo lenonem, i.e. metuo ne leno, &c. ut rectè Scal. Sed quid illud porro, *ne quid ſuo ſuat capiti? ſuere*, inquiunt, interdum ſignificat, ſtruere, moliri: ut apud Græcos τὸ ῥάπτειν: unde & *ſutela*. pro dolo & fraude. fateor. *ſuo capiti* i. e. capiti Phædriæ: *ſuo* ſcil. pro, illius. ità quidem Don. quod tamen à puritate ſermonis Terentiani nimis alienum videtur. Veriſſima igitur Mureti, viri doctiſſimi & facundiſſima ſententia, quæ tamen illis, qui veterum morum minùs gnari, non adeò fortaſſe probabilis videbitur. Cùm dixiſſet (Mureti ſunt iſta:) Antipho ſe metuere nè quid leno *ſueret*, i. e. nè quid doloſè moliretur; addit, *ſuo capiti*: quorum verborum ea vis eſt; Quæ quidem res lenoni vertat malè; atque in ipſius caput recidat. Ità autem loqui ſolitos veteres, exempla indicabunt. Hactenus ille, qui plura dein exempla profert: nos plura quoque poſſemus, ſi ſuſcepta brevitas pateretur. Quod alii proponunt, an Latinè dici poſſit, *ſuo capiti aliquid ſuere*, qui dolis ſe vel fraude inſtruit: non puto. Quanquam enim in vulgari idiotiſmo nihil uſitatius, non tamen eſt & Romanæ conſuetùdinis, ut *caput* pro animo, aut pectore, vel etiam corde, (ut paulò ante Ter. *in corde inſtructa conſilia* dixit:) ponatur. Hæc eò pluribus, ut non ſine cauſſâ Mureti ſententiam nos amplecti, ut aliorum expoſitionibus præferre oſtenderemus. vide & infrà, Act. 5. ſc. 7. at Hec. Act. 3. ſc. 1. *capiti atque æt. illorum.* *b Non ariolans, ut illa, cui nemo credidit.* Cic. *c* Infrà, *Idem hic tibi quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.* Plaut. Quod bonis benefit beneficium, gratia ea gravida eſt bonis. *d* Honeſtis, atque ornatis. D. *e* Abducas, &c. *f* Non de lenone per Ironiam dicit hoc Antipho, ut vult D. ſed de ſe ipſo, vere ac ſerio; cognato Phædriæ, συμπάσχων. Plaut. *& me ejus miſeritum eſt.* vide ſuprà, Act. 1. ſc. 2. *g* Mirum quantum difficultatis in his verbis ſomnient quidam, ut etiam de mendo ſuſpecta habeant. Sed ſine cauſſâ. Agnoſcit enim (ipſum ſe alloquens) his verbis Phædria, verum eſſe quod leno objecerat, ipſum ſcil. nihil hactenus niſi verba dediſſe, cùm pecuniam ſæpius promiſiſſet. Quid igitur *veris vincor*? planè nihil aliud quàm quod Hec. Act. 1. ſc 2. *vera prædicat.* Plaut. Moſtell. *Profecto ità eſt, ut dico, vero vincam.* *h* At ille leno, *pernicies communis adoleſcentium*, &c. (Ad Act. 2. ſc. 1.) impuriſſimus; & iſte amator, perditus.

P. *Neque*,

P. *Neque, aliâ Antipho cum occupatus eſſet ſolicitudine,*
Tum eſſe hoc mî objectum malum [i] *?* A. *ah, quid iſtuc autem eſt Phadria?*
P. *O fortunatiſſime Antipho!* A. *egone?* P. *qui* [k] *quod amas, domi eſt;*
Nec cum hujuſ modi unquam uſus venit ut conflictares malo.
A. *Mihin' domi 'ſt? immo id quod aïunt,* auribus teneo lupum: [l]
Nam neque quo amittam, à me invenio, neque uti retineam, ſcio.
D. *Ipſum iſtuc mihi in hoc eſt.* A. *eja, nè parùm leno fies.*
Nam quid hic confecit? P. *hiccine? quod homo inhumaniſſimus*
Pamphilam meam vendidit. G. *quid? vendidit?* A. *aïn vendidit?*
P. *Vendidit.* D. *quàm indignum facinus, ancillam ære emptam ſuo.*
P. *Nequeo exorare, ut me maneat, & illo cum: ut mutet fidem,* [m]
Triduum hoc, dum id, quod eſt promiſſum ab amicis argentum aufero.
Si non tum dedero, unam præterea horam nè oppertus ſies.
D. *Obtundis.* A. *haud longum eſt quod orat, Dorio: exoret, ſine:*
Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.
D. *Verba iſtæc ſunt.* A. *Pamphilámne hac urbe privari ſines?*
Tum tu præterea horunc' amorem diſtrahi poterin' pati?
D. *Neque ego, neque tu.* [n] G. dii tibi omnes id, quod es dignus, duint.

[i] Imperfecta oratio eſt, ut ſecum loquentis & perturbati: quam ità ſuppleas: atque illud quoque graviſſimum mihi, hoc malum mihi tum potiſſimùm objectum eſſe, vel obveniſſe, cùm Antipho non diſſimili ſollicitudine conflictatur.
[k] Pro *cui.*
[l] Græcum proverb. Τῶν ὤτων ἔχω τὸν λύκον, οὔτ' ἔχειν, οὔτ' ἀφεῖναι δύναμαι: quod Antipho mox, *Nam neque quo amittam à me invenio, neque uti retineam ſcio.*
[m] *Illo cum,* pro, *cum illo. mutare fidem,* i. pacto non ſtare, fallere, ut etiam Salluſt. loquitur.
[n] Quod Antipho de diſtractione ſeu ſeparatione ſeriò dixerat, id leno repetit, voce quidem ad miſerationem compoſitâ; ſed ut irridere illum appareat (unde & Getæ indignatio ſubſequitur) *Dii tibi*, &c. q. d. abſit ut vel ego, vel tu tam ſimus immiſericordes, &c.

D. *Ego*

D. Ego te complureis adverſum ingenium meum menſes tuli
Pollicitantem, & nil ferentem, flentem. nunc contrà, omnia hæc
Repperi, qui det, neque lacrumet. da locum melioribus.
A. Certè hercle, ego ſatìs ſi commemini, tibi quidem eſt olim dies.
Quam ad dares huic, præſtituta. P. factum. D. *num ego iſtuc nego?*
A. *Iamne ea præteriit?* D. *non, verùm ei hæc anteceſſit.* [o] A. *non pudet*
Vanitatis [p] ? D. *minimè, dum ob rem.* [q] G. *ſterquilinium.* [r] P. *Dorio,*
Itane tandem facere oportet? D. *ſic ſum. ſi placeo, utere,*
A. *Siccine hunc decipis?* D. *imò enimvero Antipho hic me decipit:*
Nam hic me hujuſmodi ſciebat eſſe: ego hunc eſſe aliter credidi.
Iſte me fefellit: ego iſti nihilo ſum aliter, ac fui.
Sed ut ut hæc ſunt, tamen hoc faciam. cras mane argentum mihi
Miles dare ſe dixit: ſi mihi prior tu attuleris, Phædria,
Mea lege utar, [s] *ut potior ſit, qui prior ad dandum eſt. Vale.*

n Ridicula reſponſio, quà rationem anticipatæ diei reddere velle videtur, nec tamen ullam reddit, niſi. quòd prior dies (quod nemo dubitat) poſteriori anteceſſerit. quare apertè agnoſcit perfidiam ſuam leno. ut lenone dignum erat, cui nullus pudoris, nullus honeſti ſenſus. ſed & in verborum ambiguitate feſtivè ludit Poëta. Ità enim intelligi etiam poſſunt. ut hanc diem priorem ac potiorem, pretio ſcil. oblato ac parato, meritò ſibi fuiſſe pronuntiet. Poſſis & de virgine intelligere, ut antè præſtitutam diem hæc aliis ceſſiſſe dicatur. p Falſitatis, perfidiæ. q *Lucrum. Quocunque modo rem*: ut ille neſcio quis. r *Cœnum, ſordes*: ut Plin. Sec. de Pallante. *cloaca*, Plaut. de aniculâ multibibâ, & merobibâ. ſ Lenonia ſcil. in qua ſemper commodum eſt priùs quàm fides. D.

Actus III. Scena III.

PHÆDRIA, ANTIPHO, GETA.

P. Q*Vid faciam? unde ego nunc tam ſubitò huic argentum inveniam miſer,*
Cui minu' nihilo eſt? quòd ſi hic pote fuiſſet [a] *nunc exorarier*

a *Potuiſſet.* quod ex *pote fuiſſet* contractum. *pote ſum*, poſſum, &c.

Triduum

Triduum hoc, promiſſum fuerat. A. *itane hunc patiemur, Geta,*
Fieri miſerum, qui me dudum, ut dixti, adjûrit comiter?
Quin, cùm opus eſt, beneficium rurſum ei experimur reddere?
G. *Scio equidem hoc eſſe æquom.* A. *age ergò, ſolus ſervare hunc potes.*
G. *Quid faciam?* A. *invenias argentum.* G. *cupio. ſed, id unde, edoce.*
A. *Pater adeſt hic.* G. *ſcio: ſed quid tum?* A. *ah,* dictum ſapienti ſat eſt.[b]
G. *Itane?* A. *ita.* G. *ſane hercle pulcrè ſuades: etiam tu hinc abis?*[c]
Non triumpho, ex nuptiis tuis ſi nîl nanciſcor mali,
Ni etiam nunc me hujus quærere cauſſâ in malo jubeas crucem?[d]
A. *Verum hic dicit.* P. *quid? ego vobis, Geta, alienus ſum?* G *haud puto:*
Sed parumne eſt, omnibu' quod nunc nobis ſuccenſet ſenex,
Ni inſtigemus etiam, ut nullus locu' relinquatur preci?
P. *Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet locum?*
Dum igitur licet, dumque adſum, loquimini mecum, Antipho:[e]
Contemplamini me. A. *quamobrem? aut quidnam facturus? cedò.*
P. *Quoquo hinc aſportabitur terrarum, certum eſt perſequi,*
Aut perire. G. *Dii benè vortant, quod agas: pedetentim tamen.*[f]
A. *Vide, ſi quid opis potes adferre huic.* G. *ſi quid? quid?* A. *quære obſecro,*
Ne quid plùs minuſve facit,[g] *quod nos poſt pigeat,* (Geta.
G. *Quæro. ſalvus eſt,*[h] *ut opinor. verùm enim metuo malum.*

b Infrà, Act 4. ſc. 2. *vix dum dimidium, dixeram, intellexerat.*

c *In malam crucem,* (ut ſuprà, Act. 2. ſc. 3.) vel *rem* volebat indignabundus dicere, ſed repreſſit ſe.

d Non ſufficit tibi, quòd ex nuptiis tuis certum malum mihi imminet; niſi etiam hujus (cognati tui) cauſſa quærere me jubeas in malo (i. e. præter, aut ad illud prius malum de quo dixi) quod malorum ultimum eſt; crucem ſcilicet?

e Tanquam nunc ultimum allocuturi, & viſuri.

f Σπεῦδε βραδέως.

g Nè quid omnino faciat.

h εὕρηκα. jam inveni, quod illum ſalvum faciat.

A. Noli

A. *Noli metuere: una tecum bona, mala tolerabimus.*

G. *Quantum argenti opus eſt tibi? loquere.* P. *ſola triginta minæ.*

G. *Triginta? hui, percara eſt, Phædria.* P. *iſtæc vero vilis eſt.* [i]

G. *Age, age, inventas reddam.* P. *ô lepidum caput!*

G. *aufer te hinc.* P *jam opus eſt.* [k]

G. *Iam feres.* [l] *ſed opu' eſt mihi Phormionem adjutorem ad rem hanc dari.*

A. *Praſtò eſt, audaciſſime oneris quidvis impone, & feret:*

Solus eſt homo amico amicus. [m] G. *eamus ergo ad eum ocyus.*

P. *Abi vero. dic, praſto ut ſit domi.*

A. *Nunquid eſt, quod meâ operâ vobis opu' ſit?*

G. *nil: verùm abi domum, &*

Illam miſeram, quam ego nunc intus ſcio eſſe exanimatam metu,

Conſolare. ceſſas? A. *nihil eſt, æquè quod faciam lubens.*

P. *Quâ viâ iſtuc facies?* G. *dicam in itinere. modò te hinc amove.*

i Si formam & dotes pendas.

k Inſtat illi ut feſtinet, præſenti pecuniâ opus eſſe affirmans.

l Non habebis.

m Μόνος ἐπίςαται φιλεῖν τοὺς φίλους: de eo qui amici cauſsâ nihil non audeat.

ACTUS IV. SCENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

D. *QVid? quâ profectus cauſſâ hinc es Lemnum, Chremes,*

Adduxtin' tecum filiam? C. *non.* D. *quid ità non?*

C. *Poſtquam videt me ejus mater hìc eſſe diutius,*

Simul autem non manebat [a] *ætas virginis*

Meam negligentiam; ipſam cum omni familiâ

Ad me eſſe profectam aïebant. D. *quid illic tam diu*

Quæſo igitur commorabare, ubi id audiveras?

C. *Pol me detinuit morbus.* D. *unde? aut qui?*

C. *rogas?*

a Ætas virginis jam nubilis longiorem moram non concedebat.

Sene-

Senectus ipſa eſt morbus. *ſed veniſſe eas*
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
D. *Quid gnato obtigerit, me abſente, audiſtin' Chreme?*
C. *Quod quidem me factum conſilii incertum facit:*
Nam hanc conditionem ſi cui tulero extraneo, [b]
Quo pacto, aut unde mihi ſit, dicendum ordine eſt.
Te mihi fidelem eſſe aquè atque egomet ſum mihi,
Scibam. ille ſi me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin ſpreverit [c] *me; plùs, quàm opus eſt ſcito, ſciet.* [d]
Vereorque, nè uxor aliquà hoc reſciſcat mea.
Quod ſi fit, ut me excutiam, [e] *atque egrediar domo,*
Id reſtat. nam ego meorum ſolus ſum meus. [f]
D. *Scio ità eſſe & iſtac mihi res ſolicitudini eſt:*
Neque defetiſcar uſque adeò experirier,
Donec tibi id, quòd pollicitus ſum, effecero.

b Si natam meam alicui nullâ affinitate aut conſanguinitate conjuncto, collocavero. *conditio*, conventio quævis: ſed interdum de nuptiis, propriè: quod vulgò, *a match.*
c Aliquid intervenerit, cur mihi ſit offenſus.
d Tum conſcium eum eſſe hujus arcani, valdè mihi nocebit.
e Si quid in me opis aut ingenii ſit, id adhibeam, ut mihi defuturo proſpiciam.
f ἐγὼ γάρ εἰμι μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός. cætera omnis familia, non mihi, ſed uxori ſtudet; illius omnes captatit benevolentiam.

Actus IV. Scena II.

GETA.

G. E*Go hominem callidiorem vidi neminem,*
Quàm Phormionem. venio ad hominem, ut dicerem
Argentum opus eſſe, & id quo pacto fieret [a]*:*
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat: [b]
Gaudebat: me laudabat: quærebat ſenem:
Diis gratias agebat, tempus ſibi dari,
Ubi Phædriæ ſe oſtenderet nihilominus
Amicum eſſe, quàm Antiphoni. hominem ad forum [c]
Juſſi operiri: eò me eſſe adducturum ſenem.
Sed eccum ipſum: quis eſt ulterior [d]*? at at Phædria*

a Don. ex Sall. *Quæ pecunia ad Hispanienſe bellum Metello facta erat.*
b Suprà, Act. 3. ſc. 3. *Dictum ſapienti ſat eſt.*
c Apud forum. Plaut. *Ità mali mœroris montem maximum ad portum modò conſpicatus ſum.*
d *Quis ille præterea?*

Pater

Pater venit. quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo ſunt mihi dati?
Commodius eſſe opinor duplici ſpe utier. [e]
Petam hinc, unde à primo inſtitui. is ſi dat, ſat eſt.
Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hoſpitem.

e Duabus anchoris niti, quod vulgò, *Two ſtrings to my bow.*

ACTUS IV. SCENA III.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

A. E*Xſpecto, quàm mox recipiat* [a] *huc ſeſe Geta:*
Sed patruum video cum patre aſtantem, hei mihi,
Quàm timeo adventus hujus quo impellat patrem.
G. *Adibo hoſce. ô noſter Chremes!* C. *ſalve Geta.*
G. *Venire ſalvom volupe eſt.* C. *credo.* G. *quid agitur?*
C. *Multa advenienti, ut fit, nova hìc compluria.* [b]
H. *Ità de Antiphone audiſtin' quæ facta?* C. *omnia.*
G *Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,*
Sic circumiri. [c] D. *id cum hoc agebam commodum.*
G. *Nam hercle ego quoque id agitans mecum ſedulò,*
Inveni, opinor, remedium huic rei. D. *quid Geta?*
Quod remedium? G. *ut abii abs te, fit fortè obviàm*
Mihi Phormio. C. *qui Phormio?* G. *is, qui iſtanc.* [d] C. *ſcio.*
G. *Viſum eſt mihi, ut ejus tentarem ſententiam.*
Prendo hominem ſolum: cur non, inquam, Phormio
Vides, inter vos ſic hæc potiùs cum bona

a Rediturus ſit. Suprà, Act. 2. ſc. 4. quoad *ſe recipiat.*

b *Compluria,* veteres; quod nos hodie, *complura,* ut Don. hic. Et, *multa compluria,* ut *plerique omnes,* in Andria, alibique.

c Circumveniri, decipi.

d Nobis obtruſit, ſcil. vel tale quid. Ità dicturus, dum aliquamdiu quaſi præ indignatione ſubſiſtit, à Demiphone, de remedio audire feſtinante prævenitur.

Ut

Vt componantur gratiâ, quàm cum mala? [e]
Herus liberalis [f] *eſt, & fugitans litium:*
Nam cæteri quidem hercle amici omnes modò
Vno ore autores fuere, ut præcipitem hanc daret [g].
A. *Quid hic cœptat? aut quò evadet hodie?* G. *an legibus*
Daturum pœnas dices, ſi illam ejecerit?
Iam id exploratam eſt, eja, ſudabis ſatis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia eſt. [h]
Verum pone eſſe victum eum: at tandem tamen
Non capitis ejus agitur, ſed pecunia.
Poſtquam hominem his verbis ſentio mollirier,
Soli ſumus nunc hìc, inquam. eho dic, quid vis dari
Tibi in manum, [i] *ut herus his deſiſtat litibus.*
Hæc hinc faceſſat, tu moleſtus nè ſies?
A. *Satin' illi Dii ſunt propitii?* [k] G. *nam ſat ſcio,*
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Vt ille eſt bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. D. *quis te iſtæc juſſit loqui?*
C. *Imò non potuit meliùs pervenirier*
Eò, quo nos volumus. A. *occidi.* G. *perge eloqui.*
G. *At primò homo inſaniabat.* [l] C. *cedò, quid poſtulat?*
G. *Quid? nimiùm: quantum lubuit.* C. *dic.* G. *ſi quis daret*
Talentum magnum. [m] C. *imò malum hercle: ut nîl pudet.*
G. *Quod dixi adeò ei: quæſo quid ſi filiam*
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non ſuſcepiſſe. [n] *inventa eſt, quæ dotem petat.*

e i. e. vi & ingratiis, ut apud Plaut. ſæpius. verbum autem *gratia* eſſe τῶν μέσων non indè (quod quidam volunt) bene colligitur, quòd *mala gratia* reperiatur hic, niſi etiam *Malitia*, & *mæſtitia* (ut alia omittam plurima) ejuſdem ſint ob eandem cauſſam generis, cùm *mala malitia*, & *mala mæſtitia* ſint apud Plautum. Sed neque illud arguit, quòd *gratiam referre* dicatur interdum pro, malum malo rependere; quod ità dicitur, ut cum nebulonem & imbrobum, *bonum virum* indigitamus. *f* Liberalis ingenii: ingenuus. *g* Phanium ſcil. domo contumelioſè proturbaret. *h*. Quæ in judiciis præſtare ſolet innocentiæ: ut in Ariſtidis vita obſervat Corn. Nepos. *i* *Argenti*; ut apud Plaut. *præſentarii*. *k* Antipho ignarus conſiliorum Phormionis, putat eum inſanire, qui de dimittenda ſua uxore verba faciat. An Dii, inquit, irati mentem illi ademerunt? *l* Pro, inſaniebat: antiquè: ut, *cuſtodibat*, & id genus plura. *m* Quod minis 80. (ſingulæ autem minæ, drachmas 100. continebant:) conſtabat: noſtræ autem (ut vulgò ſubducunt) monetæ, 250. lib. conficiebat; cùm minus talentum, (quod vulgò *talentum* ſimpliciter; & *talentum Atticum*: quanquam utrunque eſſet Atticum) 60. minis conſtaret; quod eſt de noſtra, 187. lib. 10. Sol. *n* Non genuiſſe. non habuiſſe.

Vt ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias;
Hæc denique ejus fuit poſtrema oratio:
Ego, inquit, jam à principio amici filiam,
Ita ut æquom fuerat, volui uxorem ducere:
Nam mihi veniebat in mentem eju' incommodum,
In ſervitutem pauperem ad ditem dari: °
Sed mihi opus erat, ut apertè tibi nunc fabuler, ᵖ
Aliquantulum quæ afferret, qui diſſolverem
Quæ debeo: & etiam nunc, ſi volt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ ſponſa eſt mihi,
Nullam mihi malim, quàm iſtanc, uxorem dari.
A. *Vtrùm ſtultitiâ facere ego hunc an malitiâ*
Dicam, ſcientem, an imprudentem, incertu' ſum.
D. *Quid, ſi animam debet?* ᵠ G. *ager oppoſitu' ſt pignori ob*
Decem minas, inquit. D. *age, age, jam ducat: dabo.*
G. *Ædiculæ item ſunt ob decem alias.* D. *hoi hui,*
Nimiùm eſt. C. *nè clama: petito haſce à me decem.*
G. *Vxori emunda ancillula: tum pluſculâ*
Suppellectile opus eſt, opu' ſumptu ad nuptias,
His rebus pone ſanè, inquit, decem minas.
D. *Sexcentas proin potiùs ſcribito jam mihi dicas:* ʳ
Nil do. imperatus me ille ut etiam irrideat?
C. *Quæſo, ego dabo, quieſce. tu modò filius*
Fac ut illam ducat, nos quam volumus. A. *hei mihi*
Geta, occidiſti me tuis fallaciis.
C. *Meâ cauſſâ ejicitur. me hoc eſt æquom amittere.*
G. *Quantum poteſt,* ˢ *me certiorem, inquit, face,*
Si illam dant. hanc ut mittam, nè incertus ſiem:
Nam illi mihi dotem jam conſtituerunt dare.
C. *Iam accipiat: illis* ᵗ *repudium renuntiet.*
Hanc ducat. D. *quæ quidem illi res vortat malè.*
C. *Opportunè adeò nunc mecum argentum attuli,*
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia:
Id ſumam: uxori, tibi opus eſſe, ᵘ *dixero.*

o Hoc Plauto eſt, *ab aſinis ad boves tranſcendere*: qui iſtius conjunctionis incommoda feſtivè enarrat in *Aulularia*: *Venit hoc mihi in mentem, Megadore, te eſſe hominem divitem, Factioſum; me item eſſe hominem pauperum pauperrimum; Nunc ſi filiam locâſſim meam tibi*, &c. Et neſcio an ad conjunctionis iſtius inæqualitatem meliùs exprimendam, anomalâ verborum conſtructione ſponte Poëta uſus ſit: *ad ditem*, pro, *diti*. cujus tamen alibi quoque repeiuntur exempla; ut in Plauto, *ad herum nuntiare*; & alibi.

p Narrem. & hinc *fabula*, pro vera narratione interdum.

q Græc. Proverb. καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὀφείλει. D.

r Suprà, Act. 1. ſc. 2.

ſ Al. *Quantum potes.* quod idem eſt. id eſt, celerrimè, quamprimum. Vtriuſque exempla in Plauto paſſim.

t Nuptiis ſcil.

u Tibi commodatum eſſe.

ACTUS

ACTUS IV. SCENA IV.

ANTIPHO, GETA.

A. G*Eta.* G. *hem.* A. *quid egiſti?* G. *emunxi argento ſenes.*

A. *Satin' eſt id?* G. *neſcio hercle: tantum juſſu' ſum.* [a]

A. *Eho verbero, aliud mihi reſpondes, ac rogo?*

G. *Quid ergò narras?* A. *quid ego narrem? operâ tua ad*

Reſtim [b] *mihi quidem res rediit planiſſumè.*

Ut te quidem omnes Dii, deaque, ſuperi, inferi

Malis exemplis perdant. hem, ſi quid velis,

Huic mandes, qui te ad ſcopulum è tranquillo inferat. [c]

Quid minùs utile fuit, quàm hoc ulcus tangere, [d]

Aut nominare uxorem? injecta eſt ſpes patri,

Poſſe illam extrudi. cedo, nunc porro Phormio

Dotem ſi accipiet, uxor ducenda eſt domum.

Quid fiet? G. enim *non ducet.* A. *novi: ceterùm*

Cùm argentum repetent, noſtra cauſſa ſcilicet

In nervom potiùs ibit. [e] G. nihil eſt Antipho,

Quin malè narrando poſſit depravarier.

Tu id, quid boni eſt, excerpis. dicis, quod mali eſt.

Audi nunc contrà jam. ſi argentum acceperit,

Ducenda eſt uxor ut aïs. concedo tibi:

Spatium quidem tandem apparandi nuptias,

Vocandi, ſacrificandi [f] *dabitur paululum:*

a Ludit in ambiguitate interrogationis. Dixerat Ant. *Satin' id eſt.* i. e. hoc ſufficit tibi, quod Phædriæ proſpexeris? nulla tibi mei cura? Reſpondet autem Geta quaſi id voluiſſet Antipho, *Satin' eſt id.* i. An tanto argento ſenes emunxiſti, quantum Phædriæ ſatis erit? ideo dicit, An ſatis ſit, neſcio; ſed quantum juſſus ſum providere, tantum me providiſſe ſcio.

b Ad ſuſpendium.

c Alii; *Huic mandes, quod quidem recte curatum velis, Qui te ad ſcopulum,* &c. quæ verba, *quod q. recte curatum v.* gloſſema videntur eſſe priorum illorum, *Si quid velis*; ut merito abſint à melioribus editionibus.

d Vide Eraſm. *Quicquid horum attigerit, ulcus eſt*, Cic.

e Vide ſuprà, Act. 2. ſc. 1. Sunt tamen viri docti, qui ad vincula nexorum (nam qui ſolvendo non erant, vincti creditoribus tradebantur, ut, quod pecunia non poterant, opera ſatisfacerent; & *nexi* vocabantur) reſpici cenſeant; quæ vincula, *nervus* vocant.

f Hoc eſt quod Epictetus Enchirid. c 65. egregiè docet, rem quamque duas habere anſas; alteram φορητὴν, quæ facit ut nihil non tolerabile videatur; alteram ἀφόρητον, qua quicquid accidit præter mentem, fit intolerabile. *Excerpis* autem hic, pro *demis*, aufers; quod non ſine cauſſa notari vult Don. cùm Græci; in hac ipſa re τῷ ἐκλογίζεσθαι planè aliter utantur.

Interea

Interea amici, quod polliciti ſunt, dabunt:
Indè iſte reddet. A. *quam ob rem? aut quid dicet?* G. *rogas?*
Quot res? poſtilla monſtra [g] *evenerunt mihi:*
Introiit in ædes ater alienus canis:
Anguis per impluvium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus:
Haruſpex vetuit ante brumam [h] *aliquid novi*
Negoti incipere; quæ cauſſa eſt juſtiſſima.
Hæc fient. A. *ut modo fiant.* G. *fient: me vide.*
Pater exit. abi, dic, eſſe argentum, Phædria.

g Neque enim nuptiæ ſine ſacrificio: aut ſaltem ſine aliqua precum & votorum ſolemnitate. Ad Act. 4. ſc. 5. *Abi domum, & Deos comprecare, ut uxorem acceſſas.* vide ibi.
h Omina, prodigia, qualia (ut erat illorum ſuperſtitio) quæ mox poſtea recenſentur. i Quòd ante brumam dies decreſcere incipiant. D.

ACTUS IV. SCENA V.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

D. *Quietus* [a] *eſto inquam: ego curabo, nè quid verborum duit.* [b]
Hoc [c] *temere nunquam amittam* [d] *ego à me, quin mihi teſtes adhibeam,*
Cui dem: &, quam ob rem dem, commemorabo. G. *ut cautus eſt, ubi nil opu'ſt.*
C. *Atqui ità opus eſt facto: & matura, dum lubido* [e] *eadem hæc manet.*
Nam ſi altera illa magis inſtabit, forſitan nos reiciat. [f]
G. *Rem ipſam putâſti.* [g] D. *duc me ad eum ergo.* G. *non moror.* C. *ubi hoc egeris,*
Tranſito ad uxorem meam, ut conveniat hanc priùs, quàm hinc abit:
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, nè ſuccenſeat, [h]
Et magis eſſe illum idoneum, qui ipſi ſit familiarior;
Nos noſtro officio nihil egreſſos eſſe; quantum is voluerit,

a Securus.
b Ne verba dent nobis, & argento emungant.
c Argentum.
d Dimittam.
e Voluntas.
f *Nos rejiciat.* mulierem ſcil. quam nos illi deſtinamus.
g Rem acu tetigiſti.
h Ordo: nè ſuccenſeat dare nos eam Ph. nuptum. vel, *Dicat eam dare nos Ph. nuptum: nè ſucc.*

Datum

Datum eſſe dotis. D. *quid, malum, tua id refert?* C. *magni Demipho.*

D. *Non ſat, tuum te officium feciſſe, ſi non id fama approbat?* [i]

C. *Volo ipſius quoque voluntate hoc fieri, nè ſe ejectam putet.*

D. *Idem ego iſtuc facere poſſum.* C. *mulier mulieri magi' congruet.*

D. *Rogabo.* C. *ubi illas ego nunc reperire poſſim, cogito.*

i *Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego ſcio, non probat populus: quæ probat populus, ego neſcio, &c.* & mox, *quis enim placere poteſt populo, cui placeat virtus?* Sen.

Actus V. Scena I.

SOPHRONA, CHREMES.

S. *Quid agam? quem amicum inveniam mihi miſera? aut cui conſilia*
Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam vereor,
Hera [a] *nè ob meum ſuaſum indigna* [b] *injuria afficiatur.*
Ità patrem adoleſcentis facta hæc tolerare audio violenter.

C. *Nam quæ* [c] *hæc eſt anus exanimata, à fratre quæ egreſſa eſt meo?*

S. *Quod ut facerem. me egeſtas impulit; cùm ſcirem infirmas* [d]
Haſce eſſe nuptias: ut id conſulerem, interea vita
Ut in tuto foret. [e] C. *certè adepol, niſi me animus fallit,*
Aut parùm proſpiciunt oculi, meæ nutricem gnatæ video.

S. *Neque ille inveſtigatur:* C. *quid ago?* S. *qui eſt eju' pater.* C. *adeon',*
An maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognoſco? S *quòd ſi eum nunc*
Reperire poſſim [f], *nihil eſt, quod verear.* C. *ea ipſa eſt. conloquar.*

a Phanium ſcil.

b Nè hera indignâ affic. injuriâ. Sed al. edic. etiam Plantin. *indignè*, non, *indignâ*.

c Pro, *Quænam.* ἀναστροφή. figura apta commotis aliquâ re novâ. D.

d Hec. Act. 1. ſc. 2. *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ!*

e Ut vitæ ejus interim proſpicerem, quæ non tuta, quamdiu illa ſola.

f Inveniri poteſt, aut inventus hactenus.

S. *Quis hic loquitur ?* C. Sophrona. S. *& meum nomen nominat ?* C. *ad me reſpice.*

S. *Dii obſecro vos: éſtne hic Stilpho ?* C. *non.* S. *negas ?*

C. *Concede hinc paululum à foribus iſtorſum ſodes, Sophrona.*

Nè me iſtoc poſthac nomine appelláſsis. S. *quid? non is obſecro es ?*

Quem ſemper te eſſe dictitâſti? C. *ſt.* S. *quid has metuis fores ?*

C. *Concluſam hic habeo uxorem ſævam.* [g] *verùm iſtoc me nomine*

Eo perperã olim dixi, nè vos fortè imprudentes foris

Effutiretis, atq; id porrò aliqua uxor mea reſciſceret.

S. *Iſtoc pol nos te hic invenire miſeræ nunquam potuimus.*

C. *Eho dic mihi, quid rei tibi eſt cum familia hac, unde exis ? aut ubi*

Illæ ſunt ? S. *miſeram me !* C. *hem quid eſt ? vivúntne ?* S. *vivit gnata.*

Matrem ipſam ex ægritudine miſeram [h] *mors conſecuta eſt.*

C. *Malè factum.* [i] S. *ego autem, quæ eſſem anus deſerta, egens, ignota,*

Ut potui nuptum virginem locavi huic adoleſcenti,

Harum qui eſt dominus ædium. C. *Antiphonine?*

S. *hem iſti ipſi.* C. *quid?*

Duáſne is uxores habet ? S. *au obſecro, unam ille quidem hanc ſolam.*

C. *Quid illa altera, quæ dicitur cognata ?* S. *hæc ergò eſt.* C. *quid ais ?*

S. *Compoſito* [k] *eſt factum, quo modo hanc amans habere poſſet*

Sine dote. C. *Dii voſtram fidem, quàm ſæpe fortè temere* [l]

Eveniunt, quæ non audeas optare! [m] *offendi adveniens,* [n] *(filiam.*

Quicum volebam, atque ut volebam, conlocatam

Quod

g Illaturus *ſævam*, benè *concluſam* prætulit: ut ſi diceret, *fe. am.* Don. quæ eò ſpectant, quia feræ *caveis* concludi ſolitæ.

h Quòd te non inveniret fil. natæ aut ſibi metuens.

i Vetus formula, pro, valdè doleo.

k Conſultò, de induſtria.

l Ἀπροσδοκήτως.

m Quæ non auſis tibi promittere: & quæ vota ipſa (niſi Inf. na) ſuperent. Hinc illud Græc. prov. Ταὐτόματον ἡμῶν κάλλιον βουλεύεται.

n Παραγενόμενος: poſtquam adveni.

Quod nos ambo opere maxumo, dabamus operam, ut fieret,
Sine noſtra cura maxuma ſua cura hac ſola fecit.
S. *Nunc quid facto eſt opus, vide. pater adoleſcentis venit,*
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre aiunt. C. *nihil pericli eſt.*
Sed per Deos atque homines, meam eſſe hanc, cave reſciſcat quiſquam.
S. *Nemo ex me ſcibit.* C. *ſequere me: intus cætera audies.*

ACTUS V. SCENA II.

DEMIPHO, GETA.

D. *Nos noſtrapte culpâ facimus, ut malis expediat eſſe,*
Dum nimiùm dici nos bonos ſtudemus & benignos.
Ità fugias, nè præter caſam, [a] *aiunt. nónne id ſatìs, erat,*
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum eſt ultro objectum,
Ut ſit qui vivat, dum aliud aliquid flagitii confi(ciat.
G. *Planiſſumè.* D. *hìs nunc præmium eſt, qui recta prava faciunt.* [b]
G. *Veriſſimè.* D. *ut ſtultiſſimè quidem illi rem geſſerimus.* [c]
G. *Modò ut hoc conſilio poſſiet diſcedi, ut iſtam ducat.* [d]
D. *Etiámne id dubium eſt?* G. *haud ſcio hercle, ut homo eſt,* [e] *an mutet animum.*
D. *Hem, mutet autem?* G. *neſcio: verùm, ſi fortè, dico.*
D. *Ità faciam, ut frater cenſuit; uxorem ejus huc adducam,*

a Nè ſit tam præceps fuga, ut propriam domum, ubi tutiſſimum tibi (à latronibus putà, vel feris perſequentibus) præſidium, prætereas. Nam qui id agunt, ut totis viribus fugiant, curſum cùm volunt, & deberent, non poſſunt inhibere. unde ſæpè in periculum incidunt. Varro quoque in eandem ſententiam, *Longe fugit, qui ſuos fugit.*
b Candida de nigris, & de candentibus atra. *c* Illi profuerimus. hanc illi operam navaverimus. *d* Saltem ut hic operæ noſtræ eventus ſit, ut illam tandem ducat. *e* Qui tali ſit ingenio: perfidus, inconſtans, levis. quanquam etiam in genere, Homo, ἐυμετάβολον ζῶον, ut olim rectè Plato.

Cum iſta ut loquatur. tu abi Geta: prænuntia hanc venturam.

G. *Argentum inventum eſt Phædriæ: de jurgio ſiletur:*

Proviſum eſt, nè in præſentia hæc hinc abeat: quid nunc porrò?

Quid fiet? in eodem luto hæſitas: verſuram ſolves [f]

Geta: præſens quod fuerat malum, in diem abiit: plagæ creſcunt,

Niſi proſpicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,

Nequid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

f Aſſentior illis, qui *vorſurâ*, non *verſuram* ſcriptum putant à Terentio. Aliud autem eſt *verſuram facere*; aliud, *verſurâ ſolvere*. *verſuram facere* dicebantur, (ut ex pluribus Ciceronis locis apertiſſime docuit Giſanius:) qui ſub fœnore mutuabantur: at *verſurâ ſolvere*, qui vetus nomen, ſive debitum, novo debito contracto ſolvebant. Aït igitur hic Geta, ſoluturum ſecum fœnore, quod ex morâ ſupplicii lucri fecerit.

Actus V. Scena III.

DEMIPHO. NAVSISTRATA. CHREMES.

D. *Agedum, ut ſoles Nauſiſtrata, fac illa ut placetur nobis*

Ut ſuâ voluntate id, quod eſt faciendum, faciat. N. *faciam.*

D. *Pariter nunc opera me adjuves, ac dudum re* [a] *opitulata es.*

N. *Factum volo:* [b] *ac pol queo minus viri culpa. quàm me dignum eſt.*

D *Quid autem?* N. *quia pol mei patris bene parta indiligenter*

Tutatur: nam ex his prædiis talenta argenti bina

Capiebat ſtatim. [c] *hem, vir viro quid præſtat.* [d] D. *bina quæſo?*

N. *Ac rebus vilioribus multò, tamen talenta bina.* D. [e] *hui!*

N. *Quid hæc videntur?* D. *ſcilicet.* [e] N. *virum me natam vellem:*

a Pecuniâ mutuâ. Act. 3. ſc. 3.
b Libenter de te bene merear: tibi gratificer.
c Conſtanter; ſingulis annis.
d Eun. Act 2. ſc. 2. *Homini homo quid præſtat? ſtulto intelligens Quid intereſt.*
e Obſcurè & negligenter annuentis, ut qui Nauſiſtratæ ſermone non delectaretur.

Ego oſtenderem. D. *certè ſcio.* [f] N. *quo pacto.* D. *parce ſodes,* [f]
Ut poſſis cum illa; nè te adoleſcens mulier defatiget.
N. *Faciam, ut jubes: ſed meum virum abs te exire video.* C. *hem Demipho,*
Iam illi datum eſt argentum? D. *curavi illico.* C. *nollem dotum.*
Hei, video uxorem: penè plùs quàm ſat erat [g] D. *cur nolles Chreme?*
C. *Iam rectè.* D. *quid tu? ecquid locutus cum iſta es, quamobrem hanc ducimus?*
C. *Tranſegi.* D. *quid aït tandem?* C. *adduci non poteſt* D. *quid non poteſt?*
C. *Quia uterque utrique eſt cordi.* D. *quid iſtuc noſtrâ?* C. *magni. præter hæc,*
Cognatam comperi eſſe nobis. D. *quid? deliras?* C. *ſic erit:*
Non temere dico: redi mecum in memoriam. [h] D. *ſatine ſanus es?*
N. *Au, obſecro vide, nè in cognatam pecces.* D. *non eſt.* C. *nè nega:*
Patris' nomen aliud dictum eſt: hoc tu errâſti. D. *non nôrat patrem?*
C. *Nôrat.* D. *cur aliud dixit?* C. *nunquam hodie concedes mihi, neque*
Intelliges? D *ſi tu nîl narras.* C. *perdis.* [k] N. *miror quid hoc ſiet.*
D *Equidem hercle neſcio.* C. *vin' ſcire? at ità me ſervet Iupiter*
Ut propior illi, quàm ego ſum, ac tu, nemo eſt homo. D. *Dii voſtram fidem!*
Eamus ad ipſam unà omnes nos: aut ſcire, aut neſcire hoc volo. [l] C. *ah.*

f i. e. minimè dubito. & hæc placidè interponit, ut Nauſiſtrata ſermonem, (quæ jam vocem altius tollere, & iram ſuſcitare incipiebat: *Ego oſtenderem quo pacto*: inquiens.) interciperet, ac ſiſteret. Quo etiam ſpectant ut ſequentia. *Parce ſodes*, &c: i. e. parce tibi, ut præeſſe poſſis illi juniori, ſi fortè opus: &c. *g* Dictum ſcil. vel, locutus ſum. Intempeſtiva enim argenti mentio, coram uxore, quam non viderat. *h* Chremes ſtudet ità loqui, ut à Demiphone poſſit intelligi, (quo ſpectant illa, *redi mecum in memoriam*, ad ea quæ dudum de amicâ in Lemno, & filiâ ex eâ ſuſceptâ narraverat, tacitè provocantia) & tamen ab uxore non intelligatur. Sed tardior Demipho, & nihil ſuſpicans tale, importunitate ſuâ & intempeſtivâ curioſitate valde ei moleſtus eſt. *i* Indè error tuus. *k* Enecas. ſed alii, *pergis*. *l* Certum eſt nihil, non experiri, nè dubius animi pendeam.

D. *Quid eſt? C. itáne parùm mihi fidem eſſe apud te? D. vín' me credere?*

[m] Nihil ultrà hac de re quærere?

Vín' ſatis quæſitum mihi iſtuc [m] *eſſe? agè, fiat. quid illa filia*

Amici noſtri, quid futurum eſt? C. rectè. D. hanc igitur mittimus?

C. *Quidni?* D. *illa maneat?* C. *ſic.* D. *ire igitur tibi licet Nauſiſtrata.*

N. *Sic pol commodius eſſe in omnes arbitror, quàm ut cœperas,*

[n] Phanium.

Manere hanc [n]*: nam perliberalis viſa eſt, cùm vidi, mihi.*

D. *Quid iſtuc negotii eſt?* C. *jámne operuit oſtium?* D. *jam.* C. *ô Iupiter.*

Dii nos reſpiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio. D. *hem,*

Quo pacto id potuit? C. *non ſatis tutus eſt ad narrandum hic locus.*

D. *At tu intrò abi. heus, nè filii noſtri quidem hæc reſciſcant volò.*

ACTUS V. SCENA IV.

ANTIPHO.

[a] i. a. patrueli: ſecundum idiotiſmum Hebraïcum. *frater patruelis*, Plauto.

[b] Quantæ prudentiæ & felicitatis!

[*] Cùm aliquid intervenit, quod voluptatibus adverſetur, facili negotio poſſis occurrere, & amoliri.

A. *Lætu' ſum, ut ut mea res ſeſe habent, fratri* [a] *obtigiſſe quid volt.*

Quàm ſcitum eſt, [b] *ejuſmodi parare in animo cupiditates,*

Quas, cùm res adverſæ fient, paulo mederi poſſis. [*]

Hic ſimul argentum repperit, cura ſeſe expedivit:

Ego nullo poſſum remedio me evolvere ex his turbis,

Quin, ſi hoc celetur, in metu; ſin pateſit, in probro ſim.

Neque me domum nunc reciperem, ni mihi eſſet ſpes oſtenſa

Hujuſce habendæ. ſed ubinam Getam invenire (poſſum, ut Rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat?

ACTUS V. SCENA V.

PHORMIO, ANTIPHO.

ARgentum accepi, tradidi lenoni: abduxi mulierem:
Curavi, propriâ [a] *eâ Phadria ut poteretur: nam emiſſa eſt manu.* [b]
Nunc una mihi res etiam reſtat, qua eſt conficiunda, otium
A ſenibus ad potandum ut habeam. nam aliquot hos ſumam dies. [c]
A. *Sed Phormio eſt. quid aïs?* P. *quid?* A. *quidnam nunc facturus Phadria?*
Quo pacto ſatietatem amoris aït ſe velle ſumere?
P. *Viciſſim parteis tuas acturus eſt.* A. *quas?* [d] P. *ut fugitet patrem:*
Te ſuam rogavit rurſum ut ageres cauſſam, ut pro ſe diceres:
Nam potaturus eſt apud me: ego me ire ſenibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, dudum quam dixit Geta;
Nè, cùm hic non videant me, conficere [e] *credant argentum ſuum.*
Sed oſtium concrepuit [f] *abs te.* [g] A. *vide, quis egreditur.* P. *Geta eſt.*

a Non uſurariâ, ut Plautus loquitur, aut temporariâ; ſed ſtabili, perpetua.
b Ut jam alienari non poſſit ampliùs, tota ſui juris.
c Ad hilaritatem ſcil. Ad. Act. 2. ſc. 4. *Ita quæſo quando hoc bene ſucceſſit, hilarem hunc ſumamus diem.* Plaut. *Hunc diem ſumpſimus hilariter.* Hinc *ſumptus*. Ad. Act. 3. ſc. 4. pro expenſis in convivia & compotationes. *Dedit præterea in ſumptum dimidium minæ*
d Inſerta hic interrogatio, obſcuram facit orationem. videtur enim Phormio roganti Antiphoni, quas? (meas partes: ſcil.) reſpondere; nec tamen reſpondet. Non enim *fugites*, ſed *fugitet* dicit. nec ere partes Antiphonis. Non igitur Antiphoni τὸ *quas* interſerenti reſpondet hic Phormio, ſed (ut aliàs ſæpè in his fabulis) continuâ oratione, *Viciſſim*, inquit, *p. t. actum eſt Ph. ut fugitet patrem*, &c. Alio tempore tuas p. āget Phæ. Nunc viciſſim has ſuas tibi commendat, ut fugiat patr. & cauſſam abſentis ſuſcipias. Niſi ſit illud *quas* ità ſupplendum, ut, cùm ex verbis Phormionis, *viciſſim* &c. aliquid ſe rogandum intelligeret, promptam voluntatem teſtaturus, Phormionem prævenire voluerit: q. d. quas verò partes Phædriæ mihi narras, & commendas? atque ità appoſita fuerit Phorm. reſponſio. Cæterum, Plantin. ed. non ut hìc, ſed, *Tu ſuas rog. rurſum ut ageres: cauſſam ut pro ſe diceres.* Ità & aliæ pleræque, niſi quòd illæ *Te ſuam* non, *Tu ſuam*. Ego Plantinianam libenter ſequar, & veriorem puto. *e* *Conficere argentum*, quid propriè, vide Act. 1. ſc. 1. Hic planè contrariâ notione, pro, *dilapidare*, ut mox & fortaſſe ex ambiguitate captatus jocus. *f* Vide Ad. Act. 2. ſc. 3. *g* Oſtium domûs tuæ: ubi tu habitas. ut Andr. Act. 3. ſc. 1. *crepuit à Glycerio oſtium.*

 ACTUS

ACTUS V. SCENA VI.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

G. [a] O *Fortuna, ô fors fortuna, quantis commoditatibus,*
Quàm ſubito meo hero Antiphoni ope veſtra hunc onerâſtis diem? [b]
A. *Quidnam hic ſibi volt?* G. *noſque amicos ejus exonerâſtis metu?*
Sed ego nunc mihi ceſſo, [c] *qui non humerum hunc onero pallio:*
Atque hominem propero invenire, ut hæc, quæ contigerint, ſciat?
A. *Nam tu intelligis, hic quid narret?* G. *num tu?* A. *nil.* P. *tantundem ego.*
G. *Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc ſunt.* A. *heus Geta!* G. *hem tibi.*
Num mirum, aut novum eſt revocari, curſum cùm inſtitueris? [d] A. *Geta.*
G. *Pergis hercle, nunquam tu odio* [e] *tuo me vinces.* A. *non manes?*
G. *Vapulabis.* [f] *curialis vernula eſt,* [g] *qui me* (vocat.
A. *Id tibi quidem jam fiet,* [h] *niſi reſiſtis,* [i] *verbero.*
G. *Familiariorem oportet eſſe hunc, qui minitat* [k] *malum:*
Sed iſne eſt, quem quæro, an non? ipſus eſt. P. *congredere actutum.* A. *quid eſt?*
G. *O omnium, quantum eſt, qui vivunt hominum homo ornatiſſime!* (tipho.
Nam ſine controverſia à Diis ſolus diligere [l] *An-*
A. *Ità velim. ſed qui iſtuc credam ità eſſe, mihi dici velim.*
G. *Satin' eſt, ſi te delibutum gaudio* [m] *reddo?* A. *enicas.*
P. *Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedò.* G *oh,*

[a] *Fortuna,* incerta res, *fors fortuna,* eventus fortunæ bonus. culta ab iis qui ſine arte aliqua vivunt. Don.
[b] *Ità hic me amœnitate amœnâ amœnus onerat dies.* Plaut.
[c] *Sed ego ceſſo hunc Ægionem onerare lætitiâ Senem.* ibid.
[d] Tanti non eſt, ut illum morer, qui me revocat, quiſquis eſt, cum nihil uſitatius, quàm ut feſtinans in via revocetur.
[e] Importunitate tua.
[f] Alii, *vapula.* i. e. οἰμώζειν κλάειν μακρὰν σιχιλιύω.
[g] Publicus curiæ ſervus, qui tam imperioſus eſt.
[h] Quod verbis aliis minitaris, tibi ſeriò fiat; *vapulabis.*
[i] Stas. manes.
[k] Al. *minitatur*, quod uſitatius.
[l] Cui tanta felicitas contigerit.
[m] Ad animum tranſtulit, quod eſt corporis. Nā *delibutus* unctus dicitur. D.

Tes quoque hìc aderas Phormio? P. *aderam. ſed ceſſas?* G. *accipe, hem.*

Ut modò argentum dedimus tibi apud forum, rectà domum

Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.

A. *Quamobrem?* G. *omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem eſt, Antipho.*

Ubi in gynaceum [n] *ire occipio, puer ad me occurrit Mida;*

Pone apprehendit pallio, reſupinat: reſpicio: rogo,

Quamobrem retineat me: aït eſſe vetitum intrò ad heram accedere:

Sophrona modò fratrem huc, inquit, ſenis introduxit Chremem,

Eumque nunc eſſe intùs cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores

Suſpenſo gradu placidè ire perrexi: acceſſi: aſtiti:

Animam [o] *compreſſi: aurem admovi, ità animum cœpi attendere,*

Hoc modo ſermonem captans. A. *euge Geta.* G. *hìc pulcerrimum*

Facinus [p] *audivi: itaque penè hercle exclamavi gaudio:* [q]

P. *Quod?* G. *quodnam arbitrare?* A. *neſcio.* G. *atqui mirificiſſimum:*

Patruus tuus eſt pater inventus Phanio uxori tuæ.

A. *hem,*

Quid ais? G. *cum eju' olim conſuevit matre in Lemno clanculum.*

P. *Somnium: utin' hæc ignoraret ſuum patrem?*

G. *aliquid credito,*

n Quod aliter etiam γυναικωνῖτις, dicebatur: de quo, puriſſimæ Latinit. auctor. Corn. Nepos, (qui vulgò Æmilius Probus:) ſic ſcribit: *Quem Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate verſatur? quod multò fit aliter in Græcia, nam neque in convivium adhibetur, niſi propinquorum: neque ſedet, niſi in interiore parte ædium, quæ Gynæconitis appellatur: quò nemo accedit, niſi propinquâ cognatione conjunctus.*

o Spiritum continui, ut melius audirem. *p* Rem verbis ornat, ex gaudii vehementia. *q* Tale quid Xenophanto accidiſſe memorat Ariſtoteles, ubi aït, Οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσι:) riſum temere compreſſum, in effuſiorem riſum; ſine cachinnum interdum, erumpere.

Phormio, eſſe cauſſa. ſed me cenſen' potuiſſe omnia

Intelligere extra oſtium, intus quæ inter ſeſe ipſi egerint? [r]

P. *Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam* [ſ] G. *imò etiam dabo,*

Quò magi' credas. patruus interea indè huc egreditur foras:

Haud multò pòſt cum patre idem recipit ſe intrò denuo:

Ait uterque tibi poteſtatem ejus habendæ ſe dare:

Denique ego ſum miſſus, te ut requirerem, atque adducerem.

A. *Hem, quin ergò? rape me: ceſſas?* G. *fecero.* A. *ô mi Phormio*

Vale. P. *vale Antipho. bene, ità me Dii ament, factum & gaudeo.* [t]

Tantam fortunam de improviſo eſſe his datam?

Summa eludendi occaſio eſt mihi nunc ſenes.

Et Phædriæ curam adimere argentariam,

Nè cuiquam ſuorum æqualium ſupplex [u] *ſiet:*

Nam idem hoc argentum ità ut datum eſt ingratiis, [x]

His datum erit [y]*: hoc quî cogam* [z] *re ipſa repperi.*

Nunc geſtus mihi voltuſque eſt capiundus novus.

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:

Indè hiſce oſtendam me, ubi erunt egreſſi foras.

Quò me aſſimulâram ire ad mercatum; [a] *non eo.* [b]

r Dixerint. locuti ſint.

ſ Audivi qui ita fabularentur, ſive narrarent. V. Supra Act.4.ſc.3.

t *Tò gaudeo* ad ſequentia pertinere puto, eum quòd, præceſſit *benè factum*, (vide ſupra, Act. 5. ſc. 1.) ſufficiat: atque ità tollenda erit interrogationis nota.

u Non neceſſe erit illi mutuari ab amicis & æqualibus. ſuprà, Act. 3. ſc. 3. *quod ſi hic pote fuiſſet nunc exorarier Triduum hoc, promiſſum fuerat.*

x A ſe. [illegible]us ſive juſtè (nam de uxore ducendâ, res erat fictitia; & illâ nunc agnitâ, nullus color ſupereſt) cauſſa per fraudem extortum. y In uſum horum cedet. z Heaut. Act. 1. ſc. 1. *quaſi talenta ad quindecim coëgi.* a Act. 5. ſc. 5. *Ego me ire ſenibus Sunium dicam ad mercatum.* b Non iturum me, mutata ſententia, dicam.

ACTUS V. SCENA VII.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

D. *Diis magnas meritò gratias habeo, atque ago,*
Quando evenere hæc nobis frater proſpere.
Quantum poteſt [a]*; nunc conveniendus Phormio eſt,*
Priuſquam dilapidat [b] *noſtras triginta minas,*
Ut auferamus. P. *Demiphonem, ſi domi eſt,*
Viſam: ut quod. D. *at nos ad te ibamus Phormio.*
P. *De eadem hac fortaſſe cauſſa.* D. *ità hercle.* P. *credidi.*
Quid ad me ibatis? ridiculum: an veremini,
Nè non id facerem, quod recepiſſem ſemel?
Heus, quanta quanta hæc mea paupertas eſt, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mi eſſet fides. [c]
C. *Eſtne ea ità, ut dixi, liberalis* [d]? D. *oppidò.*
P. *Itaque ad vos venio nuntiatum, Demipho,*
Paratum me eſſe: ubi voltis, uxorem date.
Nam omneis poſthabui mihi res, ità uti par fuit,
Poſtquam, tantopere id vos velle, animum advorteram.
D. *At hic dehortatus eſt me, ne illam tibi darem:*
Nam qui rumor erit populi, inquit, ſi id feceris?
Olim cum honeſtè potuit, tum non eſt data:
Nunc viduam [e] *extrudi, turpe eſt: ferme eadem omnia,*
Quæ tute dudum coram me incuſaveras. [f]
P. *Satis ſuperbe inluditis me.* D. *qui?* P. *rogas?*
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.

a Suprà, Act. 4. ſc. 3.
b Suprà, Act. 5. ſc. 5.

c *Haud magnâ in re, ſed fidei plenus.* Cic.
d Phanium ſcil. And. Act. 1. ſc. 1. *formâ præter cæteras honeſtâ & liberali.* & ita paſſim: Hæc autem inter ſenes, dum in via, ſubmiſſiore voce.
e Ut apud Plautum ſæpe, de muliere, quæ *extra eſt matrimonio*, ut in Mercatore loquitur, ubi Syra anus, *Ecaſtor faxim ſi itidem plectantur viri, ut illæ exiguntur, quæ in ſe culpam commerent, Plures viri ſint vidui, quàm nunc mulieres.* f Objeceras.

Nam quo redibo ore ad eam, quam contempſerim?

C. *Tum autem Antiphonem video ab ſeſe amittere*

Invitum eam, eam inque.[g] D. *tum autem video filium*

Invitum ſanè minorem ab ſe amittere.

Sed tranſi ſodes ad forum, atque illud mihi

Argentum jube rurſum reſcribi[h] *Phormio.*

P. *Quodne ego perſcripſi porrò illis, quibu' debui?*

D. *Quid igitur fiet?* P. *ſi vis mihi uxorem dare,*

Quam deſpondiſti, ducam: ſin eſt, ut velis

Manere apud te illam, hic dos maneat, Demipho;

Nam non eſt æquom me propter vos decipi;

Cùm ego veſtri honoris cauſſâ[i] *repudium alteræ*

Remiſerim, quæ tantundem dotis dabat.

D. *I in malam rem hinc cum iſtac magnificentia*[k]

Fugitive.[l] *etiam nunc credis te ignorarier,*

Aut tua facta adeò[m]*?* P. *irritor.* D. *tune hanc duceres,*

Si tibi data eſſet? P. *fac periclum.* D. *ut filius*

Cum illa habitet apud te, hoc voſtrum conſilium fuit.

P. *Quæſo, quid narras?* D. *quin tu mihi argentum cedo.*

P. *Imò verò uxorem tu cedo.* D. *in jus ambula.*[n]

P. *In jus? enimvero ſi porrò eſſe odioſi pergitis.*

D. *Quid facies?* P. *egone? vos me indotatis modò*[o]

Patrocinari fortaſſe arbitramini:

g Submiſſa voce Chremes hoc illi ſuggerit, quod ille mox eloquitur.

h Reddi, renumerari: quia negotia pecuniaria ut plurimùm veteres apud menſarios per *ſcripturam* tranſigebant: unde etiam additur chirographis, (ut hic Don.) *Domo ex arcâ ſuâ*: vel, *ex menſæ Scripturâ*. Hinc etiam *ſcribere*, pro, ſolvere: vel tradere.

i i e. Veſtro honori conſulens. vel, pro eo quo vos proſequar honore: veſtri reverentiâ.

k Quia dixerat, *veſtri honoris cauſſâ*: qui magnificus prætentus.

l Furcifer.

m Omnia enim jam, agnita Phanio, ſenibus innotuerant.

n Ad judicem eamus: D. & ità apud Plaut. ſæpius.

o Ut Phanio.

Etiam

Etiam dotatis [p] *ſoleo.* C. *quid id noſtra?* P. *nihil.*
Hic quandam nôram, cujus vir uxorem. C. *hem.* D. *quid eſt?*
P. *Lemni habuit aliam.* C. *nullus ſum.* P. *ex qua filiam*
Suſcepit: & eam clam educit. [q] C. *ſepultu' ſum.* [r]
P. *Hæc adeò ego illi jam denarrabo.* C. *obſecro,*
Ne facias. P. *oh, tun' is eras?* D. *ut ludos facit.* [ſ]
C. *Miſſum te facimus.* P. *fabulæ.* C. *quid vis tibi?*
Argentum quod habes, condonamus te. [t] P. *audio:*
Quid vos, malum, ergò me ſic ludificamini
Inepti veſtra puerili ſententia?
Nolo, volo: volo, nolo rurſum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum eſt: quod modò erat ratum, irritum eſt. [u]
C. *Quo pacto, aut unde hæc hic reſcivit?* D. *neſcio,*
Niſi, me dixiſſe nemini, id certò ſcio.
C. *Monſtri, ita me Dii ament, ſimile.* P. *injeci ſcrupulum.* [x] D. *hem,*
Hiccine ut à nobis hoc tantum argenti [y] *auferat,*
Tam aperte irridens? emori hercle ſatius eſt.
Animo virili præſentique ut ſis, para.
Vides tuum peccatum eſſe elatum foras,
Neque jam id celare poſſe te uxorem tuam:
Nunc quod ipſa ex aliis auditura ſit, Chreme,
Id noſmet indicare placabilius eſt, [z]
Tum hunc impuratum [a] *poterimus noſtro modo* [b]

[p] Qualis Nauſiſtrata, Chremetis uxor.

[q] Itâ alibi, non ſemel, pro *educat.*

[r] Multi conclamatæ ſpei, ad vitam revocati ſunt: ſed ſepultis nulla ſpes reliqua.

[ſ] Ludit: irridet. ſubaudi, nos. ut apud Plaut. *Exploratorem hunc faciamus ludos ſuppoſititium, Denicum [?] adeo ipſus ſeſe ludos fieri ſenſerit:* alibique quanquam etiam *nobis,* poſſimus: ut idem Plaut. *Nec pol ego Nemeæ credo, neque ego Olympiæ, Neque uſquam ludos tam feſtivos fieri, quam hic intus fiunt ludi ludificabiles, Seni noſtro, & noſtro Ol. villico.* & Ter. And Act. 3. ſc. 1. *quos mihi ludos redderet.*

[t] Eun. prol. *Habeo alia multa quæ nunc condonabitur.* vide ibi.

[u] Plaut. Aulul. *At ſcio quo nos pacto ſolcatis perplexabilius [?]: Pactum, non pactum eſt: non pactum, pactum eſt; quod nobis libet.*

[x] Ad. Act. 2. ſc. 2. *injeci ſcrupulum [?] homini.* Vide An. Act. 5. ſc. 4.

[y] Vtapud Cic. *hoc tantum domeſtici mali.*

[z] Ad placandam uxorem utilius, conducibilius.

[a] Impurum.

[b] Noſtro arbiuio.

Vlciſti. P. *at at, niſi mihi proſpicio, hæreo :* [c]
Hi gladiatorio animo [d] *ad me affectant viam.* [e]
C. *At vereor, ut* [f] *placari poſſit.* D. *bono animo eſt*
Ego redigam vos in gratiam: hoc fretus Chreme,
Cum [g] *è medio exceſſit,* [h] *unde hæc ſuſcepta eſt tibi.*
P. *Itane mecum agitis? ſatis aſtute aggredimini:*
Non hercle ex re iſtius me inſtigâſti, Demipho.
Aïn tu, ubi quæ libitum fuerit peregre [i] *feceris,*
Neque hujus ſis veritus [k] *fœminæ primariæ,*
Novo modo ei quin faceres contumeliam; [k]
Venias mihi precibus lautum peccatum tuum?
Hiſce ego illam dictis ità tibi incenſam dabo,
Vt ne reſtinguas, lacrumis ſi exſtillaveris. [l]
D. *Malùm, quod iſti Dii, Deæque omnes duint.* [m]
Tantáne affectum hominem quenquam eſſe audacia?
Non hoc publicitus [n] *ſcelus hinc deportarier*
In ſolas [o] *terras?* C. *in id redactus ſum loci,*
Vt neſciam prorſus, quid agam cum illo. D. *ego ſcio*
In jus eamus. P. *in jus! huc, ſi quid lubet.* [p]
D. *Aſſequere, ac retine, dum huc ego ſervos evoco.*
C. *Enim ſolu' nequeo: accurre huc.* P. *una injuria eſt* [q]
Tecum. C. *lege agito ergo.* P. *altera eſt tecum Chreme.*
D. *Rape hunc.* P. *itáne agitis? enimvero voce eſt opus.*

c Ægrè poſtea expediam.
d Infeſto, pernicioſo, ſanguinolento: ſumpta à gladiatoribus metaphora, quibus aut occidere aut occidi dicta lex eſt. Longè alia mente Philoſophi veteres æquanimitatem & patientiam erga adverſarios athletarum nobis commendant exemplo, quos quamvis infeſtis armis, nón tamen & animis congredi teſtantur. Videatur Anton. Imper. *De ſe ipſo*, & quæ nos ibi.
e Rectà tendunt. Plaut. *Scio quam rem agat, ut me deponat vino, eam affectat viam.* Virg. *Viamque affectat Olympo.*
f Nè non. D. g Quia. h Obiit. i Peregrinans in Lemno. k Verens: reverens fueris. niſi cum Palmerio, *Neque hujus ſis veritus* (i. e. nihil veritus ſis, floccifeceris:) *Quin fœm. primariæ cont. feceres.* ut τὸ, *ei*, redundet: ut alibi ſæpe. l Totum corpus in lacrymas converſum fuerit, ex toto corpore ſtillaveris. D. m *Malum*, in magna ira, aut indignatione, uſitatiſſima interjectio. ut ſuprà, 4.5. *Quid tua, malum, id refert?* Hanc igitur vocem (quæ vox alioquin infauſta eſt:) cùm juſta Demiphoni hic expreſſiſſet indignatio; ominis diritatem (ità enim illi de talibus verbis judicabant;) ſtatim à ſe deprecatur, & Phormioni imprecatur dum addit, *quod iſti*, &c. vide ſuprà, Act. 3. ſc. 2. *nè quid ſuo ſuat capiti.* & Hec. Act. 3. ſc. 1. n Publica cura atque conſilio, ut quod interſit publici ex hominum conſpectu longiſſimè ſubmoveri. o Deſertas & ſolitarias. Cic. *D. portentum in ultimas terras exportandum.* p Apparet Phormionem niti ad domum Chremetis; ſenes verò ad forum conari trahere, Don. q Actio injuriarum ex lege. D.

Nauſi-

Nauſiſtrata, exi. C. *os opprime.* D. *impurum vide,*
Quantum valet. P. *Nauſiſtrata, inquam.* C. *non taces?*
P. *Taceam?* D. *niſi ſequitur, pugnos in ventem* [r] *ingere.*
Vel oculum exclude. [ſ] P. *eſt ubi vos ulciſcar probe.*

r Ventriculum, (qui vulgo ſtomachus) ut eo crebris ictibus percuſſo vox & vires Phormioni ad tempus deficerent, vel, *venter*, i. e. ventris mancipium: helluo, gurges. ut ad Tit. 1. in Epimenidis verſu, à Sancto Paulo citato, Cretenſes appellantur γαστέρες ἀργαὶ *ventres otioſi.* ſ Alii, *exſculpe.*

Actus V. Scena VIII.

NAUSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

N. QVi *nominat me?* C. *hem!* N. *quid iſtuc turba eſt obſecro*
Mi vir? P. *hem quid nunc obticuiſti?* N. *quis hic homo eſt?*
Non mihi reſpondes? P. *hiccine ut tibi reſpondeat?*
Qui hercle, ubi ſit, neſcit. [a] C. *cave iſti quidquam creduas.*
P. *Abi tange. ſi non totus friget, me enica.*
C. *Nihil eſt.* N. *quid ergo eſt? qui iſtic narrat?* P. *jam ſcies:* (*ſecro*
Auſculta. C. *pergin' credere* [b]? N. *quid ego ob-*
Huic credam, qui nihil dixit? P. *delirat miſer*
Timore. N. *non pol temere* [c] *eſt, quod tu tam times.*
C. *Egon' timeo?* P. *rectè ſanè. quando nihil times*
Et hoc nihil eſt, quod dico ego, tu narra. D. *ſcelus!*
Tibi narret? P. *eho tu: factum eſt abs te ſedulo* [d]
Pro fratre. N. *mi vir, non mihi narras?* C. *at.* N. *quid at?*
C. *Non opus eſt dicto.* P. *tibi quidem: at ſcito huic opus eſt.*

a Præ terrore ſcil. & conſternatione mentis. Plaut. *Equidem quâ eam aut ubi ſim, aut qui ſim, Nequeo cum animo certum inveſtigare.* At ſenſu philoſophico, de pleriſque id non minùs verè dicas hominibus, ut egregiè docet ſapientiſſimus Imperator, *De ſeipſo.* b Iam antea dixerat, *cave iſti quidquam creduas:* (i. credas.) hic iterum alieno loco ingerit; & expoſtulat eum uxore, quaſi jam pronuntiata ſententia, quæ tamen nihil adhuc audiverat. planè ut illi, qui metu mortis imminentis, mortem ſibi conſciſcunt. Meticuloſum hominem, ſed & vim conſcientiæ iſta pulcrè exhibent. c Sine cauſſa. d Benè de fratre tuo meruiſti, me irritando.

In

In Lemno. C. *hem quid ais?* D. *non taces?* P. *clam te.* C *hei mihi.*
P. *Vxorem duxit.* N. *mi homo, Dii melius duint.*
P. *Sic factum eſt.* N. *perii miſera.* P. *& indè filiam*
Suſcepit jam unam, dum tu dormis. C. *quid agimus?* [e]
N. *Pro Dii immortales, facinus indignum, & miſerum!*
P. *Hoc actum eſt.* N. *an quidquam hodie eſt factum indignius*
Qui mî, [f] *ubi ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes.* [g]
Demipho, te appello. nam me cum hoc ipſo diſtadet loqui.
Haccine [h] *erant itiones crebræ, & manſiones diutinæ*
Lemni? haccine erat, quæ noſtros fructus minuebat vilitas? [i]
D. *Ego Nauſiſtrata eſſe in hac re culpam meritum non nego,*
Sed eam quin ſit ignoſcenda. [k] P. verba fiunt mortuo. [l]
D. *Nam neque negligentiâ tuâ, neque odio id fecit tuo.* [m]
Vinolentus ferè abhinc annos quindecim mulierculam
Eam compreſſit unde hæc nata eſt, neque poſtilla unquam attigit.
Ea mortem obiit: è medio abiit [n] *: qui fuit in re hac ſcrupulus.*
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua ſunt, æquo animo hoc feras.
N. *Quid ego æquo animo? cupio miſera in hac re jam defungier.* [o]

e Metu ſtupentis verba hæc, & de fugâ cogitantis. *f* Oratio imperfecta, iratæ ac ſtomachanti conveniens. q. d. an quicquam hoc meo viro, aliiſque ſimilibus (vel, hoc hominum genere) indignius, qui &c. τὸ, *mi* redundat; ut alibi ſæpe, & elegantiæ causâ incertum eſt. Heaut. *Is mihi ubi adbibit plus paulò, ſua quæ narrat facinora.* *g* Plaut. *Ain tu, apud amicum munus adoleſcentuli fungare? uxori excuſes te, & dices ſenem?* *h* Si hæc vera lectio, tum fuerit enallage generis; neutrius, pro fœminino. ſed magis probem, quod in Plantin. aliiſque reperitur, *Hæcine.* *i* Suprà, Act. ſc. 3. *nam ex his prædiis*, & quæ ibi ſequuntur. *k* Quis, qui ſit paulò æquior, dubitet ſcil. vel tale quid. Al. ed. *Sed eam quæ ſit ignoſcenda*: in eandem ſententiam. *l* Fruſtrà hæc verborum, (quibus iratam Nauſiſt. placare ſtudebat Demipho) opera Chremeti impenditur, qui jam pro mortuo habendus. *m Odio tuo*, pro, *odio tui*: Græcorum imitatione. ità & *negligentia tua* capiendum. *n* Bis idem dicit, & meritò hic immoratur, ubi præcipuum cauſſæ præſidium. Suprà, *Ego redigam res in gratiam, hoc fretus Chreme,* &c. *o* Defungi, deſinere (illum, ſcil.) *finem in iſtac faciat.* Ad. Act. 5. ſc. 9.

Sed

Sed quid ſperem? ætate porro minus' peccaturum putem?
Iam tum erat ſenex, ſenectus ſi verecundos facit.
An mea forma atque ætas nunc magis expetenda eſt Demipho?
Quid mihi hic affers, quam ob rem exſpectem, aut ſperem porro non fore?
P. *Exequias Chremeti, quibus commodum ire, jam tempus eſt.* [p]
Sic dabo. [q] *age nunc, Phormionem, qui volet, laceſſito:*
Faxo tali eum mactatum, [r] *atque hic eſt, infortunio.*
Redeat ſanè in gratiam: jam ſupplicii ſatis eſt mihi.
Habet hæc, ei quod, dum vivat, uſque ad aurem obganniat. [ſ]
N. *At meo merito credo.* [t] *quid ego nunc commemorem, Demipho*
Singillatim, qualis ego in iſtum fuerim? D. *novi æque omnia*
Tecum. [u] N. *merito hoc meo hoc videtur factum?* D. *minime gentium:*
Verùm, quando jam accuſando fieri infectum non poteſt,
Ignoſce: orat, confitetur, purgat. quid vis amplius?
P. *Enimvero, prius quam hæc dat veniam, mihi proſpiciam & Phadria.*
Heus Nauſiſtrata, prius quam huic reſpondes temere, audi. N. *quid eſt?*
P. *Ego minas triginta ab iſto per fallaciam abſtuli:*
Eas dedi tuo gnato. is pro ſua amicâ lenoni dedit.
C. *Hem quid aïs?* N. *adeon' indignum tibi videtur, filius*
Homo adoleſcens unam ſi habet amicam? tu uxores duas.
Nil pudere? quo ore illum objurgabis [x]*? reſponde mihi.*

p Vetus indicendi funeris formula. Chremeti, ut mortuo, inſultat impudens paraſitus. Ità & Plaut. in Aſin. *ecquis currit pollinctorem accerſere? Mortuus eſt Demænetus.*

q Sic tractabo. Heaut. 5. 2. *Adeò exornatum dabo.*

r Vide Act. 1. ſc. 1.

ſ Ad aurem obgan. uſque. ut in iſtis, *Naturam expellas furca licet uſque recurret.*

t Ironicé.

u Plaut. *Eloquere, ut quod ego neſcio, id tecum ſciam.*

x Iuven. *Unde tibi frontem libertatemque parentis, cum facias pejora ſenex?*

D. Facies;

D. *Facies, ut voles.* N. *imò, ut meam jam ſci ſententiam,*

Neque ego ignoſco, neque promitto quidquam, n que reſpondeo,

Prius quàm gnatum video. ejus judicio permit omnia: is

Quod jubebit, faciam. P. *mulier ſapiens es, Na ſiſtrata.*

N. *Satin' id eſt tibi?* P. *imò verò pulcrè diſcedo, & probè,*

Et præter ſpem. N. *tu tuum nomen dic quod eſ* P. *mín'? Phormio,*

Veſtra familiæ hercle amicus, & tuo ſummu y *Phædriæ.*

y Eun. Act. 2. ſc. 2. *plurima ſalute Parmenonem ſuum impertit Gnato.*

N. *Phormio, at ego ecaſtor poſthac tibi, quod po tero, & quæ voles,*

Faciamque, & dicàm. P. *benignè dicis.* N. *pol me ritum eſt tuum.*

P. *Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam Nauſiſtrata,*

Et quod tuo viro oculi doleant [z] ? *cupio.* P. *me ad cœnam voca.*

z Propter quod vir tuus ringatur? quod ſit illi ἀλγηδὼν ὀφθαλμῶν, ut Græci vulgò.

N. *Pol verò voco.* D. *eamus intro hinc.* N. *fiat ſed ubi eſt Phædria,*

Iudex noſter? P. *jam hìc faxo aderit. Vos valete & plaudite.*

HECY-

HECYRA
PUBLII TERENTII
Carthaginienſis Afri.

Acta Ludis Megalenſibus, Sex. Iulio, Cæſare & Cn. Cornelio Dolabella. AEdilibus Curulibus. Non placuit. Iterum data, Cn. Octavio, T. Manlio Coſſ. L. AEmilii Pauli Ludis Funebribus. Non eſt placita. Tertio relata. Q. Fulvio, L. Martio, AEdilibus Curulibus. Egit L. Ambivius Turpio. Placuit. Anno ab Urbe condita D LXXXVIII. Ante Chriſtum natum CLXIII. Iterata A. V. D LXXXIX.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

BACCHIS, *meretrix.*	PHIDIPPVS, *ſenex.*
LACHES, *ſenex.*	PHILOTIS, *meretrix.*
MYRRHINA, *mulier.*	SOSIA, *ſervus.*
PAMPHILVS, *adoleſcens.*	SOSTRATA, *mulier.*
PARMENO, *ſervus.*	SYRA, *anus.*

PERSONÆ MVTÆ.

PHILVMENA, *puella.* SCIRTVS, *puer.*

IDIOMATA PERSONARVM PRÆCIPVARVM.

Bacchis, *meretrix bona & prudens.*

Laches, *maritus Soſtratæ imperioſus. Alias naturâ prudens & multi conſilii.*

Myrrhina, *mater Philumenæ,* *honoris*

honoris liberorum ſtudioſiſſima, non tamen ſatis mariti reverens.

Pamphilus, *naturâ prorſus amori deditus, magis tamen in promiſſis fidelis & honoris cupidus.*

Parmeno, *ſervus levis, Hero bene ſerviens.*

Phidippus, *pater & maritus nimiùm mitis & ſuis indulgens.*

Philotium, *meretrix juvencula, artium meretriciarum non ſatis gnara.*

Philumena, *uxor lenis, modeſta, prudens, contumelias mariti libenter perpetiens*

Soſia, *ſervus non ſatis her[o] addictus.*

Soſtrata, *Matrona bona, modeſta & prudens, liberorum etiam nurus amans, & mariti reverens.*

Syra, *lena peſſima & vaferrima.*

RATIO NOMINVM.

Bacchis, *vide Heautontimor.*

Laches, *vide Eunuch.*

Myrrhina, *matronale nomen* ἀπὸ τῆς μυῤῥίνης *vel* μυρσίνης, *myrto, quâ magiſtratus quondam coronabantur: Fuit & nomen Amazonis. Hom. iliad.* β.

Pamphilus, *vide Andriam.*

Parmeno, *vide Eunuchum.*

Phidippus, *à parſimonia equeſtri: ex* φειδὼ *parſimonia, &* ἵππος *equus: gloria rei equeſtris apud veteres ingens & ſumtus magni fuerunt.*

Philotis, *à* φιλότης, *amicitia, amor, benevolentia, niſi fortè in nomine ſit aurium ſignificatio, & tum componetur ex* φίλος *amicus &* οὖς ὠτὸς, *auris. Hinc &* Philotium.

Philumena, *quaſi* φιλουμένη, *amabilis.*

Soſia, *vide Andriam.*

Soſtrata, *vide Heautont.*

Syra, *Gentile nomen, Syriaci generis Mulier.*

C. SULPICIO APOLLINARI

AVTORE.

UXorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Ejuſque per vim quem detraxit annulum,
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ:
Dein profectum in Imbrum eſt: nuptam haud attigit.
Hanc mater utero gravidam, nè id ſciat ſocrus
Vt ægram ad ſe transfert. revertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. Pater incuſat Bacchidis
Amorem dum ſe purgat Bacchis, annulum
Mater vitiatæ forte agnoſcit Myrrhina.
Vxorem recipit Pamphilus cum filio.

ALIVD, M. ANT. MVRETI.

PAmphilus, Lachetis è Soſtrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cùm aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis & Myrrhinæ filiam, incidit, eamque in via per vim compreſſit: atque ità effugit, ut neque ipſe eam, neque puella ipſum cognoſcere potuerit. In illa autem lucta etiam annulum detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. paulò pòſt pater eum, tum ut à meretricio amore averteret, tum ut præſidium ſuæ ſenectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. Contigit, ut ea ipſa uxor ei daretur, quam ipſe conſtupraverat: gaudente admodum puellæ matre, quæ, quia ſola conſcia erat filiam è ſtupro gravidam eſſe, quamprimum eam collocare properabat, ut, ſi fortè poſt aliquot menſes pareret, nuptiis, quemadmodum ſæpe fit, obtegeretur ſtuprum. Cecidit res longè aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus,

qui inviтiſſimus adjeciſſet animum ad rem uxoriam, qui que avellere ſe derepente à Bacchidis amore non poſſet, ità dormit cum uxore, ut eam nè attigerit quidem. Bacchis, quòd eâ vivâ nunquam ſe uxorem ductūrum, ſæpe ei promiſerat Pamphilus, nonnullam ſibi ab eo factam injuriam putans, multò ei minùs, quam ſolebat, placida & obſequens eſſe cœpit. eò factum eſt, ut Pamphilus ei ſe paullatim ſubduxerit, quamque priùs ſpernebat uxorem, ejus mirificum quendam amorem animo conceperit. Interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum eſſet. profecto eo, Philumena, quæ intumeſcere ſibi uterum ſentiret, cùm aliorum, tum ſocrûs inprimis ſuæ conſpectum effugiebat, tandem cùm in eo eſſet, ut celare vix poſſe ampliùs videretur, ſumptâ occaſione, per ſacrificandi ſpeciem, ad matrem ſe, unam omnium rerum conſciam, confert. Poſt dies compluſculos mittit Soſtrata, qui eam accerſerent. reſpondetur, ægrotam eſſe. it, ut eam ſaltem viſeret. non admittitur. Phidippus accuſare uxorem & dicere, hæc omnia illius culpâ contingere, illa contrà excuſare ſe, & culpam deprecari: nullius ſe rei conſciam eſſe, cur ſua conſuetudo nurui odioſa eſſe debeat. Interea rediit Pamphilus atque ità fors tulit, ut quo die ipſe Athenas appulit, eo ipſo, Philumena partu levaretur. Cùm igitur, videndi cupidus (ægrotare enim acceperat, & ità amabat ut qui vehementiſſimè) ſubitò ad eam ingreſſus eſſet, peperiſſe deprehendit. Ibi eum Myrrhina exeuntem proſecuta, lacrumans, obteſtari cœpit, quando ea res nihil ipſi nocitura eſſet; nè reciperet quidem uxorem, ſi ità videretur: ſed tamen nè famam illius proderet, ità ſe facturum recipit. Cùm igitur neque vellet uxorem recipere, neque rurſum veram afferret cauſſam; ſuſpicati ſunt ſenes, eum Bacchidis adhuc amore impeditum, eâ de cauſſâ ab uxore abhorrere. Accerſitam itaque Bacchidem objurgat Phidippus, ea, cùm ſe illi purgâſſet, jubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam ſuſpicionem adimere. Ingreditur, annulum habens in digito, quem olim Philumenæ ereptum, ſibi dederat Pamphilus. Is annulus effecit, ut vitiatam eſſe ab ipſo Pamphilo Philumenam, cognoſceretur. Lætus Pamphilus, & uxorem & filium recipit.

PRO-

PROLOGUS.

HEcyra [a] eſt huic nomen fabulæ. hæc cùm data
Eſt nova, novum intervenit vitium [b] & calamitas,
Vt neque ſpectari, neque cognoſci potuerit:
Ità populus ſtudio ſtupidus in funambulo [c]
Animum occupârat. nunc hæc planè eſt pro nova:
Et is, qui ſcripſit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum poſſit vendere. [d]
Alias cognôſtis ejus: quæſo hanc noſcite.
Orator [e] ad vos venio ornatu prologi,
Sinite exorator ſim, eodem ut jure uti ſenem
Liceat, quo jure ſum uſus adoleſcentior,
Novas [f] qui exactas feci ut inveteraſcerent, [g]
Nè cum poëta ſcriptura [h] inveteraſceret.
In his, quas primùm Cæcilii didici novas,
Partim [i] ſum earum exactus, partim vix ſteti. [k]
Quia ſciebam dubiam fortunam eſſe ſcenicam,
Spe incertâ certum mihi laborem ſuſtuli.
Eaſdem agere cœpi, ut ab eodem alias diſcerem
Novas ſtudioſè, nè illum ab ſtudio abducerem,
Perfeci, ut ſpectarentur. ubi ſunt cognitæ,
Placitæ ſunt. ità poëtam [l] reſtitui in locum,
Propè jam remotum injuriâ adverſariûm
Ab ſtudio, atque ab labore, atque arte muſicâ.
Quod ſi ſcripturam ſpreviſſem in præſentia, [m] &

a Ἑκυρά; ſocrus. Vnde autem nomen, quia per ſocrus & ſoceros (ut Don. in Præfatione:) pleraque hic aguntur.
b Ex diſciplina augurum petita verba. vitioſi enim magiſtratus, vel vitio creati, qui interveniente aliquo infauſto omine creati.
c Qui Græcè, σχοινοβάται; & in τῶν θαυματοποιῶν (ex admiratione) numero.
d Reddit cauſſam, cur poſt funabuli ſpectacula, intermiſſa fabula non ſit velata, ſive denuò introducta. ideo ſcilicet, quia maluit in novos ludos differre, ut tum pro nova (tanta Poëtæ fiduciâ) venderet. atque ità maluit avarum Poëtam (ut rectè Don hic) inducere, quam ſuo operi diffidentem. *e* Hic novus Prologus (ut in Plautin: & aliis pleriſque editione) incipit, cùm bis jam exacta fabula tertiò non ſine periculo reduceretur, atque adeò Prologo ſingulari arte elaborato (qualem hunc eſſe, pluribus docet Don.) indigeret. Loquitur autem L. Ambivius, hiſtrio; magnæ tum, ut videtur apud populum exiſtimationis. *f* Cæcilii ſc. veteris poëtæ Comici celeberrimi. *g* In conſuetudinem venirent, ſpectarentur, amarentur. D. *h* Poëma: fabula. *i* In parte earum. ut, *partim hominum*, pro, pars hominum: de quo Aul. Gell. l. 10 c.13. *k* Quid igitur mirum, ſi Terentio Poëtæ in una accidit, quod Cæcilio in multis? *l* Cæcilium ſc. *m* Cùm à populo ſpretæ & exploſæ Cæcilii fabulæ.

In

Actus I. Scena I.
PHILOTIS, SYRA.

P. PEr pol quàm paucos [a] reperias meretricibus
Fideleis evenire amatores, Syra.
Vel [b] hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quàm ſanctè, ut quivis facile poſſit credere, [c]
Nunquam illâ vivâ ducturum uxorem domum:
En duxit. S. ergò propterea te ſedulò
Et moneo, & hortor, ne cujuſquam miſereat,
Quin ſpolies, mutiles, laceres, quem quem nacta ſis.
P. Utin' eximium [d] neminem habeam? S. neminem:
Nam nemo illorum quiſquam, ſcito, ad te venit,
Quin ita paret ſeſe, abs te ut blanditiis ſuis
Quàm minimo pretio ſuam voluptatem expleat.
Hiſcine tu amabò non contra inſidiabere? [e]
P. Tamen eandem pol eſſe omnibus, [f] injurium eſt.
S. Injurium eſt autem [g] ulciſci adverſarios?
Aut qua via capient te illi, eâdem ipſos capi? [h]
Eheu me miſeram, cur non aut iſtac mihi
Ætas & forma eſt, aut tibi hæc ſententia?

a Pol per quam paucos. b Veluti. c Parenthesis, *ut quivis fac: poſ. credere.* d Præter alio. charum. e *Par pari referes?* Eun. Act. 3. ſc. 1. f Eodem modo omnes tractare. g Rectè hoc illa, ut fœmina cùm vindictâ nulli magis delectentur quàm fœminæ, & qui fœmineos animos gerunt. ..... *quippe minuti ſemper & infirmi eſt animi, exiguique voluptas ultio. continuò ſic collige quòd vindicta Nemo magis gaudet quàm fœmina.* Ut optimè Juven. Sat. 13. qui longè aliter ſaniores quoſque Philoſophos olim præcepiſſe ibi docet. h *Tu ſi me impudicitiæ captas, non potes capere.* Plaut.

Actus I. Scena II.
PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

PA. SEnex ſi quæret me, modò iſſe dicito
Ad portum percontatum adventum Pamphili.
Audin', quid dicam, Scirte? ſi quæret me, ut[a]
Tum dicas: ſi non quæret, nullus dixeris, [a]
Aliàs ut uti poſſim cauſa [b] hac integra.
Sed videon' ego Philotium? unde hæc advenit?
Philotis, ſalve multum. PH. ô ſalve Parmeno.
S. Salve mecaſtor Parmeno. PA. & tu edepol Syra.
Dic mihi Philoti, ubi te oblectâſti tam diu?

a Minime dixeris. ut And. Act. 2. ſc. 2. *Liberatus ſum Davo hodie tua opera. D. At nullus quidem.* i.e. minimè verò. b Προφάσει, prætextu.

PH. *Minimè me equidem oblectavi, quæ cum milite*
Corinthum hinc ſum profecta inhumaniſſimo.
Biennium ibi perpetuum miſera illum tuli. c
PA. *Ædepol te deſiderium Athenarum arbitror*
Philotium cepiſſe ſæpe, & te tuum
Conſilium contempſiſſe. PH. *non dici poteſt,*
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi à milite,
Voſque hic videndi, antiqua ut conſuetudine
Agitarem inter vos libere convivium.
Nam illi haud licebat niſi præfinitò loqui
Quæ illi placerent. PA. *haud opinor commodè*
Finem ſtatuiſſe orationi militem. d
PH. *Sed quid negoti hoc? modò quæ narravit mihi*
Hic intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut ille hac viva poſſet animum inducere
Uxorem habere. PA. *habere autem?* PH. *eho tu, an non*
habet?
PA. *Habet, ſed firmæ hæ vereor* e *ut ſint nuptiæ.*
PH. *Ita Dii Deæque faxint, ſi in rem eſt Bacchidis.*
Sed qui iſtuc credam ita eſſe? dic mihi Parmeno.
PA. *Non eſt opus prolato hoc: percontarier*
Deſiſte. PA. *nempe eâ cauſſâ, ut ne id fiat palam.* f
Ita me Dii amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, ſed tacita ut mecum gaudeam.
PA. *Nunquam dices tam commodè, ut tergum meum*
Tuam in fidem committam. PH. *ah noli Parmeno:*
Quaſi tu non multò malis narrare hoc mihi,
Quàm ego, quæ percontor, ſcire. PA. *vera hæc præ-*
dicat:
Et mî illud vitium maximum g *eſt. ſi mihi fidem*
Das te tacituram, dicam. PH. *ad ingenium redis.*

c Infra, Act. 4. ſc. 3. *Ibi ego te, & tu me feres.*

d Jocandi materiam arripit vernula more ſuo, ex verbis mulieris non aliàs ſanè valdè ambiguis, ſed quæ tamen in alium ſenſum torqueri poſſint. Dixerat Philotium, haud licuiſſe ſibi niſi *præfinitò loqui &c.* apud militem ſcil. qui ejus eſſet ingenii, quale deſcribitur, Eun. Act. 2. ſc. *Eſt genus hominum, &c.* Optimè illa oſtendunt quid hic ſit, *præfinitò loqui.* Quia autem & illi qui *ad legem & regulam*, (ut Quintil. alicubi loquitur) id eſt, ad amuſſim præceptorum rhetoricorum loqui ſtudent, & ſermonem ſollicitè exigunt, iî quoque non malè *præfinitò* loqui dicantur; & militaris oratio utplurimum incultior, (unde & illud ejuſdem Quintil. *Simpliciora militares decent*: & in Eun. per ironiam, de milite, *Attica elegantia*) eò trahit Parmeno, quaſi de oratione ex præceptis artis, cujus ſe magiſtrum profiteretur miles, inſtituenda locuta eſſet. Etiam Perſeus, *gentem hircoſam centurionum*; & alio loco, *hircoſos centuriones*, pro agreſtibus & indoctis poſuit: ut ibi docti viri, qui & vetus proverbiorum στρατιωτικὴ ἀλογία, de homine ſtupido. e Ne non, Andr. Act. 2. ſc. 2. *Id paves, nè ducas tu illam; tu autem, ut ducas.* i. e. *nè non ducas*: ut ibi Don. f Ea nempe tibi metuendi ſive celandi cauſſa, nè per me aliis innoteſcat, quod mihi dixeris. g Hæc illa ſecum, ut Philotis non audiat.

Fidem

Eidem do, loquere. PA. *auſculta.* PH. *iſtìc ſum.*
PA. *hanc Bacchidem*
Amabat, ut cùm maximè [h]*, tum Pamphilus,*
Cùm pater, uxorem ut ducat, orare occipit :
Et hæc, communia omnium quæ ſunt patrum,
Seſe ſenem eſſe dicere, illum autem unicum :
Præſidium velle ſe ſenectuti ſuæ.
Ille ſe primò negare [i] *: ſed poſtquam acriùs*
Pater inſtat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin' ánne amori obſequeretur magis. [k]
Tundendo atque odio [l] *denique effecit ſenex :*
Deſpondit ei gnatam hujus vicini proxumi.
Uſque illud viſum eſt Pamphilo neutiquam grave,
Donec jam in ipſis nuptiis, [m] *poſtquam videt*
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita ægrè tulit, ut ipſam Bacchidem [n]
Si adeſſet, credo ibi ejus commiſereſceret.
Ubicunque datum erat ſpatium ſolitudinis,
Ut conloqui mecum unà poſſet: Parmeno
Perii, quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre Parmeno. perii miſer.
PH. *At te Dii Deæque perduint cum iſto odio Laches,*
PA. *Ad pauca ut redeam,* [o] *uxorem deducit domum.* [p]
Nocte illa prima virginem non attigit :
Quæ conſecuta eſt nox, eam nihilo magis. [q]
PH. *Quid ais? cum virgine una adoleſcens cubuerit,*
Plùs potus, ſeſe illac abſtinere ut potuerit ?
Non veriſimile dicis : nec verum arbitror.
PA. *Credo ita videri tibi. nam nemo ad te venit,*
Niſi cupiens tuî : ille invitus illam duxerat.
PH. *Quid deinde fit?* PA. *diebus ſane pauculis*
Pòſt Pamphilus me ſolum ſeducit foras,
Narratque, ut virgo ab ſe integra etiam tum ſiet :
Séque ante, quam eam [r] *uxorem duxiſſet domum,*
Speràſſe eas tolerare poſſe nuptias.
Sed quam decrêrim me non poſſe diutius

h Amabat tum, ut cùm maxumè (amabat, ſcil.) *i.e.* nunquam magis quàm tum amaverat.

i Poſſe ducere ſcil.

k Ovid. *Pudor eſt qui ſuadeat: iſtinc, Hinc diſſuadet amor. victus pudor eſſet amore: ſed leve ſi munus, &c.*

l Sæpius eadem repetendo, atque importunitate.

m Poſitus conſtitutuſve: ut hic Don. vel, *in ipſis nuptiis*: i.e. in nuptiarum tempore & celebritate.

n Credo ipſam Bacchidem; pro, credo quòd ipſa Bacchis, &c. ut ſuprà, *Metuo lenonem*, pro, *metuo ne leno, &c.*

o Ut paucis abſolvam. Phor. 4. 3. *Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias.*

p Quod vulgò, *uxorem ducit*, vel, *domum ducit*, Plaut. *Nam bona uxor, ſi ea quidem deducta eſt uſquam gentium, ubi ea poſſit inveniri? verùm egone eam ducam domum Quæ mihi dicat, &c.*

q Ea nocte eam nihilo magis attigit. *r* *Antequam eam ux.*

Habere, eam ludibrio haberi [f] *Parmeno,*
Quin integram itidem reddam, ut accepi à ſuis,
Neque honeſtum mihi, neque utile ipſi virgini eſt.
PH. *Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.*
PA. *Hoc ego proferre, incommodum eſſe mihi arbitror:* [t]
Reddi patri [u] *autem, cui tu nihil dicas vitii* [x],
Superbum eſt: ſed illam ſpero, ubi hoc cognoverit,
Non poſſe ſe mecum eſſe, [y] *abituram denique.*
PH. *Quid interea? ibátne ad Bacchidem?* P. *quotidie:*
Sed, ut fit, poſtquam hunc alienum ab ſeſe videt,
Maligna multò & magis procax [z] *facta illico eſt.*
PH. *Non ædepol mirum.* PA. *atque ea res multo maxumè*
Disjunxit illum ab illa, poſtquam & ipſe ſe,
Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognovit ſatis,
Ad exemplum ambarum mores earum æſtimans. [a]
Hæc, ita uti liberali eſſe ingenio decet, [b]
Pudens, modeſta, incommoda atque injurias
Viri omneis ferre, & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris miſericordia
Devictus, [c] *partim victus hujus injuriis,*
Paulatim elapſu'ſt Bacchidi, atque huic [d] *tranſtulit*
Amorem, poſtquam par ingenium nactus eſt. [e]
Interea in Imbro [f] *moritur cognatus ſenex*
Horunc; ea [g] *ad hos redibat lege hæreditas.*
Eò amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem: nam ſenex
Rus abdidit ſe: huc rarò in urbem commeat.
PH. *Quid adhuc habent infirmitatis* [h] *nuptiæ?*
PA. *Nunc audies. primum dies compluſculos*
Bene conveniebat ſanè inter eas: interim
Miris modis odiſſe cœpit Soſtratam;

f Novè, inquit Don. pro vitiari: & honeſtum pudorisque plenum verbum pronuntiat. rectè hoc, ex ſanctæ linguæ conſuetudine; ut Gen. 39. 11 14. &c. ubi vulgara non malè, *illudere*, quomodo & alii Latini autores in eadem notione.

t Propter patris iram, qui autor iſtarum nuptiarum.

u Proprio patri Phidippo.

x Sine juſtæ cauſſæ allegatione.

y Uxoris loco: ut apud Plautū ſæpe.

z Impudens. D.

a Mores earum comparans ac contendens; & de utriusque moribus ex hac comparatione judicans.

b Ut eam decet, quæ liberali ſit ingenio. Cæterùm, poſterius membrum comparationis conſultò omittit ne meretricem abſentem, inſectando præſentem offenderat. *c* Alii meliùs, *Devinctus, victus*, elegans παρόμοιον. *d* Alii, *huc*. *e* Quod mori & amori ſuo meliùs congrueret: illi *pius ac pudicus*, ut paulò ſuprà; hoc, *pudens, modeſta*, &c. ut modo. *f* Inſula Thraciæ proxima. *g* Quæ ex cognato ſene. nam mortui ſenis commemoratio, ex communi loquentium conſuetudine tacitam habet & hæreditatis ſignificationem, quò ſpectat relativum illud, *eas* *h* Inſtabilitatis phor. Act. 5. ſc. 1.

Neque

Neque lites ullæ inter eas, poſtulatio [i]
Nunquam. PH. *quid igitur?* [k] PA. *ſi quando ad eam acceſſerat*
Confabulatum, fugere è conſpectu illico,
Videre nolle. denique, ubi non quit pati,
Simulat ſe à matre accerſi ad rem divinam, [l] *abit.*
Ubi illìc eſt dies complureis, accerſi jubet. [m]
Dixere cauſſam [n] *tunc neſcio quam: iterum jubet:*
Nemo remiſit. poſtquam accerſunt ſæpius,
Ægram eſſe ſimulant mulierem. noſtra illico
It viſere ad eam: admiſit nemo. hoc ubi ſenex
Reſcivit, herì eâ cauſſâ rure huc advenit,
Patrem continuò convenit Philumenæ.
Quid egerint inter ſe, nondum etiam ſcio:
Niſi [o] *ſanè curæ eſt, quorſum eventurum hoc ſiet.*
Habes omnem rem: pergam quò cœpi hoc iter.
PH. *Et quidẽ ego. nam conſtitui* [p] *cum quodam hoſpite*
Me eſſe illum conventuram. PA. *Dii vortant bene*
Quod agas. PH. *vale.* PA. *& tu bene vale Philotium.*

i Expoſtulatio: quærela, ex quibus non ſolùm amor ſæpe confirmatur: (*Amantium iræ, amoris redintegratio eſt*: And. Act. 3. ſc. 3.) ſed & dulcior interdum fit amoris fructus; ut apud Ælianum. De Var. Hiſt. neſcio quis, ἐφ᾽ ἣ κἀγὼ, ὑθῶν ἐπᾴδω ἥδιστον εὑρίσκω ἔναι τοῖς ἐρῶσι πρὸς τὰ παιδικὰ ἐκ διαφορᾶς καταλλάσσεσθαι. *k* Unde igitur de odio tibi conſtat? *l* Tum enim amici & familiares vocari ſolebant. *m* Socrus ſcil. *n* Neſcio quid cauſſati ſunt. *o* Vide Phor. Act 3. ſc. 1. *p* Heaut. Act. 4. ſc. 4. *Aut cùm venturam dixero & conſtituero, &c.*

Actus II. Scena I.

LACHES, SOSTRATA.

L. *PRo deûm atque hominum fidem, quod hoc genus eſt,* [a] *quæ hæc conjuratio,*
Ut omnes mulieres eadem æque ſtudeant nolintque omnia [b]*?*
Neque declinatam [c] *quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias:*
Itaque adeò uno animo omnes ſocrus oderunt nurus.
[d] *viris.*

a Quod genus i.e. *hominum* Virg. vel eò reſpicit, quia ut genus ità & mores ſæpe: boni ex bonis, &c. Vide Phorm. Act 1. ſc. 2. *b* Men. Γυναικὸς πάντοτ᾽ οὐδὲν διαφέρει. *c* Flexam, vel inflexam: nè parùm ſit, diverſam, vel diſſimilem dixiſſe. D. *d* Neceſſaria ſententiæ ἀμφιβολία. ad deſcribendam utramque perſonam, ait hic Don. ambiguitas autem ex eo, quòd utrumque *Socrus*, *& nurus*, vel ut accuſativi, vel ut nominativi poſſint accipi. ſed ideò quæſita ambiguitas quia utrolibet accipias modo æquè vera fuerit oratio. nam & τὰς Socrus ut plurimũ oderunt αἱ nurus: & τὰς nurus, αἱ Socrus.

Eſſe advorſas, aque ſtudium eſt, ſimilis eſt pertinacia.
In eodem omnes mihi videntur ludo [e] *docta ad malitiam : &*
Ei ludo, ſi ullus eſt, magiſtram hanc eſſe ſatis certò ſcio.
S. *Me miſeram, quæ nunc, quamobrem accuſer, neſcio.* L. *hem*
Tu neſcis? S. *non, ita me Dii bene ament mi Laches,*
Itaque unà inter nos agere ætatem liceat. [f] L. *Dii mala prohibeant.* [g]
S. *Méque abs te immeritò eſſe accuſatam, poſtmodum reſciſces.* L. *ſcio.*
Te immeritò? an quidquam pro iſtis factis dignum te dici poteſt,
Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?
Tum autem ex amicis inimici ut ſint nobis affines, facis;
Qui illum decrêrunt dignum, ſuos cui liberos committerent.
Tu ſola exorere, [h] *quæ perturbes hæc tua impudentia.*
S. *Egóne?* L. *tu inquam, mulier, quæ me omninò lapidem, haud hominem, putas.* [i]
An, quia ruri eſſe crebrò ſoleo, neſcire arbitramini,
Quo quiſque pacto hic vitam voſtrarum exigat?
Multo meliùs, hic quæ fiunt, quàm illic, [k] *ubi ſum aſſiduè, ſcio :*
Ideò quia, uti vos mihi domi eritis, proinde ego foris. [l]
Iampridem equidem audivi cepiſſe odium tui Philumenam :
Miniméque adeò mirum : &, ni id feciſſet, magis mirum foret.
Sed non credidi adeò, ut etiam totam hanc odiſſet domum :

[e] In eadem ſchola: vel eodem Gymnaſio.

[f] Virg. *Omnes ut tecum meritis pro talibus annos exigat, & pulcra faciat te prole parentem.*

[g] Ut unà inter nos agamus ætatem. Plaut. in Trin. M. *Quid agit tua uxor, ut valet? plus quàm ego volo:* & quæ ibi ſequuntur.

[h] Emergis, reperiris, verbum hoc impudentiam notat. Don. rectè ſanè. nam τὸ *oriri* propriè, de magnis dicitur, ut de Sole, vulgo. & Hor. de Aug. *Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.* Hic igitur de muliere, cùm indignatione, ac contemptu : q.d. Tu muliercula inventa es, quæ tantum tibi pro tua impudentia ſumeres, &c.

[i] Heaut Act. 5. ſc. 1. *Non (ità me Dii ament) auderet hæc facere viduæ mulieri, Quæ in me fecit.* ibid. *Quot res dedere ubi poſſem, perſentiſcere, niſi eſſem lapis?* Aut Plautus etiam ad hominem vafrum & rigidum tranſtulit: ut in Moſtell. *Alter hoc Athenis nemo doctior dici poteſt. Verba dare illi non magis hodie quiſquam, quàm lapidi poteſt.* [k] Pro *illhic*, antique. [l] Honeſta curioſitatis excuſatio : nempe quòd ab illarum vitâ, & converſatione domeſtica, ſua fama foris penderet; quæ bona, ſi vita illarum talis; mala, ſi & illa.

Quod

Quod ſi ſciſſem, illa hic maneret potius, tu hinc iſſes foras.
At video, quam immeritò ægritudo hæc oritur mî abs te, Soſtrata.
Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei ſerviens m
Sumptus voſtros otiúmque n *ut noſtra res* o *poſſet pati,*
Meo labori haud parcens, præter æquom atque ætatem meam. p
Non te pro his curâſſe rebus, ne quid ægre eſſet mihi?
S. *Non mea opera neque pol culpa evenit.* L. *immo maxumé.*
Sola hic fuiſti: in te omnis hæret culpa ſola, Soſtrata.
Quæ hic erant, curares; cùm ego vos ſolvi curis ceteris.
Cum puella anum ſuſcepiſſe inimicitias non pudet;
Illius dices culpa factum. S. *haud equidem dico, mi Laches.*
L. *Gaudeo, ita me Dii ament, gnati cauſſa. nam de te quidem*
Satis ſcio, peccando detrimenti nîl fieri poteſt. q
S. *Quî ſcis, an ea cauſſa, mi vir, me odiſſe aſſimulaverit,*
Ut cum matre una plus eſſet? L. *quid ais? non ſigni hoc ſat eſt,*
Quod heri nemo voluit viſentem te ad eam intromittere?
S. *Enim laſſam* r *oppido tum aiebant: eo ad eam non admiſſa ſum.*
L. *Tuos eſſe illi mores morbum magis quàm ullam aliam rem, arbitror:*
Et meritò adeò! nam voſtrarum nulla eſt, quin gnatum velit
Ducere uxorem; & quæ vobis placita conditio eſt, ſ *datur*
Ubi duxere impulſu voſtro, voſtro impulſu eaſdem exigunt.

m Rei faciendæ & augendæ dáns operam.
n Vitam otioſam.
o Noſtræ facultates.
p Heaut. Act. 1. ſc. 1. *Quod mihi videre præter ætatem tuam facere, & præterquam res te adhortatur tua.*
q Quantumcunque peccaveris, nihil de tuâ exiſtimatione minuitur, nihil de pudore derogatur, eadem es quæ fuiſti, quia pejor fieri, non potes. D. *Scurra, exhauſto rubore, qui ſe putaret nihil habere, quod de exiſtimatione perderet, ut omnia ſine famæ detrimento facere poſſet.* Cic.
r Ægrotam. unde mox. *Tuos eſſe illi mores morbum magis, &c.* & ſc. 2. *Qui ægra eſt, &c.* nec mirum, cùm Græci τὸ κάμνειν (unde κεκμηκότες) & Heb. τὸ פגר etiam de mortuis uſurpent,
ſ Vide Phor. Act. 4. ſc. 1.

Τὸ *enim* autem, pro *nam*, vel *ſiquidem* ſæpius apud veteres.

Actus II. Scena II.

PHIDIPPVS, LACHES, SOSTRATA.

P. ETſi ſcio, [a] Philumena, meum jus eſſe, ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus [b] faciam
Ut tibi concedam, [c] neque tuæ libidini [d] advorſabor.
L. Atque eccum Phidippum optume video. ex hoc jam ſcibo quid fiet.
Phidippe, eſſe ego meis omnibus ſcio me me apprumè obſequentem. [e]
Sed non adeò, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod ſi tu idem faceres, magis in rem & noſtram, & voſtram id eſſet.
Nunc video in illarum poteſtate eſſe te. P. eja verò.
L. Adii te heri de filia. ut veni, itidem incertum amiſti. [f]
Haud ita decet, ſi perpetuam vis eſſe affinitatẽ hanc,
Celare te iras. ſi quid eſt peccatum à nobis profer:
Aut ea, refellendo, [g] aut purgando [h] vobis, corrigemus,
Te judice ipſo. ſin ea eſt cauſſa retinendi apud vos,
Quia ægra eſt; te mi injuriam facere arbitror Phidippe,
Si metuis, ſatis ut [i] meæ domi curetur diligenter.
At ita me Dii ament, haud tibi hoc concedo, etſi illi pater es,
Ut tu illam ſalvam magis velis, quàm ego. id adeò gnati cauſſa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quàm ſe ipſum, magnificare. [k]
Neque adeò me clam eſt, quàm eſſe eum graviter laturum credam, [l]
Hoc ſi reſcierit. eo domum, ſtudeo hac prius, [m] quàm ille huc redeat.
P. Laches, & diligentiam veſtram, & benignitatem
Novi. &, quæ dicis, omnia eſſe ut dicis, animum induco:

a Apparet multa prius Philumenam patri ſuo locutam fuiſſe. ergò hæc reſponſio, non principium. D.

b Non neceſſè habeo omnia pro meo jure agere.

c Faciam ut tibi concedam: neć multò aliter in vulgari Idiotiſmo, I do love: I do eat. q.d. facio ut edam: facio ut amem: i.e. edo, amo.

d Voluntati, ſimpliciter. vel, temerariæ, iniquæ voluntati.

e Facilem.

f Incertus veni: & incertum dimiſiſti.

g Negando factum.

h Faciendi rationes oſtendendo.

i Nè non. Supra, 1. 2.

k Magnifacere.

l Graviter laturus ſit: ut τὸ credam redundet.

m Ideò cupio ut hæc prius domum redeat, &c.

Et te hoc mihi cupio credere : illam ad vos redire ſtudeo,
Si facere poſſum ullo modo. L. *quæ res te facere id prohibet?*
Eho, nunquidnam accuſat virum? P. *minime : nam poſtquam attendi* [n]
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, ſanctè adjurat
Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente [o] *perdurare.*
Aliud fortaſſe alii vitii eſt [p] *lenis ego animo ſum natus :*
Non poſſem adverſari meis. [q] L. *hem Soſtrata!* S. *heu me miſeram.*
L. *Certúmne eſt iſtud* [r] ? P. *nunc quidem, ut videtur. ſed nunquid vis?*
Nam eſt, quod [ſ] *me tranſire ad forum jam oportet.*
L. *eo tecum una.*

n Inſtiti. D. o Abſente Pamphilio ſe perd. p Hor. *Vitiis nemo ſine naſcitur : optimus ille Qui minimis urgetur.* Vetus Poëta, cujus meminit Dem. Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστι θεῶν, καὶ πάντα κατορθοῦν. ἐν βιοτῇ μοῖραν δ' οὔτι φυγεῖν ποριν. q Lenem eſſe, non eſt vitium : ſed adeò lenem eſſe, ut corrumpi ſinas potiùs quàm adverſeres, magnum vitium eſt, meritò igitur hoc addit, quòd ſi non addidiſſet, ſe potiùs laudâſſet, quam culpam agnoviſſet. r Itane ſtat ſententia? ſ Propter quod; ut ſæpe.

ACTUS II. SCENA III.

SOSTRATA.

S. *Ædepol nè nos æquè ſumus omnes inviſa viris,*
Propter paucas; quæ omnes faciunt digna ut videamur malo.
Nam, ità me ament di, quod me accuſat nunc vir, ſum extra noxiam.
Sed non facile eſt expurgatu : ita animum induxerunt, ſocrus
Omneis eſſe iniquas. haud pol me quidem : [a] *nam nunquam ſecus*
Habui illam, ac ſi ex me eſſe nata : nec, qui [b] *hoc mi eveniat, ſcio.*
Niſi pol filium multimodis [c] *jam exſpecto ut redeat domum,*

a Subaudiendum, *ſcis eſſe*: vel, *novi eſſe*; aut tale quid, ſecundùm ἔλλειψιν quæ familiaris eſt his, qui ſecum loquuntur. D. b Quomodo. unde. c Vehementer. D.

ACTUS III. SCENA I.

PAMPHILUS, PARMENO, MYRRHINA.

PAM. *Nemini ego plura acerba eſſe ex amore homini unquam oblata credo,*

Quàm mi. heu me infelicem, hanccine ego vitam parſi perdere?

Haccine ego cauſſa eram tantopere cupidus redeundi domum?

Cui quantò fuerat praſtabilius, ubivis gentium ætatem agere,

Quàm huc redire? atque hæc ita eſſe miſerum me reſciſſe?

Nam nos omnes, [a] quibus alicunde aliquis objectus eſt labos [b],

Omne quod eſt interea tempus, prius quam id reſcitum eſt, lucro eſt. [c]

PAR. *At ſic, citiùs qui te expedias his ærumnis, reperies.*

Si non rediiſſes, hæ iræ factæ eſſent multò ampliores:

Sed nunc adventum tuum ambas Pamphile ſcio reverituras.

Rem cognoſces: iram expedies: reſtitues rurſum in gratiam.

Levia ſunt, quæ tu pergravia eſſe in animum induxti tuum.

PAM. *Quid conſolare me? an quiſquam uſquam gentium eſt æquè miſer?*

Prius quàm hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:

Jam in hac re ut taceam, cuivis facile ſcitu eſt quàm fuerim miſer:

Tamen nunquam auſus ſum recuſare eam, quam mi obtrudit pater.

Vix me illinc abſtraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum,

[a] Aut deeſt *apud*, ut ſit, *Apud nos omnes*: aut *nos omnes*, pro, *nobis omnibus*. D.

[b] Dolor, ærumna, ut Græcis πόνος, pro dolore, vulgo. qui tamen eo nomine reprehenduntur à Cicerone Tuſc. Quæſt. 11. ubi diſcrimen oſtenditur.

[c] Quamdiu ignoramus mala noſtra, non dolemus, & iſta temporis intermedia mora, quoddam quaſi lucrum eſt.

Vixque

Vixque huc contuleram [d]*; hem nova res orta eſt, porrò ab hac quæ me abſtrahat.*
Tum matrem ex ea re me aut uxorem in culpa inventurum arbitror:
Quæ cum ita eſſe invenero, quid reſtat, niſi porrò ut fiam miſer?
Nam matris ferre injurias me Parmeno pietas jubet: [e]
Tum uxori obnoxius ſum: ita olim ſuo me ingenio pertulit,
Tot meas injurias quæ nunquam in ullo patefecit loco.
Sed magnum neſcio quid neceſſe eſt eveniſſe Parmeno,
Unde ira inter eas interceſſit, quæ tam permanſit diu.
PAR. *Hoc, quidem hercle parvum eſt: ſi vis verò veram rationem exſequi,*
Non maximas, quæ maximæ ſunt interdum iræ, injurias
Faciunt: [f] *nam ſæpe eſt, quibus in rebus alius ne iratus quidem eſt,*
Cum de eadem cauſſâ eſt iracundus factus inimiciſſimus.
Pueri inter ſeſe quàm pro levibus noxiis iras gerunt?
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus [g] *infirmum gerunt.* [h]
Itidem mulieres ſunt fermè, ut pueri, levi ſententiâ: [i]
Fortaſſe unum aliquod verbum hanc inter eas iram conciverit.
PAM. *Abi Parmeno intrò, ac me veniſſe nuncia.* [k]
PAR. *hem quid hoc?* PAM. *tace.*
PAR. *Trepidari ſentio, curſari ſurſum prorſum:* [l] *agedum ad fores*
Accede propiùs. hem, ſenſiſtin'? PAM. *noli fabularier.*

d Supra Act. 1. ſc. 2. *Paulatim elapſus eſt Bacchidi, atque huc tranſtulit Amorem.*

e Pia ſententia, quæ pluribus à divino Platone tractatur in 4. de Legib. ubi de liberorum ergà parentes officio multa: & inter alia, iſta eximia, & ſacris Oraculis valdè conſona: Παρὰ δὲ πάντα τὸν βίον ἔχειν τε καὶ ἐσχηκέναι χρὴ πρὸς αὐτοὺς γονέας διαφερόντως, διό τε κούφων καὶ πτηνῶν λόγων βαρυτάτη ζημία. πᾶσι γὰρ ἐπίσκοπος τοῖς περὶ τῶν τοιούτων ἐτάχθη, Δίκης Νέμεσις ἄγγελος. θυμουμένοις τε οὖν ὑπείκειν δεῖ, καὶ ἀποπιμπλᾶσι τὸν θυμὸν, ἐάν τ' ἐν λόγοις ἐάν τ' ἐν ἔργοις δρῶσι τὸ τοιοῦτον, ξυγγιγνώσκοντα ὡς εἰκότως μάλιστα πατὴρ υἱεῖ δοξάζων ἀδικεῖσθαι, θυμοῖτ' ἂν διαφερόντως.

f Arguunt, oſtendunt: *faciunt*, pro factas arguunt, ut apud Virgil. *circumdare*, & *erigere*, pro circundatas & erectas (interprete Servio:) canere: apud Ciceronem emere pro emptum ſcribere. Philoſophos, γεννᾶν & φθείρειν τὸν κόσμον, pro genitum & corruptibilem aſſerere: & id genus alia non pauca, doctis obſervata. g Inde Græcis, τὸ ἡγεμονικὸν: & Sall. *dux & imperator vitæ.* h Ira, ex impotentiâ (i. e. imbecillitate:) animi: unde *impotentia*, apud Latinos, pro irâ, alióve quovis affectu majore: & *impotentes*, qui affectibus cedunt & indulgent. i Γνώμη: animo. k Ex conſuetudine Rom. de quâ Nann. Miſcell. l. 2. ex Plutarcho. l Retrò & antè: ultrò citróque: quod vulgò, *to and fro.*

Prô Iupiter, audio clamorem. PAR. *tute loqueris, me vetas?*

M. *Tace obſecro mea gnata.* PAM. *matris vox viſa* [m] *eſt Philumenæ.*

Nullus ſum. PAR. *qui dum?* PAM. *perii.* PAR. *quam ob rem?* PAM. *neſcio quod magnum malum.*

Profectò Parmeno me celant. [n] PAR. *uxorem Philumenam.*

Pavitare [o] *neſcio quid, dixerunt. id ſi forte eſt, neſcio.*

PAM. *Interii: cur mihi id non dixti?* PAR. *quia non poteram una omnia.*

PAM. *Quid morbi eſt?* PAR. *neſcio.* PAM. *quid? nemone medicum adduxit?* PAR. *neſcio.*

PAM. *Ceſſò hinc ire intrò, ut hoc quamprimum quidquid eſt, certùm ſciam?*

Quonam modo Philumena mea nunc te offendam affectam?

Nam ſi periculum ullum in te eſt, periiſſe me unà haud dubium eſt.

PAR. *Non uſus facto* [p] *eſt mihi nunc, hunc intrò ſequi.*

Nam inviſos omnes nos eſſe illis ſentio:

Here nemo voluit Soſtratam intrò admittere.

Si fortè morbus amplior factus fiet,

Quod ſanè nolim, maxumè heri cauſâ mei;

Servom illico introiiſſe dicent Soſtrata:

Aliquid tuliſſe comminiſcentur mali,

Capiti, atque ætati illorum [q] *morbus qui auctu' ſit:*

Hera in crimen veniet, ego verò in magnum malum.

ACTUS III. SCENA II.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILUS.

S. NEſcio quid jamdudum hic audio tumultuari miſera:

Malè metuo, nè Philumenæ magis morbus aggraveſcat:

[m] Virgil. *viſæque canes ululare per umbras.* & Eun. act 3 ſc. 2. *Audire vocem viſa ſum modò militis.*

[n] Aliæ ed. *me celas.*

[o] Horrere, ægrotare. forſaſſe audierat ancillas muſſitantes, Philumenam *pavitare parere:* id eſt, ad partum properare; quod ille per errorem *pavitare* retulit.

[p] Opus facto. Id eſt, non expedit: non eſt ex re meâ.

[q] Vide Phorm. Act. 3. ſc. 2. *nè quid ſuo luat capiti.* & ibid. Act 5. ſc. 7 *Malum quod eſt, &c.*

Quod

Quod [a] *te Æſculapi, & te Salus, ne quid ſit hujus oro.*
Nunc ad eam viſam. PAR. *heus Soſtrata.* S. *ehem.*
PAR. *iterum iſtinc excludere.*
S. *Ehem Parmeno, tune hic eras? perii, quid faciam miſera?*
Non viſam uxorem Pamphili, cum in proxumo hic ſit ægra:
PAR. *Non viſas, nec mittas quidem viſendi cauſſa quemquam.*
Nam qui amat cui odio ipſus eſt, bis facere ſtulte duco: [c]
Laborem inanem ipſus capit, & illi moleſtiam affert.
Tum autem filius tuus introïit videre, ut venit, [d] *quid agat.*
S. *Quid aïs? an venit Pamphilus?* PAR. *venit*
S. *diis gratiam habeo.*
Hem, iſtoc verbo animus mihi rediït, & cura ex corde excêſſit.
PAR. *Iam ea te cauſſa maxume huc nunc introïre*
Nam ſi remittent quippiam Philumenæ dolores,
Omnem rem narrabit, ſcio, continuo ſola ſoli,
Quæ inter vos intervenit, unde ortum eſt initium iræ. [e]
Atque eccum video ipſum egredi, quam triſti'ſt. S. *ô mi gnate.*
PAR. *Mea mater, ſalve.* S. *gaudeo veniſſe ſalvom. ſalvan'*
Philumena eſt? PAR. *meliuſcula eſt.* [f] S. *utinam iſtuc ita dii faxint.*
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam triſtis.
PAM. *recte mater.* [g]
S. *Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invaſit?*
PAM. *Ita factum eſt.* S. *quid morbi eſt?* PAM. *febris.* S. *quotidiana?* PAM. *ita aïunt.*
I ſodes intro, conſequar jam te mea mater. S. *fiat.*
PAM. *Tu pueris curre Parmeno obviam, atque his onera adjuta.* [h]

a Deeſt *propter*; ut ſit *propter quod*: ait hic Don. ſed eſt ſolennis implorandi (ut *at*, imprecandi:) particula; ut in Andr. Act. 1. ſc. 5. *Quod ego per hanc te dextram oro, & genium tuum*, &c. & apud Virgil. *Quod te per ſuperos & conſcia numina veri*, &c. & alibi paſſim, ubi Donati expoſitio non habet locum.

b Quod male meruo.

c Plaut. *Nullum beneficium eſſe duco id, quod cui facias non placet.* & Hor. *Invitum qui ſervat, idem facit occidenti.*

d Statim ut rediit, aut advenit

e A quo initio orta ſit ira, quæ inter nos intervenit.

f *Meliuſcule eſt.* Cic. paulo ſupra, *ſi remittent quippiam dolores.*

g Sic decimus cum ſine injuria interrogantis aliquid reticemus.

h Locutio antiqua figurata, pro, ipſos onera portantes adjuva. D.

PAR.

PAR. *Quid? non ſciunt ipſi viam, domum qua redeant?* PAM. *ceſſas?*

ACTUS III SCENA III.

PAMPHILUS.

P. N*Equeo mearum rerum initium ullum invenire idoneum,* [a]
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt,
Partim quæ perſpexi his oculis, partim quæ accepi auribus. [b]
Quà me propter exanimatum [c] *citius eduxi foras.*
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio ſuſpicans
Morbo me viſurum affectam, ac ſenſi eſſe, uxorem: hei mihi.
Poſtquam me aſpexere ancillæ advenîſſe, illico omnes ſimul (rant.
Læta exclamant, venit, id [d] *quod me repente aſpexe-*
Sed continuo voltum earum ſenſi immutari omnium;
Quia tam incommode illis fors obtulerat [e] *adventum meum.*
Una illarum interea propere præcucurrit, nuntians
Me veniſſe. ego ejus videndi cupidus recta conſequor.
Poſteaquã introii, exemplo ejus morbum cognovi miſer.
Nam neque, ut celari poſſet, tempus ſpatium ullum dabat.
Neque voce alia, ac res monebat, ipſa poterat conqueri.
Poſtquam aſpexi, ô facinus indignum inquam: & corripui illico
Me inde, lacrumans, incredibli re, atq; atroci percitus.
Mater conſequitur. jam ut limen exirem, [f] *ad genua accidit.* [g]
Lacrumans miſera: miſeritum eſt. Profecto hoc ſic eſt ut puto
Omnibu' nobis ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus. [h]

a Homerica διαπορήσεις τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω. D.

b Quapropter me.

c Perterritum, conſternatum.

d Propter id quod, &c. D.

e *Offerri* dicuntur bona tãquam mala, ſi inſperata objiciantur aſpectibus. D.

f Iam in eo eram, ut limen exirem.

g Plin. *Hominis genibus quædam & religio ineſt, obſervatione gentium. Hæc ſupplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant; fortaſſis quia ineſt iis vitalitas*

h Prout ſe res habent noſtræ, vel bene, vel ſecus, ita animos gerimus vel ſuperbos, vel humiles. In eam autem cogitationem incidit hic, ex Myrrhinæ, nobilis matronæ, miſeranda ſpecie, quæ dignitatis ſuæ oblita, ad pedes ejus ſe abjecerat. Apollod. apud Don. οὐ πρὸς καιρὸν διὰ τὰ πράγματα σεμνότης ἢ ταπεινότης, & infra, ſc. 5. *Quia paullulum vobis acceſſit pecuniæ, ſublati animi ſunt.*

Hanc

Hanc habere orationem mecum principio inſtitit :
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, cauſſam vides :
Nam vitium eſt oblatum virgini olim ab, neſcio, quo improbo :
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret ſuum.
Sed cum orata ejus reminiſcor, nequeo quin lacrumem miſer.
Quæ quæ [i] *fors fortuna* [k] *eſt, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,*
Per eam te obſecramus ambæ, ſi jus, ſi fas eſt, [l] *uti*
Advorſa ejus per te tecta tacitaque apud omnes ſient :
Si unquam erga te animo eſſe amico ſenſiſti eam, mi Pamphile,
Sine labore [m] *hanc gratiam, te, uti ſibi des pro illa* [n] *nunc rogat.*
Cæterum de reducenda id fac, quod in rem ſit tuam. [o]
Parturire eam, neque gravidam eſſe ex te, ſolus conſcius. [p]
Nam aiunt tecum poſt duobus concubuiſſe eam menſibus :
Tum, poſtquam ad te venit, menſis agitur hic jam ſeptimus
Quod te ſcire, [q] *ipſa indicat res.* [r] *nunc ſi potis eſt* [ſ] *Pamphile,*
Maxume volo, doque operam, ut clam partus eveniat patrem.
Atque adeo omneis. ſed ſi fieri id non poteſt, quin ſentiant,
Dicam abortum eſſe. ſcio nemini aliter ſuſpectum fore,
Quin, quid veriſimile eſt, ex te recte eum natum [t] *putent.*

i Al. plerique libri *Quæque.* k Phor. Act. 5. ſc. 6. n. 24. l *Verum hoc invidioſe; an quaſi fœmina quæ jus neſciat:* ait hic vetus neſcio quis Interpres. nempe, quia de jure dubitanter loquitur. in quo judicium Grammatici deſidero. eſt enim pulcherrima, & uſitatiſſima figura. quam etiam Apoſtolus adhibet in re omnium graviſſima: Εἴτις ἀρετὴ, εἴτις ἔπαινος, &c. Phillip 4. 8. m Ex quo tibi *nihil incommodi*; ut mox. n *Hanc gratiam* (ſilentii ſcil.) *rogat te ut ſibi des pro illa*; gratia ſcil. vel pro amico illo, quo erga te fuit animo. o Quod commodum tibi videbitur. Nam niſi reducatur, reddenda dos erit. p Dextre inſinuat, poſſe eum (ſi ita volit) uxorem ſine mala fama retinere, ut qui ſolus ſciat eam non ex ſe gravidam eſſe. Quo pertinet etiam quod de menſe ſeptimo non ſequitur, in quem cadebat abortus ſuſpicio. q Rationem temporis iniviſſe. r Quia contriſtatus corripuiſti te foras. D. ſ Si fieri poſſit, ut Phormio, Act. 2. ſc. 2. t Infantem abortivum, nam alioquin minus proprie dicatur abortus, *naſci.*

Con-

Continuo exponetur. hic tibi nihil eſt quidquam incommodi: &

Illi miſera indigne factam injuriam contexeris.

Pollicitus ſum, & ſervare in eo certum eſt, quod dixi, fidem.

Nam de reducenda, id verò neutiquam honeſtum u eſſe arbitror.

[illegible] decorum.

Nec faciam. etſi amor me graviter, conſuetudoque ejus tenet.

x Andr. Act. 5. ſc. 5. *Ego vitam Deorum propterea ſempiternam eſſe arbitror, quod voluptates eorũ propria ſint.* Plaut. *ita quoque comparatum eſt in ætate hominum ita Dis placitum, voluptati ut mœror Comes conſequatur.*

Lacrumo, quæ poſthac futura eſt vita, cum in mentem venit,

Solitudoque. O fortuna, ut nunquam perpetuo es bona! x

Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit,

Quem ego conſilio y miſſum feci. idem nunc operam huic dabo. z

Adeſt Parmeno cum pueris. hunc minime eſt opus

*In hac re adeſſe: nam olim ſoli credidi, **

Ea me abſtinuiſſe in principio, cum data eſt.

y Ratione & prudentia.

Vereor, ſi clamorem ejus hic crebro audiat,

Nè parturire intelligat. aliquo mihi eſt

Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

z Quod in illo amore feci, idem nunc in hoc conabor, vel operam dabo; ut faciam ſcil. vel *idem*, id eſt, idem ego; ut Don. * Vide ſupra, Act. 1. ſc. 2. *diebus ſane pauculis poſt Pamphilus me ſolum ſeducit foras,* &c.

ACTUS III SCENA IV.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILUS.

PAR. *An tu tibi hoc incommodum eveniſſe iterè*

S. *Non hercle verbis Parmeno dici poteſt*

Tantum, quam re ipſa a navigare incommodum eſt.

PAR. *Itane eſt?* S. *ô fortunate, neſcis quid mali*

Præterieris, b qui nunquam es ingreſſus mare.

Nam alias ut omittam miſerias, unam hanc vide:

Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,

Cum interea ſemper mortem exſpectabam miſer:

Ita uſque adverſa tempeſtate uſi ſumus.

PAR. *Odioſum.* S. *haud clam me eſt; denique hercle aufugerim*

a Plaut. *Nimio pol hominum fortunæ minus miſeræ memorantur, quam reapſè experiundo iis datur acerbum.*

b *O fortunatos nimium, bona ſi ſua norint Agricolas.*

Potius,

Potius, quam redeam, ſi eo mî redeundum ſciam.
PAR. *Olim quidem te cauſſæ impellebant leves.*
Quod nunc minitare facere, ut faceres Soſia. [c]
Sed Pamphilum ipſum video ſtare ante oſtium.
Ite intro. ego hunc adibo, ſi quid me velit.
Here, etiam tu hic ſtas? PAM. *equidem te exſpecto.*
PAR. *quid eſt?*
PAM. *In arcem tranſcurſo* [d] *opus eſt.* PAR. *cui homini?* PAM. *tibi.*
PAR. *In arcem? quid eo?* PAM. *Callidemidem hoſpitem*
Myconium, qui mecum una advectu'ſt, conveni.
PAR. *Perii. vovi ſſe hunc dicam, ſi ſalvus domum*
Rediiſſet unquam, [e] *ut me ambulando rumperet.* [f]
PAM. *Quid ceſſas?* PAR. *quid vis dicam? an conveniam modo?*
PAM. *Imò, quod conſtitui me hodie conventurum eum,*
Non poſſe, ne me fruſtra illi [g] *exſpectet: vola.*
PAR. *At non novi hominis faciem.* PAM. *at faciam,* [h] *ut noveris*
Magnus, rubicundus, criſpus, [i] *craſſus, cæſius,*
Cadaveroſa facie. [k] PAR. *dii illum perduint.*
Quid, ſi non veniet? maneamne uſque ad veſperum?
PAM. *Maneto: curre.* PAR. *non queo: ita defeſſu' ſum.*
PAR. *Ille abiit. quid agam infelix? prorſus neſcio*
Quo pacto hoc celem, quod me oravit myrrhina,
Suæ gnatæ partum: nam me miſeret mulieris.

c q d. Facile credo tibi te tanti mali, quantum videtur eſſe navigatio, vitandi cauſſa fugam arrepturum, cum jam olim levibus de cauſſis fugam adornaveris. ita jocose ut ſervum nequam & fugitivum perſtringit.

d Neſcio quid illis hic in mentem venerit, qui arcem, Pyreum interpretatur. Pyreus portus longe extra urbem, ſed longo muro urbi junctus: arx, in medio urbis. ἀκρόπολις proprie, & olim πόλις dicta.

e Facete alludit ad eorum morem, qui longis itineribus maris periclitati, (ut hic Don.) vovent aliquid ſi domum pervenerint. Et convenit Pamphilo, quem male navigaſſe ſupra audierat. *f Rumpi* dicuntur, quibus ex nimia intentione vocis aut laboris, vel vena, vel peritoneum rumpitur. *g* Pro *illhic*, ut ſupra. *h* Bene monet. Don. ſtomachoſe hæc eſſe pronuntianda. Nam quod irati ſolent, cum colloquentium verbis offenduntur, ut regerent illis ſua verba, ſed vel pronuntiando, vel leniter immutando perverſa, & detorta: ita hic fit à Pamphilo. *At non novi hominis faciem*, dixerat Parm. ſervus. *At faciam* (*faciam* pro *faciem:*) regerit ille, triſtis, & intempeſtiva ſervuli ſedulitate irritatus. *i* Quanquam Myconii utplurimum calvi, unde Proverbium Μυκώνιος φαλακρός: nihil obſtat tamen quin inter illos etiam *criſpi* nonnulli, ex alio fortaſſe genere, ut rufi inter Anglos. Aut fortaſſe Poëta ita conſulto maluit, aut Myconium iſtum non hominem verum ſed merum Pamphili commentum, ad eludendum ſervum, intelligeremus. *k* Sublivida, ac perſonata, rubore, & livore; ut Don. vel ut alii, fœda, & turpi: tetra & exangui facie. Quod ſi *cadaveroſa facies*, quod vulgo dicimus, a pockie face: ſcabioſa facies, à papulis & varioloſis eroſa, & frequentibus maculis & cavernulis conſperſa: ſi tamen varioles ut nunc vulgo vocantur, vel eo, vel alio quocunque nomine veteribus notos fuiſſe concedant medici.

Quod

Quod potero faciam; tamen ut pietatem colam: k
Nam me parenti potius, quam amori obſequi
Oportet, at at at. eccum Phidippum, & patrem
Video: horſum pergunt. quid dicam hiſce, incertu' ſum.

k Id eſt, ſi ita poteſt fieri, ut ſine parentum graviore offenſa & ira hoc uxoris vitium celem. (quod ſane difficile, quia dimittendæ uxoris legitimam aliam cauſſam reperire non in promptu:) libenter celabo, & uxoris famæ conſulem. Sin aliter, pietatem erga parentes amori præferam. Multus hic Don. qui tamen mentem verborum non videtur aſſecutus.

ACTUS III. SCENA V.

LACHES, PHIDIPPUS, PAMPHILUS.

DIxtin' dudum, dixiſſe illam ſe exſpectare filium?
PH. *Factum.* L. *veniſſe aïunt: redeat.* PA. *quam cauſam dicam patri,*
Quamobrem non reducam, neſcio. L. *quem ego hic audivi loqui?*
PA. *Certum obfirmare eſt viam me,* a *quam decrevi perſequi.*
L. *Ipſus eſt, de quo hoc agebam tecum.* PA. *ſalve mi pater.*
L. *Gnate mi, ſalve.* PH. *bene factum* b *te adveniſſe Pamphile,*
Et adeo, quod maxumum eſt, ſalvum atque validum. PA. *creditur.* c
L. *Advenis modo?* PA. *admodum.* L. *cedo, quid reliquit Phania*
Conſobrinus noſter? PA. *ſane hercle homo voluptati obſequens*
Fuit, dum vixit: & qui ſic ſunt, haud multum heredem adjuvant.
Sibi vero hanc laudem relinquunt: vixit, dum vixit, bene. d
L. *Tum tu igitur nihil attuliſti huc plus unâ ſententiâ?*
P. *Quidquid eſt id quod reliquit, profuit* e. L. *imo obfuit:*

a Firmiter & pertinaciter inſiſtere viam (i. rationem, conſilium) quam mihi inſiſtendam ſive perſequendam propoſui. nempe, ut dimittam uxorem, & dimittendæ cauſſam veram celem.

b Id eſt, gaudeo. vide ſupra.

c Vide Act. 5. ſc. 4. *faciis ut credam facis.*

d Loquitur hic, ut Epicuri de grege porcus; ſi tamen ex ſua, & non potius ex vulgi ſententia; qui quid homo diſtet à beſtia, parum intelligit. Aliter Philoſophi, & quibus humanæ præſtantiæ ſenſus aliquis. *Laudemus itaque ut in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum eſt,* &c. *Alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perit.* Sen. *Multi mortales, dediti ventri atque ſomno,* &c. *verum enimvero, is demum mihi vivere, & frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit.* Sall. e Non eſt quod ejus pœniteat.

Nam

Nam illum vivom & ſalvom vellem. PH. *impune optare iſtuc licet.* f
Ille reviviſcet jam nunquam: & tamen, utrum malis, ſcio.
L. g *Here Philumenam ad ſe accerſi hic juſſit. dic juſſiſſe te.* h
PH. *Noli fodere.* i *juſſi* : L. *ſed eam jam remittet.*
PH. *ſcilicet.*
PA. *Omnem rem ſcio, ut ſit geſta. adveniens audivi omnia.* L. *at*
Iſtos invidos dii perdant, qui hæc libenter nunciant.
PA. *Ego me ſcio caviſſe nè ulla merito contumelia.*
Fieri à vobis poſſet. idque ſi nunc memorare hîc velim,
Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere poſſim ; ni te ex ipſa id magis velim reſciſcere :
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides, i
Cum illa, quæ nunc in me iniqua eſt, æqua de me dixerit. k
Neque meâ culpâ hoc diſſidium eveniſſe, id teſtor Deos.
Sed quando ſeſe eſſe indignam l *deputat matri meæ,*
Cui concedat, m *cujus mores toleret ſuâ modeſtiâ ;*
Neque alio pacto poteſt componi inter eas gratia ; n
Segreganda aut mater à me eſt Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas matris potius commodum ſuadet ſequi. o
L. *Pamphile, haud invito ad aures ſermo mihi acceſſit tuus,*
Cum te poſtputâſſe omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, nè impulſus ira prave inſiſtas? p *Pamphile.*
PA. *Quibus iris nunc in illam impulſus iniquus ſim?*
Quæ nunquam quidquam erga me commerita eſt pater,
Quod nollem : & ſæpe, quod vellem, meritam ſcio.

f Si optata evenirent, nunquam optares ut ille reviviſceret. D
g Alii, *Heri.*
h Hoc ille in aurem Phidippo, qui non adeo callidus.
i Latus ſcil. quod faciunt interdum qui minus promptos (digito pungentes) excitare volunt.
Meis factis, moribus.
k Bonum argumentum, (ab hoſte, aut irato.) Virg. *Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,* &c. Cic. *Te ipſo teſte iniquo atque improbo,* &c. D.
l Injurium putat, id à ſe exigi, ut ad ſocrus ſuæ mores ſe componat. Indignum ſe putat, eo uſque ſe demittere, &c.
m Senſus: quæ concedat matri meæ. Syntaxis autem, *indignam matre mea poſtularet.* Sed antecedens hic ſequitur caſum relativi, ut in Eunucho, *Eunuchum quem dediſti,* & Virgil. *Vrbem quem ſtatuo, veſtra eſt* : & alibi non raro. n Phor. 4. 3. *cum bona componantur gratia.* o Non mirum, ubi divortia tam frequentia & minimis ex cauſſis; ſi uxor potius quam parentes deſeruntur. at ubi jus connubii ſanctum & inviolabile, aliter res habet. p Vide Phor. Act. 1. ſc. 5. ex Thocyde. Eun. Act. 2. ſc. 3. *quam inſiſtam viam?*

Amoque,

Amoque, & laudo, & vehementer deſidero :
Nam fuiſſe erga me miro ingenio, expertu' ſum.
Illique exopto, ut relliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui ſit fortunatior,
Quandoquidem illam a me diſtrahit neceſſitas.
PH. *Tibi in manu eſt, q ne fiat.* L. *ſi ſanus ſies,*
Iube illam redire. DA. *non eſt conſilium pater:*
Matris ſervibo r commodis. L. *quo abis? mane,*
Mane inquam : quo vadis? PH. *quæ hæc pertinacia*
eſt?
L. *Dixin' Phidippe hanc rem ægre laturum eſſe eum?*
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
PH. *Non credidi edepol adeo inhumanum fore :*
Ita nunc is ſibi me ſupplicaturum putat?
Si eſt, ſ ut velit reducere uxorem, licet :
Sin alio eſt animo, renumeret dotem huc, t eat u
L. *Ecce autem, tu quoque proterve iracundus es.*
PH. *Percontumax rediſti huc nobis Pamphile.*
L. *Decedet jam ira hæc etſi merito iratus eſt.*
PH. *Quia paululum vobis acceſſit pecuniæ,*
Sublati animi ſunt: x L. *etiam mecum litigas.*
PH. *Deliberet, renuncietque hodie mihi,*
Velitne, an non; ut alii, ſi huic non ſit, ſiet. y
L. *Phidippe, ades, audi paucis, abiit: quid mea?*
Poſtremo inter ſe tranſigant ipſi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtem-
perant:
Quæ dico, parvipendunt. porro hoc jurgium ad
Uxorem: cujus fiunt conſilio omnia hæc.
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre eſt, evo-
mam. z

q Infra, Act. 4. ſc. 4. *uxor quid faciat, in manu non eſt mea.*

r Vt *ſcibo*, & alia non pauca, antiquis uſitata.

ſ Si ita res habeat.

t Vide ſupra, Act. 3. ſc. 3.

u Valeat.

x Supra, Act. 3. ſc. 3.

y Uxor ſcil. quod ut δύσφημον, reticetur.

z Ad Act. 3. ſc. 5. *Ibo requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.* Bene autem, *quod mihi ægre eſt*, quia ægritudinem ſolet vomitus relevare. D.

ACTUS IV. SCENA I.

MYRRHINA, PHIDIPPUS.

M. PErii, quid agam? quo me vortam? quid meo re-
ſpondebo viro
Miſera? nam audiſſe vocem pueri viſu' eſt a *vagien-*
tis:

a Non erat certa, ſed inde conjicit, quia ita corripuit, &c.

Ita corripuit derepente tacitus ſeſe ad filiam:
Quod ſi reſciverit peperiſſe eam, id qua cauſſa clam habuiſſe me
Dicam. non ædepol ſcio.
Sed oſtium concrepuit: credo ipſum ad me exire: nulla ſum.
P. *Vxor ubi me ad filiam ire ſenſit, ſe duxit* [b] *foras,*

b Subduxit.

Atque eccam video. quid ais Myrrhina? heus, tibi dico. M. *mihine*
Mi vir? P. *vir ego tuus? tu virum me, aut hominem* [c] *adeo eſſe deputas?*
Nam ſi utrumvis horum mulier unquam tibi viſus forem,

c Vide ſupra Act.2.ſc.3.

Non ſic ludibrio tuis factis habitus eſſem. M. *quibus?* P. *at rogitas?*
Peperit filia? hem taces? ex quo? M. *iſtuc rogare æquom eſt patrem?*
Perii: ex quo cenſes, niſi ex illo, cui data eſt nuptum, obſecro?
P. *Credo: neque adeo arbitrari patris eſt aliter. ſed demiror,*
Quid ſit quam ob rem tantopere hunc omnes nos celare volueris
Partum; præſertim cum & recte, [d] *& ſuo pepererit* [e] *tempore.*

d Quod non monſtrum peperit. D.

e Quia & ſeptimo menſe naſci ſolent. D.

Adeone pervicaci eſſe animo, ut puerum præoptares perire,
Ex quo inter nos ſcires poſthac amicitiam fore firmiorem,

f Antiqui, non, *illi nupta,* ſed *cum illo.* D.

Potius, quam eſſet cum illo nupta [f] *advorſus animi lubidinem* [g]

g *Qui animum vincunt, quam quos animus ſemper probiores cluent.* Plaut.

Tui [h]*? Ego etiam illorum eſſe hanc culpam credidi, quæ te eſt penes.*
M. *Miſera ſum.* P. *utinam ſciam ita eſſe iſtuc. ſed nunc mihi in mentem venit,*

h Al. edit. *Potius quam adu. animi tui libid. eſſet cum illo nupta. Ego etiam,*&c. minus bene Plantin. ut hic.

De hac re quam locuta es olim, cum illum generum cepimus:
Nam nuptam filiam negabas poſſe te pati tuam
Cum eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.

M. *Quam-*

M. *Quamvis cauſſam hunc ſuſpicari, quam ipſam veram, mavolo.*

P. *Multo prius ſcivi, quàm tu, illum amicam habere Myrrhina.*

Verum id vitium ego nunquam decrevi [i] *eſſe adoleſcentiæ:*

Nam id omnibus innatum eſt. at pol jam aderit, ſe quoque etiam cum oderit. [k]

Sed ut olim te oſtendiſti eandem eſſe, [l] *nihil ceſſaſti uſque adhuc.*

Ut filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egiſſem, eſſet ratum

Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum voluerꝭ.

M. *Adeon' me eſſe pervicacem cenſes, cui mater ſiem.* [m]

Ut eo eſſem animo, ſi ex uſu eſſet noſtro [n] *hoc matrimonium?*

P. *Tun' proſpicere, aut judicare, noſtram in rem quod ſit, potes?*

Audiſti ex aliquo fortaſſe, qui vidiſſe eum diceret

Exeuntẽ aut introeuntem ad amicam. quid tum poſtea,

Si modeſte [o] *ac raro hoc fecit? nonne ea diſſimulare nos*

Magis humanum eſt, quam dare operam id ſcire, qui [o] *nos oderit?*

Nam ſi is poſſet ab ea ſeſe derepente avellere,

Quicum tot conſueſſet annos; non eum hominem ducerem

Nec virum ſati' firmum gnatæ. M. *mitte adoleſcentem obſecro,*

Et quæ me peccâſſe aïs. abi, ſolum ſolus conveni:

Roga, velitne an non uxorem. ſi eſt, ut dicat velle ſe,

Redde: ſin eſt autem, ut nolit, recte conſului meæ.

P. *Siquidem ille ipſe non volt, & tu ſenſti eſſe in eo* Myrrhina (ſpici.

Peccatum; aderam, cujus conſilio ea par fuerat pro-

Quam ob rem incendior ira, te eſſe auſam hæc facere injuſſu meo.

pu dore. o Vnde, vel quamobrem D.

[i] Κέκρικα judicavi, cenſui.

[k] Don ad ſenectutem refert, quæ vulgo onus grave habetur, & omnium rerum faſtidium afferre ſolet: ſed male meo judicio. Non enim id vult, opinor, eum ad ſenectam amori illicito indulſurum, quod perditiſſimi fuiſſet ingenii; ſed mox, (ut qui ſatis: *pius* alioquin, *ac pudicus*) Act. 1. ſc. 2.) ad ſaniorem mentem rediturum, ac facti ſui odium. Infra, Act. 5. ſc. 1. *Nam neque hoc animo erit ætatem*. Sen. *Demus illi ſpacium, quo deſpicare quod fecerit poſſit. Seipſe caſtigabit*, &c.

[l] Oſtendiſſe eandem te eſſe, quæ olim fuiſti. Al. ed. *Sed ut olim te oſtendiſti, eandem eſſe nihil ceſſ. uſque adhuc.*

[m] Deeſt *ei*, vel, *circa eam*. D.

[n] è re noſtra, & filiæ.

[o] Adhibito modo & cum

Interdico, nè extuliſſe extra ædes puerum uſque velis. [p]
Sed ego ſtultior, meis dictis parere hanc qui poſtulem:
Ibo intro, atque edicam ſervis, nè quoquam efferri ſinant:
M. Nullam pol credo mulierem me miſeriorem vivere.
Nam ut hic laturus hoc ſit, ſi ipſam rem, ut ſiet, reſciverit,
Non adepol clam me eſt; cum hoc, quod leviu' eſt tam animo iracundo tulit:
Nec, qua via ſententia ejus mutari poſſit, ſcio.
Hoc mî unum ex plurimis miſeriis reliquom fuerat malum,
Si puerum ut tollam, cogit, cujus qui ſit neſcimus pater.
Nam cum compreſſa eſt gnata, forma in tenebris noſci non quita eſt. [q]
Neque detractum ei tum quidquam eſt, qui [r] *poſſit noſci, qui ſiet:*
Ipſe eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens annulum.
Simul [ſ] *vereor, Pamphilum nè orata noſtra nequeat diutius,*
Celare, cum ſciet alienum puerum tolli pro ſuo.

[p] Don. Separatim hæc legit, *Interdico; nè velis,* &c. quia, inquit, *interdico me velis*, non eſt integrum. Id opinor vult, ideo non integrum, quia voluntas non cogitur: nec votis leges feruntur, ſed factis. Sed hoc ſubtilius; cum, *nè velis extuliſſe* valeat hic. *nè efferas.*

[q] Antique, pro, *non potuit.*

[r] Vnde.

[ſ] Præterea.

Actus IV Scena II.
SOSTRATA, PAMPHILUS.

S. NOn clam me eſt mi gnate, tibi me eſſe ſuſpectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiiſſe: etſi ea diſſimulas ſedulo:
Verum ita me Dii ament, itaque obtingant ex te, quæ exopto mihi, ut
Nunquam ſciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teque antequam me amare rebar, ei rei firmâſti fidem: [a]

[a] Deeſt *tam*: ut ſit ordo: & quam te amare me rebar; tantum firmaſti fidem ei rei. Don. Sed nec ſic male fortaſſe, ut nihil deſit *Et firmaſti fidem ei rei quam ante rebar, te amare.*

Nam

Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto me habueris
Præpoſitam amori tuo. nunc tibi me certum eſt contra gratiam (*ſcias.*
Referre, ut apud me præmium eſſe poſitum pietati
Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum famæ arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me eſſe certo decrevi patre,
Nè mea præſentia obſtet, neu cauſſa ulla reſtet relliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. P. *quæſo quid iſtuc conſilii eſt?*
Illius ſtultitia victa, [b] *ex urbe tu rus habitatum migres?*
Haud facies: neque ſinam, ut qui nobis mater maledictum velit,
Mea pertinacia eſſe dicas factum, haud tua modeſtia. [c]
Tum, tuas amicas te, & cognatas deſerere [d], *& feſtos dies,* [e]
Mea cauſſa, nolo. S. *nihil pol jam iſtæc res mihi voluptatis ferunt.*
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta ſatis ſum: ſatias jam tenet
Studiorum iſtorum: hæc mihi nunc cura eſt maxuma, ut nè cui mea
Longinquitas ætatis [f] *obſtet, mortemve exoptet* [g] *meam.*
Hic video me eſſe inviſam immerito: tempus eſt concedere.
Sic optume, ut ego opinor, omnes cauſſas præcidam omnibus,
Et me hac ſuſpicione exſolvam, & illis morem geſſero. [h]
Sine me obſecro effugere, volgus quod [i] *male audit mulierum.*
P. *Quam fortunatus ceteris ſum rebus, abſque una hac foret,* [k]

b Impulſa adacta.

c Moderatione: facilitate.

d Quæ vitam urbanam, ut in re lauta, omnes amplectuntur. hinc, *ab hominibus relegati*, Ciceroni 3. De off. dicuntur, qui ruri habitare coguntur.

e Tum enim præcipue convivia, & compotationes: unde Plaut. *Feſto die ſi quid prodegeris; profeſto agere liceat, niſi peperceris.* niſi *Chariſtia* quæ vocabant, proprie intellexeris, de quibus Ovid. *Proxima cognati dixere chariſtia chari: Et venit ad ſocios turba propinqua* (i. e. cognati:) *Deos* de quibus plura doctiſſ. Kindanbr. hic.

f Longitudo, diuturnitas.

g Alii, *exſpectet*, quod puto verius: ſed eadem ſententia.

h Obſequens, indulgens fuero.

i Propter quod, ut alibi non ſemel. *k* Vide Phor. Act. 1. ſc. 4. ſed aliæ edit: *abſque una hac* foret: ut τὸ *abſque*, ſit adverb. non præpoſitio. q. d. hæc una res ſi abeſſet, aut, extra foret. Don. utriuſque lectionis meminit.

Hanc

Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem. [l]
S. obſecro mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, ut quæque eſt, in animum inducas pati. l
Si cætera ſunt ità, ut tu vis, itaque ut eſſe ego illam exiſtumo,
Mi gnate, da veniam hanc mihi, m *reduc illam. P. va miſero mihi!*
S. Et mihi quidem: nam hæc res non minùs me male habet, quàm te gnate mi.

l Ità omnes quas vidi edit. claudunt hic ſententiam; ſed,ut arbitror, perperam. Id enim dicit: obſecro te, mi Pamphile, non tu ità ſponte tua animatus es, ut ſi quid tibi contra animi tui ſententiam accidat, id æquo patiaris animo; dum certe reputas, alia eſſe, plura, & majora, quæ tibi pro voto ſuccedant? Hoc certe eſt, quod paſſim ethnici inculcant Philoſophi; quodque Græci vulgatiſſ. iſta (qua Cic. non ſemel utitur) ſententia jactant, Ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθοῦνται λόγον. Apud Virgil. autem, *factis contraria fata rependere.* Ita igitur ſolum hunc locum diſtinguendum cenſeo: *Obſecro mi Per. Non tùte incomm. rem, ut quæque eſt, in an. ind. pati, Si cætera ſunt ità, ut tu vis, itaque ut eſſe illam exiſtumo?* per interrogationem, ſcil. Pamphilus enim cætera laudabat uxorem, ut optimam: hoc unum erat quod illi vitio verteret, quod ad mores ſocrus ſuæ, mores ſuos componere non poterat. m Concede hoc mihi, ut Cornelius Nepos ſæpe loquitur. Ità & Ad. Act. 5. ſc. 8.

Actus IV. Scena III.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILUS.

L. *Quem cum iſtoc ſermonem habueris, procul* [a] *hinc ſtans accepi uxor:*
Iſtuc eſt ſapere, *qui,* [b] ubicunque opus ſit, animum poſſis flectere,
Quod faciundum fortaſſe ſit poſt, idem hoc nunc ſi feceris. b
S. Fors pol fuat. c *L. abi rus ergò hinc: ibi ego te, & tu me feres.*
S. Spero mecaſtor. L. i ergo intrò, & compone, quæ tecum ſimul
Ferantur. dixi. d *S. ità ut jubes, faciam. P. pater.*
L. Quid vis Pamphile? P. abire hinc matrem? minime. L. quid ità iſtuc? P. quia.

a Τὸ *procul*, pro *propè* antiquis uſitatum fuiſſe, notant Grammatici.
b Id eſt, quomodo; vel, ut, poſt τὸ *flectere*, ſemicolon, quod in quibuſdam edit. reperio, rectum puto. Duo enim videtur dicere, quæ tamen eodem recidunt: nempe, In eo veram ſapientiam præcipue verſari, ut ubic. opus ſit, animum poſſis flectere; & quod faciendum tibi fortaſſe ſit poſteà ingratiis, id ſi voluntate tuâ (ut alibi loquitur) prius quàm cogat neceſſitas, feceris. c Fortuna faveat. D. d Vide Phorm. Act. 2. ſc. 2.

De uxore certus ſum etiam, quid facturus ſiem. L. *quid eſt?*
Quid vis niſi reducere? P. *equidem cupio, & vix contineo: ſed*
Non minuam meum conſilium. ex uſu quod eſt, id perſequar.
Credo, ſi non reducam, eâ gratiâ concordes magi' fore. [e]
L. *Neſcias. verùm tuâ refert nihil, utrum illa fecerint,* [f]
Quando hac abierit [g]: *odioſa hac ata'ſt adoleſcentulis;*
E medio aquom excedere eſt. poſtremò nos jam fabula
Sumu' Pamphile, ſenex, atque anus. [h]
Sed video Thidippum per tempus [i] *egredi. accedamus.*

e Credo, ſi non oſtendam me cupidum, & exſpectem dum illa cupiat, & parentes offerant; eò magis in poſterum fore obſequentem matri, &c. Don. aliter: Sed hoc verius puto.
f Vtrum ab ipſis, & earum conſilio fuerit (matre ſcil. ut filiæ:) quod redeat: quod tu tibi pollicearis, ſi ipſe reducere non feſtines: & inde, fore eas magis concordes in poſterum. g Abſente matre tua, non eſt quod ſollicitus ſis de earum concordia. h *Cinis & manes & fabula fies.* Perſ. Donatus putat alludi ad veterem fabulam, quæ ut plurimum ab his verbis, *Senex atque anus*; incipiebant.Ità certe etiam in Plauto, neſcio quis exorditur apologum, *Fuit olim quaſi ego ſum ſenex,* &c. i *Opportunè,* ut mox.

ACTUS IV SCENA IV.

PHIDIPPUS, LACHES, PAMPHILUS.

PH. *Tibi quoque adepol ſum iratus, Philumena,*
Graviter quidem, nam hercle abs te factum eſt turpiter:
Etſi tibi cauſa [a] *eſt de hac re. mater te impulit:*
Huic vero nulla eſt. L. *opportune te mihi*
Phidippe in ipſo tempore oſtendis. PH. *quid eſt?*
P. *Quid reſpondebo his? aut quo pacto hoc operiam?*
L. *Dic filia, rus conceſſuram hinc Soſtratam:*
Nè revereatur, minus jam quò redeat domum. PH. *ah,*
Nullam de his rebus culpam commeruit tua;
A Myrrhina hac ſunt meâ uxòre exorta omnia.
PA. *Mutatio fit.* [b] PH. *ea nos perturbat Lache.*
PA. *Dum nè reducam, turbent porrò, quam* [c] *velint.*
PH. *Ego Pamphile eſſe inter nos, ſi fieri poteſt,*
Affinitatem hanc ſane perpetuam volo:
Sin eſt, ut aliter tua ſiet ſententia,
Accipias puerum. PA. *ſenſit peperiſſe. occidi.*
L. *Puerum? quem puerum?* PH. *natus eſt nobis nepos:*

a Πρόφασις. quo excuſes te.
b commutatio: converſio rerum. καταστροφή.
c Quantum.

Nam

Nam abducta à vobis prægnans fuerat filia,
Neque fuiſſe prægnantem unquam ante hunc ſcivi diem.
L. *Bene, ita me Dii ament, nuncias: & gaudeo*
Natum illum, & tibi illam ſalvam, ſed quid mulieris?[d]
Vxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nos nè hoc celatos tamdiu? nequeo ſatis,
Quàm hoc mihi videtur factum prave, proloqui.
PH. *Non tibi illud factum minùs placet, quam mihi Laches.*
PA. *Etſi jam dudum fuerat ambiguum hoc mihi,*
Nunc non eſt,[e] *cum eam conſequitur alienus puer.*[f]
L. *Nulla tibi Pamphile hic jam conſultatio eſt.*
PA. *Perii.* L. *hunc videre ſæpe optabamus diem,*
Cùm ex te eſſet aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit. habeo gratiam Diis. PA. *nullu' ſum.*
L. *Reduc uxorem, ac noli adverſari mihi.*
PA. *Pater, ſi ex me illa liberos vellet ſibi,*
Aut ſe eſſe mecum nuptam, ſatis certò ſcio,
Non me clam haberet, quæ celâſſe intelligo,
Nunc, cùm ejus alienum eſſe à me animum ſentiam,
Nec conventurum inter nos poſthac arbitrer,
Quam ob rem reducam: L. *mater quod ſuaſit ſua,*
Adoleſcens mulier fecit.[g] *mirandumne id eſt?*
Cenſen' te poſſe reperire ullam mulierem,
Quæ careat culpâ? an quia non delinquunt viri?[h]
PH. *Voſmet videte jam Lache, & tum Pamphile,*
Remiſſam opu' ſit vobis an reductam domum:[i]
Vxor quid faciat, in manu non eſt mea.
Neutra in re vobis difficultas à me erit.
Sed quid faciemus puero? L. *ridicule rogas.*
Quidquid futurum eſt, huic reddas; ſuum ſcilicet,
Vt alamus noſtrum. PA. *quem ipſa*[k] *neglexit, pater.*

d Qualem; quod genus? ut Heaut. Act. 4. ſc. 7. *Quæſo, quid hominis eſt?*

e Etſi antea de reducendâ, vel non, uxore dubius animi eram, (vel, fuiſſem:) quid ſtatueram; nunc non ſum. certum eſt, non reducere, cum, &c.

f Metaphora à pecoribus, quæ ut mox nata fuerint, matrem ſequuntur, D.

g Supra, *Etſi tibi* (Philumena: adoleſcenti mulieri:) *cauſſa eſt de hac re, mater te impulit.*

h Si nec ipſi viri ſunt immunes à culpâ; quanto magis ferendæ mulieres?

i *Opus hanc rem*, & *opus hac re*: utrumque legitimum. Sed Don. magis probat illorum codicum lectionem, qui habent, *Remiſſan'* (i.e. remiſſane *opu' ſit vobis, an reductâ domum.* Id autem dicit: Videte vos, an malitis exſpectare, dum illa remittatur à nobis, (quod pertinet illud. Act. 3. ſc. 5. *Ità nunc is ſibi ſupplicaturum me putat?*) an ipſi reducatis. *k* Mater ſcilicet. quem mater ipſa celatum voluit. infra, Act. 5. ſc. 1. *Sin autem eſt ob eam rem iratus gnatus, Quod peperit uxor clam.*

Ego alam? L. *quid dixti? eho, an non, alemus Pamphile?*
Prodemus quaſo potiùs? qua hac amentia eſt?
Enimvero prorſus jam tacere non queo.
Nam cogis ea, qua volo, ut praſente hoc loquar.
Ignarum cenſes tuarum lacrumarum eſſe me?
Aut, quid ſit id, quod ſolicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti cauſſam, te propter tuam
Matrem non poſſe habere hanc uxorem domi:
Pollicita eſt ea, ſe conceſſuram ex adibus.
Nunc, poſtquam ademptam hanc quoque tibi cauſſam vides;
Puer quia clam te eſt natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi ſi me eſſe ignarum putas.
Aliquando tandem huc [l] *animum ut adjungas tuum,*
Quàm longum ſpatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos feciſti in eam, quàm animo aquo tuli?
Egi atque oravi tecum, [m] *uxorem ut duceres:*
Tempus dixi eſſe: impulſu duxiſti meo.
Qua tum, obſecutus mihi, feciſti ut decuerat.
Nunc animum rurſum ad meretricem induxti tuum:
Cui tu obſecutus, facis huic adeò injuriam.
Nam in eandem vitam te revolutum denuò [n]
Video eſſe. PA. *méne?* L. *te ipſum: & facis injuriam,*
Confingis falſas cauſas ad diſcordiam,
Ut cum illa vivas, teſtem hanc [o] *cum abs te amoveris:*
Senſitque adeò uxor. nam ei cauſſa alia qua fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. *planè hic divinat.* [p] *nam id eſt.*
PA. *Dabo jusjurandum nihil eſſe iſtorum tibi.* L. *ah.*
Reduc uxorem: aut quamobrem non opus ſit, cedo.
PA. *Non eſt nunc tempus.* L. *puerum accipias, nam is quidem*
In culpa non eſt. poſt de matre videro.
PA. *Omnibus modis miſer ſum* [q]*: nec, quid agam, ſcio.*
Tot nunc me rebus miſerum concludit [r] *pater.*
Abibo hinc, praſens quando promoveo parum.

Nam

l Ad uxorem.
m Ità Plautus, ſæpe, *orare mecum, tecum &c.* pro, *me, te*: &c.
n ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου 2 Pet. 2. v. 22.
o Uxorem tuam, teſtem (quamdiu domi tecum) tuæ impudicitiæ, & impuritatis.
p Verum dicit. ita quidem credebat Phidippus. Vide ſupra, Act. 4. ſc. 1.
q Sive reducam, ſive non reducam. & hæc ille ſeorſim, ut ſenes non audiant.
r Tranſlatio de ferâ indagatâ, D.

Nam puerum injuſſu credo non tollet meo,
Præſertim in ea re cùm ſit mihi adjutrix ſocrus.
L. *Fugis? hem, nec quidquam certi reſpondes mihi?*
Num tibi videtur eſſe apud ſeſe? [f] *ſine:*
Puerum Phidippe mihi cedò, ego alam. PH. *maxume.*
Non mirum fecit uxor, ſi hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres ſunt, non facile hæc [t] *ferunt.*
Propterea hæc ira eſt; nam ipſa narravit mihi:
Id ego præſente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primò, nunc verùm palàm eſt.
Nam omnino abhorrere animum huic video à nuptiis.
L. *Quid ergo agam, Phidippe? quid das conſili?*
PH. *Quid agas? meretricem hanc primum adeundam cenſeo:*
Oremus: accuſemus gravius: denique
Minitemur, ſi cum illo habuerit rem poſtea.
L. *Faciam, ut mones. puer, eho, curre ad Bacchidem hanc*
Vicinam noſtram: huc evoca verbis meis.
Et te oro porrò, in hac re adjutor ſis mihi. PH. *ah,*
Iam dudum dixi, itidemque nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo eſt ut poſſit; quod ſpero fore.
Sed vin'ne adeſſe me unà, dum iſtam convenis?
L. *Immo verò abi. aliquam puero nutricem para.*

f *Animi compos?*
t Pellicatum ſcil. & furtivos maritorum amores.

ACTUS V. SCENA I.

BACCHIS, LACHES.

B. *NOn hoc de nihilo eſt, quod Laches me nunc conventam eſſe expetit:*
Nec pol me multùm fallit, quin, quod ſuſpicor, ſit, quod velit.
L. *Videndum eſt, nè minus propter iram hanc impetrem, quàm poſſem;* a
Aut nè quid faciam plus, quod poſt me minus feciſſe ſatiùs ſit b.

a Vide Phor Act. 1. ſc. 5. Etiam Quintil. *Bonus altercator vitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi magis obſtat affectus, & fert extra cauſſam.*

b Quod ſatius ſit me non feciſſe. Alludit ad vulgatum illud, *Ne quid nimis.* Dicebant etiam vulgo, *plus minuſve aliquid facere*: quo etiam Terent. uſus, Phorm. Act. 3. ſc. 3.

Aggredior. Bacchis ſalve.

B. *Salve Laches.* L. *Credo adepol te nonnihil mirari Bacchis,*

Quid ſit, quapropter te huc foras puerum evocari juſſi.

B. *Ego pol quoque etiam timida ſum , cùm venit in mentem, quæ ſim ,*

Nè nomen mihi quæſti obſiet. [c] *nam mores facile tutor.* [d]

L. *Si vera dicis, nihil tibi eſt à me pericli, mulier :*

Iam ætate eâ ſum, ut non ſiet peccato [e] *mihi ignoſci æquom :*

Quo magis omnes res cautius, nè temere faciam , accuro:

Nam ſi facis,facturave es, bonas quod par eſt facere ;

Inſcitum offerre injuriã tibi immerenti, iniquom eſt. [f]

B. *Eſt magna ecaſtor gratia de hac re quàm tibi habeam.* [g] *nam qui*

Poſt factam injuriam expurget , mihi parum proſit. [h] *ſed ,*

Quid iſtuc eſt ? L. *meum receptas filium ad te Pamphilum.* B. *ah.*

L. *Sine dicam. uxorem hanc priùs quàm duxit , veſtrum amorem pertuli*

Mane : [i] *nondum etiam dixi id, quod volui. nunc hic uxorem habet.*

Quare alium firmiorem tibi , dum conſulendi tempus eſt.

Nam neque ille hoc animo erit ætatem , neque pol eadem iſta ætate tu [k]

B. *Quis id aït ?* [l] L. *ſocrus.* B. *mene ?* L. *te ipſam. & filiam abduxit ſuam ,*

Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui eſt,extinguere.

c Nè genus quæſtus,quem exerceo,mihi fraudi ſit apud te. meretricium ſcil. non enim omnis quæſtus , malè audit. Vnde Cic. *De artificiis & quæſtibus, qui liberales habendi, qui ſordidi ſint , hæc fere accepimus. quæſti*, pro, quæſtus, antiquè, ut infrà, ſc. 3.
d Hoc empto, quod quæſtus cauſſã ſum meretrix, cæteros mores facile præſtabo innoxios. infra, ſc. 3. *Nunquam animum quæſti gratia ad malas adducam partes.* & leno pariter, Ad. Act. 2. ſc. 1 *Leno ego ſum : at ità ut uſquam fuit fide quiſquam optima.*
e ἐν ἁμαρτήματι, ſi peccaverim: ut jurato mihi, &c.
f non inſcitum tantum (ut vos mulieres amatis loqui:) & inelegans; ſed palam injuſtum. Alii, Iniquum fuerit, inſcitum (i. inſulſum:) me, offerre, &c. ut ſit accuſativus. Alii cum Faerno legunt : *Inſcitum offerre injuriam tibi* ; (mulieri:) ſcil. *immerenti, iniquum* , i.e. immerenti autem, & Innocenti, etiam iniquum eſt. *g* Incitatur hic & ſenile & fœmineum tardiloquiũ. Suffecerat, *Ago gratias.* *h* Λιτότης, pro, multum nocuerit. *i* Interpellabat enim Bacchis, non ſuſtinens audire, quæ ſibi falſo objici ſciebat. *k* Supra, Act. 1. ſc. 1. *cur non aut iſthæc mihi ætas & forma eſt, aut tibi hæc ſententia.* *l* Moraliter meretrix miſſa fecit omnia, quę in mediũ ſenex contulit, & ſoli intentioni (criminis) *Meũ receptas filiũ ad te Pamph.* reſpondet. D.

B. *Aliud ſi ſcirem, qui firmare meam apud vos poſſem fidem,*
Sanctius quàm jusjurandum, [m] *id pollicerer tibi Laches:*
Me ſegregatum habuiſſe, uxorem ut duxit [n], *à me Pamphilum.*
L. *Lepida es. ſed ſcin', quid volo potiùs ſodes facias?* B. *quid, cedo?*
L. *Eas ad mulieres huc intrò, atque iſtuc jusjurandum idem*
Polliceare illis. exple animum iis, [o] *teque hoc crimine expedi.*
B. *Faciam. quod pol, ſi eſſet alia ex hoc quaſtu, haud faceret, ſcio,*
Ut de tali cauſſa nuptæ mulieri ſe oſtenderet:
Sed nolo falſâ famâ eſſe gnatum ſuſpectum tuum,
Nec leviorem [p] *vobis, quibus* [q] *eſt minimè æquom viderier*
Immeritò. nam meritus de me eſt, quod queam, illi ut commodem.
L. *Facilem benevolumque lingua tua jam tibi me reddidit:*
Nam non ſunt ſolæ arbitratæ hæ: ego quoque etiam credidi.
Nunc cùm ego te eſſe præter noſtram opinionem comperi;
Fac eadem ut ſis porro. noſtrâ utere amicitiâ, ut voles.
Aliter ſi facis. Sed reprimam me, nè ægrè quidquam ex me audias.
Verùm te hoc moneo unum, qualis ſim amicus, aut quid poſſiem;
Potiùs quàm inimicus, [r] *periclum facias.* B. *faciam ſedulo.*

m *Nullum enim vinculum ad adſtringendam fidem jurejurando majores arctius eſſe voluerunt.* Cic.
n I. e. ex quo duxit.
o Exonera ſollicitudine: Si quidem, ut Don. cenſet, τὸ *ex* in *explere*, ſit privativa (ut interdum:) particula. Sed ſtat ut pro ſatisfacere accipiamus: ut & Andr. Act. 1. ſc. 2. *Dum tempus ad eam rem tulit, ſivi; animum ut expleret ſuum.* & ità videtur ipſe Terent. infrà explicare; ſc. 2. *exquire, adeſt; quod ſatis ſit, faciet ipſa.*
p Minus conſtantem, infidum.
q Parentibus, uxori.
r Contrà quàm ille (ut Don. hic:) Neſcio quis apud Sall. *Nam vim magis quàm benevolentiam ejus experiri mallem.* Eſt autem, in his Terentii tacita comminatio, cum profeſſione benevolentiæ.

Actus V. Scena II.

Phidippus, Laches, Bacchis.

N*Ihil apud me tibi defieri* [a] *patiar, quin, quod opus ſit,*
Benigne præbeatur.
Sed cum tu ſatura, atque ebria eris, [b] *puer ut ſatur ſit, facito.*
L. *Noſter ſocer, video, venit: puero nutricem adducit.*
Phidippe, Bacchis dejerat perſanctè. P. *haccine ea eſt?*
L. *hæc eſt.*
P. *Nec pol iſtæ metuunt Deos: neque has reſpicere Deos opinor.* [c]
P. *Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire.*
Hæc res hic agitur: me facere Pamphile ut uxor redeat,
Oportet. quod ſi perficio, non pœnitet me famæ.
Solam feciſſe id, quod aliæ meretrices facere fugitant. [d]
L. *Phidippe, noſtras mulieres ſuſpectas falsò nobis,*
In re ipſa invenimus: porrò hanc nunc experiamur. nam ſi
Compererit falſo crimini tua ſe uxor credidiſſe,
Miſſam iram faciet: ſin autem eſt ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leve eſt, cito ab eo hæc ira abſcedet,
Profectò in hac re nihil mali eſt, quod ſit diſſidio [e] *dignum,*
P. *Velim quidem hercle.* L. *exquire. adeſt: quod ſatis ſit, facet ipſa.* [f]
P. *Quid iſtac mihi narras? an quia non tuto audiſti dudum.*

a Deeſſe, ut ſupra. & in Eun. *Nihil cum eſt, nihil deſit tamen.*

b Hoc eſt in nutricibus non ſolùm non turpe, ſed etiam neceſſarium: aït hic Don. de ſaturitate concedo: Sed ebrietas nutricum perniciosa ſæpe infantibus non unâ ratione. Sed & apud Aul. Gell. *Si improba, ſi informis, ſi impudica, ſi temulenta eſt,* malæ nutricis ſigna, & nota. Conjiciebam igitur τὸ *ebria* hic ἐκ παραλλήλου, ut Grammatici loquuntur, poſitum, non aliud quam benè ſaturam ſignificare. Ità enim vocem *ebrium*, pro *pleno* uſurpari interdum, ſatis notum eſt. Etiam apud Plaut. *cœnam ebriam,* lautam, copioſam, exponunt vulgò. Idem, *ſaturitate ebrium*, dixit in Captivis. Sed contrarium ſuadet apertiſſ. Plauti teſtimonium; *Opus nutrici utrem habeat veteris vini, largiter ut dies noctesque potet.* Sed & vino *ali vires, ſanguinem coloremque*, tradit. Plin. Nec tamen iſta ſatisfaciunt, ut vinum nutricibus conducere credam ego: viderint Medici.

c Vel premiis vel pœnis afficere, ut quas non omninò dignentur Dii ſuâ curâ & providentiâ Nam malos extra providentiam Deorum eſſe putabant antiqui non pauci. *d* Ut uxores ſcil. maritis reconcilient. *D.* *e* Divortio *D.*

f Vide ſuprà ſc. 1.

De

De hac re animus meus ut ſit, Laches? illis modò explete animum.

L. *Quaſo adepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut ſerves.*

B. *Ob eam rem vis ergò introeam?* L. *I, atque exple animum iis, ut credant.*

B. *Eo, etſi ſcio pol his fore meum conſpectum inviſum hodie:*

Nam nupta meretrici hoſtis eſt, à viro ubi ſegregata eſt. [g]

L. *At hæ amicæ erunt,*[h] *ubi, quamobrem adveneris, reſciſcent.* P. *atqui*

Eaſdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognôrint:

Nam illas errore & te ſimul ſuſpicione exſolves.

B. *Perii, pudet Philumena.* [i] *me ſequimini intro ambæ.* [k]

L. *Quid mî eſt, quod malim, quàm quod huic intelligo evenire, ut*

Gratiam ineat ſine ſuo diſpendio, & mihi proſit? [l]

Nam ſi eſt, ut hæc nunc Pamphilum verè ab ſe ſegregarit;

Scit ſibi nobilitatem [m] *ex eo, & rem natam* [n], *& gloriam eſſe:*

Referet gratiam ei, unáque operâ nos ſibi amicos junget.

g Inviſa ſemper, ut meretrix: ſed tantò magis tum, ut pellex. h Tibi ſcil. ut mox. i Impura meretrix, (ſed in hoc pudica) pudicæ mulieris conſpectum non ſuſtinet. k Ancillas alloquitur. l Gratulatur ſibi ſenex ità rem commodè cadere, ut dum ſibi ſtudet, & ſuo ipſius obſequitur animo meretrix; eadém opera & quod ſibi quoque gratiſſimum, factura ſit. Hoc autem dicens ideò inducitur à Poëta, nè alioquin præter morem & viri ſimilitudinem bonam nimis & ingenuam meretricem fingeret, ſi totum hoc quod agit, ſtudio commodandi aliis & gratificandi ageret. Quæ præcipua laus Terentii, & in quo palmam aliis Comicis præcipue præripuit, quod nihil fingit, niſi quod credi facilè poſſit, & ad naturam omnia ſolertiſſimè exigat. m Bacchis, ut videtur, ante Pamphili amorem, obſcurior. ex ejus nobilitate, parta ipſi nobilitas, & gloria. n Suprà, Act. 4. ſc. 4. *Sumptus quos feciſti in eam, quàm æquo animo tuli.*

ACTUS V. SCENA III.

PARMENO, BACCHIS.

P. *Æ Depol na*[a] *eſſe meam herus operam deputat parvi pretî;*

a Alii ne: pro, non ſcilicet: eodem redit; ut floccifacio, & non floccifacio.

Qui ob rem nullam miſit : fruſtrà ubi [b] *totum deſedi diem,*
Myconium hoſpitem dum exſpecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic ſedeo , ut quiſque venerat,
Accedebam : adoleſcens , dic dum [c] *quaſo , tun' es Myconius ?*
Non ſum. [d] *at Callidemides ? non. hoſpitem ecquem Pamphilum*
Hic habes ? omnes negabant : neque eum quemquam [e] *eſſe arbitror.*
Denique hercle jam pudebat : abii. ſed, quid Bacchidem
Ab noſtro affine [f] *exeuntem video ? quid huic hic rei eſt ?*
B. *Parmeno, opportunè te offers , properè curre ad Pamphilum.*
P. *Quid eó ?* B. *dic me orare ut veniat.* P. *ad te ?*
B. *immo ad Philumenam.*
P. *Quid rei eſt ?* B. *tuâ quod nîl refert , percunctari deſinas.*
P. *Nîl aliud dicam ?* B. *etiam : cognôſſe annulum illum Myrrhinam*
Gnatæ ſuæ fuiſſe, quem olim mihi ipſus dederat.
P. *ſcio.* [g]
Tantúmne eſt ? B. *tantum aderit continuò, hoc ubi ex te audiverit.*
Sed ceſſas ? P. *minimè equidem : non hodie mihi poteſtas haud data eſt :*
Ità curſando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.
B. *Quantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie ?*
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei reſtituto , qui penè harum ipſiúſque operâ periit ?
Uxorem, quam nunquam eſt ratus poſthac ſe habiturum, reddo ;

[b] Deeſt *illuc*: ut ſit, illuc ubi fruſtrà totum deſedi diem. D.

[c] *Dic dum*, ut *adeſdum*, *facito dum*, & ſimilia. Grammatici vocant *parelcon*, & ſyllabicam adjectionem.

[d] Reſpondebat ille, ſcil.

[e] In mundo. D.

[f] Affine heri mei; ut ſuprà *noſter Socer*. D.

[g] Audio te, intelligo.

Quâ

Quâ re ſuſpectus ſuo patri, & Phidippo fuit, exſolvi [h].
Hic adeò his rebus annulus fuit initium inveniundi.
Nam memini, ab hinc menſes decem [i] *ferè ad me noćte primâ* [k]
Confugere anhelantem domum, ſine comite, vini plenum.
Cum hoc annulo, extimui illico: mî Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es obſecro? aut unde annulum iſtum nactus?
Dic mihi. ille, alias res agere ſe ſimulare. poſtquam video;
Neſcio quid ſuſpicarier magis cœpi; inſtare, ut dicat.
Homo ſe fatetur vi in via neſcio quam compreſſiſſe.
Dicitque ſeſe illa annulum, dum luctat, [l] *detraxiſſe:*
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modo me habentem:
Rogat, unde ſit. narro omnia hæc: inde eſt cognitio facta:
Philumenam compreſſam eſſe ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigiſſe lætor:
Et ſi hoc meretrices aliæ nolunt: neque enim eſt in rem noſtram,
Ut quiſquam amator nuptiis lætetur. verùm ecaſtor
Nunquam animum quæſti gratiâ ad malas adducam partes. [m]
Ego, dum illo licitum eſt, [n] *uſa ſum benigno & lepido, & comi.*
Incommodè mihi nuptiis [o] *evenit: factum fateor.*
At pol me feciſſe arbitror, nè id merito mihi eveniret [p]
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquom eſt ferre. [q]

h Exolvi ejus rei ſuſpicione, quam ob rem, vel, quâ re ſuſp! &c.

i Nono menſe exacto, vel certè quadrageſima præcisè ſeptimana parere fœminas hodie vulgò credunt; unde quæ in veteribus de decem menſibus, de lunaribus quidam (Turnebus, aliique:) interpretantur. At medici tam veteres, tum recentiores decimum menſem totum pro legitimo non minus habent, quam nonum: ut mirum non ſit, ſi, ut nos noni, ita veteres decimi menſis meminerint. Gellius adeundus, Noct. Attic. l.3.c.16. Sed & Sennertus, aliique noſtri temporis præſtantiſſimi medici.

k Ineunte nocte, vel noctis prima parte, quam alii *concubitum*, alii *conticinium* appellatam volunt. Ita alibi, *prima fabula*, pro prima parte fabulæ: *ultima platea*, &c. *l* Antiquè, pro *luctatur*. *m* Vide ſupra, ſc.1. *n* Dum licitum eſt, uſa ſum illo benigno &c. trajectio ſive tranſpoſitio, quales apud optimos ſcriptores non paucæ. *o* Nuptiæ ille non in rem meam: mihi incommodæ: fateor; ſed id nulla mea culpa, quæ impedire non potui. *p* Vide ſupra, Act 4. ſc.2. *incommoda ejus*, pro *incommoda quæ ex eo*. Vide Phor. Act.5.ſc.8. *odio tuo, &c.*

ACTUS V. SCENA IV.

PAMPHILUS, PARMENO, BACCHIS.

PAM. *Vide, mi Parmeno etiam ſodes, ut mi hæc certa & clara attuleris:*
Ne me in breve hoc conjicias tempus, gaudio hoc falſo frui. [a]
PAR. *Viſum eſt.* [b] PAM. *certóne?* PAR. *certé.* PAM. *Deus ſum,* [c] *ſi hoc ità eſt.* PAR. *verum reperies.*
PAM. *Manedum, ſodes. timeo ne aliud eſſe credam, atque aliud nuncies.* [d]
PAR. *Maneo.* PAM. *ſic te dixiſſe opinor, inveniſſe Myrrhinam,*
Suum annulum habere Bacchidem. PAR. *factum?*
PAM. *eum quem ego olim ei dedi:*
Eáque hoc te nunciare mihi juſſit: ità ne factum.
PAR. *ità inquam.*
PAM. *Quis me eſt fortunatior, venuſtatiſque* [e] *adeo plenior?*
Egón' te pro hoc nuncio quid donem? [f] *quid? quid? neſcio.*
PAR. *At ego ſcio.* PAM. *quid?* PAR. *Nihil enim.*
Nam neque in nuncio, neque in me ipſo, tibi boni quid ſit,
Scio. [g] PAM. *egóne, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,*
Sinam ſine munere à me abire? ah nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam video ſtare ante oſtium:
Me exſpectat credo. adibo. B. *ſalve Pamphile.*
PAM. *O Bacchis, ô mea Bacchis, ſervatrix mea!*

a Quod miſerè cupimus, id etiam tardè credimus. D.

b Dixerat Pamphilus, *Vide mi Parmeno: &c.* Id eſt, cave diligenter, provide i &c. reſpondet eodem verbo Parmeno, *viſum eſt.* i. cautum à me eſt, proviſum diligenter, &c. ita mox, *Manedum: maneo.*

c Heaut. Act. 4. ſc. 3. *Deorum Vitam adepti ſumus.*

d Inſperatum gaudium, ſomnio ſimile.

e Id eſt fœlicitatis. Vide And. Act. 1. ſc. 5. ad illa, *Adeon' hominem invenuſtum eſſe, aut infœlicem quenquam ut ego ſum?*

f Phor. Act. 5. ſc. 7. *Argentum quod habes condonamus te.*

g Andr. Act. 2. ſc. 1. *Ego Char. neutiquam officium liberi eſſe hominis puto, Cùm is nihil promereat, poſtulare id gratiæ apponi ſibi.*

B. *Bene*

B. *Bene factum, & volup' eſt.* PAM. *factis, ut credam, facis.*[b]
Antiquamque adeo tuam venuſtatem obtines,
Ut voluptati obitus, i ſermo, adventus tuus, quocunque adveneris,
Semper ſiet. B. *at tu ecaſtor morem antiquum atque ingenium obtines,*
Ut unus omnium homo te vivat nunquam quiſquam blandior.
PAM. *Ha, ha, ha, tún' mihi iſtuc?* B. *rectè*[k] *amâſti Pamphile, uxorem tuam:*
Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nôſſem,[l] *videram.*
Perliberalis viſa eſt. PAM. *dic verum.* B. *ità me Dii ament Pamphile,*
PAM. *Dic mihi, harum rerum nunquid dixti jam patri?* B. *nîl.* PAM. *neque opus eſt*
Adeo muttito[m]*: placet hoc non fieri itidem, ut in comœdiis,*[n]
Omnia ubi omnes reſciſcunt. hic, quos par fuerat reſciſcere,
Sciunt: quos non autem ſcire æquom eſt, neque reſciſcunt, neque ſcient.
B. *Imo etiam, hoc qui occultari poſſe faciliùs credas, dabo:*
Myrrhina ità Phidippo dixit, jurijurando ſe meo
Fidem habuiſſe, & propterea te ſibi purgatum.
PAM. *eſt optumé:*
Speroque rem hanc eſſe eventuram nobis ex ſententia.
PAR. *Here, licet ſcire ex te, hodie quid ſit quod feci boni?*

b Olim cùm lætum aliquid alicui gratulabantur, & gaudere ſe ſolenni formula profitebantur, reſpondebat ille, cui gratulabantur: *credo*: vel, *creditur*. Supra, Act. 3. ſc. 5. *Bene factum te adven. Pamph. Atque adeo, &c.* P. *Creditur.* Phorm. Act. 2. ſc. 1. *Mi patrue, ſalve— ſalvum advenire.* (gaudeo, ſcil. vide ibi:) D *credo.* Alibi quoque exempla obſervantibus occurrent. Hic igitur cùm Bacchis ſolita formula Pamphilo fælicitatem ſuam gratularetur, non contentus ille ſimplici reſponſione, *credo*: *factis* (inquit) *ut credam facis*. q. d. Si alii crederem, aut credere me ſaltem pro more reſponderem, qui ſe gaudere profiteretur; quantò magis tibi, cui potiſſimum debeo hanc fælicitatem, quam mihi gratularis? Hæc vera loci ſententia, quam Don. non eſt. aſſecutus. Hinc etiam lux non uni Plauti loco. in Sticho, Antipho ſenex, Pamphilippo adoleſcenti ſolita formula incolumem reditum in patriam gratulatur: *Ita me Dii bene ament, &c.* reſpondet ille, jocosè, *Satis abs te accipiam, niſi videam mihi te amicum eſſe Antipho: Nunc quia te amicum mihi experiar eſſe, CREDITVR tibi.* *i* Occurſus. k Non ſine cauſſà. *l* Potuit enim vidiſſe, cùm non nôſſet. *m* Vel tenui dicto. D. And. Act 3. ſc. 2. *Itaque hercle nihil jam mutire audeo.*
n Mirè, quaſi hæc Comœdia non ſit, ſed veritas. D. Sed Terentio præivit Plautus. ut in Amphit. *Nam mihi quidem hercle qui minus liceat Deo, minitarier populo, ni decedat mihi, quàm ſervulo in Comœdiis?*

Aut

Aut quid iſtuc eſt, quod vos agitis? PAM. *non.*
PAR. *ſuſpicor tamen.*
Egóne ab Orco hunc mortuum? quo pacto? PAM. *neſcis Parmeno,*
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumnâ extraxeris.
PAR. *Imo vero ſcio, neque hoc imprudens feci.* [o]
PAM. *ego iſtuc ſatis ſcio.* PAR. *an*
Temere quidquam Parmenonem prætereat, quod facto uſus ſit?
PAM. *Sequere me intro Parmeno.* PAR. *ſequor. equidem plus hodie boni* [p]
Feci imprudens, quàm ſciens ante hunc diem unquam. Plaudite.

o Non hoc seriò dicit Parmeno, ſed ſervili quadam jactantia & exultatione: neque aliter accipienda reſponſio Pamphili.

p Bonum facere, rectè poteſt & imprudens: benè facere, nemo, niſi prudens. Sen. *Non erant illi ſapientes viri, etiamſi faciebant facienda ſapientibus.*

66180

INDEX

INDEX VERBORUM VETERUM ET RARO VSITATORVM APVD TERENTIVM.

Primus numerus Actum, ſecundus Scenam, tertius Verſum indicat.

A.

Abligurrire. *Eunuch.* 2.2.4
Abſente nobis. *Eu.* 4.3.7
Abſtineo cum accuſativo. *Heaut.* 2.2.132
Abutor cum accuſativo. *Prolog. Andr.* 5.
Ad Dianæ. *Adel.* 4.2.43
Adjurit. *Phorm.* 3.3 4
Adventi. *Ph.* 1.3.2
Advorſum. *An.* 1.1.15
Æcere. *Ph.* 2.1.5
Æſculapius, & Salus. *Hecyr.* 3.2.3
Æpol. *Ad.* 5.9.4. & alibi, ut *Hec.* 1.2.85
Ætatem, adverbium. *Eu.* 4.5.8. *Hea.* 4.2.38
Agellus. *Ad.* 5.8.26
Ago me. *An.* 4.2.25
Ain tu. *Hea.* 2.2.1
Alteræ. *Hea.* 2.2.30
Alter coactivé. *An.* 4.1.29
Amittere, pro dimittere. *Hea.* 3.1.71
Andros. *An.* 5.4.20
Angiportus maſc. *Ph.* 5.6.52
Anicula. *Ph.* 1.2.48
Annuis. *Hea.* 2.2.46
Apollinis reſponſum. *An.* 4.2.15.
Appellere ſe. *An.* 4.6.12
Arrhabo. *Hea.* 3.3.42
Aſtu. *Eu.* 5.6.17
Aſymbolus. *Ph.* 2.1.25
Attemperate. *An.* 5.4.13

B.

Babylo. *Ad.* 5.7.17
Benevolens. *Ph.* 1.2.47

C.

Cædere ſermones. *Hea.* 2.2.1
Calvier. *Eu.* 1.2.84
Caprificus. *Ad.* 4.2.38
Careo cum genitivo. *Hea.* 2.3.20
Caria. *Eu.* 1.2.46. *Hea.* 3.3.47
Catus. *An.* 5.2.14
Caudex. *Hea.* 5.1.4
Cedo dum. *Ph.* 2.1.15
Celere. *Ph.* 1.4.1
Certè quidem pol. *Eu.* 4.5.5
Chremes, pro Chreme. *An.* 3.3.29
Chremi, pro Chremetis. *An.* 2.2.31
Ciſtella. *Eu.* 4.6.16
Clanculum cum accuſat. *Ad.* 1.1.27

Clau-

Claudier commodum. *An.* 3.3.42
Cœperet. *Ad.*3.4.34
Coitio. *Ph.*2.1.32
Colaphus. *Ad.*2 2.73
Colet vitam. *Hea.*1. 1 14
Columen. *Ph.*1.5.57
Comiſſator. *Ad.*5.2.8
Comiſſatum. *Eu.*3.1.52
Commorat. *Ph.*1.2.51
Commotus in aliqua. *Eu.*3.5. 19
Comparari ad aliquem, *Eu.* 4.4.14
Complacita eſt. *An.*4.1.21
Compluſculi. *Hec.*1.2.102
Compoſito. *Ph.*5.1.30
Compreſſus, pro vitio. *Ad.* 3.5 29
Concordare. *Ph.*2.2.86
Condono cum gem.accuſ. *Ph.* 5.7.54
Comperſit. *Ph.*1.1.10
Congrueo. *Hea.*3.1.91
Confit. *Ad.*5.8.23
Conger. *Ad.*3.4.14
Concluſſem. *Eu.*4.3.25
Conſueſcere alicui. *Ad.*4 5. 32
Conſueſcere cum aliqua. *Ph.* 5.6.34. *Hec.*4.1.40
Convaſare. *Ph.*1.4.13
Creduas. *Ph.*5.8.4
Cujam, id eſt, cujuſnam. *An.*5.4.30
Curriculo. *Hea.*4.3.11
Cum maxime. *Hec.*1.2.40
Cyprus. *Ad.*2.2.16.& 22

D.

Danaë. *Eu.*3.5.37
Dare bibere. *An.*3.2.4
Debacchatus. *Ad.*2.1.30
Decet cum dativo. *Ad.*3.5. 45. & 5.8.5
De die. *Ad.*5.9.7
Deduce. *Eu.*3.3.32
Deſerviſſe. *Ad.*1.2.72
Defetiſcar. *Ph.*4.1.23
Defrudo. *Ad.*2.2.38. *Ph.*1.1. 10
Delibutus. *Ph.*5.6.17
Demenſum. *Ph.*1.1.9
Demidium. *Ph.*4.2.4
Deſpicatus. *Eu.*2.3.92
Diecula. *An.*4.2.27
In Diem. *Eu.*5.7.19
Diique, id eſt, dieique. *Eu.*4. 7.31
Digitulus. *Eu.*2.2.54
Diphilus. *Prolog. Ad.*6
Dis. *Ad.*5.1.8
Diſcordare. *An.*3.3.43
Diſpudet. *Eu.*5.1.16
Diſtædet. *Ph.*5.8.22
Diverticulum. *Eu.*4.2.7
Dividuum. *Ad.*2.2.33
Diviriores. *Ph.*1.1.8
Duco. *Hec.*4.1.7
Duint. *An.*4.1.43. *Ph.*3.2. 41

E.

Eccam ipſam. *Eu.*4.5.12
Educere *Eu.*1.2.37

Ehodum. *An.*1.2.10. & 2.1. 27. *Eu.*2.4.68
Ellum. *An.*5.2.14
Elephanti Indici. *Eu.*3.1.23
Emergo activé. *An.*3.3.3
Emoriri. *Eu.*3.1.42
Emungere. *Ph.*4.4.1
Enico. *Eu.*3.5.6. *Ph.* 2.2.37. & 5.8.5
Enim in principio. *Hec.*2.1. 41
Ergo. *Ph.*5.1,29
Ergo propterea. *Hecyr.*1.1.6
E re nata. *Ad.*3.1.8
Erumpo activé. *Eun.*3.5.2
Eſſe in honorem. *Eun.*2.2.29
Exadvorſum. *Ad.*4.2.45. *Ph.* 1.2.38
Exoſſare. *Ad.*3.4.15
Exporgere. *Ad.*5.8.53

F.

Fabrica, pro fallacia. *Hea.*3. 2.34
Facito dum. *Hea.*3.3.39
Falſus animi. *Eu.*2.2.44
Fame. *Hea.*5.2.27
Fenero. *Ad.* 2.2.11
Fervit. *Ad* 4.1.18
Flabellum. *Eu.*3.5.47
Fors Fortuna. *Hec.*3.3.26
Foris nominat. ſingularis. *Ad.* 2.3.1
Fructi. *Ad.*5.4.16
Fuat. *Hec.*4.3.4.
Fungor cum accuſ. *Hea.*3.3. 19. *Ad.*3.5.18. *Ph.*1.5.51

G.

Gracilæ. *Eu.*2.3.22
Gynæceum. *Ph.*5.6.23

H.

Hæc, pro hæ. *Eu.*3.5.34 *Hea.*4.6.10
Hariolor. *Ad.* 2.1.48. *Ph.*3. 2.7
Hercules. *Eu.*5.8.5
Hice nominativus. *Eu.*2.2.38
Hilarus. *Ad.* 4.7.38. & 5.3. 56
Horum. *Hec.*1.2.97

I.

Illi, pro illic. *Ad.*1.2.36. *Ph.* 1.2.41. *Hec.*1.2.19. & 3.4.24
Iligneus. *Ad.*4.2.46
Illico, illi loco. *Ph.*1,2.38
Illudo aliquem. *Hea.*4.3.19 *Ph.* 5. 7. 22. in aliquem. *Eu.*5.4.20. in aliquo. 4. 5. 19
Illuvies. *Hea.*2.2.54
Imbrus. *Hec.* 1.2.96
Immiſericorditer. *Ad.*4.5.29
Impendere cum gen. accuſ. *Ph.*1,4.2
Indicente me. *Ad.*3.5.62
Indulgeo cum accuſ. *Eu.*2.1. 16. *Hea.*5.2,35
Inſcita. *Eu.*5.9.41
In honorem eſſe. *Eu.*2.2.29

Ingratiis.

Ingratiis. *Eu.*2.1.14. *Hea.*3, 1.37
Inque. *Hea.*4.6.1. *Ph.*5.7.26
Inſiſto cum accuſ. *Eu.*2.3.3
Inſomnia. *Eu.*2.1.13
Introſpicere. *An.*2.2.28
Interea loci. *Eu.*1.2 46. & 2. 2.42. *Hea.*2.2.16
Interloqui cum accuſat. *Hea.* 4. 2.13
Intuitur. *Hea.*2.3.23
Irruo activé. *Ad.*4.2.11
Iuſta, pro iure. *Ph.*1.5.50
Iuſta injuſta. *Ad.*5.9.32

L.

Labos. *Hec.*3.1.6
Lacrumæ. *An.*1.1.99
Latere tecto. *Hea.*4.1.59
Lavatum. *Eu.*3.5.44
Lemnus. *Ph.*1.2.16.
Liberum. *Ad.*5.3.7.
Licitum eſt. *An.*2.6.12.*Hec.* 5. 3. 39.
Limis. *Eu.* 3.5.53.
Logi. *Ph.*3. 2.8.
Longule. *Hea.*2.1.10.
Luciſcit. *Hea.* 3.1.1.
Luctat. *Hec.*5.3 31.
Lucu pro luce. *Ad.*5.3.55.
Ludere. *Ad.*3.4.14.

M.

Magnificare. *Hec.*2 3.18.
Mancupium. *Eu.*2.2.43.
Manſum. *Hea.*1.2.26.
Maſtigia. *Ad.*5.2.6.
Mavolo. *Hec.*4.1.25.
Maxumo opere. *Eu.*3.3.26.
Maxumum fecit, pro *maximi.*
Mea tu. *Eu* 4.3.22. *Ad.*3.1.2.
Meditata paſſive. *Ph.*1.5.18.
Mercenarius à villa. *Ad.*4. 2, 2.
Miletum. *Ad.*4.5.20.
Minerva. *Hea.*5.4.13.
Minueris, mutaveris. *An.*2. 3.18.& alibi, ut. *Hec.*4.3.10.
Mirificiſſimus. *Ph.*5.6.32.
Miſeritum. *Hea.*3.1.54.*Ph.*3. 2. 16. *Hec.*3.3.19.
Miſit orare. *Eu.* 3.3.22.
Modo non. *Ph.*1,2.18.
Morigera. *An.*1.5.60.
Mulcare. *Eu.*4.7.4. *Ad.*1.2. 10.
Multimodis. *An.*5.4.37.*Hea.* 2. 2. 79. *Ph.*3. 1.1. *Hec.*2. 3.7.
Muſſitare. *Ad.*2. 1. 53.
Mutire. *An.*3. 2.25. *Hec.* 5. 4.25.

N.

Nam quæ. *Ph.*5.1.5.
Niſi ſi. *An.*1.5. 15. *Eu.*5. 2. 63.
Non ſciunt. *Hec.*3.2.25.
Nulli pro nullius. *An.*3.5.2.
Nullius. *An.*2.2.33. *Eu.*2.1. 10. *Hec.* 1.2.4.

O.

Obgannire. *Ph.*5.8.41.
Obitus. *Hec.*5.4.18.
Obſi-

Obſitus annis. *Eu*.2.2.5.
Obſitus pannis. *Eu*.2.2.5.
Obſita pannis. *Hea*.2.2.53.
Oedipus. *An*.1.2.10.
Olet unguenta. *Ad*.1.2.37.
Omphale. *Eu*.5.8 3.
Ornare fugam. *Eu*.4.4.6.
Ornati. *An*.2.2.28.*Eu*.2.2.6.
Oſſum. *Eu*.2.2.34.
Oſtenſa. *Ph*.5.4.7.

P.

PÆdagogus. *Ph*.1.2.94.
Papæ. *Eu*. 2.2.23. & 2.2.48.
Parcere. *Ad*. 5.3.27.
Parſi. *Hec*.3.1.2.
Patriſſo. *Ad*.4.2.25.
Paupera. *An*.5.4.3.31.
Pax. *Hea*. 2.2.50. & 4.2.39.
Pendeo animi. *Hea*. 4.3.5.
Peniculus. *Eu*.4.7.7.
Penus maſculinum. *Eu*.2.3.18.
Percuſſit animum. *An*.1.1.98.
Perduint. *Hea*.4.5.7. *Ph*. 1.2-73. *Hec*.1.2.59.& 3. 4. 27.
Perpetuum. *Ad*.4.1.6.
Pertendere. *Hea*.5.5.9.
Peſſum dare. *Ph*.1.4.5.
Phalerata dicta. *Ph*.3.2.15.
Phi. *Ad*.3.4.49.
Piræum. *Eu*.2.2.59.& 3.4.1.
Piſtrilla. *Ad*.4.2.45.
Plerique omnes. *An*.1.1.28. *Ph*.1.3.20.
Pluſcula. *Ph*.4.3.60.
Poſtidea. *Hec*.4.3.3.
Poſtilla. *An*.5.4.34. *Eu*. 1.2.47. *Hea*. 3.1.38.*Ph*.2.1.33. & 4.4.24.& 5.8.29.
Poſtremum. *An*.2.1.24.
Potis eſt. *Eu*.2.3.32.
Poteretur. *Ph*.5.5.2.
Poteſſe. *Eu*. 4.3.23.
Potior cum accuſ. *Ad*. 5.4.17.
Præbit. *Ph*.2.1.31.
Præter. *Hea*.1.2.27.
Praut. *Eu*.2.3.9.
Precator. *Hea*.5.2.23.*Ph*.1.2.90.
Preci pro *precibus*. *An*.3.4.22.
Primulum. *Ad*.3.1.2. & 5.6. 10.
Prodeambulare. *Ad*.5.1.4.
Produxe. *Ad*.4.2.22.
Proluvium. *Ad*. 5.9.27.
Promittere, pro minari. *Hea*. 4.3.7.
Pro patre. *Ad*.5.8.28.
Proruo activé. *Eu*.3.5.51.
Protelo. *Ph*.1.4.37.
Protinam. *Ph*.1.4.13.
Publicitus. *Ph*.5.7.85.
Pudet cum gemino accuſ. *Ad*. 4.7.36.
Pulpamentum. *Eu*.3.1.36.
Pulto. *Hea*.2.2.34. & 3.1.1.
Put. *Eu*.4.2.4.
Pyrrhus. *Eu*.4.7.13.

Q.

QUadrupedem conſtringere. *An*. 5.2.24.
Quæſti. *Hec*.5.19.& 5.3.38.
Quantus quantus. *Ad*.3.4.31.
Quemquem. *Hec*.1.1.8.

Qui,

Qui, pro quis. *Ph.*5.8.1.
Quidem hercle certé. *Ph.*1.3.12.
Quiſquam genere fœm. *Eu.*2.3.82. &.4.4.11.
Quita eſt. *Hec.*4.1.57.
Quivis pro quovis. *Ad.*2.3.1.

R.

RAptio. *Ad.*3.3.2.
Referire. *Ad.* 4.2.28.
Remitto. *Hec.*1.2.112.
Riſcus. *Eu.*4.6.17.
Ruo activé. *Hea.*2.2.128.

S.

SÆvidicta. *Ph.*1.4.37.
Salu *Ad.*4.7.43. *Hec.*3.2.3.
Satagit. *Hea.*1.2.51.
Sati, animu, opu, peropu, priu, & ſimilia pro ſatis, animus, opus, peropus, prius, &c. paſſim.
Satias. *Eu.*5.6.3. *Hec.*4.3.18.
Satrapes. *Hea.* 3.1.43.
Scibam. *Eun.*1.2.33. *Hea.*2.2.68.
Scibo. *Ph.*5.1.39.
Sciri. *An.*2.1.39. & 5.4.19. *Hea.* 2.3.38.
Scirpus. *An.*5.4.39.
Scirtus. *Hec.*1.2.3.
Senium cum accuſat. maſc. *Eu.*2.3.10.
Senſi. *An.*5.4.11.
Sentus. *Eu.*2.2.5.
Seria. *Hea.*3.1.51.
Servat domi. *Eu.*4.7.10.
Servibo. *Hec.*3.5.45.
Sibi, abundat. *Ad.*5.8.35.
Silicernium. *Ad.*4.2.48.
Similis cum genitivo. *Eu.*3.2.43.
Socors rerum. *Ad.*4.5.61.
Solæ, pro ſoli. *Eu.*5.7.3.
Sorbillant. *Ad.*4.2.52.2.
Sperare, pro timere. *An.*2.3.21.
St. ſilentii nota. *An.*4.1.59. *Hea.*3.3.35. *Ph.*5.1.17.
Statim. *Ph.* 5.3.7.
Sterculinium. *Ph.*3.2.41.
Studet ſe. *Prolog. Eu.*1.
Suffarcinata. *An.* 4.5.31.
Subagitare. *Hea.*3.3.52.
Subtemen. *Hea.*2.2.52.
Succenturiatus. *Ph.*1.4.54.
Sunium. *Eu.* 1.2.35. & 3.3.13.
Sycophanta. *An.*4.6.30.
Symbolam. *An.*1.1.61.
De ſymbolis eſſe. *Eu.*3.4.2.

T.

TAmen etſi. *Ad.*5.2.23.
Tantidem. *Ad.*2.1.46.
Techna. *Eu.*4.4.51.
Te indulgebant. *Hea.*5.2.35.
Templa cœli. *Eu.*3.5.42.
Tetulit. *And.*4.6.13.
Traducere. *Ad.*5.7.19.
Tranſdere. *Prolog. Ph.* 2.
Tumulti. *An.* 2.2.28. *Hec.* 3.2, 21.

Vaci-

V.

Vacivom. *Hea.* 1.1.38.
Vecti. *Eu.* 4.7.4.
Ventulus. *Eu.* 3.5.47.
Videre ſomnum. *Hea.* 3.1.82.
Villum. *Ad.* 5.2.11.2.
Volupe. *Hec.* 5.4.16.
Vſus, pro opus. *Hea.* 1.1.28. *Ad.* 3.4.66.

FINIS.

BIBLIO
SCA
PLU
N.°